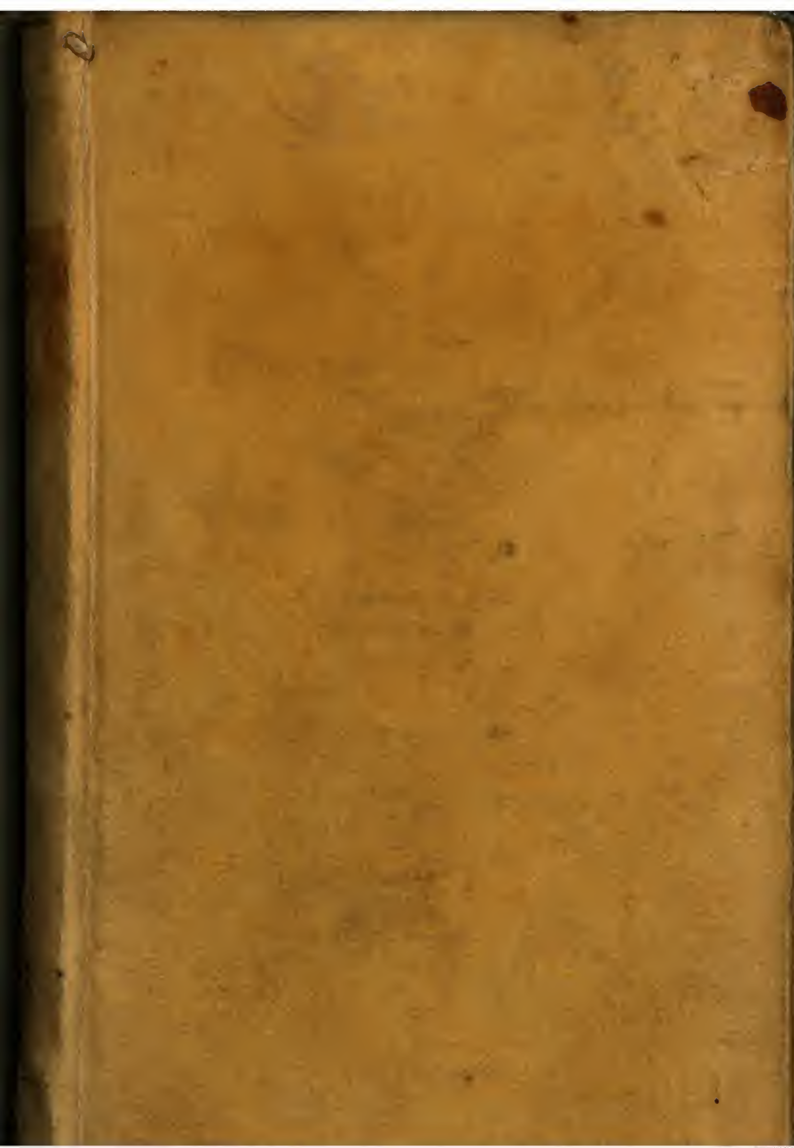
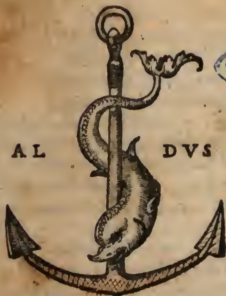

6 B
19

ex libris [illegible] 17[illegible]

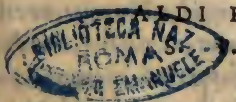
M. TVLLII CICERONIS ORATIONVM PARS II

CORRIGENTE PAVLO MANVTIO, ALDI FILIO.

VENETIIS, M. D. XLVI.

GVLIELMO BELLAIO LANGEO, APVD SVBALPINAS GENTES PRO REGE, PAVLVS MANVTIVS, ALDI FILIVS, S. D.

MAGNI refert, Bellai ornatissime, quo quidque tempore agatur; & ad omnes res non paruum habere momentum solet occasio quædam, & commoditas, qua uti dicuntur ij, qui nihil, nisi loco, facere consueuerunt. nam quemadmodum pictorum tabulæ certo loco positæ delectant; eædemq; minus bono lumine constitutæ, non item eorum, qui spectant, oculos tenere solent: sic actiones nostræ, mirum est, quantum opportunitate commendentur: ut interdum plus in tempore, quàm in ipsa re positum esse uideatur. quod ego cum semper iudicassem, tamen non sum ueritus, quin tibi in ijs rebus uel maxime occupato, quas rex Christianissimus, & post hominum memoriam maximus tuæ fidei, diligentiæq; mandauit, hoc ipsum, quod nunc à me proficiscitur, officium futurum esset uel iucundissimum. nam etsi magna tibi est grauissimorū negotiorum imposita moles, quam tu summa tua cum laude, & omnium pene gentium admiratione sustines: tamen in ipsa illa occupatione ita te literarum tractatio delectat, ut et legas cum uoluptate, quæ alij scripta reliquerunt, & scribas ipse quæ à posteris cum admiratione legentur. ex

quo illud consequeris; ut non modo regis uoluntati seruias, quod est summa laude dignum; sed etiam posteritati consulas, quo laudabilius esse nihil potest. itaque tantum abest, ut à maioribus tuis omni decore affluentibus ad te ornandum quidquã haurias, ut etiam in te sit, quod ad illos redundet. nam si tibi aliunde petenda sit laus, unde plura suppetant ornamenta, quàm à fratribus tuis, maximeq; ab eo, qui à Paulo III. ita est in cardinalium collegium cooptatus, ut ei summus pontifex amplissimam dignitatem non quasi optatam concessisse, sed quasi debitam persoluisse uideatur? cui quidem uiro cum ad summam gloriam nihil desit; cumq; item tibi eæ res abunde adsint, quibus homines hominibus antecellere uidentur: tamen fit uestra bonitate, & sapientia, ut uicissim & tu in illius dignitate, atque amplitudine, & ille in ingenio, atque in uirtute conquiescat tua. uterque uero magna apud regem prudentissimum, & summo iudicio præditum auctoritate, magno estis apud omnes nomine & gloria. nam tu quidem, quis est tam longinquus, cui notissimus non sis? non ex præsenti corporis forma, (quanquam multas prouincias regis legatus obijsti) sed ex imagine ingenij tui, quam uerissimis eloquentiæ coloribus expressam in tuis scriptis licet intueri. in hac cum & naturæ tuæ bonitas, & uirtutis eximia præstantia cernatur: sequitur, ut, ex ea qui te norunt, ijdem ament. quorum ego in numero cum ita essem, ut nemini concederem: tamen non est credibile, quantum ad illam ipsam animi erga te mei uolũtatem addiderit Gulielmi Pellicerij, oratoris in hac

urbe regij, hominis præstātissimi, prædicatio. cuius multi, & egregij de tua laude sermones me iam antea commotum impulerunt, ut ex orationibus Ciceronis, cuius tu libros è manibus dimittere non soles, alteram partem cum tui nominis inscriptione diuulgarem. quā in parte ab erroribus, & mendis uindicanda quantum operæ studijq; posuerim, mihi ipse sum testis; quantum autem profecerim, & tu, & alij iudicabunt. tibi quidem, si consequar, ut nostra diligentia probetur: sane meos labores non exiguo compensatos esse fructu existimabo. Vale. Venetijs.

INDEX ORATIONVM CICERONIS, QVAE SECVNDO VOLVMINE CONTINENTVR.

PRO LEGE MANILIA, AD POPVLVM.

ORATIO XIII.

VANQVAM mihi semper frequens conspectus uester multo iucundissimus, hic autem locus ad agendum amplissimus, ad dicendum ornatissimus est uisus Quirites: tamen hoc aditu laudis, qui semper optimo cuique maxime patuit, non mea me uoluntas, sed meæ uitæ rationes ab ineunte ætate susceptæ prohibuerunt. nam cum antea per ætatē non dum huius auctoritatem loci contingere auderem; statueremq;, nihil huc, nisi perfectum ingenio, elaboratum industria, afferri oportere: omne meum tempus amicorum temporibus transmittendum putaui. ita neque hic locus uacuus unquam ab ijs, qui uestram causam defenderent, & meus labor in priuatorum periculis caste integreq; uersatus, ex uestro iudicio fructum est amplissimum consecutus. nam cum propter dilationem comitiorum ter prætor primus centurijs cunctis renunciatus sum, facile intellexi Quirites, & quid de me iudicaretis, & quid alijs præscriberetis. nam cum & auctoritatis in me tantum sit, quantum uos honoribus mandandum esse uoluistis; & ad agendum facultatis tantum, quantum homini uigilanti ex forensi usu prope quotidiana dicendi exercitatio potuit afferre: certe, &

si quid etiam dicendo consequi possum, ijs ostendam potissimum, qui ei quoque rei fructum suo iudicio tribuendum esse censuerunt. atque illud in primis mihi lætandum iure uideo, quòd in hac insolita mihi ex hoc loco ratione dicendi, causa talis oblata est, in qua oratio nemini deesse potest: dicendum est enim de Cn. Pompeij *singulari eximiáq; uirtute: huius autem orationis difficilius est exitum, quàm principium, inuenire: itaque non mihi tam copia, quàm modus in dicendo quærendus est.* *Atque ut inde oratio mea proficiscatur, unde hæc omnis causa ducitur: bellum graue, & periculosum uestris uectigalibus, atque socijs à duobus potentissimis regibus infertur,* Mithridate, & Tigrane: *quorum alter relictus, alter lacessitus, occasionem sibi ad occupandam Asiam oblatam esse arbitratur. equitibus* R. *honestissimis uiris, afferuntur ex Asia quotidie literæ, quorum magnæ res aguntur, in uestris uectigalibus exercendis occupatæ: qui ad me, pro necessitudine, quæ mihi est cum illo ordine, causam reip. periculáq; rerum suarum detulerunt:* Bithyniæ, *quæ nunc uestra prouincia est, uicos exustos esse complures: regnum* Ariobarzanis, *quod finitimum est uestris uectigalibus, totum esse in hostium potestate:* Lucullum *magnis rebus gestis ab eo bello discedere: huic qui succurrerit, non satis esse paratum ad tantum bellum administrandum: unum ab omnibus socijs, & ciuibus ad id bellum imperatorem deposci, atque expeti: eundem hunc unum ab hostibus metui, præterea neminem.* Causa *quæ sit, uidetis: nunc, quid agendum sit, consi-*

derate. Primum mihi uidetur de genere belli, deinde de magnitudine, tum de imperatore deligendo esse dicendum. genus est enim eiusmodi, quod maxime uestros animos excitare, atque inflammare debet: in quo agitur populi R. gloria, quæ uobis à maioribus cum magna in rebus omnibus, tum summa in re militari tradita est: agitur salus sociorum atque amicorum, pro qua multa maiores uestri magna et grauia bella gesserunt: aguntur certissima populi R. uectigalia, & maxima, quibus amissis, & pacis ornamenta, & subsidia belli frustra requiretis: aguntur bona multorum ciuium, quibus est & à uobis, & ab imperatoribus reip. consulendum. & quoniam semper appetentes gloriæ, præter cæteras gentes, atque auidi laudis fuistis, delenda est uobis illa macula Mithridatico bello superiore suscepta, quæ penitus iam insedit, atque inueterauit in populi R. nomine, quòd is, qui una die tota Asia, tot in ciuitatibus, uno nuncio, atque una literarum significatione ciues R. necandos, trucidandosq; denotauit, non modo adhuc pœnam nullam suo dignam scelere suscepit, sed ab illo tempore annum iam tertium & uigesimum regnat, & ita regnat, ut se non Ponto, neque Cappadociæ latebris occultare uelit, sed emergere è patrio regno, atque in uestris uectigalibus, hoc est in Asiæ luce uersari. etenim adhuc ita uestri cum illo rege contenderūt imperatores, ut ab illo insignia uictoriæ, non uictoriam reportarent. triumphauit L. Sylla, triumphauit L. Muræna de Mithridate, duo fortissimi uiri, & summi imperatores; sed ita triumpharunt, ut ille pulsus, superatusq; regnaret. ueruntamen illis impe-

ratoribus laus est tribuenda, quòd egerunt; uenia danda, quòd reliquerunt; propterea quòd ab eo bello Syllam in Italiam resp. Murenam Sylla reuocauit. Mithridates autem omne reliquum tempus nõ ad obliuionem ueteris belli, sed ad comparationem noui contulit. qui posteaquam maximas ædificasset ornassetq; classes, exercitusq; permagnos, quibuscũque ex gentibus potuisset, comparasset, Bosporanis finitimis suis bellum inferre simulasset; usque in Hispaniã legatos & literas misit ad eos duces, quibuscum tum bellum gerebamus: ut, cum duobus in locis disiunctissimis, maximeq; diuersis, uno cõsilio, ab unis hostium copijs, bellum terra, mariq; gereretur, uos ancipiti contentione distracti de imperio dimicaretis. sed tamen alterius partis periculum Sertorianæ atque Hispaniensis, quæ multo plus firmamenti ac roboris habebat, Cn. Pompeij diuino consilio, ac singulari uirtute depulsum est: in altera parte ita res à L. Lucullo, summo uiro, est administrata, ut initia illa gestarum rerum magna atque præclara nõ felicitati eius, sed uirtuti, hæc autem extrema, quæ nuper acciderunt, non culpæ, sed fortunæ tribuenda esse uideantur. sed de Lucullo dicam alio loco, & ita dicam Quirites, ut neque uera laus ei detracta oratione nostra, neque falsa affecta esse uideatur. Sed pro uestri imperij dignitate atque gloria, quoniam is est exorsus orationis meæ, uidete, quem uobis animum suscipiendum putetis. maiores uestri sæpe, mercatoribus ac nauiculatoribus iniuriosius tractatis, bella gesserunt: uos, tot ciuium R. millibus uno nuncio atque uno tempore necatis, quo tandem animo esse debetis? legati quòd erãt appellati su

perbius, Corinthum patres uestri, totius Græciæ lumen, extinctum esse uoluerunt: uos eum regem inultum esse patiemini, qui legatum populi R. consularem, uinculis, ac uerberibus, atque omni supplicio excruciatum necauit? illi libertatem ciuium R. imminutam non tulerunt: uos uitam ereptam negligetis? ius legationis uerbo uiolatum illi persecuti sunt: uos legatum populi R. omni supplicio interfectum, inultum relinquetis? uidete, ne, ut illis pulcherrimum fuit, tantam uobis imperij gloriam relinquere, sic uobis turpissimum sit, illud, quod accepistis, tueri & conseruare non posse. Quid, quòd salus sociorum summum in periculum ac discrimen uocatur? regno expulsus est Ariobarzanes rex, socius populi R. atque amicus: imminent duo reges toti Asiæ non solum uobis inimicissimi, sed etiam uestris socijs atque amicis: ciuitates autem omnes cuncta Asia, atque Græcia uestrum auxilium expectare propter periculi magnitudinem coguntur: imperatorem à uobis certũ deposcere, cum præsertim uos alium miseritis, neque audent, neque se id facere summo sine periculo posse arbitrantur: uident, & sentiunt hoc idem, quod et uos, unum uirum esse, in quo summa sint omnia, & eum prope esse, quo etiam carent ægrius: cuius aduentu ipso, atque nomine, tametsi ille ad maritimum bellum uenerit, tamen impetus hostium repressos esse intelligunt, ac retardatos. hi uos, quoniam libere loqui non licet, tacite rogant, ut se quoque, sicut cæterarum prouinciarum socios, dignos existimetis, quorum salutem tali uiro commendetis: atque hoc etiam magis

quàm cæteros, quòd eiusmodi in prouinciam homines cum imperio mittimus, ut, etiam si ab hoste defendant, tamen ipsorum aduentus in urbes sociorum non multum ab hostili expugnatione differant. hunc audiebant antea, nunc præsentem uident, tanta temperantia, tanta mansuetudine, tanta humanitate, ut ij beatissimi esse uideantur, apud quos ille diutissime commoratur. quare si propter socios nulla ipsi iniuria lacessiti maiores uestri cum Antiocho, cum Aetolis, cum Pœnis bella gesserunt: quanto uos studio conuenit, iniurijs prouocatos, sociorum salutem una cum imperij uestri dignitate defendere, præsertim cum de uestris maximis uectigalibus agatur? nam cæterarum prouinciarum uectigalia Quirites tanta sunt, ut his ad ipsas prouincias tutandas uix contenti esse possimus. Asia uero tam opima est, & fertilis, ut & ubertate agrorum, & uarietate fructuum, & magnitudine pastionis, & multitudine earum rerum, quæ exportantur, facile omnibus terris antecellat. itaque hæc uobis prouincia Quirites, si & belli utilitatem, & pacis dignitatem sustinere uultis, non modo à calamitate, sed etiam à metu calamitatis est defendenda. nam cæteris in rebus, cum uenit calamitas, tum detrimentum accipitur: at in uectigalibus non solum aduentus mali, sed etiam metus ipse affert calamitatem. nam cum hostium copiæ non longe absunt, etiam si irruptio facta nulla sit, tamen pecora relinquuntur, agricultura deseritur, mercatorum nauigatio conquiescit. ita neque ex portu, neque ex decumis, neque ex scriptu-

ra uectigal conseruari potest: quare sæpe totius anni fructus uno rumore periculi, atque uno belli terrore amittitur. quo tandem animo esse existimatis aut eos, qui uectigalia uobis pensitant; aut eos, qui exercent, atque exigunt; cum duo reges cum maximis copijs prope adsint? cum una excursio equitatus perbreui tempore totius anni uectigal auferre possit? cum publicani familias maximas, quas in salinis habent, quas in agris, quas in portubus atque custodijs, magno periculo se habere arbitrentur? putatis'ne, uos illis rebus frui posse, nisi eos, qui uobis fructuosi sunt, conseruaueritis, non solum, ut antea dixi, calamitate, sed etiam calamitatis formidine liberatos? ac ne illud quidem uobis negligendum est, quod mihi ego extremum proposueram, cum essem de belli genere dicturus, quod ad multorum bona ciuium R. pertinet, quorum uobis pro uestra sapientia Quirites habenda est ratio diligenter. nam & publicani, homines & honestissimi, & ornatissimi, suas rationes, & copias in illam prouinciam contulerunt: quorum ipsorum per se res, & fortunæ curæ uobis esse debent. etenim si uectigalia neruos esse reip. semper duximus, eum certe ordinem, qui exercet illa, firmamentum cæterorum ordinum recte esse dicemus. deinde cæteris ex ordinibus homines naui et industrij partim in Asia negotiantur, quibus uos absentibus consulere debetis: partim suas & suorum in ea prouincia pecunias magnas collocatas habent. erit igitur humanitatis uestræ, magnum eorum ciuium numerum calamitate prohi-

bere; sapientiæ, uidere, multorum ciuium calamitatem à rep. seiunctam esse non posse. etenim illud primum parui refert, uos publicanis amissa uectigalia postea uictoria recuperare. neque enim iisdem redimendi facultas erit, propter calamitatem; neque aliis uoluntas, propter timorem. deinde, quod nos eadem Asia atque idem iste Mithridates initio belli Asiatici docuit; id quidem certe calamitate docti memoria retinere debemus. nam tum, cum in Asia res magnas permulti amiserunt, scimus Romæ, solutione impedita, fidem concidisse. non enim possunt una in ciuitate multi rem atque fortunas amittere, ut non plures secum in eandem calamitatem trahant. à quo periculo prohibete remp. & mihi credite id, quod ipsi uidetis: hæc fides, atque hæc ratio pecuniarum, quæ Romæ, quæ in foro uersatur, implicita est cum illis pecuniis Asiaticis, & cohæret. ruere illa non possunt, ut hæc non eodem labefactata motu concidant. quare uidete, num dubitandum uobis sit, omni studio ad id bellum incumbere, in quo gloria nominis uestri, salus sociorum, uectigalia maxima, fortunæ plurimorum ciuium cum rep. defenduntur. Quoniam de genere belli dixi, nunc de magnitudine pauca dicam. potest enim hoc dici; belli genus esse ita necessarium, ut sit gerendum; non esse ita magnum, ut sit pertimescendum. in quo maxime laborandum est, ne forte à uobis, quæ diligentissime prouidenda sunt, contempta esse uideantur. Atque ut omnes intelligant me L. Lucullo tantum impertiri laudis, quantum forti uiro, & sapientissimo ho-

mini, & magno imperatori debeatur: dico, eius aduentu maximas Mithridatis copias, omnibus rebus ornatas atque instructas, esse deletas; urbemq́; Asiæ clarissimam, nobisq́; amicissimam, Cyzicenorum, obsessam ab ipso rege maxima multitudine, & oppugnatam uehementissime, L. Luculli uirtute, assiduitate, consilio, summis obsidionis periculis liberatam: ab eodem imperatore classem magnam, & ornatam, quæ ducibus Sertorianis ad Italiam studio inflammato raperetur, superatam esse, atque depressam: magnas hostium præterea copias multis prælijs esse deletas: patefactumq́; nostris legionibus esse Pontum, qui ante populo R. ex omni aditu clausus esset: Sinopem atque Amisum, quibus in oppidis erant domicilia regis, omnibus rebus ornata atque referta, cæterasq́; urbes Ponti, & Cappadociæ permultas uno aditu, atque aduentu esse captas: regem spoliatum regno patrio atque auito, ad alios se reges atque alias gentes supplicem contulisse: atque hæc omnia, saluis populi R. socijs atque integris uectigalibus, esse gesta. Satis opinor hoc esse laudis: atque ita reputo, ut hoc uos intelligatis, à nullo istorum, qui huic obtrectant legi atque causæ, L. Lucullum similiter ex hoc loco esse laudatum. Requiretur fortasse nunc, quemadmodum, cum hæc ita sint, reliquum possit esse magnum bellum. cognoscite Quirites: non enim sine causa quæri uidetur. Primum, ex suo regno sic Mithridates profugit, ut ex eodem Ponto Medea illa quondam profugisse dicitur: quam prædicant in fuga fratris sui

membra in ijs locis, qua se parens persequeretur, dissipauisse, ut eorum collectio dispersa, mœrorq; patris celeritatem persequendi retardaret. sic Mithridates fugiens, maximam uim auri atque argenti, pulcherrimarumq; rerum omnium, quas & à maioribus acceperat, & ipse bello superiore ex tota Asia direptas in suum regnum congesserat, in Ponto omnem reliquit: hæc dum nostri colligunt omnia diligentius, rex ipse è manibus effugit. ita illum in persequendi studio mœror, hos lætitia tardauit. hunc in illo timore & fuga Tigranes rex Armenius excepit, diffidentemq; rebus suis confirmauit, & afflictum erexit, perditumq; recreauit. cuius in regnum posteaquam L. Lucullus cum exercitu uenit, plures etiam gentes contra imperatorem nostrum concitatæ sunt: erat enim metus iniectus ijs nationibus, quas nunquam populus R. neque lacessendas bello, neque tentandas putauit: erat etiam alia grauis atque uehemens opinio, quæ per animos gentium barbararum peruaserat, fani locupletissimi & religiosissimi diripiendi causa in eas oras nostrum exercitum esse adductum. ita nationes multæ atque magnæ nouo quodam terrore ac metu concitabantur. noster autem exercitus, etsi urbem ex Tigranis regno ceperat, & prælijs usus erat secundis, tamen nimia longinquitate locorum, ac desiderio suorum commouebatur. hic iam plura non dicam. fuit enim illud extremum, ut ex ijs locis à militibus nostris reditus magis maturus, quàm processus longior, quæreretur. Mithridates autem & suam

manum

manum iam confirmarat, & eorum, qui se ex eius regno collegerant, & magnis aduentitijs multorum regum, & nationum copijs iuuabatur. hoc iam fere sic fieri solere accepimus, ut regum afflictæ fortunæ facile multorum opes alliciant ad misericordiam, maximéq; eorum, qui aut reges sunt, aut uiuunt in regno, quòd regale ijs nomen magnum & sanctum esse uideatur: itaque tantum uictus efficere potuit, quantum incolumis nunquam est ausus optare. nam cum se in regnum recepisset suum, non fuit eo contentus, quod ei præter spem acciderat, ut illam, posteaquam pulsus erat, terram unquam attingeret, sed in exercitum uestrum clarum atque uictorem impetum fecit. sinite hoc loco Quirites (sicut poetæ solent, qui res Romanas scribunt) præterire me uestram calamitatem; quæ tanta fuit, ut eam ad aures L. Luculli non ex prælio nuncius, sed ex sermone rumor afferret. hic in ipso illo malo, grauissimaq; belli offensione L. Lucullus, qui tamen aliqua ex parte ijs incommodis mederi fortasse potuisset, uestro iussu coactus, quòd imperij diuturnitati modum statuendũ ueteri exemplo putauistis, partem militum, qui iam stipendijs confectis erant, dimisit, partem Glabrioni tradidit. multa prætereo consulto, sed ea uos coniectura perspicitis, quantum illud bellum futurum putetis, quod coniungant reges potentissimi, renouent agitatæ nationes, suscipiant integræ gentes, nouus imperator uester accipiat uetere expulso exercitu. Satis mihi multa uerba fecisse uideor, quare hoc bellum esset genere ipso necessarium, magnitudine periculosum. restat, ut de imperatore ad id bellum deligen-

do, ac tantis rebus præficiendo dicendum esse uideatur. utinam Quirites uirorum fortium atque innocentium copiam tantam haberetis, ut hæc uobis deliberatio difficilis esset, quemnam potissimum tantis rebus, ac tanto bello præficiendum putaretis. nunc uero, cum sit unus Cn. Pompeius, qui non modo eorum hominum, qui nunc sunt, gloriam, sed etiam antiquitatis memoriam uirtute superarit: quæ res est, quæ cuiusquam animum in hac causa dubium facere possit? ego enim sic existimo, in summo imperatore quatuor has res inesse oportere, scientiam rei militaris, uirtutem, auctoritatem, felicitatem. quis igitur hoc homine scientior unquam aut fuit, aut esse debuit? qui è ludo atque pueritiæ disciplina, bello maximo, atque acerrimis hostibus, ad patris exercitum, atque in militiæ disciplinam profectus est: qui extrema pueritia miles fuit summi imperatoris, ineunte adolescentia maximi ipse exercitus imperator: qui sæpius cum hoste conflixit, quàm quisquam cum inimico concertauit: plura bella gessit, quàm cæteri legerunt: plures prouincias confecit, quàm alij concupiuerunt: cuius adolescentia ad scientiam rei militaris non alienis præceptis, sed suis imperijs; non offensionibus belli, sed uictorijs; non stipendijs, sed triumphis est traducta. quod denique genus belli esse potest, in quo illum non exercuerit fortuna reip.? Ciuile, Africanum, Transalpinum, Hispaniense, mistum ex ciuitatibus, atque ex bellicosissimis nationibus, seruile, nauale, uaria & diuersa genera, & bellorum, & hostium non solum gesta ab hoc uno, sed etiam confecta, nullam rem esse declarant in usu mili-

tari positam, quæ huius uiri scientiam fugere possit. Iam uero uirtuti Cn. Pompeij quæ potest par oratio inueniri? quid est, quod quisquam aut dignum illo, aut uobis nouum, aut cuiquam inauditum possit afferre? non enim illæ sunt solæ uirtutes imperatoriæ, quæ uulgo existimantur, labor in negotijs, fortitudo in periculis, industria in agendo, celeritas in conficiendo, consilium in prouidendo: quæ tanta sunt in hoc uno, quanta in omnibus reliquis imperatoribus, quos aut uidimus, aut audiuimus, non fuerunt. testis est Italia, quam ille uictor L. Sylla huius uirtute, & consilio confessus est liberatam. testis est Sicilia, quam multis undique cinctam periculis, non terrore belli, sed celeritate consilij explicauit. testis est Africa, quæ magnis oppressa hostium copijs, eorum ipsorum sanguine redundauit. testis est Gallia, per quam legionibus nostris in Hispaniam iter, Gallorum internecione, patefactum est. testis est Hispania, quæ sæpissime plurimos hostes ab hoc superatos prostratosq; conspexit. testis est iterum, et sæpius Italia, quæ cum seruili bello tetro periculosoq; premeretur, ab hoc auxilium absente expetiuit: quod bellum expectatione Pompeij attenuatū atque imminutū est, aduentu sublatum ac sepultum. testes uero iam omnes oræ, atque omnes exteræ gentes, ac nationes: denique maria omnia, tum uniuersa, tum in singulis oris omnes sinus atque portus. quis enim toto mari locus per hos annos aut tam firmum habuit præsidium, ut tutus esset; aut tam fuit abditus, ut lateret? quis nauigauit, qui non se aut mortis, aut seruitutis periculo committeret? cum aut hieme, aut referto prædonū mari naui-

garetur. hoc tantum bellum, tam turpe, tam uetus, tam late diuisum atque dispersum quis unquam arbitraretur, aut ab omnibus imperatoribus uno anno, aut omnibus annis ab uno imperatore confici posse? quam prouinciam tenuistis à prædonibus liberam per hosce annos? quod uectigal uobis tutum fuit? quem socium defendistis? cui præsidio classibus uestris fuistis? quàm multas existimatis insulas esse desertas? quàm multas aut metu relictas, aut à prædonibus captas urbes esse sociorum? sed quid ego longinqua commemoro? fuit hoc quondam, fuit proprium populi R. longe à domo bellare, & propugnaculis imperij sociorum fortunas, non sua tecta defendere. socijs uestris ego mare clausum per hosce annos dicam fuisse; cum exercitus nostri Brundusio nunquam nisi summa hieme transmiserint? quid, ad nos cum ab exteris nationibus uenirent, captos querar, cum legati populi R. redempti sint? mercatoribus tutum mare non fuisse dicam; cum duodecim secures in prædonum potestatem peruenerint? quid aut Colophonem, aut Samum, nobilissimas urbes, innumerabilesq; alias captas esse cõmemorem; cum uestros portus, atque eos portus, quibus uitam, & spiritum ducitis, in prædonum fuisse potestatem sciatis? an uero ignoratis portum Caietæ celeberrimum atque plenissimum nauium, inspectante prætore à prædonibus esse direptum? ex Miseno autem, eius ipsius liberos, qui cum prædonibus antea ibi bellum gesserat, à prædonibus esse sublatos? nam quid ego Hostiense incõmodum, atque illam labem, atque ignominiam reip. querar, cum, prope inspectantibus uobis, classis ea, cui Consul

populi R. præpositus esset, à prædonibus capta, atque oppressa est? Prò dij immortales, tantam ne unius hominis incredibilis ac diuina uirtus, tam breui tempore, lucem afferre reip. potuit, ut uos, qui modo ante ostium Tiberinum classem hostium uidebatis, ij nunc nullam intra oceani ostium prædonum nauem esse audiatis? atque hæc qua celeritate gesta sint, quanquam uidetis, tamen à me in dicendo prætereunda non sunt. quis enim unquam aut obeundi negotij, aut consequendi quæstus studio, tam breui tempore, tot loca adire, tantos cursus conficere potuit, quàm celeriter Cn. Pompeio duce belli impetus nauigauit? qui Siciliã adijt, Africam explorauit, inde Sardiniam cum classe uenit, nondum tempestiuo ad nauigandum mari: atque hæc tria frumentaria subsidia reip. firmissimis præsidijs, classibusq́; muniuit. inde se cum in Italiam recepisset, duabus Hispanijs, & Gallia cisalpina præsidijs, ac nauibus confirmata, missis item in oram Illyrici maris, & in Achaiam, omnemq́; Græciam nauibus, Italiæ duo maria maximis classibus, firmissimisq́; præsidijs adornauit: ipse autem, ut à Brundusio profectus est, undequinquagesimo die totam ad imperiũ populi R. Ciliciam adiunxit: omnes, qui ubique prædones fuerunt, partim capti, interfectiq́; sunt, partim unius huius imperio, ac potestati se dediderunt. idem Cretensibus, cum ad eum usque in Pamphyliam legatos deprecatoresq́; misissent, spem deditionis non ademit, obsidesq́; imperauit. ita tantum bellum, tam diuturnum, tam longe lateq́; dispersum, quo bello omnes gentes, ac nationes premebantur, Cn. Pompeius extrema

hieme apparauit, ineunte uere suscepit, media æstate confecit. Est hæc diuina atque incredibilis uirtus imperatoris. quid cæteræ, quas paulo ante commemorare cœperam, quantæ, atque quàm multæ sunt? non enim solum bellandi uirtus in summo atque perfecto imperatore quærenda est, sed multæ sunt artes eximiæ, huius administræ comitesq; uirtutis. Ac primum, quanta innocentia debent esse imperatores? quanta deinde omnibus in rebus temperantia? quanta fide? quanta facilitate? quanto ingenio? quanta humanitate? quæ breuiter, qualia sint in Cn. Pompeio, consideremus: summa enim omnia sunt Quirites, sed ea magis ex aliorum contentione, quàm ipsa per sese, cognosci atque intelligi possunt. Quem enim possumus imperatorem aliquo in numero putare, cuius in exercitu ueneãt centuriatus atque uenierint? quid hunc hominem magnum, aut amplum de rep. cogitare, qui pecuniam ex ærario depromptam ad bellum administrandum, aut propter cupiditatem prouinciæ magistratibus diuiserit, aut propter auaritiam Romæ in quæstu reliquerit? uestra admurmuratio facit Quirites, ut agnoscere uideamini, qui hæc fecerint. ego autem neminem nomino. quare irasci mihi nemo poterit, nisi qui ante de se uoluerit confiteri. itaque propter hanc auaritiam imperatorum quantas calamitates, quocunque uentum sit, nostri exercitus ferant, quis ignorat? itinera, quæ per hosce annos in Italia per agros atque oppida ciuiũ R. nostri imperatores fecerunt, recordamini: tum facilius statuetis, quid apud exteras nationes fieri existimetis. utrum, plures arbitramini per hosce annos

militum uestrorum armis hostium urbes, an hibernis, sociorum ciuitates esse deletas? neque enim potest exercitum is continere imperator, qui se ipsum non continet; neque seuerus esse in iudicando, qui alios in se seueros esse iudices non uult. hic miramur hunc hominem tantum excellere cæteris, cuius legiones sic in Asiam peruenerunt, ut non modo manus tanti exercitus, sed ne uestigium quidem cuiquam pacato nocuisse dicatur? iam uero, quemadmodum milites hibernent, quotidie sermones ac literæ perferuntur: non modo, ut sumptum faciat in militem, nemini uis affertur, sed ne cupienti quidem cuiquam permittitur: hiemis enim, non auaritiæ perfugium maiores nostri in sociorum atque amicorum tectis esse uoluerunt. Age uero, cæteris in rebus quali sit temperantia, considerate. unde illam tantam celeritatem, & tam incredibilem cursum initum putatis? non enim illum eximia uis remigum, aut ars inaudita quædam gubernandi, aut uenti aliqui noui tam celeriter in ultimas terras pertulerunt: sed hæ res, quæ cæteros remorari solent, non retardarunt: non auaritia ab instituto cursu ad prædam aliquam reuocauit, non libido ad uoluptatem, non amœnitas ad delectationem, non nobilitas urbis ad cognitionem, non denique labor ipse ad quietem: postremo signa, & tabulas, cæteraq; ornamenta Græcorum oppidorum, quæ cæteri tollenda esse arbitrantur, ea sibi ille ne uisenda quidem existimauit. itaque omnes quidem nunc in his locis Cn. Pompeium sicut aliquē non ex hac urbe missum, sed de cœlo delapsum intuentur: nunc denique inci-

piunt credere, fuisse homines Romanos *hac quondàm abstinentia, quod iam nationibus exteris incredibile, ac falso memoriæ proditum uidebatur. nunc imperij nostri splendor illis gentibus lucet. nunc intelligunt, non sine causa maiores suos tum, cum hac temperantia magistratus habebamus, seruire populo* R. *quàm imperare alijs maluisse. iam uero ita faciles aditus ad eum priuatorum, ita liberæ querimoniæ de aliorum iniurijs esse dicuntur, ut is, qui dignitate principibus excellit, facilitate par infimis esse uideatur. iam quantum consilio, quantum dicendi grauitate et copia ualeat, in quo ipso inest quædam dignitas imperatoria, uos* Quirites *hoc ipso in loco sæpe cognostis. fidem uero eius inter socios quantam existimari putatis, quam hostes omnium gentium sanctissimam esse iudicarint? humanitate iam tanta est, ut difficile dictu sit, utrum hostes magis uirtutem eius pugnantes timuerint, an mansuetudinem uicti dilexerint. & quisquam dubitabit, quin huic tantum bellum hoc transmittendum sit, qui ad omnia uestræ memoriæ bella conficiẽda diuino quodam consilio natus esse uideatur? & quoniam auctoritas multum in bellis quoque administrandis, atque imperio militari ualet: certe nemini dubium est, quin ea in re idem ille imperator plurimum possit. uehementer autem pertinere ad bella administrãda, quid hostes, quid socij de imperatoribus uestris existiment, quis ignorat; cum sciamus homines in tantis rebus, ut aut contẽnant, aut metuant, aut oderint, aut ament, opinione nõ minus famæ, quàm aliqua certa ratione cõmoueri? quod igitur nomen unquam in orbe terrarũ clarius*

fuit? cuius res gestæ pares? de quo homine uos, id quod maxime facit auctoritatem, tanta, & tam præclara iudicia fecistis? an uero ullam usquam esse oram tam desertam putatis, quò non illius diei fama peruaserit, cum uniuersus populus R. referto foro, repletisq; omnibus templis, ex quibus hic locus conspici potest, unum sibi ad commune omnium gentium bellum Cn. Pompeium imperatorem depoposcit? itaque ut plura non dicam, neque aliorum exemplis confirmem, quantum huius auctoritas ualeat in bello; ab eodem Cn. Pompeio omnium rerum egregiarum exempla sumantur: qui quo die à uobis maritimo bello præpositus est imperator, tanta repente uilitas annonæ ex summa inopia et caritate rei frumentariæ consecuta est unius spe & nomine, quantam uix ex summa ubertate agrorum diuturna pax efficere potuisset. Iam uero accepta in Ponto calamitate ex eo prælio, de quo uos paulo ante inuitus admonui, cum socij pertimuissent, hostium opes, animiq; creuissent, cum satis firmum præsidium prouincia non haberet; amisissetis Asiam Quirites, nisi ipsum id temporis diuinitus Cn. Pompeium ad eas regiones fortuna populi R. attulisset. huius aduentus Mithridatem insolita inflammatum uictoria continuit, et Tigranem magnis copijs minitantem Asiæ retardauit. & quisquam dubitabit, quid uirtute profecturus sit, qui tantum auctoritate profecerit? aut quàm facile imperio atque exercitu socios, et uectigalia conseruaturus sit, qui ipso nomine ac rumore defenderit? Age uero, illa res quantam declarat eiusdem hominis apud hostes populi R. auctoritatem, quòd ex locis tam

longinquis, tamq; diuersis, tam breui tempore omnes unà huic se dediderunt? quòd Cretensium legati, cum in eorum insula noster imperator, exercitusq; esset, ad Cn. Pompeium in ultimas prope terras uenerunt, eiq; se omnes Cretensium ciuitates dedere uelle dixerunt? quid? idem ipse Mithridates, non'ne ad eundem Cn. Pompeium legatum usque in Hispaniam misit? eumq; Pompeius legatum semper iudicauit: ij, quibus semper erat molestum ad eum potissimum esse missum, speculatorem, quàm legatum iudicare maluerunt. Potestis igitur iam constituere Quirites, hanc auctoritatem multis postea rebus gestis, magnisq; uestris iudicijs amplificatam, quantum apud illos reges, quantum apud exteras nationes ualituram esse existimetis. Reliquum est, ut de felicitate, quam præstare de se ipso nemo potest, meminisse & commemorare de altero possumus, sicut æquum est homini de potestate deorum, timide & pauca dicamus. Ego enim sic existimo, Maximo, Marcello, Scipioni, Mario, & cæteris magnis imperatoribus, non solum propter uirtutem, sed etiam propter fortunam sæpius imperia mandata, atque exercitus esse commissos: fuit enim profecto quibusdam summis uiris quædam ad amplitudinem, & gloriam, & ad res magnas bene gerendas diuinitus adiuncta fortuna. de huius autem hominis felicitate, quo de nunc agimus, hac utar moderatione dicendi: non ut in illius potestate fortunam positam esse dicam, sed ut præterita meminisse, reliqua sperare uideamur: ne aut inuisa dijs immortalibus oratio nostra, aut ingrata esse uideatur. itaque non sum prædicaturus Quirites, quantas ille res domi,

militiæq;, terra, mariq;, quantaq; felicitate gesserit, ut eius semper uoluntatibus non modo ciues assenserint, socij obtemperarint, hostes obedierint, sed etiam uenti tempestatesq; obsecundarint. hoc breuissime dicam, neminem unquam tam impudentem fuisse, qui à dijs immortalibus tot & tantas res tacitus auderet optare, quot & quantas dij immortales ad Cn. Pompeium detulerũt. quod ut illi proprium, ac perpetuum sit Qui rites, cum communis salutis atque imperij, tum ipsius hominis causa, sicuti facitis, uelle, & optare debetis. quare cum et bellum ita necessarium sit, ut negligi non possit; ita magnum, ut accuratissime sit administrandum; et cum ei imperatorem præficere possitis, in quo sit eximia belli scientia, singularis uirtus, clarissima au ctoritas, egregia fortuna: dubitabitis Quirites, quin hoc tantum boni, quod à dijs immortalibus oblatum et datum est, in remp. conseruandam, atque amplificãdam conferatis? quòd si Romæ Cn. Pompeius priuatus esset hoc tempore, tamen ad tantum bellum is erat deligẽdus atque mittendus. nunc cum ad cæteras summas utilita tes hæc quoque opportunitas adiungatur, ut in ijs ipsis locis adsit, ut habeat exercitum, ut ab ijs, qui habent, accipere statim possit: quid expectamus? aut cur non, ducibus dijs immortalibus, eidem, cui cætera summa cum salute reip. commissa sunt, hoc quoque bellum regium committimus? At enim uir clarissimus, reip. et uestris be neficijs amplissimis affectus, Q. Catulus, itemq; summis ornamentis honoris, fortunæ, uirtutis, ingenij præditus Q. Hortensius, ab hac ratione dissentiunt: quorum ego auctoritatem apud uos multis locis plurimum ua

luisse, & ualere oportere confiteor: sed in hac causa, tametsi cognoscitis auctoritates contrarias fortissimorum uirorum et clarissimorum, tamen, omissis auctoritatibus, ipsa re & ratione exquirere possumus ueritatem, atque hoc facilius, quòd ea omnia, quæ adhuc à me dicta sunt, ijdem isti uera esse concedunt; & necessarium bellum esse, & magnum; et in uno Cn. Pompeio summa esse omnia. quid igitur ait Hortensius? si uni omnia tribuenda sunt, unum dignissimum esse Pompeium: sed ad unum tamen omnia deferri non oportere. obsoleuit iam ista oratio, re multo magis, quàm uerbis refutata. nam tu idem Q. Hortensi multa pro tua summa copia ac singulari facultate dicendi et in senatu contra uirum fortem A. Gabinium grauiter, ornateq; dixisti, cum is de uno imperatore contra prædones constituendo legem promulgasset: & ex hoc ipso loco permulta idem cōtra legem uerba fecisti. quid tum, per deos immortales, si plus apud populum R. auctoritas tua, quàm ipsius populi R. salus & uera causa ualuisset, hodie hanc gloriam atque hoc orbis terræ imperium teneremus? an tibi tum imperium esse hoc uidebatur, cum populi R. legati, prætores, quæstoresq; capiebantur? cum ex omnibus prouincijs commeatu & priuato et publico prohibebamur? cum ita clausa erant nobis omnia maria, ut neque priuatam rem maritimam, neque publicam iam obire possemus? quæ ciuitas antea unquam fuit, non dico Atheniensium, quæ satis late quondam mare tenuisse dicitur; non Carthaginensium, qui permultum classe, maritimisq; rebus ualuerunt; non Rhodiorum, quorum usque ad nostram me-

moriam disciplina naualis & gloria remansit: quæ ciuitas antea unquam tam tenuis, quæ tam parua insula fuit, quæ non portus suos, et agros, & aliquam partem regionis atque oræ maritimæ per se ipsa defenderet? At hercle aliquot annos continuos ante legem Gabiniam, ille populus R. cuius usque ad nostram memoriam nomen inuictum in naualibus pugnis permanserat, magna ac multo maxima parte nō modo utilitatis, sed dignitatis, atque imperij caruit. nos, quorum maiores Antiochum regem classe, Persenq; superarunt, omnibus naualibus pugnis Carthaginenses, homines in maritimis rebus exercitatissimos paratissimosq;, uicerunt; ij nullo in loco iam prædonibus pares esse poteramus. nos quoque, qui antea nō modo Italiam tutam habebamus, sed omnes socios in ultimis oris auctoritate nostri imperij saluos præstare poteramus, tum cum insula Delos tam procul à nobis in Aegæo mari posita, quò omnes undique cum mercibus atque oneribus commeabant, referta diuitijs, parua, sine muro nihil timebat; ijdem non modo prouincijs, atque oris Italiæ maritimis, ac portubus nostris, sed etiam Appia iam uia carebamus. et his temporibus non pudebat magistratus populi R. in hunc ipsum locum ascendere, cum eum uobis maiores uestri exuuijs nauticis, et classium spolijs ornatum reliquissent. Bono te animo tum Q. Hortensi populus R. et cæteros, qui erant in eadem sententia, dicere existimauit ea, quæ sentiebatis: sed tamen in salute communi idem populus R. dolori suo maluit, quàm auctoritati uestræ obtemperare. itaque una lex, unus uir, unus annus non modo nos illa miseria ac turpitudine liberauit,

ſed etiam effecit, ut aliquando uideremur omnibus gentibus ac nationibus terra mariq; imperare. quo mihi etiam indignius uidetur obtrectatum eſſe adhuc, Gabinio dicam, an ne Pōpeio, an utrique? id quod eſt uerius. ne legaretur A.Gabinius Cn. Pompeio expetenti ac poſtulanti? utrum, ille, qui poſtulat legatum ad tantum bellum quem uelit, idoneus non eſt, qui impetret, cum cæteri ad expilandos ſocios, diripiēdasq; prouincias, quos uoluerunt, legatos eduxerint: an ipſe, cuius lege ſalus ac dignitas populo R. atque omnibus gentibus conſtituta eſt, expers eſſe debet gloriæ eius imperatoris, atque eius exercitus, qui conſilio ipſius atque periculo eſt conſtitutus? an C.Falcidius, Q. Metellus, Q. Celius Latinienſis, Cn. Lentulus, quos omneis honoris cauſa nomino, cum tribuni pl. fuiſſent, anno proximo legati eſſe potuerunt: in hoc uno Gabinio ſunt tam diligentes? qui in hoc bello, quod lege Gabinia geritur, in hoc imperatore atque exercitu, quem per ſe ipſe conſtituit, etiam præcipuo iure eſſe deberet. de quo legando ſpero conſules ad ſenatum relaturos. qui ſi dubitabunt, aut grauabuntur, ego me profiteor relaturum: neque me impediet cuiuſquam Quirites inimicum edictum, quo minus fretus uobis ueſtrum ius, beneficiumq; defendam, neque præter interceſſionem quidquam audiam: de qua, ut arbitror, iſti ipſi, qui minantur, etiam atque etiam, qui id liceat, conſiderabunt. mea quidem ſententia Quirites unus A.Gabinius belli maritimi, rerumq; geſtarūm auctor, comes Cn. Pompeio adſcribitur, propterea quòd alter uni id bellum ſuſcipiendum ueſtris ſuffragijs detulit, alter delatum, ſuſceptumq; confecit. Reliquum eſt,

ut de Q. Catuli auctoritate, et sententia dicendum esse uideatur. qui cum ex uobis quæreret, si in uno Cn. Pompeio omnia poneretis, si quid de eo factum esset, in quo spem essetis habituri; cepit magnum suæ uirtutis fructum, ac dignitatis, cum omnes prope una uoce, in eo ipso uos spem habituros esse, dixistis. etenim talis est uir, ut nulla res tanta sit, ac tam difficilis, quam ille non & consilio regere, & integritate tueri, & uirtute conficere possit. sed in hoc ipso ab eo uehementissime dissentio, quòd quo minus certa est hominum ac minus diuturna uita, hoc magis resp. dum per deos immortales licet, frui debet summi hominis uita atque uirtute. at enim nihil noui fiat contra exempla, atque instituta maiorum. non dico hoc loco, maiores nostros semper in pace consuetudini, in bello utilitati paruisse, semper ad nouos casus temporum, nouorum consiliorum rationes accommodasse: non dicam, duo bella maxima, Punicum & Hispaniense, ab uno imperatore esse confecta; duas urbes potentissimas, quæ huic imperio maxime minabantur, Carthaginem atque Numantiam, ab eodem Scipione esse deletas: non commemorabo, nuper ita uobis patribusq; uestris esse uisum, ut in uno C. Mario spes imperij poneretur, ut idem cum Iugurtha, idem cum Cimbris, idem cum Theutonis bellum administraret: in ipso Cn. Pompeio, in quo noui constitui nihil uult Q. Catulus, quàm multa sint noua, summaq; Catuli uoluntate constituta, recordamini. quid tam nouum, quàm adolescentulũ priuatum, exercitum difficili reip. tempore conficere? confecit: huic præesse? præfuit: rem optime ductu suo gerere? gessit. quid tam præter cõsue-

tudinem, quàm homini peradolescenti, cuius à senatorio gradu ætas longe abesset, imperium atque exercitum dari? Siciliam permitti atque Africam, bellumq́; in ea administrãdum? fuit in his prouincijs singulari innocentia, grauitate, uirtute: bellum in Africa maximum confecit, uictorem exercitum deportauit. quid uero tam inauditum, quàm equitem R. triumphare? at eam quoque rem populus R. non modo uidit, sed etiam studio omni uisendam putauit. quid tam inusitatum, quàm ut, cum duo consules clarissimi, fortissimiq́; essent, eques R. ad bellum maximum, formidolosissimumq́; pro consule mitteretur? missus est. quo quidem tempore, cum esset non nemo in senatu, qui diceret, non oportere mitti hominem priuatum pro consule; L. Philippus dixisse dicitur, non se illum sua sententia pro consule, sed pro consulibus mittere. tanta in eo reip. bene gerendæ spes constituebatur, ut duorum consulum munus unius adolescentis uirtuti committeretur. quid tam singulare, quàm ut ex S. C. legibus solutus, consul ante fieret, quàm ullum alium magistratum per leges capere licuisset? quid tam incredibile, quàm ut iterum eques R. ex S. C. triumpharet? quæ in omnibus hominibus noua, post hominum memoriam constituta sunt, ea tam multa non sunt, quàm hæc, quæ in hoc uno homine uidimus. atque hæc tot exempla, tanta ac tam noua, profecta sunt in eundem hominem à Q. Catulo, atque à cæterorum eiusdem dignitatis amplissimorum hominum auctoritate. quare uideant, ne sit periniquum, & non ferendum, illorum auctoritatem de Cn. Pompeij dignitate à uobis compro-

batam

batam semper esse, uestrum ab illis de eodem homine iudicium, populiq; R. auctoritatem improbari: præsertim cum iam suo iure populus R. in hoc homine suam auctoritatem uel contra omnes, qui dissentiunt, possit defendere: propterea quòd istis reclamantibus uos unum illum ex omnibus delegistis, quem bello prædonum præponeretis. hoc si uos temere fecistis, & reip. parum consuluistis: recte isti studia uestra suis consilijs regere conantur. sin autem uos plus tum in rep. uidistis, uos his repugnantibus per uosmet ipsos dignitatem huic imperio, salutem orbi terrarum attulistis: aliquando isti principes & sibi, & cæteris populi R. uniuersi auctoritati parendum esse fateantur. Atque in hoc bello Asiatico & regio non solum militaris illa uirtus, quæ est in Cn. Pompeio singularis, sed aliæ quoque uirtutes animi multæ, & magnæ requiruntur. difficile est, in Asia, Cilicia, Syria, regnisq; exterarum nationum ita uersari uestrum imperatorem, ut nihil aliud, quàm de hoste ac de laude, cogitet. deinde etiam, si qui sunt pudore ac temperantia moderatiores, tamen eos esse tales propter multitudinem cupidorum hominum nemo arbitratur. difficile est dictu Quirites, quanto in odio simus apud exteras nationes, propter eorum, quos ad eas hoc anno cum imperio misimus, iniurias ac libidines. quod enim fanum putatis in illis terris, nostris magistratibus religiosum, quam ciuitatem sanctam, quam domum satis clausam ac munitam fuisse? urbes iam locupletes ac copiosæ requiruntur, quibus causa belli propter diripiendi cupiditatem inferatur. Libenter hæc coram Q. Catulo & Q. Hortensio disputarem, sum-

mis & clarissimis uiris. nouerunt enim sociorum uulnera: uident eorum calamitates, querimonias audiunt. pro socijs uos contra hostes exercitum mittere putatis, an hostium simulatione contra socios atque amicos? quæ ciuitas est in Asia, quæ non modo unius imperatoris, aut legati, sed unius tribuni mil. animos ac spiritus capere possit? quare etiam si quem habetis, qui collatis signis exercitus regios superare posse uideatur, tamen, nisi erit idem, qui se à pecunijs sociorum, qui ab eorum coniugibus ac liberis, qui ab auro, gazáq; regia manus, oculos, animum cohibere possit, non erit idoneus, qui ad bellum Asiaticum, regiumq; mittatur. ecquam putatis ciuitatem pacatam fuisse, quæ locuples sit? ecquam esse locupletem, quæ istis pacata esse uideatur? ora maritima Quirites Cn. Pompeium non solum propter rei militaris gloriam, sed etiam propter animi continentiam requisiuit. uidebat enim populus R. non locupletari quotannis pecunia publica, præter paucos, neque eos quidquam aliud assequi classium nomine, nisi ut detrimentis accipiendis maiore affici turpitudine uideremur. nunc qua cupiditate homines in prouincias, quibus iacturis, quibus conditionibus proficiscantur, ignorant uidelicet isti, qui ad unum deferenda esse omnia non arbitrantur. quasi uero Cn. Pompeium non cum suis uirtutibus, tum etiam alienis uitijs magnum esse uideamus. Quare nolite dubitare, quin huic uni credatis omnia, qui, inter annos tot, unus inuentus sit, quem socij in urbes suas cũ exercitu uenisse gaudeant. Quòd si auctoritatibus hanc causam Quirites confirmandam putatis, est uobis au=

ctor uir bellorum omnium, maximarumq; rerum peritissimus, P. Seruilius, cuius tantæ res gestæ terra, mariq; extiterunt, ut, cum de bello deliberetis, auctor uobis grauior esse nemo debeat: est C. Curio, summis uestris beneficijs, maximisq; rebus gestis, summo ingenio, & prudentia præditus: est Cn. Lentulus, in quo omnes pro amplissimis uestris honoribus summum consilium, summam grauitatem esse cognoscitis: est C. Cassius, integritate, uirtute, constantia singulari. quare uidete, num horum auctoritatibus illorum orationi, qui dissentiunt, respondere posse uideamur. Quæ cum ita sint C. Manili, primum istam tuam et legem, et uoluntatem, et sententiam laudo, uehementissimeq; comprobo: deinde te hortor, ut auctore populo R. maneas in sententia, néue cuiusquam uim, aut minas pertimescas. primum in te satis esse animi constantiæq; arbitror: deinde cum tantam multitudinem, cum tanto studio adesse uideamus, quantam non iterum in eodem homine præficiendo uidimus: quid est, quòd aut de re, aut de perficiendi facultate dubitemus? ego autem, quidquid in me est studij, consilij, laboris, ingenij, quidquid hoc beneficio populi Ro. atque hac potestate prætoria, quidquid auctoritate, fide, constantia possum, id omne ad hanc rem conficiendam tibi, & populo Ro. polliceor & defero: testorq; omnes deos, & eos maxime, qui huic loco temploq; præsident, qui omnium mentes eorum, qui ad remp. adeunt, maxime perspiciunt, me hoc neque rogatu facere cuiusquam, neque quo Cn. Pompeij gratiam mihi per hanc causam conciliari putem, neque quo mihi ex cu-

iusquam amplitudine aut præsidia periculis, aut adiumenta honoribus quæram : propterea quòd pericula facile, ut hominem præstare oportet, innocentia tecti pellemus, honores autem neque ab uno, neque ex hoc loco, sed eadem nostra illa laboriosissima ratione uitæ, si uestra uoluntas feret, consequemur. Quamobrem, quidquid in hac causa mihi susceptum est Quirites, id omne me reip. causa suscepisse confirmo : tantumq; abest, ut aliquam bonam gratiam mihi quæsisse uidear; ut multas etiam simultates, partim obscuras, partim apertas, intelligam, mihi non necessarias, uobis non inutiles, suscepisse. sed ego me hoc honore præditum, tantis uestris beneficijs affectum, statui Quirites uestram uoluntatem, & reip. dignitatem, & salutem prouinciarum atque sociorum meis omnibus commodis, & rationibus præferre oportere.

PRO A. CLVENTIO HABITO ORATIO XIIII.

a Nimaduerti iudices, omnem accusatoris orationem in duas diuisam esse partes. quarum altera mihi niti, & magnopere confidere uidebatur inuidia iam inueterata iudicij Iuniani: altera tantummodo consuetudinis causa, timide, & diffidenter attingere rationem ueneficij criminum: qua de re lege est hæc quæstio constituta. itaque mihi certum est hanc eandem distributionem, inuidiæ, & criminum, sic in defensione seruare, ut omnes intelligant, nihil me nec subterfugere uoluisse reticendo, nec obscurare dicendo. sed cum considero quo modo mihi in utraque re sit elaborandum: altera pars, ea, quæ propria est iudicij uestri, & legitimæ ueneficij quæstionis, per mihi breuis, & non magnæ in dicendo contentionis fore uidetur: altera autem, quæ procul à iudicio remota est, quæ concionibus seditiose concitatis accommodatior est, quam tranquillis, moderatisq; iudicijs, prospicio quantum in agendo difficultatis, et quantum laboris sit habitura. sed in hac tanta difficultate illa me res tamen iudices consolatur, quòd uos de criminibus sic audire consueuistis, ut eorum omnem dissolutionem ab oratore quæratis, ut non existimetis plus uos ad salutem reo largiri oportere, quàm quantum defensor purgandis criminibus consequi, et dicendo probare potuerit. de inuidia autem sic inter uos disceptare debetis, ut, non quid dicatur à nobis, sed quid opor=

teat dici, consideretis. agitur enim in criminibus, A. Cluentij proprium periculum; in inuidia, causa communis. quamobrem alteram partem causæ sic agemus, ut uos doceamus; alteram sic, ut oremus. in altera diligentia uestra nobis adiungenda est, in altera fides imploranda: nemo est enim, qui inuidiæ, sine uestro ac sine talium uirorum subsidio, possit resistere. Equidem, quod ad me attinet, quò me uertam, nescio. negem fuisse illam infamiam iudicij corrupti? negem illam rem agitatam in concionibus? iactatam in iudicijs? cõmemoratam in senatu? euellam ex animis hominum tantam opinionem? tam penitus insitam? tam uetustam? non est nostri ingenij. uestri auxilij est iudices, huius innocentiæ sic in hac calamitosa fama, quasi in aliqua perniciosissima flamma, atque in communi incendio, subuenire. etenim sicut alijs in locis parum firmamenti, et parum uirium falsitas habet: sic in hoc loco falsa inuidia imbecilla esse debet. dominetur in concionibus; iaceat in iudicijs: ualeat in opinionibus ac sermonibus imperitorum; ab ingenijs prudentium repudietur: uehementes habeat repentinos impetus; spatio interposito, et causa cognita, consenescat: denique illa definitio iudiciorum æquorum, quæ nobis à maioribus tradita est, retineatur, ut in iudicijs et sine inuidia culpa plectatur, et sine culpa inuidia ponatur. quamobrem à uobis iudices, antequam de ipsa causa dicere incipio, hoc postulo: primum id, quod æquissimum est, ut ne quid huc præiudicati afferatis. etenim nõ modo auctoritatem, sed etiam nomen iudicum amittemus, nisi hic ex ipsis causis iudicabimus, ac si ad causas iudicia iam facta domo defere-

mus. deinde, si quam opinionem iam uestris mentibus comprehendistis; si eam ratio conuellet, si ratio labefactabit, si denique ueritas extorquebit, ne repugnetis, eamq; animis uestris aut libentibus, aut æquis remittatis: tum autem, cum ego unaquaque de re dicam, et diluam, ne ipsi, quæ contraria sunt, taciti cogitationi uestræ subijciatis, sed ad extremum expectetis, et me meum dicendi ordinem seruare patiamini: cum perorauero, tum, si quid erit præteritũ, à me requiratis. Ego me iudices ad eam causam accedere, quæ iam per annos octo continuos ex contraria parte audiatur, atque, ipsa opinione hominum, tacita prope conuicta atque damnata sit, facile intelligo. sed si quis mihi deus uestram ad me audiendum beneuolentiam conciliarit, efficiam profecto, ut intelligatis, nihil esse homini tam timendum, quàm inuidiam; nihil innocenti, suscepta inuidia, tam optandum, quàm æquum iudicium, quòd in hoc uno denique falsæ infamiæ finis aliquis atque exitus reperiatur. quamobrem magna me spes tenet, si ea, quæ sunt in causa, explicare, atque omnia dicendo consequi potuero, hunc locum, consessumq; uestrum, quem illi horribilem A. Cluentio ac formidolosum fore putauerunt, eum tandẽ eius fortunæ miseræ, multumq; iactatæ portum ac perfugium futurum. tametsi permulta sunt, quæ mihi, antequàm de causa dicam, de communibus inuidiæ periculis dicẽda esse uideantur: tamen ne diutius oratione mea suspensa expectatio uestra teneatur, aggrediar ad crimen, cum illa deprecatione iudices, qua mihi sæpius utendum esse intelligo; sic ut me audiatis, quasi hoc tempore hæc causa primum dicatur,

ſicuti dicitur; non quaſi ſæpe iam dicta, & nunquam probata ſit. hodierno enim die primum ueteris iſtius criminis diluendi poteſtas eſt data: ante hoc tempus error in hac cauſa atque inuidia uerſata eſt. quamobrem, dum multorum annorum accuſationi breuiter, dilucideq; reſpondeo, quæſo ut me iudices, ſicuti facere inſtituiſtis, benigne, attenteq; audiatis. Corrupiſſe dicitur. A. Cluentius iudicium pecunia, quo inimicum ſuum innocentem Statium Albium condemnaret. oſtendam iudices primum, quoniam caput illius atrocitatis atque inuidiæ fuit, innocentem pecunia circunuentum; neminem unquam maioribus criminibus, grauioribus teſtibus eſſe in iudicium uocatum: deinde ea de eo præiudicia eſſe facta ab ipſis iudicibus, à quibus condemnatus eſt, ut non modo ab iiſdem, ſed ne ab aliis quidem ullis abſolui ullo modo poſſet. cum hæc docuero, tum illud oſtendam, quod maxime requiri intelligo, iudicium illud pecunia eſſe tentatum, non à Cluentio, ſed contra Cluentium: faciamq;, ut intelligatis, in tota illa cauſa quid res ipſa tulerit, quid error affinxerit, quid inuidia conflarit. Primum igitur illud eſt, ex quo intelligi poſſit, debuiſſe Cluentium magnopere cauſæ confidere, quòd certiſſimis criminibus et teſtibus fretus ad accuſandum deſcenderit. hoc loco faciendum mihi iudices eſt, ut uobis breuiter illa, quibus Albius condemnatus eſt, crimina exponam. Abs te peto Oppianice, ut me inuitum de patris tui cauſa dicere exiſtimes, adductum fide atque officio defenſionis. etenim tibi ſi in præſentia ſatisfacere non potuero, tamen multæ mihi ad ſatisfaciendum reliquo tempore

facultates dabuntur: Cluentio nisi nunc satisfecero, postea mihi satisfaciendi potestas non erit. simul & illud, quis est, qui dubitare debeat, contra damnatum, & mortuum, pro incolumi, & uiuo dicere? cum illi. in quem dicitur, damnatio omne ignominiæ periculum iam abstulerit, mors uero etiam doloris: huic autem, pro quo dicitur, nihil possit offensionis accedere sine acerbissimo animi sensu ac dolore, & sine summo dedecore uitæ ac turpitudine. atque ut intelligatis Cluentium non accusatorio animo, non ostentatione aliqua, aut gloria adductum, sed nefarijs iniurijs, quotidianis insidijs, proposito ante oculos uitæ periculo, nomen Oppianici detulisse, paulo longius exordium rei demonstrandæ repetam: quod quæso iudices ne moleste patiamini: principijs enim cognitis, multo facilius extrema intelligetis. A. Cluentius Habitus fuit, pater huiusce iudices, homo non solum municipij Larinatis, ex quo erat, sed etiam regionis illius, & uicinitatis, uirtute, existimatione, nobilitate facile princeps. is cum esset mortuus Sylla et Pompeio consulibus reliquit hunc annos XV natum, grandem autem & nubilem filiam: quæ, breui tempore post patris mortem, nupsit A. Aurio Melino consobrino suo, adolescenti in primis, ut tum habebatur, inter suos & honesto, et nobili. cum essent hæ nuptiæ plenæ dignitatis, plenæ concordiæ, repente est exorta mulieris importunæ nefaria libido, non solum dedecore, uerum etiam scelere coniuncta. nam Sassia mater huius Habiti, mater enim à me nominis causa, tametsi in hunc hostili odio, & crudelitate est, mater inquam appellabitur: neque unquam illa ita de

suo scelere, et immanitate audiet, ut naturæ nomen a= mittat: quo enim est ipsum nomen amantius, indulgen tiusq; maternum, hoc illius matris, quæ multos iam an nos, et nunc, cum maxime, filium interfectum cupit, singulare scelus maiore odio dignum esse ducetis. ea igi tur mater Habiti, Melini illius adolescentis, generi sui, contra quàm fas erat, amore capta, primo, neque id ipsum diu, quoquo modo poterat, in illa cupiditate conti nebatur: deinde ita flagrare cœpit amentia, sic inflam mata ferri libidine, ut eam non pudor, non pudici= tia, non pietas, non macula familiæ, non hominum fama, non filij dolor, non filiæ mœror à cupiditate re= uocaret. animum adolescentis, nondum consilio, ac ra tione firmatum, pellexit ijs omnibus rebus, quibus illa ætas capi ac deliniri potest: filia, quæ non solum illo communi dolore muliebri in eiusmodi uiri iniurijs an geretur, sed nefarium matris pellicatum ferre non pos set, de quo ne queri quidem sine scelere se posse arbitra retur, cæteros sui tanti mali ignaros esse cupiebat, in huius amantissimi sui fratris manibus, & gremio, mœrore, & lacrymis consenescebat. ecce autem subi= tum diuortium, quod solatium malorum omnium fo= re uidebatur. discedit à Melino Cluentia; ut in tantis iniurijs, non inuita; ut à uiro, non libenter. tum ue= ro illa egregia, ac præclara mater palam exultare læti tia, ac triumphare gaudio cœpit, uictrix filiæ, non libi dinis. itaque diutius suspicionibus obscuris lædi famam suam noluit; lectum illum genialem, quem biennio an te filiæ suæ nubenti strauerat, in eadem domo sibi orna ri, & sterni, expulsa, atque exturbata filia, iubet. nu=

bit genero socrus, nullis auspicibus, nullis auctoribus, funestis ominibus omnium. ô mulieris scelus incredibile, & præter hanc unam, in omni uita inauditum. ô libidinem effrænatam, & indomitam. ô audaciam singularem. non timuisse, si minus uim deorum, hominumq́; famam, at illam ipsam noctem, facesq́; illas nuptiales? non limen cubiculi? non cubile filiæ? non parietes denique ipsos superiorum testes nuptiarum? perfregit, ac prostrauit omnia cupiditate ac furore: uicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia. tulit hoc commune dedecus iam familiæ, cognationis, nominis, grauiter filius. augebatur autem eius molestia quotidianis querimonijs, & assiduo fletu sororis. statuit tamen nihil sibi in tantis iniurijs, ac tanto scelere matris grauius faciendum, quàm ut illa matre ne uteretur: ne, quam uidere sine summo animi dolore non poterat, ea si matre uteretur, non solum uidere, sed etiam probare suo iudicio putaretur. Initium quod huic cum matre fuerit simultatis, audiuistis. pertinuisse hoc ad causam, tunc, cum reliqua cognoueritis, intelligetis. nam illud me non præterit; cuiusmodicunque mater sit, tamen in iudicio filij de turpitudine parentis dici uix oportere. non essem ad ullam causam idoneus iudices, si hoc, quod in communibus hominum sensibus, atque in ipsa natura positum atque infixum est, id ego, cum ad amici pericula depellenda adhiberer, non uiderem. facile intelligo, non modo reticere homines parentum iniurias, sed etiam animo æquo ferre oportere. sed ego ea, quæ ferri possunt, ferenda; quæ taceri, tacenda esse arbitror. nihil in uita uidit ca-

lamitatis A. Cluentius, nullum periculum mortis adijt, nihil mali timuit, quod non totum à matre esset conflatum, & perfectum. quæ hoc tempore sileret omnia, atque ea si obliuione non posset, tamen taciturnitate sua tecta esse pateretur: sed ea uero sic agit, ut prorsus reticere nullo modo possit: hoc enim ipsum iudicium, hoc periculum, illa accusatio, omnis testium copia, quæ futura est, à matre initio est adornata, à matre hoc tempore instruitur, atque omnibus eius opibus, & copijs comparatur: ipsa denique nuper Larino huius opprimendi causa Romam aduolauit: præsto est mulier audax, pecuniosa, crudelis: instruit accusatores: instruit testes: squalore huius & sordibus lætatur: exitium exoptat; sanguinem suum profundere omnem cupit, dummodo profusum huius ante uideat. hæc nisi omnia perspexeritis in causa, temere à nobis illam appellari putatote. sin autem erunt & aperta, & nefaria, Cluentio ignoscere debetis, quòd hæc à me dici patiatur: mihi ignoscere non deberetis, si tacerem. Nunc iam summatim exponam, quibus criminibus Oppianicus damnatus sit: ut & constantiam A. Cluentij, & rationem accusationis perspicere possitis. Ac primum, causa accusandi quæ fuerit, ostendam, ut id ipsum A. Cluentium ui & necessitate coactum fecisse uideatis. Cum manifesto uenenum deprehendisset, quod uir matris Oppianicus ei parauisset; & res non coniectura, sed oculis ac manibus teneretur, neque in causa ulla dubitatio posset esse: accusauit Oppianicum; quàm constanter, & quàm diligenter, postea dicam: nunc hoc scire uos uolui, nullam

huic aliam accusandi causam fuisse, nisi uti propositum uitæ periculum, & quotidianas capitis insidias hac una ratione uitaret. atque ut intelligatis ijs accusatum esse criminibus Oppianicum, *ut neque accusator timere, neque reus sperare debuerit, pauca uobis illius iudicij crimina exponam : quibus cognitis, nemo uestrum mirabitur, illum diffidentem rebus suis ad* Stalenum, *atque ad pecuniam confugisse.* Larinas *quædam fuit* Dinea, *socrus* Oppiani, *quæ filios habuit* M. & Numerium Aurios, & Cn. Magium, & *filiam* Magiam, *nuptam* Oppianico. M. Aurius *adolescentulus bello* Italico *captus apud* Asculum, *in* Q. Sergij *senatoris, eius, qui inter sicarios damnatus est, manus incidit, & apud eum fuit in ergastulo.* Numerius *autem* Aurius *frater mortuus est, hæredemq́;* Cn. Magium *fratrem suum reliquit. postea* Magia *uxor* Oppianici *mortua est. postremo, unus qui reliquus erat* Dineæ *filius,* Cn. Magius *est mortuus. is fecit hæredem illum adolescentem* Oppianicum *sororis suæ filium, eumq́; partiri cum* Dinea *matre iussit. interim uenit index ad* Dineam *neque obscurus, neque incertus, qui nunciaret ei, filium eius* M. Aurium *uiuere, & in agro* Gallico *esse in seruitute. mulier amissis liberis, cum unius filij recuperandi spes esset ostentata, omnes suos propinquos, filijq́; sui necessarios conuocauit, & ab his flens petiuit, ut negocium susciperent, adolescentem inuestigarent, sibi restituerent eum filium, quem tantum unum ex multis fortuna reliquum esse uoluisset. hæc cum agere instituisset, oppressa morbo est. itaque testamentum fecit eiusmodi,*

ut illi filio HS CCCCIↃↃↃↃ millia legaret; hæredem institueret eundem illum Oppianicum nepotem suum: atque his diebus paucis est mortua. propinqui tamen illi, quemadmodum uiua Dinea instituerant, ita, mortua illa, ad inuestigandum Aurium cum eodem illo indice in agrum Gallicum profecti sunt. interim Oppianicus, ut erat, sicut multis ex rebus reperietis, singulari scelere, et audacia, per quendã Gallicanum familiarem suum, primum illum iudicem pecunia corrupit, deinde ipsum Aurium non magna iactura facta tollendum interficiendumq; curauit. illi autem, qui erant ad propinquum inuestigandum, et recuperandum profecti, literas Larinum ad Aurios illius adolescentis propinquos, suosq; necessarios mittunt, sibi difficilem esse inuestigandi rationem, quòd intelligerent indicem ab Oppianico esse corruptum. quas literas A. Aurius, uir fortis & experiens, & domi nobilis, M. illius Aurij propinquus, in foro palam, multis audientibus, cum adesset Oppianicus, recitat, et clarissima uoce, se nomen Oppianici, si interfectum M. Aurium comperisset, delaturum esse testatur. interim breui tempore illi, qui erant in agrum Gallicum profecti, Larinum reuertuntur, interfectum esse M. Aurium renunciant. animi non solum propinquorum, sed etiam omnium Larinatium odio Oppianici, & illius adolescentis misericordia commouentur. itaque cum A. Aurius, qui antea denunciarat, clamore hominem, ac minis insequi cœpisset, Larino profugit, et se in castra clarissimi uiri Q. Metelli contulit. post illam fugam & sceleris, & conscientiæ testem, nunquam se iudicijs, nunquam legi=

bus, nunquam inermem inimicis committere ausus est: sed per illam L. Syllæ uim, atque uictoriam Larinum in summo timore omnium cum armatis aduolauit: quatuoruiros, quos municipes fecerant, sustulit: se à Sylla, & alios præterea tres factos esse dixit, & ab eodem sibi esse imperatum, ut Aurium illum, qui sibi delationem nominis, & capitis periculum ostentarat, & alterum Aurium, & eius C. filium, & Sex. Virbium, quo sequestre in illo indice corrumpendo dicebatur esse usus, proscribendos interficiendosq́; curaret. itaque illis crudelissime interfectis, non mediocri ab eo cæteri proscriptionis, & mortis metu terrebantur. his rebus in causa iudicioq́; patefactis, quis est, qui illum absolui potuisse arbitraretur? Atque hæc parua sunt: cognoscite reliqua, ut non aliquando condemnatum esse Oppianicum, sed aliquandiu incolumem fuisse miremini. Primum uidete hominis audaciam. Sassiam in matrimonium ducere Habiti matrem, illam, cuius uirum A. Aurium occiderat, concupiuit. utrum, impudentior hic, qui postulet; an crudelior illa, si nubat? difficile dictu est. sed tamen utriusque humanitatem, constantiamq́; cognoscite. petit Oppianicus, ut sibi Sassia nubat, et id magnopère contendit. illa autem non admiratur audaciam, non impudentiam aspernatur, non denique illam Oppianici dexteram uiri sui sanguine redundantem reformidat: sed, quòd haberet tres ille filios, idcirco se ab his nuptijs abhorrere respondit. Oppianicus, qui pecuniam Sassiæ concupiuisset, domo sibi quærendum remedium existimauit ad eam moram, quæ nuptijs afferebatur. nam cum

haberet ex Nouia infantem filium; alter autem eius filius, Pappia natus, Theani Apuli, quod abest à Larino decem & octo millia passuum, apud matrem educaretur: accersit subito sine causa puerum Theano, quod facere nisi ludis publicis, aut festis diebus antea non solebat. mater nihil mali misera suspicans mittit. ille se Tarentum proficisci cum simulasset, eo ipso die puer, cum hora undecima in publico ualens uisus esset, ante noctem mortuus, & postridie, antequam luceret, combustus est. atque hunc tantum mœrorem matri prius hominum rumor, quàm quisquam ex Oppianici familia renunciauit. illa cum uno tempore audisset sibi non solum filium, sed etiam exequiarum munus ereptum, Larinum confestim exanimata uenit, et ibi de integro funus iam sepulto filio fecit. dies nondum decem intercesserant, cum ille alter filius infans necatur. itaque nubit Oppianico continuo Sassia lætanti iam animo, & spe optima confirmata: nec mirum, quæ se non nuptialibus donis, sed filiorum funeribus delinitam uideret. itaque, quòd cæteri propter liberos pecuniæ cupidiores solent esse, ille propter pecuniam liberos amittere iucundum esse duxit. Sentio iudices, uos pro uestra humanitate his tantis sceleribus breuiter à me demonstratis uehementer esse commotos. quo tandem igitur animo fuisse illos arbitramini, quibus his de rebus non modo audiendum fuit, uerum etiam iudicandum? uos auditis de eo, in quem iudices non estis; de eo, quem non uidetis; de eo, quem odisse iam non potestis; de eo, qui et naturæ, et legibus satisfecit, quem leges exilio, natura morte mulctauit: auditis non ab

inimico,

inimico: auditis ſine teſtibus: auditis, cum ea, quæ copioſiſſime dici poſſunt, breuiter à me ſtrictimq; dicuntur. illi audiebant de eo, de quo iurati ſententias ferre debebant; de eo, cuius præſentis nefarium, & conſceleratum uultum intuebantur; de eo, quem oderant propter audaciam; de eo, quem omni ſupplicio dignum eſſe ducebant: audiebant ab accuſatoribus: audiebant uerba multorum teſtium, audiebāt, cum unaquaque de re à P. Canutio homine eloquentiſſimo, grauiter, & diu diceretur. & eſt quiſquam, qui, cum hæc cognouerit, ſuſpicari poſſit Oppianicum iudicio oppreſſum, & circumuentum eſſe innocentem? aceruatim iam reliqua iudices dicam, ut ad ea, quæ propiora huius cauſæ, & adiunctiora ſunt, perueniam. uos quæſo memoria teneatis, non mihi hoc eſſe propoſitum, ut accuſem Oppianicum mortuum, ſed, cum hoc perſuadere uobis uelim, iudicium ab hoc non eſſe corruptum, hoc uti initio ac fundamento defenſionis, Oppianicum, hominem ſceleratiſſimum, et nocentiſſimū, eſſe damnatum: qui uxori ſuæ Cluentiæ, quæ amita huius Habiti fuit, cum ipſe poculum dediſſet, ſubito illa in media potione exclamauit, ſe maximo cum dolore mori, nec diutius uixit, quàm locuta eſt: nam in ipſo ſermone hoc, & uociferatione mortua eſt. & ad hanc mortem tam repentinam, uocemq; morientis omnia præterea, quæ ſolent eſſe indicia, & ueſtigia ueneni, in illius mortuæ corpore fuerunt: eodemq; ueneno C. Oppianicum fratrem necauit. neque eſt hoc ſatis: tametſi in ipſo fraterno parricidio nullum ſcelus prætermiſſum uidetur: tamen, ut ad hoc nefarium facinus

d d

accederet, aditum sibi alijs sceleribus ante muniuit: nam cum esset grauida Auria fratris uxor, et iam appropinquare partus uideretur, mulierem ueneno interfecit, ut una illa, et quod erat fratre conceptum, necaretur: postea fratrem aggressus est: qui sero, iam exhausto illo poculo mortis, cum & de suo, & de uxoris interitu clamaret, testamentumq́; mutare cuperet, in ipsa significatione huius uoluntatis est mortuus. ita mulierem, ne partu eius ab hæreditate fraterna excluderetur, necauit: fratris autem liberos prius uita priuarit, quàm illi hanc ab natura propriam lucem accipere potuerunt: ut omnes intelligerent, nihil ei clausum, nihil sanctum esse posse, cuius ab audacia fratris liberos ne materni quidem corporis custodia tegere potuisset. memoria teneo, Milesiam quandam mulierem, cum essem in Asia, quòd ab hæredibus secundis accepta pecunia partum sibi ipsa medicamentis abegisset, rei capitalis esse damnatam: neque iniuria: quæ spem parentis, memoriam nominis, subsidium generis, hæredem familiæ, designatum reip. ciuem sustulisset. quanto est Oppianicus in eadem iniuria maiore supplicio dignus? siquidem illa, cum suo corpori uim attulisset, se ipsam cruciauit. hic autem idem illud effecit per alieni corporis mortem, atque cruciatum. cæteri non uidentur in singulis hominibus multa parricidia suscipere posse: Oppianicus inuentus est, qui in uno corpore plures necaret. itaque cum hanc eius consuetudinem audaciamq́; cognosceret auunculus illius adolescentis Oppianici, Cn. Magius; isq́; graui morbo affectus esset, & hæredem illum sororis suæ filium faceret: amicis

adhibitis, præsente matre sua Dinea, uxorem suam interrogauit, esset'ne prægnans: quæ cum se esse respondisset, ab ea petiuit, ut, se mortuo, apud Dineam, quæ tum ei mulieri socrus erat, quoad pareret, habitaret; diligentiamq; adhiberet, ut id, quod conceperat, seruaret, ut saluum parere posset. itaque ei testamento legat grandem pecuniam à filio, si qui natus esset: ab secundo hærede nihil legat. quid de Oppianico suspicatus sit, uidetis: quid iudicarit, obscurum non est: nam cuius filium faceret hæredem, eum tutorem liberis non adscripsit. quid Oppianicus fecerit, cognoscite, ut illum Magiũ intelligatis longe animo prospexisse morientem: quæ pecunia mulieri legata erat à filio, si qui natus esset, eam præsentem Oppianicus non debitam mulieri soluit: si hæc solutio legatorum, & non merces abortionis appellanda est. quo illa pretio accepto, multisq; præterea muneribus, quæ tum ex tabulis Oppianici recitabantur, spem illam, quam in aluo commendatam à uiro continebat, uicta auaritia, sceleri Oppianici uendidit. nihil posse iam ad hanc improbitatem addi uidetur. attendite exitum. quæ mulier, obtestatione uiri, decem illis mensibus ne domum quidem ullam, nisi socrus suæ, nosse debuit, hæc quinto mense post uiri mortem ipsi Oppianico nupsit. quæ nuptiæ non diuturnæ fuerunt: erant enim non matrimonij dignitate, sed sceleris societate coniunctæ. Quid illa cædes Asinij Larinatis, adolescentis pecuniosi, quàm clara, cum recens fuit, quàm omnium sermone celebrata? Fuit Aiulius quidam Larinas, perdita nequitia, et summa egestate, arte quadam præditus ad libidines

adolescentulorum excitandas accommodata: qui ut se blanditijs & assentationibus in Asinij consuetudinem penitus immersit, Oppianicus continuo sperare cœpit hoc se Aiulio, tanquam aliqua machina admota capere Asinij adolescentiam, et fortunas eius patrias expugnare posse. ratio excogitata Larini est, res translata Romam: iniri enim id consilium facilius in solitudine, perfici rem eiusmodi commodius in turba posse arbitrati sunt. Asinius cum Aiulio Romam est profectus. hos uestigijs Oppianicus consecutus est. iam ut Romæ uixerint, quibus conuiuijs, quibus flagitijs, quantis, & quàm profusis sumptibus, non modo conscio, sed etiam conuiua, & adiutore Oppianico, longum est mihi dicere, præsertim ad alia properanti. exitum huius assimulatæ familiaritatis cognoscite. cum esset adolescens apud mulierculam quandam, atque ibi pernoctaret, et ibi diem posterum commoraretur, Aiulius, ut erat constitutum, simulat se ægrotare, & testamentum facere uelle. Oppianicus obsignatores ad eum, qui neque Asinium neque Aiulium nossent, adducit, et illum Asinium appellat: ipse, testamento Asinij nomine obsignato, discedit; Aiulius illico conualescit. Asinius autem breui tempore, quasi in hortulos iret, in arenarias quasdam extra portam Esquilinam perductus, occiditur. qui cum unum iam, & alterum diem desideraretur; neque in ijs locis, ubi ex consuetudine quærebatur, inueniretur; & Oppianicus in foro Larinatium dictitaret, nuper se, & suos amicos testamentum eius obsignasse: liberti Asinij, et nonnulli amici, quòd eo die, quo postremum Asinius uisus erat, Aiulium cum eo fuisse,

& à multis uisum esse constabat, in eum inuadunt, et hominē ante pedes Q. Manilij, qui tum erat triumuir, constituunt. atque ille continuo nullo teste, nullo indice, recentis maleficij conscientia perterritus, omnia, ut à me paulo ante dicta sunt, exponit, Asiniumq; ab se, consilio Oppianici interfectum fatetur. extrahitur domo latitans Oppianicus à Manilio: index Aiulius ex altera parte coràm tenetur. hic iam quid reliqua quæritis? Manilium plerique noratis. non ille honorem à pueritia, non studia uirtutis, non ullum existimationis bonæ fructum unquam cogitarat, sed ex petulanti, atque improbo scurra, in discordijs ciuitatis, ad eam columnam, ad quam multorum sæpe conuicijs perductus erat, cum suffragijs populi peruenerat. itaque rem cum Oppianico transigit: pecuniam ab eo accipit: causam & susceptam, & manifestam relinquit. at tum in Oppianici causa crimen hoc Asinianum cum testibus multis, tum uero indicio Aiulij probabatur. in quo inter allegatos Oppianici nomen primum esse constabat, eius, quem uos miserum, atque innocentem falso iudicio circumuentum esse dicitis. Quid? auiam tuam Oppianice Dineam, cui tu es hæres, pater tuus non manifesto necauit? ad quam cum adduxisset medicum illum suum iam cognitum, et sæpe uictorem, per quem interfecerat plurimos, mulier exclamat se ab eo nullo modo uelle curari, quo curante suos omnes perdidisset. tum repente Anconitanum quendam L. Clodium pharmacopolā circumforaneum, qui casu tum Larinum uenisset, aggreditur, et cum eo HS quadringentis, id quod ipsius tabulis tum est de-

monstratum, transigit. L. Clodius, qui properaret, cui fora multa restarent, simul atque introductus est, rem conficit: prima potione mulierem sustulit. neque postea Larini punctum est temporis commoratus. eadem hac Dinea testamentum faciente, cum tabulas prehendisset Oppianicus, qui gener eius fuisset, digito legata deleuit: & cum id multis locis fecisset; post mortem eius, ne literis coargui posset, testamentum in alias tabulas transcriptum signis adulterinis obsignauit. Multa prætereo consulto: etenim uereor, ne hæc ipsa nimium multa esse uideantur: uos tamen eum similem sui fuisse in cæteris uitæ partibus existimare debetis. illum tabulas publicas Larini censorias corrupisse, decuriones uniuersi iudicauerunt: cum illo iam nemo rationem, nemo rem ullam contrahebat: nemo illum ex tam multis cognatis, et affinibus tutorem unquam liberis suis scripsit: nemo illum aditu, nemo congressione, nemo sermone, nemo conuiuio dignum iudicabat: omnes aspernabantur, omnes abhorrebant, omnes ut aliquam immanem, ac perniciosam bestiam, pestemq; fugiebant. hunc tamen hominem tam audacem, tam nefarium, tam nocentem nunquam accusasset Habitus iudices, si id prætermittere saluo capite suo potuisset. erat huic inimicus Oppianicus, erat, sed tamen erat uitricus: crudelis, & huic infesta mater: attamen mater: postremo nihil tam remotum ab accusatione, quàm Cluentius, & natura, & uoluntate, et instituta ratione uitæ. sed cum esset hæc illi proposita conditio, ut aut iuste pieq; accusaret, aut acerbe, indigneq; moreretur: accusare, quoquo modo posset, quàm illo modo

emori, maluit. atque ut hæc ita esse perspicere possitis, exponam uobis Oppianici facinus manifesto compertũ, atque deprehensum: ex quo simul utrunque, & huic accusare, et illum condemnari necesse fuisse, intelligetis. Martiales quidam Larini appellabantur, ministri publici Martis, atque ei deo ueteribus institutis religionibusq; Larinatium consecrati. quorum cum satis magnus numerus esset; cumq; item, ut in Sicilia permulti Venerei sunt, sic illi Larini in Martis familia numerarentur: repente Oppianicus, eos omnes liberos esse, ciuesq; Romanos, cœpit defendere. grauiter id Decuriones Larinatiũ, cunctiq; municipes tulerunt: itaque ab Habito petiuerunt, ut eam causam susciperet, publiceq; defenderet. Habitus, cum se ab omni eiusmodi negotio remouisset, tamen pro loco, pro antiquitate generis sui, pro eo quòd se non solum suis commodis, sed etiam suorum municipum, cæterorumq; necessariorum natũ esse arbitrabatur, tantæ uoluntati uniuersorum Larinatium deesse noluit. suscepta causa, Romamq; delata, magnæ quotidie contentiones inter Habitum et Oppianicum ex utriusque studio defensionis excitabantur. erat ipse immani acerbaq; natura Oppianicus: incendebat eius amentiã infesta atque inimica filio mater Habiti. magni autem illi sua interesse arbitrabantur, hunc à causa Martialiũ dimouere. suberat etiã alia causa maior, quæ Oppianici, hominis auarissimi, atque audacissimi, mentẽ maxime cõmouebat: nam Habitus usque ad illius iudicij tẽpus nullum testamẽtum unquã fecerat: neque enim legare eiusmodi matri, poterat in animũ inducere, neque testamento nomen omnino prætermittere

parentis. Id cum Oppianicus sciret, (neque enim erat obscurum) intelligebat, Habito mortuo, bona eius omnia ad matrem esse uentura: quæ ab sese postea, aucta pecunia, maiore præmio; orbata filio, minore periculo; necaretur. itaque his rebus incensus, qua ratione Habitum ueneno tollere conatus sit, cognoscite. C. & L. Fabritij fratres gemini fuerunt, ex municipio Aletrinate, homines inter se cum forma, tum moribus similes, municipum autem suorum dissimillimi: in quibus quantus splendor sit, quam prope æquabilis, quàm fere omnium constans, & moderata ratio uitæ, nemo uestrum, ut mea fert opinio, ignorat. his Fabritijs semper usus est Oppianicus familiarissime. iam hoc fere scitis omnes, quantam uim habeat ad coniungendas amicitias studiorum ac naturæ similitudo. cum illi ita uiuerent, ut nullum quæstum turpem esse arbitrarentur; cum omnis ab his fraus, omnes insidiæ, circumscriptionesq; adolescentium nascerentur; cumq; essent uitijs, atque improbitate omnibus noti: studiose, ut dixi, ad eorum se familiaritatem multis iam ante annis Oppianicus applicarat: itaque tunc sic statuit, per C. Fabritium (nam L. erat mortuus) insidias Habito comparare. erat illo tempore infirma ualetudine Habitus, utebatur autem medico ignobili, sed spectato homine Cleophanto: cuius seruum Diogenem Fabritius ad uenenum Habito dandum spe & pretio solicitare cœpit. seruus non incallidus, sed, ut ipsa res declarauit, frugi atque integer, sermonem Fabritij non est aspernatus: rem ad dominum detulit: Cleophantus autem cum Habito est locutus: Habitus autem statim cum

M. Bebrio senatore familiarissimo suo communicauit: qui qua fide, qua prudentia, qua dignitate fuerit, meminisse uos arbitror. ei placuit, ut Diogenem Habitus emeret à Cleophanto, quo facilius aut comprehenderetur res eius indicio, aut falsa esse cognosceretur. ne multis, Diogenes emitur: uenenum diebus paucis, multi uiri boni cum ex occulto interuenissent, pecuniáq; obsignata, quæ ad eam rem dabatur, in manibus Scamandri liberti Fabritiorum deprehenditur. Prò dij immortales, Oppianicum quisquam, his rebus cognitis, circumuentum dicit esse? quis unquam audacior? quis nocentior? quis apertior in iudicium adductus est? quod ingenium, quæ facultas dicendi, quæ à quoquam excogitata defensio huic uni crimini potuit obsistere? simul & illud, quis est, qui dubitet, quin, hac re comperta, manifestóq; deprehensa, aut obeunda mors Cluentio, aut suscipienda accusatio fuerit? Satis esse arbitror demonstratum iudices, ijs criminibus accusatum esse Oppianicum, ut honeste absolui nullo modo potuerit. cognoscite nunc ita reum citatum esse illum, ut, re semel atque iterum præiudicata, condemnatus in iudicium uenerit. Nam Cluentius iudices primum nomen eius detulit, cuius in manibus uenenum deprehenderat: is erat libertus Fabritiorum Scamander. integrum consilium, iudicij corrupti nulla suspicio: simplex in iudicium causa, certa res, uerum crimen allatum est. hic tum Fabritius, is, de quo ante dixi, qui liberto damnato sibi illud impendere periculum uideret, quòd mihi cum Aletrinatibus uicinitatem, & cum plerisque eorum magnum usum esse sciebat, frequen-

tes eos ad me domum adduxit. qui quanquam de homine, ſicut neceſſe erat, exiſtimabant: tamen, quòd erat ex eodem municipio, ſuæ dignitatis eſſe arbitrabantur, eum, quibus rebus poſſent, defendere: idq́; à me ut facerem, et ut cauſam Scamandri ſuſciperem, petebant: in qua cauſa patroni omne periculum continebatur. ego, qui neque illis, talibus uiris, ac tam amantibus mei, rem poſſem ullam negare, neque illud crimen tantum ac tam manifeſtum eſſe arbitrarer, ſicut nec illi quidem ipſi, qui mihi tum illam cauſam commendabant, arbitrabantur; pollicitus ijs ſum, me omnia, quæ uellent, eſſe facturum. res agi cœpta eſt: citatus eſt Scamander reus: accuſabat P. Canutius, homo inprimis ingenioſus, et in dicendo exercitatus: accuſabat autem ille quidem Scamandrum uerbis tribus, uenenum eſſe deprehenſum. omnia tela totius accuſationis in Oppianicum conijciebantur: aperiebatur cauſa inſidiarum: Fabritiorum familiaritas commemorabatur: hominis uita, et audacia proferebatur: denique omnis accuſatio uarie, grauiterq́; tractata, ad extremum manifeſta ueneni deprehenſione concluſa eſt. hic ego cum ad reſpondendum ſurrexi, qua cura dij immortales, qua ſolicitudine animi, quo timore. ſemper equidem magno cum metu incipio dicere: quotieſcunque dico, toties mihi uideor in iudicium uenire non ingenij ſolum, ſed etiam uirtutis atque officij: ne aut id profiteri uidear, quod non poſſim implere, quod eſt impudentiæ; aut id non efficere, quod poſſim, quod eſt aut perfidiæ, aut negligentiæ. tum uero ita ſum perturbatus, ut omnia timerem; ſi nihil dixiſſem, ne infantiſ=

ſimus; ſi multa in eiuſmodi cauſa dixiſſem, ne impu=dentiſſimus exiſtimarer. collegi me aliquando, & ita conſtitui, fortiter eſſe agendum; illi ætati, qua tum eram, ſolere laudi dari, etiam ſi in minus firmis cauſis hominum periculis non defuiſſem: itaque feci: ſic pu=gnaui, ſic omni ratione contendi, ſic ad omnia confu=gi, quantum ego aſſequi potui, remedia, ac perfugia cauſarum, ut, hoc, quod timide dicam, conſecutus ſim, ne quis illi cauſæ patronum defuiſſe arbitrare=tur. ſed ut quidquid ego apprehenderam, ſtatim ac=cuſator extorquebat è manibus. ſi quæſieram, an ini=micitiæ Scamandro cum Habito: fatebatur nullas fuiſ-ſe; ſed Oppianicum, cuius ille miniſter fuiſſet, huic ini micißimum fuiſſe, atque eſſe dicebat. ſin autem illud egeram, nullum ad Scamandrum morte Habiti uen=turum emolumentum fuiſſe: concedebat; ſed ad uxo=rem Oppianici, hominis in uxoribus necandis exerci=tati, omnia bona Habiti uentura eſſe dicebat. cum illa defenſione uſus eſſem, quæ in libertinorum cauſis ho=neſtiſſima ſemper exiſtimata eſt, Scamandrum patro-no eſſe probatum: fatebatur, ſed quærebat, cui proba=tus eſſet ipſe patronus. cum ego pluribus uerbis in eo commoratus eſſem, Scamandro factas inſidias eſſe per Diogenem, conſtitutumq; inter eos de alia re fuiſſe; ut medicamentum, non uenenum, Diogenes affer-ret, hoc cuiuis uſu uenire poſſe: quærebat, cur in eiuſ=modi locum tam abditum, cur ſolus, cur cum ob=ſignata pecunia ueniſſet: denique hoc loco cauſa te-ſtibus honeſtiſſimis hominibus premebatur. M. Be=brius de ſuo conſilio Diogenem emptum, ſe præſente

Scamandrum cum ueneno, pecuniáq; deprehensum esse dicebat. P. Quintius Varus, homo summa religione, & summa auctoritate præditus, de insidijs, quæ fierent Habito, & de solicitatione Diogenis, recenti, re secum Cleophantum locutum esse dicebat. atque in illo iudicio, cum Scamandrum nos defendere uideremur, uerbo ille reus erat, re quidem uera & periculo, & tota accusatione Oppianicus: neque id obscure ferebat, nec dissimulare ullo modo poterat: aderat frequens, aduocabat, omni studio, gratiáq; pugnabat; postremo, id quod maximo malo illi causæ fuit, hoc ipso loco, quasi reus ipse esset, sedebat. oculi omnium iudicum non in Scamandrum, sed in Oppianicum conijciebantur: timor eius, perturbatio, suspensus, incertusq; uultus, crebra coloris mutatio, quæ erant antea suspiciosa, hæc aperta, ac manifesta faciebant. cum in consilium iri oporteret, quæsiuit ab reo C. Iunius Quæsitor ex lege illa Cornelia, quæ tum erat, clam an palam de se sententiam ferri uellet? de Oppianici sententia responsum est, quòd is Habiti familiarem Iunium esse dicebat, clam uelle ferri. itum est in consilium: omnibus sententijs præter unam, quam suam Stalenus esse dicebat, Scamander prima actione condemnatus est. quis tum erat omnium, qui Scamandro condemnato non iudicium de Oppianico factum esse arbitraretur? quid est illa damnatione iudicatum, nisi uenenum id, quod Habito daretur, esse quæsitum? quæ porro tenuissima suspicio collata in Scamandrum est, aut conferri potuit, ut is sua sponte necare uoluisse Habitum putaretur? atque hoc tum iudicio facto, & Oppianico

re, & existimatione iam, lege, & pronunciatione non- dum condemnato, tamen Habitus Oppianicum *reum statim non fecit: uoluit cognoscere, utrum iudices in eos solos essent seueri, quos uenenum habuisse ipsos com perissent; an etiam consilia conscientiasq; eiusmodi fa- cinorum supplicio dignas iudicarent. itaque* C. Fabri- *tium, quem propter familiaritatem* Oppianici *conscium illi facinori fuisse arbitrabatur, reum statim fecit: utq; ei locus primus constitueretur, propter causæ coniun- ctionem impetrauit. hic tum* Fabritius *non modo ad me meos uicinos, & amicos* Aletrinates *non adduxit, sed ipse ijs neque defensoribus uti postea, neque laudatori- bus potuit: rem enim integram hominis non alieni, quamuis suspiciosam, defendere, humanitatis esse pu- tabamus; iudicatam labefactare conari, impudentiæ. itaque tum ille inopia & necessitate coactus, in causa eiusmodi ad* Cepasios *fratres confugit, homines indu- strios, atque eo animo, ut, quæcunque dicendi pote- stas esset data, in honore, atque in beneficio ponerent. iam hoc quoque prope iniquissime comparatum est; quòd in morbis corporis, ut quisque est difficillimus, ita medicus nobilissimus, atque optimus quæritur; in pe- riculis capitis, ut quæque causa difficillima est, ita de- terrimus obscurissimusq; patronus adhibetur. nisi forte hæc causa est, quòd medici nihil præter artificium, ora- tores etiam auctoritatem præstare debent. citatur reus; agitur causa: paucis uerbis accusat, ut de re iudicata,* Canutius*. incipit longo, & alte petito proœmio respon dere maior* Cepasius*. primo attente auditur eius oratio: erigebat animum iam demissum, & oppressum* Op-

pianicus: gaudebat ipse Fabritius: non intelligebat, animos iudicium non illius eloquentia, sed defensionis impudentia commoueri. posteaquam de re cœpit dicere, ad ea, quæ erant in causa, addebat etiam ipse noua quædam uulnera. hoc quanquam sedulo faciebat, tamen interdum non defendere, sed præuaricari accusationi uidebatur. itaque cum callidissime se dicere putaret; & cum illa uerba grauissima ex intimo artificio deprompsisset, Respicite iudices hominum fortunas, respicite dubios, uariosq; casus, respicite C. Fabritij senectutem: cum hoc, Respicite, ornandæ orationis causa sæpe dixisset, respexit ipse: at C. Fabritius à subsellijs demisso capite discesserat. hic iudices ridere; stomachari, atque acerbe ferre patronus causam sibi eripi, & se cætera de illo loco, Respicite iudices, non posse dicere: nec quidquam propius est factum, quàm ut illum persequeretur, & collo obtorto ad subsellia reduceret, ut reliqua posset perorare. iam tum Fabritius primum suo iudicio, quod est grauissimum, deinde legis ui, & sententijs iudicum est condemnatus. quid est, quòd iam de Oppianici causa plura dicamus? apud eosdem iudices reus est factus, cum is duobus præiudicijs iam damnatus esset: ab ijsdem autem iudicibus, qui Fabritiorum damnatione de Oppianico iudicarant, locus ei primus est constitutus: accusatus est criminibus grauissimis, ijs, quæ à me breuiter dicta sunt, & præterea multis, quæ ego omnia nunc omitto: accusatus est apud eos, qui & Scamandrum ministrum Oppianici, & Fabritium conscium maleficij condemnarant. utrum per deos immortales magis est mirandum, quòd is condemnatus est,

an quòd omnino respondere ausus est? quid enim illi iudices facere potuerunt? qui si innocentes Fabritios condemnassent, tamen in Oppianico sibi constare, & superioribus consentire iudicijs debuerunt. an uero illi sua per se iudicia rescinderent, cum cæteri soleant in iudicando, ne ab aliorum iudicijs discrepent, prouidere? et illi, qui Fabritij libertum, quia minister in maleficio fuerat; patronum, quia conscius, condemnassent: ipsum principem atque architectum sceleris absoluerent? & qui cæteros, nullo præiudicio facto, tamen ex ipsa causa condemnassent: hunc, quem bis condemnatum iam acceperant, liberarent? tum uero illa iudicia senatoria non falsa inuidia, sed uera atque insigni turpitudine notata, atque operta dedecore, & infamia, defensioni locum nullum reliquissent. quid enim tandem illi iudices responderent, si quis ab ijs quæreret: condemnastis Scamandrum, quo crimine? nempe, quòd Habitum per seruum medici ueneno necare uoluisset. quid Habiti morte Scamander consequebatur? nihil; sed minister erat Oppianici. cõdemnastis C. Fabritium; quid ita? quia, cum ipse familiarissime Oppianico usus, libertus autem eius in maleficio deprehensus esset, illum expertem eius consilij fuisse non probabatur. si igitur ipsum Oppianicum bis suis iudicijs cõdemnatum absoluissent, quis tantam turpitudinem iudiciorum, quis tantam inconstantiam rerum iudicatarum, quis tãtam libidinem iudicum ferre potuisset? quòd si hoc uidetis, quod iam omni oratione patefactum est, illo iudicio reum condemnari, præsertim ab ijsdem iudicibus, qui duo præiudicia fecissent, necesse fuisse: simul illud uideatis necesse est,

nullam accusatori causam esse potuisse, cur iudicium uellet corrumpere. quæro enim abs te Tite Acti, relictis iam cæteris argumentis omnibus, num Fabritios quoque innocentes condemnatos existimes? num etiam illa iudicia pecunia corrupta esse dicas, quibus iudicijs alter à Staleno solo absolutus est, alter etiam ipse se condemnauit? age, si nocentes, cuius maleficij? nunquid præter uenenum quæsitum, quo Habitus necaretur, obiectum est? nunquid aliud in illis iudicijs uersatum est, præter hasce insidias Habito ab Oppianico per Fabritios factas? nihil inquam aliud iudices reperietis. extat memoria: sunt tabulæ publicæ: redargue me, si mentior: testium dicta recita: doce, in illorum iudicijs quid præter hoc uenenum Oppianici non modo in criminis, sed in maledicti loco sit obiectum. multa dici possunt, quare ita necesse fuerit iudicari: sed ego occurram expectationi uestræ iudices. nam etsi à uobis sic audior, ut nunquam benignius, neque attentius quenquam auditum putem: tamen uocat me aliò iandudum tacita uestra expectatio, quæ mihi obloqui uidetur: Quid ergo? negas'ne illud iudicium esse corruptum? non nego: sed, ab hoc corruptum non esse, confirmo. à quo igitur est corruptum? opinor, primum si incertum fuisset, quisnam exitus illius iudicij futurus esset, uerisimilius tamen esset, eum potius corrupisse, qui metuisset ne ipse condemnaretur, quàm illum, qui ueritus esset, ne alter absolueretur: deinde, cum esset nemini dubium quid iudicari necesse esset, eum certe potius, qui sibi aliqua ratione diffideret, quàm eum, qui omni ratione confideret: postremo, certe potius illum, qui bis apud

eos

eos iudices offendisset, quàm illum, qui bis causam ijs probauisset. unum quidem certe, nemo erit tam iniquus Cluentio, qui mihi non concedat; si constet corruptum illud esse iudicium, aut ab Habito, aut ab Oppianico esse corruptum. si doceo, non ab Habito; uinco, ab Oppianico: si ostendo, ab Oppianico; purgo Habitum. quare etsi satis docui, rationem nullam huic corrumpendi fuisse, ex quo intelligitur ab Oppianico esse corruptum: tamen de illo ipso separatim cognoscite. Atque ego illa non argumentabor, quæ sunt grauia uehementer: eum corrupisse, qui in periculo fuerit; eum, qui metuerit; eum, qui spem salutis in alia ratione non habuerit; eum, qui semper singulari fuerit audacia. multa sunt eiusmodi: uerū cum habeam rem non dubiam, sed apertam, atque manifestam, enumeratio singulorum argumentorum non est necessaria. Dico, C. Aelio Staleno iudici pecuniam grandem Statium Albium ad corrumpendum iudicium dedisse. nunquis negat? te appello Oppianice, te T. Acti: quorum alter eloquentia damnationem illam, alter tacita pietate deplorat. audete negare, ab Oppianico Staleno iudici pecuniam datam: negate, negate inquam in eo loco. quid reticetis? at negare non potestis, quod repetistis, quod confessi estis, quod abstulistis. quo tandem igitur ore mentionem corrupti iudicij facitis, cum ab ista parte iudici pecuniam ante iudicium datam, post iudicium ereptam esse fateamini? quonam igitur hæc modo gesta sunt? repetam paulo altius iudices: et omnia, quæ in diuturna obscuritate latuerunt, sic aperiam, ut ea cernere oculis uideamini. uos quæso, ut

adhuc me attente audiſtis, item, quæ reliqua ſunt, audiatis: profecto nihil à me dicetur, quod non dignum hoc conuentu & ſilentio, dignum ueſtris ſtudijs, atque auribus eſſe uideatur. Nam ut primum Oppianicus ex eo, quòd Scamander reus erat factus, quid ſibi impenderet, cœpit ſuſpicari; ſtatim ſe ad hominis egentis, audacis, in iudicijs corrumpendis exercitati, tum autem iudicis, Staleni familiaritatem applicauit. ac primum, Scamandro reo, tantum donis datis muneribusq; profecerat, ut eo auctore uteretur cupidiore, quàm fides iudicis poſtulabat. poſt autem cum eſſet Scamander unius Staleni ſententia abſolutus, patronus autem, Scamandri ne ſua quidem ſententia liberatus; acrioribus ſaluti ſuæ remedijs ſubueniendum putauit. tum à Staleno, ſicut ab homine ad excogitandum acutiſſimo, ad audendum impudentiſſimo, ad efficiendum acerrimo, (hæc enim ille & aliqua ex parte habebat, & maiore ex parte ſe habere ſimulabat) auxilium capiti & fortunis ſuis petere cœpit. iam hoc non ignoratis iudices, ut etiam beſtiæ fame dominante plerunque ad eum locum, ubi paſtæ aliquando ſint, reuertantur: Stalenus ille biennio ante, cum cauſam bonorum Safinij Atellæ recepiſſet, ſexcentis millibus nummum ſe iudicium corrupturum eſſe dixerat. quæ cum accepiſſet à pupillo, ſuppreſſit, iudicioq; facto, nec Safinio, nec bonorum emptoribus reddidit. quam cum pecuniam profudiſſet, & ſibi nihil non modo ad cupiditates ſuas, ſed ne ad neceſſitatem quidem reliquiſſet, ſtatuit ad eaſdem ſibi prædas ac ſuppreſſiones iudiciales reuertendum. itaque cum Oppianicum iam perdi-

tum, & duobus iugulatum præiudicijs uideret, promissis eum suis excitauit abiectum, & simul saluti desperare uetuit. Oppianicus orare hominem cœpit, ut sibi rationem ostenderet iudicij corrumpendi. ille autem, quemadmodum ex ipso Oppianico postea est auditum, negauit quenquam esse in ciuitate præter se, qui id efficere posset: sed primo grauari cœpit, quòd ædilitatem se petere cum hominibus nobilissimis, & inuidiam atque offensionem timere dicebat: post exoratus, initio permagnam pecuniam poposcit, deinde ad id peruenit, quod confici potuit, & HS sexcenta quadraginta millia deferri ad se domum iussit. quæ pecunia simul atque ad eum delata est, homo impurissimus statim cœpit in eiusmodi mente & cogitatione uersari: nihil esse suis rationibus utilius, quàm Oppianicum condemnari: illo absoluto, pecuniam illam aut iudicibus dispertiendam, aut ipsi esse reddendam; damnato, repetiturum esse neminem. itaque rem excogitat singularem. atque hæc iudices, quæ uere dicuntur à nobis, facilius credetis, si cum animis uestris longo interuallo recordari C. Staleni uitam & naturam uolueritis. nam perinde ut opinio est de cuiusque moribus, ita, quid ab eo factum & non factum sit, existimari potest. cum esset egens, sumptuosus, audax, callidus, perfidiosus; & cum domi suæ, miserrimus, & inanissimus, tantum nummorum positum uideret; ad omnem malitiam, & fraudem uersare mentem suam hæc secum cogitans cœpit: Dem'ne iudicibus? mihi igitur ipsi, præter periculum et infamiam, quid quæretur? nihil excogitem quamobrem

Oppianico damnari necesse sit? quid tádem, (nihil enim est, quod fieri non possit) si quis eum forte casus ex periculo eripuerit; non'ne reddendum est? præcipitantem igitur impellamus, inquit, & perditum prosternamus. capit hoc consilium, ut pecuniam quibusdam iudicibus leuissimis polliceatur, deinde eam postea supprimat: ut, quoniam graues homines, sua sponte seuere iudicaturos putabat, hos, qui leuiores erant, destitutione iratos Oppianico redderet. itaque, ut erat semper præposterus, atque peruersus, initium facit à Bulbo, & eum, quòd iandiu nihil quæsierat, tristem atque oscitantem leuiter impellit. quid tu, inquit? ecquid me adiuuas Bulbe, ne gratis reip. seruiamus? ille uero, simul atque hoc audiuit; ne gratis; quò uoles, inquit, sequar: sed quid affers? tum ei quadraginta millia, si esset absolutus Oppianicus, pollicetur, et eum, ut cæteros appellet, quibuscum loqui consuesset, rogat: atque etiam ipse conditor totius negotij Guttam aspergit huic Bulbo. itaque minime amarus is uisus est, qui aliquid ex eius sermone speculæ degustarat. unus & alter dies intercesserat, cum res parum certa uidebatur: sequester & confirmator pecuniæ desiderabatur. tum appellat hilari uultu hominem Bulbus, ut blandissime potest: quid tu, inquit, Pacete? (hoc enim Stalenus cognomen ex imaginibus Aeliorum delegerat, ne, si se Ligurem fecisset, nationis magis suæ, quàm generis uti cognomine uideretur) qua de re mecum locutus es, quærunt à me ubi sit pecunia. hic ille planus improbissimus, quæstu iudiciario pastus, qui illi pecuniæ, quam condiderat, spe iam atque animo incubaret, contrahit

frontem, (recordamini faciẽ, atque illos eius fictos simulatosq; uultus) queritur se ab Oppianico destitutum: & qui esset totus ex fraude & mendacio factus, quiq; ea uitia, quæ à natura habebat, etiam studio, atque artificio quodam malitiæ condiuisset, pulchre asseuerat se ab Oppianico destitutũ: atque hoc addit testimonij, sua illum sententia, quam palam omnes laturi essent, condemnatum iri. manarat sermo in consilio, pecuniæ quãdam mentionem inter iudices esse uersatam: res neque tam fuerat occulta, quàm erat occultanda; neque tam erat aperta, quàm reip. causa aperienda. in ea obscuritate, ac dubitatione omnium, Canutio perito homini, qui quodam odore suspicionis Stalenũ corruptum esse sensisset, neque dum rem perfectam arbitraretur, placuit repente iudices pronũciare. iudices, se id uelle dixerunt. hic tum Oppianicus non magnopere pertimuit: rem à Staleno perfectam esse arbitrabatur. in consilium erant ituri iudices triginta & duo: sententijs decem et sex absolutio confici poterat: HS quadraginta millia nummum in singulos iudices distributa eum numerum sententiarum conficere debebant, ut ad cumulum spe maiorum præmiorum ipsius Staleni sententia septimadecima accederet. atque etiam casu tum, quòd illud repente erat factum, Stalenus ipse non aderat, causam nescio quam apud iudicem defendebat. facile hoc Habitus patiebatur, facile Canutius. at non Oppianicus, neque patronus eius L. Quintius: qui cum esset eo tempore tribunus pl. conuitium C. Iunio iudici quæstionis maximum fecit, ut ne sine Staleno in consilium iretur: cumq; id ei per uiatores con=

ſulto negligentius agi uideretur, ipſe à publico iudicio ad priuatum Staleni iudicium profectus eſt, & illud pro poteſtate dimitti iuſſit; Stalenum ipſe ad ſubſellia adduxit. conſurgitur in conſilium, cum ſententias Oppianicus, quæ tum erat poteſtas, palam ferri uelle dixiſſet, ut Stalenus ſcire poſſet, quid cuique deberetur. uaria iudicum genera; nummarij pauci, ſed omnes irati. ut enim qui accipere in campo conſueuerunt, ijs candidatis, quorum nummos ſuppreſſos eſſe putant, inimiciſſimi ſolent eſſe: ſic eiuſmodi iudices infeſti tum reo uenerant: cæteri nocentiſſimum eſſe arbitrabantur; ſed ſpectabant ſententias eorum, quos corruptos putabant; ut ex ijs conſtituerent, à quo iudicium corruptum uideretur. ecce tibi eiuſmodi ſortitio, ut in primis Bulbo, & Staleno, & Guttæ eſſet iudicandum. ſumma omnium expectatio, quidnam ſententiæ ferrent leues, ac nummarij iudices. atque illi omnes ſine ulla dubitatione condemnant. hic tum iniectus eſt hominibus ſcrupulus, & quædam dubitatio, quidnam eſſet actum. deinde homines ſapientes ex uetere illa diſciplina iudiciorum, qui neque abſoluere hominem nocentiſſimum poſſent; neque eum, de quo eſſet orta ſuſpicio, pecunia oppugnatum, re illa incognita primo condemnare uellent; non liquere, dixerunt. nonnulli autem, ſeueri homines, hoc ſtatuerunt, quo quiſque animo quid faceret, ſpectari oportere: &, ſi alij pecunia accepta uerum iudicabant, tamen nihilominus ſe ſuperioribus ſuis iudicijs conſtare putabant oportere: itaque damnarunt. quinque omnino fuerunt, qui illum ueſtrum innocentem Oppianicum ſiue imprudentia

tia, siue misericordia, siue aliqua suspicione, siue ambitione adducti absoluerent. condemnato Oppianico, statim L. Quintius, homo maxime popularis, qui omnes rumorum, & concionum uentos colligere consuesset, oblatam sibi facultatem putauit, ut ex inuidia senatoria posset crescere; quòd eius ordinis iudicia minus iam probari populo arbitrabatur. habetur una atque altera concio uehemens & grauis: accepisse pecuniam iudices, ut innocentem reum condemnarent, tribunus pl. clamitabat: agi fortunas omnium dicebat, nulla esse iudicia; qui pecuniosum inimicum haberet, incolumem esse neminem posse. homines totius ignari negotij, qui Oppianicum nunquam uidissent, uirum optimum, & hominem prudentissimum, pecunia oppressum arbitrarentur, incensi suspicione rem in medium uocare cœperunt, & causam illam totam deposcere. atque illo ipso tempore in ædes T. Annij, hominis honestissimi, necessarij, et amici mei, noctu Stalenus accersitus ab Oppianico uenit. iam cætera nota sunt omnibus: ut cum illo Oppianicus egerit de pecunia: ut ille se redditurum esse dixerit: ut eorum sermonem omnem audierint uiri boni, qui tum consulto prope in occulto stetissent: ut res patefacta atque in forum prolata, & pecunia omnis à Staleno extorta, atque erepta sit. huius Staleni persona populo iam nota atque perspecta, ab nulla turpi suspicione abhorrebat: suppressam esse ab eo pecuniam, quam pro reo pronunciasset, qui erant in concione non intelligebant: neque enim docebantur: uersatam esse in iudicio mentionem pecuniæ sentiebant: innocentem reum condemnatũ esse

audiebant : Staleni sententia condemnatum uidebant : non gratis id ab eo factum esse, quòd hominem norant, iudicabant : similis in Bulbo, in Gutta, in alijs nonnullis suspicio consistebat. itaque confiteor, (licet enim iam impune, hoc præsertim in loco confiteri) quòd Oppianici non modo uita, sed etiam nomen ante illud tempus populo ignotum fuisset; indignissimum porro uideretur, circumuentum esse innocentem pecunia; hanc deinde suspicionem augeret Staleni improbitas, et nonnullorum eius similium iudicum turpitudo; causam autem ageret L. Quintius, homo cum summa potestate præditus, tum ad inflammandos animos multitudinis accommodatus; summam illi iudicio inuidiam, infamiamq; esse conflatam. atque in hanc flammam recentem C. Iunium, qui illi quæstioni præfuerat, iniectum esse memini, et illum, hominem ædilitium, iam prætorem opinionibus hominũ constitutum, non disceptatione dicendi, sed clamore hominum de foro, atque adeo de ciuitate esse sublatum. neque me pœnitet, hoc potius tempore, quàm illo, causam A. Cluentij defendere. causa enim manet eadem, quæ mutari nullo modo potest : temporis iniquitas, atque inuidia recessit; ut, quod in tempore mali fuit, nihil obsit; quod in causa boni fuit, prosit. itaque, nunc quemadmodũ audiar, sentio, non modo ab ijs, quorum iudiciũ atque potestas est; sed etiam ab illis, quorum tantum est existimatio. at tum si dicerẽ, non audirer, non quòd alia res esset, immo eadem, sed tẽpus aliud. id adeo sic cognoscite. quis tum auderet dicere, nocentem condemnatum esse Oppianicum? quis nunc audet negare? quis tum posset arguere, ab

Oppianico tentatum esse iudicium pecunia? quis id hoc tempore inficiari potest? cui tum liceret docere, Oppianicum reum factum esse tum denique, cum duobus proximis præiudicijs condemnatus esset? quis est, qui id hoc tempore infirmare conetur? quare inuidia remota, quam dies mitigauit, oratio mea deprecata est, uestra fides, atque æquitas à ueritatis disceptatione reiecit, quid est præterea, quod in causa relinquatur? uersatam esse in iudicio pecuniam constat: ea, quæritur, unde profecta sit, ab accusatore, an ab reo. accusator dicit hæc: primum, grauissimis criminibus accusabam, ut nihil opus esset pecunia: deinde, condemnatum adducebam, ut ne eripi quidem pecunia posset: postremo, etiam si absolutus esset, mearum tamen omnium fortunarum status incolumis maneret. quid contra reus? primum, ipsam multitudinem & atrocitatem criminum pertimescebam: deinde, Fabritijs propter conscientiam mei sceleris condemnatis, me esse condemnatum sentiebam: postremo, in eum casum ueneram, ut omnis mearum fortunarum status unius iudicij periculo contineretur. age, quoniam corrumpendi iudicij causas ille multas, & graues habuit, hic nullam; profectio ipsius pecuniæ requiratur. Confecit tabulas diligentissime Cluentius. hæc autem res habet hoc certe, ut nihil possit neque additum, neque detractum de re familiari latere. anni sunt octo, cum ista causa in ista meditatione uersatur: cum omnia, quæ nunc ad eam rem pertinent, & ex huius, & ex aliorum tabulis agitatis, tractatis, inquiritis: cum interea Cluentianæ pecuniæ uestigium nullum inuenitis. quid? Albiana pecu-

nia uestigijs'ne uobis odoranda est, an ad ipsum cubile uobis ducibus uenire possumus? tenentur uno in loco HS sexcenta quadraginta millia nummum: tenentur apud hominem audacissimum: tenentur apud iudicem. quid uultis amplius? at enim Stalenus non fuit ab Oppianico, sed à Cluentio ad iudicium corrumpendum constitutus. cur eum, cum in consilium iretur, Cluentius & Canutius abesse patiebantur? cum in consilium mittebant, Stalenum iudicem, cui pecuniam dederant, non requirebant? Oppianicus quærebat? Quintius flagitabat? sine Staleno ne in consilium iretur, tribunitia potestate perfectum est? at condemnauit. hanc enim damnationem dederat obsidem Bulbo, et cæteris, ut destitutus ab Oppianico uideretur. Quare si istinc causa corrumpendi iudicij, istinc pecunia, istinc Stalenus, istinc denique omnis fraus & audacia est; hinc pudor, honesta uita, & nulla suspicio pecuniæ, nulla corrumpendi iudicij causa: patiamini, ueritate patefacta, atque omni errore sublato, eò transire illius turpitudinis infamiam, ubi cætera maleficia consistant; ab eo inuidiam discedere aliquando, ad quem nunquam accessisse culpam uidetis. at enim pecuniam Staleno dedit Oppianicus, non ad corrumpendum iudicium, sed ad conciliationem gratiæ. te'ne hoc Acti dicere, tali prudentia, et iam usu atque exercitatione præditum? sapientissimum esse dicunt eum, cui, quod opus sit, ipsi ueniat in mentem; proxime accedere illum, qui alterius bene inuentis obtemperet. in stultitia contra est: minus enim stultus est is, cui nihil in mentem uenit; quàm ille, qui, quod stulte alteri uenit in men=

tem, comprobat. istam conciliationem gratiæ Stalenus tum recenti re, cum faucibus premeretur, excogitauit: siue, ut homines tum loquebantur, à P. Cethego admonitus, istam dedit conciliationis & gratiæ fabulam: nam fuisse hunc hominum sermonem recordari potestis, Cethegum, quòd hominem odisset, & quòd eius improbitatem uersari in rep. nollet, & quòd uideret eum, qui se ab reo pecuniam, cum iudex esset, clam atque extra ordinem accepisse confessus esset, saluum esse non posse, minus ei fidele consilium dedisse. in hoc si improbus Cethegus fuit, uidetur mihi aduersarium remouere uoluisse. sin erat eiusmodi causa, ut Stalenus, nummos se accepisse, negare non posset; nihil autem erat periculosius, nec turpius, quàm, ad quam rem accepisset, confiteri: non est consilium Cethegi reprehendendum. uerum alia causa tum Staleni fuit, alia nunc Acti tua est. ille, cum re premeretur, quodcunque diceret, honestius diceret, quàm si, quod erat factum, fateretur: te uero illud idem, quod tum explosum & eiectum est, nunc retulisse demiror. qui enim poterat tum in gratiam redire cum Oppianico Cluentius? qui cum matre habebat simultates: hærebat in tabulis publicis reus & accusator: condemnati erant Fabricij: nec elabi alio accusatore poterat Albius, nec sine ignominia calumniæ relinquere accusationem Cluentius. an, ut præuaricaretur? iam id quoque ad corrumpendum iudicium pertinet. sed quid opus erat ad eam rem iudice sequestre? & omnino, quamobrem tota ista res per Stalenum potius, hominem ab utroque alienissimum,

sordidissimum, turpissimum, quàm per bonum aliquem uirum ageretur, & amicum, necessariumq; communem? Sed quid ego hæc pluribus, quasi de re obscura, disputo? cum ipsa pecunia, quæ Staleno data est, numero ac summa sua, non modo quanta fuerit, sed etiam ad quam rem data fuerit, ostendat. sexdecim dico iudices, ut Oppianicus absolueretur, corrumpendos fuisse; ad Stalenum sexcenta & quadraginta millia nummum esse delata: si, ut tu dicis, gratiæ conciliandæ causa; quadraginta istorum accessio millium quid ualet? sin, ut nos dicimus, ut DCXL millia nummum sexdecim iudicibus darentur; non Archimedes melius potuit describere. At enim iudicia facta permulta sunt, à Cluentio iudicium esse corruptum. immo uero ante hoc tempus omnino ista ipsa res suo nomine in iudicium nunquam est uocata: ita multum agitata, ita diu iactata ista res est, ut hodierno die primum causa illa defensa sit, hodierno die primum ueritas uocem contra inuidiam his iudicibus freta miserit. ueruntamen multa ista iudicia quæ sunt? ego enim me ad omnia confirmaui, & sic paraui, ut docerem, quæ facta postea iudicia de illo iudicio dicerentur, partim ruinæ similiora, aut tempestati, quàm iudicio, & disceptationi fuisse; partim nihil contra Habitum ualere; partim etiam pro hoc esse; partim esse eiusmodi, ut neque appellata unquam iudicia sint, neque existimata. hic ego, magis ut consuetudinem seruem, quàm quòd uos non uestra hoc sponte faciatis, petam à uobis, ut me, dum de his singulis disputo iudicijs, attente audiatis. Condemnatus est C. Iunius, qui ei quæstioni præ=

fuerat. adde etiam illud, si placet: tum est condemnatus, cum esset iudex quæstionis. non modo causæ, sed ne legi quidem quidquam per tribunum pl. laxamenti datum est. quo tempore illum à quæstione ad nullum aliud reip. munus abduci licebat, eo tempore ad quæstionem ipse abreptus est. at quam quæstionem? uultus enim uestri iudices me inuitant, ut, quæ reticenda putaram, libeat iam libere dicere. quid? illa tandem quæstio, aut disceptatio, aut iudicium fuit? putabo fuisse. dicat, qui uult, hodie, de illo populo concitato, cui tum mos gestus est, qua de re Iunius causam dixerit. quemcunque rogaris, hoc respondebit, quòd pecuniam acceperit, quòd innocentem circumuenerit. est hæc opinio. at si ita esset, hac lege accusatum esse oportuit, qua accusatur Habitus: at ipse ea lege quærebat. paucos dies expectasset Quintius: at neque priuatus accusare, nec sedata iam inuidia uolebat. uidetis igitur, non in causa, sed in tempore, ac potestate spem omnem accusatoris fuisse. multam petiuit: qua lege? quòd in legem non iurasset; quæ res nemini unquam fraudi fuit: & quòd C. Verres prætor urbanus, homo sanctus, & diligens, subsortitionem eius in eo codice non haberet, qui tum interlitus proferebatur. his de causis C. Iunius condemnatus est iudices, leuissimis, & infirmissimis, quas omnino in iudicium afferri non oportuit: itaque oppressus est non causa, sed tempore. hoc uos Cluentio iudicium putatis obesse oportere? quam ob causam? si ex lege subsortitus non erat Iunius, aut si in legem aliquando non iurauerat, iccirco illius damnatione aliquid de Cluentio iudicabatur?

non, inquit: ſed ille iccirco his legibus condemnatus eſt, quòd contra aliam legem commiſerat. qui hoc confitentur, poſſunt, illud idem iudicium non fuiſſe, defendere. ergo icircо, inquit, infeſtus tum prætor Iunio fuit, quòd illud iudicium corruptum per eum putabatur. num igitur hoc tempore cauſa mutata eſt? num alia res, alia ratio illius iudicij, alia natura totius negotij nunc eſt, ac tum fuit? non opinor ex ijs rebus, quæ geſtæ ſunt, rem ullam potuiſſe mutari. quid ergo eſt cauſæ, quòd nunc noſtra defenſio audiatur tanto ſilentio, tunc Iunio defendendi ſui poteſtas erepta ſit? quia tum in cauſa nihil erat præter inuidiam, errorem, ſuſpicionem, conciones quotidianas, ſeditioſe ac populariter concitatas. accuſabat tribunus pl. idem in concionibus, idem ad ſubſellia: ad iudicium non modo de concione, ſed etiam cum ipſa concione ueniebat. gradus illi Aurelij tum noui, quaſi pro theatro illi iudicio ædificati uidebantur: quos ubi accuſator concitatis hominibus complerat, non modo dicendi ab reo, ſed ne ſurgendi quidem poteſtas erat. nuper apud C. Orchinium, collegam meum, locus ab iudicibus Fauſto Syllæ de pecunijs reſiduis non eſt conſtitutus: non quo illi aut exlegem eſſe Syllam, aut cauſam pecuniæ publicæ contemptam atque abiectam putarent: ſed quòd accuſante tribuno pl. conditione æqua diſceptari poſſe non putauerunt. quid? conferam Syllam'ne cum Iunio, an hunc tribunum pl. cum Quintio, an uero tempus cum tempore? Sylla maximis opibus, cognatis, affinibus, neceſſarijs, clientibus plurimis: hæc autem apud Iunium parua, & infirma, & ipſius labore quæſita,

atque collecta. hic tribunus pl. modestus, pudens, non modo non seditiosus, sed etiam seditiosis aduersarius: ille autem acerbus, criminosus, popularis homo, ac turbulentus. tempus hoc tranquillum, ac pacatum: illud omnibus inuidiæ tempestatibus concitatum. quæ cum ita essent, in Fausto *tamen illi iudices statuerunt, iniqua conditione reum causam dicere, cum aduersario eius ad ius accusationis summa uis potestatis accederet. quam quidem rationem uos iudices diligenter pro uestra sapientia, & humanitate cogitare, & penitus perspicere debetis, quid mali, quantum periculi unicuique nostrum inferre possit uis tribunicia, conflata præsertim inuidia, & concionibus seditiose concitatis. optimis hercle temporibus, tum cum homines se non iactatione populari, sed dignitate, atque innocentia tuebantur, tamen nec* C. Popillius, *nec* Q. Metellus, *clarissimi atque amplissimi uiri, uim tribuniciam sustinere potuerunt, nedum his temporibus, his moribus, his magistratibus sine uestra sapientia ac iudiciorum remedijs salui esse possimus. non fuit igitur illud iudicium iudicij simile iudices, non fuit; in quo non modus est adhibitus, non mos consuetudoq; seruata, non causa defensa. uis illa fuit, &, ut sæpe iam dixi, ruina quædam, atque tempestas, et quiduis potius, quàm iudicium, aut disceptatio, aut quæstio. quòd si quis est, qui illud iudicium fuisse arbitretur, & qui his rebus iudicatis standum putet: is tamen hanc causam ab illa debet seiungere. ab illo enim, siue quòd in legem non iurasset, siue quòd ex lege subsortitus iudicem non esset, multa petita esse dicitur:* Cluentij *autem ra-*

tio cum illis legibus, quibus ab Iunio multa petita est, nulla potest ex parte esse coniuncta. At etiam Bulbus est condemnatus. adde, maiestatis: ut intelligas hoc iudicium cum illo non esse coniunctum. at est hoc illi crimen obiectum. fateor: sed etiam legionem esse ab eo solicitatam in Illyrico, C. Cosconij literis, & multorum testimonijs planum factum est: quod crimen erat proprium illius quæstionis, & quæ res lege maiestatis tenebatur. at hoc obfuit ei maxime. iam ista diuinatio est: qua si uti licet, uide ne mea coniectura multo sit uerior: ego enim sic arbitror, Bulbum, quòd homo nequam, turpis, improbus, multis flagitijs contaminatus in iudicium sit adductus, idcirco facilius esse damnatum. tu mihi ex tota causa Bulbi, quod tibi commodum est, eligis, ut id esse secutos iudices dicas. quapropter hoc Bulbi iudicium non plus obesse huic causæ debet, quàm illa, quæ commemorata sunt ab accusatore, duo iudicia, P. Popilij & T. Guttæ, qui causam de ambitu dixerunt, qui accusati sunt ab ijs, qui erant ipsi ambitus condemnati: quos ego non iccirco esse arbitror in integrum restitutos, quòd planum fecerint, illos ob rem iudicandam pecuniam accepisse; sed quòd iudicibus probarint, quòd in eodem genere, in quo ipsi offendissent, alios reprehendissent, se ad præmia legis uenire oportere. quapropter neminem dubitare existimo, quin illa damnatio ambitus nulla ex parte cum causa Cluentij, uestroq; iudicio coniuncta esse possit. Quid, quòd Stalenus est condemnatus? non dico hoc tempore iudices, id quod nescio an dici oporteat, illum maiestatis esse damnatum: non recito testimonia hominum ho-

nestissimorum,

neſtiſſimorum, quæ in Stalenum ſunt dicta ab ijs, qui M. *Aemilio, clariſſimo, uiro legati, et præfecti, & tribuni militares fuerunt: quorum teſtimonijs planum factum eſt, maxime eius opera, cum quæſtor eſſet, in exercitu ſeditionem eſſe conflatam. ne illa quidem teſtimonia recito, quæ dicta ſunt de* HS D C *millibus: quæ ille cum accepiſſet nomine iudicij Safiniani, ſicut in Oppianici iudicio, poſtea retinuit atque ſuppreſſit. omitto & hæc, et alia permulta, quæ illo iudicio in Stalenum dicta ſunt. hoc dico, eandem tum fuiſſe* P. *et* L. *Cominijs, equitibus* R. *honeſtiſſimis hominibus, et diſertis, controuerſiam cum Staleno, quem accuſabant, quæ nunc mihi eſt cum Actio. Cominij dicebant idem, quod ego dico; Stalenum ab Oppianico pecuniam accepiſſe, ut iudicium corrumperet. Stalenus conciliandæ gratiæ cauſa ſe accepiſſe dicebat. irridebatur hæc illius reconciliatio, & perſona uiri boni ſuſcepta, ſicut in ſtatuis inauratis, quas poſuit ad Iuturnæ: quibus ſubſcripſit, reges ab ſe in gratiam eſſe reductos: exagitabantur omnes eius fraudes, atque fallaciæ: tota uita in eiuſmodi ratione uerſata aperiebatur: egeſtas domeſtica, quæſtus forenſis in medium proferebatur, nummarius interpres pacis & concordiæ non probabatur: itaque tum Stalenus, cum idem defenderet quod Actius, condemnatus eſt: Cominij, cum hoc agerent, quod nos in tota cauſa egimus, probauerunt. quamobrem ſi Staleni damnatione, Oppianicum iudicium corrumpere uoluiſſe, oppianicum iudici ad emendas ſententias dediſſe pecuniā, iudicatum eſt; cum ita conſtitutum ſit, uti in illa culpa aut Cluen*

tius sit, aut Oppianicus; Cluentij nummus nullus iu=dici datus ullo uestigio reperitur; Oppianici pecunia post iudicium factum à iudice ablata est: potest esse du=bium, quin illa damnatio Staleni non modo non sit contra Cluentium, sed maxime nostram causam defensio=nemq; confirmet? ergo adhuc Iunij iudicium uideo es=se eiusmodi, ut incursionem potius seditionis, uim multitudinis, impetum tribunicium, quàm iudicium, ap=pellandum putem. quòd si quis illud iudicium appel=let, tamen hoc confiteatur necesse est, nullo modo illam multam, quæ à Iunio petita sit, cum Cluentij causa posse coniungi. illud igitur Iunianum per uim factum est; Bulbi, & Popillij, et Guttæ contra Cluentium non est; Staleni etiam pro Cluentio. Videamus, ecquod aliud iudicium, quod pro Cluentio sit, proferre possimus. Dixit'ne tandem causam C. Fidiculanius Falcula? qui Oppianicum condemnarat: cum præsertim, id quod fuit in illo iudicio inuidiosissimum, post paucos dies ex subsortitione sedisset. dixit, & bis quidem dixit: in summam enim L. Quintius inuidiam concionibus eum quotidianis, seditiosis, & turbulentis adduxerat. uno iudicio multa est ab eo petita, sicut ab Iunio, quòd non suæ decuriæ munere, neque ex lege sedisset. paulo se=datiore tempore est accusatus, quàm Iunius, sed ea=dem fere lege, & crimine. quia nulla in iudicio sedi=tio, neque turba uersata est, prima actione facillime est absolutus. non numero hanc absolutionem: nihilo minus enim potest, ut illam multam non commiserit, accepisse tamen ob rem iudicandam pecuniam, quam captam nusquam Stalenus eadem lege dixit. proprium

crimen illud quæstionis eius non fuit. Fidiculanius quid fecisse dicebatur? accepisse à Cluentio HS CCCC. cuius erat ordinis? senatorij. qua lege in eo genere à senatore ratio repeti solet, de pecunijs repetundis, ea lege accusatus, honestissime est absolutus. acta est enim causa more maiorum, sine ui, sine metu, sine periculo: dicta, & exposita, & demonstrata sunt omnia: adducti iudices sunt, non modo potuisse honeste ab eo reum condemnari, qui non perpetuo sedisset, sed, si aliud is iudex nihil sciisset, nisi quæ præiudicia de eo facta esse constaret, audire præterea nihil debuisse. tum etiam illi quinque, qui imperitorum hominum rumusculos aucupati, tum illum absoluerunt, iam suam clementiam laudari magnopere nolebant. à quibus si qui quæreret, sedissent'ne iudices in C. Fabricium: sedisse se dicerent. si interrogarentur, num quo crimine is esset accusatus, præterquam ueneni eius, quod quæsitum Habito diceretur: negarent. si deinde essent rogati, quid iudicassent: condemnasse se dicerent: nemo enim absoluit. eodem modo quæsitum si esset de Scamandro, certe idem respondissent: tametsi ille una sententia est absolutus: sed illam unam nemo tum istorum suam dici uellet. uter igitur facilius suæ sententiæ rationem redderet? is'ne, qui se & sibi, & rei iudicatæ constitisse dicit; an ille, qui se in principem maleficij lenem, in adiutores eius, & conscios uehementissimum esse respondit? quorum ego de sententia non debeo disputare: neque enim dubito, quin ij tales uiri suspicione aliqua perculsi repentina, de statu suo declinarent. quare eorum, qui absolue-

runt, misericordiam non reprehendo: eorum, qui in iudicando superiora iudicia secuti sunt sua sponte, non Staleni fraude, constantiam comprobo: eorum uero, qui sibi non liquere dixerunt, sapientiam laudo: qui absoluere eum, quem nocentissimum cognorant, et quem ipsi bis iam antea condemnarant, nullo modo poterant; condemnare, cum tanta consilij infamia, & tam atrocis rei suspicio esset iniecta, paulo posterius, patefacta re, maluerunt. ac ne ex facto solum sapientes illos iudicetis, sed etiam ex nominibus ipsis, quod ij fecerint, rectissime, ac sapientissime factum probetis: quis P. Octauio Balbo ingenio prudentior, iure peritior, fide, religione, officio diligentior, aut sanctior commemorari potest? non absoluit. quis Q. Considio constantior? quis iudiciorum, atque eius dignitatis, quæ in iudicijs publicis uersari debet, peritior? quis uirtute, consilio, auctoritate præstantior? ne is quidem absoluit. longum est de singulorum uirtute ita dicere. quæ quia cognita sunt ab omnibus, uerborum ornamenta non quærunt. qualis uir M. Iuuencius Pedo fuit ex uetere illa iudicum disciplina? qualis L. Caulius Mergus? M. Basilius? C. Caudinus? qui omnes in iudicijs publicis iam tũ florente rep. floruerunt. ex eodem numero L. Cassius, Cn. Neuius, pari et integritate, & prudentia: quorum nullius sententia est Oppianicus absolutus. atque ex his omnibus natu minimus, ingenio, & diligentia, et religione par ijs, quos antea commemoraui, P. Saturius in eadem sententia fuit. ò innocentiam Oppianici singularem: quo in reo, qui absoluit, ambitiosus; qui distulit, cautus; qui

condemnauit, constans existimatur. hæc tum, agitante Quintio, neque in concione, neque in iudicio demonstrata sunt: neque enim ipse dici patiebatur, nec per multitudinem concitatam consistere cuiquam in dicendo licebat. itaque ipse, postquam Iunium peruertit, causam totam reliquit: paucis enim diebus illis, & ipse priuatus est factus, & hominum studia deferbuisse intelligebat. quòd si, per quos dies Iunium accusauit, Fidiculanium accusare uoluisset: respondendi Fidiculanio potestas facta non esset. ac primo quidem, omnibus illis iudicibus, qui Oppianicum condemnarant, minabatur. iam insolentiam noratis hominis, noratis animos eius, ac spiritus tribunicios. quod erat odium, dij immortales? quæ superbia? quanta ignoratio sui? quàm grauis, atque intolerabilis arrogantia? qui illud etiam ipsum acerbe tulerit, ex quo illa nata sunt omnia, non sibi ac defensioni suæ condonatum esse Oppianicum: proinde quasi non satis signi esse debuerit, ab omnibus eum fuisse desertum, qui se ad patronum illum contulisset. erat enim Romæ summa copia patronorum, hominum eloquentissimorum, atque amplissimorum: quorum certe aliquis defendisset equitem R. in municipio suo nobilem, si honeste putasset eiusmodi causam posse defendi. nam Quintius quidem quam causam unquam antea dixerat, cum annos ad quinquaginta natus esset? quis eum unquam non modo in patroni, sed in laudatoris, aut aduocati loco uiderat? qui, quòd Rostra iandiu uacua, locumq; illum post, aduentum L. Syllæ à tribunicia uoce desertum, oppresserat, multitudinemq;

iam desuefactam à concionibus ad ueteris consuetudinis similitudinem reuocauerat; iccirco cuidam hominum generi paulisper iucundior fuit. atque idem quanto in odio postea suis illis ipsis fuit, per quos in altiorem locum ascenderat? neque iniuria: facite enim, ut non solum mores eius, & arrogantiam, sed etiam uultum, atque amictum, atque illam usque ad talos demissam purpuram recordemini. is, quasi non esset ullo modo ferendum, se ex iudicio discessisse uictum, rem ab subsellijs in Rostra detulit: & iam querimur, sæpe hominibus nouis non satis magnos in hac ciuitate esse fructus? nego usquam unquam fuisse maiores. ubi, si quis, ignobili loco natus, ita uiuat, ut nobilitatis dignitatem uirtute tueri posse uideatur; usque eò peruenit, quoad eum industria cum innocentia prosecuta est. si quis autem hoc uno nititur, quòd sit ignobilis; procedit sæpe longius, quàm si idem ille esset cum ijsdem suis uitijs nobilissimus. ut Quintius (nihil enim dicam de cæteris) si fuisset homo nobilis, quis eum cum illa superbia, atque intolerantia ferre potuisset? quòd eo loco fuit, ita tulerunt, ut, si quid haberet à natura boni, prodesse ei putarent oportere; superbiam autem atque arrogantiam eius deridendam magis arbitrarentur propter humilitatem hominis, quàm pertimescendam. Sed, ut illuc reuertar: quo tempore Fidiculanius est absolutus, tu, qui ea iudicia facta commemoras, quæro quid tum esse existimas iudicatum? certe, gratis iudicasse. at condemnarat: at causam totam non audierat: at in cócionibus omnibus à L. Quintio uehementer erat & sæpe uexatus. illa igitur om=

nia Quintiana iniqua, falsa, turbulenta, popularia, seditiosa iudicia fuerunt. esto, potuit esse innocens Falcula: iam ergo aliquis Oppianicum gratis condemnauit: iam non eos Iunius subsortitus est, qui pecunia accepta condemnarent: iam potuit aliquis ab initio non sedisse, & tamen Oppianicum gratis condemnasse. uerum si innocens Falcula, quæso quis innocens? si hic gratis condemnauit, quis accepit? nego, rem esse ullam in quenquam illorum obiectam, quæ Fidiculanio obiecta non sit; neque aliquid fuisse in Fidiculanij causa, quod idem non esset in cæterorum. aut hoc iudicium reprehendas tu, cuius accusatio rebus iudicatis niti uidebatur, necesse est: aut, si hoc uerum esse concedis, Oppianicum gratis condemnatum esse fateare. quanquam satis magno argumento esse debet, quòd ex tam multis iudicibus, absoluto Falcula, nemo reus factus est. quid enim mihi damnatos ambitus colligitis, alia lege, certis criminibus, plurimis testibus? cum primum illi ipsi debuerint potius accusari de pecunijs repetundis, quàm ambitus. nam si in ambitus iudicijs hoc his obfuit, cum alia lege causam dicerent: certe, si propria lege huius peccati adducti essent, multo plus obfuisset. deinde, si tanta uis fuit istius criminis, ut qua quisque lege ex illis iudicibus reus factus esset, tamen hac plaga periret: cur in tanta multitudine accusatorum, tantis præmijs cæteri rei facti non sunt? Hic profertur id, quod iudicium appellari non oportet; P. Septimio Scæuolæ litem eo nomine esse æstimatam. cuius rei quæ consuetudo sit, quoniam apud homines peritissimos di-

co, pluribus uerbis docere non debeo: nunquam enim ea diligentia, quæ ſolet adhiberi in cæteris iudicijs, eadem reo damnato adhibita eſt. in litibus æſtimandis fere iudices aut, quòd ſibi eum, quem ſemel condemnarunt, inimicum putant eſſe; ſi qua in eum lis capitis illata eſt, non admittunt: aut, quòd ſe perfunctos iam eſſe arbitrantur, cum de reo iudicarunt, negligentius attendunt cætera. itaque & maieſtatis abſoluti ſunt permulti, quibus damnatis de pecunijs repetundis lites eſſent æſtimatæ: et hæc quotidie fieri uidemus, ut, reo damnato de pecunijs repetundis, ad quos perueniſſe pecunias in litibus æſtimandis ſtatutum ſit, eos illi iudices abſoluant. quod cum fit, non iudicia reſcinduntur, ſed hoc ſtatuitur, æſtimationem litium non eſſe iudicium. Scæuola condemnatus eſt alijs criminibus, frequentiſſimis Apuliæ teſtibus: omni contentione pugnatum eſt, ut lis hæc capitis, æſtimaretur: quæ res ſi rei iudicatæ pondus habuiſſet, ille poſtea uel ijſdem, uel alijs inimicis reus hac lege ipſa factus eſſet. Sequitur id, quod illi iudicium appellant, maiores autem noſtri nunquam neque iudicium nominarunt, neque perinde ut rem iudicatam obſeruauerunt, animaduerſio, atque auctoritas cenſoria. qua de re antequam dicere incipio, perpauca mihi de meo officio uerba facienda ſunt, ut à me cum huiuſce periculi, tum cæterorum quoque officiorum, et amicitiarum ratio conſeruata eſſe uideatur. nam mihi cum uiris fortibus, qui cenſores proxime fuerunt, ambobus eſt amicitia, cum altero uero, ſicuti & plerique ueſtrum ſciunt, magnus uſus, & ſumma utriuſque

officijs constituta necessitudo est. quare quidquid de subscriptionibus eorum mihi dicendum erit, eo dicam animo, ut omnem orationem meam non de illorum facto, sed de ratione censoria habitam existimari uelim: à Lentulo autem familiari meo, qui à me pro eximia sua uirtute, summisq; honoribus, quos à populo R. adeptus est, honoris causa nominatur, facile hoc iudices impetrabo, ut, quam ipse adhibere consueuit in amicorum periculis fidem, & diligentiam, tum uim animi, libertatemq; dicendi, in hac mihi concedat, ut tantum mihi sumam, quantum sine huius periculo præterire non possum. à me tamen, ut æquum est, omnia caute, pedetentimq; dicentur; ut neque fides huius defensionis relicta, neque cuiusquam aut dignitas læsa, aut amicitia uiolata esse uideatur. Video igitur iudices, animaduertisse censores in iudices quosdam illius consilij Iuniani, cum istam ipsam causam subscriberent. hic primum illud commune proponam, nunquam animaduersionibus censorijs hanc ciuitatem ita contentam, ut rebus iudicatis, fuisse. neque in re nota consumam tempus exemplis: ponam illud unum; C. Getam, cum à L. Metello, & Cn. Domitio censoribus ex senatu eiectus esset, censorem ipsum postea esse factum; &, cuius mores à censoribus erant reprehensi, hunc postea & populi R. & eorum, qui in ipsum animaduerterant, moribus præfuisse. quòd si illud iudicium putaretur: ut cæteri turpi iudicio damnati in perpetuum omni honore ac dignitate priuantur, sic hominibus ignominia notatis neque ad honorem aditus, neque in curiam reditus esset. nunc si quem Cn. Lentuli, aut L. Gellij liber-

tus furti condemnarit, is omnibus ornamentis amissis nunquam ullam honestatis suæ partem recuperabit. quos autem ipse L. Gellius, & Cn. Lentulus duo censores, clarissimi uiri, sapientissimiq; homines, furti, & captarum pecuniarum nomine notauerunt, ij non modo in senatum redierunt, sed etiam illarum ipsarum rerum iudicijs absoluti sunt. neminem uoluerunt maiores nostri non modo de existimatione cuiusquam, sed ne pecuniaria quidem de re minima esse iudicem, nisi qui inter aduersarios conuenisset. quapropter in omnibus legibus, quibus exceptum est, de quibus causis aut magistratum capere non liceat, aut iudicem legi, aut alterum accusare, hæc ignominiæ causa prætermissa est: timoris enim causam, non uitæ pœnam in illa potestate esse uoluerunt. itaque non solum iudices illud ostendam, quod iam uidetis, populi R. suffragijs sæpenumero censorias subscriptiones esse deletas, uerum etiam iudicijs eorum, qui iurati statuere maiore cum religione & diligentia debuerunt. Primum iudices, senatores, equitesq; R. in compluribus iam reis, quos contra leges pecunias accepisse subscriptum est, suæ potius religioni, quàm censorum opinioni paruerunt. deinde prætores urbani, qui iurati debent optimum quenque in selectos iudices referre, nunquam sibi ad eam rem censoriam ignominiam impedimento esse oportere duxerunt. censores denique ipsi sæpenumero superiorum censorum iudicijs (si ista iudicia appellari uultis) non steterunt. atque etiam ipsi inter se censores sua iudicia tanti esse arbitrantur, ut alter alterius iudicium non modo reprehendat, sed etiam rescindat; ut alter de se-

natu mouere uelit, alter retineat, & ordine amplissimo dignum existimet; ut alter in ærarios referri, aut tribu moueri iubeat, alter uetet. quare qui uobis in mentem uenit, hæc appellare iudicia, quæ à populo R. rescindi, ab iuratis iudicibus repudiari, à magistratibus negligi, ab ijs, qui eandem potestatem adepti sunt, commutari, inter collegas discrepare uideatis? quæ cum ita sint, uideamus quid tandem censores de illo iudicio corrupto iudicasse dicantur. Ac primum illud statuamus; utrum, quia censores subscripserint, ita sit; an, quia ita fuerit, illi subscripserint. si ideo, quia subscripserint: uidete, quid agatis; ne in unumquenque nostrum censoribus in posterum potestatem permittatis; ne subscriptio censoria non minus calamitatis ciuitatibus, quàm illa acerbissima proscriptio possit afferre; ne censorium stylum, cuius mucronem multis remedijs maiores nostri retuderunt, æque posthac, atque illum dictatorium gladium, pertimescamus. sin autem, quòd subscriptum est, quia uerum est, iccirco graue debet esse: hoc quæramus, uerum sit, an falsum; remoueantur auctoritates censoriæ; tollatur id ex causa, quod in causa non est. doce quam pecuniam Cluentius dederit, unde dederit, quemadmodum dederit: unum denique aliquod à Cluentio profectæ pecuniæ uestigium ostende. uince deinde uirum bonum fuisse Oppianicum, hominem integrum, nihil de illo unquam secus esse existimatum, nihil denique præiudicatum: tum auctoritatem censorum amplexato, tum illorum iudicium cum re coniunctum esse defendito. dum uero eum fuisse Oppianicum constabit, qui tabulas publi-

cas municipij sui corrupisse iudicatus sit; qui testamentum interleuerit; qui supposita persona falsum testamentum obsignandum curarit; qui eum, cuius nomine id obsignatum est, interfecerit; qui auunculum filij sui in seruitute, ac uinculis necarit; qui municipes suos proscribendos, occidendosq; curarit; qui eius uxorem, quem occiderat, in matrimonium duxerit; qui pecuniam pro abortione dederit; qui socrum, qui uxorem, qui uno tempore fratris uxorem, speratosq; liberos, fratremq; ipsum, qui denique suos liberos interfecerit; qui, cum uenenum priuigno suo quæreret, manifesto sit deprehensus; cuius ministris conscijsq; damnatis, ipse adductus in iudicium pecuniam iudici dederit ad sententias iudicum corrumpendas: dum hæc inquam de Oppianico constabunt, nec ullo argumento Cluentianæ pecuniæ crimen tenebitur, quid est quod te ista censoria siue uoluntas, siue opinio fuit, adiuuare, aut hunc innocentem opprimere posse uideatur? quid igitur censores secuti sunt? ne ipsi quidem, ut grauissime dicam, quidquam aliud dicent, præter sermonem atque famam. nihil se testibus, nihil tabulis, nihil graui aliquo argumento comperisse, nihil denique causa cognita statuisse dicent. quod si ita fecissent, tamen id non ita fixum esse deberet, ut conuelli non liceret. non utar exemplorum copia, quæ summa est: non rem ueterem, non hominem potentem aliquem, aut gratiosum proferam. nuper hominem tenuem, scribam ædilicium, D. Matrinium cum defendissem apud M. Iunium, Q. Publicium prætores, & M. Pletorium, C. Flaminium ædiles curules, persuasi ut

ſcribam iurati legerent eum, quem ijdem iſti cenſores ærarium reliquiſſent. cum enim in homine nulla culpa reperiretur; quid ille meruiſſet, non quid de eo ſtatutum eſſet, quærendum eſſe duxerunt. nam hæc quidem, quæ de iudicio corrupto ſubſcripſerint, quis eſt, qui ab illis ſatis cognita & diligenter iudicata arbitretur? in M. Aquillium, & in T. Guttam uideo eſſe ſubſcriptum. quid eſt hoc? duos eſſe corruptos ſolos pecunia? quid? cæteri uidelicet gratis condemnarunt. non eſt igitur circumuentus, non eſt oppreſſus pecunia; non, ut illæ Quintianæ conciones habebantur, omnes, qui Oppianicum condemnarunt, in culpa ſunt, ac ſuſpicione ponendi. duos ſolos uideo auctoritate cenſorum affines ei turpitudini iudicari. nam, ut illud afferant, nihil eſt; quod de ijs duobus habuerint compertum, de cæteris comperiſſe. nam illud quidem minime probandum eſt, ad notationes auctoritatemq́; cenſoriam exemplum illos à conſuetudine militari transtuliſſe. ſtatuerunt enim ita maiores noſtri, ut, ſi à multis eſſet flagitium rei militaris admiſſum, ſortitione in quoſdam animaduerteretur: ut metus uidelicet ad omnes, pœna ad paucos perueniret. quod idem facere cenſores in delectu dignitatis, & in iudicio ciuium, & in animaduerſione uitiorum, qui conuenit? nam miles, qui locum non tenuit, qui hoſtium impetum, uimq́; pertimuit, poteſt idem poſtea & miles eſſe melior, & uir bonus, & ciuis utilis. quare ne in bello propter hoſtium metum delinqueret, amplior ei mortis & ſupplicij metus eſt à maioribus conſtitutus: ne autem nimium multi pœnam capitis ſubirent, idcirco illa ſorti-

tio comparata est. hoc tu idem facies censor in senatu legendo? si erunt plures, qui ob innocentem condemnandum pecuniam acceperint; ut non animaduertas in omnes, sed carpas ut uelis, & paucos ex multis ad ignominiam sortiare? habebit igitur te sciente & uidente curia senatorem, populus R. iudicem, resp. ciuem sine ignominia quenquam, qui ad perniciem innocentis fidem suam & religionem pecunia commutarit? et qui pretio adductus eripuerit patriam, fortunas, liberos ciui innocenti, is censoriæ seueritatis nota non inuretur? tu es præfectus moribus? tu magister ueteris disciplinæ & seueritatis, si aut retines quenquam sciens in senatu, scelere tanto contaminatum; aut statuis, qui in eadem culpa sit, non eadem pœna affici oportere? & quam conditionem supplicij maiores in bello timiditati militis propositam esse uoluerunt, eandem tu in pace constitues improbitati senatoris? quòd si hoc exemplum ex re militari ad animaduersionem censoriam transferendum fuit, sortitione id ipsum factum esse oportuit. sin autem sortiri ad pœnam, atque hominum delictum fortunæ iudicio committere, minime censorium est: certe in multorum peccato carpi paucos ad ignominiam & turpitudinem non oportet. uerum omnes intelligimus, in istis subscriptionibus uentum quendam popularem esse quæsitum. iactata res erat in concione à tribuno seditioso: incognita causa probatum illud erat: multitudini illicitum erat contradicere: nemo denique, ut defenderet contrariam partem, laborabat: in inuidiam porro magnam illa iudicia uenerant: etenim paucis postea mensibus alia ue

hemens erat in iudicijs ex notatione tabularum inuidia uersata. prætermitti à cēsoribus et negligi macula iudiciorum posse non uidebatur. homines, quos cæteris uitijs atque omni dedecore infames uidebant, eos hac quoque subscriptione notare uoluerunt; & eo magis, quòd illo ipso tempore, illis censoribus erant iudicia cum equestri ordine communicata; ut uiderentur per hominum idoneorum ignominiam sua auctoritate illa iudicia cum equestri ordine reprehendisse. quòd si hanc apud eos ipsos censores mihi aut alij causam agere licuisset, hominibus tali prudentia certe probauissem, (res enim indicat) nihil ipsos habuisse cogniti, nihil comperti, ex tota ipsa subscriptione rumorem quendam & plausum popularem esse quæsitum. nam in L. Popillium, qui Oppianicum condemnarat, subscripsit L. Gellius, quòd is pecuniam accepisset, quo innocentem condemnaret. iam id ipsum quantæ diuinationis est, scire innocentem fuisse reum, quem fortasse nunquam uiderat? cum homines sapientissimi iudices (ut nihil dicam de ijs, qui condemnarunt) causa cognita sibi dixerint, non liquere. uerum esto. condemnat Popillium Gellius, indicat accepisse à Cluentio pecuniam. negat hoc Lentulus: nam Popillium, quòd erat libertini filius, in senatum non legit: locum quidem senatorium ludis & cætera ornamenta reliquit, & eum omni ignominia liberat. quod cum facit, indicat eius sententia gratis esse Oppianicum condemnatum. & eundem Popillium postea Lentulus in ambitus iudicio pro testimonio diligentissime laudat. quare neque L. Gellij iudicio stetit Lentulus, neque Lentuli existimatione con=

tentus fuit Gellius: *& si uterque censor censoris opinione standum non putauit, quid est quamobrem quisquam nostrum censorias subscriptiones omnes fixas, & in perpetuum ratas putet esse oportere? at in ipsum* Habitum *animaduerterunt. nullam quidem ob turpitudinem, nullum ob totius uitæ, non dicam uitium, sed erratum: neque enim hoc homine sanctior, neque probior, neque in omnibus officijs retinendis diligentior esse quisquam potest: neque illi aliter dicunt; sed eandem illam famam iudicij corrupti secuti sunt: neque ipsi secus existimant, quàm nos existimari uolumus, de huius pudore, integritate, uirtute; sed putarunt prætermitti accusatorem non potuisse, cum animaduersum esset in iudices. qua de re tota si unum factum ex omni antiquitate protulero, plura non dicam: non enim mihi exemplum summi & clarissimi uiri* P. Africani *prætereundum uidetur. qui cum esset censor, & in equitum censu* C. Licinius Sacerdos *prodijsset, clara uoce, ut omnis concio audire posset, dixit se scire illum uerbis conceptis peierasse: si quis contra dicere uellet, usurum esse eum suo testimonio: deinde cum contra nemo diceret, iussit equum traducere. itaque is, cuius arbitrio et populus* R. *et exteræ gentes contentæ esse consueuerunt, ipse sua conscientia ad ignominiam alterius contentus non fuit. quòd si hoc* Habito *facere licuisset, facile illis ipsis iudicibus, & falsæ suspicioni, & inuidiæ populariter excitatæ restitisset.* Vnum *etiam est, quod me maxime conturbat, cui loco respondere posse uix uideor, quòd elogium recitasti de testamento* Cn. Egnatij *patris, hominis honestissimi uidelicet,*

licet, & sapientissimi, iccirco se exhæredasse filium, quòd is ob Oppianici damnationem pecuniam accepisset. de cuius hominis leuitate et inconstantia plura non dicam. hoc testamentum ipsum, quod recitas, eiusmodi est, ut ille, cum eum filium exhæredaret, quem oderat, ei filio cohæredes homines alienissimos coniungeret, quem diligebat. Sed tu Acti consideres censeo diligenter, utrum censorium iudicium graue uelis esse, an Egnatij. si Egnatij: leue est, quod censores de cæteris subscripserunt: ipsum enim Egnatium, quem tu grauem esse uis, ex senatu eiecerunt. sin autem censorium: hunc Egnatium, quem pater censoria subscriptione exhæredauit, censores in senatu, cum patrem eijcerent, retinuerunt. at enim senatus uniuersus iudicauit illud corruptum esse iudicium: quo modo? suscepit causam. an potuit rem delatam eiusmodi repudiare? cum tribunus pl. populo concitato rem pene ad manus reuocasset, cum uir optimus, & homo innocentissimus pecunia circumuentus esse diceretur, cum inuidia flagraret ordo senatorius, potuit nihil decerni? potuit illa concitatio multitudinis sine summo periculo reip. repudiari? at quid est decretum? quàm iuste? quàm sapienter? quàm diligēter? SI QVI SVNT, QVORVM OPERA FACTVM SIT, VT IVDICIVM PVBLICVM CORRVMPERETVR. utrum, uidetur senatus id factum iudicare, an, si factum sit, moleste grauiterq; ferre? si ipse A. Cluentius sententiam de iudicijs rogaretur, aliam non diceret, atque ij dixerunt, quorum sententijs Cluentium condemnatum esse dicitis. sed quæro à uobis, num

istam legem ex isto S. C. L. *Lucullus consul, homo sapientissimus, tulerit? num anno post* M. *Lucullus &* C. *Cassius? in quos cum consules designatos idem illud senatus decreuerit, non tulerunt. & quod tu Habiti pecunia factum esse arguis, neque id ulla tenuissima suspicione confirmas: factum est primo illorum æquitate, & sapientia consulum, ut id, quod senatus decreuerat ad illud inuidiæ præsens incendium restinguendum, id postea referendum ad populum non arbitrarētur. ipse deinde populus* R. *qui* L. *Quintij trib. pl. fictis querimonijs antea concitatus rem illam, & rogationem flagitarat, idem* C. *Iunij filij, pueri paruuli, lacrymis commotus, maximo clamore, & concursu totam illam legem, & quæstionem repudiauit. ex quo intelligi potuit id, quod sæpe dictum est; ut mare, quod sua natura tranquillum sit, uentorum ui agitari atque turbari, sic & populum* R. *sua sponte esse placatum, hominum seditiosorum uocibus, ut uiolentissimis tempestatibus, concitari. Est etiam reliqua permagna auctoritas, quam ego turpiter pene præterij: mea enim esse dicitur. Recitauit ex oratione nescio qua Actius, quam meam esse dicebat, cohortationem quandam iudicum ad honeste iudicandum, & commemorationem tum illorum iudiciorum, quæ probata non essent, tum illius ipsius iudicij Iuniani: perinde quasi ego non ab initio huius defensionis dixerim, inuidiosum illud fuisse iudicium; aut, cum de infamia iudiciorum disputarem, potuerim illud, quod tam populare esset, in illo tempore præterire. ego uero, si quid eiusmodi dixi, neque cognitum comme-*

morani: neque pro testimonio dixi, & illa oratio potius temporis mei, quàm iudicij & auctoritatis fuit. cum enim accusarem, & mihi initio proposuissem, ut animos & populi R. & iudicum commouerem; cumq; omnes offensiones iudiciorum non ex mea opinione, sed ex hominum rumore proferrem. istam rem, quæ tam populariter esset agitata præterire non potui. sed errat uehementer, si quis in orationibus nostris, quas in iudicijs habuimus, auctoritates nostras consignatas se habere arbitratur: omnes enim illæ orationes causarum, & temporum sunt, non hominum ipsorum, ac patronorum. nam si causæ ipsæ pro se loqui possent, nemo adhiberet oratorem: nunc adhibemur, ut ea dicamus, non quæ nostra auctoritate constituantur, sed quæ ex re ipsa causáq; ducantur. hominem ingeniosnm M. Antonium aiunt solitum esse dicere, iccirco se nullam unquam orationem scripsisse, ut, si quid aliquando, quod non opus esset, ab se esset dictum, posset se negare dixisse: perinde quasi, quid à nobis dictum, aut actum sit, id nisi literis mandauerimus, hominum memoria non comprehendatur. ego uero in isto genere libentius cum multorum, tum hominis eloquentissimi, & sapientissimi L. Crassi auctoritatem sequor: qui cum L. Plancium defenderet accusante M. Bruto, homine in dicendo uehementi, & callido; cum Brutus duobus recitatoribus constitutis, ex duabus eius orationibus capita alterna inter se contraria recitanda curasset, quód in dissuasione rogationis eius, quæ contra coloniam Narbonensem ferebatur, quantum po-

test de auctoritate senatus detrahit, in suasione legis Seruiliæ summis ornat senatum laudibus; & multa in equites R. cum ex ea oratione asperius dicta recitasset, quo animi illorum iudicum in Crassum incenderentur; aliquatum esse commotus dicitur. itaque in respondendo primum exposuit utriusque rationem temporis, ut oratio ex re, & causa habita uideretur: deinde, ut intelligere posset Brutus, quem hominem, & non solum qua eloquentia, uerum etiam quo lepore & quibus facetijs præditum lacessisset, tres & ipse excitauit recitatores cum singulis libellis, quos M. Brutus pater illius accusatoris de iure ciuili reliquit. eorum initia cum recitarentur ea, quæ uobis nota esse arbitror; FORTE EVENIT, VT RVRI IN PRIVERNATE ESSEMVS EGO ET BRVTVS FILIVS; fundum Priuernatē flagitabat: IN ALBANO ERAMVS EGO ET BRVTVS FILIVS; Albanū poscebat: IN TIBVRTI FORTE CVM ASSEDISSEMVS; Tiburtem fundum requirebat: Brutum autem hominem sapientem, quòd filij nequitiam uideret, quæ prædia ei relinqueret, testificari dicebat uoluisse. quòd si potuisset honeste scribere, se in balneis cum id ætatis filio fuisse; non præterijsset: eas se tamen ab eo balneas non ex libris patris, sed ex tabulis, et ex censu quærere. Crassus tum ita Brutum ultus est, ut illū recitationis suæ pœniteret: moleste enim fortasse tulerat, se in ijs orationibus reprehensum, quas de rep. habuisset, in quibus forsitan magis requiratur constantia. ego autem illa recitata esse non moleste fero:

neque enim ab illo tempore, quod tum erat; neque ab ea causa, quæ tum agebatur, aliena fuerunt. neque mihi quidquam oneris suscepi, cum ista dixi, quo minus honeste hanc causam & libere possem defendere. quòd si uelim confiteri, me causam A. Cluentij nunc cognoscere, antea fuisse in illa opinione populari: quis tandem id possit reprehendere? præsertim iudices cum à uobis quoque ipsis hoc impetrare sit æquissimũ, quod ego & ab initio petiui, & nunc peto, ut si quam huc grauiorem de illo iudicio opinionem attulistis, hanc, causa perspecta atque omni ueritate cognita, deponatis. Nunc quoniam ad omnia, quæ abs te dicta sunt T. Acti de Oppianici damnatione, respondi: confiteare necesse est, te opinionem multum fefellisse, quòd existimaris me causam A. Cluentij non facto eius, sed lege defensurum. nam hoc persæpe dixisti, tibi sic renunciari, me habere in animo causam hanc præsidio legis defendere. ita ne est? ab amicis uidelicet imprudentes prodimur: & est nescio quis de ijs, quos amicos nobis arbitramur, qui nostra consilia ad aduersarios deferat. quisnam tibi hoc renunciauit? quis tam improbus fuit? cui ego autem narraui? nemo, ut opinor, in culpa est: sed nimirum tibi isthuc lex ipsa renunciauit. sed num tibi ita defendisse uideor, ut tota in causa mentionem ullam fecerim legis? num secus hanc causam defendisse, ac si lege Habitus teneretur? certe, ut hominem confirmare oportet, nullus est locus à me purgandi istius inuidiosi criminis prætermissus. quid ergo est? quæret fortasse quispiam, displiceat'ne mihi legum præsidio à capite periculum propulsáre? mihi uero iudices non di-

ſplicet: ſed utor inſtituto meo in hominis honeſti pudentisq; iudicio. non ſolum meo conſilio uti conſueui, ſed multum etiam eius, quem defendo, & conſilio, & uoluntati obtempero. nam ut hæc ad me cauſa delata eſt, qui leges eas, ad quas adhibemur, & in quibus uerſamur, noſſe deberem, dixi Habito ſtatim, de eo, qui coiſſet, quo quis condemnaretur, illum eſſe liberum, teneri autem noſtrum ordinem. atque ille me orare, & obſecrare cœpit, ut ne ſeſe lege defenderem. cum ego, quæ mihi uiderentur, dicerem, traduxit me ad ſuam ſententiam: affirmabat enim lacrymans, non ſe cupidiorem eſſe ciuitatis retinendæ, quàm exiſtimationis. morem homini geſſi: & tamen iccirco feci, (neque enim id ſemper facere debemus) quòd uidebam per ſe ipſam cauſam copioſiſſime ſine lege poſſe defendi: uidebam in hac defenſione, qua iam ſum uſus, plus dignitatis, in illa, qua me hic uti noluit, minus laboris futurum. quòd ſi nihil aliud eſſet actum, niſi ut hanc cauſam obtinerem: lege recitata perorasſem: neque me illa oratio commoueret, quòd ait Actius, indignum eſſe facinus, ſi ſenator iudicio quenquam circumuenerit, legibus eum teneri; ſi eques R. hoc idem fecerit, non teneri. ut tibi concedam hoc indignum eſſe, (quod cuiuſmodi ſit, iam uidero) tu mihi concedas neceſſe eſt, multo eſſe indignius, in ea ciuitate, quæ legibus teneatur, diſcedi à legibus: hoc enim uinculum eſt huius dignitatis, qua fruimur in rep. hoc fundamentum libertatis, hic fons æquitatis. mens, & animus, & conſilium, et ſententia ciuitatis poſita eſt in legibus. ut corpora noſtra ſine mente, ſic ciuitas ſine lege ſuis

partibus, ut neruis, ac sanguine, & membris, uti non potest. legum ministri, magistratus: legum interpretes, iudices: legum denique idcirco omnes serui sumus, ut liberi esse possimus. quid est Q. Naso, cur tu in isto loco sedeas? quæ uis est, qua abs te hi iudices tali dignitate præditi coerceãtur? uos autem iudices quamobrem ex tam magna multitudine ciuium tam pauci de hominum fortunis sententiam fertis? quo iure Actius, quæ uoluit, dixit? cur mihi tandiu potestas dicendi datur? quid sibi autem illi scribæ, quid lictores, quid cæteri, quos apparere huic quæstioni uideo, uolunt? opinor, hæc omnia lege fieri, totumq́; hoc iudicium, ut antea dixi, quasi mente quadam regi, & administrari. quid ergo est? hæc quæstio sola ita gubernatur? quid M. Pletorij et C. Flaminij inter sicarios? quid C. Orchinij peculatus? quid mea de pecunijs repetundis? quid C. Aquilij, apud quem nunc de ambitu causa dicitur? quid reliquæ quæstiones? circunspicite omnes reip. partes: omnia legum imperio, & præscripto fieri uidebitis. si quis apud me te T. Acti reum uelit facere, clames te lege pecuniarum repetundarum non teneri: neque hæc tua recusatio confessio sit captæ pecuniæ, sed laboris, sed periculi non legitimi declinatio. nunc quid agatur, & quid abs te iuris constituatur, uide. Iubet lex ea, qua lege hæc quæstio constituta est, iudicem quæstionis, hoc est Q. Voconium, cum ijs iudicibus, qui ei obuenerint (uos appellat iudices) quærere de ueneno: in quem quærere? infinitum est. QVICVNQVE FECERIT, VENDIDERIT, EMERIT, HABVERIT,

DEDERIT. *quid eadem lex statim adiungit? recita.* DE'QVE EIVS CAPITE QVAERITO: *cuius? qui coierit? côuenerit? non ita est. quid ergo est? dic.* QVI TRIBVNVS MIL. LEGIONIBVS QVATVOR PRIMIS, QVIVE QVAESTOR, TRIBVNVS PL. *deinceps omnes magistratus nominauit:* QVI'VE IN SENATV SENTENTIAM DIXIT, DIXERIT: *quid tû?* QVI EORVM COIT, COIERIT, CONVENIT, CONVENERIT, QVO QVIS IVDICIO PVBLICO CONDEMNARETVR. *qui eorum? quorum? uidelicet, qui supra scripti sunt. quid interest utro modo scriptum sit? etsi est apertum, tamen ipsa lex docet: ubi enim omnes mortales alligat, ita loquitur.* QVI VENENVM MALVM FECIT, FECERIT. *omnes uiri, mulieres, liberi, serui in iudicium uocantur. si item de coitione uoluisset, adiunxisset,* Qui'ue *coierit. nunc ita est.* DE'QVE EIVS CAPITE QVAERITO, QVI MAGISTRATVM HABVERIT, QVI'VE IN SENATV SENTENTIAM DIXERIT. QVI EORVM COIT, COIERIT. *nû is est Cluentius? certe non est. quis ergo est Cluentius? qui tamen defendi causam suam lege nolit: itaque abijcio legem: morem Cluentio gero. tibi tamen Acti pauca, quæ ab huius causa seiuncta sunt, respondebo: est enim quiddã in hac causa, quod Cluentius ad se; est aliquid, quod ego ad me putem pertinere. hic sua putat interesse, se re ipsa et gesto negotio, nô lege defendi: ego autem mea*

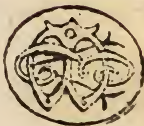
exiſtimo intereſſe, me nulla in diſputatione ab Actio uideri eſſe ſuperatum. non enim mihi hæc cauſa ſola dicenda eſt: omnibus hic labor meus propoſitus eſt, quicunque hac facultate defenſionis contenti eſſe poſſunt. nolo quenquam eorum, qui adſunt, exiſtimare, me, quæ de lege ab Actio dicta ſunt, ſi reticuerim, comprobare. quamobrem Cluenti de te tibi obſequor; neque ego legem recito; neque hoc loco pro te dico: ſed ea, quæ à me deſiderari arbitror, non relinquam. Iniquum tibi uidetur Acti eſſe, non ijſdem legibus omnes teneri. Primum, ut id iniquiſſimum eſſe confitear, huiuſmodi eſt, ut commutatis eis opus ſit legibus, non ut ijs, quæ ſunt, non pareamus. deinde quis unquam hoc ſenator accuſauit, ut, cum altiorem gradum dignitatis beneficio populi R. eſſet conſecutus, eo ſe putaret durioribus legum conditionibus uti non oportere? quàm multa ſunt commoda, quibus caremus: quàm multa moleſta ac difficilia, quæ ſubimus. atque hæc omnia tantum honoris et amplitudinis commodis compenſantur. Conuerte nunc ad equeſtrem ordinem, atque in cæteros ordines: eaſdem uitæ conditiones non perferent: putant enim minus multos ſibi laqueos legum, & conditionum, ac iudiciorum propoſitos eſſe oportere, qui in ſummum locum ciuitatis aut non potuerunt aſcendere, aut non petiuerunt. Atque ut omittam leges alias omnes, quibus nos tenemur, cæteri autem ſunt ordines liberati: hanc ipſam legem, ne quis iudicio circumueniretur, C. Gracchus tulit: eam legem pro plebe, non in plebem tulit. poſtea L. Sylla, homo à populi cauſa remotiſſimus, tamen, cum eius rei quæſtionem hac ipſa lege conſtitue-

ret, qua uos hoc tempore iudicatis, populum R. quem ab hoc genere liberum acceperat, alligare nouo quæstionis genere ausus non est. quod si fieri posse existimasset, pro illo odio, quod habuit in equestrem ordinem, nihil fecisset libentius, quàm omnem illam acerbitatem proscriptionis suæ, quæstus in ueteres iudices, in hanc unam quæstionem contulisset. nec nunc quidquam agitur, mihi credite iudices, & prospicite id, quod prouidendum est, nisi ut equester ordo in huiusce legis periculum includatur: neque hoc agitur ab omnibus sed à paucis: nam ij senatores, qui se facile tuentur integritate, & innocentia, quales, ut uere dicam, uos estis, et cæteri, qui sine cupiditate uixerunt, equites ordini senatorio dignitate proximos, concordia coniunctissimos esse cupiunt: sed ij, qui se uolunt posse omnia, neque præterea quidquam esse aut in homine ullo, aut in ordine, hoc uno metu se putant equites R. in potestatem suam redacturos, si constitutum est, ut de ijs, qui rem iudicarent, huiuscemodi iudicia fieri possint: uident enim auctoritatem huius ordinis confirmari: uident iudicia comprobari: hoc metu proposito, euellere se aculeum seueritatis uestræ posse confidunt. quis enim de homine audeat paulo maioribus opibus prædito uere & fortiter iudicare, cum uideat sibi de eo, quòd coierit, aut consenserit, causam esse dicendam? ò uiros fortes equites R. qui homini clarissimo, ac potentissimo M. Druso trib. pl. restiterunt, cum ille nihil aliud ageret, cum illa cuncta, quæ tum erat, nobilitate, nisi uti, qui rem iudicassent, huiuscemodi quæstionibus in iudicium uocarentur. tunc C. Flauius Pusio, Cn. Titinius, C. Mecœ-

nas, illa robora populi R. cæteriq; huiuſmodi ordinis non fecerunt idem, quod nunc Cluentius, ut aliquid culpæ ſuſcipere ſe putarent recuſando; ſed apertiſſime repugnarunt, cum hæc recuſarent, & palam fortiſſime atque honeſtiſſime dicerent; ſe potuiſſe iudicio populi R. in ampliſſimum locum peruenire, ſi ſua ſtudia ad honores petendos conferre uoluiſſent: ſeſe uidiſſe, in ea uita qualis ſplendor ineſſet, quanta ornamenta, quæ dignitas: quæ ſe non contempſiſſe, ſed ordine ſuo patrumq; ſuorum contentos fuiſſe, & uitam illam tranquillam & quietam, remotam à procellis inuidiarum, & huiuſcemodi iudiciorum anfractu, ſequi maluiſſe: aut ſibi ad honores petendos ætatem integram reſtitui oportere; aut, quoniam id non poſſet, eam conditionem uitæ, quam ſecuti, petitionem reliquiſſent, manere: iniquum eſſe, eos, qui honorum ornamenta propter periculorum multitudinem prætermiſiſſent, populi beneficijs eſſe priuatos, iudiciorum nouorum periculis non carere: ſenatorem hoc queri non poſſe, propterea quòd ea conditione propoſita petere cœpiſſet, quodq; permulta eſſent ornamenta, quibus eam mitigare moleſtiam poſſet, locus, auctoritas, domi ſplendor, apud exteras nationes nomen, & gratia, toga prætexta, ſella curulis, inſignia, faſces, exercitus, imperia, prouinciæ: quibus in rebus cum ſummum recte factis maiores noſtri præmium, tum plura peccatis pericula propoſita eſſe uoluerunt: illi non hoc recuſabant, ea ne lege accuſarentur, qua nunc Habitus accuſatur, quæ tunc erat Sempronia: nunc eſt Cornelia: intelligebant enim ea lege equeſtrem ordinem non teneri: ſed, ne noua lege

alligarentur, laborabant. Habitus ne hoc quidem unquam recusauit, quo minus uel ea lege rationem uitæ suæ redderet, qua non teneretur. quæ si uobis conditio placet, omnes id agamus, ut hæc quamprimum in omneis ordines quæstio perferatur. interea quidem per deos immortales, quoniam omnia commoda nostra, iura, libertatem, salutem denique legibus obtinemus, à legibus non recedamus: simul & illud quàm sit indignum cogitemus, populum R. aliud nunc agere, uobis remp. & fortunas suas commisisse, ipsum sine cura esse, non metuere ne lege ea, quam nunquam ipse iusserit, & quæstione, qua se solutum liberumq; esse arbitretur, per paucos iudices astringatur: agit enim sic causam T. Actius, adolescens bonus, & disertus, omnes ciues legibus teneri omnibus: uos attenditis, & auditis silentio, sicut facere debetis. A. Cluentius eques R. causam dicit ea lege, qua lege senatores, & ij, qui magistratum habuerunt, soli tenentur. mihi per eum recusare, & in arce legis præsidia constituere defensionis meæ non licet. si obtinuerit causam Cluentius, sicuti uestra æquitate nixi confidimus; omnes existimabunt id, quod erit, obtinuisse propter innocentiam, quoniam ita defensus sit; in lege autem, quam attingere noluerit, præsidij nihil fuisse. Hic nunc est quiddam, quod ad me pertineat, de quo ante dixi, quod ego populo R. præstare debeam; quoniam is meæ uitæ status est, ut omnis mihi cura, atque opera posita sit in omnium periculis defendendis. Video, quanta, & quàm periculosa, & quàm infinita quæstio tentetur ab accusatoribus, cum eam legem, quæ in nostrum ordinem scri=

pta sit, in populum R. transferre conentur. qua in lege est: QVI COIERIT: quod quàm late pateat, uidetis: CONVENERIT: æque infinitum, & incertum est: CONSENSERIT: hoc uero cum incertum, & infinitum, tum obscurum, & occultum est: FALSVMVE TESTIMONIVM DIXERIT. quis de plebe Romana testimonium dixit unquam, cui non hoc periculum T. Actio auctore paratum esse uideatis? nam dicturum quidem certe, si hoc iudicium plebi Romanæ propositum sit, neminem unquam esse confirmo. sed hoc polliceor omnibus, si cui forte hac lege negotium facessetur, qui lege non teneatur, si is uti me defensore uoluerit, me eius causam legis præsidio defensurum, & uel his iudicibus, uel eorum similibus facile probaturum, & omni me defensione usurum esse legis: qua nunc ut utar, ab eo, cuius uoluntati mihi obtemperandum est, non conceditur: non enim debeo dubitare iudices, quin, si qua ad uos causa huiusmodi delata sit eius, qui lege non teneatur, etiam si is inuidiosus, aut multis offensus esse uideatur, etiam si eum oderitis, etiam si inuiti absoluturi sitis, tamen absoluatis, & religioni potius uestræ, quàm odio pareatis: est enim sapientis iudicis, meminisse se hominem; cogitare, tantum sibi à populo R. esse permissum, quantum commissum, & creditum sit; &, non solum sibi potestatem datam, uerum etiam fidem habitam esse, meminisse; posse, quem oderit, absoluere; quem non oderit, condemnare; & semper, non quid ipse uelit, sed quid lex, & religio cogat, cogitare; animaduertere, qua lege reus citetur, de quo

reo cognoscat, quæ res in quæstione uersetur. cum hæc sunt uidenda, tum uero illud est hominis magni iudices atque sapientis, cum illam iudicandi causa tabellam sumpserit, non se putare esse solum, neque sibi, quodcunque concupierit, licere, sed habere in consilio legem, religionem, æquitatem, fidem; libidinem autem, odium, inuidiam, metum, cupiditatesq; omneis amouere; maximiq; æstimare conscientiam mentis suæ, quam ab dijs immortalibus accepimus, quæ à nobis diuelli non potest: quæ si optimorum consiliorum, atque factorum testis in omni uita nobis erit, sine ullo metu, & summa cum honestate uiuemus. hæc si T. Actius aut cognouisset, aut cogitasset, profecto ne conatus quidem esset dicere id, quod multis uerbis egit; iudicem, quod ei uideatur, statuere, & non deuinctum legibus esse oportere. quibus de rebus mihi pro Cluentij uoluntate nimium, pro reip. dignitate parum, pro uestra prudentia satis dixisse uideor. Reliqua perpauca sunt, quæ, quia uestræ quæstionis erant, iccirco illi statuerunt sibi fingenda esse, & proferenda, ne omnium turpissimi reperirentur, si in iudicium nihil præter inuidiam attulissent. Atque ut existimetis necessario me de his rebus, de quibus iam dixerim, pluribus egisse uerbis, attendite reliqua: profecto intelligetis, ea, quæ paucis demonstrari potuerunt, breuissime esse defensa. Cn. Decio Samniti, ei, qui proscriptus est, iniuriam in calamitate eius ab huius familia factam esse dixistis. à nullo ille liberalius, quàm à Cluentio tractatus est. huius illum opes in rebus eius incommodis subleuarunt. atque hoc cum ipse, tum omnes eius

amici, necessarijq; cognouerunt. Ancarij, & Paceni pastoribus huius uillicos uim, & manus attulisse. Cum quædam in collibus, ut solet, controuersia pastorum esset orta, Habiti uillici rem domini, & priuatam possessionem defenderunt. cum esset expostulatio facta; causa illis demonstrata, sine iudicio controuersiáq; discessum est. P. Aelij testamento propinquus exhæredatus cum esset, hæres hic alienior institutus est. P. Aelius Habiti merito fecit: neque hic in testamento faciendo interfuit: idq; testamentum ab huius inimico Oppianico est obsignatum. Florio legatum ex testamento, inficiatum esse. Non est ita: sed cum HS XXX scripta essent, pro HS CCC, neque ei satis cautum uideretur, uoluit eum aliquid acceptum referre liberalitati suæ: primo debere negauit, post sine controuersia soluit. Celij cuiusdam Samnitis uxorem post bellum ab hoc esse repetitam. Mulierem cum emisset de sectoribus; quo tempore eam primum liberam esse audiuit, sine iudicio reddidit Celio. Ennium esse quendam, cuius bona teneat Habitus. Est hic Ennius egens quidam calumniator, mercenarius Oppianici, qui permultos annos quieuit, deinde aliquando cum seruo Habiti furti egit, nuper ab ipso Habito petere cœpit. hic illo priuato iudicio, mihi credite, nobis ijsdem fortasse patronis calumniam non effugiet. Atque etiam, ut nobis renunciatur, hominem multorum hospitum, A. Binnium quendam coponem de uia Latina, subornatis, qui sibi à Cluentio, seruisq; eius in taberna sua manus allatas esse dicat. quo de homine nihil etiam nunc dicere nobis est necesse. si inuitauerit, id quod solet, sic

hominem accipiemus, ut moleste ferat, se de uia decessisse. Habetis iudices, quae in totam uitam de moribus A. Cluentij, quem illi inuidiosum reum uolunt esse, annos octo meditati accusatores collegerunt, quàm leuia genere ipso, quàm falsa re, quàm breuia responsu. cognoscite nunc id, quod ad uestrum iusiurandum pertinet, quod uestri iudicij est, quod uobis oneris imposuit ea lex, qua coacti huc conuenistis, de criminibus ueneni: ut omnes intelligant, quàm paucis uerbis hæc causa perorari potuerit, & quàm multa à me dicta sint, quæ ad huius uoluntatem maxime, ad uestrum iudicium minime pertinerent. Obiectum est, C. Vibium Capacem ab hoc A. Cluentio ueneno esse sublatum. Opportune adest homo summa fide, & omni uirtute præditus L. Pletorius senator, qui illius Capacis hospes fuit, & familiaris. apud hunc ille Romæ habitauit, apud hunc ægrotauit, huius domi est mortuus. haud hæres est Cluentius: intestatum dico esse mortuum, possessionemq; eius bonorum prætoris edicto huic illius sororis filio, adolescenti pudentissimo, & in primis honesto, equiti R. datam, Numerio Cluentio, quem uidetis. Alterum ueneficij crimen, Oppianico huic adolescenti, cum eius in nuptijs more Larinatium multitudo hominum pranderet, uenenum Habiti consilio paratum: id cum daretur in mulso, Balbutium quendam eius familiarem intercepisse, bibisse, statimq; esse mortuum. Hæc ego si sic agerem, tanquam mihi crimen esset diluendum; hæc pluribus uerbis dicerem, quæ nunc paucis percurrit oratio mea. quid unquam Habitus in se admisit, ut hoc tantum ab eo

facinus

facinus non abhorrere uideatur? quid autem magnopere Oppianicum metuebat? cum ille uerbum omnino in hac ipsa causa nullum facere potuerit, huic autem accusatores matre uiua deesse non possent: quod iam intelligetis. an ut de causa eius periculi nihil decederet, ad causam nouum crimen accederet? quod autem tempus ueneni dandi illo die? in illa frequentia? per quem porro datum? unde sumptum? quæ deinde interceptio poculi? cur non de integro autem datum? multa sunt, quæ dici possunt: sed non committam, ut uidear non dicendo uoluisse dicere: res enim iam se ipsa defendat. Nego illum adolescentem, quem statim epoto poculo mortuum esse dixistis, omnino illo die esse mortuum. magnum & impudens mendacium. perspicite cætera. dico illum, cum ad illud prandium crudior uenisset, &, ut ætas illa fert, sibi tum non pepercisset, aliquot dies ægrotasse, & ita esse mortuum. quis huic rei testis est? idem qui sui luctus, pater, pater inquam illius adolescentis: quem propter animi dolorem pertenuis suspicio potuisset ex illo loco testem in A. Cluentium constituere, is hunc suo testimonio subleuat. quod recita. tu autem, nisi molestum est, paulisper exurge, & perfer hunc dolorem commemorationis necessariæ: in qua ego diutius non morabor, quoniam, quod fuit uiri optimi, fecisti, ut ne cui innocenti mœror tuus calamitatem, & falsum crimen afferret.

Vnum etiam mihi reliquum eiusmodi crimen est iudices, ex quo illud perspicere possitis, quod à me initio orationis meæ dictum est; quidquid mali per hos annos A. Cluentius uiderit, quidquid hoc tempore habeat soli-

citudinis ac negotij, id omne à matre esse conflatum. Oppianicum ueneno necatum esse, quod ei datum sit in pane per M. Asellium quendam familiarem illius, idq́; Habiti consilio factum esse, dicitis. in quo primum illud quæro, quæ causa Habito fuerit, cur interficere Oppianicum uellet. inimicitias enim inter ipsos fuisse confiteor: sed homines inimicos suos morte affici uolunt, uel quòd metuunt, uel quòd oderunt. quo tandem igitur Habitus metu adductus tantum in se facinus suscipere conatus est? quid erat, quòd iam Oppianicum pœna affectum pro maleficijs, eiectum è ciuitate, quisquam timeret? quid metuebat? ut oppugnaretur à perdito, an ne accusaretur à condemnato, an ne exulis testimonio læderetur? sin autem, quòd oderat, Habitus iccirco illum uita frui noluit: adeóne erat stultus, ut illam, quam tum ille uiuebat, uitam esse arbitraretur damnati, exulis, deserti ab omnibus, quem propter animi importunitatem nemo recipere tecto, nemo adire, nemo alloqui, nemo respicere uellet? huius igitur uitæ Habitus inuidebat? hunc si acerbe, & penitus oderat, non eum quamdiutissime uiuere uelle debebat? huic mortem maturabat inimicus, quod illi unum in malis perfugium erat calamitatis? qui si quid animi ac uirtutis habuisset, ut multi sæpe fortes uiri in eiusmodi dolore, mortem sibi ipse conscisset. huic quamobrem id uellet inimicus offerre, quod ipse sibi optare deberet? nam nunc quidem quid tandem illi mali mors attulit? nisi forte ineptijs ac fabulis ducimur, ut existimemus illum apud inferos impiorum supplicia perferre, ac plures illic offendisse inimicos, quàm hic reliquisse; à so-

crius, ab uxorum, à fratris, à liberum pœnis actum esse præcipitem in sceleratorum sedem, atque regionem. quæ si falsa sunt, id quod omnes intelligunt: quid ei tandem aliud mors eripuit, præter sensum doloris? Age uero uenenum per quem datum? per M. Asellium. quid huic cum Habito? nihil; atque adeo, quòd ille Oppianico familiarissime est usus, potius etiam contra simultas. ei'ne igitur, quem sibi offensiorem, Oppianico familiarissimum sciebat esse, potissimum & suum scelus, & illius periculum committebat? cur deinde tu, qui pietate ad accusandum excitatus es, hunc Asellium esse inultum tandiu sinis? cur non Habiti exemplo usus es, ut per illum, qui attulisset uenenum, de hoc præiudicaretur? iam uero illud quàm non probabile, quàm inusitatum iudices, quàm nouum? in pane datum uenenum. facilius'ne potuit, quàm in poculo? latentius potuit abditum aliqua in parte panis, quàm si totum colliquefactum in potione esset? celerius potuit comesum, quàm epotum, in uenas, atque in omneis partes corporis permanare? facilius fallere in pane, si esset animaduersum; quàm in poculo, cum ita confusum esset, ut secerni nullo modo posset? at repentina morte perijt. quod si esset ita factum, tamen ea res, propter multorum eiusmodi mortem, satis firmam ueneni suspicionem non haberet: si esset suspiciosum, tamen ad alios potius, quàm ad Habitum pertineret. uerum in eo ipso homines impudentissime mentiuntur. id ut intelligatis, & mortem eius, & quemadmodum post mortem in Habitum sit crimen à matre quæsitum, cognoscite. Cum uagus, & exul erraret, atque undi-

quē exclusus Oppianicus in Falernum se ad C. Quintilium contulisset, ibi primum in morbum incidit, ac satis uehementer, diuq; ægrotauit. cum esset una Sassia; & Statio Albio, quodam colono, homine ualente, qui simul esse solebat, familiarius uteretur, quàm uir dissolutissimus incolumi fortuna pati posset; & ius illud matrimonij castum, atque legitimum damnatione uiri sublatum arbitraretur: Nicostratus quidam, fidelis Oppianici seruulus, percuriosus, & minime mendax, multa dicitur renunciare domino solitus esse. interea Oppianicus cum iam conualesceret, neque in Falerno improbitatem coloni diutius ferre posset, & huc ad urbem profectus esset, (solebat enim extra portam aliquid habere conducti) cecidisse ex equo dicitur, & homo infirma ualetudine latus offendisse uehementer, &, posteaquam ad urbem cum febri uenerit, paucis diebus esse mortuus. mortis ratio iudices eiusmodi est, ut aut nihil habeat suspicionis, aut, si quid habet, id intra parietes in domestico scelere uersetur. post mortem eius Sassia statim moliri nefaria mulier cœpit insidias filio: quæstionem habere de uiri morte constituit: emit de A. Rupilio, quo erat usus Oppianicus medico, Stratonem quendam, quasi ut idem faceret, quod Habitus in emendo Diogene fecerat. de hoc Stratone, & de assecla quodam seruo suo quæsituram esse dixit. præterea seruum illum Nicostratum, quem nimium loquacem fuisse, ac nimium domino fidelem arbitrabatur, ab hoc adolescente Oppianico in quæstionem postulauit. hic cum esset illo tempore puer, et illa quæstio de patris sui morte constitui diceretur; etsi illum seruum & sibi beneuolum

esse, & patri fuisse arbitrabatur, nihil tamen est ausus recusare. aduocantur amici, & hospites Oppianici, & ipsius mulieris, multi homines honesti, atque omnibus rebus ornati: tormentis omnibus uehementissimis quæritur, cum essent animi seruorum & spe, & metu tentati, ut aliquid in quæstione dicerent, tamen, ut arbitror, auctoritate aduocatorum, & ui tormentorum adducti, in ueritate manserunt, neque se quidquam scire dixerunt. quæstio illo die de amicorum sententia dimissa est. satis longo interuallo post iterum aduocantur. habetur de integro quæstio: nulla uis tormentorum acerrimorum prætermittitur: auersari aduocati, & iam uix ferre posse: furere crudelis, atque importuna mulier, sibi nequaquam, ut sperasset, ea, quæ cogitasset, procedere. cum iam tortor, atque essent tormenta ipsa defessa, neque tamen illa finem facere uellet: quidam ex aduocatis, homo & honoribus populi ornatus, & summa uirtute præditus, intelligere se dixit, non id agi, ut uerum inueniretur, sed ut aliquid falsi dicere cogerentur. hoc postquam cæteri comprobarunt, ex omnium sententia constitutum est, satis uideri esse quæsitum. redditur Oppianico Nicostratus: Larinum ipsa proficiscitur cum suis, mœrens, quòd iam certe incolumem filium fore putabat, ad quem non modo uerum crimen, sed ne ficta quidem suspicio perueniret, & cui non modo opera inimicorum oppugnatio, sed ne occultæ quidem matris insidiæ nocere potuissent. Larinum postquam uenit, quæ à Stratone illo uenenum antea uiro suo datum sibi persuasum esse simulasset, instructam ei continuo, & ornatam Larini medicinæ exer-

cendæ causa tabernam dedit. unum, alterum, tertium annum Sassia quiescebat, ut uelle, atque optare aliquid calamitatis filio potius, quàm id struere, & moliri uideretur. cum interim, Hortensio, Metello consulibus, ut hunc Oppianicum, aliud agentem, ac nihil eiusmodi cogitantem, ad hanc accusationem detraheret, inuito despondit ei filiam suam, illam, quam ex genero susceperat, ut eum nuptijs alligatum, simul & testamenti spe deuinctum posset habere in potestate. hoc ipso fere tempore Strato ille medicus domi furtum fecit, & cædem eiusmodi: cum esset in ædibus armarium, in quo sciret esse nummorum aliquantum, et auri, noctu duos conseruos dormientes occidit, in piscinamq; deiecit, ipse armarij fundum execuit, & HS *, et auri quinque pondo abstulit, uno ex seruis puero non grandi conscio. furto postridie cognito, omnis suspicio in eos seruos, qui non comparebant, commouebatur. cum exectio illa fundi in armario animaduerteretur, quærebant homines quonam modo fieri potuisset. quidam ex amicis Sassiæ recordatus est, se nuper in auctione quadam uidisse in rebus minutis aduncam ex omni parte dentium, & tortuosam uenire serrulam, qua illud potuisse ita circunsecari uideretur. ne multa, perquiritur à coactoribus, inuenitur ea serrula ad Stratonem peruenisse. hoc initio suspicionis orto, & aperte insimulato Stratone, puer ille conscius pertimuit, rem omnem dominæ indicauit: homines in piscina inuenti sunt: Strato in uincula coniectus est: atque etiam in taberna eius nummi, nequaquam omnes, reperiuntur. constituitur quæstio de furto: nam quid quisquam su-

ſpicari aliud poteſt? an hoc dicitis; armario expilato, pecunia ablata, non omni recuperata, occiſis hominibus, inſtitutam eſſe quæſtionem de morte Oppianici? cui probatis? quid eſt, quod minus ueriſimile proferre potuiſtis? deinde, ut omittam cætera, triennio poſt mortem Oppianici de eius morte quærebatur. atque etiam incenſa odio priſtino Nicoſtratum eundem illum tum ſine cauſa in quæſtionem poſtulauit. Oppianicus primo recuſauit: poſteaquam illa abducturam ſe filiam, mutaturam eſſe teſtamentum minaretur, mulieri crudeliſſimæ ſeruum fideliſſimum non in quæſtionem tulit, ſed plane ad ſupplicium dedit. poſt triennium igitur agitata denique quæſtio de uiri morte habebatur: & de quibus ſeruis habebatur? noua, credo, res obiecta, noui quidam homines in ſuſpicionem uocati ſunt: de Stratone, & de Nicoſtrato. quid? Romæ quæſitum de iſtis hominibus non erat? itane tandem? mulier iam non morbo, ſed ſcelere furioſa, cum quæſtionem habuiſſet Romæ, cum de T. Annij, L. Rutilij, P. Saturij, & cæterorum, honeſtiſſimorum uirorum, ſententia conſtitutum eſſet, ſatis quæſitum uideri; eadem de re, trienio poſt, ijſdem de hominibus, nullo adhibito, non dicam uiro, ne colonum forte affuiſſe dicatis, ſed bono uiro, in filij caput quæſtionem habere conata eſt. an hoc dicitis? (mihi enim uenit in mentem, quid dici poſſit, tametſi adhuc non eſſet dictum) cum haberetur de furto quæſtio, Stratonem aliquid de ueneno eſſe confeſſum. hoc uno modo iudices ſæpe multorum improbitate depreſſa ueritas emergit, & innocentiæ defenſio intercluſa reſpirat; quod aut ij, qui ad frau-

dem callidi sunt, non tantum audent, quantum excogitant; aut illi, quorum eminet audacia atque proiecta est, à consilijs malitiæ deseruntur. quòd si aut confidens astutia, aut callida esset audacia, uix ullo obsisti modo posset. utrum, furtum factum non est? at nihil clarius Larini fuit. an ad Stratonem suspicio non pertinuit? at is & ex serrula insimulatus, & à puero conscio est indicatus. an id actum non est in quærendo? quæ fuit alia igitur causa quærendi? an id, quod dicendum uobis est, & quod tum Sassia dictitabat; cum de furto quæreretur, tum Strato ijsdem in tormentis dixit de ueneno? en hoc illud est, quod ante dixi: mulier abundat audacia, consilio, & ratione deficitur: nam tabellæ quæstionis plures proferuntur, quæ recitatæ, uobisq; editæ sunt, illæ ipsæ, quas tum obsignatas esse dixi: in quibus tabellis de furto litera nulla inuenitur. non uenit in mentem, primam orationem Stratonis conscribere de furto, post aliquid adiungere dictum de ueneno, quod non percontatione quæsitum, sed dolore expressum uideretur. quæstio de furto est, ueneni iam suspicione superiore quæstione sublata: quod ipsum hæc eadem mulier indicarat: quæ ut Romæ de amicorum sententia statuerat satis esse quæsitum, postea per triennium maxime ex omnibus seruis Stratonem illum dilexerat, in honore habuerat, commodis omnibus affecerat. cum igitur de furto quæreretur, & eo furto, quod ille sine controuersia fecerat: tum ille de eo, quod quærebatur, uerbum nullum fecit, de ueneno statim dixit: de furto, si non eo loco quo debuit, ne in extrema quidem, aut media, aut in aliqua

denique parte quæstionis uerbum fecit ullum? Iam uidetis, illam nefariam mulierem iudices eadem manu, qua, si detur potestas interficere filium cupiat, hanc fictam quæstionē conscripsisse. atque istam ipsam quæstionem, dicite, quis obsignauit? unum aliquem nominate. neminem reperietis, nisi forte eiusmodi hominem, quem ego proferri malim, quàm neminem nominari. Quid ais T. Acti? tu periculum capitis, tu iudicium sceleris, tu fortunas alterius literis conscriptas in iudicium afferas; neque earum auctorem literarum, neque obsignatorem, neque testem ullum nominabis? & quam tu pestem innocentissime filio ex matris sinu deprompseris, hanc hi tales uiri comprobabunt? esto: in tabellis nihil est auctoritatis: quid? ipsa quæstio iudicibus, quid? amicis hospitibusq; Oppianici, quos adhibuerat antea, quid? huic tandem ipsi tempori cur non reseruata est? quid istis hominibus factum est, Stratone & Nicostrato? quæro abs te Oppianice, seruo tuo Nicostrato quid factum esse dicas? quem tu, cum hunc breui tempore accusaturus esses, Romam deducere, dare potestatem indicandi, incolumem denique seruare quæstioni, seruare his iudicibus, seruare huic tempori debuisti. nam Stratonem quidem iudices in crucem actum esse exacta scitote lingua: quod, nemo est Larinatium, qui nesciat. timuit mulier amens non suam conscientiam, non odium municipum, non famam omnium, sed, quasi non omnes eius sceleris testes essent futuri, sic metuit, ne condemnaretur extrema seruuli uoce morientis. quod hoc portentum, dij immortales? quod tantum monstrum in ullis locis? quod tam infe=

stum scelus, & immane, aut unde natum esse dicamus? iam enim uidetis profecto iudices, non sine necessarijs me ac maximis causis principio orationis meæ de matre dixisse: nihil est enim mali, nihil sceleris, quod illa non ab initio filio uoluerit, optauerit, cogitauerit, effecerit. mitto illam primam libidinis iniuriam: mitto nefarias generi nuptias: mitto cupiditate matris expulsam ex matrimonio filiam: quæ nondum ad huiusce uitæ periculum, sed ad commune familiæ dedecus pertinebant: nihil de alteris Oppianici nuptijs queror; quarum illa cum obsides filios ab eo mortuos accepisset, tum denique in familiæ luctum, atque in priuignorum funus nupsit: prætereo, quòd Aurium Melinum, cuius illa quõdam socrus, paulo ante uxor fuisset, cum Oppianici esse opera proscriptum, occisumq; cognosceret, eam sibi domum sedemq; coniugij delegit, in qua quotidie superioris uiri mortis indicia, & spolia fortunarum uideret. illud primum queror, de illo scelere, quod nunc denique patefactum est, Fabriciani ueneni, quod iam tum recens suspiciosum cæteris, huic incredibile, nunc uero apertum iam omnibus, ac manifestum uidetur. non est profecto de illo ueneno celata mater: nihil est ab Oppianico sine consilio mulieris cogitatum. quod nisi esset, certe postea, deprehensa re, non illa ut ab improbo uiro discessisset, sed ut à crudelissimo hoste fugisset, domumq; illam in perpetuum scelere omni affluentem reliquisset. non modo id non fecit, sed ab illo tempore nullum locum prætermisit, in quo non instrueret insidias aliquas, ac dies omnes, ac noctes tota mente mater de perni-

tie filij cogitaret. quæ primum, ut istum confirmaret Oppianicum accusatorem filio suo, donis muliebribus, collocatione filiæ, spe hæreditatis obstrinxit. itaque apud cæteros nouis inter propinquos susceptis inimicitijs sæpe fieri diuortia, atque affinitatum dissidia uidimus: hæc mulier satis firmum accusatorem filio suo fore neminem putauit, nisi qui in matrimonium sororem eius ante duxisset. cæteri nouis affinitatibus adducti, ueteres inimicitias sæpe deponunt: illa sibi ad confirmandas inimicitias affinitatis coniunctionem pignori fore putauit. neque in eo solum diligens fuit, ut accusatorem filio suo compararet: sed etiam cogitauit, quibus eum rebus armaret: hinc enim illæ solicitationes seruorum & minis, & promissis: hinc illæ infinitæ crudelissimæq; de morte Oppianici quæstiones; quibus finem aliquando non mulieris modus, sed amicorum auctoritas fecit: ab eodem scelere illæ triennio post habitæ Larini quæstiones: eiusdem amentiæ falsæ conscriptiones quæstionum: ex eodem furore etiam illa conscelerata exectio linguæ: totius denique huius ab illa est, & inuenta, & adornata comparatio criminis. atque his rebus cum instructum accusatorem filio suo Romam ipsa misisset, paulisper conquirendorum, & conducendorum testium causa Larini est commorata: postea autem, cum appropinquare huius iudicium ei nunciatum est, confestim huc aduolauit, ne aut accusatoribus diligentia, aut pecunia testibus deesset, aut ne forte mater hoc sibi optatissimum spectaculum huius sordium, atque luctus, & tanti squaloris amitteret. iam uero quod iter Ro-

mam eius mulieris fuisse existimatis? quod ego propter uicinitatem Aquinatium & Venafranorum ex multis audiui, & comperi: quos concursus in ijs oppidis? quantos & uirorum, & mulierum gemitus esse factos? mulierem quandam Larino, atque illam usque à mari supero, Romam proficisci, cum magno comitatu & pecunia, quo facilius circumuenire iudicio capitis atque opprimere filium posset. nemo erat illorum, pene dicam, quin expiandum illum locum esse arbitraretur, quacunque illa iter fecisset: nemo, quin terram ipsam uiolari, quæ mater est omnium, uestigijs consceleratæ matris putaret. itaque nullo in oppido consistendi potestas ei fuit: nemo ex tot hospitibus inuentus est, qui non contagionem aspectus fugeret. nocti se potius ac solitudini, quam ulli aut urbi, aut hospiti, committebat. nunc uero quid agat, quid moliatur, quid denique quotidie cogitet, quem ignorare nostrum putat? quos appellarit, quibus pecuniam promiserit, quorum fidem pretio labefactare conata sit, tenemus. quin etiam nocturna sacrificia, quæ putat occultiora esse, sceleratasq; eius preces, & nefaria uota cognouimus, quibus illa etiam deos immortales de suo scelere testatur; neque intelligit, pietate, & religione, & iustis precibus deorum mentes, non contaminata superstitione, neque ad scelus perficiendum cæsis hostijs, posse placari: cuius ego furorem, atque crudelitatem deos immortales à suis aris, atque templis aspernatos esse confido. Vos iudices, quos huic A. Cluentio quosdam alios deos ad omne uitæ tempus fortuna esse uoluit, huius importunitatem matris à filij capite depellite. mul-

ti ſæpe in iudicando peccata liberum parentum miſericordiæ conceſſerunt: uos ne huius honeſtiſſime actam uitam matris crudelitati condonetis, rogamus; præſertim cum ex altera parte totum municipium uidere poſſitis. omnes ſcitote iudices, (incredibile dictu eſt, ſed à me uerißime dicetur) omnes Larinates, qui ualuerunt, ueniſſe Romam, ut hunc ſtudio, frequentiaq; ſua, quantum poſſent, in tanto eius periculo ſubleuarent. pueris illud hoc tempore & mulieribus oppidum ſcitote eſſe traditum, idq; in præſentia in communi Italiæ pace domeſticis copijs eſſe tutum. quos tamen ipſos æque & eos, quos præſentes uidetis, huius expectatio iudicij dies noctesq; ſolicitat. non illi uos de unius municipis fortunis arbitrantur, ſed de totius municipij ſtatu, dignitate, commodisq; omnibus ſententias eſſe laturos: ſumma eſt enim iudices hominis in communem municipij rem diligentia, in ſingulos municipes benignitas, in omnes homines iuſtitia, & fides: præterea nobilitatem illam inter ſuos locumq; à maioribus traditum ſic tuetur, ut maiorum grauitatem, conſtãtiam, gratiam, liberalitatem aſſequatur. itaque ijs eum uerbis publice laudant, ut non ſolum teſtimonium ſuum, iudiciumq; ſignificent, uerum etiam curam animi, ac dolorem. quæ dum laudatio recitatur, uos quæſo, qui eam detuliſtis, aſſurgite. ex lacrymis horum iudices exiſtimare poteſtis, omnes hæc decuriones decreuiſſe lacrymantes. Age uero uicinorum quantum ſtudium; quàm incredibilis beneuolentia, quanta cura eſt? non illi in libellis laudationum decreta miſerunt, ſed homines honeſtiſſimos, quos noſſemus omnes, huc frequen-

tes adesse, & hunc præsentes laudare uoluerunt. adsunt Ferentani, homines nobilissimi; Marrucini item: pari dignitate Theano Apulo, atque Luceria equites Romanos, honestissimos homines, laudatores uidetis: Bouiano, totóq; ex Samnio cum laudationes honestissimæ missæ sunt, tum homines amplissimi, nobilissimiq; uenerunt. iam qui in agro Larinati prædia, qui negotia, qui res pecuniarias habent, honesti homines, & summo splendore præditi, difficile dictu est, quàm sint soliciti, quàm laborent. non multi mihi ab uno sic diligi uidentur, ut hic ab his uniuersis. Quàm, non abesse ab huius iudicio L. Volusienum, summo splendore hominem, ac uirtute præditum, uellem. præsentem possem P. Heluidium Rufum, equitem R. omnium ornatissimum, nominare: qui cum huius causa dies noctesq; uigilaret, & cum me hanc causam doceret, in morbum grauem periculosumq; incidit: in quo tamen non minus de capite huius, quàm de sua uita laborat. Cn. Tudici senatoris, uiri optimi & honestissimi, par studium & testimonio & laudatione cognoscetis. eadem spe, sed maiore uerecundia de te P. Volumni, quoniam iudex es in A. Cluentium, dicimus. &, ne longum sit, omnium uicinorum summam esse in hunc beneuolentiam confirmamus. horum omnium studium, curam, diligentiam, meumq; una laborem, qui totam hanc causam uetere instituto solus perorauí, uestramq; simul iudices æquitatem, & mansuetudinem una mater oppugnat. at quæ mater? quam cæcam crudelitate, & scelere ferri uidetis: cuius cupiditatem nulla unquam turpitudo retardauit: quæ

uitijs animi in deterrimas partes iura hominum conuertit omnia: cuius ea ſtultitia eſt, ut eam nemo hominem; ea uis, ut nemo fœminam; ea crudelitas, ut nemo matrem appellare poſſit. atque etiam nomina neceſſitudinum, non ſolum naturæ nomen, & iura mutauit, uxor generi, nouerca filij, filiæ pellex: eò iam denique adducta eſt, ut ſibi, præter formam, nihil ad ſimilitudinem hominis reſeruarit. Quare iudices, ſi ſcelus odiſtis, prohibete aditum matris à filij ſanguine: date parenti hunc incredibilem dolorem ex ſalute, ex uictoria liberum: patiamini matrem, ne orbata filio lætetur, uictam potius ueſtra æquitate diſcedere. ſin autem, id quod ueſtra natura poſtulat, pudorem, bonitatem, uirtutemq; diligitis: leuate hunc aliquando ſupplicem ueſtrum iudices, tot annos in falſa inuidia, periculisq; uerſatum: qui nunc primum poſt illam flammam, aliorum facto, et cupiditate excitatam, ſpe ueſtræ æquitatis erigere animum, & paulum reſpirare à metu cœpit: cui poſita ſunt in uobis omnia: quem ſeruatum eſſe plurimi cupiunt, ſeruare ſoli uos poteſtis. orat uos Habitus iudices, & flens obſecrat, ne ſe inuidiæ, quæ in iudicijs ualere non debet; ne matri, cuius uota, et preces à ueſtris mentibus repudiare debetis; ne Oppianico, homini nefario, condemnato iam et mortuo, condonetis. quòd ſi qua calamitas hunc in hoc iudicio afflixerit innocentem: næ iſte miſer iudices, ſi, id quod difficile factu eſt, in uita remanebit, ſæpe, & multum queretur, deprehenſum eſſe illud quondam Fabricianum uenenum: quod ſi tum indicatum non eſſet, non huic

ærumnosissimo uenenum illud fuisset, sed multorum medicamentum laborum: postremo etiam fortassis mater exequias illius funeris prosecuta, mortem se filij lugere simulasset: nunc uero quid erit profectum, nisi ut huius ex medijs mortis insidijs uita ad luctum reseruata, mors sepulcro patris priuata esse uideatur? satis diu fuit in miserijs iudices: satis multos annos ex inuidia laborauit. nemo huic tam iniquus præter parentem fuit, cuius animum non iam expletum esse putemus. uos, qui æqui estis omnibus, qui, ut quisque crudelissime oppugnatur, eum lenissime subleuatis; conseruate A. Cluentium; restituite incolumem municipio; amicis, uicinis, hospitibus, quorum studia uidetis, reddite; uobis in perpetuum liberisq; uestris obstringite. uestrum est hoc iudices, uestræ dignitatis, uestræ clementiæ: recte hoc repetitur à uobis, ut uirum optimum, atque innocentissimum, plurimisq; mortalibus carum atque iucundissimum, his aliquando calamitatibus liberetis; ut omnes intelligant, in concionibus esse inuidiæ locum, in iudicijs ueritati.

DE LEGE AGRARIA CONTRA P. SERVILIVM RVLLVM TRIB. PL. IN SENATV. ORATIO XV.

Desunt multa.

quæ res aperte petebatur, ea nunc occulte cuniculis oppugnatur. dicent enim decemuiri id, quod & dicitur à multis, & sæpe dictum est; post eosdem consules, regis Alexandrini testamento regnum illud populi R. esse factum. dabitis igitur Alexandriam clam petentibus ijs, quibus apertissime pugnantibus restitistis? hæc, per deos immortales, utrum esse uobis consilia siccorum, an uinolentorum somnia; & utrum cogitata sapientum, an optata furiosorum uidentur? Videte nunc, proximo capite, ut impurus helluo turbet remp. ut à maioribus nostris possessiones relictas disperdat, & dissipet: ut sit non minus in populi R. patrimonio nepos, quàm in suo. proscribit in sua lege uectigalia, quæ decemuiri uendant; hoc est, proscribit auctionem publicorum bonorum: agros emi uult, qui diuidantur: quærit pecuniam. uidelicet excogitabit aliquid, atque afferet. nam superioribus capitibus dignitas populi R. uiolabatur, nomen imperij in commune odium orbis terræ uocabatur; urbes pacatæ, agri sociorum, regum status decemuiris donabantur: nunc præsens certa pecunia numerata quæritur. expecto, quid tri-

bunus pl. uigilans & acutus excogitet. ueneat, inquit, silua Scantia. utrum tandem, hanc siluam in relictis possessionibus, an in censorum pascuis inuenisti? si quid est, quod indagaris, inueneris, ex tenebris erueris; quanquam iniquum est, tamen consume sane, quoniam commodum est, quoniam quidem tu attulisti. siluam uero tu Scantiam uendas, nobis consulibus, atque hoc senatu? tu ullum uectigal attingas? tu populi R. subsidia belli, tu ornamenta pacis eripias? tum uero hoc me inertiorem consulem indicabo, quàm illos fortissimos uiros, qui apud maiores nostros fuerunt; quòd, quæ uectigalia illis consulibus populo R. parta sunt, ea me consule ne retineri quidem potuisse iudicabuntur. Vendit Italiæ possessiones ex ordine omnes. sane est in eo diligens: nullam enim prætermittit: persequitur in tabulis censorijs totam Siciliam: nullum ædificium, nullos agros relinquit. audistis auctionem populi R. proscriptam à tribuno pl. constitutam in mensem Ianuarium. &, credo, non dubitatis, quin iccirco hæc ærarij causa non uendiderint ij, qui armis, & uirtute pepererunt, ut esset quod nos largitionis causa uenderemus. Videte nunc, quoad fecerit iter apertius, quàm antea. nam, superiore parte legis quemadmodum Pompeium oppugnarent, à me indicati sunt: nunc iam se ipsi indicabunt. Iubent uenire agros Attalensium atque Olympenorum: hos populo R. Seruilij, fortissimi uiri, uictoria adiunxit: deinde agros in Macedonia regios, qui partim T. Flaminini, partim L. Paulli, qui Persen uicit, uirtute parti sunt: deinde agrum optimũ

& fructuosissimum Corinthium, qui L. Mummij imperio, ac felicitate ad uectigalia populi R. adiunctus est: post autem agros in Hispania apud Carthaginem nouam, duorum Scipionum eximia uirtute possessos: tum ipsam ueterem Carthaginem uendunt, quam P. Africanus nudatam tectis ac mœnibus, siue ad notandam Carthaginensium calamitatem, siue ad testificandam nostram uictoriam, siue ad oblatam aliquam religionem, ad æternam hominum memoriam consecrauit. his insignibus atque infulis imperij uenditis, quibus ornatam uobis maiores uestri remp. tradiderunt, iubent eos agros uenire, quos rex Mithridates in Paphlagonia, Ponto, Cappadociaq; possederit. num obscure uidentur prope hasta præconis insectari Cn. Pompeij exercitum, qui uenire iubeant eos ipsos agros, in quibus ille etiam nunc bellum gerat, atque uersetur? hoc uero cuiusmodi est, quod eius auctionis, quam constituunt, locum sibi nullum definiunt? nam decemuiris, quibus in locis ipsis uideatur, uendendi potestas lege permittitur. censoribus uectigalia locare, nisi in conspectu populi R. non licet: his uendere, uel in ultimis terris licebit? at hoc etiam nequissimi homines consumptis patrimonijs faciunt, ut in atrijs auctionarijs potius, quàm in triuijs, aut in compitis auctionentur. hic permittit sua lege decemuiris, ut, in quibus commodum sit tenebris, aut in qua uelint solitudine, bona populi R. possint diuendere. iam illa omnibus in prouincijs, regnis, liberis populis quàm acerba, quàm formidolosa, quàm quæstuosa concursatio decemuiralis futura sit, non uidetis? hæreditatum obeundarum causa,

quibus uos legationes dedistis, qui & priuati, & priuatum ad negotium exierunt, non maximis opibus, neque summa auctoritate præditi, tamen auditis profecto, quàm graues eorum aduentus socijs uestris esse soleant. quamobrem quid putatis impendere hac lege omnibus gentibus terroris & mali, cum mittantur in orbem terrarum decemuiri summo cum imperio, summa cum auaritia, infinitaq; omnium rerum cupiditate? quorum cum aduentus graues, cum fasces formidolosi, tum uero iudicium, ac potestas erit non ferenda: licebit enim, quod uidebitur, publicum iudicare; quod iudicarint, uendere: etiam illud, quod homines sancti non facient, ut pecuniam accipiant, ne uendant; tamen id ijs ipsum per legem licebit. hinc uos quas spoliationes, quas pactiones, quam denique in omnibus locis nundinationem iuris, ac fortunarum fore putatis? etenim quod superiore parte legis præfinitum fuit, Sylla & Pompeio consulibus, id rursus liberum, infinitumq; fecerunt. iubet eosdē decemuiros omnibus agris publicis pergrande uectigal imponere, ut ijdem possint & liberare agros, quos commodum sit, et, quos ipsis libeat, publicare. quo in iudicio perspici non potest, utrum seueritas acerbior, an benignitas quæstuosior sit futura. Sunt tamen in tota lege exceptiones duæ non tam iniquæ, quàm suspiciosæ. excipit in uectigali imponendo agrum Recentoricum Siciliensem, in uendendis agris eos agros, de quibus cautum sit fœdere. hi sunt in Africa, qui ab Hiempsale possidentur. hic quæro, si Hiempsali satis est cautum fœdere, & Recentoricus ager priuatus est; quid attinuerit excipi? sin

& fœdus illud habet aliquam dubitationem, & ager Recentoricus dicitur nonnunquam esse publicus; quem putet existimaturum duas causas in orbe terrarum repertas; quibus gratis parceret? numquisnam tam abstrusus usquam nummus uidetur, quem non architecti huiusce legis olfecerint? prouincias, ciuitates liberas, socios, amicos, reges denique exhauriunt, admouent manus uectigalibus populi R. non est satis. audite uos, qui amplissimo populi, senatusq; iudicio exercitus habuistis, & bella gessistis. quod ad quenque peruenit, peruenerit ex præda, ex manubijs, ex auro coronario, quod neque consumptum in monimento, neque in ærarium relatum sit, id ad decemuiros referri iubet. hoc capite multa sperant: in omnes imperatores, hæredesq; eorum quæstionem suo iudicio comparant: sed maximam pecuniam se à Fausto ablaturos arbitrantur. quam causam suscipere iurati iudices noluerunt, hanc isti decemuiri suscepere. iccirco à iudicibus fortasse prætermissam esse arbitrantur, quòd sit ipsis reseruata. deinde etiam in reliquum tempus diligentissime sancit, ut, quod quisque imperator habeat pecuniæ, protinus ad decemuiros deferat. hic tamen excipit Pompeium, simillime, ut mihi uidetur, atque in illa lege, qua peregrini Roma eijciuntur, Glaucippus excipitur: non enim hac exceptione unus afficitur beneficio, sed unus priuatur iniuria. sed cui manubias remittit, huius uectigalia inuadit: iubet enim pecuniam, si qua post nos consules ex nouis uectigalibus recipiatur, hac uti decemuiros. quasi uero non intelligamus, hæc eos uectigalia, quæ Cn. Pompeius ad-

iunxerit, uendere cogitare. Videtis iam P. C. omnibus rebus, & modis constructam, & coaceruatam pecuniam decemuiralem. minuetur huius pecuniæ inuidia: consumetur enim in agrorum emptionibus. optime. quis ergo emet agros istos? ijdem decemuiri: tu Rulle (missos enim facio cæteros) emes, quos uoles: uendes, quos uoles: utrunque horum facies, quanti uoles: cauet enim uir optimus, ne emat ab inuito. quasi uero non intelligamus, ab inuito emere, iniuriosum esse; ab non inuito, quæstuosum. quantum tibi agri uendet, ut alios omittam, socer tuus? &, si ego eius æquitatem animi probe noui, uendet non inuitus. facient idem cæteri libenter, ut possessionis inuidiam pecunia commutent; accipiant, quod cupiunt; dent, quod retinere uix possunt. Nunc prospicite omnium rerum infinitam atque intolerandam licentiam. pecunia coacta est ad agros emendos: ij porro ab inuitis non ementur: si consenserint possessores non uendere, quid futurum est? referetur pecunia? non licet: exigetur? uetat. uerum esto: nihil est, quod non emi possit, si tantum des, quantum uelit uenditor. spoliemus orbem terrarum, uendamus uectigalia, effundamus ærarium, ut, locupletatis aut inuidiæ, aut pestilentiæ possessoribus, agri tamen emantur. quid? tum quæ erit in istos agros deductio? quæ totius rei ratio, atque descriptio? deducentur, inquit, coloniæ: quò? quorum hominum? in quæ loca? quis enim non uidet, in colonijs esse hæc omnia consideranda? tibi nos Rulle, & istis tuis harum omnium rerum machinatoribus totam Italiam inermem tradituros existimasti,

quam præsidijs confirmaretis, colonijs occuparetis, omnibus uinclis deuinctam, & constrictam teneretis? ubi enim cauetur, ne in Ianiculo coloniam constituatis? ne urbem hanc urbe alia premere, atque urgere possitis? non faciemus, inquit. primum nescio: deinde timeo: postremo non committam, ut uestro beneficio potius, quàm nostro consilio, salui esse possimus.

Quòd uero totam Italiam uestris colonis complere uoluistis, id cuiusmodi esset, neminem'ne nostrum intellecturum existimastis? scriptum est enim, quæ in municipia, quasq; in colonias decemuiri uelint, deducant colonos, quos uelint; & ijs agros assignent, quibus in locis uelint: ut, cum totam Italiam militibus suis occuparint, uobis non modo dignitatis retinendæ, sed ne libertatis quidem recuperandæ spes relinquatur. atque hæc à me suspicionibus, & coniectura coarguuntur. Iam omnis omnium tolletur error: iam aperte ostendent, sibi nomen huius reip. sedem urbis atque imperij, denique hoc templum Iouis Optimi Maximi, atque hanc arcem omnium gentium displicere. Capuam deduci colonos uolunt. illam urbem huic urbi rursus opponere, illuc opes suas deferre, et imperij nomen transferre cogitant. qui locus, propter ubertatem agrorum, abundantiamq; rerum omnium, superbiam, & crudelitatem genuisse dicitur; ibi nostri coloni, delecti ad omne facinus, à decemuiris collocabuntur. & credo, qua in urbe homines in ueteri dignitate, fortunaq; nati copiam rerum moderate ferre non potuerunt, in ea isti uestri satellites modeste insolentiam suam continebunt. maiores nostri Capua magistratus, se-

natum, consilium commune, omnia denique insignia reip. sustulerunt, neque aliud quidquam nisi inane nomen Capuæ reliquerunt: non crudelitate: quid enim illis fuit clementius, qui etiam externis hostibus uictis sua sæpissime reddiderunt? sed consilio, quòd uidebant, si quod reip. uestigium illis mœnibus contineretur, urbem ipsam imperio domicilium præbere posse. uos hæc, nisi euertere remp. cuperetis, ac uobis nouam dominationem comparare, credo, quàm perniciosa essent, non uideretis. quid enim cauendum est in colonijs deducendis? si luxuries, Annibalem ipsum Capua corrupit: si superbia, nata inibi esse ex Campanorum fastidio uidetur: si præsidium, non præponitur huic urbi ista colonia, sed opponitur. at quemadmodum armatur, dij immortales? nam bello Punico quidquid potuit Capua, potuit ipsa per sese: nunc omnes urbes, quæ circum Capuam sunt, à colonis per eosdem decemuiros occupabuntur: hanc enim ob causam permittit ipsa lex, in omnia, quæ uelint, oppida colonos ut decemuiri deducant, quos uelint. atque his colonis agrum Campanum & Stellatem campum diuidi iubet. non queror diminutionem uectigalium, non flagitium huius iacturæ, atque damni: prætermitto illa, quæ, nemo est, quin grauissime & uerissime conqueri possit, nos caput patrimonij publici, pulcherrimam populi R. possessionem, subsidium annonæ, horreum belli, sub signo, claustrisq; reip. positum uectigal seruare non potuisse; cum denique nos agrum P. Rullo concessisse, qui ager ipse per sese & Syllanæ dominationi, & Gracchorum largitioni restitisset:

non dico, solum hoc in rep. uectigal esse, quod amissis alijs remaneat, intermissis non conquiescat; in pace niteat, in bello non obsolescat; militem sustentet, hostem non pertimescat: prætermitto omnem hanc orationem, & concioni reseruo: de periculo salutis ac libertatis loquor. quid enim existimatis integrum uobis in rep. fore, aut in uestra libertate, ac dignitate retinendum, cum Rullus, atque ij, quos multo magis quàm Rullum timetis, cum omni egentium atque improborum manu, cum omnibus copijs, cum omni argento, & auro Capuam, & urbes circa Capuam occuparint? his ego rebus P. C. resistam uehementer atque acriter, neque patiar homines ea me consule expromere, quæ contra remp. diu cogitarint. Errastis Rulle uehementer & tu, & nonnulli collegæ tui, qui sperastis uos contra consulem, ueritate, non ostentatione popularem, posse in euertenda rep. populares existimari. lacesso uos, in concionem uoco, populo R. disceptatore uti uolo: etenim, ut circumspiciamus omnia, quæ populo grata atque iucunda sunt, nihil tam populare, quàm pacem, quàm concordiam, quàm otium, reperiemus. solicitam mihi ciuitatem suspicione, suspensam metu, perturbatam uestris legibus, & concionibus, & seditionibus tradidistis: spem improbis ostendistis, timorem bonis iniecistis: fidem de foro, dignitatem de rep. sustulistis. hoc motu, atque hac perturbatione animorum, atque rerum cum populo R. uox, & auctoritas consulis repente in tantis tenebris illuxerit; cum ostenderit nihil esse metuendum, nullum exercitum, nullam manum, nullas colonias, nullam uenditionem uectigalium,

nullum imperium nouum, nullum regnum decemuirale, nullam alteram Romam, neque aliam sedem imperij nobis consulibus futuram, summamq; tranquillitatem pacis atque otij: uerendum, credo, nobis erit, ne uestra ista præclara lex agraria magis popularis esse uideatur. cum uero scelera consiliorum uestrorum, fraudemq; legis & insidias, quæ ipsi populo R. à popularibus tribunis pl. fiant: pertimescam, credo, ne mihi non liceat contra uos in concione consistere: præsertim cum mihi deliberatum & constitutum sit, ita gerere consulatum, quo uno modo geri grauiter & libere potest, ut neque prouinciam, neque honorem, neque ornamentum aliquod, aut commodum, neque rem ullam, quæ à tribuno pl. impediri possit, appetiturus sim. dicit frequentissimo senatu consul calendis Ian. sese, si status hic reip. maneat, neque aliud negotium extiterit, quod honeste subterfugere non possit, in prouinciam non iturum. sic me in hoc magistratu geram populi R. ut possim tribunum pl. reip. iratum coercere, mihi iratum contemnere. quamobrem per deos immortales colligite uos tribuni pl. deserite eos, à quibus, nisi prospicitis, breui tempore deseremini: conspirate nobiscum: consentite cum bonis: communem remp. communi studio, atque amore defendite. multa sunt occulta reip. uulnera, multa nefariorum ciuium perniciosa consilia: nullum externum periculum est: non rex, non gens ulla, non natio pertimescenda est: inclusum malum, intestinum, ac domesticum est. huic pro se quisque nostrum mederi, atque hoc omnes sanare uelle debemus. erratis, si senatum probare ea, quæ dicuntur à me, pu-

tatis, populum autem esse in alia uoluntate. omnes, qui se incolumes uolent, sequentur auctoritatem consulis soluti a cupiditatibus, liberi a delictis, cauti in periculis, non timidi in contentionibus. quod si quis uestrum spe ducitur, se posse turbulenta ratione honori uelificari suo: primum me consule id sperare desistat: deinde habeat me ipsum sibi documento, quem equestri ortum loco consulem uidet; quae uitae uia facillime uiros bonos ad honorem dignitatemque perducat. quod si uos uestrum mihi studium P.C. *ad communem dignitatem defendendam profitemini: perficiam profecto, id quod maxime resp. desiderat, ut huius ordinis auctoritas, quae apud maiores nostros fuit, eadem nunc longo interuallo reip. restituta esse uideatur.*

DE LEGE AGRARIA CONTRA P. SERVILIVM RVLLVM TRIB. PL. AD POPVLVM. ORATIO XVI.

e ST hoc in more positum Quirites, institutoq; maiorum, ut ij, qui beneficio uestro imagines familiæ suæ consecuti sunt, eam primam habeant concionem, qua gratiam beneficij uestri cum suorum laude coniungant. qua in oratione nonnulli aliquando digni maiorum loco reperiuntur: plerique autem hoc perficiunt, ut tantum maioribus eorum debitum esse uideatur, unde, etiam quod posteris solueretur, redundaret. mihi quidem apud uos de meis maioribus dicendi facultas non datur: non quòd non tales fuerint, quales nos illorum sanguine creatos, disciplinisq; institutos uidetis: sed quòd laude populari, atque honoris uestri luce caruerunt. de me autem ipso, uereor ne arrogantis sit, apud uos dicere; ingrati, tacere. nam et, quibus studijs hanc dignitatem consecutus sim, memet ipsum commemorare perquam graue est; & silere de tantis uestris beneficijs nullo modo possum. quare adhibebitur à me certa ratio, moderatioq; dicendi; ut, quid à uobis acceperim, commemorem; quare dignus uestro summo honore, singulariq; iudicio sim, ipse modice dicam, si necesse erit; uos eosdem existimaturos putem, qui iudicauistis. Me perlongo interuallo prope memoriæ, temporumq; nostrorum primum, hominem nouum, consulem fecistis: & eum locum,

quem nobilitas præsidijs firmatum, atque omni ratione obuallatum tenebat, me duce rescidistis, uirtutiq; in posterum patere uoluistis: neque me tantummodo consulem, quod est ipsum per sese amplissimum, sed ita fecistis, quo modo pauci nobiles in hac ciuitate consules facti sunt, nouus ante me nemo. nam profecto si recordari uolueritis de nouis hominibus, reperietis, eos, qui sine repulsa consules facti sunt, diuturno labore, atque aliqua occasione esse factos, cum multis annis post petissent, quàm prætores fuissent, aliquanto serius, quàm per ætatem, ac per leges liceret; qui autem anno suo petierint, sine repulsa non esse factos: me esse unum ex omnibus nouis hominibus, de quibus meminisse possimus, qui consulatum petierim, cum primum licitum sit; consul factus sim, cum primum petierim: ut uester honos ad mei temporis diem petitus, non ad alienæ petitionis occasionem interceptus, nec diuturnis precibus efflagitatus, sed dignitate impetratus esse uideatur. est illud amplissimum, quod paulo ante commemoraui, Quirites, quòd hoc honore ex nouis hominibus primum me multis posthabitis affecistis, quòd prima petitione, quòd anno meo: sed tamen magnificentius, atque ornatius esse illo nihil potest, quòd meis comitijs non tabellam indicem tacitæ libertatis, sed uocem uiuam præ uobis indicem uestrarum erga me uoluntatum, ac studiorum tulistis. itaque me non extrema tribus suffragiorum, sed primi illi uestri concursus, neque singulæ uoces præconum, sed una uoce uniuersus populus R. consulem declarauit. hoc ego tam insigne, tam singulare uestrum beneficium Quirites cum ad

animi mei fructum, atque lætitiam duco esse permagnum, tum ad curam, solicitudinemq; multo maius: uersantur enim Quirites in animo meo multæ, & graues cogitationes, quæ mihi nullam partem neque diurnæ neque nocturnæ quietis impartiunt: primum tuendi consulatus: quæ cum omnibus est difficilis, & magna ratio, tum uero mihi præter cæteros; cui errato nulla uenia, recte facto exigua laus, & ab inuitis expressa proponitur, non dubitanti fidele consilium, non laboranti certum subsidium nobilitatis ostenditur. quòd si solus in discrimen aliquod adducerer, ferrem Quirites animo æquiore: sed mihi uidentur certi homines, si qua in re me non modo consilio, uerum etiam casu lapsum esse arbitrabuntur, uos uniuersos, qui me antetuleritis nobilitati, uituperaturi. mihi autem Quirites omnia potius perpetienda esse duco, quàm non ita gerendum consulatum, ut in omnibus meis factis, atque consilijs uestrum de me factum, consiliumq; laudetur. accedit etiam ille mihi summus labor, ac difficillima ratio consulatus gerendi, quòd non eadem, qua superioribus consulibus, lege, & conditione utendum esse decreui: qui aditum huius loci, conspectumq; uestrum partim magnopere fugerunt, partim non uehementer secuti sunt. ego autem non solum hoc in loco dicam, ubi est id dictu facillimum; sed in ipso senatu, in quo esse locus huic uoci non uidebatur, popularem me futurum esse consulem, prima mea illa oratione calendis Ian. dixi; neque enim ullo modo facere possem, ut, cum me intelligam non hominum potentium studio, non excellentibus gratijs paucorum, sed uniuersi populi R. iu-

dicio consulem ita factum, ut nobilissimis hominibus longe præponerer, non & in hoc magistratu, & in omni uita essem popularis. sed mihi ad huiusce uerbi uim, & interpretationem uehementer opus est uestra sapientia: uersatur enim magnus error propter insidiosas nonnullorum simulationes; qui cum populi non solum commoda, uerum etiam salutem oppugnant, & impediunt, oratione assequi uolunt, ut populares esse uideantur. ego, qualem calendis Ian. acceperim remp. Quirites, intelligo, plenam solicitudinis, plenam timoris, in qua nihil erat mali, nihil aduersi, quod non boni metuerent, improbi expectarent. omnia turbulenta consilia contra hunc reip. statum, & contra uestrum otium partim iniri, partim nobis consulibus designatis inita esse dicebantur. sublata erat de foro fides, non ictu aliquo nouæ calamitatis, sed suspicione, ac perturbatione iudiciorum, infirmatione rerum iudicatarum: nouæ dominationes, extraordinaria non imperia, sed regna quæri putabantur. quæ cum ego non solum suspicarer, sed plane cernerem; neque enim obscure gerebantur: dixi in senatu, in hoc magistratu me popularem consulem futurum: quid enim est tam populare, quàm pax? qua non modo ij, quibus natura sensum dedit, sed etiam tecta, atque agri mihi lætari uidentur. quid tam populare, quàm libertas? quam non solum ab hominibus, uerum etiam à bestijs expeti, atque omnibus rebus anteponi uidetis. quid tam populare, quàm otium? quod ita iucundum est, ut & uos, & maiores uestri, & fortissimus quisque uir maxi-

mos labores suscipiendos putet, ut aliquando in otio possit esse, præsertim in imperio, ac dignitate: qui iccirco etiam maioribus nostris præcipuam laudem, gratiamq; debemus, quòd eorum labore est factum, ut impune in otio esse possemus. quare qui possum non esse popularis, cum uideam hæc omnia Quirites, pacem externam, libertatem propriam generis, ac nominis uestri, otium domesticum, denique omnia, quæ uobis cara, atque ampla sunt, in fidem, & quodam modo in patrocinium mei consulatus esse collata? neque enim Quirites illud uobis iucundum, aut populare debet uideri, largitio aliqua promulgata, quæ uerbis ostentari potest; re uera fieri, nisi exhausto ærario, nullo pacto potest. neque uero illa popularia sunt existimanda, iudiciorum perturbationes, rerum iudicatarum infirmationes, restitutio damnatorum, qui ciuitatum afflictarum perditis iam rebus extremi exitiorum solent esse exitus: neque, si qui agros populo R. pollicentur, si aliud quiddam obscure moliuntur, aliud spe ac specie simulationis ostentant, populares existimandi sunt. nam uere dicam Quirites, genus ipsum legis agrariæ uituperare non possum: uenit enim mihi in mentem, duos clarissimos, amantissimos plebis Romanæ uiros, Ti. & C. Gracchos plebem in agris publicis constituisse, qui agri à priuatis antea possidebantur. non sum autem ego is consul, qui, ut plerique, nefas esse arbitrer, Gracchos laudare, quorum consilijs, sapientia, legibus multas esse uideo reip. partes constitutas. itaque, ut initio mihi designato consuli nunciabatur, legem agrariam tribunos pl. designatos conscribere, cupiebam,

quid

quid cogitarent, cognoscere: etenim arbitrabar, quoniam eodem anno gerendi nobis essent magistratus, esse aliquam oportere inter nos bene administrandæ reip. societatem. cum familiariter me in eorum sermonem insinuarem, ac darem, celabar, excludebar: & , cum ostenderem, si lex utilis plebi Romanæ mihi uideretur, auctorem me, atque adiutorem futurum, tamen aspernabantur hanc liberalitatem meam: negabant me adduci posse, ut ullam largitionem probarem. finem feci offerendi mei, ne forte mea sedulitas aut insidiosa, aut impudens uideretur. interea non desistebant clam inter se conuenire, priuatos quosdam adhibere, ad suos cœtus occultos noctem adiungere, & solitudinem. quibus rebus quanto in metu fuerimus, ex uestra solicitudine, in qua illis temporibus fuistis, facile assequi coniectura poteritis. ineunt tandem magistratus tribuni pl. concio tandem expectata P. Rulli, quòd & princeps erat agrariæ legis, & truculentius se gerebat, quàm cæteri: iam designatus alio uultu, alio uocis sono, alio incessu esse meditabatur, uestitu obsoletiore, corpore inculto, & horrido, capillatior quàm ante, barbáq; maiore, ut oculis & aspectu denunciare omnibus uim tribunitiam, & minitari reip. uideretur. legem hominis, concionemq; expectabam. lex initio nulla proponitur: concionem in primis aduocari iubet. summa cum expectatione concurritur. explicat orationem sane longam, & uerbis ualde bonis. unum erat, quod mihi uitiosum uidebatur, quòd tanta ex frequentia inueniri nemo potuit, qui intelligere posset, quid diceret. hoc ille utrum insidiarum causa fecerit, an hoc genere eloquentiæ dele-

ctetur, nescio. tamen si qui acutiores in concione stete-rant, de lege agraria nescio quid uoluisse eum dicere suspicabantur. aliquando tandem me designato lex in publicum proponitur: concurrunt iussu meo plures uno tempore librarij: descriptam legem ad me afferunt. omni hoc uobis ratione confirmare possum Quirites, hoc animo me ad legendam legem, cognoscendamq; uenisse, ut, si eam uobis accommodatam, atque utilem esse intelligerem, auctor eius, atque adiutor essem. non enim natura, neque dissidio, neque odio penitus insito bellum nescio quod habet susceptum consulatus cum tribunatu; quia persæpe seditiosis atque improbis tribunis pl. boni & fortes consules obstiterunt, et quia uis tribunicia nonnunquam libidini restitit consulari. non potestatum dissimilitudo, sed animorum disiunctio dissensionem facit. itaque hoc animo legem sumpsi in manus, ut eam cuperem esse aptam uestris commodis, & eiusmodi, quam consul re, non oratione popularis & honeste, & libenter posset defendere. atqui ego à primo capite legis usque ad extremum reperio Quirites, nihil aliud cogitatum, nihil aliud susceptum, nihil aliud actum, nisi uti decem reges ærarij, uectigalium, prouinciarum omnium, totius reip. regnorum, liberorum populorum, orbis denique terrarum domini constituerentur legis agrariæ simulatione, atque nomine. sic confirmo Quirites, hac lege agraria, pulchra, atque populari, dari uobis nihil, condonari certis hominibus omnia; ostentari populo R. agros, eripi etiam libertatem; priuatorum pecunias augeri, publicas exhauriri; denique, quod est indignissimum, per tribunum pl. quem maio-

res præſidem libertatis, cuſtodemq́; eſſe uoluerunt, reges in ciuitate conſtitui. quæ cum expoſuero: ſi falſa uobis uidebuntur eſſe, ſequar auctoritatem ueſtram, mutabo meam ſententiam: ſin inſidias fieri libertati ueſtræ ſimulatione largitionis intelligetis, nolitote dubitare plurimo ſudore, & ſanguine maiorum ueſtrorum partam, uobisq́; traditam libertatem, nullo ueſtro labore, conſule adiutore defendere. Primum *caput eſt legis agrariæ: quo, ut illi putant, tentamini leuiter, quo animo libertatis ueſtræ diminutionem ferre poſſitis. iubet enim, tribunum pl. qui eam legem tulerit, creare decemuiros per tribus ſeptem decem, ut, quem nouem tribus fecerint, is decemuir ſit. hic quæro, quam ob cauſam initium rerum, ac legum ſuarum hinc duxerit, ut populus* R. *ſuffragio priuaretur? toties legibus agrarijs curatores conſtituti ſunt, triumuiri, quinqueuiri, decemuiri: quæro, à populari tribuno pl. ecquando niſi per* XXXV *tribus creati ſint? etenim cum omnes poteſtates, imperia, curationes ab uniuerſo populo* R. *proficiſci conuenit, tum eas profecto maxime, quæ conſtituuntur ad populi fructum aliquem, & commodum; in quo & uniuerſi deligant, quem populo* R. *maxime conſulturum putent; & unuſquiſque ſtudio, & ſuffragio ſuo uiam ſibi ad beneficium impetrandum munire poſſit. hoc tribuno pl. potiſſimum uenit in mentem, populum* R. *uniuerſum priuare ſuffragijs, paucas tribus non certa conditione iuris, ſed ſortis beneficio fortuito ad uſurpandam libertatem uocare.* Item, *inquit, eodemq́; modo, capite altero, ut comitijs pontificis maximi. ne hoc quidem uidit, maiores noſtros tam fuiſſe po=*

pulares, ut, quod per populum creari fas non erat, propter religionem sacrorum, in eo tamen, propter amplitudinem sacerdotij, uoluerint populo supplicari. atque hoc idem de cæteris sacerdotijs Cn. Domitius trib. pl. uir clarissimus tulit; quòd populus per religionem sacerdotia mandare non poterat, ut minor pars populi uocaretur; ab ea parte qui esset factus, is à collegio cooptaretur. uidete, quid intersit inter Cn. Domitium trib. pl. hominem nobilissimum, & P. Rullum: qui tentauit, ut opinor, patientiam uestram, cum se nobilem esse diceret. Domitius, quod, per cerimonias, populi fieri non poterat; ratione assecutus est, ut id, quoad posset, quoad fas esset, quoad liceret, populi ad partes daret: hic, quod populi proprium semper fuit, quod nemo imminuit, nemo immutauit, quin ij, qui populo agros essent assignaturi, ante acciperent à populo beneficium, quàm darent, id totum eripere uobis, atque è manibus extorquere conatus est. ille, quod dari populo nullo modo poterat, tamen quodam modo dedit: hic, quod adimi nullo pacto poterat potestate, quadam ratione eripere conatur. quæret quispiam, in tanta iniuria, tantáq; impudentia quid spectarit. non defuit consilium: fides erga plebem Romanam, æquitas in uos, libertatemq́; uestram uehementer defuit. iubet enim comitia decemuiris habere creandis eum, qui legem tulerit. hoc dicam planius. iubet Rullus, homo non cupidus, neque appetens, habere comitia Rullum. non dum reprehendo. uideo fecisse alios. illud, quod nemo fecit, de minore parte populi, quò pertineat, uidete. habebit comitia: uolet eos renunciare, quibus regia potestas hac lege quæritur. uniuer-

so populo neque ipse committit, neque illi horum consi-liorum auctores committi recte putant posse. sortietur tribus idem Rullus, *homo felix: educet, quas uolet, tribus: quos nouem tribus decemuiros fecerint ab eodem* Rullo *eductæ, hos omnium rerum, ut iam ostendam, dominos habebimus. atque ij, ut grati, ac memores benefi cij esse uideantur, aliquid se nouem tribuum notis hominibus debere confitebuntur: reliquis uero sex & XX tribubus, nihil erit, quod non putent posse suo iure denegare. quos tandem igitur decemuiros creari uult? se primum. qui licet? leges enim sunt ueteres, neque eæ consulares, si quid interesse hoc arbitramini, sed tribunitiæ, uobis, maioribusq; uestris uehementer gratæ, atque iucundæ.* Licinia *est lex, atque altera* Ebutia*: quæ non modo eum, qui tulerit de aliqua curatione, ac potestate, sed etiam collegas eius, cognatos, affines excipit, ne eis ea potestas, curatio'ue mandetur. etenim si populo consulis: remoue te à suspicione alicuius tui commodi: fac fidem, te nihil nisi populi utilitatem, & fructum quærere: sine ad alios potestatem, ad te gratiam beneficij tui peruenire. nam hoc quidem uix est liberi populi, uix uestrorum animorum, ac magnificentiæ. quis legem tulit?* Rullus. *quis maiorem partem populi, suffragijs priuauit?* Rullus. *quis comitijs præfuit?* Rullus. *quis tribus, quas uoluit, uocauit, nullo custode sortitus? quis decemuiros, quos uoluit, renunciauit? idem* Rullus. *quem principem renunciauit?* Rullum. *uix mehercule seruis hoc eum suis, non uobis omnium gentium dominis, probaturum arbitrarer. optimæ leges igitur hac lege sine ulla exceptione tollentur. idem legis*

sibi sua lege curationem petet : idem, maiore parte populi suffragijs spoliata, comitia habebit : quos uolet, atque in ijs se ipsum, renunciabit : & uidelicet collegas suos, adscriptores legis agrariæ, non repudiabit, à quibus ei locus primus inuidiæ in præscriptione legis concessus est : cæteri fructus omnium rerum, qui in spe legis huius positi sunt, communi cautione, atque æqua sibi parte retinentur. at uidete hominis diligentiam, si aut Rullum cogitasse, aut si Rullo potuisse in mentem uenire arbitramini. uiderunt ij, qui hæc machinabantur; si uobis ex omni populo deligendi potestas esset data, quæcunque res esset, in qua fides, integritas, uirtus, auctoritas quæreretur, uos eam sine dubitatione ad Cn. Pompeium principem delaturos. etenim quem unum ex cunctis delegissetis, ut eum omnibus omnium gentium bellis terra, & mari præponeretis, certe in decemuiris faciendis, siue fides haberetur, siue honos, & committi huic optime, & ornari hunc iustissime posse intelligebant. itaque excipitur hac lege non adolescentia, non legitimum aliquod impedimentum, non potestas, non magistratus ullus alijs negotijs, ac legibus impeditus, reus denique, quo minus decemuir fieri possit. præsentem enim profiteri iubet. quod nulla alia in lege unquam fuit, ne in ijs quidem magistratibus, quorum certus ordo est. timebat enim Pompeius, ne, si adesset, ferri non posset; aut ne, si accepta lex esset, illum sibi collegam ascriberetis custodem ac uindicem cupiditatum. Hic quoniam uideo uos hominis dignitate, et contumelia legis esse commotos; renouabo illud, quod initio dixi, regnum comparari, libertatem uestram hac lege

funditus tolli. an uos aliter existimabatis, cum ad omnia uestra pauci homines cupiditatis oculos adiecissent, non eos in primis id acturos, ut ex omni custodia uestræ libertatis, ex omni potestate, curatione, patrocinio uestrorum commodorum Cn. Pompeius depelleretur? uiderunt, & uident, si per imprudentiam uestram, negligentiam meam, legem incognitam acceperitis, fore uti postea cognitis insidijs, cum decemuiros crearetis, tum uitijs omnibus, et sceleribus legis Cn. Pompeij præsidium opponendum putetis. & hoc paruum argumentum uobis erit, à certis hominibus dominationem, potestatemq; omnium rerum quæri, cum uideatis eum, quem custodem uestræ libertatis fore uideant, expertem fieri dignitatis? Cognoscite nunc, quæ potestas decemuiris, & quanta detur. primum lege curiata decemuiros ornat. iam hoc inauditum, & plane nouo more, uti curiata lege magistratus detur, cui nullis comitijs ante sit datus. eam legem ab eo prætore, qui sit primus factus, ferri iubet: at quo modo? ut ij decemuiratum habeant, quos plebs designauerit. oblitus est, nullos à plebe designari. & is orbem terrarum constringit nouis legibus, qui, quid in secundo capite scriptum est, non meminit in tertio. atque hic perspicuum est, quid iuris à maioribus acceperitis, quid ab hoc tribuno pl. uobis relinquatur. maiores de omnibus magistratibus bis uos sententiam ferre uoluerunt. nam centuriata lex censoribus ferebatur, cum curiata cæteris patricijs magistratibus: tum iterum de eisdem iudicabatur; ut esset reprehendendi potestas, si populum beneficij sui pœniteret. nunc quia prima illa comitia te-

netis centuriata, & tributa: curiata tantum auſpiciorum cauſa remanſerunt. hic autem tribunus pl. quia uidebat poteſtatem neminem iniuſſu populi, aut plebis poſſe habere; curiatis ea comitijs, quæ uos non ſinitis, confirmauit; tributa, quæ ueſtra erant, ſuſtulit. ita cum maiores binis comitijs uoluerint uos de ſingulis magiſtratibus iudicare, hic homo popularis ne unam quidem populo comitiorum poteſtatem reliquit. ſed uidete hominis religionem, & diligentiam. uidit, & perſpexit, ſine curiata lege decemuiros habere poteſtatem non poſſe, quoniam per nouem tribus eſſent conſtituti. iubet ferri de his legem curiatam: prætori imperat. quàm id ipſum abſurde, nihil ad me attinet: iubet enim, qui primus ſit prætor factus, eum legem curiatam ferre: ſin is ferre non poſſit, qui poſtremus ſit: ut aut luſiſſe in tantis rebus, aut profectò neſcio quid ſpectaſſe uideatur. uerum hoc, quod eſt aut ita peruerſum, ut ridiculum; aut ita malitioſum, ut obſcurum ſit; relinquamus: ad religionem hominis reuertamur. uidet, ſine lege curiata nihil agi per decemuiros poſſe. quid poſtea, ſi ea lata non erit? attēdite ingenium. tum ij decemuiri, inquit, eodem iure ſint, quo qui optima lege. ſi hoc fieri poteſt, ut in hac ciuitate, quæ longe iure libertatis cæteris ciuitatibus antecellit, quiſquam nullis comitijs imperium, aut poteſtatē aſſequi poſſit: quid attinet tertio capite, legem curiatam ferre, iubere, quoniam quarto permittas, ut ſine lege curiata idem iuris habeāt, quod haberent, ſi optima lege à populo eſſent creati? reges cōſtituuntur, non decemuiri, Quirites: hiq; ab ijs initijs, fundamentisq; naſcuntur, ut, non modo cum ge-

rere cœperint, sed etiam cum constituentur, omne uestrum ius, potestas, libertasq; tollatur. at uidete, quàm diligenter retineat ius tribunitiæ potestatis. consulibus legem curiatam ferentibus à trib. pl. sæpe est intercessum. neque tamen nos id querimur, esse hanc tribunorũ pl. potestatem: tantummodo si quis ea potestate temere est usus, existimamus. hic trib. pl. legi curiatæ, quam prætor ferat, adimit intercedendi potestatem. atque hoc cum in eo reprehendendum est, quòd per trib. pl. tribunitia potestas minuitur: tum in eo deridendum, quòd consuli, si legem curiatam non habet, attingere rem militarem non licet; hic, qui uetat intercedere, potestatem, etiam si intercessum sit, tamen eandem constituit, quam si lata esset lex: ut non intelligam, quare aut hic uetet intercedere, aut quenquam intercessurum putet, cum intercessio stultitiam intercessoris significatura sit, non rem impeditura. Sint igitur decemuiri neque ueris comitijs, hoc est populi suffragijs, neque illis ad speciem, atque ad usurpationem uetustatis per XXX lictores auspiciorum causa adumbratis, constituti. Videte nunc, eos, qui à uobis nihil potestatis acceperint, quanto maioribus ornamentis afficiat, quàm omnes nos affecti sumus, quibus uos amplissimas potestates dedistis. iubet auspicij coloniarum deducendarum causa decemuiros habere pullarios. eodem iure, inquit, quo habuerunt tresuiri lege Sempronia. audes etiam Rulle mentionem facere legis Semproniæ? nec te ea lex ipsa cõmonet, tresuiros illos XXXV tribuum suffragio esse creatos? & cum tu à Ti. Gracchi æquitate, ac pudore longissime remotus sis: id, quod

dissimillima ratione factum sit, eodem iure putas esse oportere? dat præterea potestatem, uerbo prætoriam, re uera regiam: definit in quinquennium: facit sempiternam: tantis enim confirmat opibus, & copijs, ut inuitis eripi nullo modo possit. deinde ornat apparitoribus, scribis, librarijs, præconibus, architectis, præterea mulis, tabernaculis, centurijs, supellectili: sumptum haurit ex ærario: suppeditat à socijs: ianitores ex equèstri loco ducentos in annos singulos, stipatores corporis constituit, eosdem ministros, & satellites potestatis. formam adhuc habetis Quirites, & speciem ipsam tyrannorum: insignia uidetis potestatis, nondum ipsam potestatem. dixerit enim fortasse quispiam: quid me ista lædunt, scriba, lictor, præco, pullarius? omnia sunt hæc huiusmodi Quirites, ut, ea qui habeat sine uestris suffragijs, aut rex non ferendus, aut priuatus furiosus esse uideatur. perspicite, quanta potestas permittatur: non priuatorum insaniam, sed intolerantiam regum esse dicetis. primum permittitur infinita potestas innumerabilis pecuniæ conficiendæ de uestris uectigalibus non fruendis, sed alienandis. deinde orbis terrarum, gentiumq; omnium datur cognitio sine consilio, pœna sine prouocatione, animaduersio sine auxilio. iudicare per quinquennium uel de consulibus, uel de ipsis tribunis pl. poterunt. de illis interea nemo iudicabit. magistratus his gerere licebit, causam dicere non licebit: emere agros à quibus uolent, uel quos uolent, quàm uolent magno poterunt: colonias deducere nouas, renouare ueteres, totam Italiam suis colonijs, ut complere liceat, permittitur: omnes pro=

uincias obeundi, liberos populos agris multandi, regnorum uel dádorum summa potestas datur: cum uelint, Romæ esse; cum commodum sit: quacunque uelint, summo cum imperio, iudicioq; omnium rerum uagari ut liceat, conceditur: interea dissoluant iudicia publica: de consilijs abducant, quos uelint: singuli de maximis rebus iudicent: quæstori permittant: finitorem mittant: ratum sit, quod finitor uni, à quo missus erit, renunciauerit. uerbum mihi deest Quirites, cum ego hanc potestatem regiam appello: sed profecto maior est quædam: nullum enim regnum fuit unquam, quod non si minus iure aliquo, at regionibus tamen certis contineretur. hoc uero infinitum est, quo & regna omnia, & uestrum imperium, quod latissime patet, & ea, quæ partim libera à uobis, partim etiam ignorata uobis sunt, permissu legis continentur. datur igitur eis, primum ut liceat eis uendere omnia, de quibus uendendis S. C. facta sunt M. Tullio Cn. Cornelio consulibus. cur hoc tam est obscurum, atque cæcum? quid? ista omnia, de quibus senatus censuit, nominatim in lege perscribi non'ne potuerunt? duæ sunt huius obscuritatis causæ Quirites, una pudoris; si quis pudor esse potest in tam insigni impudentia: altera sceleris: nam neque ea, quæ senatus nominatim uendenda censuit, audet appellare: sunt enim loca publica urbis, sunt sacella, quæ post restitutam tribuniciam potestatem nemo attigit, quæ maiores in urbe partim periculi perfugia esse uoluerunt. hæc lege tribunicia decemuiri uendent. accedet eò mons Gaurus: accedent salicta ad Minturnas: adiungetur etiam illa uia uendibilis Hercu-

lanea multarum deliciarum, et magnæ pecuniæ, permulta alia, quæ senatus propter angustias ærarij uendenda censuit, consules propter inuidiam non uendiderunt. uerum hæc fortasse propter pudorem in lege reticentur. sed illud magis est credendum, & pertimescendum, quòd audaciæ decemuirali corrumpendarum tabularum publicarum, fingendorumq́; S. C. quæ facta nunquam sunt, cum ex eo numero, qui per eos annos consules fuerunt, multi mortui sint, magna potestas permittitur. nisi forte nihil est æquum uos de eorum audacia suspicari, quorum cupiditati nimium angustus orbis terrarum esse uideatur. Habetis unum uenditionis genus; quod magnum uideri uobis intelligo: sed attendite animos ad ea, quæ consequūtur: hunc quasi gradum quendam atque aditum ad cætera iactum intelligetis. QVI AGRI, QVAE LOCA, AEDIFICIA. *quid est præterea? multa in mancipijs, in pecore, auro, argento, ebore, ueste, supellectili, cæteris rebus. quid dicam? inuidiosum putasset hoc fore, si omnia nominasset? non metuit inuidiam. quid ergo? longum putauit, & timuit, ne quid præteriret: adscripsit:* ALIVD'VE QVID. *qua breuitate rem nullam esse exceptam uidetis. quidquid ergo sit extra Italiam, quod publicum populi R. factum sit L. Sylla, Q. Pompeio consulibus, aut postea, id decemuiros iubet uendere. hoc capite Quirites omnes gentes, nationes, prouincias, regna decemuirum ditioni, iudicio, potestatiq́; permissa, et condonata esse dico. primum hoc quæro, qui tandem locus usquam sit, quem non possint decemuiri dicere publicum popu-*

li R. *esse factum? nam cum idem possit iudicare, qui dixerit: quid est, quod non liceat ei dicere, cui liceat eidem iudicare? commodum erit* Pergamum, Smyrnam, Tralleis, Ephesum, Miletum, Cyzicum, *totam denique* Asiam, *quæ post* L. Syllam, Q. Pompeium *consules recuperata sit, populi* R. *factam esse dicere. utrum, oratio ad eius rei disceptationem deerit, an, cum idem & disseret, & iudicabit, impelli non poterit, ut falsum iudicet? an, si condemnare* Asiam *uolet, terrorem damnationis, et minas, non, quanti uolet, æstimabit? quid (quod disputari contra nullo pacto potest: quoniam statutum à uobis est, & iudicatum: quam hæreditatem iam creuimus) regnum* Bithyniæ, *quod certe publicũ est populi* R. *factum? num quid causæ est, quin omnes agros, urbes, statiua, portus, totam denique* Bithyniã *decemuiri uendituri sint? quid* Mitylenæ, *quæ certe uestræ* Quirites *belli lege, ac uictoriæ iure factæ sunt, urbs & natura, & situ, et descriptione ædificiorum, & pulchritudine in primis nobilis; agri iucundi, & fertiles? nempe eodem capite inclusi continentur. quid* Alexandria, *cunctaq; Aegyptus? ut occulte latet? ut recondita est? ut furtim tota decemuiris traditur? quis enim uestrum hoc ignorat? dici, illud regnum testamento regis* Alexandrini *populi* R. *esse factum. hic ego consul populi* R. *non modo nihil iudico, sed ne quid sentiam quidem profero. magna enim mihi res non modo ad statuendum, sed etiam ad dicendum uidetur esse. uideo, qui testamentum factum esse confirmet: auctoritatem senatus extare hæreditatis aditæ sentio, tum quando* Alexandro

mortuo legatos Tyrum misimus, qui ab illo pecuniam depositam nostris recuperarent. hæc L. Philippum sæpe in senatu confirmasse, memoria teneo. eum, qui regnum illud teneat hoc tempore, neque genere, neque animo regio esse, inter omnes fere uideo conuenire. dicitur contra: nullum esse testamentum: non oportere populum R. omnium regnorum appetentem uideri: demigraturos in illa loca nostros homines propter agrorum bonitatem, & omnium rerum copiam. hac tanta de re P. Rullus cum cæteris decemuiris, collegis suis, iudicabit? & uerum iudicabit? nam utrunque ita magnum est, ut nullo modo neque concedendum, neque ferendum sit. uolet esse popularis, populo R. adiudicabit. ergo idem ex sua lege uendet Alexandriam, uendet Aegyptum, urbis copiosissimæ, pulcherrimorumq; agrorum iudex, arbiter, dominus, rex denique opulentissimi regni reperietur. non sumet sibi tantum, non appetet: iudicabit Alexandriam regis esse, à populo R. abiudicabit. primum populi R. hæreditatem decemuiri iudicent, cum uos uolueritis de priuatis hæreditatibus centumuiros iudicare? deinde quis aget causam populi R.? ubi res ista agetur? qui sunt isti decemuiri, quos perspiciamus regnum Alexandriæ Ptolemæo gratis adiudicaturos? quòd si Alexandria petebatur, cur non eosdem cursus hoc tempore, quos L. Cotta, L. Torquato Consulibus concurrerunt? cur non aperte, ut antea? cur non item ut cum decreto & palam regionem illam petierunt? an quietis ijs, qui per cursum rectum regnum tenere non potuerunt, nunc tetris tenebris, & caligine se Alexandriam peruentu=

ros arbitrati sunt? * atque illud circumspicite uestris * mentibus, unáq;. Legatos nostros, homines auctoritate tenui, qui rerum priuatarum causa legationes liberas obeunt, tamen exteræ nationes ferre uix possunt: graue est enim nomen imperij, atque id etiam in leui persona pertimescitur: propterea quòd uestro, non suo, nomine, cùm hinc egressi sunt, abutuntur. quid censetis, cum isti decemuiri cum imperio, cum fascibus, cum illa delecta finitorum iuuentute per orbem terrarum uagabuntur? quo tandem animo? quo metu? quo periculo miseras nationes futuras? est in imperio terror: patientur. est in aduentu sumptus: ferent. imperabitur aliquid muneris: non recusabunt. illud uero quantum est Quirites, cùm is decemuir, qui aliquam in urbem aut expectatus, ut hospes; aut repente, ut dominus, uenerit; illum ipsum locum, quò uenerit, illam ipsam sedem hospitalem, in quam erit deductus, publicam populi R. esse dicet? quanta calamitas populi, si dixerit? quantus ipsi quæstus, si negarit? atque ijdem, qui hæc appetunt, queri nonnunquam solent, omnes terras Cn. Pompeio, atque omnia maria esse permissa. simile uerò est, multa committi, an condonari omnia: uel labori, et negotio præponi, an prædæ & quæstui: mitti ad socios liberandos, an ad opprimendos. denique si quis est honos singularis, nihil'ne interest, utrum populus R. eum, cui uelit, deferat, an is impudenter populo R. per legis fraudem surripiatur? Intellexistis, quot res, & quantas decemuiri legis permissu uendituri sint. non est satis. cum sese sociorum, cum exterarum nationum, cum regum san=

guine implerint, incidant neruos populi R. adhibeant manus uectigalibus uestris, irrumpant in ærarium: sequitur enim caput, quo capite non permittit quidem, si forte desit pecunia, quæ tanta ex superioribus recipi potest, ut deesse non debeat; sed plane, quasi ea res nobis saluti futura sit, ita cogit, atque imperat, ut decemuiri uestra uectigalia uẽdant nominatim. quam tu mihi ex ordine recita de legis scripto populi R. auctionem. quã mehercule ego præconi huic ipsi luctuosam et acerbam prædicationem futurã puto. AVCTIO. Vt in suis rebus, ita in rep. luxuriosus nepos, qui prius siluas uendat, quàm uineas. Italiam percensuisti: perge in Siciliam. nihil est in prouincia, quod aut in oppidis, aut in agris maiores nostri proprium nobis reliquerint, quin id uenire iubeat. quod partum recenti uictoria maiores uobis in sociorum urbibus, ac finibus, & uinculum pacis, et monimentum belli reliquerunt, id uos ab illis acceptum hoc auctore uendetis? Hic mihi parumper mentes uestras Quirites commouere uideor, dum patefacio uobis, quas isti penitus abstrusas insidias se posuisse arbitrantur contra Cn. Pompeij dignitatem. et mihi quæso ignoscite, si appello talem uirum sæpius. uos mihi prætori biennio ante Quirites hoc eodem in loco personam hanc imposuistis, ut, quibuscunque rebus possem, illius absentis dignitatem uobiscum una tuerer. feci adhuc quæ potui, neque familiaritate illius adductus, nec spe honoris, atque amplissimæ dignitatis; quam ego, etsi libente illo, tamen absente, per uos consecutus sum. quamobrem, cum intelligam hanc totam fere legem ad illius opes euertendas

tanquam

tanquam machinam comparari; & resistam consilijs hominum; & perficiam profecto, quod ego uideo comparari, ut id uos uniuersi non solum uidere, uerum etiam tenere possitis. Iubet uenire quæ Attalensium, quæ Phaselitum, quæ Olympenorum fuerint, agrumq; Agerensem, & Orindicum, & Gedusanum. hæc P. Seruilij imperio, & uictoria clarissimi uiri uestra facta sunt. adiungit agros Bithyniæ regios, quibus nunc publicani fruuntur: deinde Attalicos agros in Cherrhoneso: in Macedonia, qui regis Philippi, siue Persæ fuerunt: qui item à censoribus locati sunt, et certissimum uectigal. adscribit idem auctioni Corinthios agros opimos & fertiles, et Cyrenenses qui Appionis fuerunt: et agros in Hispania propter Carthaginem nouam, & in Africa ipsam ueterem Carthaginem uendit: quam uidelicet P. Africanus non propter religionem sedium illarum, ac uetustatis de consilij sententia consecrauit, sed ut ipse locus eorum, qui cum hac urbe de imperio certarunt, uestigia calamitatis ostenderet. sed non fuit tam diligens, quàm est Rullus: aut fortasse emptorem ei loco reperire non potuit. uerum inter hos agros regios, captos ueteribus bellis uirtute summorum imperatorum, adiungit regios agros Mithridatis, qui in Paphlagonia, qui in Ponto, qui in Cappadocia fuerunt, ut eos decemuiri uendant. itá ne uero? non legibus datis, non auditis uerbis imperatorijs, non dum denique bello confecto, cum rex Mithridates amisso exercitu, regno expulsus, tamen in ultimis terris aliquid etiam nunc moliatur, atque ab inuicta Cn. Pompeij manu Mæotide, & illis paludibus, & itinerum an-

gustijs, atque altitudine montium defendatur; cum imperator in bello uersetur; in locis autem illis etiam nunc belli nomen reliquum sit: eos agros, quorum adhuc penes Cn. Pompeium *omne iudicium, & potestas more maiorum debet esse, decemuiri uendent? et, credo,* P. Rullus *(is enim sic se gerit, ut sibi iam decemuir designatus esse uideatur) ad eam auctionem potissimum proficiscetur. is uidelicet, antequam ueniat in* Pontum, *literas ad* Cn. Pompeium *mittet, quarum ego iam exemplum ab istis compositum esse arbitror.* P. SERVILIVS RVLLVS TRIBVNVS PL. DECEMVIR S. D. CN. POMPEIO C. N. F. *non credo adscripturũ esse,* Magno: *non enim uidetur id, quod imminuere lege conatur, concessurus uerbo.* TE VOLO CVRARE, VT MIHI SINOPE PRAESTO SIS, AVXILIVMQVE ADDVCAS, DVM EOS AGROS, QVOS TVO LABORE CEPISTI, EGO MEA LEGE VENDAM. *an* Pompeium *non adhibebit? in eius prouincia uendet manubias imperatoris? ponite ante oculos uobis* Rullum *in* Ponto, *inter uestra, atque hostium castra, hasta posita, cum suis formosis finitoribus auctionantem. neque in hoc solum inest contumelia, quæ uehementer & insignis est, & noua, ut ulla res parta bello, nondum legibus datis, etiam tum imperatore bellum administrante, non modo uenierit, uerum etiam locata sit. plus spectant homines certe, quàm contumeliam: sperant, si concessum sit inimicis* Cn. Pompeij *cum imperio, cum iudicio omniũ rerum, cum infinita potesta-*

te, cum innumerabili pecunia non solum alijs in locis uagari, uerum etiam ad ipsius exercitum peruenire, aliquid illi insidiarum fieri, aliquid de eius exercitu, copijs, gloria detrahi posse: putant, si quam spem in Cn. Pompeio exercitus habeat aut agrorum, aut aliorum commodorum, hanc non habiturum, cum uiderit earum rerum omnium potestatē ad decemuiros esse translatam. patior non moleste, tam stultos esse, qui hæc sperent; tam impudentes, qui conentur: illud queror, tam me ab ijs esse contemptum, ut hæc portenta me consule potissimū cogitarent. atque in omnibus his agris, ædificijsq; uendendis permittitur decemuiris, ut uendant quibuscunque in locis uideatur. ô perturbatam rationem. ô libidinem refrænandam. ô consilia dissoluta, atque perdita. uectigalia locare nusquam licet, nisi in hac urbe, hoc ex loco, hac uestrum frequentia: uenire uestras res proprias, & in perpetuum à uobis alienari, in Paphlagoniæ tenebris, atque in Cappadociæ solitudine licebit? L. Sylla cum bona indemnatorum ciuium funestā illa auctione sua uenderet, & se prædam suam diceret uendere, tamen ex hoc loco uendidit; nec, quorum oculos offendebat, eorum ipsorum conspectum fugere ausus est: decemuiri uestra uectigalia non modo ne uobis quidem arbitris, sed ne præcone quidem publico teste uendent? Sequitur, Omnes agros extra Italiam, infinito ex tempore, non, ut antea, ab Sylla & Pompeio consulibus. cognitio decemuirum, priuatus sit an publicus: sicq; agro pergrande uectigal imponitur. hoc quantum iudicium, quàm intolerandum, quàm regium sit, quem præterit? posse quibus-

cunque locis uelint, nulla disceptatione, nullo cõsilio priuata publicare, publica liberare. Excipitur hoc capite ager in Sicilia Recentoricus: quem ego excipi, & propter hominum necessitudinem, & propter æquitatem, Quirites, sæpe uehementer gaudeo: sed quæ * hæc impudentia? qui agrum Recentoricum possident, uetustate possessionis se, non iure; misericordia senatus, non agri conditione defendunt: nam illum agrum publicum esse fatentur; sed moueri possessionibus, amicissimis sedibus, ac dijs penatibus negant oportere. at si est priuatus ager Recentoricus, quid eum excipis? sin autem publicus, quæ est ista æquitas, cæteros, etiam si priuati sint, permittere ut publici iudicentur, hunc excipere nominatim, qui publicus esse fateatur? ergo eorum ager excipitur, qui apud Rullum alia ratione ualuerunt: cæteri agri omnes, qui ubique sunt, sine ullo delectu, sine populi R. notione, sine iudicio senatus decemuiris addicentur. Atque etiam est alia superiore capite, quo omnia ueneunt, quæstuosa exceptio: quæ tegit eos agros, de quibus fœdere cautum est. audiuit hanc rem non à me sed ab alijs agitari sæpe in senatu, nonnunquam ex hoc loco, possidere agros in ora maritima regẽ Hiempsalem, quos P. Africanus populo R. adiudicarit; et tamen postea per C. Cottam consulem cautum esse fœdere. hoc quia uos fœdus non iusseritis, ueretur Hiempsal ut satis firmum sit et ratum. Quid, cuiusmodi est illud? tollitur uestrum iudicium, fœdus totum excipitur, comprobatur. quòd minuit auctionem decemuiralem, laudo: quòd regi amico cauet, non reprehendo: quòd non gratis fit, indico: uolitat

enim ante oculos istorum Iubæ regis filius, adolescens non minus bene nummatus, quàm bene capillatus.

Vix iam uidetur locus esse, qui tantos aceruos pecuniæ capiat. auget, addit, accumulat: aurum, argentum ex præda, ex manubijs, ex coronario, ad quoscunque peruenit, neque relatum est in publicum, neque in monumento consumptum, id profiteri apud decemuiros, & ad eos referre iubet. hoc capite etiam quæstionem de clarissimis uiris, qui populi R. bella gesserunt, iudiciumq; de pecunijs repetundis ad decemuiros translatum uidetis. horum erit nullum iudicium, * quantæ cuiusque manubiæ fuerint, quid relatum, quid residuum sit. in posterum uero lex hæc imperatoribus uestris constituitur, ut, quicunque de prouincia decesserit, apud eosdem decemuiros, quantum habeat prædæ, manubiarum, auri coronarij, profiteatur. hic tamen uir optimus eum, quem amat, excipit, Cn. Pompeium. unde iste amor tam improuisus, ac tam repentinus? qui honore decemuiratus excluditur prope nominatim; cuius iudicium, legumq; datio, captorum agrorum ipsius uirtute cognitio tollitur; cuius non in prouinciam, sed in ipsa castra decéuiri cum imperio, infinita pecunia, maxima potestate, & iudicio rerum omnium mittuntur; cui ius imperatorium, quod semper omnibus imperatoribus est conseruatum, soli eripitur: is excipitur unus, ne manubias referre debeat. utrum tandem, hoc capite honos haberi homini, an inuidia quæri uidetur? remittit hoc Rullo Cn. Pompeius: beneficio isto legis, benignitate decemuirali nihil utitur. nam si est æquum, prædas, ac ma-

nubias suas imperatores non in monimenta deorum immortalium, neque in urbis ornamenta conferre, sed ad decemuiros, tanquam ad dominos, reportare: nihil sibi appetit præcipue Pompeius, nihil; uult se in communi, atque in eodem, quo cæteri, iure uersari. sin est iniquum Quirites, si turpe, si intolerandum, hos decemuiros portitores omnibus omniũ pecunijs constitui, qui non modo reges, atque exterarum nationum homines, sed etiam imperatores nostros excutiant: non mihi uidentur honoris causa excipere Pompeium, sed metuere, ne ille eandem contumeliam, quam cæteri, ferre non possit. Põpeius autem, cum hoc animo sit, ut, quidquid uobis placeat, sibi ferendum putet: quod uos ferre non poteritis, id, profecto perficiet, ne diutius inuiti ferre cogamini. ueruntamen cauet, ut, si qua pecunia post nos consules ex nouis uectigalibus recipiatur, ea decemuiri utantur. noua porro uectigalia uidet ea fore, quæ Pompeius adiunxerit. ita remissis manubijs, uectigalibus, eius uirtute partis, se frui putat oportere. parta sit pecunia Quirites decemuiris tanta, quanta sit in terris: nihil prætermissum, sed omnes urbes, agri, regna denique, postremo etiam uectigalia uestra uenierint: accesserint in cumulum manubiæ uestrorum imperatorum: quantæ & quàm immanes diuitiæ decemuiris in tantis auctionibus, tot iudicijs, tam infinita potestate rerum omnium quærantur, uidetis. Cognoscite nunc alios immensos, atque intolerabiles quæstus; ut intelligatis ad certorum hominum importunam auaritiam hoc populare legis agrariæ nomen esse quæsitum. Hac pecunia iubet agros emi, quò de-

ducamini: Non consueui homines appellare asperius Quirites, nisi lacessitus. uelim fieri posset, ut à me sine contumelia nominarentur ij, qui se decemuiros sperant futuros: iam uideretis, quibus hominibus omnium rerum & uendendarum, & emendarum potestatem permitteretis. sed, quod ego nondum statuo mihi esse dicendum, uos tamen id potestis cum animis uestris cogitare. unum hoc certe uideor mihi uerissime posse dicere. tum cum haberet hæc resp. Luscinos, Calatinos, Acidinos, homines non solum honoribus populi, rebusq; gestis, uerum etiam patientia paupertatis ornatos; & tum, cum erant Catones, Philippi, Lælij; quorum sapientiam, temperantiamq; in publicis, priuatisq;, forensibus, domesticisq; rebus perspexeratis; tamen huiuscemodi res commissa nemini est, ut idem iudicaret & uenderet, & hoc faceret per quinquenniũ toto in orbe terrarum; idemq; agros uectigales populi R. abalienaret; &, cum summam tantæ pecuniæ nullo teste sibi ipse ex sua uoluntate fecisset, tum denique emeret à quibus uellet, quod uideretur. committite uos nunc Quirites his hominibus hæc omnia, quos odorari hunc decemuiratum suspicamini: reperietis, partem esse eorum, quibus ad habendum; partem, quibus ad consumendum nihil satis esse uideatur. Hic ego iam illud, quòd expeditissimum sit, ne disputo quidem Quirites, non esse hanc uobis à maioribus relictam consuetudinem, ut emantur agri à priuatis, quò plebs publice deducatur; omnibus legibus agris publicis priuatos esse deductos; huiuscemodi me aliquid ab hoc horrido, ac truce tribuno pl. expectasse: hanc uero emendi, &

uendendi quæstuosissimam, ac turpissimam mercaturam, alienam actione tribunicia, alienam dignitate populi R. semper putaui. Libet agros emi. primum quæro, quos agros? & quibus in locis? nolo suspensam & incertam plebem R. obscura spe & cæca expectatione pendere. Albanus ager est, Setinus, Priuernas, Fundanus, Vestinus, Falernus, Linternus, Cumanus, Casinas: audio. ab alia porta, Capenas, Faliscus, Sabinus ager, Reatinus, Venafranus, Alifanus, Trebulanus. habes tãtam pecuniam, qua hosce omnes agros, et cæteros horum similes non modo emere, uerum etiam coaceruare possis: cur eos non definis, neque nominas? ut saltem deliberare plebs Romana possit, quid intersit sua, quid expediat, quantum tibi in emendis, & in uendendis rebus committendum putet. Definio, inquit, Italiam. satis certa regio: etenim quantulum interest, utrum in Massici radices, an in Italiam alió ue deducamini? Age uero definis locum: quidnam agri uero, inquit? qui arari, aut coli possit. qui possit arari, inquit, aut coli, non qui aratus aut cultus sit. utrum hæc lex est, an tabula Veratianæ auctionis? in qua scriptum fuisse aiunt: iugera CC, in quibus oliuetum fieri potest: iugera CCC, ubi institui uineæ possunt. hoc tu emes ista innumerabili pecunia, quod arari aut coli possit? quod solum tam exile & macrum est, quod aratro perstringi non possit? aut quod est tam asperum saxetum, in quo agricolarum cultus non elaboret? iccirco, inquit, agros nominare non possum, quia tangam nullum ab inuito. hoc quoque multo est quæstuosius, quàm si ab inuito sumeret: inibitur enim ratio quæstus

de uestra pecunia, & tum denique ager emetur, cum idem expedierit emptori et uenditori. Sed uidete uim legis agrariæ: ne ij quidem, qui agros publicos possident, decedent de possessione, nisi erunt deducti optima conditione, & pecunia maxima. conuersa ratio. antea, cùm erat à tribuno pl. mentio legis agrariæ facta, continuo, qui agros publicos, aut qui possessiones inuidiosas tenebant, pertimescebant: hæc lex eos homines fortunis locupletat, inuidia liberat. quàm multos enim Quirites existimatis esse, qui latitudinem possessionum tueri, qui inuidiam Syllanorum agrorum ferre non possint? qui uendere cupiant, emptores non reperiant? perdere iam denique illos agros ratione aliqua uelint? qui paulo ante diem noctémq; tribunicium nomen horrebant, uestram uim metuebant, mentionem legis agrariæ pertimescebant, ij nunc etiam ultro rogabuntur, atque orabuntur, ut agros partim publicos, partim plenos inuidiæ, plenos periculi, quanti ipsi uelint, decemuiris tradant. atque hoc carmen hic tribunus pl. non uobis, sed sibi intus canit. habet socerum uirum optimum, qui tantum agri in illis reip. tenebris occupauit, quantum concupiuit. huic subuenire uult succumbenti, iam oppresso, Syllanis oneribus graui, sua lege, ut liceat illi inuidiam deponere, pecuniam condere. et uos non dubitatis, quin uectigalia uestra uendatis plurimo maiorum uestrorum sanguine, & sudore quæsita, ut Syllanos possessores diuitijs augeatis, periculo liberetis? nam ad hanc emptionem decemuiralem duo genera agrorum spectant Quirites. eorum unum propter inuidiam domini fugiunt, alterum propter uastitatem.

Syllanus ager à certis hominibus latissime continuatus tantam habet inuidiam, ut ueri ac fortis tribuni pl. stridorem unum perferre non possit: hic ager omnis, quoquo pretio coemptus erit, tamen ingenti pecunia uobis inducetur. alterum genus agrorum propter sterilitatem incultum, propter pestilentiam uastum, atque desertum, emetur ab ijs, qui eos uident sibi esse, si non uendiderint, relinquendos. & nimirum istud est, quod ab hoc tribuno pl. dictum est in senatu, urbanam plebem nimium in rep. posse, exhauriendam esse: hoc enim uerbo est usus, quasi de aliqua sentina, ac non de optimorum ciuium genere loqueretur. uos uero Quirites, si me audire uultis, retinete istam possessionem gratiæ, libertatis, suffragiorum, dignitatis, urbis, fori, ludorum, festorum dierum, cæterorum omnium commodorum. nisi forte mauultis, relictis his rebus, atque hac luce reip. in Sipontina siccitate, aut in Salapinorum pestilentiæ finibus Rullo duce collocari. At dicat, quos agros empturus sit: ostendat, & quid, & quibus daturus sit. ut uero, cum omnes urbes, agros, uectigalia, regna uendiderit, tum arenam aliquam, aut paludes emat, id uos potestis quæso concedere? quanquam illud est egregium, quòd hac lege ante omnia ueneunt, ante pecuniæ coguntur, & coaceruantur, quàm gleba una ematur. deinde emi iubet, ab inuito uetat. quæro, si, qui uelint uendere, non fuerint: quid pecunia fiet? referre in ærarium lex uetat, exigi prohibet. igitur pecuniam omnem decemuiri tenebunt, uobis ager non emetur. uectigalibus abalienatis, socijs uexatis, regibus, atque omnibus gentibus exinanitis,

illi pecunias habebunt, uos agros non habebitis. facile, inquit; adducentur pecuniæ magnitudine, ut uelint uendere. ergo ea lex est, qua nostra uendamus, quanti possumus; aliena emamus, quanti possessores uelint. atque in hos agros, qui hac lege empti sint, colonias ab ijs decemuiris deduci iubet. quid? omnis'ne eiusmodi locus est, ut nihil intersit reip. colonia deducatur in eum locum, nec ne: an est locus, qui coloniam postulet? est plane rectius &c. quo in genere sicut in cæteris reip. partibus, est operæpretium diligentiam maiorum recordari, qui colonias sic idoneis in locis contra suspicionem periculi collocarunt, ut esse non oppida Italiæ, sed propugnacula imperij uiderentur. hi deducent colonias in eos agros, quos emerint. etiam'ne, si reip. non expediat? & in quæ loca præterea uidebitur. quid igitur est causæ, quin coloniam in Ianiculum possint deducere, & suum præsidium in capite, atque ceruicibus uestris possint collocare? tu non definias, quò colonias, in quæ loca, quo numero colonorum deduci uelis? tu occupes locum, quem idoneum ad uim tuam iudicaris? compleas numero? confirmes præsidio, quo uelis? populi R. uectigalibus, atque omnibus copijs ipsum populum R. coerceas? opprimas? redigas in istam decemuiralem ditionem ac potestatem? Vt uero totam Italiam suis præsidijs obsidere atque occupare cogitet, quæso Quirites cognoscite. permittit decemuiris ut in omnia municipia, in omnes colonias totius Italiæ colonos deducant, quos uelint: ijsq; colonis agrum dari iubet. num obscure maiores opes, quàm libertas uestra pati potest, & maiora præsidia quærun-

tur? num obscure regnum constituitur? num obscure libertas uestra tollitur? nam cum ijdem omnem pecuniam, maximam multitudinem, idest totam Italiam, suis opibus obsidebunt, ijdem uestram libertatem suis præsidijs & colonijs interclusam tenebunt: quæ spes tandem, quæ facultas recuperandæ uestræ libertatis relinquetur? At enim ager Campanus hac lege diuidetur, orbis terræ pulcherrimus: & Capuam colonia deducetur, urbem amplissimam atque ornatissimam. atqui quid ad hæc possumus dicere? de commodo uestro prius dicam Quirites: deinde ad amplitudinem, & dignitatem reuertar: ut, si quis agri aut oppidi bonitate delectetur, ne quid expectet; si quem rei dignitas commouet, ut huic simulatæ largitioni resistat. ac primum de oppido dicam; si quis est forte, quem Capua magis, quàm Roma delectat. Quinque millia colonorum Capuam scribi iubet. ad hunc numerum quingenos sibi singuli sument. quæso nolite uosmet ipsos consolari: uere & diligenter considerate. num uobis, aut uestri similibus, integris, quietis, otiosis hominibus, in hoc numero locum fore putatis? si est omnibus uobis, aut maiori uestrum parti: quanquam me uester honos uigilare dies, atque noctes, et intentis oculis omneis reip. parteis intueri iubet; tamen paulisper, si ita commodum uestrum feret, conniuebo. sed si quinque hominum millibus ad uim, facinus, cædemq; delectis locus atque urbs, quæ bellum facere atque instruere possit, quæritur: tamen'ne patiemini uestro nomine contra uos firmari opes, armari præsidia, urbes, agros, copias comparari? nam agrum quidem Campanum, quem uobis

ostentant, ipsi concupiuerunt: deducent suos, quorum nomine ipsi teneant & fruantur: coement praeterea: ista dena iugera continuabunt. nam si dicent per legem id non licere: ne per Corneliam quidem licet: at uidemus (ut longinqua mittamus) agrum Praenestinum à paucis possideri: neque istorum pecunijs quidquam aliud deesse uideo, nisi eiusmodi fundos, quorum subsidio familiarum magnitudines, & Cumanorum, ac Puteolanorum praediorum sumptum sustinere possint. quòd si uestrum commodum spectat, ueniat, & coram mecum de agri Campani diuisione disputet. quaesiui ex eo calendis Ian. quibus hominibus, & quemadmodum illum agrum esset distributurus. respondit, à Romilia tribu se initium esse facturum. primum quae est ista superbia, & contumelia, ut populi pars amputetur, ordo tribuum negligatur? ante rusticis detur ager, qui habent, quàm urbanis, quibus ista agri spes & iucunditas ostenditur? aut si hoc ab se dictum negat, & satisfacere omnibus uobis cogitat: proferat, in iugera dena describat, ab usura nam usque ad Narniensem nomina uestra proponat. si non modo dena iugera dari uobis, sed ne constipari quidem tantum numerum hominum posse in agrum Campanum intelligetis: tamen ne uexari remp. contemni maiestatem populi R. deludi uosmet ipsos diutius à tribuno pl. patiemini? quòd si posset ager iste ad uos peruenire, non ne eum tamen in patrimonio uestro remanere malletis? unum ne fundum pulcherrimum populi R. caput uestrae pecuniae, pacis ornamentum, subsidium belli, fundamentum uectigalium, horreum legionum, solatium annonae, disperi-

re patiemini? an obliti estis, Italico bello, amissis cæteris uectigalibus, quantos agri Campani fructibus exercitus alueritis? an ignoratis, cætera illa magnifica populi R. uectigalia perleui sæpe momento fortunæ, inclinatione temporis pendere? quid nos Asiæ portus, quid Syriæ rura, quid omnia transmarina uectigalia iuuabunt, tenuissima suspicione prædonum, aut hostium iniecta? at uero hoc agri Campani uectigal cum eiusmodi est, ut domi sit, & omnibus præsidijs oppidorum tegatur: tum neque bellis infestum, nec fructibus uarium, nec cœlo ac loco calamitosum esse solet. maiores nostri non solum id, quod à Campanis ceperant, non imminuerunt, uerum etiam, quod & tenebant, quibus adimi iure non poterat, coemerunt. qua de causa nec duo Gracchi, qui de plebis R. commodis plurimum cogitauerunt; nec L. Sylla, qui omnia sine ulla religione, quibus uoluit, est dilargitus, agrum Campanum attingere ausus est. Rullus extitit, qui ex ea possessione remp. dimoueret, ex qua nec Gracchorum benignitas eam, nec Syllæ dominatio deiecisset. quem agrum nunc prætereuntes uestrum esse dicitis; & quem pariter, qui iter faciunt, externi homines uestrum esse audiunt: is, cum erit diuisus, neque erit, neque uester esse dicetur. at qui homines possidebunt? primo quidem acres, ad uim prompti, ad seditionem parati, qui, simulac decemuiri concrepuerint, armati in ciues, & expediti ad cædem esse possint. deinde ad paucos opibus, & copijs affluenteis totum agrum Campanum perferri uidebitis. uobis interea, qui illas à maioribus pulcherrimas uectigalium sedes armis captas accepistis,

gleba nulla de paternis, atque auitis possessionibus relinquetur: ac tantum intererit inter uestram, & priuatorum diligentiam, quòd, cum à maioribus uestris P. *Lentulus, princeps senatus, in ea loca missus esset, ut & priuatos agros, qui in publicum Campanum incurrebant, pecunia publica coemeret, dicitur renunciasse, nulla se pecunia fundum cuiusdam emere potuisse; eúmq;, qui nollet uendere, ideo negasse se adduci posse uti uenderet, quòd, cum plures fundos haberet, ex illo solo fundo nunquam malum nuncium audisset. ita'ne uero? priuatum hæc causa commouit; populum* R. *ne agrum Campanum priuatis gratis Rullo rogante tradat, non commouebit? atqui idem populus* R. *de hoc uectigali potest dicere, quod ille de suo fundo dixisse dicitur. Asia multos annos uobis fructum Mithridatico bello non tulit: Hispaniarum uectigal temporibus Sertorianis nullum fuit: Siciliæ ciuitatibus bello fugitiuorum* M'. *Aquillius etiam mutuum frumentum dedit: at ex hoc uectigali nunquam malus nuncius auditus est. cætera uectigalia belli facultatibus affliguntur: hoc uectigali etiam belli facultates sustentantur. deinde in hac assignatione agrorum ne illud quidem dici potest, quod in cæteris, agros desertos à plebe, atque à cultura hominum liberorum esse non oportere. sic enim dico; si Campanus ager diuidatur, exturbari & expelli plebem ex agris, non constitui, et collocari: totus enim ager Campanus colitur, et possidetur à plebe, & à plebe optima, & modestissima: quod genus hominum optime moratum, optimorum & aratorum, & militum, ab hoc plebicola tribuno funditus eijcitur. atque*

illi miseri nati in illis agris, & educati, glebis subigendis exercitati, quò se subito conferant, non habebunt: his robustis, & ualentibus, & audacibus decemuirum satellitibus agri Campani possessio tota tradetur. & ut uos nunc de uestris maioribus prædicatis, hunc agrum nobis maiores nostri reliquerunt: sic uestri posteri de uobis prædicabunt, hunc agrum patres nostri acceptum à patribus suis perdiderunt. equidem existimo, si iam campus Martius diuidatur, et unicuique uestrum, ubi consistat, bini pedes assignentur: tamen promiscue toto, quàm proprie parua frui parte malletis. quare etiam si ad uos esset singulos aliquod ex hoc agro peruenturum, qui uobis ostenditur, alijs comparatur: tamen honestius eum uos uniuersi, quàm singuli possideretis. nunc uero cum ad uos nihil pertineat, sed paretur alijs, eripiatur uobis: non'ne acerrime, tanquam armato hosti, sic huic legi pro uestris agris resistetis? Adiungit Stellatem campum agro Campano, & in eo duodena describit in singulos homines iugera. quasi uero paulum differat ager Campanus, ac Stellatis. & multitudo Quirites quæritur, qua illa oppida omnia compleantur. nam dixi antea, lege permitti, ut, quæ uelint municipia, quas uelint ueteres colonias, colonis suis occupent. Calenum municipium complebunt: Theanum oppriment: Atellam, Cumas, Neapolin, Pompeios, Nuceriam suis præsidijs deuincient: Puteolos uero, qui nunc in sua potestate sunt, suo iure libertateq; utuntur, totos nouo populo, atque aduentitijs copijs occupabunt. tunc illud exilium Campanæ coloniæ, uehementer huic imperio timendum, Capuam à decemuiris

uiris inferetur : tunc contra hanc Romam, communem patriam omnium nostrum, illa altera Roma quæretur, in id oppidum homines nefarij remp. nostram transferre conantur, quo in oppido maiores uestri nullam omnino remp. esse uoluerunt : qui tres solum urbes in terris omnibus, Carthaginem, Corinthum, Capuam, statuerunt posse imperij grauitatem ac nomen sustinere. deleta Carthago est, quòd cum hominum copijs, tum ipsa natura, ac loco, succincta portibus, armata muris, excurrere ex Africa, imminere ita fructuosissimis insulis populi R. uidebatur. Corinthi uestigium uix relictum est : erat enim posita in angustijs, atque in faucibus Græciæ, sic, ut terra claustra locorum teneret, & duo maria maxime nauigationi diuersa pene coniungeret, cum pertenui discrimine separarentur. hæc, quæ procul erant à conspectu imperij, non solum afflixerunt, sed etiam, ne quando recreata exurgere, atque erigere se possent, funditus, ut dixi, sustulerunt. de Capua multum est & diu consultum. extant literæ Quirites publicæ : sunt S.C. complura. statuerunt homines sapientes, si agrum Campanis ademissent, magistratus, senatum, publicum ex illa urbe consilium sustulissent, imaginem reip. nullam reliquissent, nihil fore quòd Capuam timeremus. itaque hoc perscriptum in monumentis ueteribus reperietis : ut esset urbs, quæ res eas, quibus ager Campanus coleretur, suppeditare posset; ut esset locus comparandis, condendisq; fructibus; ut aratores cultu agrorum defessi, urbis domicilijs uterentur; iccirco illa ædificia non esse deleta. uidete, quantum interuallum sit interiectum inter maiorum

nostrorum consilia, & inter istorum hominum dementiam. illi Capuam receptaculum aratorum, nundinas rusticorum, cellam atque horreum Campani agri esse uoluerunt: hi expulsis aratoribus, effusis ac dissipatis fructibus uestris, eandem Capuam sedem nouæ reip. constituunt, molem contra ueterem remp. comparant. quòd si maiores nostri existimassent, quenquam in tam illustri imperio, & tam præclara populi R. disciplina Bruti aut P. Rulli similem futurum, (hos enim nos duos adhuc uidemus, qui hanc remp. Capuam totam transferre uellent) profecto nomen illius urbis non reliquissent. uerum arbitrabantur, Corintho, & Carthagini, etiam si senatum, & magistratum sustulissent, agrumq; ciuibus ademissent, tamen non defore, qui illa restituerent, atque qui ante omnia commutarent, quàm nos audire possemus; hic uero, in oculis senatus, populiq; R. nihil posse existere, quod non ante extingui, atque opprimi posset, quàm plane exortum ac natum esset. neque uero ea res fefellit homines diuina mente, & consilio præditos: nam post Q. Fuluium, Q. Fabium consules, quibus consulibus Capua deuicta, atque capta est, nihil est in ea urbe contra hanc remp. non dico factum, sed omnino excogitatum. multa postea bella gesta cum regibus, Philippo, Antiocho, Persa, Pseudophilippo, Aristonico, Mithridate, & cæteris: multa præterea bella grauia, Carthaginensium, Corinthium, Numantinum: multæ in hac rep. seditiones domesticæ, quas prætermitto: bella cum socijs, Fregellanum, Marsicum: quibus omnibus domesticis externisq; bellis Capua non modo non

obfuit, sed opportunissimam se nobis præbuit, & ad bellum instruendum, & ad exercitus ornandos, & tectis, ac sedibus suis recipiendos. homines non inerant in urbe, qui malis concionibus, turbulentis S. C. iniquis imperijs remp. miscerent, & rerum nouarum causam aliquam quærerent: neque enim concionandi potestas erat cuiquam, nec consilij capiundi publici: non gloriæ cupiditate efferebantur: propterea quòd, ubi honos publice non est, ibi gloriæ cupiditas esse non potest: non contentione, non ambitione discordes: nihil enim supererat, de quo certarent; nihil, quod contra peterent; nihil, ubi dissiderent. itaque illam Campanam arrogantiam, atque intolerandam ferociam ratione, & consilio maiores nostri ad inertissimum, & desidiosissimum otium perduxerunt. sic & crudelitatis infamiam effugerũt, quòd urbem ex Italia pulcherrimam non sustulerunt: & multum in posterum prouiderunt, quòd, neruis urbis omnibus exectis, urbem ipsam solutam, ac debilitatam reliquerunt. hæc consilia maiorum M. Bruto, ut antea dixi, reprehendenda, & P. Rullo uisa sunt: neque te P. Rulle omina illa M. Bruti, atque auspicia à simili furore deterrent. nam & ipse, qui deduxit, & qui magistratum Capuæ, & Leo creanti ceperunt, & qui aliquam partem illius deductionis, honoris, muneris attigerunt, omnes acerbissimas impiorum pœnas pertulerunt. Et quoniam Bruti, atque illius temporis feci mentionem, commemorabo id, quod egomet uidi, cum uenissem Capuam, coloniam deductam L. Considio, & Sex. Saltio, quemadmodum ipsi loquebantur, prætoribus: ut intelligatis,

quantam locus ipse afferat superbiam: quæ paucis diebus, qiibus illò colonia deducta fuit, perspici atque intelligi potuit. nam primum, id quod dixi, cùm cæteris in colonijs duumuiri appellentur, hi se prætores appellari uolebant. quibus primus annus hanc cupiditatem attulisset, non'ne arbitramini paucis annis fuisse consulum nomen appetituros? deinde anteibant lictores, non cum bacillis, sed, ut hic prætoribus anteeunt, cum fascibus duobus. erant hostiæ maiores in foro constitutæ, quæ ab his prætoribus de tribunali, sicut à nobis * *consulibus de consilij sententia probatis, ad præconem, & ad tibicinem immolabantur. deinde patres conscripti uocabantur. iam uero uultum Considij uidere, ferendum uix erat. quem hominem ut grandi macie torridum, Romæ contemptum, abiectum uidebamus, hunc Capuæ Campano supercilio, ac regio spiritu cum uideremus, Magios, Blossios mihi uidebar illos uidere, ac Iubelios. Iam uero qui metus erat tunicatorum illorum? & in Albana, & Seplasia quæ concursatio percontantium, quid prætor edixisset? ubi cœnaret? quid enunciasset? nos autem, hinc Roma qui ueneramus, iam non hospites, sed peregrini, atque aduenæ nominabamur. hæc qui prospexerint, maiores nostros dico Quirites, non eos in deorum immortalium numero uenerandos à nobis, & colendos putatis? quid enim uiderunt? hoc, quod nunc uos quæso perspicite, atque cognoscite. non ingenerantur hominibus mores tam à stirpe generis, ac seminis, quàm ex ijs rebus, quæ ab ipsa natura loci, & à uitæ consuetudine suppeditantur, quibus alimur, & uiuimus. Carthaginenses fraudu=*

lenti, & mendaces, non genere, sed natura loci, quòd propter portus suos multis & uarijs mercatorum & aduenarum sermonibus ad studium fallendi studio quæstus uocabantur. Ligures montani, duri, atque agrestes: docuit ager ipse, nihil ferendo, nisi multa cultura, & magno labore quæsitum. Campani semper superbi bonitate agrorum, & fructuum, magnitudine urbis, salubritate, descriptione, pulchritudine. ex hac copia, atque omnium rerum affluentia primum illa nata sunt; arrogantia, qua à maioribus nostris alterum Capua consulem postulauit; deinde ea luxuries, quæ ipsum Annibalem armis etiam tum inuictum uoluptate uicit. huc isti decemuiri cum numerum colonorum ex lege Rulli deduxerint, centum decuriones, decem augures, sex pontifices constituerint: quos illorum animos, quos impetus, quam ferociam fore putatis? Romam in montibus positam, & conuallibus, cœnaculis sublatam atque suspensam, non optimis uijs, angustissimis semitis, præ sua Capua planissimo in loco explicata, ac præ illis semitis irridebunt, atque contemnent. agros uero, Vaticanum, et Pupiniam, cum suis optimis atque uberibus campis conferendos scilicet putabunt. oppidorum autem finitimorum illam copiam cum hac per risum, ac per iocum contendent: Labicos, Fidenas, Collatiam, ipsum hercle Lanuuium, Ariciam, Tusculum, cum Calibus, Theano, Neapoli, Puteolis, Cumis, Pompeijs, Nuceria comparabunt. quibus illi rebus elati, & inflati, fortasse non continuo, sed certe si paulum assumpserint uetustatis, ac roboris, non continebuntur, progredientur longius, efferentur. singularis homo

priuatus, nisi magna sapientia præditus, uix facile se-
se regionibus officij, magnis in fortunis, & copijs con-
tinet: nedum isti ab Rullo, & Rulli similibus conquisi-
ti, atque electi coloni, Capuæ, in domicilio superbiæ,
atque in sedibus luxuriæ collocati, non statim conqui-
situri sint aliquid sceleris, & flagitij: immo uero etiam
hoc magis, quàm illi ueteres, germaniq; Campani,
quòd in uetere fortuna illos natos & educatos nimiæ
tamen rerum omnium copiæ deprauabant; hi ex sum-
mæ egestate in eandem rerum abundantiam traducti,
non solum copia, uerum etiam insolentia commouebun-
tur. hæc tu P. Rulle M. Bruti sceleris uestigia, quàm mo-
nimenta maiorum sapientiæ, sequi maluisti: hæc tu
cum istis tuis auctoribus excogitasti, ut uetera uectiga-
lia uenderetis, et expleretis noua; ut urbi Capuam ad
certamen dignitatis opponeretis; ut sub uestrum ius, iu-
risdictionem, potestatem, urbes, nationes, prouincias, li-
beros populos, reges, terrarum denique orbem subiun-
geretis; ut, cum omnem pecuniam ex ærario exhausis-
setis, ex uectigalibus redegissetis, ab omnibus regibus,
gentibus, imperatoribus nostris coegissetis, tamen omnes
uobis pecunias ad nutum uestrum penderent; ut ijdem
partim inuidiosos agros à Syllanis possessoribus, partim
desertos ac pestilentes à uestris necessarijs, à uobismet ip-
sis emptos, quanti uelletis populo R. induceretis; ut o-
mnia municipia, coloniasq; Italiæ nouis colonis occupare-
tis; ut, quibuscunque in locis uobis uideretur, ac quàm
multis uideretur, colonias collocaretis; ut omnem remp.
uestris militibus, uestris urbibus, uestris præsidijs cin-
geretis, atque oppressam teneretis; ut ipsum Cn. Pom-

peium, cuius præsidio sæpissime populus R. contra acerrimos hostes, & contra improbissimos ciues uictor extitit, proscribere, atque horum conspectu priuare possetis; ut nihil auro & argento uiolari, nihil numero, & suffragijs declarari, nihil elata manu perfringi posset, quod non uos oppressum, atque ereptum teneretis; ut uolitaretis interea per gentes, per regna omnia cum imperio summo, cum iudicio infinito, cum omni pecunia; ut ueniretis in castra Cn. Pompeij, atque ipsa castra, si commodum uobis esset, uenderetis; ut interea magistratus reliquos legibus omnibus soluti, sine metu iudiciorum, sine periculo petere possetis; ut nemo ad populum R. uos adducere, nemo producere, non senatus cogere, non consul coercere, non tribunus pl. retinere possit: hæc ego uos concupisse pro uestra stultitia, atque intemperantia, non miror; sperasse me consule assequi posse, demiror. nam cum omnium consulum grauis in rep. custodienda cura, ac diligentia debet esse, tum eorum maxime, qui non in cunabulis, sed in campo sunt consules facti: nulli populo R. pro me maiores mei spoponderunt: mihi creditum est: à me petere, quod debeo, me ipsum appellare debetis. quemadmodum, cum petebam, nulli me uobis auctores generis mei commendarunt: sic, si quid deliquero, nullæ sunt imagines, quæ me à uobis deprecentur. quare, modo ut uita suppetat; quanquam ego sum is, qui eam possim ab istorum scelere, insidijsq; defendere: polliceor hoc uobis Quirites bona fide, remp. uigilanti homini, non timido; diligenti, non ignauo commisistis. ego is consul, qui concionem metuam? qui tribunos pl. perhorrescam?

qui sæpe & sine causa tumultuer? qui timeam, ne mihi in carcere habitandum sit, si tribunus pl. duci iussisset? ego nondum uestris armis armatus, insignibusq; amplissimis ornatus, imperio, auctoritate, non horrui in hunc locum progredi posse, uobisq; auctoribus impro bitati hominis resistere: nunc uerear, ne resp. tantis mu nita præsidijs ab istis uinci, aut opprimi possit? si antea timuissem, hac concione, hoc populo certe non uererer: quis enim unquam tam secunda concione legem agrariam suasit, quàm ego dissuasi? si hoc dissuadere est, ac non disturbare, ac peruertere. ex quo intelligi Quirites potest, nihil esse tam populare, quàm id, quod ego uobis in hunc annum consul popularis affero, pacem, tranquillitatem, otium. quæ nobis designatis timebatis; ea ne accidere possent, consilio meo, ac ratione prouisa sunt. non modo uos eritis in otio, qui semper esse uolueratis, uerum etiam istos, quibus otiosi negotium fecissemus, otiosissimos reddam. etenim illis honores, potestates, diuitiæ ex tumultu, atque ex dissensionibus ciuium comparari solent; uos, quorum gratia in suffragijs consistit, libertas in legibus, honos in iudicijs & æquitate magistratus, res familiaris in pace, omni ratione otium tenere debetis. nam etsi ij, qui propter desidiam in otio uiuunt, tamen in sua turpi inertia capiunt uoluptatem: sub ipso otio, quo uos fortunam regitis, hūc statum, quem habetis, esse meliorem *non ignoratis, non ut quæsitum, sed uita partum otiū tenueritis. quod ego et concordia, quam mihi constitui cum collega, inuitissimis ijs hominibus, quos in consulatu inimicos esse & animis, & corporis actibus prouidi

*omnibus prospexi, et sane * reuocaui: idem tribunis pl. denunciaui, ne quid turbulenti me consule conflarent. summum et firmissimum est illud communibus fortunis præsidium Quirites, ut, quales uos hodierna die maxima concione mihi pro salute uestra præbuistis, tales reliquis temporibus populo R. præbeatis. pro certo polliceor hoc uobis, atque confirmo, me esse perfectu-rum, ut iam tandem illi, qui honori inuiderunt meo, tamen uos uniuersos in consule deligendo plurimum ui disse fateantur.*

DE LEGE AGRARIA CONTRA P. SERVILIVM RVLLVM TRIB. PL. AD POPVLVM.

ORATIO XVII.

C

Ommodius fecissent tribuni pl. Quirites, si, quæ apud uos de me deferunt, ea coram potius me præsente dixissent: nam & æquitatem uestræ disceptationis, & consuetudinem superiorum, & ius suæ potestatis retinuissent. sed quoniam adhuc præsens certamen, contentionemq; fugerunt, nunc, si uidetur eis, in meam concionem prodeant, &, quò prouocati à me uenire noluerunt, reuocati saltem reuertantur. Video quosdam Quirites strepitu significare nescio quid, & non eosdem uultus, quos proxima mea concione præbuerunt, in hanc concionem mihi retulisse. quare à uobis, qui nihil de me credidistis, ut eam uoluntatem, quam semper habuistis erga me, retineatis, peto: à uobis autem, quos leuiter immutatos esse sentio, paruam exigui temporis usuram bonæ de me opinionis postulo, ut eam, si, quæ dixero, uobis probabo, perpetuo retineatis; sin aliter, hoc ipso in loco depositam, atque abiectam relinquatis. Completi sunt animi, auresq; uestræ Quirites, me gratificantem septem tyrannis, cæterisq; Syllanarum assignationum possessoribus, agrariæ legi, & commodis uestris obsistere. hæc si qui crediderunt, illud prius crediderint necesse est, hac lege agraria, quæ promulgata sit, adimi Syllanos agros, uobisq; diuidi,

aut denique minui priuatorum possessiones, ut in eas uos deducamini. si ostendo, non modo non adimi cuiquam glebam de Syllanis agris, sed etiam genus id agrorum certo capite legis impudentissime confirmari atque sanciri; si doceo, agris ijs, qui à Sylla sunt dati, sic diligenter Rullum sua lege consulere, ut facile appareat eam legem non à uestrorum commodorum patrono, sed à Valgij genero esse conscriptam: num quid est causæ Quirites, quin illa criminatione, qua in me absentem usus est, non solum meam, sed etiam uestram diligentiam prudentiamq; despexerit? Caput est legis X L. de quo ego consulto Quirites neque apud uos ante feci mentionē, ne aut refricare obductam iam reip. cicatricem uiderer, aut aliquid alienissimo tempore nouæ dissensionis commouere; neque uero nunc ideo disputabo, quod hunc statum reip. non magnopere defendendum putem, præsertim qui otij, & concordiæ patronum me in hunc annum reip. professus sim; sed ut doceam, Rullum posthac in ijs saltem tacere rebus, in quibus de se, & de suis factis taceri uelit. Omnium legum iniquissimam, dissimillimamq; legis esse arbitror eam, quam L. Flaccus interrex de Sylla tulit, ut omnia, quæcunque ille fecisset, essent rata. nam cum cæteris in ciuitatibus, tyrannis institutis, leges omnes extinguantur, atque tollantur; hic reip. tyrannum lege constituit. est inuidiosa lex, sicut dixi: ueruntamen habet excusationem: non enim uidetur hominis lex esse, sed temporis. quid, si est hæc multo impudentior? nam Valeria lege Cornelijsq; legibus, cum eripitur, datur: coniungitur impudens gratificatio cum

acerba iniuria: ſed tamē habet in illis legibus ſpem nonnullam ille, cui ademptus eſt; aliquem ſcrupulum, cui datus eſt: Rulli cautio eſt hæc: QVAE POST C. MARIVM CN. PAPIRIVM CONSVLES. *quàm procul à ſuſpicione fugit, quòd eos conſules, qui aduerſarij Syllæ maxime fuerunt, potiſſimum nominauit. ſi enim Syllam dictatorem nominaſſet, perſpicuum fore, & inuidioſum arbitratus eſt. ſed quem ueſtrum tam tardo ingenio fore putauit, cui poſt eos conſules Syllam dictatorem fuiſſe in mentem uenire non poſſet? quid ergo ait Marianus tribunus pl. qui nos Syllanos in inuidiam rapit?* QVAE POST MARIVM ET CARBONEM CONSVLES. *agros, ædificia, lacus, ſtagna, loca, poſſeſſiones: cœlum, et mare prætermiſit, cætera complexus eſt.* PVBLICE DATA, ASSIGNATA, VENDITA, CONCESSA SVNT. *à quo Rulle? poſt Marium et Carbonem conſules quis aſſignauit? quis dedit? quis conceſſit, præter Syllam?* EA OMNIA EO IVRE SINT. *quo iure? labefactat uidelicet neſcio quid. nimium acer, nimium uehemens tribunus plebis Syllana reſcindit.* VT QVAE OPTIMO IVRE PRIVATA SINT. *etiámne meliore, quàm paterna & auita? meliore. at hoc Valeria lex non dicit, Corneliæ leges non ſanciunt, Sylla ipſe non poſtulat. ſi iſti agri partem aliquam iuris, aliquam ſimilitudinem propriæ poſſeſſionis, aliquam ſpem diuturnitatis attingunt: nemo eſt tam impudens iſtorum, quin agi ſecum præclare arbitretur. tu uero Rulle quid quæris?*

quod habent, ut habeant? quis uetat? ut priuatum. sed ita latum est, ut melior tui soceri fundus Irpinus sit, siue ager Irpinus, (totum enim possidet) quàm meus paternus auitusq; fundus Arpinas: id enim caues: optimo enim iure ea sunt profecto prædia, quæ optima conditione sunt: libera meliore iure sunt, quàm serua. capite hoc omnia, quæ seruiebant, non seruient: soluta meliore in causa sunt, quàm obligata. eodem capite obligata omnia, si modo Syllana sunt, liberantur: immunia cõmodiore conditione sunt, quàm illa, quæ pensitant. ego Tusculanis pro aqua Crabra uectigal pendam, quia à municipio fundum accepi: si à Sylla mihi datus esset, Rulli lege non penderem. Video uos Quirites, sicuti res ipsa cogat, commoueri, uel legis, uel orationis impudentia: legis, quæ ius melius Syllanis prædijs constituat, quàm paternis: orationis, quæ eiusmodi causa insimulare quenquam audeat, rationes Syllæ nimium uehementer defendere. at si illa solum sanciret, quæ à Sylla essent data, tacerem, modo ipse se Syllanum esse confiteretur: sed non modo illis cauet, uerum etiam aliud quoddam genus donationis inducit; & is, qui à me Syllanas possessiones defendi criminatur, non eas solum sancit, uerum ipse nouas assignationes instituit, & repentinus Sylla nobis exoritur. nam attendite, quantas concessiones agrorum hic noster obiurgator uno uerbo facere conetur. QVAE DATA, DONATA, CONCESSA, VENDITA. *patior, audio: quid deinde?* POSSESSA. *hoc tribunus pl. promulgare ausus est, ut, quod quisque post Marium & Carbonem*

consules possidet, id eo iure teneret, quo optimo priuatum? etiam'ne si ui eiecit? etiam'ne si clam, si precario uenit in possessionem? ergo hac lege ius ciuile, causæ possessionum, prætorum interdicta tollentur. non mediocris res, neque paruum sub hoc uerbo furtum Quirites latet: sunt enim multi agri lege Cornelia publicati, nec cuiquam assignati, neque uenditi, qui à paucis hominibus impudentissime possidentur: his cauet, hos defendit, hos priuatos facit: hos inquam agros, quos Sylla nemini dedit, Rullus non uobis assignare uult, sed eis condonare, qui possident. causam quæro, cur ea, quæ maiores uobis in Italia, Sicilia, duabus Hispanijs, Macedonia, Asia quæsiuerunt, uenire patiamini, cum ea, quæ uestra sunt, condonari possessoribus eadem lege uideatis. iam totam legem intelligetis, cum ad paucorum dominationem scripta sit, ad Syllanæ assignationis rationes esse accōmodatissimam. nam socer huius uir multum bonus est: neque ego nunc de illius bonitate, sed de generi impudentia disputo. ille enim, quod habet, retinere uult, neque se Syllanum esse dissimulat: hic, ut ipse habeat, quod non habet, quæ dubia sunt, per uos sancire uult: & cum plus appetat, quàm ipse Sylla, quibus ego rebus resisto, Syllanas res defendere criminatur. habet agros nonnullos, inquit, socer meus, desertos atque longinquos: uendet eos mea lege, quanti uolet. habet incertos ac nullo iure possessos; confirmabuntur optimo iure. habet publicos: reddam priuatos. denique eos fundos, quos in agro Casinati optimos, fructuosissimos continuauit, cum usque eò uicinos proscriberet, quoad oculos continuan-

do, ex multis prædijs unam fundi regionem formamq; perfecerit, quos nunc cum aliquo metu tenet, sine ulla cura possidebit. & quoniam, qua de causa, & quorum causa ille hoc promulgauit, ostendi; doceat ipse, num ego quem possessorem defendam, cum agrariæ legi resisto. siluam Scantiam uendis: resp. possidet: defendo. Campanum agrum diuidis: uos estis in possessione: non cedo. deinde Italiæ, Siciliæ, cæterarumq; prouinciarum possessiones uenales, ac proscriptas hac lege uideo: uestra sunt prædia, uestræ possessiones: resistam, atque repugnabo, neque patiar à quoquam populum R. de suis possessionibus me consule dimoueri, præsertim cum uobis nihil quæratur: hoc enim uos in errore uersari diutius non oportet. num qui uestrum ad uim, ad facinus, ad cædem accommodatus est? nemo. atqui ei generi hominum, mihi credite, Campanus ager, & præclara illa Capua seruatur? exercitus contra uos, contra libertatem uestram, contra Cn. Pompeium constituitur: contra hanc urbem Capua, contra uos manus hominum audacissimorum, contra Cn. Pompeium decem duces comparantur. ueniant coram, et, quoniam me in uestram concionem uobis flagitantibus conuocauerunt, disserant.

PRO C. RABIRIO PERDVELLIONIS REO, AD QVIRITES. ORATIO XVIII.

E TSI Quirites non est meæ consuetudinis, initio dicendi rationem reddere, qua de causa quenque defendam; propterea quòd cum omnibus ciuibus in eorum periculis semper satis iustam mihi causam necessitudinis esse duxi: tamen in hac defensione capitis, famæ, fortunarum omnium C. Rabirij, proponenda ratio uidetur esse officij mei; propterea quòd quæ iustissima mihi causa ad hunc defendendum esse uisa est, eadem uobis ad absoluendum debet uideri. nam me cum amicitiæ uetustas, tum dignitas hominis, tum ratio humanitatis, tum meæ uitæ perpetua consuetudo ad C. Rabirium defendendum est adhortata: tum uero, ut id studiosissime facerem, salus reip. consulare officium, consulatus denique ipse mihi una uobiscum cum salute reip. commendatus coegit. non enim C. Rabirium culpa delicti, non inuidia, uitæq; turpitudo, non denique ueteres, iustæ, grauesq; inimicitiæ ciuium in discrimen capitis uocauerunt: sed, ut illud summum auxilium maiestatis atque imperij, quod nobis à maioribus est traditum, de rep. tolleretur, ut nihil posthac auctoritas senatus, nihil consulare imperium, nihil consensio bonorum contra pestem, ac perniciem ciuitatis ualeret, iccirco in his rebus euertendis unius hominis senectus, infirmitas, solitudoq; tentata est. quamobrem si est boni consulis, cum

cuncta

cuncta auxilia reip. labefactari conuelliq; uideat, ferre opem patriæ, succurrere saluti fortunisq; communibus, implorare ciuium fidem, suam salutem posteriorem salute communi ducere: est etiam bonorum, & fortium ciuium, quales uos omnibus reip. temporibus extitistis, intercludere omnes seditionum uias, munire præsidia reip. summum in consulibus imperium, summum in senatu consilium putare; ea qui secutus sit, laude potius & honore, quàm pœna & supplicio dignum iudicari. quamobrem labor in hoc defendendo præcipue meus est, studium uero conseruandi hominis commune mihi uobiscum esse debebit. sic enim existimare debetis Quirites, post hominum memoriam rem nullam maiorem, magis periculosam, magis ab omnibus uobis prouidendam, neque à tribuno pl. susceptam, neque à consule defensam, neque ad populum R. esse delatam. agitur enim nihil aliud in hac causa Quirites, quàm ut nullum sit posthac in rep. publicum consilium, nulla bonorum consensio contra improborum furorem, & audaciam, nullum extremis reip. temporibus perfugium, & præsidium salutis. quæ cum ita sint, primum, quod in tanta dimicatione capitis, famæ, fortunarumq; omnium fieri necesse est, ab Ioue optimo Maximo, cæterisq; dijs, deabusq; immortalibus, quorum ope, & auxilio multo magis hæc resp. quàm ratione hominum, & consilio gubernatur, pacem ac ueniam peto, precorq; ab ijs, ut hodiernum diem & ad huius salutem conseruandam, & ad remp. constituendam illuxisse patiantur: deinde uos Quirites, quorum potestas proxime ad deo-

rum immortalium numen accedit, oro, atque obsecro, quoniam uno tempore uita C. Rabirij, hominis miserrimi atque innocentissimi, salus reip. uestris manibus suffragijsq; permittitur, adhibeatis in hominis fortunis misericordiam, in reip. salute sapientiam, quam soletis. Nunc quoniam T. Labiene diligentiæ meæ temporis angustijs obstitisti, meq́; ex comparato et constituto spatio defensionis in semihoræ curriculum coegisti: parebitur &, quod iniquissimum est, accusatoris conditioni, &, quod miserrimum, inimici potestati. quanquam in hac præscriptione semihoræ patroni mihi partes reliquisti, consulis ademisti: propterea quòd ad defendendum propemodum satis erit hoc mihi temporis, uerum ad conquerendum parum. Nisi forte de locis religiosis, ac de lucis, quos ab hoc uiolatos esse dixisti, pluribus uerbis tibi respondendum putas. quo in crimine nihil est unquam abs te dictum, nisi, à C. Macro obiectum esse crimen id C. Rabirio. in quo ego demiror, meminisse te, quid obiecerit C. Rabirio Macer inimicus; oblitum esse, quid æqui, & iurati iudices iudicarint. An de peculatu facto, an de tabulario incenso longa oratio est expromenda? quo in crimine propinquus C. Rabirij, iudicio clarissimo, C. Curtius pro uirtute sua est honestissime liberatus: ipse uero Rabirius non modo in iudicium horum criminum, sed ne in tenuissimam quidem suspicionem uerbo est unquam uocatus. An de sororis filio diligentius respondendum est, quem ab hoc necatum esse dixisti, cum ad iudicij moram familiaris funeris excusatio quæreretur? quid enim est tam uerisimile, quàm, cariorem huic sororis maritum,

quàm ſororis filium fuiſſe? atque ita cariorem, ut alter uita crudeliſſime priuaretur, cum alteri ad prolationem iudicij biduum quæreretur? An de ſeruis alienis contra legem Fabiam retentis, aut de ciuibus R. contra legem Porciam uerberatis, aut necatis plura dicenda ſunt? cum tanto ſtudio C. Rabirius totius Appuliæ, ſingulari uoluntate Campaniæ uicinitatis orne-tur; cumq; ad eius propulſandum periculum non modo homines, ſed prope regiones ipſæ conuenerint, aliquanto etiam latius excitatæ, quàm ipſius uicinitatis nomen ac termini poſtulabant. Nam quid ego ad id longam orationem comparem, quod eſt in eadem multæ irrogatione perſcriptum, hunc nec ſuæ, nec alienæ pudicitiæ pepercisse? quin etiam ſuſpicor eo mihi ſemihoram à Labieno præſtitutam eſſe, ut ne plura de pudicitia dicerem. ergo ad hæc crimina, quæ patroni diligẽtiam deſiderant, intelligis mihi ſemihoram iſtam nimium longam fuiſſe. Illam alteram partem, de nece Saturnini, nimis exiguam, atque anguſtam eſſe uoluiſti: quæ non oratoris ingenium, ſed conſulis auxilium implorat, & flagitat. nam de perduellionis iudicio, quod à me ſublatum eſſe criminari ſoles, meum crimen eſt, non Rabirij. quod utinam Quirites ego id aut primus, aut ſolus ex hac rep. ſuſtuliſſem: utinam, quod ille crimen eſſe uult, proprium teſtimonium meæ laudis eſſet. quid enim optari poteſt, quod ego mallem, quàm me in conſulatu meo carnificem de foro, crucem de campo ſuſtuliſſe? ſed iſta laus primum eſt maiorum noſtrorum Quirites, qui, expulſis regibus, nullum in libero populo ueſtigium

crudelitatis regiæ retinuerunt: deinde multorum uirorum fortium, qui ueſtram libertatem non acerbitate ſuppliciorum infeſtam, ſed lenitate legum munitam eſſe uoluerunt. quamobrem uter noſtrum tandem L*abiene popularis eſt; tu ne, qui ciuibus* R. *in concione ipſa carnificem, qui uincla adhiberi putas oportere; qui in campo* M*artio, comitijs centuriatis, auſpicato in loco, crucem ad ciuium ſupplicium defigi, & conſtitui iubes: an ego, qui funeſtari concionem contagione carnificis ueto; qui expiandum forum populi* R. *ab illis nefarijs ſceleris ueſtigijs eſſe dico; qui caſtam concionem, ſanctum campum, inuiolatum corpus omnium ciuium* R. *integrum ius libertatis defendo ſeruari oportere? popularis uero tribunus pl. cuſtos, defenſorq́; iuris, & libertatis.* P*orcia lex uirgas ab omnium ciuium* R. *corpore amouit: hic miſericors flagella retulit.* P*orcia lex libertatem ciuium lictori eripuit:* L*abienus, homo popularis carnifici tradidit.* C. G*racchus legem tulit, ne de capite ciuium* R. *iniuſſu ueſtro iudicaretur: hic popularis, à duumuiris iniuſſu ueſtro non iudicari de ciue* R. *ſed indicta cauſa ciuem* R. *capitis condemnari coegit. tu mihi etiam legis* P*orciæ, tu* C. G*racchi, tu horum libertatis, tu cuiuſquam denique hominis popularis mentionem facis, qui non modo ſupplicijs inuſitatis, ſed etiam uerborum inaudita crudelitate uiolare libertatem huius populi, tentare manſuetudinem, commutare diſciplinam conatus es? nanque hæc tua, quæ te hominem clementem, popularemq́; delectant;* I *lictor, colliga manus; quæ non modo huius libertatis, manſuetudinisq; non ſunt,*

sed ne Romuli quidem, aut Numæ Pompilij, sed Tarquinij, superbissimi, atque crudelissimi regis: ista sunt cruciatus carmina, quæ tu, homo lenis, ac poularis, libentissime commemoras: Caput obnubito, arbori infelici suspendito: quæ uerba Quirites iampridem in hac rep. non solum tenebris uetustatis, uerum etiam luce libertatis oppressa sunt. an uero, si actio ista popularis esset, & si ullam partem æquitatis haberet, aut iuris; C. Gracchus eam reliquisset? scilicet tibi grauiorem dolorem patrui tui mors attulit, quàm C. Graccho fratris: & tibi acerbior eius patrui mors est, quem nunquam uidisti, quàm illi eius fratris, quicum concordissime uixerat: & similis uiri tu ulcisceris patrui mortem, atque ille persequeretur fratris sui, si ista ratione agere uoluisset: et par desideriũ sui reliquit apud populum R. Labienus iste patruus uester, quisquis fuit, ac Ti. Gracchus reliquerat. an pietas tua maior, quàm Gracchi? an animus? an consilium? an opes? an auctoritas? an eloquentia? quæ si in illo minima fuissent, tamen præ tuis facultatibus maxima putarentur. cum uero his rebus omnibus C. Gracchus omnes uicerit, quantum interuallum tandem inter te atque illum interiectum putas? sed moreretur prius acerbissima morte millies Gracchus, quàm in eius concione carnifex consisteret; quem non modo foro, sed etiam cœlo hoc, ac spiritu censoriæ leges, atque urbis domicilio carere uoluerunt. hic se popularem dicere audet, me alienum à commodis uestris? cum iste omnes & suppliciorum, & uerborum acerbitates non ex memoria uestra, ac patrum uestrorum, sed ex annalium

monumentis, atque ex regum commentarijs conquisierit; ego omnibus meis opibus, omnibus consilijs, omnibus dictis, atque factis repugnarim, & restiterim crudelitati. nisi forte hanc conditionem uobis esse uultis, quam serui, si libertatis spem propositam non haberent, ferre nullo modo possent. misera est ignominia iudiciorum publicorum, misera multatio bonorum, miserum exilium: sed tamen in omni calamitate retinetur aliquod uestigium libertatis. mors denique si proponitur, in libertate moriamur: carnifex uero, & obductio capitis, & nomen ipsum crucis absit non modo à corpore ciuium R. sed etiam à cogitatione, oculis, auribus: harum enim omnium rerum non solum euentus, atque perpessio, sed etiam conditio, expectatio, mentio ipsa denique indigna ciue R. atque homine libero est. an uero seruos nostros horum suppliciorum omnium metu dominorũ benignitas una uindicta liberabit: uos à uerberibus, ab unco, à crucis denique terrore neque res gestæ, neque acta ætas, neque nostri honores uindicabunt? quamobrem fateor, atque etiam T. Labiene profiteor, & præ me fero, te ex illa crudeli, importuna, non tribunicia actione, sed regia, meo consilio, uirtute, auctoritate esse depulsum. qua tu in actione quanquã omnia exempla maiorum, omnes leges, omnem auctoritatem senatus, omnes religiones, atque auspiciorum publica iura neglexisti: tamen à me hæc in hoc tam exiguo meo tempore non audies. liberum tempus nobis dabitur ad istã disceptationem. nunc de Saturnini crimine, ac de clarissimi patrui tui morte dicemus. Arguis, occisum esse à C. Rabirio L. Sa-

turninum: et id C. Rabirius multorum testimonijs, Q. Hortensio copiosissime defendente, antea falsum esse docuit. ego autem, si mihi esset integrum, susciperem hoc crimen, agnoscerem, confiterer. utinam hanc mihi facultatem causa concederet, ut possem hoc prædicare, C. Rabirij manu L. Saturninum, hostem populi R. interfectum. nihil me clamor iste commouet, sed consolatur; cum indicat esse quosdam ciues imperitos, sed non multos. nunquam, mihi credite, populus R. hic, qui silet, consulem me fecisset, si uestro clamore perturbatum iri arbitraretur. quanto iam leuior est acclamatio. quin continetis uocem indicem stultitiæ uestræ, testem paucitatis? libenter, inquam, confiterer, si uere possem, aut etiam si mihi esset integrũ, C. Rabirij manu L. Saturninum esse occisum; et id facinus pulcherrimum esse arbitrarer. sed quoniam id facere non possum, confitebor id, quod ad laudem minus ualebit, ad crimen non minus. confiteor, interficiendi Saturnini causa C. Rabirium arma cepisse. quid est Labiene? quam à me grauiorẽ confessionem, aut quod in hunc maius crimen expectas? nisi uero interesse aliquid putas inter eum, qui hominem occidit, et eum, qui cum telo occidendi hominis causa fuit. si interfici Saturninum nefas fuit: arma sumpta esse contra Saturninum sine scelere non possunt. si arma iure sumpta concedis: interfectum iure concedas, necesse est.

Pauca quædam deesse uidentur.

fit S.C. ut C. Marius, L. Valerius consules adhiberent tribunos pl. & prætores, quos eis uideretur; operamq;

darent, ut imperium populi R. *maiestasq́; conseruaretur. adhibent omnes tribunos pl. præter* Saturninum, *præter* Glauciam *: qui remp. saluam esse uellent, arma capere, & se sequi iubent. parent omnes. ex ædificijs armamentarijsq́; publicis arma populo* R. C. Mario *consule distribuente dantur. hic iam, ut omittam cætera, de te ipso* Labiene *quæro; cum* Saturninus Capitolium *teneret, armatus esset una* C. Glaucia C. Saufeius; *etiam ille ex compedibus, atque ergastulo* Gracchus; *addam, quoniam ita uis, eodem* Q. Labienum *patruum tuum; in foro autem* C. Marius, *et* L. Valerius Flaccus *consules, post cunctus senatus, atque ille senatus, quem etiam uos ipsi, qui hos patres conscriptos, qui nunc sunt, in inuidiam uocatis, quo facilius de hoc senatu detrahere possitis, laudare consueuistis; cum equester ordo, at quorum equitum* R. *dij immortales? patrum nostrorum, atque eius ætatis, quæ tum magnam partem reip. atque omnem dignitatem iudiciorum tenebat; cum omnes omnium ordinum homines, qui in salute reip. salutem suam repositam esse arbitrabantur, arma cepissent: quid tandem* C. Rabirio *faciendum fuit? de te ipso, inquam,* Labiene *quæro; cum ad arma consules ex* S. C. *uocauissent; cum armatus* M. Aemilius *princeps senatus in* Comitio *constitisset; qui cum ingredi uix posset, non ad insequendum sibi tarditatem pedum, sed ad fugiendum impedimento fore putabat; cum denique* Q. Scæuola *confectus senectute, præpeditus morbo, mancus, & membris omnibus captus, ac debilis, hastili nixus & animi uim & infirmitatem corporis ostenderet; cum* L.

Metellus, Ser. Galba, C. Serranus, P. Rutilius, C. Fimbria, Q. Catulus, omnesq́; qui tum erant, consulares pro salute communi arma cepissent; cum omnes prætores, cuncta nobilitas, ac iuuentus accurreret, Cn. & L. Domitij, L. Crassus, Q. Mucius, C. Claudius, M. Drusus; cum omnes Octauij, Metelli, Iulij, Cassij, Catones, Pompeij, cum L. Philippus, L. Scipio, cum M. Lepidus, cum D. Brutus, cum hic ipse P. Seruilius, quo tu imperatore Labiene meruisti, cum hic Q. Catulus admodum tum adolescens, cum hic C. Curio, cum denique omnes clarissimi uiri cum consulibus essent: quid tandem C. Rabirium facere conuenit? utrum, inclusum, atque abditum latere in occulto, atque ignauiam suam tenebrarum, ac parietum custodijs tegere; an in Capitolium pergere, atque ibi se cum tuo patruo, & cæteris ad mortem propter uitæ turpitudinem confugientibus congregare; an cum Mario, Scauro, Catulo, Metello, Scæuola, cum bonis denique omnibus coire non modo salutis, uerum etiam periculi societatem? tu denique Labiene quid faceres tali in re, ac tempore? cum ignauiæ ratio te in fugam, atque in latebras impelleret; improbitas, & furor L. Saturnini in Capitolium arcesseret; consules ad patriæ salutem, ac libertatem uocarent: quam tandem auctoritatem, quam uocem, cuius sectam sequi, cuius imperio parere potissimum uelles? patruus, inquit, meus cum Saturnino fuit. quid pater? quicum? quid propinqui uestri equites R.? quid omnis præfectura, regio, uicinitas uestra? quid ager Picenus uniuersus, utrum tribunicium furorem, an consularem auctoritatem secutus est? equi-

dem hoc affirmo, quod tu nunc de tuo patruo prædicas, neminem unquam adhuc de sese esse confessum. nemo est unquam inuentus tam profligatus, tam perditus, tam ab omni non modo honestate, sed etiam simulatione honestatis relictus, qui se in Capitolio fuisse cum Saturnino fateretur. at fuit uester patruus. fuerit, & fuerit nulla desperatione rerum suarum, nullis domesticis uulneribus coactus: induxerit eum L. Saturnini familiaritas, ut amicitiam patriæ praeponeret: iccircóne oportuit C. Rabirium desciscere à rep.? nõ comparere in illa armata multitudine bonorum? consulum uoci, atque imperio non obedire? atqui uidemus hæc in rerum natura tria fuisse, ut aut cum Saturnino esset, aut cum bonis, aut lateret. latere, mortis erat instar turpissimæ: cum Saturnino esse, furoris, & sceleris: uirtus, & honestas, & pudor cum consulibus esse cogebat. hoc tu igitur in crimen uocas, quòd cum ijs fuerit C. Rabirius, quos, amentissimus fuisset, si oppugnasset; turpissimus, si reliquisset? at C. Decianus, de quo tu sæpe commemoras, quia, cum hominem omnibus insignem notis turpitudinis P. Furium accusaret summo studio bonorum omnium, queri est ausus in concione de morte Saturnini, condemnatus est; at Sex. Titius, quòd habuit imaginem L. Saturnini domi suæ, condemnatus est. statuerunt equites R. illo iudicio, improbum ciuem esse, & non retinendum in ciuitate, qui hominis hostilem in modum seditiosi imagine aut mortem eius honestaret, aut desideria imperitorum misericordia commoueret, aut suam significaret imitandæ improbitatis uoluntatem. itaque mihi mirum uidetur, unde

hanc tu Labiene imaginem, quam habes, inueneris? nam Sex. Titio damnato, qui istam habere auderet, inuentus est nemo. quod tu si audisses, aut si per ætatem scire potuisses: nunquam profecto istam imaginem, quæ domi posita pestem, atque exilium Sex. Titio attulisset, in Rostra atque in concionem attulisses, nec tuas unquam rationes ad eos scopulos appulisses, ad quos Sex. Titij afflictam nauem, & in quibus C. Deciani naufragium fortunarum uideres. sed in his rebus omnibus imprudentia laberis: causam enim suscepisti antiquiorem memoria tua: quæ causa ante mortua est, quàm tu natus esses. qua in causa tute profecto fuisses, si per ætatem esse potuisses; eam causam in iudicium uocas. an non intelligis, primum, quos homines, & quales uiros mortuos summi sceleris arguas; deinde, quot ex ijs, qui uiuunt, eodem crimine in summum capitis periculum arcessas? nam si C. Rabirius fraudem capitalem admisit, quòd arma contra M. Saturninum tulit: huic quidem affert aliquam deprecationem periculi ætas illa, qua tum fuit: Q. uero Catulum, patrem huius, in quo summa sapientia, eximia uirtus, singularis humanitas fuit; M. Scaurum, illa grauitate, illo consilio, illa prudentia; duos Mucios, L. Crassum, M. Antonium, qui tum extra urbem cum præsidio fuit, quorum in hac ciuitate longe maxima consilia atque ingenia fuerunt; cæteros, pari dignitate præditos, custodes, gubernatoresq; reip. quemadmodum mortuos defendemus? quid de illis honestissimis uiris, atque optimis ciuibus equitibus R. dicemus, qui tum una cum senatu salutem reip. defenderunt? quid de tri

bunis ærarijs, cæterorumq́; ordinum omnium hominibus, qui tum arma pro communi libertate ceperunt? sed quid ego de ijs omnibus, qui consulari imperio paruerunt, loquor? de ipsorum consulum fama quid futurum est? L. Flaccum, hominem cum semper in rep. tum in magistratibus gerendis, in sacerdotio, cerimonijsq́;, quibus præerat, diligentissimum, nefarij sceleris, ac parricidij mortuum condemnabimus? adiungemus ad hanc labem, ignominiamq́; mortis etiam C. Marij nomen? C. Marium, quem uere patrem patriæ, parentem, inquam, uestræ libertatis, atque huiusce reip. possumus dicere, sceleris, ac parricidij nefarij mortuum condemnabimus? etenim si C. Rabirio, quòd ijt ad arma, crucem T. Labienus in campo Martio defigendam putauit: quod tandem excogitabitur in eum supplicium, qui uocauit? ac si fides Saturnino data est, quod abs te sæpissime dicitur; non eam C. Rabirius, sed C. Marius dedit; idemq́; uiolauit, si in fide non stetit. quæ fides Labiene qui potuit sine S.C. dari? adeóne hospes huiusce urbis, adeóne ignarus es disciplinæ consuetudinisq́; nostræ, ut hæc nescias? ut peregrinari in aliena ciuitate, non in tua magistratum gerere uideare? quid iam ista C. Mario, inquit, nocere possunt, quoniam sensu, & uita caret? itáne uero? tantis in laboribus C. Marius periculisq́; uixisset, si nihil longius, quàm uitæ termini postulabant, spe atque animo de se, & gloria sua cogitasset? at, credo, cum innumerabiles hostium copias in Italia fudisset, atque obsidione remp. liberasset, omnia sua secum una moritura arbitrabatur. non est ita Quirites: neque quisquam no-

ſtrum in reip. periculis cum laude ac uirtute uerſatur, quin ſpe poſteritatis fructuq; ducatur. itaque cum multis alijs de cauſis uirorum bonorum mentes diuinæ mihi atque æternæ uidentur eſſe, tum maxime quòd optimi, & ſapientiſſimi cuiuſque animus ita præſentit in poſterum, ut nihil niſi ſempiternum ſpectare uideatur. quapropter equidem & C. Marij, & cæterorum uirorum ſapientiſſimorum, ac fortiſſimorum ciuium mentes, quæ mihi uidentur ex hominum uita ad deorum religionem, & ſanctimoniam demigraſſe, teſtor, me pro illorum fama, gloria, memoria non ſecus, ac pro patrijs fanis, atque delubris, propugnandum putare. ac ſi pro illorum laude mihi arma capienda eſſent; non minus ſtrenue caperem, quàm illi pro communi ſalute ceperunt. etenim Quirites exiguum nobis uitæ curriculum natura circunſcripſit, immenſum gloriæ. quare ſi eos, qui iam de uita deceſſerunt, ornabimus: iuſtiorem nobis mortis conditionem relinquemus. ſed ſi illos Labiene, quos iam uidere non poſſumus, negligis: ne his quidem, quos uides, conſuli putas oportere? neminem eſſe dico ex ijs omnibus, qui illo die Romæ fuerint, quem tu diem in iudicium uocas, pubeſq; tum fuerit, quin arma ceperit, quin conſules ſecutus ſit. omnes ij, quorum tu ex ætate coniecturam facere potes, quid tum fecerint, abs te rei capitis, C. Rabirij nomine, citantur. at occidit Saturninum Rabirius. utinam feciſſet: non ſupplicium deprecarer, ſed præmium poſtularem. etenim ſi Scæuæ, ſeruo Q. Crotonis, qui occidit L. Saturninum, libertas data eſt: quod equiti R. præmium

dari par fuisset? & si C. Marius, quòd fistulas, quibus aqua suppeditabatur Iouis Optimi Maximi templis ac sedibus, præcidi imperarat, quòd in cliuo Capitolino improborum ciuium.

Desunt non pauca.

IN L. CATILINAM, IN SENATV, ORATIO IX.

Vousque tandem abutere Catilina patientia nostra? quandiu nos etiam furor iste tuus eludet? quem ad finem sese effrænata iactabit audacia? nihil'ne te nocturnum præsidium Palatij, nihil urbis uigiliæ, nihil timor populi, nihil consensus bonorum omnium, nihil hic munitissimus habendi senatus locus, nihil horum ora, uultusq; mouerunt? patere tua consilia non sentis? constrictam iam omnium horum conscientia teneri coniurationem tuam non uides? quid proxima, quid superiore nocte egeris, ubi fueris, quos conuocaueris, quid consilij ceperis, quem nostrum ignorare arbitraris? ò tempora, ò mores. senatus hoc intelligit, consul uidet: hic tamen uiuit. uiuit? immo uero etiam in senatum uenit: fit publici consilij particeps: notat & designat oculis ad cædem unumquenque nostrum. nos autem uiri fortes

ſatisfacere reip. uidemur, ſi iſtius furorem ac tela uitemus. ad mortem te Catilina duci iuſſu conſulis iampridem oportebat, in te conferri peſtem iſtam, quam tu in nos omnes iamdiu machinaris. an uero uir ampliſſimus P. Scipio pontifex maximus Ti. Gracchum mediocriter labefactantem ſtatum reip. priuatus interfecit: Catilinam orbem terræ cæde, atque incendijs uaſtare cupientem nos conſules perferemus? nam illa nimis antiqua prætereo, quòd Q. Seruilius Ahala Sp. Melium nouis rebus ſtudentem manu ſua occidit. fuit, fuit iſta quondam in hac rep. uirtus, ut uiri fortes acrioribus ſupplicijs ciuem pernicioſum, quàm acerbiſſimum hoſtem, coercerent. habemus enim S. C. in te Catilina uehemens, & graue: non deeſt reip. conſilium, neque auctoritas huius ordinis: nos, nos, dico aperte, conſules deſumus. decreuit quondam ſenatus, ut L. Opimius conſul uideret, ne quid reſp. detrimenti caperet. nox nulla interceſſit: interfectus eſt propter quaſdam ſeditionum ſuſpiciones C. Gracchus clariſſimo patre natus, auis, maioribus: occiſus eſt cum liberis M. Fuluius conſularis. ſimili S. C. C. Mario & L. Valerio conſulibus permiſſa eſt reſp. num unum diem poſtea L. Saturninum trib. pl. & C. Seruilium mors à reip. pœna remorata eſt? at nos uigeſimum iam diem patimur hebeſcere aciem horum auctoritatis: habemus enim huiuſmodi S. C. ueruntamen incluſum in tabulis, tanquam gladium in uagina reconditum, quo ex S. C. confeſtim interfectum te eſſe Catilina conuenit. uiuis: & uiuis non ad deponendam, ſed ad confirmandam audaciam. cupio P. C. me eſſe clementem, cupio in tantis reip. pe-

riculis non dissolutum uideri: sed iam me ipsum inertiæ nequitiæq; condemnō. castra sunt in Italia contra remp. in Hetruriæ faucibus collocata: crescit in dies singulos hostium numerus: eorum autem imperatorem castrorum, ducemq; hostium intra mœnia, atque adeo in senatu uidemus, intestinam aliquam quotidie perniciem reip. molientem. si te iam Catilina comprehendi, si interfici iussero: credo, erit uerendum mihi, ne non hoc potius omnes boni serius à me, quàm quisquam crudelius, factum esse dicant. uerum ego hoc, quod iampridem factum esse oportuit, certa de causa nondum adducor ut faciam. tum denique interficiam te, cum iam nemo tam improbus, tam perditus, tam tui similis inueniri poterit, qui id non iure factum esse fateatur. quandiu quisquam erit, qui te defendere audeat, uiues, & uiues ita, ut nunc uiuis, multis meis & firmis præsidijs obsessus, ne commouere te contra remp. possis: multorum te etiam oculi, & aures non sentientem, sicut adhuc fecerunt, speculabuntur atque custodient. etenim quid est Catilina, quod iam amplius expectes, si neque nox tenebris obscurare cœtus nefarios, nec priuata domus parietibus continere uocem coniurationis tuæ potest? si illustrantur, si erumpunt omnia? muta iam istam mentem, mihi crede: obliuiscere cædis, atque incendiorum: teneris undique: luce sunt clariora nobis tua consilia omnia: quæ etiam mecum licet recognoscas. Meministíne, me ante diem XII. cal. Nou. dicere in senatu, certo die fore in armis, qui dies futurus esset ante diem VIII. Cal. Nou. C. Manlium audaciæ satellitem atque administrum tuæ?

num

num me fefellit Catilina non modo res tanta, tam atrox, tam incredibilis, uerum, id, quod multo magis est admirandum, dies? dixi ego idem in senatu, cædem te optimatum contulisse in ante diem V. cal. Nou. tum cum multi principes ciuitatis Roma non tam sui conseruandi, quàm tuorum consiliorum reprimendorum caussa profugerunt? num inficiari potes, te illo ipso die meis præsidijs, mea diligentia circunclusum, commouere te contra remp. non potuisse, cum tu, discessu cæterorum, nostra tamen, qui remansissemus, cæde contentum te esse dicebas? quid, cum te Præneste cal. ipsis Nou. occupaturum nocturno impetu esse confidere? sensisti'ne illam coloniam meo iussu meis præsidijs, custodijs, uigilijs esse munitam? nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas, quod ego non modo audiam, sed etiam uideam, planeq́; sentiam. recognosce tandem mecum noctem illam superiorem: iam intelliges multo me uigilare acrius ad salutem, quàm te ad perniciem reip. dico te priori nocte uenisse inter falcarios (non agam obscure) in M. Leccæ domum, conuenisse eodem complures eiusdem amentiæ scelerisq́; socios: num negare audes? quid taces? conuincam, si negas: uideo enim esse hic in senatu quosdam, qui tecum una fuere. ò dij immortales, ubinam gentium sumus? quam remp. habemus? in qua urbe uiuimus? hic, hic sunt, in nostro numero P. C. in hoc orbis terræ sanctissimo grauissimoq́; consilio, qui de meo, nostrumq́; omnium interitu, qui de huius urbis, atque adeo orbis terrarum exitio cogitent. hosce ego uideo consul, & de rep. sententiam rogo, &, quos ferro trucidari oportebat, eos nondum uoce uulnero.

fuisti igitur apud Leccam ea nocte Catilina: distribuisti partes Italiæ: statuisti, quò quenque proficisci placeret: delegisti, quos Romæ relinqueres, quos tecum educeres: descripsisti urbis partes ad incendia: confirmasti, te ipsum iam esse exiturum: dixisti, paululum tibi esse etiam tum moræ, quòd ego uiuerem. reperti sunt duo equites R. qui te ista cura liberarent, & sese illa ipsa nocte paulo ante lucem me in meo lectulo interfecturos pollicerentur. hæc ego omnia, uix dum etiam cœtu uestro dimisso, comperi: domum meam maioribus præsidijs muniui, atque firmaui: exclusi eos, quos tu mane ad me salutatum miseras, cum illi ipsi uenissent, quos ego iam multis uiris ad me uenturos id temporis esse prædixeram. quæ cum ita sint Catilina, perge quò cœpisti, egredere aliquando ex urbe: patent portæ, proficiscere: nimium diu te imperatorem illa tua Manliana castra desiderant: educ tecum etiam omnes tuos; si minus, quamplurimos: purga urbem. magno me metu liberabis, dummodo inter me atque te murus intersit. nobiscum uersari iam diutius non potes: non feram, non patiar, non sinam. magna dijs immortalibus habenda est gratia, atque huic ipsi Ioui Statori, antiquissimo custodi huius urbis, quòd hanc tam tetram, tam horribilem, tamq; infestam reip. pestem toties iam effugimus. non est sæpius in uno homine salus summa periclitanda reip. quandiu mihi consuli designato Catilina insidiatus es, non publico me præsidio, sed priuata diligentia defendi. cum proximis comitijs consularibus me consulem in campo, & competitores tuos interficere uoluisti, compressi tuos nefarios conatus ami-

eorum præsidio, & copijs, nullo tumultu publice con=citato: denique quotiescunque me petisti, per me tibi obstiti: quanquam uidebam, perniciem meam cum magna calamitate reip. esse coniunctam. nunc iam aperte remp. uniuersam petis: templa deorum immortalium, tecta urbis, uitam omnium ciuium, Italiam denique totam ad exitium, & uastitatem uocas. quare, quoniam id, quod primum, atque huius imperij, disciplinæq; maiorum proprium est, facere non audeo, faciam id, quod est ad seueritatem lenius, ad communem salutem utilius. nam si te interfici iussero, residebit in rep. reliqua coniuratorum manus: sin tu, quod te iandudum hortor, exieris, exhaurietur ex urbe tuorum comitum magna, & perniciosa sentina reip. quid est Catilina? num dubitas id me imperante facere, quod iam tua sponte faciebas? exire ex urbe consul hostem iubet: interrogas me, num in exilium? non iubeo: sed, si me consulis, suadeo: quid enim Catilina est, quod te iam in hac urbe delectare possit, in qua nemo est extra istam coniurationem perditorum hominum, qui te non metuat; nemo, qui te non oderit? quæ nota domesticæ turpitudinis non inusta uitæ tuæ est? quod priuatarum rerum dedecus non hæret infamiæ? quæ libido ab oculis, quod facinus à manibus unquam tuis, quod flagitium à toto corpore abfuit? cui tu adolescentulo, quem corruptelarum illecebris irretisses, non aut ad audaciam ferrum, aut ad libidinem facem prætulisti? quid uero nuper? cum morte superioris uxoris nouis nuptijs domum uacuam fecisses, non'ne etiam alio incredibili scelere hoc scelus cumulasti? quod

ego prætermitto, & facile patior sileri, ne in hac ciuitate tanti facinoris immanitas aut extitisse, aut non uindicata esse uideatur. prætermitto ruinas fortunarum tuarum, quas omnes impendere tibi proximis idibus senties. ad illa uenio, quæ non ad priuatam ignominiam uitiorum tuorum, non ad domesticam tuam difficultatem ac turpitudinem, sed ad summam reip. atque ad omnium nostrum uitam salutemq; pertinent. potest'ne tibi huius uitæ hæc lux Catilina, aut huius cœli spiritus esse iucundus, cum scias horum esse neminem, qui nesciat te pridie cal. Ian. Lepido & Tullo consulibus stetisse in Comitio cum telo? manum, consulum & principum ciuitatis interficiendorum causa, parauisse? sceleri ac furori tuo non mentem aliquam, aut timorem tuum, sed fortunam reip. obstitisse? ac iam illa omitto: neque enim sunt aut obscura, aut non multo post commissa. quoties tu me designatum, quoties me consulem interficere uoluisti? quot ego tuas petitiones ita coniectas, ut uitari posse non uiderentur, parua quadam declinatione, &, ut aiunt, corpore effugi? nihil agis, nihil assequeris, nihil moliris, quod mihi latere ualeat in tempore: neque tamen conari ac uelle desistis. quoties iam, quoties iam tibi extorta est sica ista de manibus? quoties uero excidit casu aliquo & elapsa est? tamen ea carere diutius non potes: quæ quidem quibus abs te initiata sacris ac deuota sit, nescio, quod eam necesse putas consulis in corpore defigere. nunc uero quæ tua est ista uita? sic enim iam tecum loquar, non ut odio permotus esse uidear, quo debeo; sed ut misericordia, quæ tibi nulla debetur. uenisti paulo

ante in senatum: quis te ex hac tanta frequentia, ex tot tuis amicis ac necessarijs salutauit? si hoc post hominum memoriam contigit nemini, uocis expectas contumeliam, cum sis grauissimo iudicio taciturnitatis oppressus? quid, quòd aduentu tuo ista subsellia uacua facta sunt? quid, quòd omnes consulares, qui tibi persæpe ad cædem constituti fuerunt, simul atque assedisti, partem istam subselliorum nudam atque inanem reliquerunt? quo tandem animo hoc tibi ferendum putas? serui mehercle mei si me isto pacto metuerent, ut te metuunt omnes ciues tui; domum meam relinquendam putarem: tu tibi urbem non arbitraris? & si me meis ciuibus iniuria suspectum tam grauiter, atque offensum uiderem; carere me aspectu ciuium, quàm infestis oculis omnium conspici, mallem: tu cum conscientia scelerum tuorum agnoscas odium omnium iustum, & iam tibi diu debitum, dubitas, quorum mentes, sensusq; uulneras, eorum aspectum præsentiamq; uitare? si te parentes timerent, atque odissent tui, neque eos ulla ratione placare posses: ut opinor, ab eorum oculis aliquò concederes: nunc te patria, quæ communis est omnium nostrum parens, odit, ac metuit, et iandiu te nihil iudicat nisi de parricidio suo cogitare. huius tu neque auctoritatem uerebere, neque iudicium sequere, neque uim pertimesces? quæ tecum Catilina sic agit, & quodam modo tacita loquitur. Nullum iam tot annos facinus extitit nisi per te, nullum flagitium sine te: tibi uni multorum ciuium neces, tibi uexatio, direptioq; sociorum impunita fuit ac libera: tu non solum ad negligendas leges & quæstiones, uerum etiam ad euerten-

das, perfringendasq; ualuisti. superiora illa, quanquam ferenda non fuerunt, tamen, ut potui, tuli: nunc uero, me totam esse in metu propter te unum; quidquid increpuerit, Catilinam timeri; nullum uideri contra me consilium iniri posse, quod à tuo scelere abhorreat; non est ferendum. quamobrem discede, atque hunc mihi timorem eripe; si uerus, ne opprimar; sin falsus, ut tandem aliquando timere desinam. hæc si tecum, ut dixi, patria loquatur, non ne impetrare debeat, etiam si uim adhibere non possit? quid, quòd tu te ipse in custodiam dedisti? quid, quòd uitandæ suspicionis causa apud M. Lepidum te habitare uelle dixisti? à quo non receptus, etiam ad me uenire ausus es, atque, ut domi meæ te asseruarem, rogasti. cum à me quoque id responsum tulisses, me nullo modo posse ijsdem parietibus tuto esse tecum, qui magno in periculo essem, quòd ijsdem mœnibus contineremur: ad Q. Metellum prætorem uenisti. à quo repudiatus, ad sodalem tuum, uirum optimum, M. Marcellum demigrasti: quem tu uidelicet et ad custodiēdum te diligentissimum, & ad suspicandum sagacissimum, & ad uindicandum fortissimum fore putasti. sed quàm longe uidetur à carcere atque à uinculis abesse debere, qui se ipsum iam dignum custodia iudicauerit? quæ cum ita sint Catilina, dubitas, si hic emori æquo animo non potes, abire in aliquas terras, & uitam istam, multis supplicijs iustis debitisq; ereptam, fugæ solitudiniq; mandare? refer, inquis, ad senatum: id enim postulas, &, si hic ordo sibi placere decreuerit, te ire in exilium, obtemperaturum te esse dicis. non referam id, quod abhorret à

meis moribus: & tamen faciam, ut intelligas, quid hi de te sentiant. egredere ex urbe Catilina: libera remp. metu: in exilium, si hanc uocem expectas, proficiscere. quid est Catilina? ecquid attendis, ecquid animaduertis horum silentium? patiuntur, tacent: quid expectas auctoritatem loquentium, quorum uoluntatem tacitorum perspicis? at si hoc idem huic adolescenti optimo P. Sestio, si fortissimo uiro M. Marcello dixissem, iam mihi consuli hoc ipso in templo iure optimo senatus uim, & manus intulisset: de te autem Catilina, cum quiescunt, probant; cum patiuntur, decernunt; cum tacent, clamant; neque hi solum, quorum tibi auctoritas est uidelicet cara, uita uilissima, sed etiam illi equites R. honestissimi atque optimi uiri, cæteriq; fortissimi ciues, qui circunstant senatum, quorum tu & frequentiam uidere, & studia perspicere, & uoces paulo ante exaudire potuisti. quorum ego uix abs te iandiu manus ac tela contineo, eosdem facile adducam, ut te hæc, quæ iampridem uastare studes, relinquentem usque ad portas prosequantur. quanquam quid loquor? te ut ulla res frangat? tu ut unquam te corrigas? tu ut ullam fugam meditere? tu ullum ut exilium cogites? utinam tibi istam mentem dij immortales donarent. tametsi uideo, si mea uoce perterritus ire in exilium animum induxeris, quanta tempestas inuidiæ nobis, si minus in præsens tempus, recenti memoria scelerum tuorum, at in posteritatem impendeat. sed non est mihi tanti, dummodo ista tua priuata sit calamitas, & à reip. periculis seiungatur. sed tu ut uitijs tuis commoueare, ut legum pœnas pertimescas, ut temporibus reip.

concedas, non est postulandum: neque enim Catilina is es, ut te aut pudor à turpitudine, aut metus à periculo, aut ratio à furore reuocarit. quamobrem, ut sæpe iam dixi, proficiscere: ac si mihi inimico, ut prædicas, tuo conflare uis inuidiam, recta perge in exilium. uix feram sermones hominum, si id feceris: uix molem istius inuidiæ, si in exilium ieris iussu consulis, sustinebo. sin autem seruire meæ laudi & gloriæ mauis, egredere cum importuna sceleratorum manu, confer te ad Manlium, concita perditos ciues, secerne te à bonis, infer patriæ bellum, exulta impio latrocinio: ut à me non eiectus ad alienos, sed inuitatus ad tuos isse uidearis. quanquam quid ego te inuitem, à quo iam sciam, esse præmissos, qui tibi ad forum Aurelium præstolarentur armati? sciam pactam & constitutam esse cum Manlio diem? à quo etiam Aquilam illam argenteam, quam tibi ac tuis omnibus perniciosam esse confido & funestam futuram, cui domi tuæ sacrarium scelerum tuorum constitutum fuit, sciam esse præmissam? tu ut illa diutius carere possis? quam uenerari ad cædem proficiscens solebas: à cuius altaribus sæpe istam dextram impiam ad necem ciuium transtulisti. ibis tandem aliquando, quò te iampridem tua ista cupiditas effrænata ac furiosa rapiebat. neque enim tibi hæc res affert dolorem, sed quandam incredibilem uoluptatem. ad hanc te amentiam natura peperit, uoluntas exercuit, fortuna seruauit. nunquam tu non modo otium, sed ne bellum quidem, nisi nefarium, concupisti: nactus es ex perditis, atque ab omni nõ modo fortuna, uerum etiam spe derelictis conflatam improborum manum. hic tu

qua lætitia perfruere, quibus gaudijs exultabis, quanta in uoluptate bacchabere, cum in tanto numero tuorum neque audies uirum bonum quenquam, neque uidebis? ad huius uitæ ſtudium meditati ſunt, qui feruntur, labores tui; iacere humi non modo ad obſidendum ſtuprum, uerum etiam ad facinus obeundum; uigilare non ſolum ad inſidiãdum ſomno maritorum, uerum etiam bonis otioſorum. habes, ubi oſtentes illam præclaram tuam patientiam famis, frigoris, inopiæ rerum omnium, quibus te breui tempore confectum eſſe ſenties. tantum profeci tum, cum te à conſulatu repuli, ut exul potius tentare, quàm conſul uexare remp. poſſes, atque ut id, quod eſſet à te ſcelerate ſuſceptum, latrocinium potius, quàm bellum, nominaretur.

Nunc ut à me P.C. *quandam prope iuſtam patriæ querimoniam deteſter, ac deprecer, percipite quæſo diligenter quæ dicam, et ea penitus animis ueſtris mentibusq́; mandate. etenim ſi mecum patria, quæ mihi uita mea multo eſt carior, ſi cuncta* Italia, *ſi omnis reſp. loquatur,* M. Tulli *quid agis? tu' ne eum, quem eſſe hoſtem comperiſti, quem ducem belli futurum uides, quem expectari imperatorem in caſtra hoſtium ſentis, auctorem ſceleris, principem coniurationis, euocatorem ſeruorum & ciuium perditorum, exire patieris, ut abs te non emiſſus ex urbe, ſed immiſſus in urbem eſſe uideatur? non'ne hunc in uincula duci, non ad mortem rapi, non ſummo ſupplicio mactari imperabis? quid tandem impedit te? mos'ne maiorum? at perſæpe etiam priuati in hac rep. pernicioſos ciues morte multarunt. an leges, quæ de ciuium* R. *ſupplicio rogatæ*

ſunt? at nunquam in hac urbe ij, qui à rep. defecerunt, ciuium iura tenuerunt. an inuidiam poſteritatis times? præclaram uero populo R. refers gratiam, qui te hominem per te cognitum, nulla cõmendatione maiorum, tam mature ad ſummum imperium per omnes honorum gradus extulit, ſi propter inuidiam, aut alicuius periculi metum, ſalutem ciuium tuorum negligis. ſed ſi quis eſt inuidiæ metus, non eſt uehementius ſeueritatis, ac fortitudinis inuidia, quàm inertiæ, ac nequitiæ, pertimeſcenda. an, cum bello uaſtabitur Italia, uexabuntur urbes, tecta ardebunt, tum te non exiſtimas inuidiæ incendio conflagraturum? His ergo ſanctiſſimis reip. uocibus, & eorum hominum, qui idem ſentiunt, mentibus pauca reſpondebo. Ego, ſi hoc optimum factu iudicarem P. C. Catilinam morte multari, unius uſuram horæ gladiatori iſti ad uiuendum non dediſſem. etenim ſi ſummi uiri, & clariſſimi ciues Saturnini, & Gracchorum, & Flacci, et ſuperiorum complurium ſanguine non modo ſe non contaminarunt, ſed etiam honeſtarunt: certe uerendum mihi non erat, ne quid, hoc parricida ciuium interfecto, inuidiæ mihi in poſteritatem redundaret. quòd ſi ea maxime impenderet, tamen hoc animo ſemper fui, ut inuidiam uirtute partam, gloriam, non inuidiam putarem. quanquam nonnulli ſunt in hoc ordine, qui aut ea, quæ imminent, non uideant; aut ea, quæ uident, diſſimulent: qui ſpem Catilinæ mollibus ſententijs aluerunt, coniurationemq; naſcentem non credendo corroborauerunt: quorum auctoritatem ſecuti multi non ſolum improbi, uerum etiam imperiti, ſi in

hunc animaduertissem, crudeliter & regie factum esse dicerent. nunc intelligo, si iste, quò intendit, in Manliana castra peruenerit, neminem tam stultum fore, qui non uideat coniurationem esse factam; neminem tam improbum, qui non fateatur. hoc autem uno interfecto, intelligo hanc reip. pestem paulisper reprimi, non in perpetuum comprimi posse. quòd si se eiecerit, secumq; suos eduxerit, & eodem cæteros undique collectos naufragos aggregauerit: extinguetur atque delebitur non modo hæc tam adulta reip. pestis, uerum etiam stirps, ac semen malorum omnium. etenim iandiu P. C. in his periculis coniurationis, insidijsq; uersamur: sed nescio quo pacto omnium scelerum, ac ueteris furoris, & audaciæ maturitas in nostri consulatus tempus erupit. quòd si ex tanto latrocinio iste unus tolletur, uidebimur fortasse ad breue quoddam tempus cura, & metu esse releuati; periculum autem residebit, & erit inclusum penitus in uenis, atque in uisceribus reip. ut sæpe homines ægri, morbo graui, cum æstu febriq; iactantur, si aquam gelidam biberint, primo releuari uidentur, deinde multo grauius uehementiusq; afflictantur: sic hic morbus, qui est in republica, releuatus istius pœna uehementius uiuis reliquis ingrauescet. quare P. C. secedant improbi, secernant se à bonis, unum in locum congregentur, muro denique, id quod sæpe iam dixi, secernantur à nobis, desinant insidiari domi suæ consuli, circunstare tribunal prætoris urbani, obsidere cum gladijs curiam, malleolos ad incendendam urbem, facesq; comparare: sit denique inscriptum in fronte uniuscuiusque ciuis, quid de rep.

ſentiat. Polliceor uobis hoc P. C. tantam in nobis conſulibus fore diligentiam, tantã in uobis auctoritatem, tantam in æquitibus R. uirtutem, tantam in omnibus bonis conſenſionem, ut Catilinæ profectione omnia patefacta, illuſtrata, oppreſſa, uindicata eſſe uideatis. Hiſce ominibus Catilina cũ ſumma reip. ſalute, et cum tua peſte, ac pernicie, cumq; eorum exitio, qui ſe tecum omni ſcelere, parricidioq; iunxerunt, proficiſcere ad impium bellum, ac nefarium. tum tu Iupiter, qui iiſdem, quibus hæc urbs, auſpicijs à Romulo es conſtitutus, quem Statorem huius urbis, atque imperij uere nominamus; hunc, & huius ſocios à tuis aris, cæteriſq; templis, à tectis urbis, ac mœnibus, à uita, fortuniſq; ciuium omnium arcebis; & omnes inimicos bonorum, hoſtes patriæ, latrones Italiæ, ſcelerum fœdere inter ſe, ac nefaria ſocietate coniunctos, æternis ſupplicijs uiuos, mortuosq; mactabis.

IN L. CATILINAM, AD QVIRITES. ORATIO XX.

Andem aliquando Quirites L. Catilinam, furentem audacia, scelus anhelantem, pestem patriæ nefarie molientem, uobis, atque huic urbi ferrum flammamq; minitantem, ex urbe uel eiecimus, uel emisimus, uel ipsum egredientem urbe prosecuti sumus. abijt, excessit, euasit, erupit. nulla iam pernicies à monstro illo, atque prodigio mœnibus ipsis intra mœnia comparabitur. atque hunc quidem unum huius belli domestici ducem sine controuersia uicimus: non enim iam inter latera nostra sica illa uersabitur: non in campo, non in foro, non in curia, non denique intra domesticos parietes pertimescemus. loco ille motus est, cum est ex urbe depulsus: palam iam cum hoste, nullo impediente, bellum iustum geremus. sine dubio perdidimus hominem, magnificeq; uicimus, cum illum ex occultis insidijs in apertum latrocinium coniecimus. quòd uero non cruentum mucronem, ut uoluit, extulit; quòd uiuis nobis egressus est; quòd ei ferrum de manibus extorsimus; quòd incolumes ciues, quòd stantem urbem reliquit; quanto tandem illum mœrore afflictum esse, & profligatum putatis? iacet ille nunc prostratus Quirites, & se perculsum, atque abiectum esse sentit, & retorquet oculos profecto sæpe ad hanc urbem, quam ex suis faucibus ereptam esse luget. quæ quidem lætari mihi uide-

tur, quòd tantam pestem euomuerit, forasq; proiecerit. at si quis est talis, quales esse omnes oportebat, qui in hoc ipso, in quo exultat, & triumphat oratio mea, me uehementer accuset, quòd tam capitalem hostem non comprehenderim potius, quàm emiserim: non est ista mea culpa Quirites, sed temporum. interemptum esse L. Catilinam, & grauissimo supplicio affectum iampridem oportebat; idq; à me & mos maiorum, et huius imperij seueritas, et resp. postulabat: sed quàm multos fuisse putatis, qui, quæ ego deferrem, non crederent? quàm multos, qui propter stultitiam non putarent? quàm multos, qui etiam defenderent? quàm multos, qui propter improbitatem facerent? ac si sublato illo depelli à uobis omne periculum iudicarem, iampridem ego L. Catilinam non modo inuidiæ meæ, uerum etiam uitæ periculo sustulissem. sed cum uiderem, ne uobis quidem omnibus re etiam probata, si illum, ut erat meritus, morte multassem, fore, ut eius socios inuidia oppressus persequi non possem; rem huc deduxi, ut tum palam pugnare possetis, cum hostem aperte uideretis. quem quidem ego hostem, Quirites, quàm uehementer foris esse timendum putem, licet hinc intelligatis, quòd illud etiam moleste fero, quòd ex urbe parum comitatus exierit. utinam ille omnes secum suas copias eduxisset. Tongillum mihi eduxit, quem * amare in prætexta calumnia cœperat; Publitium, & Munatium, quorum æs alienum contractum in popinam nullum reip. motum afferre poterat: reliquit, quos uiros, quanto alieno ære, quàm ualentes, quàm nobiles, uos uidetis. itaque ego illum exercitum ex

Gallicanis legionibus, et cum hoc delectu, quem in agro Piceno, & Gallico Q. Metellus habuit, ex his copijs, quæ à nobis quotidie comparantur, magnopere contemno, collectum ex ſenibus deſperatis, ex agreſti luxuria, ex ruſticis mendiculis, & decoctoribus, ex ijs, qui uadimonia deſerere, quàm illũ exercitum, maluerunt: quibus ego non modo ſi aciem exercitus noſtri, uerum etiam ſi edictum prætoris oſtendero, concident. hos, quos uideo uolitare in foro, quos ſtare ad curiam, quos etiam in ſenatum uenire, qui nitent unguentis, qui fulgent purpura, mallem ſecum ſuos milites eduxiſſet: qui ſi hic permanent, mementote non tam exercitum illum eſſe nobis, quàm hos, qui exercitum deſeruerunt, pertimeſcendos. atque etiam hoc magis ſunt timendi, quòd, quid cogitent, me ſcire ſentiunt, neque tamen permouentur. uideo, cui Apulia ſit attributa, qui habeat Etruriam, qui agrum Picenum, qui Gallicum, qui ſibi has urbanas inſidias cædis, atque incendiorum depopoſcerit. omnia ſuperioris noctis conſilia ad me perlata eſſe ſentiunt: patefeci in ſenatu heſterno die: Catilina ipſe pertimuit, profugit: hi quid expectant? næ illi uehementer errant, ſi illam meam priſtinam lenitatem perpetuam ſperant futuram. quod expectaui, iam ſum aſſecutus, ut uos omnes factam eſſe aperte coniurationem contra remp. uideretis. niſi uero ſi quis eſt, qui Catilinæ ſimiles cum Catilina ſentire non putet. non eſt iam lenitati locus: ſeueritatem res ipſa flagitat. unum etiam nunc concedam: exeant, proficiſcantur, ne patiantur deſiderio ſui Catilinam miſerũ tabeſcere: demonſtrabo iter: Au-

relia uia profectus est: si accelerare uolent, ad uesperum consequentur. ò fortunatã remp. si quidem hanc sentinam huius urbis eiecerit. uno mehercule Catilina exhausto, releuata mihi, & recreata resp. uidetur: quid enim mali aut sceleris fingi aut excogitari potest, quod non ille conceperit? quis tota Italia ueneficus, quis gladiator, quis latro, quis sicarius, quis parricida, quis testamentorum subiector, quis circunscriptor, quis ganeo, quis nepos, quis adulter, quæ mulier infamis, quis corruptor iuuentutis, quis corruptus, quis perditus inueniri potest, qui se cum Catilina non familiarissime uixisse fateatur? quæ cædes per hosce annos sine illo facta est? quod nefarium stuprum non per illum? iam uero quæ tanta in ullo unquam homine iuuentutis illecebra fuit, quanta in illo? qui alios ipse amabat turpissime, aliorum amori flagitiosissime seruiebat: aliis fructum libidinum, aliis mortem parentum non modo impellendo, uerum etiam adiuuando pollicebatur. nunc uero quàm subito non solum ex urbe, uerum etiam ex agris ingentem numerum perditorum hominum collegerat? nemo non modo Romæ, sed nec ullo in angulo totius Italiæ oppressus ære alieno fuit, quem non ad hoc incredibile sceleris fœdus asciuerit. atque ut eius diuersa studia in dissimili ratione perspicere possitis; nemo est in ludo gladiatorio paulo ad facinus audacior, qui se non intimum Catilinæ esse fateatur; nemo in scena leuior, et nequior, qui se non eiusdem prope sodalem fuisse commemoret. atque idem tamen stuprorum, & scelerum exercitatione assuefactus, frigore, & fame, & siti, ac uigiliis perferendis,

dis, fortis ab his istis suis socijs prædicabatur, cum industriæ subsidia, atque instrumenta uirtutis in libidine, audaciaq; consumerentur. hunc uero si sui fuerint comites secuti, si ex urbe exierint, desperatorum hominum flagitiosi greges: o nos beatos, o remp. fortunatam, o præclaram laudem consulatus meis. non enim iam sunt mediocres hominum libidines, non humanæ audaciæ, ac tolerandæ: nihil cogitant, nisi cædes, nisi incendia, nisi rapinas: patrimonia sua profuderunt, fortunas suas obligurierunt: res eos iampridem, fides deficere nuper cœpit: eadem tamen illa, quæ erat in abundantia, libido permanet. quòd si in uino, et alea comessationes solum, & scorta quærerent, essent illi quidem desperandi, sed tamen essent ferendi: hoc uero quis ferre possit, inertes homines fortissimis uiris insidiari, stultissimos prudentissimis, ebriosos sobrijs, dormientes uigilantibus? qui mihi accubantes in conuiuijs, complexi mulieres impudicas, uino languidi, confecti cibo, sertis redimiti, unguentis obliti, debilitati stupris, eructant sermonibus suis cædem bonorum, atque urbis incendia. quibus ego confido impendere fatum aliquod, & pœnas iandiu improbitati, nequitiæ, sceleri, libidini debitas aut instare iam plane, aut certe iam appropinquare. quos si meus consulatus, quoniam sanare non potest, sustulerit: non breue nescio quod tempus, sed multa secula propagarit reip. nulla est enim natio, quam pertimescamus; nullus rex, qui bellum populo R. inferre possit: omnia sunt æterna unius uirtute terra, mariq; pacata: domesticum bellum manet: intus insidiæ sunt: intus in-

clusum periculum est; intus est hostis: cum luxuria nobis, cum amentia, cum scelere certandum est. huic ego me bello ducem profiteor Quirites: suscipio inimicitias hominum perditorum. quæ sanari poterunt, quacúnque ratione sanabo: quæ resecanda erunt, non patiar ad perniciem ciuitatis manare. proinde aut exeant, aut quiescant, aut, si & in urbe, & in eadem mente permanent, ea, quæ merentur, expectent. At etiam sunt Quirites, qui dicant à me in exilium eiectum esse Catilinam. quod ego si uerbo assequi possem, istos ipsos eijcerem, qui hæc loquuntur. homo enim uidelicet timidus & permodestus uocem consulis ferre non potuit: simul atque ire in exilium iussus est, paruit. quid, quòd hesterno die, cum domi meæ pene interfectus essem, senatum in ædem Iouis Statoris uocaui, rem omnem ad patres conscriptos detuli? quò cum Catilina uenisset, quis eum senator appellauit? quis salutauit? quis denique ita aspexit ut perditum ciuem, ac non potius ut importunissimum hostem? quinetiam principes eius ordinis partem illam subselliorum, ad quam ille accesserat, nudam, atque inanem reliquerunt. hic ego uehemens ille consul, qui uerbo ciues in exilium eijcio, quæsiui à Catilina, an nocturno conuentu apud M. Leccam fuisset, nec ne. cum ille, homo audacissimus, conscientia conuictus primo, reticuisset, patefeci cætera: quid ea nocte egisset, ubi fuisset, quid in proxima constituisset, quemadmodum esset ei ratio totius belli descripta, docui. cum hæsitaret, cum cunctaretur, quæsiui, quid dubitaret proficisci eò, quò iam pridem pararat, cum arma, cum secures, cum fasces,

cum tubas, cum signa militaria, cum Aquilam illam argẽteam, cui ille etiam sacrarium scelerum domi suæ fecerat, scirem esse præmissam. in exilium eijciebam, quem iam ingressum in bellum esse uidebam? etenim, credo, Manlius iste centurio, qui in agro Fesulano castra posuit, bellum populo R. suo nomine indixit; & illa castra nunc non Catilinam ducem expectant; & ille eiectus in exilium, se Massiliam, ut aiunt, non in hæc castra conferet. ò conditionem miseram non modo administrandæ, uerum etiam conseruandæ reip. nunc si L. Catilina consilijs, laboribus, periculis meis circunclusus, ac debilitatus subito pertimuerit, sententiam mutauerit, deseruerit suos, consilium belli faciundi abiecerit, ex hoc cursu sceleris, & belli iter ad fugam atque in exilium conuerterit: non ille à me spoliatus armis audaciæ, non obstupefactus, ac perterritus mea diligentia, non de spe, conatuq; depulsus, sed indemnatus, innocens in exilium eiectus à consule ui, & minis esse dicetur: & erunt, qui illum, si hoc fecerit, non improbum, sed timidum; me non diligentissimum consulem, sed crudelissimum tyrannum existimari uelint. est mihi tanti Quirites huius inuidiæ falsæ, atque iniquæ tempestatem subire, dummodo à uobis huius horribilis belli, ac nefarij periculum depellatur. dicatur sane eiectus esse à me, dum modo eat in exilium: sed, mihi credite, non est iturus. nunquam ego à dijs immortalibus optabo Quirites inuidiæ meæ leuandæ causa, ut L. Catilinam ducere exercitum hostium, atque in armis uolitare audiatis: sed triduo tamen audietis: multoq; magis illud timeo, ne mihi sit inuidiosum

aliquando, quòd illum emiserim potius, quàm quòd eiecerim. sed cum sint homines, qui illum, cum profectus sit, eiectum esse dicant: ijdem, si interfectus esset, quid dicerent? quanquam isti, qui Catilinam Massiliam ire dictitant, non tam hoc queruntur, quàm uerentur. nemo est istorum tam misericors, qui illum non ad Manlium, quàm ad Massilienses ire malit. ille autem si mehercules hoc, quod agit, nunquam ante cogitasset, tamen latrocinantem se interfici mallet, quàm exulem uiuere. nunc uero, cum ei nihil adhuc præter ipsius uoluntatem, cogitationemq; acciderit, nisi quòd uiuis nobis Roma profectus est: optemus potius, ut eat in exilium, quàm queramur. sed cur tandiu de uno hoste loquimur? & de eo hoste, qui iam fatetur se esse hostem? & quem, quia, quod semper uolui, murus interest, non timeo? de ijs, qui dissimulant, qui Romæ remanent, qui nobiscum sunt, nihil dicimus? quos quidem ego, si ullo modo fieri posset, non tam ulcisci studeo, quàm sanare, et ipsos placare reip. neque, id quare fieri non possit, si me audire uoluerint, intelligo: exponam enim uobis Quirites, ex quibus generibus hominum istæ copiæ comparentur: deinde singulis medicinam consilij, atque orationis meæ, si quam potero, afferam. Primum genus est eorum, qui magno in ære alieno maiores etiam possessiones habent, quarum amore adducti dissolui nullo modo possunt. horum hominum species est honestissima: sunt enim locupletes: uoluntas uero & causa impudentissima. tu agris, tu ædificijs, tu argento, tu familia, tu rebus omnibus ornatus & copiosus sis, & dubites aliquid de possessione

detrahere, ac fidem acquirere? quid enim expectas? bellum? quid? ergo in uastatione omnium tuas possessiones sacrosanctas futuras putas? an tabulas nouas? errant, qui istas à Catilina expectant: meo beneficio tabulæ nouæ proferentur, uerum auctionariæ: neque enim isti, qui possessiones habent, alia ratione ulla salui esse possunt. quod si maturius facere uoluissent, neque, id quod stultissimum est, certare cum usuris fructibus prædiorum: locupletioribus ijs, & melioribus ciuibus uteremur. sed hosce homines minime puto pertimescendos, quòd aut deduci de sententia possunt, aut, si permanebunt, magis mihi uidentur uota facturi contra remp. quàm arma laturi. Alterum genus est eorum, qui quanquam premuntur ære alieno, dominationem tamen expectant, rerum potiri uolunt, honores, quos quieta rep. desperant, perturbata consequi se posse arbitrantur. quibus hoc præcipiendum uidetur, unum scilicet & idem, quod cæteris omnibus, ut desperent se id, quod conantur, consequi posse: primum omnium me ipsum uigilare, adesse, prouidere reip. deinde magnos animos esse in bonis uiris, magnã concordiam, maximam multitudinem, magnas præterea copias militum: deos denique immortales huic inuicto populo, clarissimo imperio, pulcherrimæ urbi contra tantam uim sceleris præsentis auxilium esse laturos. quòd si iam sint id, quod cum summo furore cupiunt, adepti: num illi in cinere urbis, & sanguine ciuium, quæ mente conscelerata, ac nefaria concupierunt, se consules, ac dictatores, aut etiam reges sperant futuros? non uident se cupere id, quod si ade-

pti fuerint, fugitiuo alicui, aut gladiatori concedi sit necesse? Tertium genus est ætate iam confectum, exercitatione robustum: quo ex genere est ipse Manlius, cui nunc Catilina successit: hi sunt homines ex ijs colonijs, quas Fesulis Sylla constituit: quas ego uniuersas ciuium esse optimorum & fortissimorum uirorum sentio: sed tamen hi sunt coloni, qui se insperatis repentinisq; pecunijs sumptuosius insolentiusq; iactarunt: hi dum ædificant tanquam beati, dum prædijs, lecticis, familijs magnis, conuiuijs, apparatibus delectantur, in tantum æs alienum inciderunt, ut, si salui esse uelint, Sylla sit ijs ab inferis excitandus. qui etiam non nullos agrestes, homines tenues, atque egentes, in eandem illam spem rapinarum ueterum impulerunt. quos ego utrosque Quirites in eodé genere prædatorum, direptorumq; pono. sed eos hoc moneo, desinant furere, & proscriptiones, & dictaturas cogitare: tantus enim illorum temporum dolor inustus est ciuitati, ut iam ista non modo homines, sed ne pecudes quidem mihi passuræ esse uideantur. Quartum genus est sane uarium, & mixtum, & turbulentum: qui iampridem premuntur: qui nunquam emergent: qui partim inertia, partim male gerendo negotio, partim etiam sumptibus in uetere ære alieno uacillant: qui uadimonijs, iudicijs, proscriptionibus bonorum defatigati, permulti & ex urbe, & ex agris se in illa castra conferre dicuntur. hosce ego non tam milites acres, quàm inficiatores lentos esse arbitror. qui homines primum, si stare non possunt, corruant, sed ita, ut non modo ciuitas, sed ne uicini qui-

dem proximi sentiant: nam illud non intelligo, quamobrem, si uiuere honeste non possunt, perire turpiter uelint, aut cur, minore dolore perituros se cum multis, quam si soli pereant, arbitrentur. Quintum genus est parricidarum, sicariorum, denique omnium facinorosorum: quos ego à Catilina non reuoco: nam neque diuelli ab eo possunt, & pereant sane in latrocinio, quoniam sunt ita multi, ut eos capere carcer non possit. Postremum autem genus est non solum numero, uerum etiam genere ipso, atque uita, quod proprium est Catilinæ, de eius delectu, immo uero de complexu eius, ac sinu, quos pexo capillo nitidos, aut imberbes, aut bene barbatos uidetis, manicatis, & talaribus, ac tritis tunicis, uelis amictos, non togis: quorum omnis industria uitæ, & uigilandi labor in antelucanis cœnis expromitur. In his gregibus omnes aleatores, omnes adulteri, omnes impuri, impudiciq; uersantur. hi pueri tam lepidi, ac delicati, non solũ amare, et amari, neque cantare, et psallere, sed etiã sicas uibrare, et spargere uenena didicerunt: qui nisi exeunt, nisi pereũt; etiam si Catilina perierit, scitote hoc in rep. seminarium Catilinarium futurum. ueruntamen quid sibi isti miseri uolunt? num suas secum mulierculas sunt in castra ducturi? quemadmodum autem illis carere poterunt, his præsertim iam noctibus? quo autem pacto illi Apenninum atque illas pruinas ac niues perferent? nisi iccirco se facilius hiemem toleraturos putant, quòd in conuiuijs nudi saltare didicerunt. ò bellum magnopere pertimescendum, cum hanc sit habiturus Catilina scortatorum cohortem prætoriam. In-

struite nunc Quirites contra has tam præclaras Catilinæ copias uestra præsidia, uestrosq; exercitus: & primum gladiatori illi confecto, & saucio consules, imperatoresq; uestros opponite: deinde contra illam naufragorum eiectam, ac debilitatam manum florem totius Italiæ, ac robur educite: iam uero urbes coloniarum, ac municipiorum respondebunt Catilinæ tumulis siluestribus. neque uero cæteras copias, ornamenta, præsidia uestra cum illius latronis inopia, atque egestate debeo conferre. sed si, omissis his rebus omnibus, quibus nos suppeditamus, eget ille, senatu, equitibus R. populo, urbe, ærario, uectigalibus, cuncta Italia, prouincijs omnibus, exteris nationibus; si, inquam, his rebus omissis, ipsas causas, quæ inter se confligunt, contendere uelimus: ex eo ipso, quàm ualde illi iaceant, intelligere possumus: ex hac enim parte pudor pugnat, illinc petulantia; hinc pudicitia, illinc stuprũ; hinc fides, illinc fraudatio; hinc pietas, illinc scelus; hinc constantia, hinc furor: hinc honestas, illinc turpitudo; hinc continentia, illinc libido: denique æquitas, temperantia, fortitudo, prudentia, uirtutes omnes certant cum iniquitate, cum luxuria, cum ignauia, cum temeritate, cum uitijs omnibus: postremo copiæ cum egestate, bona ratio cum perdita, mens sana cum amentia, bona denique spes cum omniũ rerum desperatione cõfligit. in huiusmodi certamine, ac prælio non'ne etiam si hominum studia deficiant, dij ipsi immortales cogent ab his præclarissimis uirtutibus tot, & tanta uitia superari? quæ cũ ita sint Quirites, uos, quemadmodum iã antea dixi, uestra tecta custodijs, uigilijsq;

defendite; mihi, ut urbi sine uestro motu ac sine ullo tumultu satis esset præsidij, consultum ac prouisum est. coloni omnes, municipesq; uestri certiores à me facti de hac nocturna excursione Catilinæ, facile urbes suas finesq; defendent: gladiatores, quam sibi ille maximam manum, & certissimam fore putauit, quanquam meliore animo sunt, quàm pars patriciorum, potestate tamen in uestra continebuntur: Q. Metellus, quem ego, prospiciens hoc, in agrum Gallicanum Picenumq; præmisi, aut opprimet hominem, aut omnes eius motus, conatusq; prohibebit: reliquis autem de rebus constituendis, maturandis, agendis iam ad senatum referemus, quem uocari uidetis. Nunc illos, qui in urbe remanserunt, atque adeo qui contra urbis salutem omniumq; uestrum in urbe à Catilina relicti sunt, quanquam sunt hostes, tamen, quia nati sunt ciues, monitos etiam atque etiam uolo. mea lenitas adhuc si cui solutior uisa est, hoc expectauit, ut id, quod latebat, erumperet. quod reliquum est, iam non possum obliuisci, meam hanc esse patriam, me horum esse consulem; mihi aut cum his uiuendum, aut pro his esse moriendum. nullus est portæ custos, nullus insidiator uiæ: si qui exire uolunt, consulere sibi possunt: qui uero in urbe se commouerit, cuius ego non modo factum, sed inceptum ullum, conatumue contra patriam deprehendero, sentiet in hac urbe esse consules uigilantes, esse egregios magistratus, esse fortem senatum, esse arma, esse carcerem, quem uindicem nefariorum ac manifestorum scelerum maiores nostri esse uoluerunt. atque hæc omnia sic agentur Quirites, ut res maximæ mini-

mo motu, pericula summa nullo tumultu, bellum intestinum, ac domesticum, post hominum memoriam crudelissimum & maximum, me uno togato duce & imperatore sedetur. quod ego sic administrabo Quirites, ut, si ullo modo fieri poterit, ne improbus quidem quisquam in hac urbe pœnam sui sceleris sufferat. sed si uis manifestæ audaciæ, si impendens patriæ periculum me necessario de hac animi lenitate deduxerint: illud profecto perficiam, quod in tanto, & tam insidioso bello uix optandum uidetur, ut ne quis bonus intereat, paucorumq; pœna uos omnes iam salui esse possitis. quæ quidem ego neque mea prudentia, neque humanis consilijs fretus polliceor uobis Quirites, sed multis, & non dubijs deorum immortalium significationibus: quibus ego ducibus in hanc spem, sententiamq; sum ingressus: qui iam non procul, ut quondam solebant, ab extero hoste atque longinquo, sed hic presentes suo numine, atque auxilio sua templa, atque urbis tecta defendunt: quos uos Quirites precari, uenerari, atque implorare debetis, ut quam urbem pulcherrimam, florentissimam, potentissimamq; esse uoluerunt, hanc, omnibus hostium copijs terra, mariq; superatis, à perditissimorum ciuium nefario scelere defendant.

IN L. CATILINAM, AD QVIRITES, ORATIO XXI.

R Emp. Quirites, uitamq; omnium ue-strum, bona, fortunas, coniuges, liberosq; uestros, atque hoc domicilium clarissimi imperij, fortunatissimam pulcherrimamq; urbem, hodierno die, deorum immortalium summo erga uos amore, laboribus, consilijs, periculisq; meis, ex flamma, atque ferro, ac pene ex faucibus fati ereptam, & uobis conseruatam, ac restitutam uidetis. & si non minus nobis iucundi, atque illustres sunt ij dies, quibus conseruamur, quàm illi, quibus nascimur; quòd salutis certa lætitia est, nascendi incerta conditio; & quòd sine sensu nascimur, cum uoluptate conseruamur: profecto, quoniam illum, qui hanc urbem condidit, Romulum ad deos immortales beneuolentia, famaq; sustulimus; esse apud uos, posterosq; uestros in honore debet dies is, qui eandem hanc urbem conditam, amplificatamq; seruauit: nam totius urbis templis, delubris, tectis omnibus subiectos prope iam ignes circundatosq; restinximus; iidemq; gladios in remp. districtos retudimus, mucronesq; eorum à iugulis uestris reiecimus. quæ quoniam in senatu illustrata, patefacta, compertaq; sunt per me: uobis iam exponam breuiter Quirites: ut, & quanta, & quàm manifesta, & qua ratione inuestigata, & comprehensa sint, uos, qui & ignoratis, & expectatis, scire possitis. Principio, ut Catilina paucis

ante diebus erupit ex urbe, cum sceleris sui socios, & huiusce nefarij belli acerrimos duces Romæ reliquisset; semper uigilaui, & prouidi Quirites, quemadmodum in tantis, & tam absconditis insidijs salui esse possemus. nam tum, cum ex urbe Catilinam eijciebam, (non enim iam uereor huius uerbi inuidiam, cum illa magis sit timenda, quòd uiuus egressus est) sed tum, cum illum exterminari uolebam, aut reliquam coniuratorum manum simul exituram, aut eos, qui remansissent, infirmos sine illo ac debiles fore putabam. atque ego, ut uidi, quos maximo furore, et scelere esse inflammatos sciebam, eos esse nobiscum, & Romæ remansisse; in eo omnes dies noctesq; consumpsi, ut, quid agerent, quid molirentur, sentirem, ac uiderem: ut, quoniam auribus uestris propter incredibilem magnitudinem sceleris minorem fidem faceret oratio mea, rem ita comprehenderem, ut tum demum animis saluti uestræ prouideretis, cum oculis maleficium ipsum uideretis. itaque ut comperi legatos Allobrogum, belli transalpini, & tumultus Gallici excitandi causa, à P. Lentulo esse solicitatos, eosq; in Galliam ad suos ciues, eodem itinere cum literis, mandatisq; ad Catilinam esse missos, comitemq; ijs adiunctum Vulturcium, atque huic datas esse ad Catilinam literas: facultatem mihi oblatam putaui, ut, quod erat difficillimum, quodq; ego semper optabam à dijs immortalibus, tota res non solum à me, sed etiam à senatu, & à uobis manifeste deprehenderetur. itaque hesterno die L. Flaccum & C. Pontinium prætores, fortissimos, atque amantissimos reip. uiros, ad me uocaui: rem omnem exposui: quid fieri placeret,

ostendi. illi autem, qui omnia de rep. præclara atque egregia sentirent, sine recusatione, ac sine ulla mora negotium susceperunt, & , cum aduesperasceret, occulte ad pontem Miluium peruenerunt, atque ibi in proximis uillis ita bipartiti fuerunt, ut Tiberis inter eos & pons interesset. eodem autem & ipsi sine cuiusquam suspicione multos fortes uiros eduxerunt: & ego de præfectura Reatina complures delectos adolescentes, quorum opera utor assidue in reip. præsidio, cum gladijs miseram. interim tertia fere uigilia exacta, cum iam pontem cum magno comitatu legati Allobrogum ingredi inciperent, unaq; Vulturcius: fit in eos impetus; educuntur & ab illis gladij, & à nostris. res erat prætoribus nota solis, ignorabatur à cæteris. tum interuentu Pontinij, atque Flacci pugna, quæ erat commissa, sedatur: literæ, quæcunque erant in eo comitatu, integris signis, prætoribus traduntur: ipsi comprehensi ad me, cum iam dilucesceret, deducuntur. atque horum omnium scelerum improbissimorum machinatorem Cimbrum Gabinium statim ad me nihil dum suspicantem uocaui: deinde item accersitur P. Statilius, & post eum Cethegus: tardissime autem Lentulus uenit, credo, quòd in literis dandis præter consuetudinem proxima nocte uigilarat. cum uero summis ac clarissimis huius ciuitatis uiris, qui audita re frequentes ad me mane conuenerant, literas à me prius aperiri, quàm ad senatum referri placeret, ne, si nihil esset inuentum, temere à me tantus tumultus iniectus ciuitati uideretur: negaui me esse facturum, ut de periculo publico non ad consilium publicum rem integram deferrem:

etenim Quirites ſi ea, quæ erant ad me delata, reperta non eſſent, tamen ego non arbitrabar in tantis reip. periculis eſſe mihi nimiam diligentiam pertimeſcendam. ſenatum frequentem celeriter, ut uidiſtis, coegi: atque interea ſtatim, admonitu Allobrogum, C. Sulpitium præt. fortem uirum miſi, qui ex ædibus Cethegi, ſi quid telorum eſſet, efferret. ex quibus ille maximum ſicarum numerum, & gladiorum extulit. introduxi Vulturcium ſine Gallis: fidem ei publicam iuſſu ſenatus dedi: hortatus ſum, ut ea, quæ ſciret, ſine timore indicaret. tum ille ~~dixit~~, cum uix ſe ex magno timore recreaſſet, à P. Lentulo ſe habere ad Catilinam mandata, & literas, ut ſeruorum præſidio uteretur, et ad urbem quamprimum cum exercitu accederet: id autem eo conſilio, ut, cum urbem omnibus ex partibus, quemadmodum deſcriptum, diſtributumq́; erat, incendiſſent, cædemq́; infinitam ciuium feciſſent, præſto eſſet ille, qui & fugientes exciperet, & ſe cum his urbanis ducibus coniungeret. introducti autem Galli, iuſiurandum ſibi, & literas à P. Lentulo, Cethego, Statilio ad ſuam gentem datas eſſe dixerunt, atque ita ſibi ab his & à L. Caſſio eſſe præſcriptum, ut equitatum in Italiam quamprimum mitterent, pedeſtres ſibi copias non defuturas: Lentulum autem ſibi confirmaſſe, ex fatis ſibyllinis, aruſpicumq́; reſponſis ſe eſſe tertium illum Cornelium, ad quem regnum huius urbis, atque imperium peruenire eſſet neceſſe: Cinnam ante ſe, & Syllam fuiſſe: eundemq́; dixiſſe, fatalem hunc eſſe annum ad interitum huius urbis, atque imperij, qui eſſet decimus annus poſt uirginum abſolutionem, poſt Ca-

pitolij autem incensionem uigesimus. hanc autem Cethego cum cæteris controuersiam fuisse dixerunt, quòd, cum Lentulo, & cæteris Saturnalibus cædem fieri, atque urbem incendi placeret, Cethego nimium id longum uideretur. ac, ne longum sit Quirites, tabellas proferri iussimus, quæ à quoque dicebantur datæ. primum ostendimus Cethego: signum cognouit. nos linum incidimus, legimus. erat scriptum ipsius manu Allobrogum senatui, & populo, sese, quæ eorum legatis confirmasset, esse facturum: orare, ut item illi facerent, quæ sibi legati eorum præcepissent. tum Cethegus, qui paulo ante aliquid de gladijs, ac sicis, quæ apud illum itidem erant deprehensæ, respondisset, dixissetq; se semper bonorum ferramentorum studiosum fuisse; recitatis literis, debilitatus, atque abiectus, conscientia conuictus repente conticuit. Introductus Statilius, cognouit manum et signum suum. recitatæ sunt tabellæ in eandem fere sententiam: confessus est. Tum ostendi tabellas Lentulo, & quæsiui, cognosceret ne signum: annuit. est uero, inquam, signum quidem notum, imago aui tui clarissimi uiri, qui amauit unice patriam, & ciues suos: quæ quidem te à tanto scelere etiam muta reuocare debuit. Leguntur eadem ratione ad senatum Allobrogum populumq; literæ. si quid de his rebus dicere uellet, feci potestatem. atque ille quidem primo negauit: post autem aliquando, toto indicio exposito atque edito, surrexit: quæsiuit à Gallis, quid sibi esset cum ijs, quamobrem domum suam uenissent; itemq; à Vulturcio. qui cum illi breuiter constanterq; respondissent, per quem ad eum, quotiesq; ue-

nissent; quæsissentq; ab eo, nihil ne secum esset de fatis sibyllinis locutus: tum subito ille scelere demens, quanta uis conscientiæ esset, ostendit: nam cum id posset inficiari, repente præter opinionem omnium confessus est: ita eum non modo ingenium illud, & dicendi exercitatio, qua semper ualuit, sed etiam, propter uim sceleris manifesti atque deprehensi, impudentia, qua superabat omnes, improbitasq; defecit. Vulturcius uero subito proferri literas atque aperiri iussit, quas sibi à Lentulo ad Catilinam datas esse dicebat: atque ibi uehementissime perturbatus Lentulus, tamen signum et manum suam cognouit. erant autem scriptæ sine nomine, sed ita. QVI SIM, EX EO, QVEM AD TE MISI, COGNOSCES. CVRA, VT VIR SIS: ET COGITA, QVEM IN LOCVM SIS PROGRESSVS: ET VIDE, QVID IAM TIBI SIT NECESSE: CVRA, VT OMNIVM TIBI AVXILIA ADIVNGAS, ETIAM INFIMORVM. Gabinius deinde introductus, cum primo impudenter respondere cœpisset, ad extremum nihil ex ijs, quæ Galli insimulabant, negauit. ac mihi quidem Quirites cum illa certissima sunt uisa argumenta, atque indicia sceleris, tabellæ, signa, manus, denique uniuscuiusque confessio: tum multo illa certiora, color, oculi, uultus, taciturnitas: sic enim obstupuerant, sic terram intuebantur, sic furtim non nunquam inter se aspiciebant, ut non iam ab alijs indicari, sed ipsi à se uiderentur. Indicijs expositis, atque editis Quirites, senatum consului, de summa reip. quid fieri placeret. dictæ sunt à principibus acerrimæ ac for

tissimæ sententiæ, quas senatus sine ulla uarietate est consecutus. & quoniam nondum est perscriptum S. C. ex memoria uobis Quirites, quid senatus censuerit, exponam. Primum mihi gratiæ uerbis amplissimis aguntur, quòd uirtute, consilio, prouidentia mea resp. periculis sit maximis liberata: deinde L. Flaccus & C. Pontinus prætores, quòd eorum opera forti fideliq; usus essem, merito ac iure laudantur: atque etiam uiro forti, collegæ meo, C. Antonio laus impertitur, quòd eos, qui huius coniurationis participes fuissent, à suis & reip. consilijs remouisset. atque ita censuerunt, ut P. Lentulus, cum se pretura abdicasset, tum in custodiam traderetur; itemq; ut C. Cethegus, L. Statilius, P. Gabinius, qui omnes præsentes erant, in custodiam traderentur: atque idem hoc decretum est in L. Cassium, qui sibi procurationem incendendæ urbis depoposcerat; in M. Ceparium, cui ad solicitandos pastores Apuliam esse attributam erat indicatum; in P. Furium, qui est ex ijs colonis, quos Fesulas L. Sylla deduxit; in Q. Manlium Chilonem, qui una cum hoc Furio semper erat in hac Allobrogum solicitatione uersatus; in P. Vmbrenum, libertinum hominem, à quo primum Gallos ad Gabinium perductos esse constabat. atque ea lenitate senatus est usus Quirites, ut ex tanta coniuratione, tantáq; ui ac multitudine domesticorum hostium nouem hominum perditissimorum pœna rep. cóseruata, reliquorum mentes sanari posse arbitraretur. atque etiam supplicatio dijs immortalibus pro singulari eorum merito, meo nomine decreta est Quirites: quod mihi primum post hanc urbem conditam togato contigit: et ijs decreta uer

bis est, quòd urbem incendijs, cæde ciues, Italiam bello liberassem. quæ supplicatio si cum cæteris conferatur Quirites, hoc intersit, quòd cæteræ bene gesta, hæc una cõseruata rep. constituta est. atque illud, quod faciendum primum fuit, factum atque transactum est. nam P. Lentulus, quanquam patefactus indicijs, et cõfessionibus suis, iudicio senatus non modo prætoris ius, uerum etiam ciuis amiserat; tamen magistratu se abdicauit; ut, quæ religio C. Mario clarissimo uiro non fuerat, quo minus C. Glauciam, de quo nihil nominatim erat decretum, prætorem occideret, ea nos religione in priuato P. Lentulo puniendo liberaremur. Nunc, quoniam Quirites sceleratissimi periculosissimiq; belli nefarios duces captos iam, & comprehensos tenetis, existimare debetis, omnes Catilinæ copias, omnes spes, atque opes his depulsis urbis periculis concidisse. quem quidem ego cum ex urbe pellebam, hoc prouidebam animo Quirites, remoto Catilina, nec mihi esse P. Lentuli somnum, nec L. Cassij adipem, nec C. Cethegi furiosam temeritatem pertimescendam. ille erat unus timendus ex his omnibus, sed tandiu, dum mœnibus urbis continebatur: omnia norat: omnium aditus tenebat: appellare, tentare, sollicitare poterat, audebat: erat ei consilium ad facinus aptum: consilio autem neque lingua, neque manus deerat: iam ad cæteras res conficiendas certos homines delectos ac descriptos habebat: neque uero, cum aliquid mandauerat, confectum putabat; nihil erat, quod non ipse obiret, occurreret, uigilaret, laboraret: frigus, sitim, famem ferre poterat. hunc ego hominem tam acrem, tam paratum, tam audacem, tam callidum, tam in sce

lere uigilantem, tam in perditis rebus diligentem nisi ex domesticis insidijs in castrése latrocinium compulissem; (dicam id, quod sentio, Quirites) non facile hanc tantam molem mali à ceruicibus uestris depulissem. non ille uobis Saturnalia constituisset; neque tanto ante exitium, ac fati diem reip. denunciasset; neque commisisset, ut signum, ut literæ suæ, testes denique manifesti sceleris deprehenderetur. quæ nunc illo absente sic gesta sunt, ut nullum in priuata domo furtum unquam sit tam palam inuentum, quàm hæc tanta in remp. coniuratio manifesto inuenta atque deprehensa est. quòd si Catilina in urbe ad hanc diem remansisset: quanquam, quoad fuit, omnibus eius consilijs occurri, atque obstiti; tamen, ut leuissime dicam, dimicandum nobis cum illo fuisset; neque nos unquam, dum ille in urbe hostis fuisset, tantis periculis remp. tanta pace, tanto otio, tanto silentio, liberassemus. quanquam hæc omnia Quirites ita sunt à me administrata, ut deorum immortalium nutu atque consilio et gesta & prouisa esse uideantur. idq́; cum coniectura consequi possumus, quòd uix uidetur humani consilij tantarum rerum gubernatio esse potuisse: tum uero ita præsentes his temporibus opem & auxilium nobis tulerunt, ut eos pene oculis uidere possemus. nam ut illa omittam, uisas nocturno tempore ab occidente faces, ardoremq́; cœli, ut fulminum iactus, ut terræ motus, cæteraq́;, quæ tam multa nobis consulibus facta sunt, ut hæc, quæ nunc fiunt, canere dij immortales uiderentur: hoc certe Quirites, quod sum dicturus, neque prætermittendum, neque relinquendum est. nam profecto memoria tenetis, Cotta, et

Torquato consulibus, complures in Capitolio turres de cœlo esse percussas, cum et simulacra deorum immortalium depulsa sunt, & statuæ ueterum hominum deiectæ, & legum æra liquefacta. tactus est etiam ille, qui hanc urbem condidit, Romulus, quem inauratum in Capitolio, paruum, atque lactentem, uberibus lupinis inhiantem, fuisse meministis. quo quidem tempore, cum aruspices ex tota Etruria conuenissent, cædes, atque incendia, et legum interitum, & bellum ciuile ac domesticum, et totius urbis ac imperij occasum appropinquare dixerunt, nisi dij immortales omni ratione placati suo numine prope fata ipsa flexissent. itaque illorum responsis tunc & ludi decem per dies facti sunt, neque res ulla, quæ ad placandum deos pertineret, prætermissa est: ijdemq; iusserunt simulacrum Iouis facere maius, & in excelso collocare, &, contra atque ante fuerat, ad orientem conuertere: ac se sperare dixerunt, si illud signum, quod uidetis, solis ortum, & forum curiamq; conspiceret, fore, ut ea consilia, quæ clam essent inita contra salutem urbis, atque imperij, illustrarentur, ut à senatu, populoq; R. perspici possent. atque illud ita collocandum consules illi statuerunt: sed tanta fuit operis tarditas, ut neque à superioribus consulibus, neque à nobis ante hodiernum diem collocaretur. hic quis potest esse Quirites tam auersus à uero, tam præceps, tam mente captus, qui neget hæc omnia, quæ uidemus, præcipueq; hác urbem deorum immortalium nutu, atque potestate administrari? etenim cum esset ita respósum, cædes, incendia, interitumq; reip. comparari, & ea à perditis ciuibus: quæ tum propter magnitudinem scele=

rum nonnullis incredibilia uidebantur, ea non modo cogitata à nefarijs ciuibus, uerum etiam suscepta esse sensistis. illud uero non'ne ita præsens est, ut nutu Iouis optimi Maximi factum esse uideatur? ut, cum hodierno die mane per forum meo iussu et coniurati, et eorum indices in ædem Concordiæ ducerentur, eo ipso tempore signum statueretur: quo collocato, atque ad uos, senatumq; conuerso, omnia et senatus, & uos, quæ erant contra salutem omnium cogitata, illustrata, & patefacta uidistis. quo etiam maiore sunt isti odio supplicioq; digni, qui non solum uestris domicilijs atque tectis, sed etiam deorum templis atque delubris sunt funestos ac nefarios ignes inferre conati: quibus ego si me restitisse dicam, nimium mihi sumam, et non sim ferendus: ille, ille Iupiter restitit: ille Capitolium ille hæc templa, ille hanc urbem, ille uos omnes saluos esse uoluit. dijs ego immortalibus ducibus hanc mentem Quirites uoluntatemq; suscepi, atque ad hæc tanta indicia perueni. iam uero illa Allobrogum solicitatio à Lentulo, cæterisq; domesticis hostibus, tanta res tam dementer credita et ignotis, et barbaris, commissæq; literæ nunquam essent profecto, nisi à dijs immortalibus huic tantæ audaciæ consilium esset ereptum. quid uero, ut homines Galli, ex ciuitate male pacata, quæ gens una restat, quæ populo R. bellum facere & posse, & non nolle uideatur, spem imperij & rerum amplissimarum, ultro sibi à patricijs hominibus oblatam, negligerent, uestramq; salutem suis opibus anteponerent; id non'ne diuinitus factum esse putatis? præsertim qui nos non pugnando, sed tacendo superare potuerunt. quamobrem Quirites, quoniam ad

omnia puluinaria supplicatio decreta est, celebratote illos dies cum coniugibus, ac liberis uestris: nam multi saepe honores dijs immortalibus iusti habiti sunt, ac debiti, sed profecto iustiores nunquam. erepti enim ex crudelissimo ac miserrimo interitu, & erepti sine caede, sine sanguine, sine exercitu, sine dimicatione, togati me uno togato duce & imperatore uicistis. etenim recordamini Quirites omnes ciuiles dissensiones, neque solum eas, quas audistis; sed & has, quas uosmet ipsi meministis et uidistis. L. Sylla P. Sulpicium oppressit: C. Marium, custodem huius urbis, multosq; fortes uiros partim eiecit ex ciuitate, partim interemit. Cn. Octauius consul armis ex urbe collegam suum expulit. omnis hic locus aceruis corporum, & ciuium sanguine redundauit. superauit postea Cinna cum Mario. tum uero clarissimis uiris interfectis, lumina ciuitatis extincta sunt. ultus est huius uictoriae crudelitatem postea Sylla. ne dici quidem opus est quanta diminutione ciuium, et quanta calamitate reip. dissensit M. Lepidus à clarissimo, & fortissimo uiro Q. Catulo: attulit non tam ipsius interitus reip. luctum, quàm caeterorum. atque illae dissensiones erant huiusmodi Quirites, quae non ad delendam, sed ad commutandam remp. pertinerent. non illi nullam esse remp. sed in ea, quae esset, se esse principes; neque hanc urbem cõflagrare, sed se in hac urbe florere uoluerunt. atque illae tamen omnes dissensiones, quarum nulla exitium reip. quaesiuit, eiusmodi fuerunt, ut non reconciliatione concordiae, sed internicione ciuium dijudicatae sint. in hoc autem uno post hominum memoriam maximo, crudelissimoq; bello, quale bellum nul-

la unquam barbaria cum sua gente gessit, quo in bello lex hæc fuit à Lentulo, Catilina, Cassio, Cethego constituta, ut omnes, qui salua urbe salui esse possent, in hostium numero ducerentur, ita me gessi Quirites, ut omnes salui conseruaremini. & cum hostes uestri tantum superfuturum putassent, quantum infinitæ cædi restitisset; tantum autem urbis, quantum flamma obire non potuisset: & urbem, et ciues integros incolumesq; seruaui. quibus pro tantis rebus Quirites nullum ego à uobis præmium uirtutis, nullum insigne honoris, nullum monimentum laudis postulo, præterquam huius diei memoriam sempiternam. in animis ego uestris omnes triumphos meos, omnia ornamenta honoris, monimenta gloriæ, laudis insignia condi et collocari uolo. nihil me mutum potest delectare, nihil tacitum, nihil denique huiusmodi, quod etiam minus digni assequi possint. memoria uestra Quirites nostræ res alentur, sermonibus crescent, literarum monimentis inueterascent, & corroborabuntur: eandemq; diem intelligo, quam spero æternam fore, & ad salutem urbis, & ad memoriam consulatus mei propagatam; unoq; tempore in hac rep. duos ciues extitisse, quorum alter fines uestri imperij non terræ, sed cœli regionibus terminaret, alter eiusdem imperij domicilium, sedemq; seruaret. sed quoniam earum rerum, quas ego gessi, non est eadem fortuna, atque conditio, quæ illorum, qui externa bella gesserunt; quod mihi uiuendum sit cum illis, quos uici, ac subegi; illi hostes aut interfectos, aut oppressos reliquerunt: uestrum est Quirites, si cæteris recta sua facta prosunt, mihi mea ne quando obsint, pro-

uidere: mentes enim hominum audacissimorum sceleratæ, ac nefariæ ne uobis nocere possent, ego prouidi; ne mihi noceant, uestrum est prouidere. quanquam Quirites mihi quidem ipsi nihil iam ab istis noceri potest: magnum enim est in uobis præsidium, quod mihi in perpetuum comparatum est; magna in rep. dignitas, quæ me semper tacita defendet; magna uis est conscientiæ; quam qui negligent, cum me uiolare uolent, se ipsi indicabunt. est etiam in nobis is animus Quirites, ut non modo nullius audaciæ cedamus, sed etiam omnes improbos ultro semper lacessamus. quòd si omnes impetus domesticorum hostium, depulsi à uobis, se in me unum cõuerterint: uobis erit prouidendum Quirites, qua conditione posthac eos esse uelitis, qui se pro salute uestra obtulerint inuidiæ periculisq; omnibus: mihi quidem ipsi, quid est, quod iam ad uitæ fructum possit acquiri? præsertim cum neque in honore uestro, neque in gloria uirtutis quidquam uideam altius, quò quidem mihi libeat ascendere: illud perficiam profectò Quirites, ut ea, quæ gessi in consulatu, priuatus tuear, atque ornem: ut, si qua est inuidia in conseruanda rep. suscepta, lædat inuidos, mihi ualeat ad gloriam. denique ita me in rep. tractabo, ut meminerim semper quæ gesserim, curemq; ut ea uirtute, non casu gesta esse uideãtur. Vos Quirites, quoniam iam nox est, ueneramini illum Iouem custodem huius urbis, ac uestrum, atque in uestra tecta discedite, et ea, quanquam iam periculũ est depulsum, tamen æque, ac priori nocte fecistis, custodijs, uigilijsq; defendite. id ne uobis diutius faciundum sit, atque ut in perpetua pace esse possitis, prouidebo.

IN L. CATILINAM, IN SENATV. ORATIO XXII.

V Ideo P.C. in me omnium uestrum ora, atque oculos esse conuersos: uideo uos non solum de uestro, ac reip. uerum etiam, si id depulsum sit, de meo periculo esse solicitos. est mihi iucunda in malis, & grata in dolore uestra erga me uoluntas: sed eam per deos immortales quæso deponite, atque obliti salutis meæ, de uobis, ac de liberis uestris cogitate. mihi quidem si hæc conditio consulatus data est; ut omnes acerbitates, omnes dolores, cruciatusq; perferrem, feram non solum fortiter, sed etiam libenter, dum modo meis laboribus uobis populoq; R. dignitas, salusq; pariatur. ego sum ille consul P. C. cui non forū, in quo omnis æquitas continetur; non campus, consularibus auspicijs consecratus; non curia, summum auxilium omnium gentium; non domus, commune perfugium; non lectus, ad quietem datus; non denique hæc sedes honoris, sella curulis unquam uacua mortis periculo, atque insidijs fuit. ego multa tacui, multa pertuli, multa concessi, multa meo quodam dolore in uestro timore sanaui. nunc si hunc exitum consulatus mei dij immortales esse uoluerunt, ut uos P. C. populumq; R. ex cæde misera, coniuges, liberosq; uestros, uirginesq; Vestales ex acerbissima uexatione, templa, atque delubra, hanc pulcherrimam patriam omnium nostrum ex fœdissima flamma, totam Italiam ex bello, et ua=

ſtitate eriperem: quæcunque mihi uni proponetur fortuna, ſubeatur. etenim ſi P. Lentulus ſuum nomen inductus à uatibus fatale ad perniciem reip. fore putauit: cur ego non læter meum conſulatum ad ſalutem reip. prope fatalem extitiſſe? quare P. C. conſulite uobis, proſpicite patriæ, conſeruate uos, coniuges, liberos, fortunasq; ueſtras, populi R. nomen, ſalutemq́; defendite, mihi parcere, ac de me cogitare deſinite. nam primum debeo ſperare omnes deos, qui huic urbi præſident, pro eo mihi, ac mereor, relaturos gratiam eſſe: deinde, ſi quid obtigerit, æquo animo, paratoq́; moriar: neque enim turpis mors forti uiro poteſt accidere, neque immatura conſulari, nec miſera ſapienti. nec tamen ego ſum ille ferreus, qui fratris cariſſimi atque amantiſſimi præſentis mœrore non mouear, horumq́; omnium lacrymis, à quibus me circunſeſſum uidetis: neque meam mentem non domum ſæpe reuocat exanimata uxor, abiecta metu filia, & paruulus filius, qui mihi uidetur amplecti remp. tanquam obſidem conſulatus mei; neque ille, qui expectans huius exitum diei aſtat in conſpectu meo, gener. moueor his rebus omnibus, ſed in eam partem, ut ſalui ſint nobiſcum omnes, etiam ſi uis aliqua me oppreſſerit, potius, quàm ut illi et nos una reip. peſte pereamus. quare P.C. incumbite ad reip. ſalutem, circunſpicite omnes procellas, quæ impendent, niſi prouidetis. non Ti. Gracchus, qui iterum tribunus pl. fieri uoluit; non C. Gracchus, qui agrarios concitare conatus eſt; non L. Saturninus, qui C. Memmium occidit, in diſcrimen aliquod, atque in ueſtræ ſeueritatis iudicium adduci-

tur: sed tenentur ij, qui ad urbis incendium, ad uestrum omnium cædem, ad Catilinam accipiendum Romæ restiterunt: tenentur literæ, signa, manus, denique uniuscuiusque confessio: solicitantur Allobroges: seruitia excitantur: Catilina accersitur: id est initum consilium, ut, interfectis omnibus, nemo ne ad deplorandum quidem populi R. nomen atque ad lamentandam tāti imperij calamitatem relinquatur. hæc omnia indices detulerūt, rei confessi sunt, uos multis iam indicijs iudicauistis: primum, quòd mihi gratias egistis singularibus uerbis, et mea uirtute, atque diligentia perditorum hominum patefactam esse coniurationem decreuistis: deinde, quòd P. Lentulum, ut se abdicaret prætura, coegistis: tum, quòd eum, & cæteros, de quibus iudicauistis, in custodiam dandos censuistis: maximéq;, quòd meo nomine supplicationem decreuistis; qui honos togato habitus ante me est nemini: postremo, hesterno die præmia legatis Allobrogum, Titoq; Vulturcio dedistis amplissima. quæ sunt omnia eiusmodi, ut ij, qui in custodiam nominatim dati sunt, sine ulla dubitatione à uobis damnati esse uideantur. sed ego institui referre ad uos P. C. tanquam integrum, & de facto, quid iudicetis; & de pœna, quid censeatis. illa prædicam, quæ sunt consulis. Ego magnum in rep. uersari furorem, & noua quædam misceri, & concitari mala iampridem uidebam: sed hāc tantam, tam exitiosam haberi coniurationem à ciuibus, nunquam putaui. nunc, quidquid est, quocunque uestræ mentes inclinant atque sententiæ, statuendum uobis ante noctem est. quantum facinus ad nos delatum sit, ui-

detis. huic si paucos putatis affines esse, uehementer erratis. latius opinione disseminatum est hoc malum: manauit non solum per Italiam, uerum etiam transcendit alpes, & obscure serpens multas iam prouincias occupauit. id opprimi sustentando ac prolatando nullo pacto potest. quacunque ratione placet, celeriter uobis uindicandũ est. uideo duas adhuc esse sententias; unam D. Silani, qui censet eos, qui hæc delere conati sunt, morte esse multandos; alteram C. Cæsaris, qui mortis pœnam remouet, cæterorum suppliciorum omnes acerbitates amplectitur. uterque & pro sua dignitate, & pro rerum magnitudine in summa seueritate uersatur. alter eos, qui nos omnes, qui populum R. uita priuare conati sunt, qui delere imperium, qui populi R. nomen extinguere, puncto temporis frui uita, & hoc communi spiritu non putat oportere: atque hoc genus pœnæ sæpe in improbos ciues in hac rep. esse usurpatum recordatur. alter intelligit, mortem à dijs immortalibus non esse supplicij causa constitutam, sed aut necessitatem naturæ, aut laborum, ac miseriarum quietem esse: itaque eam sapientes nunquam inuiti, fortes etiam sæpe libenter oppetiuerunt. uincula uero, & ea sempiterna, certe ad singularem pœnam nefarij sceleris inuenta sunt. itaque municipijs dispertiri iubet. habere uidetur ista res iniquitatem, si imperare uelis; difficultatem, si rogare. decernatur tamen, si placet: ego enim suscipiam, &, ut spero, reperiam, qui id, quod salutis omnium causa statueritis, non putet esse suæ dignitatis recusare. adiungit grauem pœnam municipibus, si quis eorum uincula ruperit:

horribiles custodias circundat: & digna scelere hominũ perditorum sancit, ne quis eorum pœnam, quos condemnat, aut per senatum, aut per populum leuare possit: eripit etiam spem, quæ sola hominem in miserijs consolari solet: bona præterea publicari iubet: uitam solam relinquit nefarijs hominibus: quam si eripuisset, multas uno dolore animi, ac corporis, & omnes scelerum pœnas ademisset. itaque, ut aliqua in uita formido improbis esset posita, apud inferos eiusmodi quædam illi antiqui supplicia impijs constituta esse uoluerunt; quòd uidelicet intelligebant, his remotis, non esse mortem ipsam pertimescẽdam. nunc P. C. ego mea uideo quid intersit. si eritis secuti sententiam C. Cæsaris; quoniam hanc is in rep. uiam, quæ popularis habetur, secutus est, fortasse minus erunt hoc monitore & auctore huiusce sententiæ mihi populares impetus pertimescendi. sin illam alteram secuti eritis, nescio an amplius mihi negotij contrahatur: sed tamen meorum periculorum rationes utilitas reip. uendicat: habemus enim à C. Cesare, sicut ipsius dignitas, et maiorum eius amplitudo postulabat, sentẽtiam tanquam obsidem perpetuæ in remp. uoluntatis: intellectum est, quid interest inter leuitatem concionatorum, & animum uere popularem, saluti populi consulentem. uideo, de istis, qui se populares haberi uolunt, abesse non neminem; ne de capite uidelicet ciuium R. sententiam ferat. is & nudius tertius in custodiam ciues R. Cethegum, et P. Lentulum dedit; & supplicationem mihi decreuit; & indices hesterno die maximis præmijs affecit. iam hoc nemini dubium est, qui reo custodiam,

nissent; quæsissentq; ab eo, nihil ne secum esset de fatis sibyllinis locutus: tum subito ille scelere demens, quanta uis conscientiæ esset, ostendit: nam cum id posset inficiari, repente præter opinionem omnium confessus est: ita eum non modo ingenium illud, & dicendi exercitatio, qua semper ualuit, sed etiam, propter uim sceleris manifesti atque deprehensi, impudentia, qua superabat omnes, improbitasq; defecit. Vulturcius uero subito proferri literas atque aperiri iussit, quas sibi à Lentulo ad Catilinam datas esse dicebat: atque ibi uehementissime perturbatus Lentulus, tamen signum et manum suam cognouit. erant autem scriptæ sine nomine, sed ita. QVI SIM, EX EO, QVEM AD TE MISI, COGNOSCES. CVRA, VT VIR SIS: ET COGITA, QVEM IN LOCVM SIS PROGRESSVS: ET VIDE, QVID IAM TIBI SIT NECESSE: CVRA, VT OMNIVM TIBI AVXILIA ADIVNGAS, ETIAM INFIMORVM. Gabinius deinde introductus, cum primo impudenter respondere cœpisset, ad extremum nihil ex ijs, quæ Galli insimulabant, negauit. ac mihi quidem Quirites cum illa certissima sunt uisa argumenta, atque indicia sceleris, tabellæ, signa, manus, denique uniuscuiusque confessio: tum multo illa certiora, color, oculi, uultus, taciturnitas: sic enim obstupuerant, sic terram intuebantur, sic furtim non nunquam inter se aspiciebant, ut non iam ab alijs indicari, sed ipsi à se uiderentur. Indicijs expositis, atque editis Quirites, senatum consului, de summa reip. quid fieri placeret. dictæ sunt à principibus acerrimæ ac for

tissimæ sententiæ, quas senatus sine ulla uarietate est consecutus. & quoniam nondum est perscriptum S. C. ex memoria uobis Quirites, quid senatus censuerit, exponam. Primum mihi gratiæ uerbis amplissimis aguntur, quòd uirtute, consilio, prouidentia mea resp. periculis sit maximis liberata: deinde L. Flaccus & C. Pontinus prætores, quòd eorum opera forti fideliq; usus essem, merito ac iure laudantur: atque etiam uiro forti, collegæ meo, C. Antonio laus impertitur, quòd eos, qui huius coniurationis participes fuissent, à suis & reip. consilijs remouisset. atque ita censuerunt, ut P. Lentulus, cum se prætura abdicasset, tum in custodiam traderetur; itemq; ut C. Cethegus, L. Statilius, P. Gabinius, qui omnes præsentes erant, in custodiam traderentur: atque idem hoc decretum est in L. Cassium, qui sibi procurationem incendendæ urbis depoposcerat; in M. Ceparium, cui ad solicitandos pastores Apuliam esse attributam erat indicatum; in P. Furium, qui est ex ijs colonis, quos Fesulas L. Sylla deduxit; in Q. Manlium Chilonem, qui una cum hoc Furio semper erat in hac Allobrogum solicitatione uersatus; in P. Vmbrenum, libertinum hominem, à quo primum Gallos ad Gabinium perductos esse constabat. atque ea lenitate senatus est usus Quirites, ut ex tanta coniuratione, tantaq; ui ac multitudine domesticorum hostium nouem hominum perditissimorum pœna rep. cõseruata, reliquorum mentes sanari posse arbitraretur. atque etiam supplicatio dijs immortalibus pro singulari eorum merito, meo nomine decreta est Quirites: quod mihi primum post hanc urbem conditam togato contigit: et ijs decreta uer

bis est, quòd urbem incendijs, cæde ciues, Italiam bello liberassem. quæ supplicatio si cum cæteris conferatur Quirites, hoc intersit, quòd cætera bene gesta, hæc una cõseruata rep. constituta est. atque illud, quod faciendum primum fuit, factum atque transactum est. nam P. Lentulus, quanquam patefactus indicijs, et cõfessionibus suis, iudicio senatus non modo prætoris ius, uerum etiam ciuis amiserat; tamen magistratu se abdicauit; ut, quæ religio C. Mario clarissimo uiro non fuerat, quo minus C. Glauciam, de quo nihil nominatim erat decretum, prætorem occideret, ea nos religione in priuato P. Lentulo puniendo liberaremur. Nunc, quoniam Quirites sceleratissimi periculosissimiq; belli nefarios duces captos iam, & comprehensos tenetis, existimare debetis, omnes Catilinæ copias, omnes spes, atque opes his depulsis urbis periculis concidisse. quem quidem ego cum ex urbe pellebam, hoc prouidebam animo Quirites, remoto Catilina, nec mihi esse P. Lentuli somnum, nec L. Cassij adipem, nec C. Cethegi furiosam temeritatem pertimescendam. ille erat unus timendus ex his omnibus, sed tandiu, dum mœnibus urbis continebatur: omnia norat: omnium aditus tenebat: appellare, tentare, solicitare poterat, audebat: erat ei consilium ad facinus aptum: consilio autem neque lingua, neque manus deerat: iam ad cæteras res conficiendas certos homines delectos ac descriptos habebat: neque uero, cum aliquid mandauerat, confectum putabat; nihil erat, quod non ipse obiret, occurreret, uigilaret, laboraret: frigus, sitim, famem ferre poterat. hunc ego hominem tam acrem, tam paratum, tam audacem, tam callidum, tam in sce

lere uigilantem, tam in perditis rebus diligentem nisi ex domesticis insidijs in castrēse latrocinium compulissem; (dicam id, quod sentio, Quirites) non facile hanc tantam molem mali à ceruicibus uestris depulissem. non ille uobis Saturnalia constituisset; neque tanto ante exitium, ac fati diem reip. denunciasset; neque commisisset, ut signum, ut literæ suæ, testes denique manifesti sceleris deprehenderetur. quæ nunc illo absente sic gesta sunt, ut nullum in priuata domo furtum unquam sit tam palam inuentum, quàm hæc tanta in remp. coniuratio manifesto inuenta atque deprehensa est. quòd si Catilina in urbe ad hanc diem remansisset: quanquam, quoad fuit, omnibus eius consilijs occurri, atque obstiti; tamen, ut leuissime dicam, dimicandum nobis cum illo fuisset; neque nos unquam, dum ille in urbe hostis fuisset, tantis periculis remp. tanta pace, tanto otio, tanto silentio, liberassemus. quanquam hæc omnia Quirites ita sunt à me administrata, ut deorum immortalium nutu atque consilio et gesta & prouisa esse uideantur. idq́; cum coniectura consequi possumus, quòd uix uidetur humani consilij tantarum rerum gubernatio esse potuisse: tum uero ita præsentes his temporibus opem & auxilium nobis tulerunt, ut eos pene oculis uidere possemus. nam ut illa omittam, uisas nocturno tempore ab occidente faces, ardoremq́; cœli, ut fulminum iactus, ut terræ motus, cæteraq́;, quæ tam multa nobis consulibus facta sunt, ut hæc, quæ nunc fiunt, canere dij immortales uiderentur: hoc certe Quirites, quod sum dicturus, neque prætermittendum, neque relinquendum est. nam profecto memoria tenetis, Cotta, et

Torquato consulibus, complures in Capitolio turres de coelo esse percussas, cum et simulacra deorum immortalium depulsa sunt, & statuæ ueterum hominum deiectæ, & legum æra liquefacta. tactus est etiam ille, qui hanc urbem condidit, Romulus, quem inauratum in Capitolio, paruum, atque lactentem, uberibus lupinis inhiantem, fuisse meministis. quo quidem tempore, cum aruspices ex tota Etruria conuenissent, cædes, atque incendia, et legum interitum, & bellum ciuile ac domesticum, et totius urbis ac imperij occasum appropinquare dixerunt, nisi dij immortales omni ratione placati suo numine prope fata ipsa flexissent. itaque illorum responsis tunc & ludi decem per dies facti sunt, neque res ulla, quæ ad placandum deos pertineret, prætermissa est: ijdemq; iusserunt simulacrum Iouis facere maius, & in excelso collocare, &, contra atque ante fuerat, ad orientem conuertere: ac se sperare dixerunt, si illud signum, quod uidetis, solis ortum, & forum curiamq; conspiceret, fore, ut ea consilia, quæ clam essent inita contra salutem urbis, atque imperij, illustrarentur, ut à senatu, populoq; R. perspici possent. atque illud ita collocandum consules illi statuerunt: sed tanta fuit operis tarditas, ut neque à superioribus consulibus, neque à nobis ante hodiernum diem collocaretur. hic quis potest esse Quirites tam auersus à uero, tam præceps, tam mente captus, qui neget hæc omnia, quæ uidemus, præcipueq; hác urbem deorum immortalium nutu, atque potestate administrari? etenim cum esset ita respósum, cædes, incendia, interitumq; reip. comparari, & ea à perditis ciuibus: quæ tum propter magnitudinem scele=

rum nonnullis incredibilia uidebantur, ea non modo cogitata à nefarijs ciuibus, uerum etiam suscepta esse sensistis. illud uero, non'ne ita præsens est, ut nutu Iouis optimi Maximi factum esse uideatur? ut, cum hodierno die mane per forum meo iussu et coniurati, et eorum indices in ædem Concordiæ ducerentur, eo ipso tempore signum statueretur: quo collocato, atque ad uos, senatumq; conuerso, omnia et senatus, & uos, quæ erant contra salutem omnium cogitata, illustrata, & patefacta uidistis. quo etiam maiore sunt isti odio supplicioq; digni, qui non solum uestris domicilijs atque tectis, sed etiam deorum templis atque delubris sunt funestos ac nefarios ignes inferre conati: quibus ego si me restitisse dicam, nimium mihi sumam, et non sim ferendus: ille, ille Iupiter restitit: ille Capitolium ille hæc templa, ille hanc urbem, ille uos omnes saluos esse uoluit. dijs ego immortalibus ducibus hanc mentem Quirites uoluntatemq; suscepi, atque ad hæc tanta indicia perueni. iam uero illa Allobrogum solicitatio à Lentulo, cæterisq; domesticis hostibus, tanta res tam demēter credita et ignotis, et barbaris, commissæq; literæ nunquam essent profecto, nisi à dijs immortalibus huic tantæ audaciæ consilium esset ereptum. quid uero, ut homines Galli, ex ciuitate male pacata, quæ gens una restat, quæ populo R. bellum facere & posse, & non nolle uideatur, spem imperij & rerum amplissimarum, ultro sibi à patricijs hominibus oblatam, negligerent, uestramq; salutem suis opibus anteponerent; id non'ne diuinitus factum esse putatis? præsertim qui nos non pugnando, sed tacendo superare potuerunt. quamobrem Quirites, quoniam ad

omnia puluinaria ſupplicatio decreta eſt, celebratote illos dies cum coniugibus, ac liberis ueſtris: nam multi ſæpe honores dijs immortalibus iuſti habiti ſunt, ac debiti, ſed profecto iuſtiores nunquam. erepti enim ex crudeliſſimo ac miſerrimo interitu, & erepti ſine cæde, ſine ſanguine, ſine exercitu, ſine dimicatione, togati me uno togato duce & imperatore uiciſtis: etenim recordamini Quirites omnes ciuiles diſſenſiones, neque ſolum eas, quas audiſtis; ſed & has, quas uoſmet ipſi meminiſtis et uidiſtis. L. Sylla P. Sulpicium oppreſſit: C. Marium, cuſtodem huius urbis, multosq́; fortes uiros partim eiecit ex ciuitate, partim interemit. Cn. Octauius conſul armis ex urbe collegam ſuum expulit. omnis hic locus aceruis corporum, & ciuium ſanguine redundauit. ſuperauit poſtea Cinna cum Mario. tum uero clariſſimis uiris interfectis, lumina ciuitatis extincta ſunt. ultus eſt huius uictoriæ crudelitatem poſtea Sylla. ne dici quidem opus eſt quanta diminutione ciuium, et quanta calamitate reip. diſſenſit M. Lepidus à clariſſimo, & fortiſſimo uiro Q. Catulo: attulit non tam ipſius interitus reip. luctum, quàm cæterorum. atque illæ diſſenſiones erant huiuſmodi Quirites, quæ non ad delendam, ſed ad commutandam remp. pertinerent. non illi nullam eſſe remp. ſed in ea, quæ eſſet, ſe eſſe principes; neque hanc urbem cõflagrare, ſed ſe in hac urbe florere uoluerunt. atque illæ tamen omnes diſſenſiones, quarum nulla exitium reip. quæſiuit, eiuſmodi fuerunt, ut non reconciliatione concordiæ, ſed internicione ciuium dijudicatæ ſint. in hoc autem uno poſt hominum memoriam maximo, crudeliſſimoq́; bello, quale bellum nul-

la unquam barbaria cum sua gente gessit, quo in bello lex hæc fuit à Lentulo, Catilina, Cassio, Cethego constituta, ut omnes, qui salua urbe salui esse possent, in hostium numero ducerentur, ita me gessi Quirites, ut omnes salui conseruaremini. & cum hostes uestri tantum superfuturum putassent, quantum infinitæ cædi restitisset; tantum autem urbis, quantum flamma obire non potuisset: & urbem, et ciues integros incolumesq; seruaui. quibus pro tantis rebus Quirites nullum ego à uobis præmium uirtutis, nullum insigne honoris, nullum monimentum laudis postulo, præterquam huius diei memoriam sempiternam. in animis ego uestris omnes triumphos meos, omnia ornamenta honoris, monimenta gloriæ, laudis insignia condi et collocari uolo. nihil me mutum potest delectare, nihil tacitum, nihil denique huiusmodi, quod etiam minus digni assequi possint. memoria uestra Quirites nostræ res alentur, sermonibus crescent, literarum monimentis inueterascent, & corroborabuntur: eandemq; diem intelligo, quam spero æternam fore, & ad salutem urbis, & ad memoriam consulatus mei propagatam; unoq; tempore in hac rep. duos ciues extitisse, quorum alter fines uestri imperij non terræ, sed cœli regionibus terminaret, alter eiusdem imperij domicilium, sedemq; seruaret. sed quoniam earum rerum, quas ego gessi, non est eadem fortuna, atque conditio, quæ illorum, qui externa bella gesserunt; quod mihi uiuendum sit cum illis, quos uici, ac subegi; illi hostes aut interfectos, aut oppressos reliquerunt: uestrum est Quirites, si cæteris recta sua facta prosunt, mihi mea ne quando obsint, pro-

Barbaria

uidere: mentes enim hominum audacissimorum sceleratæ, ac nefariæ ne uobis nocere possent, ego prouidi; ne mihi noceant, uestrum est prouidere. quanquam Quirites mihi quidem ipsi nihil iam ab istis noceri potest: magnum enim est in uobis præsidium, quod mihi in perpetuum comparatum est; magna in rep. dignitas, quæ me semper tacita defendet; magna uis est conscientiæ; quam qui negligent, cum me uiolare uolent, se ipsi indicabunt. est etiam in nobis is animus Quirites, ut non modo nullius audaciæ cedamus, sed etiam omnes improbos ultro semper lacessamus. quòd si omnes impetus domesticorum hostium, depulsi à uobis, se in me unum cõuerterint: uobis erit prouidendum Quirites, qua conditione posthac eos esse uelitis, qui se pro salute uestra obtulerint inuidiæ periculisq́; omnibus: mihi quidem ipsi, quid est, quod iam ad uitæ fructum possit acquiri? præsertim cum neque in honore uestro, neque in gloria uirtutis quidquam uideam altius, quò quidem mihi libeat ascendere: illud perficiam profectò Quirites, ut ea, quæ gessi in consulatu, priuatus tuear, atque ornem: ut, si qua est inuidia in conseruanda rep. suscepta, lædat inuidos, mihi ualeat ad gloriam. denique ita me in rep. tractabo, ut meminerim semper quæ gesserim, curemq́; ut ea uirtute, non casu gesta esse uideatur. Vos Quirites, quoniam iam nox est, ueneramini illum Iouem custodem huius urbis, ac uestrum, atque in uestra tecta discedite, et ea, quanquam iam periculũ est depulsum, tamen æque, ac priori nocte fecistis, custodijs, uigilijsq́; defendite. id ne uobis diutius faciundum sit, atque ut in perpetua pace esse possitis, prouidebo.

IN L. CATILINAM, IN SENATV. ORATIO XXII.

Ideo P.C. in me omnium uestrum ora, atque oculos esse conuersos: uideo uos non solum de uestro, ac reip. uerum etiam, si id depulsum sit, de meo periculo esse solicitos. est mihi iucunda in malis, & grata in dolore uestra erga me uoluntas: sed eam per deos immortales quæso deponite, atque obliti salutis meæ, de uobis, ac de liberis uestris cogitate. mihi quidem si hæc conditio consulatus data est; ut omnes acerbitates, omnes dolores, cruciatusq; perferrem, feram non solum fortiter, sed etiam libenter, dum modo meis laboribus uobis populoq; R. dignitas, salusq; pariatur. ego sum ille consul P. C. cui non forū, in quo omnis æquitas continetur; non campus, consularibus auspicijs consecratus; non curia, summum auxilium omnium gentium; non domus, commune perfugium; non lectus, ad quietem datus; non denique hæc sedes honoris, sella curulis unquam uacua mortis periculo, atque insidijs fuit. ego multa tacui, multa pertuli, multa concessi, multa meo quodam dolore in uestro timore sanaui. nunc si hunc exitum consulatus mei dij immortales esse uoluerunt, ut uos P. C. populumq; R. ex cæde misera, coniuges, liberosq; uestros, uirginesq; Vestales ex acerbissima uexatione, templa, atque delubra, hanc pulcherrimam patriam omnium nostrum ex fœdissima flamma, totam Italiam ex bello, et ua=

stitate eriperem: quæcunque mihi uni proponetur fortuna, subeatur. etenim si P. Lentulus suum nomen inductus à uatibus fatale ad perniciem reip. fore putauit: cur ego non læter meum consulatum ad salutem reip. prope fatalem extitisse? quare P. C. consulite uobis, prospicite patriæ, conseruate uos, coniuges, liberos, fortunasq; uestras, populi R. nomen, salutemq; defendite, mihi parcere, ac de me cogitare desinite. nam primum debeo sperare omnes deos, qui huic urbi præsident, pro eo mihi, ac mereor, relaturos gratiam esse: deinde, si quid obtigerit, æquo animo, paratoq; moriar: neque enim turpis mors forti uiro potest accidere, neque immatura consulari, nec misera sapienti. nec tamen ego sum ille ferreus, qui fratris carissimi atque amantissimi præsentis mœrore non mouear, horumq; omnium lacrymis, à quibus me circunsessum uidetis: neque meam mentem non domum sæpe reuocat exanimata uxor, abiecta metu filia, & paruulus filius, qui mihi uidetur amplecti remp. tanquam obsidem consulatus mei; neque ille, qui expectans huius exitum diei astat in conspectu meo, gener. moueor his rebus omnibus, sed in eam partem, ut salui sint nobiscum omnes, etiam si uis aliqua me oppresserit, potius, quàm ut illi et nos una reip. peste pereamus. quare P. C. incumbite ad reip. salutem, circunspicite omnes procellas, quæ impendent, nisi prouidetis. non Ti. Gracchus, qui iterum tribunus pl. fieri uoluit; non C. Gracchus, qui agrarios concitare conatus est; non L. Saturninus, qui C. Memmium occidit, in discrimen aliquod, atque in uestræ seueritatis iudicium adduci-

tur: sed tenentur ij, qui ad urbis incendium, ad uestrum omnium cædem, ad Catilinam accipiendum Romæ restiterunt: tenentur literæ, signa, manus, denique uniuscuiusque confessio: solicitantur Allobroges: seruitia excitantur: Catilina accersitur: id est initum consilium, ut, interfectis omnibus, nemo ne ad deplorandum quidem populi R. nomen atque ad lamentandam tãti imperij calamitatem relinquatur. hæc omnia indices detulerũt, rei confessi sunt, uos multis iam indicijs iudicauistis: primum, quòd mihi gratias egistis singularibus uerbis, et mea uirtute, atque diligentia perditorum hominum patefactam esse coniurationem decreuistis: deinde, quòd P. Lentulum, ut se abdicaret prætura, coegistis: tum, quòd eum, & cæteros, de quibus iudicauistis, in custodiam dandos censuistis: maximéq;, quòd meo nomine supplicationem decreuistis; qui honos togato habitus ante me est nemini: postremo, hesterno die præmia legatis Allobrogum, Titoq; Vulturcio dedistis amplissima. quæ sunt omnia eiusmodi, ut ij, qui in custodiam nominatim dati sunt, sine ulla dubitatione à uobis damnati esse uideantur. sed ego institui referre ad uos P. C. tanquam integrum, & de facto, quid iudicetis; & de pœna, quid censeatis. illa prædicam, quæ sunt consulis. Ego magnum in rep. uersari furorem, & noua quædam misceri, & concitari mala iampridem uidebam: sed hãc tantam, tam exitiosam haberi coniurationem à ciuibus, nunquam putaui. nunc, quidquid est, quocunque uestræ mentes inclinant atque sententiæ, statuendum uobis ante noctem est. quantum facinus ad nos delatum sit, ui-

facto

horribiles custodias circundat: & digna scelere hominū perditorum sancit, ne quis eorum pœnam, quos condemnat, aut per senatum, aut per populum leuare possit: eripit etiam spem, quæ sola hominem in miserijs consolari solet: bona præterea publicari iubet: uitam solam relinquit nefarijs hominibus: quam si eripuisset, multas uno dolore animi, ac corporis, & omnes scelerum pœnas ademisset. itaque, ut aliqua in uita formido improbis esset posita, apud inferos eiusmodi quædam illi antiqui supplicia impijs constituta esse uoluerunt; quòd uidelicet intelligebant, his remotis, non esse mortem ipsam pertimescēdam. nunc P. C. ego mea uideo quid intersit. si eritis secuti sententiam C. Cæsaris; quoniam hanc is in rep. uiam, quæ popularis habetur, secutus est, fortasse minus erunt hoc monitore & auctore huiusce sententiæ mihi populares impetus pertimescendi. sin illam alteram secuti eritis, nescio an amplius mihi negotij contrahatur: sed tamen meorum periculorum rationes utilitas reip. uendicat: habemus enim à C. Cesare, sicut ipsius dignitas, et maiorum eius amplitudo postulabat, sentētiam tanquam obsidem perpetuæ in remp. uoluntatis: intellectum est, quid intersit inter leuitatem concionatorum, & animum uere popularem, saluti populi consulentem. uideo, de istis, qui se populares haberi uolunt, abesse non neminem; ne de capite uidelicet ciuium R. sententiam ferat. is & nudius tertius in custodiam ciues R. Cethegum, et P. Lentulum dedit; & supplicationem mihi decreuit; & indices hesterno die maximis præmijs affecit. iam hoc nemini dubium est, qui reo custodiam,

quæsitori gratulationem, indici præmiũ decreuit, quid de tota re, & causa iudicarit. at uero C. Cæsar intelligit, legem Semproniam esse de ciuibus R. constitutam; qui autem reip. sit hostis, eum ciuem esse nullo modo posse; denique ipsum latorem legis Semproniæ iussu populi pœnas reip. dependisse. idem etiam ipsum largitorem Lentulum, & prodigum non putat, cum de pernicie reip. & exitio huius urbis tam acerbe, tamq; crudeliter cogitarit, appellari posse popularem. itaque homo mitissimus, atque lenissimus non dubitat P. Lentulum æternis tenebris, uinculisq; mandare: & sancit in posterum, ne quis huius supplicio leuando se iactare, & in perniciem reip. posthac popularis esse possit. adiungit etiam publicationem bonorum; ut omnes animi cruciatus, & corporis etiam egestas ac mendicitas consequatur. quamobrem siue hoc statueritis, dederitis mihi comitem ad concionem populo R. carum, atque iucundum: siue illam Silani sententiam sequi malueritis, facile me, atque uos à crudelitatis uituperatione defendetis, atque obtinebo eam multo leuiorem fuisse. quanquam P. C. quæ potest esse in tanti sceleris immanitate punienda crudelitas? ego enim de meo sensu iudico. nam ita mihi salua rep. uobiscum perfrui liceat, ut ego, quòd in hac causa uehemẽtior sum, nõ atrocitate animi moueor, (quis enim est me mitior?) sed singulari quadam humanitate, et misericordia. uideor enim mihi hanc urbem uidere, lucem orbis terrarum, atque arcem omniũ gentium, subito uno incendio concidentem: cerno animo sepultam patriam, miseros, atque insepultos aceruos ciuium: uersatur mihi ante

oculos aſpectus Cethegi et furor in ueſtra cæde bacchantis. cum uero mihi propoſui regnantem Lentulum, ſicut ipſe ſe ex fatis ſperaſſe confeſſus eſt, purpuratum eſſe hunc Gabinium, cum exercitu ueniſſe Catilinam, tum lamentationem matrumfamilias, tum fugam uirginum, atque puerorum, ac uexationem uirginum Veſtalium perhorreſco; & , quia mihi uehementer hæc uidentur miſera, atque miſeranda, iccirco in eos, qui ea perficere uoluerunt, me ſeuerum, uehementemq; præbeo. etenim quæro, ſi quis paterfamilias, liberis ſuis à ſeruo interfectis, uxore occiſa, incenſa domo, ſupplicium de ſeruis quam acerbiſſimũ ſumpſerit; utrum is clemens, ac miſericors, an inhumanus & crudeliſſimus eſse uideatur? mihi uero importunus ac ferreus, qui non dolorẽ ſuum et cruciatũ dolore nocentis, & cruciatu lenierit. ſic nos in ijs hominibus, qui nos, qui coniuges, qui liberos noſtros trucidare uoluerũt, qui ſingulas uniuſcuiuſque noſtrum domos, et hoc uniuerſum reip. domicilium delere conati ſunt, qui id, egerunt, ut gentem Allobrogum in ueſtigijs huius urbis, atque in cinere deflagrati imperij collocarent; ſi uehementiſſimi fuerimus, miſericordes habebimur; ſin remiſſiores eſse uoluerimus, ſummæ nobis crudelitatis in patriæ ciuiumq; pernicie fama ſubeunda eſt. niſi uero cuipiam L. Cæſar, uir fortiſſimus, et amantiſſimus reip. crudelior nudius tertius eſt uiſus, cum ſororis ſuæ, fœminæ lectiſſimæ, uirum præſentem, & audientem uita priuandum eſſe dixit, cuius aui iuſſu conſularẽ interfectum, filiumq; eius impuberem, legatum à patre miſſum, in carcere necatum eſſe dixit. quorum

quod simile fuit factum? quod initum delendæ reip. consilium? largitionis uoluntas tum in rep. uersata est, & partium quædam contentio. atque illo tempore huius auus Lentuli, clarissimus uir, armatus Gracchum est persecutus, & graue tum uulnus accepit, ne quid de summa dignitate reip. minueretur: hic ad euertenda fundamenta reip. Gallos accersiuit, seruitia concitauit, Catilinam euocauit, attribuit nos trucidandos Cethego, cæteros ciues interficiendos Gabinio, urbem inflammandam Cassio, totam Italiam uastandam, diripiendamq; Catilinæ. uereamini, censeo, ne in hoc scelere tam immani ac nefario nimis aliquid seuere statuisse uideamini: cum multo magis sit uerendum, ne remissione pœnæ crudeles magis in patriam, quàm ne seueritate animaduersionis nimis uehementes in acerbissimos hostes fuisse uideamini. sed quæ exaudio P. C. dissimulare non possum. iactantur enim uoces, quæ perueniunt ad aures meas, eorum, qui uereri uidentur, ut habeam satis præsidij ad ea, quæ uos statueritis hodierno die, transigenda. omnia prouisa, parata, & constituta sunt P. C. cum mea summa cura, atque diligentia, tum multo etiam maiore populi R. ad summum imperium retinendum, & ad communes fortunas conseruandas uoluntate. omnes adsunt omnium ordinum homines, omnium denique ætatum: plenum est forum, pleni omnes aditus huius loci, ac templi: causa enim est post urbem conditam hæc inuenta sola, in qua omnes sentirent unum atque idem, præter eos, qui cum sibi uiderent esse pereundum, cum omnibus potius, quàm soli perire uoluerunt. hosce ego

homines

homines excipio, & secerno libenter: neque enim in improborum ciuium, sed in acerbissimorum hostium numero habendos puto. cæteri uero, dij immortales, qua frequentia, quo studio, qua uirtute ad communem dignitatem, salutemq́; consentiunt? quid ego hic equites R. commemorem? qui uobis ita summa ordinis consilijq́; concedunt, ut uobiscum de amore reip. certent: quos ex multorum annorum dissensione ad huius ordinis societatem, concordiamq́; reuocatos, hodiernus dies uobiscum, atque hæc causa coniungit: quam coniunctionem si in consulatu confirmatam meo, perpetuam in rep. tenuerimus, confirmo uobis, nullum posthac malum ciuile ac domesticum ad ullã reip. partem esse uenturum. pari studio defendendæ reip. conuenisse uideo tribunos ærarios, fortissimos uiros, scribas item uniuersos: quos cum casu hic dies ad ærarium frequentasset, uideo ab expectatione sortis ad communem salutem esse conuersos. omnis ingenuorum adest multitudo, etiam tenuissimorum: quis est enim, cui non hæc templa, aspectus urbis, possessio libertatis, lux denique hæc ipsa, & hoc commune patriæ solum cum sit carum, tum uero dulce, atque iucundum? operæpretium est P. C. libertinorum hominum studia cognoscere, qui sua uirtute fortunam ciuitatis consecuti, hanc uere suam patriam esse iudicant: quam quidam hinc nati, & summo nati loco, non patriam suam, sed urbem hostium esse iudicauerunt. sed quid ego huiusce ordinis homines commemorem? quos priuatæ fortunæ, quos communis resp. quos denique libertas, ea, quæ dulcissima est, ad salutem patriæ de-

fendendam excitauit. seruus est nemo, qui modo tolerabili conditione sit seruitutis, qui non audaciam ciuium perditorum perhorrescat, qui non obstare cupiat, qui non tantum, quantum audet, & quantum potest, conferat ad communem salutis uoluntatem. quare si quem uestrum forte commouet hoc, quod auditum est, lenonem quendam Lentuli concursare circum tabernas, pretio sperantem solicitari posse animos egentium atque imperitorum: est id quidem cœptum, atque tentatum; sed nulli sunt inuenti tam aut fortuna miseri, aut uoluntate perditi, qui non ipsum illum sellæ, atque operis, & quæstus quotidiani locum, qui non cubile, ac lectulum suum, qui denique non cursum hunc otiosum uitæ suæ saluum esse uelit. multo uero maxima pars eorum, qui in tabernis sunt, immo uero (id enim potius est dicendum) genus hoc uniuersum amantissimum est otij: etenim omne eorum ininstrumentum, omnis opera, ac quæstus frequentia ciuium sustinetur, alitur otio: quorum si quæstus occlusis tabernis minui solet, quid tandem incensis futurum est? quæ cum ita sint P. C. uobis populi R. præsidia non desunt: uos, ne populo R. deesse uideamini, prouidete. habetis consulem ex plurimis periculis, & insidijs, atque ex media morte non ad uitam suam, sed ad salutem uestram reseruatum: omnes ordines ad conseruandam remp. mente, uoluntate, studio, uirtute, uoce consentiunt: obsessa facibus, & telis impiæ coniurationis, uobis supplex manus tendit patria communis: uobis se, uobis uitam omnium ciuium, uobis arcem, & Capitolium, uobis aras penatium, uobis

illum ignem Vestæ perpetuum ac sempiternum, uobis omnia templa deorum, atque delubra, uobis muros, atque urbis tecta commendat. præterea de uestra uita, de coniugum uestrarum, ac liberorum anima, de fortunis omnium, de sedibus, de focis uestris hodierno die uobis iudicandum est. habetis ducem memorem uestri, oblitum sui: quæ non semper facultas datur. habetis omnes ordines, omnes homines, uniuersum populum R. id quod in ciuili causa hodierno die primum uidemus, unum atque idem sentientem. cogitate, quantis laboribus fundatum imperium, quanta uirtute stabilitam libertatem, quanta deorum benignitate auctas, exaggeratasq; fortunas una nox pene delerit. id ne unquam posthac non modo confici, sed ne cogitari quidem possit, uobis hodierno die prouidendum est. atque hæc, non ut uos, qui mihi studio pene præcurritis, excitarem, locutus sum; sed ut mea uox, quæ debet esse in rep. princeps, officio functa consulari uideretur. nūc, antequam ad sententiam redeo, de me pauca dicam. Ego, quanta manus est coniuratorum, quam uidetis esse permagnam, tantam me inimicorum multitudinem suscepisse uideo: sed eam esse iudico turpem, & infirmam, contemptam, & abiectam. quòd si aliquando alicuius furore, et scelere concitata manus ista plus ualuerit, quàm uestra, ac reip. dignitas: me tamen meorum factorum, atque consiliorum nunquam P. C. pœnitebit. etenim mors, quam illi mihi fortasse minitantur, omnibus est parata: uitæ tantam laudem, quanta uos me uestris decretis honestastis, nemo est assecutus. cæteris enim semper bene gestæ, mihi uni con-

seruatæ reip. gratulationem decreuistis. sit Scipio clarus ille, cuius consilio, atque uirtute Annibal in Africam redire, atque ex Italia decedere coactus est: ornetur alter eximia laude Africanus, qui duas urbes huic imperio infestissimas, Carthaginem, Numantiamq; deleuit: habeatur uir egregius L. Paulus ille, cuius currum rex potentissimus quondam, & nobilissimus Perses honestauit: sit in æterna gloria Marius, qui bis Italiam obsidione, & metu seruitutis liberauit: anteponatur omnibus Pompeius, cuius res gestæ, atque uirtutes ijsdem, quibus solis cursus, regionibus, ac terminis continentur. erit profecto inter horum laudes aliquid loci nostræ gloriæ. nisi forte maius est patefacere nobis prouincias, quò exire possimus; quàm curare, ut etiam illi, qui absunt, habeant quò uictores reuertantur. quanquam est in uno loco conditio melior externæ uictoriæ, quàm domesticæ: quòd hostes alienigenæ aut oppressi seruiunt, aut recepti beneficio se obligatos putant; qui autem ex numero ciuium dementia aliqua deprauati, hostes patriæ semel esse cœperunt, eos, cum à pernicie reip. repuleris, neque ui coercere, neque beneficio placare possis. quare mihi cum perditis ciuibus æternum bellum susceptum esse uideo: quod ego uestro bonorumq; omnium auxilio, memoriaq; tantorum periculorum, quæ non modo in hoc populo, qui seruatus est, sed etiam in omnium gentium sermonibus, ac mentibus semper hærebit, à me, atque à meis facile propulsari posse confido. neque ulla profecto tanta uis reperietur, quæ coniunctionem uestram equitumq; R. et tantam conspirationem bonorum omnium

perfringere, & labefactare possit. quæ cum ita sint patres conscripti, pro imperio, pro exercitu, pro prouincia, quam neglexi; pro triumpho, cæterisq; laudis insignibus, quæ sunt à me propter urbis, uestræq; salutis custodiam repudiata; pro clientelis, hospitijsq; prouincialibus, quæ tamen urbanis opibus non minore labore tueor, quàm comparo; pro his igitur omnibus rebus, & pro meis in uos singularibus studijs, proq; hac, quam conspicitis, ad conseruandam remp. diligentia nihil aliud à uobis, nisi huius temporis, totiusq; mei consulatus memoriam, postulo: quæ dum erit uestris mentibus infixa, firmissimo me muro septum esse arbitrabor. quòd si meam spem uis improborum fefellerit, atque superauerit, commendo uobis paruum meum filium: cui profecto satis erit præsidij non solum ad salutem, uerum etiam ad dignitatem, si eius, qui hæc omnia suo solus periculo conseruauerit, illum esse filium memineritis. quapropter de summa salute uestra populiq; R. P. C. de uestris coniugibus, ac liberis, de aris, ac focis, de fanis, ac templis, de totius urbis tectis, ac sedibus, de imperio, de libertate, de salute Italiæ, deq; uniuersa rep. decernite diligenter, ut instituistis, ac fortiter: habetis enim consulem, qui & parere uestris decretis non dubitet; & ea, quæ statueritis, quoad uiuet, defendere, & per se ipsum præstare possit.

PRO L. MVRAENA,

ORATIO XXIII.

q VAE *precatus sum à dijs immortalibus iudices, more institutoq; maiorum, illo die, quo auspicato comitijs centuriatis* L. *Murænam consulem renunciaui; ut ea res mihi magistratuiq; meo, populo plebiq;* R. *bene atque feliciter eueniret: eadem precor ab ijsdem dijs immortalibus ob eiusdem hominis consulatum una cum salute obtinendum; & ut uestræ mentes atque sententiæ cum populi* R. *uoluntate suffragijsq; consentiant; eaq; res uobis populoq;* R. *pacem, tranquillitatem, otium, concordiamq; afferat. quòd si illa solennis comitiorum precatio, consularibus auspicijs consecrata, tantam habet in se uim et religionem, quantam reip. dignitas postulat: idem ego sum precatus, ut ijs quoque hominibus, quibus hic consulatus me rogante datus esset, ea res fauste, feliciter, prospereq; eueniret. quæ cum ita sint iudices, & cùm omnis deorum immortalium potestas aut translata sit ad uos, aut certe cōmunicata uobiscum: idem consul eum uestræ fidei commendat, qui antea dijs immortalibus commendauit, ut eiusdem hominis uoce & declaratus consul, & defensus, beneficium populi* R. *cum uestra atque omnium ciuium salute tueatur. & quoniam in hoc officio studium meæ defensionis ab accusatoribus, atque etiam ipsa susceptio causæ reprehensa est; antequam pro* L. *Muræna dicere instituo,*

pro me ipso pauca dicam: non quo mihi potior hoc quidem in tempore sit officij mei, quàm huiusce salutis defensio; sed ut, meo facto uobis probato, maiore auctoritate ab huius honore, fama, fortunisq; omnibus inimicorum impetus propulsare possim. & primum M. Catoni, uitam ad certam rationis normam dirigenti, & diligentissime perpendenti momenta officiorum omnium, de officio meo respondebo. Negat fuisse rectum Cato, me & consulem, & legis ambitus latorem, & tam seuere gesto consulatu, causam L. Murænæ attingere. cuius reprehensio me uehementer mouet, non solum ut uobis iudices, quibus maxime debeo, uerum etiam ut ipsi Catoni, grauissimo, atque integerrimo uiro, rationem facti mei probem. A quo tandem M. Cato est æquius consulē defendi, quàm à consule? quis mihi in rep. potest, aut debet esse coniunctior, quàm is, cui resp. à me una traditur sustinenda, magnis meis laboribus & periculis sustentata? quòd si in ijs rebus repetendis, quæ mancipij sunt, is periculum iudicij præstare debet, qui se nexu obligauit: profecto etiam rectius in iudicio consulis designati is potissimum consul, qui consulem declarauit, auctor beneficij populi R. defensorq; periculi esse debebit. ac si, ut nonnullis in ciuitatibus fieri solet, patronus huic causæ publice constitueretur, is potissime honore affecto defensor daretur, qui eodem honore præditus non minus afferret ad dicendum auctoritatis, quàm facultatis. quòd si è portu soluentibus ij, qui iam in portum ex alto inuehuntur, præcipere summo studio solent & tempestatum rationem, & prædonum, &

locorum; quòd natura affert, ut eis faueamus, qui eadem pericula, quibus nos perfuncti sumus, ingrediantur: quo tandem animo me esse oportet, prope iam ex magna iactatione terram uidentem, in hunc, cui uideo maximas reip. tempestates esse subeundas? quare si est boni consulis, non solũ uidere quid agatur, uerum etiam prouidere quid futurum sit: ostendam alio loco, quantum salutis communis intersit, duos consules in rep. calendis Ian. esse. quod si ita est, non tam me officium debuit ad hominis amici fortunas, quàm resp. consulem ad cõmunem salutem defendendam uocare. Nam quòd legem de ambitu tuli, certe ita tuli, ut eam, quam mihimet ipsi iampridem tulerim de ciuium periculis defendendis, non abrogarem. etenim si largitionem factam esse confiterer, idq; recte factum esse defenderem: facerem improbe, etiam si alius legem tulisset. cum uero nihil commissum contra legem esse defendam: quid est, quod meã defensionem latio legis impediat? Negat esse eiusdem seueritatis, Catilinam, exitium reip. intra mœnia molientem, uerbis, & pene imperio urbe expulisse, & nunc pro L. Muræna dicere. ego autem has partes lenitatis, et misericordiæ, quas me natura ipsa docuit, semper egi libenter: illam uero grauitatis seueritatisq; personam non appetiui, sed ab rep. mihi impositam sustinui, sicut huius imperij dignitas in summo periculo ciuiũ postulabat. quòd si tum, cum resp. uim & seueritatem desiderabat, uici naturam, et tam uehemens fui, quàm cogebar, non quàm uolebam: nunc, cum omnes me causæ ad misericordiam, atque ad humanitatẽ uocent,

quanto tandem ſtudio debeo naturæ meæ conſuetudiniq́; ſeruire? ac de officio defenſionis meæ, ac de ratione accuſationis tuæ fortaſſe etiam alia in parte orationis dicendum nobis erit. Sed me iudices non minus, hominis ſapientiſſimi atque ornatiſſimi, Ser. Sulpicij conqueſtio, quàm Catonis accuſatio commouebat: qui grauiſſime & acerbiſſime ferre dixit, me familiaritatis neceſſitudinisq́; oblitum, cauſam L. Murænæ contra ſe defendere. huic ego iudices ſatisfacere cupio, uosq́; adhibere arbitros. nam cum graue eſt, uere accuſari in amicitia: tum etiam, ſi falſo accuſeris, non eſt negligendum. Ego Ser. Sulpici me in petitione tua tibi omnia ſtudia, atque officia pro noſtra neceſſitudine & debuiſſe confiteor, & præſtitiſſe arbitror. nihil tibi conſulatum petenti à me defuit, quod eſſet aut ab amico, aut à gratioſo, aut à conſule poſtulandum. abijt illud tempus: mutata ratio eſt: ſic exiſtimo, ſic mihi perſuadeo, me tibi contra honorem L. Murænæ, quantum tu à me poſtulare auſus ſis, tantum debuiſſe; contra ſalutem, nihil debere. neque enim, ſi tibi tum, cum peteres conſulatum, affui, iccirco nunc, cum Murænam ipſum petas, adiutor eodem pacto eſſe debeo. atque hoc non modo non laudari, ſed ne concedi quidem poteſt, ut amicis noſtris accuſantibus non etiam alieniſſimos defendamus. mihi autem cum Muræna iudices & uetus, & magna amicitia eſt: quæ in capitis dimicatione à Ser. Sulpicio non iccirco obruetur, quòd ab eodem in honoris contentione ſuperata eſt. quæ ſi cauſa non eſſet, tamen uel dignitas hominis, uel honoris eius, quem adeptus eſt, amplitudo ſummam mihi ſuperbiæ, crudelita-

tisq; famam inussisset, si hominis & suis & populi R. ornamentis amplissimi causam tanti periculi repudiassem. neque enim iam mihi licet, neque est integrum, ut meum laborem hominum periculis subleuandis non impertiam. nam cum præmia mihi tanta pro hac industria sint data, quanta antea nemini; labores, per quos ea ceperis, cum adeptus sis, deponere, esset hominis & astuti, & ingrati. quòd si licet desinere, si te auctore possum, si nulla inertiæ, nulla superbiæ turpitudo, nulla inhumanitatis culpa suscipitur: ego uero libenter desino. sin autem fuga laboris desidiam, repudiatio supplicum superbiam, amicorum neglectio improbitatem coarguit: nimirum hæc causa est eiusmodi, quam nec industrius, quam nec misericors, nec officiosus deserere possit. atque huiusce rei coniecturam de tuo ipsius studio Serui facillime ceperis. nam si tibi necesse putas etiam aduersarijs amicorum tuorum de iure consulentibus respondere; & si turpe existimas, te aduocato illum ipsum, quem contra ueneris, causa cadere: noli tam esse iniustus, ut, cum tui fontes uel inimicis tuis pateant, nostros riuulos etiam amicis putes clausos esse oportere. etenim si me tua familiaritas ab hac causa remouisset; et si hoc idem Q. Hortensio, M. Crasso clarissimis uiris, si item cæteris, à quibus intelligo tuam gratiam magni æstimari, accidisset: in ea ciuitate consul designatus defensorem non haberet, in qua nemini unquam infimo maiores nostri patronum deesse uoluerunt. ego uero iudices ipse me existimarem nefarium, si amico; crudelem, si misero; superbum, si consuli defuissem. quare, quod dandum est amicitiæ,

large dabitur à me, ut tecum agam Serui non secus, ac si meus esses frater, qui mihi est carissimus: isto in loco quod tribuendum est officio, fidei, religioni, id ita moderabor, ut meminerim me contra amici studium pro amici periculo dicere. Intelligo iudices treis totius accusationis partes fuisse, & earum unam in reprehensione uitæ, alteram in contentione dignitatis, tertiam in criminibus ambitus esse uersatam. atque harum trium partium prima illa, quæ grauissima esse debebat, ita fuit infirma, & leuis, ut illos lex magis quædam accusatoria, quàm uera maledicendi facultas de uita L. Murænæ dicere aliquid coegerit. obiecta est enim Asia: quæ ab hoc non ad uoluptatem et luxuriam expetita est, sed in militari labore peragrata. qui si adolescens patre suo imperatore non meruisset, aut hostem, aut patris imperium timuisse, aut à parente repudiatus uideretur. an, cum sedere in equis triumphantium prætextati potissimum filij soleant, huic donis militaribus patris triumphum decorare fugiendum fuit, ut rebus communiter gestis pene simul cum patre triumpharet? hic uero iudices & fuit in Asia, & uiro fortissimo parenti suo magno adiumento in periculis, solatio in laboribus, gratulationi in uictoriâ fuit. & si habet Asia suspicionem luxuriæ quandam; non Asiam nunquam uidisse, sed in Asia continenter uixisse, laudandum est. quamobrem nō Asiæ nomen obijciendum Murænæ fuit, ex qua laus familiæ, memoria generi, honos, & gloria nomini constituta est; sed aliquod aut in Asia susceptum, aut ex Asia deportatum flagitium, ac dedecus. meruisse uero stipendia in eo bello, quod tum

populus R. non modo maximum, ſed etiam ſolum gerebat, uirtutis; patre imperatore libentiſſime meruiſſe, pietatis; finem ſtipẽdiorum patris uictoriam, ac triumphum fuiſſe, felicitatis fuit. maledicto quidem iccirco nihil in hiſce rebus loci eſt, quòd omnia laus occupauit. Saltatorem appellat L. Murænam Cato. maledictum eſt, ſi uere obijcitur, uehementis accuſatoris; ſin falſo, maledici conuiciatoris. quare, cum iſta ſis auctoritate, non debes M. Cato arripere maledictum ex triuio, aut ex ſcurrarum aliquo conuicio, neque temere conſulem populi R. ſaltatorem uocare; ſed conſpicere, quibus præterea uitijs affectum eſſe neceſſe ſit eum, cui uere iſtud obijci poſſit. nemo enim fere ſaltat ſobrius, niſi forte inſanit, neque in ſolitudine, neque in conuiuio moderato atque honeſto. tempeſtiui conuiuij, amœni loci, multarum deliciarum comes eſt extrema, ſaltatio. tu mihi arripis id, quod neceſſe eſt omnium uitiorum eſſe poſtremum: relinquis illa, quibus remotis hoc uitium omnino eſſe non poteſt. nullum turpe conuiuium, non amor, non comeſſatio, non libido, non ſumptus oſtenditur: & cum ea non reperiantur, quæ uoluptatis nomen habent, quæq; uitioſa ſunt; in quo ipſam luxuriam reperire non potes, in eo te umbram luxuriæ reperturum putas? nihil igitur in uitam L. Murænæ dici poteſt? nihil, inquam, omnino iudices. ſic à me conſul deſignatus defenditur, ut eius nulla fraus, nulla auaritia, nulla perfidia, nulla crudelitas, nullum petulans dictum in uitam proferatur. Bene habet. iacta ſunt fundamenta defenſionis: nondum enim noſtris laudibus, quibus utar poſtea, ſed prope inimicorum

confessione uirum bonum atque integrum hominem defendimus. quo constituto, facilior est mihi aditus ad contentionem dignitatis, quæ pars altera fuit accusationis. Summam uideo esse in te Serui Sulpici dignitatem generis, integritatis, industriæ, cæterorumq; ornamentorum omnium, quibus fretum ad consulatus petitionem aggredi par est. paria cognosco esse ista in L. Muræna, atque ita paria, ut neque ipse dignitate uinci potuerit, neque te dignitate superarit. Contempsisti L. Murænæ genus, extulisti tuum. quo loco si tibi hoc sumis, nisi qui patricius sit, neminem bono esse genere natum: facis, ut rursus plebs in Auentinum seuocanda esse uideatur. sin autem sunt amplæ & honestæ familiæ plebeiæ: & proauus L. Murænæ, & auus prætores fuerunt, & pater, cum amplissime atque honestissime ex prætura triumphasset, hoc faciliorem huic gradum consulatus adipiscendi reliquit, quòd is iam patri debitus, à filio petebatur. tua uero nobilitas Ser. Sulpici, tametsi summa est, tamen hominibus literatis, & historicis est notior, populo uero & suffragatoribus obscurior: pater enim fuit equestri loco, auus nulla illustri laude celebratus: itaque non ex sermone hominum recenti, sed ex annalium uetustate eruenda est memoria nobilitatis tuæ. quare ego te semper in nostrum numerum aggregare soleo, quòd uirtute, industriaq; perfecisti, ut, cum equitis R. esses filius, summa tamen amplitudine dignus putarere. nec mihi unquam minus in Q. Pompeio, nouo homine, & fortissimo uiro, uirtutis esse uisum est, quàm in homine nobilissimo M. Aemilio: etenim eiusdem animi, atque

ingenij est, posteris, quod Pompeius fecit, amplitudinem nominis, quam non acceperit, tradere, & , ut Scaurus, memoriam prope intermortuam generis sui, uirtute renouare. quanquam ego iam putabam iudices, multis uiris fortibus ne ignobilitas obijceretur generis, meo labore esse perfectum, qui non modo Curijs, Catonibus, Pompeijs, antiquis illis fortissimis uiris, nouis hominibus, sed his recentibus Marijs, & Didijs, & Celijs commemorandis iacebant. cum ego uero tanto interuallo claustra ista nobilitatis refregissem, ut aditus ad consulatum posthac, sicut apud maiores nostros fuit, non magis nobilitati, quàm uirtuti, pateret: non arbitrabar, cum ex familia uetere, & illustri consul designatus ab equitis R. filio consule defenderetur, de generis nouitate accusatores esse dicturos. etenim mihi ipsi accidit, ut cum duobus patricijs, altero improbissimo atque audacissimo, altero modestissimo atque optimo uiro, peterem: superaui tamen dignitate Catilinam, gratia Galbam. quòd si id crimen homini nouo esse deberet, profecto mihi neque inimici, neque inuidi defuissent. omittamus igitur de genere dicere, cuius est magna in utroque dignitas: uideamus cætera. Quæsturam una petijt, & sum ego factus prior. Non est respondendum ad omnia: neque enim quenquam uestrum fugit, cum multi pares dignitate fiant, unus autem primum solus possit obtinere, non eundem esse ordinem dignitatis, & renunciationis; propterea quòd renunciatio gradus habeat, dignitas autem sit persæpe eadem omnium. sed quæstura utriusque propemodum pari momento sortis fuit. habuit hic lege Titia prouin-

ciam tacitam, & quietam: tu illam, cui, cum quæstores sortiuntur, etiam acclamari solet, Hostiensem, non tam gratiosam, et illustrem, quàm negotiosam, & molestam. consedit utriusque nomen in quæstura: nullum enim uobis sors campum dedit, in quo excurrere uirtus, cognosciq; posset. reliqui temporis spatium in contentionem uocatur, ab utroque dissimillima ratione tractatum. Seruius hic nobiscum hanc urbanam militiam respondendi, scribendi, cauendi, plenam solicitudinis, ac stomachi secutus est: ius ciuile didicit: multum uigilauit: laborauit: præsto multis fuit: multorum stultitiam perpessus est: arrogantiam pertulit: difficultatem exorbuit: uixit ad aliorũ arbitrium, non ad suum. magna laus, & grata hominibus, unum hominem elaborare in ea scientia, quæ sit multis profutura. quid Muræna interea? fortissimo et sapientissimo uiro, summo imperatori legatus L. Lucullo fuit. qua in legatione duxit exercitum: signa contulit: manum conseruit: magnas copias hostium fudit: urbes partim ui, partim obsidione cepit: Asiam istam refertam, et eandem delicatam sic obijt, ut in ea neque auaritiæ, neque luxuriæ uestigium reliquerit: maximo in bello sic est uersatus, ut hic multas res & magnas sine imperatore gesserit, nullam sine hoc imperator. atque hæc, quanquam præsente L. Lucullo loquar, tamen ne ab ipso propter periculũ nostrum concessam uideamur habere licentiam fingendi, publicis literis testata sunt omnia: quibus L. Lucullus tantum laudis impertit, quãtum neque ambitiosus imperator, neque inuidus tribuere alteri in communicanda gloria debuit. summa in utroque est honestas,

summa dignitas. quam ego, si mihi per Seruium liceat, pari atque eadem in laude ponam: sed non licet: agitat rem militarem; insectatur totam hanc legationem: assiduitatis, & operarum harum quotidianarum putat esse consulatum. apud exercitum mihi fueris, inquit, tot annos: forum non attigeris: abfueris tandiu, &, cum longo interuallo ueneris, cum ijs, qui in foro habitarunt, de dignitate contendas? primum, ista nostra assiduitas Serui nescis, quantum interdum afferat hominibus fastidij, quantum satietatis. mihi quidem uehementer expedijt, positam in oculis esse gratiam: sed tamen ego mei satietatem magno meo labore superaui: & tu idem fortasse: ueruntamen utrique nostrum desiderium nihil obfuisset. sed ut hoc omisso ad studiorum, atque artium contentionem reuertamur: qui potest dubitari, quin ad consulatum adipiscendum multo plus afferat dignitatis rei militaris, quàm iuris ciuilis gloria? uigilas tu de nocte, ut tuis cōsultoribus respondeas: ille, ut, quò intendit, mature cum exercitu perueniat. te gallorum, illum buccinarum cantus exuscitat. tu actionem instituis, ille aciem instruit. tu caues ne tui consultores, ille ne urbes aut castra capiantur. ille tenet, et scit, ut hostium copiæ, tu, ut aquæ pluuiæ arceantur. ille exercitatus est in propagandis finibus, tu in regendis. ac nimirum (dicendum est enim, quod sentio) rei militaris uirtus præstat cæteris omnibus. hæc nomen populo R. hæc huic urbi æternam gloriam peperit: hæc orbem terrarum parere huic imperio coegit. omnes urbanæ res, omnia hæc nostra præclara studia, & hæc forensis laus, & industria

stria

ſtria latent in tutela ac præſidio bellicæ uirtutis. ſimul atque increpuit ſuſpicio tumultus, artes illico noſtræ conticeſcunt. Et quoniam mihi uideris iſtam ſcientiam iuris tanquam filiolam oſculari tuam, non patiar te in tanto errore uerſari, ut iſtud neſcio quid, quod tantopere didiciſti, præclarum aliquid eſſe arbitrere. alijs ego te uirtutibus, continentiæ, grauitatis, iuſtitiæ, fidei, cæteris omnibus, conſulatu, & omni honore ſemper digniſſimum iudicaui: quòd quidem ius ciuile didiciſti, non dicam, operam perdidiſti, ſed illud dicam, nullam eſſe in illa diſciplina munitam ad conſulatum uiam. omnes enim artes, quæ nobis populi R. ſtudia conciliant, & admirabilem dignitatem, & pergratam utilitatem debent habere. ſumma dignitas eſt in ijs, qui militari laude antecellunt; omnia enim, quæ ſunt in imperio, & in ſtatu ciuitatis, ab ijs defendi, & firmari putantur: ſumma etiam utilitas; ſi quidem eorum conſilio, & periculo cum rep. tum etiam noſtris rebus perfrui poſſumus. grauis etiam illa eſt, & plena dignitatis dicendi facultas, quæ ſæpe ualuit in conſule deligendo, poſſe conſilio, atque oratione & ſenatus, & populi, & eorum, qui res iudicant, mentes permouere. quæritur conſul, qui dicendo nonnunquam comprimat tribunicios furores, qui concitatum populum flectat, qui largitioni reſiſtat. non mirum, ſi ob hanc facultatem homines ſæpe etiam non nobiles conſulatum conſecuti ſunt; præſertim cum hæc eadem res plurimas gratias, firmiſſimas amicitias, maxima ſtudia pariat. quorum in iſto ueſtro artificio Sulpici nihil eſt. primum, dignitas in tam tenui ſcientia quæ poteſt eſſe? res enim

ſunt paruæ, prope in ſingulis literis, atque interpunctionibus uerborum occupatæ. deinde, etiam ſi quid apud maiores noſtros fuit in iſto ſtudio admirationis, id enunciatis ueſtris myſterijs totum eſt contemptum, & abiectum. poſſet agi lege, nec ne, pauci quondam ſciebant: faſtos enim uulgo non habebant: erant in magna potentia qui conſulebantur: à quibus etiam dies tanquam à Chaldæis petebantur. inuentus eſt ſcriba quidam Cn. Flauius, qui cornicum oculos confixerit, et ſingulis diebus ediſcendos faſtos populo propoſuerit, & ab ipſis cautis iuriſconſultis eorum ſapientiam compilarit. itaque irati illi, quòd ſunt ueriti, ne, dierum ratione peruulgata, et cognita, ſine ſua opera lege poſſet agi, notas quaſdam compoſuerunt, ut omnibus in rebus ipſi intereſſent. cum hoc fieri belliſſime poſſet; fundus Sabinus meus eſt, immo meus, deinde iudicium: noluerunt. fundus, inquit, qui eſt in agro, qui Sabinus uocatur. ſatis uerboſe. cedo, quid poſtea? ego eum ex iure meum eſſe aio. quid tum? inde ego te ex iure manu cõſertum uoco. quid huic tam loquaciter litigioſo reſponderet ille, unde petebatur, non habebat. tranſit idem iuriſconſultus tibicinis Latini modo: unde tu me, inquit, ex iure manu conſertum uocaſti, inde ibi ego te reuoco. prætor interea ne pulchrum ſe ac beatum putaret, atque aliquid ipſe ſua ſponte loqueretur, ei quoque carmen compoſitum eſt, cum cæteris rebus abſurdum, tum uero nullo uſu. Vtriſque ſuperſtitibus præſentibus: iſtã uiam dico. inite uiam. præſto aderat ſapiens ille, qui inire uiam doceret. Redite uiam. eodem duce redibãt. hæc iam tum apud illos barbatos ridicula, credo, uidebantur, homines, cum recte atque in loco conſtitiſſent, iuberi abi-

re,ut,unde abiſſent, eodem ſtatim redirent. iiſdem ineptiis fucata ſunt illa omnia, Quando te in iure conſpicio et hæc, ſed an ne tu dicis, qui cauſa uindicaueris? quæ dum erant occulta, neceſſario ab eis, qui ea tenebant, petebantur: poſtea uero peruulgata, atque in manibus iactata, & excuſſa, inaniſſima prudentiæ reperta ſunt, fraudis autem, et ſtultitiæ pleniſſima. nam cum permulta præclare legibus eſſent conſtituta, ea iurecõſultorum ingeniis pleraque corrupta, ac deprauata ſunt. mulieres omnes propter infirmitatem conſilii maiores in tutorum poteſtate eſſe uoluerunt: hi inuenerunt genera tutorũ, quæ poteſtate mulierum continerentur. ſacra interire illi noluerunt: horum ingenio ſenes ad coemptiones faciendas interimẽdorum ſacrorum cauſa reperti ſunt. in omni denique iure ciuili æquitatem reliquerunt, uerba ipſa tenuerunt: ut, quia in alicuius libris exempli cauſa id nomen inuenerant, putarunt omnes mulieres, quæ coemptionem facerent, Caias uocari. iam illud mihi quidem mirum uideri ſolet, tot homines, tam ingenioſos, per tot annos etiam nunc ſtatuere nõ potuiſſe, utrum diem tertium, an perendinum; iudicem, an arbitrum; rem: an litem dici oporteret. itaque, ut dixi, dignitas in iſta ſcientia conſularis nunquam fuit, quæ tota ex rebus fictis commentitiisq; conſtaret; gratiæ uero multo etiam minus: quod enim omnibus patet, & æque promptum eſt mihi, & aduerſario meo, id eſſe gratum nullo pacto poteſt. itaque non modo beneficii collocandi ſpem, ſed etiam illud, quod aliquando fuit, Licet conſulere, iam perdidiſtis. ſapiẽs exiſtimari nemo poteſt in ea prudentia, quæ neque extra Romam uſquam, neque Romæ rebus prolatis quidquam ualet. peritus ideo haberi

nemo potest, quòd in eo, quod sciunt omnes, nullo modo possunt inter se discrepare. difficilis autem res ideo nòn putatur, quòd & perpaucis, & minime obscuris literis continetur. itaque si mihi homini uehementer occupato stomachum moueritis, triduo me iuriscõsultum esse profitebor. etenim, quæ de scripto aguntur, scripta sunt omnia: neque tamen quidquam tam anguste scriptum est, quo ego non possim, qua de re agitur, addere. quæ consuluntur autem, minimo periculo respondentur. si id, quod oportet, responderis; idem uideare respondisse quod Seruius: sin aliter; etiam controuersum ius nosse, et tractare uideare. quapropter nõ solum illa gloria militaris uestris formulis, atque actionibus anteponenda est: uerum etiam dicendi consuetudo longe, & multum isti uestræ exercitationi ad honorem antecellet. itaque mihi uidentur plerique initio multo hoc maluisse: post, cum id assequi non potuissent, istuc potissimum sunt delapsi. ut aiunt in Græcis artificibus, eos auletas esse, qui citharœdi fieri non potuerint: sic non nullos uidemus, qui oratores euadere non potuerunt, eos ad iuris studium deuenire. magnus dicendi labor, magna res, magna dignitas, summa etiam gratia: etenim à uobis salubritas quædam, ab ijs, qui dicunt, salus ipsa petitur. deinde uestra responsa atque decreta & euertuntur sæpe dicendo, & sine defensione oratoris firma esse non possunt. in qua re si satis profecissem, parcius de eius laude dicerem: nunc nihil de me dico, sed de ijs, qui in dicendo magni sunt, aut fuerunt. Duæ sunt artes, quæ possunt locare homines in amplissimo gradu dignitatis, una imperatoris, alte-

ra oratoris boni. ab hoc enim pacis ornamenta retinentur: ab illo belli pericula repelluntur. cæteræ tamen uirtutes ipsæ per se multum ualent, iustitia, fides, pudor, temperantia: quibus te Serui excellere omnes intelligunt: sed nunc de studijs ad honorem dispositis, non de insita cuiusque uirtute disputo. omnia ista nobis studia de manibus excutiuntur, simul atque aliquis motus nouus bellicum canere cœpit. etenim, ut ait ingeniosus poeta, & auctor ualde bonus, prælijs promulgatis, TOLLITVR È MEDIO non solum ista uestra uerbosa simulatio prudentiæ, sed etiam ipsa illa domina rerum SAPIENTIA: VI GERITVR RES: SPERNITVR ORATOR non solum odiosus in dicendo, ac loquax, uerum etiam BONVS: HORRIDVS MILES AMATVR: uestrum uero studium totum iacet. NON EX IVRE MANV CONSERTVM, SED MAGE FERRO, inquit, REM REPETVNT. quod si ita est, cedat opinor Sulpici forum castris, otium militiæ, stylus gladio, umbra soli: sit denique in ciuitate ea prima res, propter quam ipsa est ciuitas omnium princeps. Verum hæc Cato nimium nos nostris uerbis magna facere demonstrat, & oblitos esse bellum illud omne Mithridaticum cum mulierculis esse gestum. quod ego longe secus existimo iudices, deq; eo pauca disseram: neque enim causa in hoc continetur. Nam si omnia bella, quæ cum Græcis gessimus, contemnenda sunt: derideatur de rege Pyrrho triumphus M'.Curij, de Philippo T.Flaminini, de Aetolis M. Fuluij, de rege Perse L.Pauli, de Pseudophilippo Q. Metelli, de Corin-

thijs L. Mummij. ſin hæc bella grauiſſima, uictoriæq; eorum bellorum gratiſſimæ fuerunt: cur Aſiaticæ nationes, atque ille à te hoſtis contemnitur? atqui ex ueterum rerum monimentis uel maximum bellum populum R. cum Antiocho geſſiſſe uideo: cuius belli uictor L. Scipio, parta cum P. fratre gloria, quam laudem ille Africa oppreſſa cognomine ipſo præ ſe ferebat, eandem hic ſibi ex Aſiæ nomine aſſumpſit. quo quidem in bello uirtus enituit egregia M. Catonis proaui tui. quò ille, cum eſſet, ut ego mihi ſtatuo, talis, qualem te eſſe uideo, nunquam cum Scipione eſſet profectus, ſi cum mulierculis bellandum eſſe arbitraretur. neque uero cum P. Africano ſenatus egiſſet, ut legatus patri proficiſceretur, cum ipſe paulo ante Annibale ex Italia expulſo, ex Africa eiecto, Carthagine oppreſſa, maximis periculis remp. liberauiſſet, niſi illud graue bellum, & uehemens putaretur. atqui ſi diligenter, quid Mithridates potuerit, & quid effecerit, & qui uir fuerit, conſideraris, omnibus regibus, quibuſcum populus R. bellum geſſit, hunc regem nimirum antepones. quem L. Sylla maximo, & fortiſſimo exercitu, pugna excitatum, non rudis imperator, ut aliud nihil dicam, cum bello inuectum totam in Aſiam cum pace dimiſit: quem L. Muræna pater huiuſce uehementiſſime uigilantiſſimeq; uexatum, repreſſum magna ex parte, non oppreſſum reliquit: qui rex ſibi aliquot annis ſumptis ad confirmandas rationes, & copias belli, tantum ipſe opibus conatuq; inualuit, ut ſe Oceanum cum Ponto, Sertorij copias cum ſuis coniuncturum putaret. ad quod bellum duobus conſulibus ita miſſis, ut alter Mithridatem per-

ſequeretur, alter Bithyniam tueretur; alterius res et terra, & mari calamitoſæ, uehementer & opes regis, & nomen auxerunt: L. Luculli uero res tantæ extiterunt, ut neque maius bellum commemorari poſſit, neque maiore conſilio, & uirtute geſtum. nam cum totius impetus belli ad Cyzicenorum mœnia conſtitiſſet, eamq́; urbem ſibi Mithridates Aſiæ ianuam fore putauiſſet; qua effracta, & reuulſa tota pateret prouincia: perfecta ab Lucullo hæc ſunt omnia, ut urbs fideliſſimorum ſociorum defenderetur, ut omnes copiæ regis diuturnitate obſidionis conſumerentur. quid illam pugnam naualem ad Tenedum, cum contento curſu, acerrimis ducibus, hoſtium claſſis Italiam ſpe, atque animis inflata peteret, mediocri certamine, & parua dimicatione commiſſam arbitraris? mitto prælia: prætereo oppugnationes oppidorum: expulſus regno tandem aliquando, tantum tamen conſilio, atque auctoritate ualuit, ut ſe, rege Armeniorum adiuncto, nouis opibus copijsq́; renouarit. ac ſi mihi nunc de rebus geſtis eſſet noſtri exercitus imperatorisq́; dicendum, plurima et maxima prælia commemorare poſſem: ſed non id agimus: hoc dico: ſi bellum hoc, ſi hic hoſtis, ſi ille rex contemnendus fuiſſet; neque tanta cura ſenatus, & populus R. ſuſcipiēdum putaſſet, neque tot annos geſſiſſet, neque tanta gloria L. Luculli, neque uero eius belli conficiendi curam tanto ſtudio populus R. ad Cn. Pompeium detuliſſet: cuius ex omnibus pugnis, quæ ſunt innumerabiles, uel acerrima mihi uidetur illa, quæ cum rege commiſſa eſt, & ſumma contentione pugnata. qua ex pugna cum ſe ille eripuiſſet, & Boſphorum confugiſſet,

quò exercitus adire non posset, etiam in extrema fortuna, & fuga nomen tamen retinuit regium. itaque ipse Pompeius regno possesso, ex omnibus oris ac notis sedibus hoste pulso, tamen tantum in unius anima posuit, ut, cum omnia, quæ ille tenuerat, adierat, sperarat, uictoria possideret, tamen nō ante, quàm illum uita expulit, bellum confectum iudicarit. hūc tu hostem Cato contemnis? quo cum per tot annos, tot prælijs, tot imperatores bella gesserunt: cuius expulsi, & eiecti uita tanti æstimata est, ut, morte eius nunciata, tum denique bellum confectum arbitraremur. hoc igitur in bello L. Murænam legatum fortissimi animi, summi consilij, maximi laboris cognitum esse defendimus, & hanc eius operam non minus ad consulatum adipiscendum, quàm hanc nostram forensem industriam, dignitatis habuisse. At enim in præturæ petitione prior renunciatus est Seruius. pergitís ne uos, tanquam ex syngrapha, agere cum populo, ut quem locum semel honoris cuipiam dederit, eundem reliquis honoribus debeat? quod enim fretum, quem Euripum tot motus, tantas, tam uarias habere putatis agitationes fluctuum, quantas perturbationes, & quantos æstus habet ratio comitiorum? dies intermissus unus, aut nox interposita sæpe perturbat omnia, & totam opinionem parua nonnunquam commutat aura rumoris. sæpe etiam sine ulla aperta causa fit aliud, atque existimamus; ut nonnunquam ita factum esse etiam populus admiretur; quasi uero non ipse fecerit. nihil est incertius uulgo, nihil obscurius uoluntate hominum, nihil fallacius ratione tota comitiorum. quis L. Philippum, summo ingenio,

opera, gratia, nobilitate, à M. Herennio ſuperari poſſe arbitratus eſt? quis Q. Catulum, humanitate, ſapientia, integritate antecellentem, à Cn. Manlio? quis M. Scaurum, hominem grauiſſimum, ciuem egregium, fortiſſimum ſenatorem, à Q. Maximo? non modo horum nihil ita fore putatum eſt, ſed ne cum eſſet factum quidem, quare ita factum eſſet, intelligi potuit. nam ut tempeſtates ſæpe certo aliquo cœli ſigno commouentur, ſæpe improuiſo, nulla ex certa ratione, obſcura aliqua ex cauſa excitantur: ſic in hac comitiorum tempeſtate populari ſæpe intelligas, quo ſigno commota ſit; ſæpe ita obſcura eſt, ut caſu excitata eſſe uideatur. ſed tamen ſi eſt reddenda ratio, duæ res uehementer in prætura deſideratæ ſunt, quæ ambæ in conſulatu tum Murænæ profuerunt; una, expectatio muneris, quæ & rumore nonnullo, & ſtudijs, ſermonibusq; competitorum creuerat; altera, quòd ij, quos in prouincia, ac legatione omnis & liberalitatis, & uirtutis ſuæ teſtes habuerat, nondum deceſſerant. horum utrunque ei fortuna ad conſulatus petitionem reſeruauit: nam et L. Luculli exercitus, qui ad triumphum cõuenerat, idem comes L. Murænæ præſto fuit; & munus ampliſſimum, quod petitio præturæ deſiderabat, prætura reſtituit. num tibi hæc parua uidentur adiumenta, & ſubſidia conſulatus? uoluntas militum: quæ cum per ſe ualet multitudine, tum apud ſuos gratia; tum uero in conſule declarando multum etiam apud uniuerſum populum R. auctoritatis habet ſuffragatio militaris: imperatores enim comitijs conſularibus, non uerborum interpretes deliguntur. quare

grauis est illa oratio: me saucium recreauit: me præda donauit: hoc duce castra cepimus, signa contulimus: nunquam iste plus militi laboris imposuit, quàm sibi sumpsit: ipse cum fortis, tum etiam felix. hoc quanti putas esse ad famam hominum, ac uoluntatem? etenim si tanta illis comitijs religio est, ut adhuc semper omen ualuerit prærogatiuum: quid mirum est, in hoc felicitatis famam, sermonemq; ualuisse? sed si hæc leuiora ducis, quæ sunt grauissima, et hanc urbanam suffragationem militari anteponis: noli ludorum huius elegantiam, & scenæ magnificentiam ualde contemnere, quæ huic admodum profuerunt. nam quid ego dicam populum, ac uulgus imperitorũ ludis magnopere delectari? minus est mirandum: quanquam huic causæ id satis est: sunt enim populi, ac multitudinis comitia. quare si populo ludorum magnificentia uoluptatis est, non est mirandum, eam L. Murænæ apud populum profuisse. sed si nosmetipsi, qui & ab delectatione omni negotijs impedimur, et in ipsa occupatione delectationes alias multas habere possumus, ludis tamen oblectamur, & ducimur: quid tu admirere de multitudine indocta? L. Otho, uir fortis, meus necessarius, equestri ordini restituit non solum dignitatem, sed etiam uoluptatem. itaque lex hæc, quæ ad ludos pertinet, est omnium gratissima, quòd honestissimo ordini cum splendore fructus quoque iucunditatis est restitutus. quare delectant homines, mihi crede, ludi, etiam illos qui dissimulant, non solum eos, qui fatentur: quod ego in mea petitione sensi: nam nos quoque habuimus scenam competi=

tricem. quòd si ego, qui trinos ludos Aedilis feceram, tamen Antonij ludis commouebar: tibi, qui casu nullos feceras, nihil huius istam ipsam, quam irrides, argenteam scenam aduersatam putas? sed hæc sane sint paria omnia: sit par forensis opera militari: sit par militari suffragatio urbana: sit idem, magnificētissimos, & nullos unquam fecisse ludos: quid? in ipsa prætura nihil'ne existimas inter tuam et istius sortem interfuisse? huius sors ea fuit, quam omnes tui necessarij tibi optabamus, iuris dicundi, in qua gloriam conciliat magnitudo negotij, gratiam æquitatis largitio: qua in sorte sapiens prætor, qualis hic fuit, offensionem uitat æquabilitate decernendi, beneuolentiam adiungit lenitate audiendi. egregia, & ad consulatum apta prouincia, in qua laus æquitatis, integritatis, facilitatis, ad extremum ludorum uoluptatē concluditur. quid tua sors? tristis, atrox, quæstio peculatus, ex altera parte lacrymarum, & squaloris, ex altera plena catenarum, atque iudicum. cogendi iudices inuiti, retinendi contra uoluntatem, scriba damnatus, ordo totus alienus: Syllana gratificatio reprehensa: multi uiri fortes, & prope pars ciuitatis offensa est: lites seuere æstimatæ: cui placet, obliuiscitur: cui dolet, meminit. postremo tu in prouinciam ire noluisti. non possum id in te reprehendere, quod in me ipso & prætor, & consul probaui: sed tamen L. Murenæ prouincia multas bonas gratias cum optima existimatione attulit. habuit proficiscens delectum in Vmbria: dedit ei facultatem resp. liberalitatis: qua usus, multas sibi tribus, quæ municipijs Vmbriæ conficiuntur, adiun-

xit. ipse autem in Gallia, ut nostri homines desperatas iam pecunias exigerent, æquitate, diligentiaq; perfecit. tu interea Romæ scilicet amicis præsto fuisti. fateor. sed tamen illud cogita, nonnullorum amicorum studia minui solere in eos, à quibus prouincias contemni intelligant. & quoniam ostendi iudices parem dignitatem ad consulatus petitionem, disparem fortunam prouincialium negotiorum in Muræna, atque in Sulpicio fuisse: dicam iam apertius, in quo meus necessarius fuerit inferior Seruius; & ea dicam uobis audientibus amisso iam tempore, quæ ipsi soli re integra sæpe dixi. Petere consulatum nescire te Serui, persæpe dixi: & in ijs rebus ipsis, quas te magno, & forti animo & agere, & dicere uidebam, tibi solitus sum dicere, magis te fortem senatorem mihi uideri, quàm sapientem candidatum. primum accusandi terrores, & minæ, quibus tu quotidie uti solebas, sunt fortis uiri; sed & populi opinionem à spe adipiscendi auertunt, & amicorum studia debilitant. nescio quo pacto semper hoc fit, neque in uno, aut altero animaduersum est, sed iam in pluribus; simul atque candidatus accusationem meditari uisus est, ut honorem desperasse uideatur. quid ergo? acceptam iniuriam persequi non placet? immo uehementer placet: sed aliud tempus est petendi, aliud persequendi. petitorem ego, præsertim consulatus, magna spe, magno animo, magnis copijs & in forum, & in campum deduci uolo: non placet mihi inquisitio candidati, prænuncia repulsæ; non testium potius, quàm suffragatorum comparatio; non minæ magis, quàm blanditiæ; non decla

matio potius, quàm salutatio: præsertim cum iam hoc nouo more omnes fere domos omnium concursent, & ex uultu candidatorum coniecturam faciant, quantum quisque animi, & facultatis habere uideatur. uides'ne tu illum tristem, demissum? iacet, diffidit, abiecit hastas. serpit hic rumor. scis tu illum accusationem cogitare? inquirere in competitores? testes quærere? alium faciam; quoniam sibi hic ipse desperat. eiusmodi candidatorum amici intimi debilitantur, studia deponunt, aut testatam rem abijciunt, aut suam operam, & gratiam iudicio, & accusationi reseruant. accedit eodem, ut etiam ipse candidatus totum animũ, atque omnem curam, operam, diligentiamq; suam in petitione non possit ponere: adiungitur enim accusationis cogitatio, non parua res, sed nimirum omnium maxima: magnum est enim te comparare ea, quibus possis hominem è ciuitate, præsertim non inopem, neque infirmum, exturbare, qui et per se, & per suos, & uero etiam per alienos defendatur: omnes enim ad pericula propulsanda concurrimus; & qui non aperte inimici sumus, etiam alienissimis in capitis periculis amicissimorum officia, & studia præstamus. quare ego expertus & petendi, & defendendi, & accusandi molestiam, sic intellexi, in petendo studium esse acerrimum, in defendendo officium, in accusando laborem. itaque sic statuo, fieri nullo modo posse, ut idem accusationem, & petitionem consulatus diligenter adornet, atque instruat. unum sustinere pauci possunt, utrunque nemo. tu, cum de curriculo petitionis deflexisses, animumq; ad accusandum transtulisses

ſes, existimaſti te utrique negotio ſatisfacere poſſe, uehementer erraſti. quis enim dies fuit, poſteaquam in iſtam accuſandi denunciationem ingreſſus es, quem tu non totum in iſta ratione conſumpſeris? legem ambitus flagitaſti, quæ tibi non deerat: erat enim ſeueriſſime ſcripta Calpurnia: geſtus eſt mos & uoluntati, et dignitati tuæ: ſed tota illa lex accuſationem tuam, ſi haberes nocentem reum, fortaſſe armaſſet: petitioni uero refragata eſt. pœna grauior in plebem tua uoce efflagitata eſt: commoti animi tenuiorum. exilium in noſtrum ordinem: conceſſit ſenatus poſtulationi tuæ, ſed non libenter duriorem fortunæ communi conditionem te auctore conſtituit. morbi excuſationi pœna addita eſt: uoluntas offenſa multorum, quibus aut contra ualetudinis commodum laborandum eſt, aut incommodo morbi etiã cæteri uitæ fructus relinquendi. quid ergo? hæc quis tulit? is, qui auctoritati ſenatus, uoluntati tuæ paruit: denique is tulit, cui minime proderant. illa, quæ mea ſumma uoluntate ſenatus frequens repudiauit, mediocriter aduerſata tibi eſſe exiſtimas? confuſionem ſuffragiorum flagitaſti, prorogationem legis Maniliæ, æquationem gratiæ, dignitatis, ſuffragiorum. grauiter homines honeſti, atque in ſuis ciuitatibus, et municipijs gratioſi tulerunt, à tali uiro eſſe pugnatum, ut omnes & dignitatis, & gratiæ gradus tollerentur. idem edititios iudices eſſe uoluiſti, ut odia occulta ciuium, quæ tacitis nunc diſcordijs continentur, in fortunas optimi cuiuſque erumperent. hæc omnia tibi accuſandi uiam muniebant, adipiſcendi obſepiebant. atque ex omnibus illa plaga

est iniecta petitioni tuæ non tacēte me maxima: de qua ab homine ingeniosissimo et copiosissimo Hortensio multa grauissime dicta sunt: quo etiam mihi durior locus est dicendi datus: ut, cum ante me & ille dixisset, et uir summa dignitate, & diligentia, & facultate dicendi, M. Crassus, ego in extremo non partem aliquam agerem causæ, sed de tota re dicerem, quod mihi uideretur. itaque in ijsdē rebus fere uersor, et, quod possum iudices, occurro uestræ sapientiæ. sed tamen Serui quam te securim putas iniecisse petitioni tuæ, cum tu populū R. in eum metū adduxisti, ut pertimesceret, ne consul Catilina fieret, dum tu accusationem cōparares, deposita atque abiecta petitione? etenim te inquirere uidebant tristem ipsum: mœstos amicos, obseruationes, testificationes, seductiones testium, secessionem subscriptorum animaduertebant: quibus rebus certe ipsi candidatorū uultus obscuriores uideri solent. Catilinam interea alacrem, atque lætum, stipatum choro iuuentutis, uallatum indicibus, atque sicarijs, inflatum cum spe militū, tum collegæ mei, quemadmodum dicebat ipse, promissis, circunfluente colonorū Aretinorum et Fesulanorum exercitu. quam turbam dissimillimo ex genere distinguebant homines percussi Syllani temporis calamitate. uultus erat ipsius plenus furoris, oculi sceleris, sermo arrogantiæ, sic, ut ei iam exploratus, et domi conditus consulatus uideretur: Murænam contemnebat: Sulpicium accusatorem suum numerabat, non competitorem: ei uim denunciabat: reip. minabatur. quibus rebus qui timor bonis omnibus iniectus sit, quantaq; desperatio reip. si ille factus esset, nolite à me commoneri

uelle, uosmet ipsi uobiscum recordamini. meministis enim, cũ illius nefarij gladiatoris uoces percrebuissent, quas habuisse in concione domestica dicebatur, cum miserorum fidelem defensorem negasset inueniri posse, nisi eum, qui ipse miser esset; integrorum et fortunatorum promissis saucios et miseros credere non oportere; quare qui cõsumpta replere, erepta recuperare uellent, spectarent, quid ipse deberet, quid possideret, quid auderet; minime timidum, et ualde calamitosum esse oportere eum, qui esset futurus dux, et signifer calamitosorum: tum igitur, his rebus auditis, meministis fieri S.C. referente me, ne postero die comitia haberentur, ut de his rebus in senatu agere possemus. itaque postridie frequenti senatu Catilinam excitaui, atque eum de ijs rebus iussi, si quid uellet, quæ ad me allatæ essent, dicere. atque ille, ut semper fuit apertissimus, non se purgauit, sed indicauit atque innuit. tum enim dixit, duo corpora esse reipublicæ, unum debile infirmo capite, alterum firmum sine capite: huic, cum ita de se meritum esset, caput se uiuo non defuturum. congemuit senatus frequens, neque tamen satis seuere pro rei indignitate decreuit: nam partim ideo fortes in decernendo non erant, quia nihil timebant; partim, quia timebant. tum erupit è senatu triumphans gaudio, quem omnino uiuum illinc exire non oportuerat, præsertim cum idem ille in eodem ordine paucis diebus ante Catoni fortissimo uiro iudicium minitanti, ac denuncianti respondisset, si quod esset in suas fortunas incendium excitatum, id se non aqua, sed ruina restincturum. his tum rebus commotus, & quòd homines iam

tum

tum coniuratos cum gladijs in campum deduci à Catilina sciebam, descẽdi in campum cum firmissimo praesidio fortissimorum uirorum, et cum illa lata insigniq; lorica, non quae me tegeret, (etenim sciebam Catilinam non latus aut uentrem, sed caput & collum solere petere) uerum ut omnes boni animaduerterent, et, cum in metu & periculo consulem uiderent, id quod est factum, ad opem praesidiumq́; meum concurrerent. itaque cum te Serui remissiorem in petendo putarent, Catilinam & spe, & cupiditate inflammatum uiderent, omnes, qui illam ab rep. pestem depellere cupiebant, ad Muraenam se statim contulerunt. magna est autem comitijs consularibus repentina uoluntatum inclinatio, praesertim cum incubuit ad uirum bonum, et multis alijs adiumentis petitionis ornatum. qui cum, honestissimo patre, atque maioribus, modestissima adolescentia, clarissima legatione, praetura probata in iure, grata in munere, ornata in prouincia, petisset diligenter, et ita petisset, ut neque minanti cederet, neque cuiquam minaretur: huic mirandum est magno adiumento Catilinae subitam spem consulatus adipiscendi fuisse? Nunc mihi tertius ille locus est orationis de ambitus criminibus, perpurgatus ab ijs, qui ante me dixerunt, à me, quoniam ita Muraena uoluit, retractandus. quo in loco Postumio, familiari meo, ornatissimo uiro, de diuisorum indicijs, & de deprehensis pecunijs; adolescenti ingenioso & bono, Ser. Sulpicio, de equitum centurijs; M. Catoni, homini in omni uirtute excellenti, de ipsius accusatione, de S. C. de rep. respondebo. sed pauca, quae meum animum re-

pente mouerunt, prius de L. Murænæ fortuna con=
querar. Nam cum sæpe antea iudices, & ex aliorum
miserijs; & ex meis curis, laboribusq; quotidianis for=
tunatos eos homines iudicarem, qui remoti à studijs
ambitionis, otium, ac tranquillitatem uitæ secuti sunt:
tum uero in his L. Murænæ tantis, tamq; improuisis
periculis ita sum animo affectus, ut non queam satis
neque communem omnium nostrum conditionem, ne=
que huius euentum fortunamq; miserari: qui primum
dum ex honoribus continuis familiæ, maiorumq; suo=
rum unum ascendere gradum dignitatis conatus est,
uenit in periculum, ne & ea, quæ relicta, et hæc quæ
ab ipso parta sunt, amittat: deinde propter studium
nouæ laudis etiam in ueteris fortunæ discrimen addu=
citur. quæ cum sunt grauia iudices, tum illud acer-
bissimum est, quòd habet eos accusatores, non qui odio
inimicitiarum ad accusandum, sed qui studio accusan
di ad inimicitias descenderent: nam ut omittam Ser.
Sulpicium, quem intelligo non iniuria L. Murænæ,
sed honoris contentione permotum; accusat paternus
amicus Cn. Postumius, uetus, ut ait ipse, uicinus,
ac necessarius, qui necessitudinis causas complures pro=
tulit, simultatis nullam commemorare potuit; accusat
Ser. Sulpicius sodalis filij, cuius ingenio paterni omnes
necessarij munitiores esse debebant; accusat M. Cato.
qui, quanquam à Muræna nulla re unquam alienus
fuit, tamen ea conditione nobis erat in hac ciuitate na=
tus, ut eius opes, & ingenium præsidio multis etiam
* alienissimis, uix cuiquam inimicus esse deberet. Respon
debo igitur Postumio primum, qui nescio quo pacto

mihi uidetur prætorius cãdidatus in consularem, quasi desultorius in quadrigarum curriculum, incurrere. cuius competitores si nihil deliquerunt, dignitati eorum concessit, cum petere destitit: sin autem eorum aliquis largitus est, expetendus amicus est, qui alienam potius iniuriam, quàm suam persequatur.

Ea omnia, quæ & Postumio, & Ser. Sulpicio adolescenti responsa sunt, desiderantur.

Venio nunc ad M. Catonem, quod est firmamentum, ac robur totius accusationis: qui tamen ita grauis est accusator, & uehemens, ut multo magis eius auctoritatem, quam criminationem pertimescam. in quo ego accusatore iudices primũ illud deprecabor, ne quid L. Murænæ dignitas illius, ne quid expectatio tribunatus, ne quid totius uitæ splendor, & grauitas noceat; denique ne ea soli huic obsint bona M. Catonis, quæ ille adeptus est, ut multis prodesse posset. bis consul fuerat P. Africanus, & duos terrores huius imperij, Carthaginem, Numantiamq; deleuerat, cum accusauit L. Cottam. erat in eo summa eloquentia, summa fides, summa integritas, auctoritas tanta, quanta in ipso imperio populi R. quod illius opera tenebatur. sæpe hoc maiores natu dicere audiui, hanc accusatoris

eximiam dignitatem plurimum L. Cottæ profuisse. noluerunt sapientissimi homines, qui tum rem illam iudicabant, ita quenquam cadere in iudicio, ut nimijs aduersarij uiribus abiectus uideretur. quid? Sergium Galbam (nam traditum memoriæ est) non ne proauo tuo, fortissimo, atque florentissimo uiro, M. Catoni, incūbenti ad eius perniciem, populus R. eripuit? semper in hac ciuitate nimis magnis accusatorum opibus & populus uniuersus, & sapientes, ac multum in posterum prospicientes iudices restiterunt. nolo, accusator in iudicium potentiam afferat, non uim maiorem aliquam, non auctoritatem excellentem, non nimiam gratiam: ualeant hæc omnia ad salutem innocentium, ad opem impotentum, ad auxilium calamitosorum; in periculo uero, & in pernicie ciuium repudientur. nam si quis hoc forte dicet, Catonem descensurum ad accusandum non fuisse, nisi prius de causa iudicasset: iniquam legem iudices, & miseram conditionem instituet periculis hominum, si existimabit iudicium accusatoris in reū pro aliquo præiudicio ualere oportere. ego tuum consilium Cato, propter singulare animi mei de tua uirtute iudicium, uituperare non audeo, nonnulla in re forsitan conformare, & leuiter emendare possim. non multa peccas, inquit ille fortissimo uiro senior magister: sed si peccas, te regere possum. at ego te uerissime dixerim peccare nihil, neque ulla in re te esse huiusmodi, ut corrigendus potius, quàm leuiter inflectendus esse uideare. finxit enim te ipsa natura ad honestatem, grauitatem, temperantiam, magnitudinem animi, iustitiam, ad omnes denique uirtutes magnum

hominem, & excelsum. accessit his tot doctrina non moderata, nec mitis, sed, ut mihi uidetur, paulo asperior, & durior, quàm aut ueritas, aut natura patiatur. & quoniam non est nobis hæc oratio habenda aut cum imperita multitudine, aut in aliquo conuentu agrestium, audacius paulo de studijs humanitatis, quæ & mihi & uobis nota & iudicanda sunt, disputabo. In M. Catone iudices hæc bona, quæ uidemus, diuina, & egregia, ipsius scitote esse propria: quæ non nunquam requirimus, ea sunt omnia non à natura, sed à magistro. fuit enim quidam summo ingenio uir, Zeno, cuius inuentorum æmuli Stoici nominantur. huius sententiæ sunt & præcepta eiusmodi; sapientem gratia nunquam moueri, nunquam cuiusquam delicto ignoscere, neminem misericordem esse, nisi stultum & leuem; uiri non esse, neque exorari, neque placari; solos sapientes esse, si distortissimi sint, formosos; si mendicissimi, diuites; si seruitutem seruiant, reges: nos autem, qui sapientes non sumus, fugitiuos, exules, hostes, insanos denique esse dicunt; omnia peccata esse paria; omne delictum scelus esse nefarium; nec minus delinquere eum, qui gallum gallinaceum, cum opus non fuerit, quàm eum, qui patrem suffocauerit; sapientem nihil opinari, nullius rei pœnitere, nulla in re falli, sententiam mutare nunquam. hæc homo ingeniosissimus M. Cato, auctoribus eruditissimis inductus, arripuit, neque disputandi causa, ut magna pars, sed ita uiuendi. petunt aliquid publicani: caue quidquam habeat momenti gratia. supplices aliqui ueniunt miseri & calamitosi: sceleratus et nefarius fueris, si quid-

quam misericordia adductus feceris. fatetur aliquis se peccasse, & eius delicti ueniam petit: nefarium est facinus ignoscere. at leue delictum est; omnia peccata sunt paria. dixisti quippiam: fixum & statutum est. non re ductus es, sed opinione: sapiens nihil opinatur. errasti aliqua in re: male dici putat. hae ex disciplina nobis illa sunt. dixi in senatu me nomen consularis candidati delaturum. iratus dixisti: nunquam, inquit, sapiens irascitur. at temporis causa: improbi, inquit, hominis est mendacio fallere; mutare sententiā, turpe est; exorari, scelus; misereri, flagitium. nostri autem illi, (fatebor enim Cato me quoque in adolescentia diffisum ingenio meo quæsisse adiumenta doctrinæ) nostri, inquam, illi à Platone & Aristotele, moderati homines & temperati, aiunt, apud sapientem ualere aliquando gratiam; uiri boni esse, misereri; distincta genera esse delictorum, & dispares pœnas; esse apud hominem constantem ignoscendi locum; ipsum sapientem sæpe aliquid opinari, quod nesciat; irasci non nunquam, exorari eundem, & placari; quod dixerit, interdum, si ita rectius sit, mutare; de sententia decedere aliquando; omnes uirtutes mediocritate quadam esse moderatas. hos ad magistros si qua te fortuna Cato cum ista natura detulisset, non tu quidem uir melior esses, nec fortior, nec temperantior, nec iustior, (neque enim esse potes) sed paulo ad lenitatem propensior: non accusares nullis adductus inimicitijs, nulla lacessitus iniuria pudentissimum hominem, summa dignitate, atque honestate præditum: putares, cum in eiusdem anni custodia te atque L. Murænam fortuna

*posuisset, aliquo te cum hoc reip. uinculo esse coniun=
ctum: quod atrociter in senatu dixisti, aut non dixis=
ses, aut seposuisses, aut mitiorem in partem interpre=
tarere. ac te ipsum, quantum ego opinione auguror,
nunc & animi quodam impetu concitatum, et ui na=
turæ atque ingenij elatum, et recentibus præceptorum
studijs flagrantem iam usus flectet, dies leniet, ætas
mitigabit: etenim isti ipsi mihi uidentur uestri præce=
ptores & uirtutis magistri fines officiorum paulo lon-
gius, quàm natura uellet, protulisse, ut, cum ad ul=
timum animo contendissemus, ibi tamen, ubi oporte=
ret, consisteremus. nihil ignoueris: immo aliquid, non
omnia. nihil gratiæ causa feceris: immo resistito gra=
tiæ, cum officium, & fides postulabit. misericordia
cōmotus ne sis: etiam in dissoluenda seueritate: sed ta=
men est laus aliqua humanitatis. in sententia perma=
neto: enimuero, nisi sententia alia uicerit melior. hu=
iuscemodi Scipio ille fuit: quem non pœnitebat facere
idem, quod tu; habere eruditissimum hominē, et pene
diuinum domi: cuius oratione, & præceptis, quanquā
erant eadem ista, quæ te delectāt, tamen asperior non
est factus, sed, ut accepi à senibus, lenissimus. quis
uero C. Lælio comior? quis iucundior, eodem ex studio
isto? quis illo grauior? sapientior? possum de L. Philip
po, de C. Gallo dicere hæc eadē: sed te domum iam dedu
cam tuam. quenquam'ne existimas Catone proauo tuo
cōmodiorem, comiorem, moderatiorē fuisse ad omnem
rationem humanitatis? de cuius præstanti uirtutē cum
uere grauiterq; diceres, domesticū te habere dixisti exē-
plum ad imitandū. est illud quidem exēplum tibi pro=*

positum domi: sed tamen naturæ similitudo illius ad te magis, qui ab illo ortus es, quàm ad unumquenque nostrum peruenire potuit: ad imitandum uero tam mihi propositum exemplar illud est, quàm tibi. sed si illius comitatem, & facilitatem tuæ grauitati seueritatiq; asperseris, non ista quidem erunt meliora, quæ nunc sunt optima, sed certe condita iucundius. quare ut ad id, quod institui reuertar, tolle mihi è causa nomen Catonis: remoue, ac prætermitte auctoritatem, quæ in iudicijs aut nihil ualere, aut ad salutem debet ualere: congredere mecum criminibus ipsis: quid accusas Cato? quid affers in iudicium? quid arguis? ambitum accusas: non defendo. me reprehendis, quòd idem defendam, quod lege punierim: puniui ambitum, non innocentiam: ambitum uero ipsum uel tecum accusabo, si uoles. dixisti S. C. me referente esse factum; si mercede corrupti obuiam candidatis issent, si conducti sectarentur, si gladiatoribus uulgo locus tributus, & item prandia si uulgo essent data, contra legem Calpurniam factum uideri. ergo ita senatus iudicat, contra legem facta hæc uideri, si facta sint: decernit quod nihil opus est, dum candidatis morem gerit. nam, factum sit necne, uehementer quæritur: si factum sit, quin contra legem sit, dubitare nemo potest. est igitur ridiculum, quod est dubium, id relinquere incertum; quod nemini dubium potest esse, id iudicare. atque id decernitur omnibus postulantibus candidatis: ut ex S. C. neque cuius intersit, neque contra quem sit, intelligi possit. quare doce, à L. Muræna illa esse commissa: tum egomet tibi contra legem com-

missa esse concedam. multi obuiam prodierunt de prouincia decedenti, consulatum petenti: solet fieri. eccui autem non proditur reuertenti? quæ fuit ista multitudo? primum, si tibi istam rationem non possim reddere; quid habet admirationis, tali uiro, aduenienti, candidato consulari obuiam prodisse multos? quod nisi esset factum, magis mirandum uideretur. quid, si etiam illud addam, quod à consuetudine non abhorret, rogatos esse multos? num aut criminosum sit, aut mirandum, qua in ciuitate rogati infimorum hominum filios prope de nocte ex ultima sæpe urbe deductum uenire soleamus, in ea non esse grauatos homines prodire hora tertia in campum Martium, præsertim talis uiri nomine rogatos? quid, si omnes societates uenerunt? quarum ex numero multi hic sedent iudices. quid, si multi homines nostri ordinis, honestissimi? quid, si illa officiosissima, quæ neminem patitur non honeste in urbem introire, tota natio candidatorum? si denique ipse accusator noster Postumius obuiam cum bene magna caterua sua uenit? quid habet ista multitudo admirationis? omitto clientes, uicinos, tribules, exercitum totum Luculli, qui ad triumphum per eos dies uenerat: hoc dico, frequentiam in isto officio gratuitam non modo dignitati ullius unquam, sed ne uoluntati quidem defuisse. at sectabantur multi: doce, mercede; concedam esse crimen: hoc quidem remoto, quid reprehendis? quid opus est, inquit, sectatoribus? à me tu id quæris? quid opus sit eo, quo semper usi sumus? homines tenues unum habent in nostrum ordinem aut promerendi, aut referendi beneficij locum, hanc in nostris

petitionibus operam, atque assectationem: neque enim fieri potest, neque postulandum est à nobis, aut ab equitibus R. ut suos necessarios candidatos sectentur totos dies: à quibus si domus nostra celebratur, si interdum ad forum deducimur, si uno basilicæ spatio honestamur, diligenter obseruari uidemur, & coli. tenuiorum et non occupatorum amicorum est ista assiduitas, quorum copia bonis, & beneficis deesse non solet. noli igitur eripere hunc inferiori generi hominum fructum officij Cato: sine eos, qui omnia à nobis sperant, habere ipsos quoque aliquid, quod nobis tribuere possint. si nihil erit præter ipsorum suffragium, tenue est, si, ut suffragentur, nihil ualent gratia: ipsi denique ut solent loqui, non dicere pro nobis, non spondere, non uocare domum suam possunt: atque hæc à nobis petunt omnia; neque ulla re alia, quæ à nobis consequuntur, nisi opera sua compensari putant posse. itaque & legi Fabiæ, quæ est de numero sectatorum, & S.C. quod est L. Cæsare consule factum, restiterunt: nulla est enim pœna, quæ possit obseruantiam tenuiorum ab hoc uetere instituto officiorum excludere. at spectacula sunt tributim data, & ad prandium uulgo uocati. etsi hoc factum à Muræna omnino iudices non est, ab eius amicis autem more & modo factum est: tamen admonitus re ipsa, recordor quantum hæ quæstiones in senatu habitæ punctorum nobis Serui detraxerint: quod enim tempus fuit, aut nostra, aut patrum nostrorum memoria, quo hæc siue ambitio est, siue liberalitas, non fuerit, ut locus & in circo, & in foro daretur amicis, & tribulibus? hæc homines tenuiores primum ne dum qui ea suis tri-

bulibus uetere instituto assequebantur *

Desunt non nulla.

præfectum fabrum semel locum tribulibus suis dedisse: quid statuent in uiros primarios, qui in Circo totas tabernas tribulium causa comparabunt? hæc omnia sectatorum, spectaculorum, prandiorum item crimina à multitudine in tuam nimiam diligentiam Serui coniecta sunt: in quibus tamen Muræna ab senatus auctoritate defenditur. quid enim? senatus num obuiam prodire crimen putat? non, sed mercede: conuince. num sectari multos? non, sed, conductos: doce. num locum ad spectandum dare, aut ad prandium inuitare? minime, sed uulgo, passim. quid est uulgò? uniuersos. non igitur, si L. Natta, summo loco adolescens, qui, et quo animo iam sit, & qualis uir futurus sit, uidemus, in equitum centurijs uoluit esse & ad hoc officium necessitudinis, & ad reliquum tempus gratiosus, id erit eius uitrico fraudi, aut crimini: nec, si uirgo Vestalis huius propinqua, & necessaria locum suum gladiatorium concessit huic, non & illa pie fecit, & hic à culpa est remotus. omnia hæc sunt officia necessariorum, commoda tenuiorum, munia candidatorum. at enim agit mecum austere, & Stoice Cato: negat uerum esse, allici

beneuolentiam cibo: negat iudicium hominum in magistratibus mandandis corrumpi uoluptatibus oportere. ergo, ad cœnam petitionis causa si quis uocat, condemnetur. quippe, inquit: tu mihi summum imperium, summam auctoritatem, tu gubernacula reip. petas fouendis hominum sensibus, & deliniendis animis, & adhibendis uoluptatibus? utrum lenocinium, inquit, à grege delicatæ iuuentutis, an orbis terrarum imperium à populo R. petebas? horribilis oratio: sed eam usus, uita, mores, ciuitas ipsa respuit: neque tamen Lacedæmonij auctores istius uitæ, atque orationis, qui quotidianis epulis in robore accumbunt; neque uero Cretes, quorum nemo gustauit unquam cubans, melius, quàm Romani homines, qui tempora uoluptatis, laborisq; dispertiunt, resp. suas retinuerunt: quorum alteri uno aduentu nostri exercitus deleti sunt, alteri nostri imperij præsidio disciplinam suam, legesq; conseruant. quare noli Cato maiorum instituta, quæ res ipsa publica, quæ diuturnitas imperij comprobat, nimium seuera oratione reprehendere. fuit eodem ex studio uir eruditus apud patres nostros, & honestus homo, & nobilis, Q. Tubero. is, cum epulum Q. Maximus Africani patrui sui nomine populo R. daret, rogatus est à Maximo, ut triclinium sterneret, cum esset Tubero eiusdem Africani sororis filius. atque ille, homo eruditissimus, ac Stoicus, strauit pelliculis hœdinis lectulos Punicanos, et exposuit uasa Samia: quasi uero esset Diogenes Cynicus mortuus, & non diuini hominis Africani mors honestaretur: quem cum supremo eius die Maximus laudaret, gratias egit dijs immortalibus, quòd ille uir in hac rep.

potiſſimum natus eſſet: neceſſe enim fuiſſe, ibi eſſe terrarum imperium, ubi ille eſſet. huius in morte celebranda grauiter tulit populus R. hanc peruerſam ſapientiam Tuberonis: itaque homo integerrimus, ciuis optimus, cum eſſet L. Pauli nepos, P. Africani, ut dixi, ſororis filius, his hœdinis pelliculis pratura deiectus eſt. odit populus R. priuatam luxuriam, publicam magnificentiam diligit: non amat profuſas epulas, ſordes & inhumanitatem multo minus: diſtinguit rationem officiorum ac temporum, uiciſſitudinem laboris ac uoluptatis. Nam quod ais nulla re allici hominum mentes oportere ad magiſtratum mandandum, niſi dignitate: hoc tu ipſe, in quo ſumma eſt dignitas, non ſeruas. cur enim quenquam, ut ſtudeat tibi, ut te adiuuet, rogas? rogas tu me, ut mihi præſis, ut committam ego me tibi? quid tandem? iſtuc me rogari oportet abs te, an te potius à me, ut pro mea ſalute laborem, periculumq; ſuſcipias? quid, quòd habes nomenclatorem? in eo quidem fallis, & decipis. nam ſi nomine appellari abs te ciueis tuos honeſtum eſt; turpe eſt eos notiores eſſe ſeruo tuo, quàm tibi: ſin etiam noris; tamen per monitorem appellandi ſunt? cur nō ante petis, quàm inſuſurrauit? aut quid, cum admoneris, tamen, quaſi tute noris, ita ſalutas? quid, poſteaquam es deſignatus, multos ſalutas negligentius? hæc omnia ad rationem ciuitatis ſi dirigas, recta ſunt; ſin perpendere ad diſciplinæ præcepta uelis, reperiantur prauiſſima. quare nec plebi R. eripiendi fructus iſti ſunt ludorum, gladiatorum, conuiuiorum, quæ omnia maiores noſtri comparauerunt: nec candidatis iſta benignitas adimenda eſt, quæ

liberalitatem magis significat, quàm largitionem. at enim te ad accusandum resp. adduxit. credo Cato te isto animo, atque ea opinione uenisse: sed tu imprudentia laberis: ego, quod facio iudices, cum amicitiæ dignitatisq; L. Murænæ gratia facio, tum me pacis, otij, concordiæ, libertatis, salutis, uitæ denique omnium uestrum causa facere clamo, atque obtestor. audite, audite consulem iudices, nihil dicam arrogantius, tantum dicam, totos dies, atque noctes de rep. cogitantem. usque eò L. Catilina remp. despexit atque contempsit, ut ea copia, quam secum eduxit, se hac ciuitatem oppressurum arbitraretur? latius patet illius sceleris contagio, quàm quisquam putat: ad plures pertinet: intus, intus, inquam, est equus Troianus, à quo nunquam me consule dormientes opprimemini. quæris à me, quid ego Catilinam metuam? nihil; & curaui, ne quis metueret: sed copias illius, quas hic uideo, dico esse metuendas: nec tam timendus est nunc exercitus L. Catilinæ, quàm isti, qui illum exercitum deseruisse dicuntur: non enim deseruerunt, sed ab illo in speculis, atque insidijs relicti, in capite, atque in ceruicibus nostris restiterunt. hi & integrum consulem, & bonum imperatorem, & natura, & fortuna cum reip. salute coniunctum deijci de urbis præsidio, & de custodia ciuitatis uestris sententijs deturbari uolunt. quorum ego ferrum, & audaciam reieci in campo, debilitaui in foro, compressi etiam domi meæ sæpe iudices; his uos si alterum consulem tradideritis, plus multo erunt uestris sententijs, quàm suis gladijs consecuti. magni interest iudices, id quod ego multis repugnantibus egi, atque perfeci, esse calendis Ian. in

rep. duos consules. nolite arbitrari, mediocribus consilijs, aut usitatis uitijs, aut lege improba, aut perniciosa largitione, auditum aliquando aliquod malum reip. quæri. inita sunt in hac ciuitate consilia iudices urbis delendæ, ciuium trucidandorum, nominis R. extinguendi. atque hæc ciues, ciues, inquam, (si eos hoc nomine appellari fas est) de patria sua & cogitant, & cogitauerunt. horum ego quotidie consilijs occurro, audaciam debilito, sceleri resisto. sed uos moneo iudices: in exitu est iam meus consulatus: nolite mihi subtrahere uicarium meæ diligentiæ: nolite adimere eum, cui remp. cupio tradere incolumem ab his tantis periculis defendendam. atque ad hæc mala iudices quid accedat aliud, non uidetis? te, te appello Cato, non ne prospicis tempestatem anni tui? iam enim hesterna concione intonuit uox perniciosa designati tribuni collegæ tui: contra quem multum tua mens, multum omnes boni prouiderunt, qui te ad tribunatus petitionem uocauerunt. omnia, quæ per hoc triennium agitata sunt iam ab eo tempore, quo à L. Catilina, & Cn. Pisone initum consilium senatus interficiendi scitis esse, in hos dies, in hos menses, in hoc tempus erumpunt. qui locus est iudices, quod tempus, qui dies, quæ nox, cum ego non ex istorum insidijs ac mucronibus non solum meo, sed multo etiam magis diuino consilio eripiar, atque euolem? neque isti me meo nomine interfici, sed uigilantem consulem de reip. præsidio dimouere uolunt: nec minus uellent Cato te quoque aliqua ratione, si possent, tollere: id, quod, mihi crede, & agunt, & moliuntur. uident, quantum in te sit animi, quantũ ingenij,

quantum auctoritatis, quantum reip. præsidij. sed cum consulari auctoritate, & auxilio spoliatam uim tribuniciam uiderint, tum se facilius inermem, & debilitatum te oppressuros arbitrantur. nam, ne sufficiatur consul, non timent: uident in tuorum potestate collegarum fore: sperant sibi Silanum, clarum uirum, sine collega, te sine consule, remp. sine præsidio obijci posse. his tantis in rebus, tantisq; in periculis, est tuum M. Cato, qui non mihi, non tibi, sed patriæ natus es, uidere quid agatur, retinere adiutorem, defensorem, socium in rep. consulem non cupidum, consulem, quod maxime tempus hoc postulat, fortuna constitutum ad amplexandum otium, scientia ad bellum gerendum, animo, et usu ad quod uelis negotium. quanquam huiusce rei potestas omnis in uobis sita est iudices: totam remp. uos in hac causa tenetis, uos gubernatis. si L. Catilina cum suo consilio nefariorum hominum, quos secum eduxit, hac de re posset iudicare, condemnaret L. Murænam: si interficere posset, occideret. petunt enim rationes illius, ut orbetur auxilio resp. ut minuatur contra suum furorem imperatorum copia, ut maior facultas tribunis pl. detur, depulso aduersario, seditionis ac discordiæ concitandæ. idem'ne igitur delecti amplissimis ex ordinibus honestissimi atque sapientissimi uiri iudicabunt, quod ille importunissimus gladiator, hostis reip. iudicaret? mihi credite iudices, in hac causa non solum de L. Murænæ, uerum etiam de uestra salute sententiam feretis. in discrimen extremum uenimus: nihil est iam, unde nos reficiamus, aut ubi lapsi resistamus. non solum minuenda non sunt auxilia, quæ habemus; sed

etiam noua, ſi fieri poſſit, comparanda. hoſtis eſt enim non apud Anienem, quod bello Punico grauiſſimum ui ſum eſt, ſed in urbe, in foro, (dij immortales, ſine gemi tu hoc dici non poteſt) non nemo etiam in illo ſacrario reip. in ipſa, inquam, curia non nemo hoſtis eſt. dij faxint, ut meus collega uir fortiſſimus hoc Catilinæ nefarium latrocinium armatus opprimat: ego togatus, uobis boniſq; omnibus adiutoribus, hoc, quod conceptum reſp. periculum parturit, conſilio diſcutiam, & comprimam. ſed quid tandem fiet, ſi hæc elapſa de manibus noſtris in eum annum, qui conſequitur, redundarint? unus erit conſul, & is non in adminiſtrando bello, ſed in ſufficiendo collega occupatus. hunc iam qui impedituri ſint,

Deſunt non nulla.

illa peſtis immanis, importuna Catilinæ prorumpet: quà minatur, in agros ſuburbanos repente aduolabit: uerſabitur in caſtris furor, in cūria timor, in foro coniuratio, in campo exercitus, in agris uaſtitas: omni autem in ſede, ac loco ferrum, flammamq; metuemus: quæ iandiu comparantur: eadem iſta omnia, ſi ornata ſuis præſidijs erit reſp. facile & magiſtratum conſilijs, & priuatorum diligentia opprimentur. Quæ cum ita ſint iudices, primum reip. cauſa, qua nulla res cuiquam potior debet eſſe, uos pro mea ſumma & uobis cognita in remp. diligentia mo-

uu

neo, pro auctoritate consulari hortor, pro magnitudine periculi obtestor, ut otio, ut paci, ut saluti, ut uitæ uestræ, & cæterorum ciuium consulatis: deinde ego fidem uestram uel defensoris, & amici officio adductus oro, atque obsecro iudices, ut ne hominis miseri, et cum corporis morbo, tum animi dolore confecti, L. Murænæ recentem gratulationem noua lamentatione obruatis. modo maximo beneficio populi R. ornatus, fortunatus uidebatur, quod primus in familiam ueterem, primus in municipium antiquissimum consulatum attulisset: nunc idem squalore sordidus, confectus morbo, lacrymis, ac mœrore perditus, uester est supplex iudices, uestram fidem obtestatur, misericordiam implorat, uestram potestatem, ac uestras opes intuetur. nolite per deos immortales iudices hac eum re, qua se honestiorem fore putauit, etiam cæteris ante partis honestatibus, atque omni dignitate, fortunaq; priuare. atque ita uos Muræna iudices orat, atque obsecrat: si iniuste neminem læsit, si nullius aures uoluntatemue uiolauit, si nemini, ut leuissime dicam, odio nec domi, nec militiæ fuit; sit apud uos modestiæ locus, sit demissis hominibus perfugium, sit auxilium pudori. misericordiam spoliatio consulatus magnam habere debet iudices: una enim eripiuntur cum consulatu omnia. inuidiam uero his temporibus habere consulatus ipse nullam potest: obijcitur enim concionibus seditiosorum, insidijs coniuratorum, telis Catilinæ: ad omne denique periculum, atque ad omnem inuidiam solus opponitur. quare, quid inuidendum Murænæ, aut cuiquam nostrum sit in hoc præclaro consulatu, non uideo iudices: quæ uero

miseranda sunt, ea & mihi ante oculos uersantur, & uos uidere, & perspicere potestis. si, quod Iupiter omen auertat, hunc uestris sententijs afflixeritis, quò se miser uertet? domum'ne? ut eam imaginem clarissimi uiri parentis sui, quam paucis ante diebus laureatam in sua gratulatione conspexit, eandem deformatam ignominia, lugentemq; uideat? an ad matrem? quæ misera modo consulem osculata filium suum, nunc cruciatur, & solicita est, ne eundem paulo post spoliatum omni dignitate conspiciat. sed quid ego matrem, aut domum appello? quem noua pœna legis & domo, & parente, & omnium suorum consuetudine, conspectuq; priuat. ibit igitur in exilium miser? quò? ad orientis'ne parteis, in quibus annos multos legatus fuit, & exercitus duxit, & res maximas gessit? at habet magnum dolorem, unde cum honore decesseris, eodem cum ignominia reuerti. an se in contrariam partem terrarum abdet? ut Gallia transalpina, quem nuper summo cum imperio libentissime uiderit, eundem lugentem, mœrentem, exulem uideat? in ea porro prouincia quo animo C. Muræna fratrem suum aspiciet? qui huius dolor? qui illius mœror erit? quæ utriusque lamentatio? quanta autem perturbatio fortunæ, atque sermonis? quòd, quibus in locis paucis ante diebus factum esse consulem Murænam nuncij literæq; celebrassent, & unde hospites atque amici gratulatum Romam concurrerint, repente eò accedat ipse nuncius suæ calamitatis. Quæ si acerba, si misera, si luctuosa sunt, si alienissima mansuetudine, & misericordia uestra indices, cōseruate populi R. beneficium, reddite reip.

consulem, date hoc ipsum pudori, date patri mortuo, date generi, & familiæ, date etiam Lanuuio, municipio honestissimo, quod in hac causa frequens, mœstumq; uidistis: nolite à sacris patrijs Iunonis Sospitæ, cui omnes consules facere necesse est, domesticum, & suum consulem potissimum auellere. quem ego uobis, si quid habet aut momenti commendatio, aut auctoritatis confirmatio mea, consul consulem iudices ita commendo, ut cupidissimum otij, studiosissimum bonorum, acerrimum contra seditionem, fortissimum in bello, inimicissimum huic coniurationi, quæ nunc remp. labefactat, futurum esse promittam, & spondeam.

PRO L. FLACCO, ORATIO XXIIII.

CVM in maximis periculis huius urbis atque imperij, grauissimo atque acerbissimo reip. casu, socio atque adiutore consiliorum periculorumq; meorum L. Flacco cædem à uobis, coniugibus, liberis uestris, uastitatem à templis, delubris, urbe, Italia depellebam, sperabam iudices honoris potius L. Flacci me adiutorem futurum, quàm miseriarum deprecatorem. quod enim esset præmium dignitatis, quod populus R. cum huius maioribus semper detulisset, huic denegaret? cum L. Flaccus ueterem Valeriæ gentis in liberanda patria laudem prope quingentesimo anno reip. retulisset. sed si forte aliquando aut beneficij huius obtrectator, aut uirtutis hostis, aut laudis inuidus extitisset, existimabam L. Flacco multitudinis potius imperitæ, nullo tamen cum periculo, quàm sapientissimorum & lectissimorum uirorum iudicium esse subeundum. etenim quibus auctoribus, & defensoribus omnium tum salus esset non ciuium solum, uerum etiam gentium defensa, ac retenta, neminem unquam putaui per eos ipsos periculum huius fortunis atque insidias creaturum. quòd si esset aliquando futurum, ut aliquis de L. Flacci pernicie cogitaret: nunquam tamen existimaui iudices D. Lælium, optimi uiri filium, optima ipsum spe præditum, summæ dignitatis, eam suscepturum accusationem, quæ sceleratorum ciuium potius odio & furori, quàm ipsius uirtuti atque institutæ

adolescentiæ conueniret: etenim cum à clarissimis uiris iustissimas inimicitias sæpe cum bene meritis ciuibus depositas esse uidissem, non sum arbitratus quenquam amicum reip. posteaquam L. Flacci amor in patriam perspectus esset, nouas huic inimicitias, nulla accepta iniuria, denunciaturum. sed quoniam iudices multa nos & in nostris rebus, & in rep. fefellerunt: ferimus ea, quæ sunt ferenda: tantum à uobis petimus, ut omnia reip. subsidia, totum statum ciuitatis, omnem memoriam temporum præteritorum, salutem præsentium, spem reliquorum in uestra potestate, in uestris sententijs, in hoc uno iudicio positam esse, & defixam putetis. si unquam resp. consilium, grauitatem, sapientiam, prouidentiam iudicum implorauit, hoc tempore, hoc, inquam, tempore implorat. non estis de Lydorum, aut Mysorum, aut Phrygum, qui huc compulsi concitatiq; uenerunt, sed de uestra rep. iudicaturi, de ciuitatis statu, de communi salute, de spe bonorum omnium, si qua reliqua est etiam nunc, quæ fortium ciuium mentes, cogitationesq; sustentet. omnia alia perfugia bonorum, præsidia innocentum, subsidia reip. consilia, auxilia, iura ceciderunt. quem enim alium appellem? quem obtester? quem implorem? senatumne? at is ipse auxilium petit à uobis, & confirmationem auctoritatis suæ uestræ potestati permissam esse sentit. an equites R.? iudicabitis principes eius ordinis quinquaginta, quid cum omnibus senseritis. an populũ R.? at is quidem omnem suam de bonis potestatem tradit uobis. quamobrem nisi hoc loco, nisi apud uos, nisi per uos iudices non auctoritatem, quæ amissa est, sed salutem no=

*ſtram, quæ ſpe exigua extremáq; pendet, tenuerimus: nihil eſt præterea, quò confugere poſſimus. niſi forte, quæ res hoc iudicio tentetur, quid agatur, cui cauſæ fundamenta iaciantur, iudices non uidetis. damnatus eſt is, qui Catilinam ſigna patriæ inferentem interemit. quid eſt cauſæ, cur non is, qui Catilinam ex urbe repulit, pertimeſcat? rapitur ad pœnam, qui indicia communis exitij cepit: cur ſibi confidat is, qui ea proferenda, & patefacienda curauit? ſocij conſiliorum, miniſtri, comitesq́; uexantur: quid auctores, quid duces, quid principes ſibi expectent? atque utinam inimici noſtri, ac bonorum omnium mecum potius contendant, utrum tandem omnes boni, duces noſtri, an comites fuerint ad communem conſeruandam ſalutem **

Deſit fortaſſe quippiam.

Hunc igitur uirum Læli quibus tandem rebus oppugnas? fuit P. Seruilio imperatore in Cilicia tribunus mil. ea res ſiletur. fuit M. Piſoni quæſtor in Hiſpania: uox de quæſtura nulla miſſa eſt. bellum Cretenſe ex magna parte geſſit, atque una cum ſummo imperatore ſuſtinuit: muta eſt huius temporis accuſatio. præturæ iuriſdictio, res uaria, et multiplex ad ſuſpiciones, et ſimultates, nõ attingitur: ea uero in ſummo et periculoſiſſimo reip. tempore etiam ab inimicis laudatur. at à teſtibus læditur. antequam dico, à quibus, qua ſpe, qua ui, qua re concitatis, qua leuitate, qua egeſtate, qua perfidia, qua audacia præditis, dicam de ge-

nere uniuerso, & de conditione omnium nostrum. per deos immortales, iudices, uos, quo modo is, qui anno ante Romæ ius dixerat, anno post in Asia ius dixerit, à testibus quæretis ignotis, ipsi coniectura nihil iudicabitis? in tam uaria iurisdictione tam multa decreta, tot hominum gratiosorum læsæ uoluntates: quæ est unquam iacta non suspicio, quæ tamen solet esse falsa, sed iracundiæ uox aut doloris? & is est reus auaritiæ, qui in uberrima re turpe compendium, in maledicentissima ciuitate, in suspiciosissimo negotio maledictum omne, non modo crimen effugit. prætereo illa, quæ prætereunda non sunt; nullum huius in priuatis rebus factum auarum, nullam in re pecuniaria contentionem, nullam in re familiari sordem posse proferri. quibus igitur testibus ego hosce possum refutare, nisi uobis? Timolites ille uicanus, homo non modo nobis, sed ne inter suos quidem notus, uos docebit qualis sit L. Flaccus? quem uos modestissimum adolescentem, prouinciæ maximæ sanctissimum uirum, nostri exercitus fortissimum militem, diligentissimum ducem, temperatissimum legatum, quæstoremq; cognouerunt: quem uos præsentes constātissimum senatorem, iustissimum prætorem, ac amantissimum reip. ciuem iudicastis. de quibus uos aliis testes esse debetis, de iis ipsi alios testes audietis? at quos testes? primum dicam, id quod est commune, Græcos: non quo nationi huic ego unus maxime fidem derogem: nam si quis unquam de nostris hominibus à genere isto, studio ac uoluntate non abhorrens fuit, me et esse arbitror, & magis etiam tum, cum plus erat otii, fuisse: sed sunt in illo numero multi boni,

docti, prudentes, qui ad hoc iudicium deducti non sunt; multi imprudentes, illiterati, leues, quos uarijs de causis uideo concitatos. ueruntamen hoc dico de toto genere Græcorum. tribuo illis literas, do multarum artium disciplinam: non adimo sermonis leporem, ingeniorum acumen, dicendi copiam: denique etiam, si qua sibi alia sumunt, non repugno: testimoniorum religionem & fidem nunquam ista natio coluit; totiusq; huiusce rei quæ sit uis, quæ auctoritas, quod pondus, ignorant. unde illud est, Da mihi testimoniũ mutuum? num Gallorum, num Hispanorũ putatur? totum istud Græcorum est: ut, etiam qui Græce nesciunt, hoc quibus uerbis à Græcis dici soleat, sciant. itaque uidete, quo uultu, qua confidentia dicant: tum intelligetis, qua religione dtcant. nunquam nobis ad rogatum respondent, semper accusatori plus quàm ad rogatum: nunquam laborant, quemadmodum probent, quod dicunt, sed quemadmodum se explicent dicendo. iratus Flacco dixit M. Lurco, quòd, ut ipse aiebat, libertus erat eius turpi iudicio condemnatus: nihil dixit, quod læderet eum, cum cuperet: impediebat enim religio: tamen id, quod dixit, quanto cum pudore, quo tremore & pallore dixit? quàm promptus homo P. Septimius? quàm iratus de iudicio et de uillico? tamen hæsitabat, tamen eius iracundiæ religio non nunquam repugnabat. inimicus M. Celius, quòd, cum in re manifesta putasset nefas esse publicanum iudicare contra publicanum, sublatus erat è numero recuperatorum: tamen tenuit se, neque attulit in iudicium quidquam ad lædendum, nisi uoluntatem. hi si Græci fuissent,

ac nisi nostri mores ac disciplina plus ualerent, quàm dolor ac simultas, omnes se spoliatos, uexatos, fortunis euersos esse dixissent. Græcus testis cum ea uoluntate processit, ut lædat, non iurisiurandi, sed lædendi uerba meditatur. uinci, refelli, coargui, putat esse turpissimum: ad id se parat, nihil aliud curat: itaque non optimus quisque, nec grauissimus, sed impudicissimus, loquacissimusq; deligitur. uos autem in priuatis minimarum rerum iudicijs testem diligenter expenditis: etiam si formam hominis, si nomen, si tribum nostis, mores tamen exquirendos putatis. qui autem dicit testimonium ex nostris hominibus, ut se ipse sustentat, ut omnia uerba moderatur, ut timet, ne quid cupide, ne quid iracunde, ne quid plus minus ue, quàm sit necesse, dicat. num illos idem putatis? quibus iusiurandum iocus est; testimonium, ludus; existimatio uestra, tenebræ; laus, merces, gratia, gratulatio proposita est omnis in impudenti mendacio. sed non dilatabo orationem meam: etenim posset esse infinita, si mihi libeat totius gentis in testimonijs dicendis explicare uanitatem. sed propius accedam: de his uestris testibus dicam. Vehementem accusatorem nacti sumus iudices, & inimicum in omni genere odiosum, ac molestum; quem spero his rebus fore magno usui & amicis, & reip. sed certe inflammatus incredibili cupiditate hanc causam accusationemq; suscepit. qui comitatus in inquirendo? comitatum dico? immo uero quantus exercitus? quæ iactura? qui sumptus? quanta largitio? quæ quanquam utilia sunt causæ, timide tamen dico, quòd uereor, ne Lælius ex his rebus, quas si-

bi suscepit gloriæ causa, putet aliquid oratione mea sermonis in sese, aut inuidiæ esse quæsitum. itaque hanc partem totam relinquam: tantum à uobis petam iudices, ut, si quid ipsi audistis communi fama atque sermone de ui, de manu, de armis, de copijs, memineritis, quarum rerum inuidia, lege hac recenti ac noua, certus est inquisitioni comitum numerus constitutus. Sed ut hanc uim omittam, quanta illa sunt? quæ quoniam accusatorio iure et more sunt facta, reprehendere non possumus; queri tamen cogimur: primum, quòd distributis partibus sermo est tota Asia dissipatus, Cn. Pompeium, quòd L. Flacco est uehementer inimicus, contendisse à Lælio, paterno amico ac pernecessario, ut hunc hoc iudicio arcesseret, omnemq; ei suam auctoritatem, gratiam, copias, opes ad hoc negotium conficiendum detulisse. id hoc uerisimilius Græcis hominibus uidebatur, quòd paulo ante familiarem Lælium in eadem prouincia Flacco uiderant. Pompeij autem auctoritas cum apud omnes tanta est, quanta esse debet, tum excellit in ista prouincia, quam nuper & prædonum, & regum bello liberauit. adiunxit illa, ut eos, qui domo exire nolebant, testimonij denunciatione terreret; qui domi stare non poterant, largo & liberali uiatico commoueret. sic adolescens ingenij plenus locupletes metu, tenues præmio, stultos errore permouit: sic sunt expressa ista præclara, quæ recitantur, psephismata, non sententijs neque auctoritatibus declarata, nec iureiurando constricta, sed porrigenda manu, profundendoq; clamore multitudinis concitatæ. O morem præclarum disciplinamq;, quam à maioribus ac-

cepimus; si quidē teneremus, sed nescio quo pacto iam de manibus elabitur. nullam illi nostri sapientissimi, & sanctissimi uiri uim concionis esse uoluerunt. quæ scisceret plebs, aut quæ populus iuberet summota concione, distributis partibus tributim, & centuriatim, descriptis ordinibus, classibus, ætatibus, auditis auctoribus, re multos dies promulgata, & cognita, iuberi, uetariq; uoluerunt. Græcorum autem totæ resp. sedentis concionis temeritate administrantur. itaque ut hanc Græciam, quæ iandiu suis consilijs perculsa et afflicta est, omittam: illa uetus, quæ quondam opibus, imperio, gloria floruit, hoc uno malo concidit, libertate immoderata, ac licentia concionum. cum in theatro imperiti homines, rerum omnium rudes ignariq; consederant, tum bella inutilia suscipiebant, tum seditiosos homines reip. præficiebant, tum optime meritos ciues è ciuitate eijciebant. quòd si hæc Athenis tum, cum illæ non solum in Græcia, sed prope cunctis gentibus eminebant, accidere sunt solita: quam moderationem putatis in Phrygia aut in Mysia concionum fuisse? nostras conciones illarum nationum homines plerunque perturbant: quid, cum soli sunt ipsi, tandem fieri putatis? cæsus est uirgis Cynicus ille Athenagoras, qui in fame frumētum exportare erat ausus: data concio Lælio est: processit ille, & Græcus apud Græcos non de culpa sua dixit, sed de pœna questus est. porrexerunt manus: psephisma natum est. hoc testimonium est? nuper epulati, paulo ante omni largitione saturati Pergameni, quod Mithridates, qui multitudinem illam non auctoritate, sed sagina tenebat, se uelle dixit, id sutores et

zonarij conclamarunt. hoc testimonium est ciuitatis? ego testes à Cilicia publice duxi: uerum erant ea testimonia non concitatæ concionis, sed iurati senatus. quare iam non est mihi contentio cum teste: uobis uidendum est, sint'ne hæc testimonia putanda. adolescens bonus, honesto loco natus, disertus, cum maximo ornatissimoq; comitatu uenit in oppidum Græcorum: postulat concionem: locupletes homines & graues, ne sibi aduersentur, testimonij denunciatione deterret: egentes & leues spe legationis & uiatico publico, priuata etiam benignitate prolectat: opifices et tabernarios atque illam omnem fæcem ciuitatum quid est negotij concitare? in eum præsertim, qui nuper summo cum imperio fuerit, summo autem in amore esse propter nomen ipsum imperij non potuerit. mirandum uero est, homines eos, quibus odio sunt nostræ secures, nomen acerbitati, scriptura, decumæ, portoirum morti, libenter arripere facultatem lædendi, quæcunque detur. mementote igitur, cum audietis psephismata, non audire uos testimonia, audire temeritatem uulgi, audire uocem leuissimi cuiusque, audire strepitum imperitorum, audire concionem concitatam leuissimæ nationis. itaque perscrutamini penitus naturam rationemq; criminum: iam nihil præter speciem, nihil præter terrorem ac minas reperietis.

Deesse uidentur nonnulla.

In ærario nihil habent ciuitates, nihil in uectigalibus. duæ rationes conficiendæ pecuniæ: aut uersura, aut tributo. nec tabulæ creditoris proferuntur, nec tributi confectio ulla recitatur. quàm uero facile falsas rationes inferre, & in tabulas, quodcunque commodum est, referre soleant, ex Cn. Pompeij literis ad Hypsæum, et Hypsæi ad Pompeium missis quæso cognoscite. LITERAE POMPEII ET HYPSAEI. satis'ne uobis coarguere his auctoribus dissolutam Græcorum consuetudinem licentiamq; impudentem uidemur? nisi forte, qui Cn. Pompeium, qui præsentem, qui nullo impellente fallebant, eos urgente Lælio in absentem, & in L. Flaccum aut timidos fuisse, aut religiosos putamus. sed fuerint incorruptæ literæ domi: nunc uero quam habere auctoritatem, aut quam fidem possunt? triduo lex ad prætorem deferri, iudicum signis obsignari iubet: trigesimo die uix deferuntur. ne corrumpi tabulæ facile possint, iccirco lex obsignatas in publico poni uoluit: at obsignantur corruptæ. quid refert igitur, tanto post ad iudices deferantur, an omnino non deferantur? quid, si testium studium cum accusatore sociatum est? tamen'ne isti testes habebuntur? ubi est igitur illa expectatio, quæ uersari in iudicijs solet? nam antea, cum dixerat accusator acriter & uehementer, cumq; defensor suppliciter demisseq; responderat; tertius ille erat expectatus locus testium; qui aut sine ullo studio dicebãt, aut cum dissimulatione aliqua cupiditatis. hoc uero quid est? una sedent, ex accusatorum subsellijs surgunt, non dissimulant, non uerentur. de subsellijs

queror? una ex domo prodeunt: si uerbo titubarint, quò reuertantur, non habebunt. an quisquam esse testis potest, quem accusator sine cura interroget, nec metuat, ne sibi aliquid, quod ipse nolit, respondeat? ubi est igitur illa laus oratoris, quæ uel in accusatore antea, uel in patrono spectari solebat? bene testem interrogauit: callide accessit: reprehendit: quò noluit, adduxit: conuicit, & elinguem reddidit. quid tu istum roges Læli, qui, priusquam hoc, Te rogo, dixeris, plura etiam effundet, quàm tu ei domi ante præscripseris? quid ego autem defensor rogem? nã aut oratio testium refelli solet, aut uita lædi. qua disputatione orationem refellam eius, qui dicit, Dedimus, nihil amplius? in hominem dicendum est igitur, cum oratio argumentationem non habet. quid dicam in ignotum? querendum est ergo, et deplorandum, id quod iandudum facio, de omni accusationis iniquitate, primum de communi genere testium: dicit enim natio minime in testimonijs dicendis religiosa. propius accedo: nego esse ista testimonia, quæ tu ipse psephismata appellas; sed et fremitũ egentiũ, et motum quendam temerarium Græculæ concionis. intrabo etiam magis: qui gessit, non adest: qui numerasse dicitur, non est deductus: priuatæ literæ nullæ proferuntur, publicæ retentæ sunt in accusatorum potestate: summa est in testibus: hi uiuunt cum inimicis, adsunt cum aduersarijs, habitant cum accusatoribus. utrum hic tandem, disceptationem, & cognitionem ueritatis, an innocentiæ labem aliquam, aut ruinam fore putatis? multa enim sunt eiusmodi iudices, ut, etiam si in homine ipso, de quo agitur negli-

gendæ sint, tamen in imitatione atque in exemplo pertimescenda uideātur. si quem infimo loco natum, nullo splendore uitæ, nulla commendatione famæ defenderem, tamen ciuis ciuem à ciuibus communis humanitatis iure, ac misericordia deprecarer, ne ignotis testibus, ne incitatis, ne accusatoris consessoribus, conuiuis, contubernalibus, ne hominibus leuitate Græcis, crudelitate barbaris ciuem ac supplicem uestrum dederetis, ne periculosam imitationem exempli reliquis in posterum proderetis. sed cum L. Flacci res agatur, cuius ex familia qui primus consul factus est, primus in hac ciuitate consul fuit; cuius uirtute regibus exterminatis, libertas in rep. constituta est; quæ usque ad hoc tempus honoribus, imperio, rerum gestarum gloria continuata permansit; cumq; ab hac perenni, contestatáq; uirtute maiorum non modo non degenerarit L. Flaccus, sed, id quod maxime florere in generis sui gloria uiderat, laudem patriæ in libertatem uindicandæ prætor adamauerit: in hoc ego reo ne quod perniciosum exemplum prodatur, pertimescam? in quo, etiam si quid errasset, omnes boni conniuendum esse arbitrarentur: quod quidem ego non modo non postulo, sed contra iudices uos oro et obtestor, ut totam causam quammaxime intentis oculis, ut aiunt, acerrime contemplemini. nihil religione testatum, nihil ueritate fundatum, nihil dolore expressum; contráq; omnia corrupta libidine, iracundia, studio, pretio, periurio reperientur. etenim, iam uniuersa istorum cognita cupiditate, accedam ad singulas querelas criminationesq; Græcorum. Classis nomine pecuniam ciuitatibus imperatam

peratam queruntur. quod nos factum iudices confitea-mur: sed si hoc crimen est; aut in eo est, quòd non licue-rit imperare; aut in eo, quòd non opus fuerit naui-bus; aut in eo, quòd nulla hoc prætore classis nauiga-rit. licuisse ut intelligas, cognosce quid me consule se-natus decreuerit, cum quidem nihil à superioribus con-tinuorum annorum decretis decesserit. SENATVS CONSVLTVM. proximum est ergo, ut, opus fuerit classe, nec ne, quæramus. utrum igitur, hoc Græci statuent, aut ullæ exteræ nationes, an uestri prætores, uestri duces, uestri imperatores? equidem exi-stimo, in eiusmodi regione, atque prouincia, quæ ma-ri cincta, portibus distincta, insulis circundata esset, non solum præsidij, sed etiam ornandi imperij causa na-uigandum fuisse. hæc enim ratio, ac magnitudo ani-morum maioribus nostris fuit, ut, cum in priuatis re-bus, suisq; sumptibus minimo contenti, tenuissimo cul-tu uiuerent, in imperio atque in publica dignitate o-mnia ad gloriam splendoremq; reuocarent. quæritur enim in re domestica continentiæ laus, in publica digni-tatis. quid, si etiam præsidij causa classem habuit? quis erit tam iniquus, qui reprehendat? nulli erant prædones: quid? nullos fore, quis præstare poterat? minuis, inquit, gloriam Pompeij: immo tu auges mo-lestiam: ille enim classes prædonum, urbes, portus, rece-ptacula sustulit; pacem maritimam summa uirtute, atque incredibili celeritate confecit: illud uero neque suscepit, neque suscipere debuit, ut, si qua uspiam nauicula prædonũ apparuisset, accusandus uideretur. itaque ipse in Asia, cum omnia iam bella terra mariq;

confeciſſet, claſſem tamen iiſdem iſtis ciuitatibus impe rauit. quod ſi tum ſtatuit opus eſſe, cum ipſius præſentis nomine tuta omnia & pacata eſſe poterant: quid, cum ille deceſſiſſet, Flacco exiſtimatis ſtatuendum & faciendum fuiſſe? quid nos hic? non ne ipſo Pompeio auctore, Silano, & Muræna conſulibus, decreuimus, ut claſſis in Italia nauigaret? non ne eo ipſo tempore, cum L. Flaccus in Aſia remiges imperabat, nos hic in mare ſuperum & inferum ſeſtertium ter & quadragies erogabamus? quid poſtremo anno? non ne M. Curio et P. Seſtilio quæſtoribus pecunia in claſſem eſt erogata? quid? hoc omni tempore equites in ora maritima non fuerunt? illa eſt enim gloria diuina Pompeij; primum, prædones eos, qui tum, cum illi bellum maritimum gerendum datum eſt, toto mari diſperſi uagabantur, redactos eſſe omnes in poteſtatem; deinde, Syriam eſſe noſtram, Ciliciam teneri, Cyprum per Ptolemæum regem nihil audere; præterea, Cretam Metelli uirtute eſſe noſtram; nihil eſſe, unde proficiſcantur, nihil quò reuertantur; omnes ſinus, promontoria, litora, inſulas, urbes maritimas clauſtris imperij noſtri contineri. quòd ſi Flacco prætore nemo in mari prædo fuiſſet, tamen huius diligentia reprehendenda non eſſet. iccirco enim, quòd hic claſſem habuiſſet, exiſtimarē non fuiſſe. quid, ſi L. Oppij, L. Agrij, C. Ceſtij, equitum R. huius etiam clariſſimi uiri Cn. Domitij, qui in Aſia tum legatus fuit, teſtimonio doceo, eo ipſo tempore, quo tu ipſe negas claſſem habendam fuiſſe, complures à prædonibus eſſe captos? tamen Flacci conſilium in remigibus imperandis reprehendetur? quid, ſi etiam oc-

cisus est à piratis Adramitenus, homo nobilis, cuius est fere nobis omnibus nomen auditum; Acinas pugil Olympionices? hoc est apud Græcos (quoniam de eorum grauitate dicimus) prope maius & gloriosus, quàm Romæ triumphasse. at neminem cepisti. quàm multi oræ maritimæ clarissimi uiri præfuerunt, qui, cum prædonem nullum cepissent, mare tamen tutum præstiterunt? casus est enim in capiendo, locus, euentus, occasio: defendendi facilis est cautio, non solum latibulis occultorum locorum, sed etiam tempestatum moderatione, & conuersione. Reliquum est, ut quæratur, utrum nostra ista classis cursu & remis, an sumptu tantum, & literis nauigarit. num igitur negari potest, cuius rei cuncta testis est Asia, bipartito classem distributam fuisse, ut una pars supra Ephesum, altera infra Ephesum nauigaret? hac classe M. Crassus, uir amplissimus, ab Hemo in Asiam, his nauibus Flaccus ex Asia in Macedoniam nauigauit. in quo igitur prætoris est diligentia requirenda? in numero nauium, & in descriptione æquabili sumptus? dimidium eius, quo Pompeius erat usus, imperauit: num potuit parcius? descripsit autem pecuniam ad Pompeij rationem, quæ fuit accommodata L. Syllæ descriptioni: qui cum omnes Asiæ ciuitates pro portione in prouincias descripsisset, illam rationem in imperando sumptu & Pompeius, & Flaccus secutus est: neque est adhuc tamen ea summa completa. non refert. uero. quid lucretur? cum enim genus imperatæ pecuniæ suscipit, id, quod tu crimen esse uis, cõfitetur. qui igitur probari potest, in ea pecunia non referenda crimen sibi ipsum facere, in

qua crimen esset nullum, si referret? at enim negas fratrem meum, qui L. Flacco successerit, pecuniam ullam in remiges imperasse. equidem Q. fratris mei laude delector: sed alijs magis grauioribus, atque maioribus. aliud quiddam statuit, aliud uidit. existimauit, quocunque tempore auditum quid esset de prædonibus, quàm uellet subito, se classem comparaturum. denique hoc primus frater meus in Asia fecit, ut hoc sumptu remigum ciuitates leuaret: crimen autem tum uideri solet, cum aliquis sumptus instituit eos, qui antea non erant instituti, non cum successor aliquid immutat de institutis priorum. Flaccus, quid alij postea facturi essent, scire non poterat; quid fecissent, uidebat. sed quoniam de communi totius Asiæ crimine dictum est, aggrediar iam ad singulas ciuitates: ex quibus sit sane nobis prima ciuitas Aemonensis. Citat præco uoce maxima legatos Aemonenses: procedit unus Aesclepiades. prodeant. etiam ne præconem mentiri coegisti? est enim, credo, is uir iste, ut ciuitatis nomen sua auctoritate sustineat, damnatus turpissimis iudicijs domi, notatus literis publicis: cuius de probris, adulterijs, ac stupris extant Aemonensium literæ: quas ego non solum propter longitudinem, sed etiam propter turpissimam obscœnitatem uerborum prætereundas puto. dixit publice datum drachmarum CC & VI millia. dixit tantum: nihil ostendit, nihil protulit. sed adiunxit id, quod certe, quoniam erat domesticum, docere debuit; se priuatim drachmas CC VI dedisse: quantum sibi ablatum homo impudentissimus dicit, tantum nunquam est ausus, ut haberet, optare. ab A. Sestilio di=

cit se dedisse, & à suis fratribus. potuit dare Sestilius: nam fratres quidem consortes sunt mendicitatis. audiamus igitur Sestiliũ: fatres denique ipsi prodeant: quàm uolent impudenter, mentiantur, et, quod nunquam habuerint, dedisse se dicant: tamen aliquid fortasse coràm producti dicent, in quo reprehendantur. non deduxi, inquit, Sestilium. cedo tabulas: non deportaui. fratres saltem exhibe: non denunciaui. quod ergo unus Aesclepiades, fortuna egens, uita turpis, existimatione damnatus, impudentia, atque audacia fretus, sine tabulis, sine auctore legerit, id nos quasi crimen aut testimonium pertimescamus? idem laudationem, quam nos ab Aemonensibus Flacco datam proferebamus, falsam esse dicebat. cuius quidem laudationis iactura exoptanda nobis fuit. nam ut signum publicum inspexit præclarus iste auctor suæ ciuitatis, solere suos ciues, cæterosq; Græcos ex tempore, quod opus sit, obsignare dixit. tu uero tibi habeto istam laudationem: nec enim Aemonensium testimonio Flacci uita, & dignitas nititur. das enim mihi, quod hæc causa maxime postulat, nullam grauitatem, nullam constantiam, nullum firmum in Græcis hominibus consilium, nullam denique esse testimonij fidem. nisi uero hactenus ista formula testimonij, atque orationis tuæ describi, ac distingui potest, ut Flacco absenti aliquid ciuitates tribuisse dicantur, Lælio præsenti, per se agenti, ui legis, iure accusationis, opibus præterea suis terrenti, ac minanti, nihil temporis causa scripsisse, aut obsignasse uideantur. equidem in minimis rebus sæpe res magnas uidi iudices deprehendi, ac teneri, ut in hoc

Asclepiade. hæc, quæ est à nobis prolata, laudatio obsignata erat creta illa Asiatica, quæ fere est omnibus nota nobis: qua utuntur omnes non modo in publicis, sed etiam in priuatis literis, quas quotidie uidemus mitti à publicanis sæpe unicuique nostrum. neque enim testis ipse signo inspecto falsum nos proferre dixit, sed leuitatem totius Asiæ protulit, de qua nos & libenter, & facile concedimus. nostra igitur laudatio, quam ille temporis causa nobis datam dicit, datam quidem confitetur, consignata creta est: in illo autem testimonio, quod accusatori dicitur datum, ceram esse uidemus. hic ego iudices, si uos Aemonensium decretis, si cæterorum Phrygum literis permoueri putarem, uociferarer, & quantum maxime possem, contenderem, testarer publicanos, excitarem negotiatores, uestram etiam conscientiam implorarem: cera deprehensa, confiderem totius testimonij fictam audaciam manifesto comprehensam, atque oppressam teneri. nunc uero non insultabo uehementius, nec uolitabo in hoc insolentius, neque in istum nugatorem, tanquã in aliquem testem inuehar, neque in toto Aemonensium testimonio, siue hic confictum est, ut apparet, siue missum domo est, ut dicitur, commouebor. etenim quibus ego istam laudationem remittam, quoniam sunt, ut Asclepiades dicit, leues, horum testimonium non pertimescam. Venio nunc ad Dorylensium testimonium, qui producti tabulas se publicas ad speluncas perdidisse dixerunt. ò pastores nescio quos cupidos literarum, si quidem nihil istis præter literas abstulerunt. sed aliud esse causæ suspicamur, ne forte isti parum uersuti esse uideantur. pœna

est, ut opinor, Dorylensium grauior, quàm apud alios, falsarum, et corruptarum literarum: si ueras protulissent, criminis nihil erat: si falsas, erat pœna: bellissimũ putarunt, dicere amissas. quiescant igitur, et me hoc in lucro ponere, atque aliud agere patiantur. non sinunt: supplet enim ille nescio quis, & priuatim dicit se dedisse. hoc uero ferri nullo modo potest. qui de tabulis publicis recitat, ijs, quæ in accusatoris potestate fuerunt, non debet habere auctoritatem: sed tamen iudicium fieri uidetur, cum tabulæ illæ ipsæ, cuiusquemodi sunt, proferuntur. cum uero is, quem nemo uestrum uidit unquam, nemo, qui mortalis esset, audiuit, tantum dicit, Dedi: dubitabitis iudices, quin ab hoc ignotissimo Phryge nobilissimum ciuem uindicetis? atque huic eidem nuper tres equites R. honesti, & graues, cum in causa liberali eum, qui asserebatur, cognatum suum esse diceret, non crediderunt: qui hoc euenit, ut, qui locuples testis doloris, & sanguinis sui non fuerit, idem sit grauis auctor iniuriæ publicæ? atque hic Dorylensis nuper cum efferretur magna frequentia, consessuq; uestro, mortis illius inuidiam in L. Flaccum Lælius conferebat. facis iniuste Læli, si putas periculo nostro uiuere tuos contubernales; præsertim quod tua negligentia factum arbitremur. homini enim Phrygi, qui arborem fici nunquam uidisset, fiscinam ficorum obiecisti: cuius mors te ex aliqua parte releuauit: edacem enim hospitem amisisti: Flacco uero quid profuit? qui ualuit tandiu, dum huc prodiret: mortuus est aculeo iam dimisso, ac dicto testimonio. at istud columen actionis tuæ Mithridates, posteaquam biduum reten=

tus testis à nobis, effudit, quæ uoluit, omnia, reprehensus, conuictus, fractusq; discessit: ambulat cum lorica: metuit homo doctus et sapiens, ne L. Flaccus nunc se scelere alliget, cum iam testem illum effugere non possit: ut, qui ante dictum testimonium sibi temperarit, cum tamen aliquid assequi posset; is nunc id agat, ut ad falsum auaritiæ testimonium uerum etiam maleficij crimen adiungat. sed de hoc teste, totoq; Mithridatico disseruit & subtiliter, & copiose Q. Hortensius. nos, ut instituimus, ad reliqua pergamus. Caput est omnium Græcorum concitandorum, qui cum accusatoribus sedet, Heraclides ille Tennites, homo ineptus, & loquax, sed, ut sibi uidetur, ita doctus, ut etiam magistrum aliorum se esse dicat: et qui ita sit ambitiosus, ut omnes uos, nosq; quotidie persalutet, Tenni usque ad illam ætatem in senatum uenire non potuit: & qui se artem dicendi traditurum etiam cæteris profiteatur, ipse omnibus turpissimis iudicijs conuictus est. pari felicitate una legatus uenit Nicomedes: qui neque in senatum ulla conditione peruenire potuit, & furti, & pro socio damnatus est. nam princeps legationis Lysanias adeptus est ordinem senatorium; sed cum remp. nimium amplecteretur, peculatus damnatus, & bona, & senatorium nomen amisit. hi tres etiam ærarij nostri tabulas falsas esse uoluerunt: nam seruos nouem se professi sunt habere, cum omnino sine comite uenissent. decreto scribendo primum uideo affuisse Lysaniam: cuius fratris bona, quòd is populo non soluebat, prætore Flacco publice uenierunt. præterea Philippus est Lysaniæ gener, & Hermobius:

cuius frater Poles item pecuniæ publicæ est condemnatus. dicunt se Flacco, & ijs, qui simul essent, drachmarum XV millia dedisse. cum ciuitate mihi res est acerrima, & conficientissima literarum: in qua nummus moueri nullus potest sine quinque prætoribus, tribus quæstoribus, quatuor mensarijs, qui apud illos à populo creantur. ex hoc tanto numero deductus est nemo: & cum illam pecuniam nominatim Flacco datam referant, maiorem etiam aliquam, cum huic ijdem darent, in ædem sacram reficiendam se perscripsisse dicunt. quod minime conuenit: nam aut omnia occulte referenda fuerunt, aut aperte omnia. cum perscribunt nominatim Flacco, nihil timent, nihil uerentur: cum operi publico referunt, ijdem homines subito eundem, quem contempserant, pertimescunt. si prætor dedit, ut est scriptum, à quæstore numerauit; quæstor à mensa publica; mensa aut ex uectigali, aut ex tributo. nunquam erit istud simile criminis, nisi mihi totam rationem omni & personarum genere, & literarum explicaris. uel quod est in eodem decreto scriptum, homines clarissimos ciuitatis, amplissimis usos honoribus, hoc prætore circumuentos, cur hi neque in iudicio adsunt, neque in decreto nominantur? non enim credo significari isto loco illum, qui se erigit, Heraclidem. utrum enim in clarissimis est ciuibus is, quem iudicatum hic duxit Hermippus? qui hanc ipsam legationem, quam habet, non accepit à suis ciuibus, sed usque Tymolo petiuit: cui nullus honos in sua ciuitate habitus est unquam. res autem ea, quæ tenuissimis committebatur, huic uni in uita commissa sola est. custos T. Aufidio

prætore frumento publico est positus: pro quo cum à P. Varino prætore pecuniam accepisset, celauit suos ciues, ultroq; ijs sumptum intulit. quod posteaquam Tenni literis à P. Varino missis cognitum, atque patefactum est; cumq; eadem de re Cn. Lentulus, qui censor fuit, Tennitarum patronus literas misisset: Heraclidem istum Tenni nemo postea uidit. atque ut eius impudentiam perspicere possitis, causam ipsam, quæ leuissimi hominis animum in Flaccum incitauit, quæso cognoscite. Fundum Cymæum Romæ mercatus est de pupillo Meculonio, cum uerbis se locupletem faceret, haberet nihil, præter illam impudentiam, quam uidetis: pecuniam sumpsit mutuam à Sex. Schola, iudice hoc nostro, primario uiro, qui & rem agnoscit, neque hominem ignorat: qui tamen credidit P. Fuluij Veratij lectissimi hominis fidei. is, cum solueret, sumpsit à C. & M. Fusijs, equitibus R. primarijs uiris. hic hercule cornici oculum, ut dicitur. nam hunc Hermippum, hominem eruditum, ciuem suum, cui debebat esse notissimus, percussit: eius enim fide sumpsit à Fusijs. securus Hermippus Tennum proficiscitur, cum iste sese pecuniam, quam huius fide sumpserat, à discipulis suis diceret Fusijs persoluturum: habebat enim rhetor iste adolescentes quosdam locupletes, quos dimidio redderet stultiores, quàm acceperat, ubi nihil possent discere nisi ignorantiam literarum: neminem quidem adeo infatuare potuit, ut ei nummum ullum crederet: itaque cum Roma clam esset profectus, multosq; minutis mutuationibus fraudauisset, in Asiam uenit, Hermippoq; percontanti de nomine Fusiano, respondet se omnem pe

cuniam Fusijs persoluisse. interim, neque ita longo interuallo, libertus à Fusijs cum literis ad Hermippum uenit: pecunia petitur ab Hermippo: Hermippus ab Heraclide petit, ipse tamen Fusijs satisfacit absentibus, & fidem suam liberat: hunc æstuantem & tergiuersantem iudicio ille persequitur: à recuperatoribus causa cognoscitur. nolite existimare iudices non unam & eandem omnibus in locis esse fraudatorum & inficiatorum impudentiam: fecit eadem omnia, quæ nostri debitores solent: negauit sese omnino uersuram ullam fecisse Romæ: Fusiorum se affirmauit nunquam omnino nomen audisse: Hermippum uero ipsum, pudentissimum, atque optimum uirum, ueterem amicum, atque hospitem meum, splendidissimum, atque ornatissimum ciuitatis suæ, probris omnibus maledictisq; uexauit. sed cum se homo uolubilis quadam præcipiti celeritate dicendi in illa oratione iactaret, repente, testimonijs Fusiorum nominibusq; recitatis, homo audacissimus pertimuit, loquacissimus obmutuit: itaque recuperatores contra istum rem minime dubiam prima actione iudicauerunt. cum iudicatum nō faceret, addictus Hermippo, & ab hoc ductus est. Habetis & honestatem hominis, et auctoritatem testimonij, & causam omnem simultatis. Atque is ab Hermippo missus, cum ei pauca mancipia uendidisset, Romam se contulit; deinde in Asiam redijt, cum iam frater meus Flacco successisset: ad quem adijt, causamq; ita detulit, recuperatores ui Flacci coactos & metu falsum inuitos iudicauisse. frater meus pro sua æquitate prudentiaq; decreuit, ut, si iudicatum negaret, in duplum iret; si metu coactos diceret,

haberet eosdem recuperatores. recusauit, &, quasi nihil esset actum, nihil iudicatum, ab Hermippo ibidem mancipia, quæ ipse ei uendiderat, petere cœpit. M. Gratidius legatus, ad quem est aditum, actionem se daturum negauit: re iudicata stari ostendit placere. iterum iste, cui nullus esset usquam consistendi locus, Romam se retulit: persequitur Hermippus, qui nunquam istius impudentiæ cessit: petit Heraclides à C. Plotio senatore, uiro primario, qui legatus in Asia fuerat, mancipia quædam, quæ se, cum iudicatum esset, per uim uendidisse dicebat. Q. Naso, uir ornatissimus, qui prætor fuerat, iudex sumitur. qui cum sententiam secundum Plotium se dicturum ostenderet, & ab eo iudice abiret, quòd iudicium lege non erat, causam totam reliquit. satis'ne uobis iudices uideor ad singulos testes accedere, neque, ut primo constitueram, tantummodo cum uniuerso genere confligere? Venio ad Lysaniam eiusdem ciuitatis, peculiarem tuum Deciane testem. quem tu cum ephebum Tenni cognosses; quoniam te nudus delectarat, semper nudum esse uoluisti. abduxisti Tenno Apollonidem: pecuniam adolescentulo grandi fœnore, fiducia tamen accepta, occupauisti: hanc fiduciam commissam tibi tenes hodie ac possides. eum tu testem spe recuperandi fundi paterni uenire ad testimonium dicendum coegisti: qui quoniam testimonium dixit, quidnam sit dicturus, expecto. noui genus hominum, noui consuetudinem. noui libidinem: itaque etsi teneo, quid sit dicere paratus, nihil tamen contra disputabo prius, quàm dixerit: totum enim conuertet, atque alia finget. quamobrem & ille ser-

uet, quod parauit: & ego me ad id, quod attulerit, integrum conseruabo. Venio nunc ad eam ciuitatem, in quam ego multa & magna officia contuli, & quam meus frater in primis colit atque diligit. quæ si ciuitas per uiros bonos grauesq; homines querelas ad uos detulisset, paulo commouerer magis: nunc uero quid putem? Trallianos Meandrio causam commisisse, homini egenti, sordido, sine honore, sine existimatione, sine censu? ubi erant illi Pythodorus & Lepison? cæteri homines apud nos noti, inter suos nobiles? ubi illa magnifica & gloriosa ostentatio ciuitatis? non ne esset puditum, si hanc causam agerent seuere, non modo legatum, sed Trallianum omnino dici Meandrium? huic illi legato, huic publico testi patronum suum iam inde à patre atque maioribus L. Flaccum mactandum ciuitatis testimonio tradidissent? non est ita iudices, non est profecto. uidi ego in quodam iudicio nuper Philodorum testem Trallianum, uidi Parrhasium, uidi Archidemum, cum quidem idem hic mihi Meandrius quasi ministrator aderat, subijciens, quid in suos ciues, ciuitatemq;, si uellem, dicerem: nihil enim illo homine leuius, nihil egentius, nihil inquinatius. quare si hunc habent auctorem Tralliani doloris sui, si hunc custodem literarum, si hunc testem iniuriæ, si hunc actorem querelarum, remittant spiritus, comprimant animos suos, sedent arrogantiam, fateantur in Meandrij persona esse expressam faciem ciuitatis: sin istum semper illi ipsi domi proterendum esse & conculcandum putauerunt, desinant putare auctoritatem esse in eo testimonio, cuius auctor inuentus est nemo. sed

exponam, quid in re ſit, ut, quamobrem iſta ciuitas neque ſeuere Flaccum oppugnarit, neque benigne de=fenderit, ſcire poſſitis. Erat ei Caſtriciano nomine irata, de quo toto reſpondit Hortenſius: inuita ſoluerat Ca=ſtricio pecuniam iandiu debitam: hinc totum odium, hinc omnis offenſio: quò cum ueniſſet Lælius ad iratos, et illud Caſtricianum uulnus dicendo refricuiſſet, ſilue=runt, neque in illa concione adfuerunt, neque ipſius decreti ac teſtimonij auctores eſſe uoluerunt. uſque eò orba fuit ab optimatibus illa concio, ut princeps princi=pum eſſet Meandrius: cuius lingua, quaſi flabello ſedi=tionis, illa tum eſt egentium concio uentilata. itaque ci uitatis pudentis, ut ego ſemper exiſtimaui, & grauis, ut ipſi exiſtimari uolunt, iuſtum dolorem querelaſq; co gnoſcite. Quæ pecunia fuerit apud ſe Flacci patris nomi ne collata à ciuitatibus, hanc à ſe eſſe ablatam querun tur. alio loco quæram, quid licuerit Flacco: nunc tantũ à Trallianis requiro, quam pecuniam à ſe ablatam que=runtur, ſuam'ne dicãnt, ſibi à ciuitatibus collatam in uſum ſuum. cupio audire. non, inquit, dicimus. quid igitur? delatam ad nos, creditam nobis L. Flacci patris nomine ad eius dies feſtos atque ludos. quid tum? hanc te, inquit, capere non licuit. iam id uidero: ſed pri=mum illud tenebo. queritur grauis, locuples, ornata ciuitas, quòd non retinet alienum: ſpoliatam ſe dicit, quòd id non habet, quod eius non fuit. quid hoc impu dentius dici aut fingi poteſt? delectum eſt oppidum, quo in oppido uno pecunia à tota Aſia ad honores L. Flacci poneretur. hæc pecunia ab honoribus translata in quæſtum & fœnerationem, recuperata eſt multis

post annis: quæ ciuitati facta est iniuria? at moleste fert ciuitas. credo: amissum est enim præter spem, quod erat spe deuoratum lucrum. at queritur. impudenter facit: non enim omnia, quæ dolemus, eadem iu requeri possumus. at accusat uerbis grauissimis. non ciuitas, sed imperiti homines à Meandrio concitati. quo loco etiam atque etiam facite ut recordemini, quæ sit temeritas multitudinis, quæ leuitas propria Græcorum, quid in concione seditiosa ualeat oratio. hic in hac grauissima & moderatissima ciuitate, cum est forum plenum iudiciorum, plenum magistratuum, plenum optimorum uirorum & ciuium, cum speculatur atque obsidet Rostra uindex temeritatis & moderatrix officij curia; tamen quantos fluctus excitari concionum uidetis? quid uos fieri censetis Trallibus? an id, quod Pergami? nisi forte hæ ciuitates existimari uolunt, facilius una se epistola Mithridatis moueri impelliq; potuisse, ut amicitiam populi R. fidem suam, iura omnia officij humanitatisq; uiolarent, quàm ut filium testimonio læderent, cuius patrem armis pellendum à suis mœnibus censuissent. quare nolite mihi ista nomina ciuitatum nobilium opponere: quos enim hostes hæc familia contempsit, nunquam eosdem testes pertimescet. uobis autem est confitendum, si consilijs principum uestræ ciuitates reguntur, non multitudinis temeritate, sed optimatum consilio bellum ab istis ciuitatibus cum populo R. esse susceptum. sin ille tum motus est temeritate imperitorum excitatus, patiamini me delicta uulgi à publica causa separare. at enim istam pecuniam huic capere non licuit. utrum uultis, patri Flacci

licuisse, nec ne? si licuit, sicuti certe licuit; ad eius honores collatam, ex quibus ipse nihil capiebat, patris pecuniam recte abstulit filius. si non licuit, tamen, illo mortuo, non modo filius, sed quiuis hæres rectissime potuit auferre. ac tum quidem Tralliani, cum ipsi graui fœnore istam pecuniam multos annos occupauissent, à Flacco tamen omnia, quæ uoluerunt, impetrauerunt: neque tam fuerunt impudentes, ut id, quod Lælius dixit, dicere auderent, hanc eis pecuniam abstulisse Mithridatem. quis enim erat, qui non sciret in ornandis studiosiorem Mithridatem, quàm in spoliandis Trallianis fuisse? quæ quidem à me si, ut dicenda sunt, dicerentur, grauius agerem iudices, quàm adhuc egi, quantam Asiaticis testibus fidem habere uos conueniret: reuocarem animos uestros ad Mithridatici belli memoriam, ad illam uniuersorum ciuium R. per tot urbes uno puncto temporis miseram crudelemq; cædem; prætores nostros deditos, legatos in uincula coniectos, nominis prope Romani memoriam cum uestigio imperij non modo ex ædibus Græcorum, uerum etiam ex literis esse deletam. Mithridatem deum, illum patrem, illum conseruatorem Asiæ, illum Dionysium, Bacchum, Liberum nominabant. unum atque idem erat tempus, cum L. Flacco consuli portas tota Asia claudebat, Cappadocem autem illum non modo recipiebat suis urbibus, uerum etiam ultro uocabat. liceat hæc nobis, si obliuisci non possumus, at tacere. liceat mihi potius de leuitate Græcorum queri, quàm de crudelitate. auctoritatem isti habeant apud eos, quos esse omnino noluerunt; nam, quoscunque potuerunt togatos, interemerunt;

nomen

nomen ciuium R. quantum in ipsis fuit, sustulerunt. in hac igitur urbe se iactent, quam oderunt; apud eos, quos inuiti uident; in ea rep. ad quam opprimendam non animus eis, sed uires defuerunt: aspiciant hunc florem legatorum laudatorumq; Flacci ex uera, atque integra Graecia: tum se ipsi expendant, tum cum his comparent; tum, si audebunt, dignitati horum opponant suam. adsunt Athenienses, unde humanitas, doctrina, religio, fruges, iura, leges ortae, atque in omnes terras distributae putantur: de quorum urbis possessione, propter pulchritudinem, etiam inter deos certamen fuisse proditum est: quae uetustate ea est, ut ipsa ex sese suos ciues genuisse dicatur, & eorum eadem terra parens, altrix, patria dicatur; auctoritate autem tanta est, ut iam fractum prope ac debilitatum Graeciae nomen huius urbis laude nitatur. adsunt Lacedaemonij: cuius ciuitatis spectata ac nobilitata uirtus non solum natura corroborata, uerum etiam disciplina putatur: qui soli toto orbe terrarum septingentos iam annos amplius unis moribus, & nunquam mutatis legibus uiuunt. adsunt ex Achaia cuncta multi legati, Boeotia, Thessalia: quibus locis nuper legatus L. Flaccus imperatore Metello praefuit. neque uero te Massilia praetereo, quae L. Flaccum militem quaestoremq; cognosti: cuius ego ciuitatis disciplinam, atque grauitatem non solum Graeciae, sed haud scio an cunctis gentibus anteponendam iure dicam. quae, tam procul à Graecorum omnium regionibus, disciplinis, linguaq; diuisa, cum in ultimis terris, cincta Gallorum gentibus, barbariae fluctibus alluatur, sic optimatum consilio guberna-

tur, ut omnes eius instituta laudare facilius possint, quàm æmulari. hisce utitur laudatoribus Flaccus, his innocentiæ testibus; ut Græcorum cupiditati Græcorum auxilio resistamus. quanquam quis ignorat, qui modo unquam mediocriter res istas scire curauit, quin tria Græcorum genera sint uere? quorum uni sunt Athenienses, quæ gens Ionum habebatur: Aeoles alteri, Dores tertij nominabantur. atque hæc cuncta Græcia, quæ fama, quæ gloria, quæ doctrina, quæ plurimis artibus, quæ etiam imperio & bellica laude floruit, paruum quendam locum, ut scitis, Europæ tenet, semperq; tenuit: Asiæ maritimam oram bello superatam cinxit urbibus, non ut munitam colonijs illam augeret gentem, sed ut obsessam teneret. quamobrem quæso à uobis Asiatici testes, ut, cum uere recordari uoletis, quantum auctoritatis in iudicium afferatis, uosmet ipsi describatis Asiam, nec, quid alienigenæ de uobis loqui soleant, sed quid uosmet ipsi de genere uestro statuatis, memineritis. nanque, ut opinor, Asia uestra constat ex Phrygia, Mysia, Caria, Lydia. utrum igitur nostrum est, an uestrum hoc uetus prouerbium, Phrygem plagis fieri solere meliorem? quid de tota Caria? non ne hoc uestra uoce uulgatum est, si quid cum periculo experiri uelis, in Caria id potissimum esse faciundum? quid porro in Græco sermone tam tritum, atque celebratum est, quam, si quis despicatui ducitur, ut Mysorum ultimus esse dicatur? nam quid ego dicam de Lydia? quis unquam Græcus comœdiam scripsit, in qua seruus primarum partium non Lydus esset? quamobrem quæ uobis fit iniuria, si statuimus uestro

nobis iudicio ſtandum eſſe de uobis? equidem mihi iam ſatis ſuperq́; dixiſſe uideor de Aſiatico genere teſtium: ſed tamen ueſtrum eſt iudices, omnia, quæ dici poſſunt in hominum leuitatem, inconſtantiam, cupiditatem, etiam ſi à me minus dicuntur, ueſtris animis & cogitatione comprehendere. Sequitur auri illa inuidia Iudaici. hoc nimirum eſt illud, quòd non longe à gradibus Aurelijs hæc cauſa dicitur. ob hoc crimen hic locus abs te Læli atque illa turba quæſita eſt. ſcis, quanta ſit manus, quanta concordia, quantum ualeat in concionibus. ſummiſſa uoce agam, tantum ut iudices audiant: neque enim deſunt, qui iſtos in me atque optimum quenque incitent: quos ego, quo id facilius faciant, non adiuuabo. cum aurum Iudæorum nomine quotannis ex Italia & ex omnibus ueſtris prouincijs Hieroſolymam exportari ſoleret, Flaccus ſanxit edicto, ne ex Aſia exportari liceret. quis eſt iudices, qui hoc non uere laudare poſſit? exportari aurum non oportere, cum ſæpe antea ſenatus, tum me conſule grauiſſime iudicauit. huic autem barbaræ ſuperſtitioni reſiſtere, ſeueritatis; multitudinem Iudæorum flagrantem nonnunquam in concionibus pro rep. contemnere, grauitatis ſummæ fuit. at Cn. Pompeius, captis Hieroſolymis, uictor ex illo fano nihil attigit. in primis hoc, ut multa alia, ſapienter. in tam ſuſpicioſa, ac maledica ciuitate locum ſermoni obtrectatorum non reliquit: non enim credo religionem & Iudæorum, & hoſtium impedimento præſtantiſſimo imperatori, ſed pudorem fuiſſe. ubi ergo crimen eſt? quoniam quidem furtum nuſquã reprehendis, edictum probas, iudicatum fateris, quæſi-

*tum & probatum palam non negas, actum esse per uiros primarios res ipsa declarat. Apameæ manifeste comprehensum, ante pedes prætoris in foro expensum est auri pondo centum paulo minus per Sex. Cæsium, equitem R. castissimum hominem, atque integerrimum: Laodiceæ uiginti pondo paulo amplius per hunc ipsum L. Peduceum, iudicem nostrum: Adrymeti per Cn. Domitium legatum. * Pergami non multum auri ratio constat: aurum in ærario est: furtum non reprehenditur: inuidia quæritur, à iudicibus oratio auertitur, uox in coronam turbamq; effunditur. sua cuique ciuitati religio Læli est, nostra nobis. stantibus Hierosolymis, pacatisq; Iudæis, tamen istorum religio sacrorum à splendore huius imperij, grauitate nominis nostri, maiorum institutis, abhorrebat: nunc uero hoc magis, quòd illa gens, quid de imperio nostro sentiret, ostendit armis; quàm cara dijs immortalibus esset, docuit, quòd est uicta, quòd elocata, quòd seruata. quamobrem, quoniam, quod crimen esse uoluisti, id totum uides in laudem esse conuersum, ueniamus iam ad ciuium R. querelas. ex quibus sit sane prima Deciani. Quid tibi tandem Deciane iniuriæ factum est? negotiaris in libera ciuitate. primum patere me esse curiosum: quousque negotiabere? præsertim cum sis isto loco natus. annos iam triginta in foro uersaris, sed tamen Pergameno. longo interuallo, si quando tibi peregrinari commodum est, Romam aduenis: affers faciem nouam, nomen uetus, purpuram Tyriam. in qua tibi inuideo, quòd unis uestimentis tandiu lautus es. uerum esto; negotiari licet: cur Pergami, non Smyrnæ, Trallibus? ubi &*

multi ciues R. sunt, & ius à nostro magistratu dicitur. otium te delectat: lites, turba, prætor odiosi: Græcorum libertate gaudes. cur ergo unus tu Apollonidenses, amantissimos populi R. fidelissimos socios, miseriores habes, quàm aut Mithridates, aut etiam pater tuus habuerit unquam? cur his per te frui libertate sua, cur denique esse liberis non licet? homines sunt tota ex Asia frugalissimi, sanctissimi, à Græcorum luxuria & leuitate remotissimi, patresfamilias suo contenti, aratores, rusticani: agros habent & natura perbonos, & diligentia culturáq; meliores. in hisce agris tu prædia habere uoluisti. omnino mallem, & magis erat tuum, si iam te crassi agri delectabant, hic alicubi in Crustumino, aut in Capenati parauisses: uerum esto: Catonis est dictum, pedibus compensari pecuniam. longe omnino à Tiberi ad Caicum: quo in loco etiam Agamemnon cum exercitu errasset, nisi ducem Telephum inuenisset. sed concedo id quoque: placuit oppidum: regio delectauit: emisses. Amyntas est genere, honore, existimatione, pecunia princeps illius ciuitatis: huius socrum, mulierem imbecilli consilij, satis locupletem, pellexit Decianus ad sese: et, cum illa, quid ageretur, nesciret, in possessione prædiorum eius familiam suam collocauit: uxorem abduxit ab Amynta prægnantem, quæ peperit apud Decianum filiam, hodiéq; apud Decianum est & uxor Amyntæ, & filia. num quid harum rerum à me fingitur Deciane? sciunt hæc omnes nobiles, sciunt boni uiri, sciunt denique nostri homines, sciunt mediocres negotiatores. exurge Amynta, repete à Deciano non pecuniam, non prædia, socrum deni-

que sibi habeat, restituat uxorem, reddat misero patri filiam: nam membra, quæ debilitauit lapidibus, fustibus, ferro; manus, quas contudit; digitos, quos confregit; neruos, quos concidit, restituere non potest: filiam, filiam, inquam, ærumnoso patri Deciane redde. hæc Flacco te non probasse miraris? cui quæso tandem probasti? emptiones falsas, prædiorum proscriptiones cum mulierculis aperta circunscriptione fecisti. tutor his rebus Græcorum legibus ascribendus fuit: Ptolemocratem scripsisti, mercenarium, & administrum consiliorum tuorum. adductus est in iudicium Ptolemocrates de dolo malo, & de fraude à Dione huius ipsius tutelæ nomine. qui concursus ex oppidis finitimis undique? qui dolor animorum? quæ querela? condemnatus est Ptolemocrates sententijs omnibus: irritæ uenditiones, irritæ proscriptiones. non restituis: defers ad Pergamenos, ut illi reciperent in suas literas publicas præclaras proscriptiones, & emptiones tuas. repudiant, reijciunt: at qui homines? Pergameni laudatores tui. ita enim mihi gloriari uisus es laudatione Pergamenorum, quasi honorem maiorum tuorum assecutus esses: & hoc te superiorem putabas esse, quàm Lælium, quòd te ciuitas Pergamena laudaret. num honestior est ciuitas Pergamena, quàm Smyrnæ? at ne ipsi quidem dicunt. uellem tantum haberem otij, ut possem recitare psephismata Smyrnæorum, quæ fecerunt in Castritium mortuum: primum ut in oppidum introferretur; quod alijs non conceditur: deinde ut ferrent ephebi: postremo ut imponeretur aurea corona mortuo. hæc P. Scipioni, clarissimo uiro, cum esset Per-

gami mortuus, facta non sunt. at Castritium, quibus uerbis dij immortales, decus patriæ, ornamentum populi Romani, florem iuuentutis appellant. quare Deciane, si cupidus es gloriæ, alia ornamenta censeo quæras. Pergameni te deriserunt. quid? tu ludi te non intelligebas? cum tibi hæc uerba recitabant, clarissimum uirum, præstantissima sapientia, singulari ingenio; mihi crede, ludebant: cum uero coronam auream literis imponebant, re uera non plus aurum tibi, quàm monedulæ, committebant; ne tum quidem hominum uenustatem, & facetias perspicere potuisti? isti igitur, isti Pergameni perscriptiones, quas tu afferebas, repudiauerunt. P. Orbius, homo & prudens, & innocens, contra te omnia decreuit. in P. Globulum, meum necessarium, fuisti gratiosior. utinam neque ipsum, neque me pœniteret. Flaccum in curia decreuissent ueridicas. adiungis causas inimicitiarum, quòd patri L. Flacci ædili curuli pater tuus tribunus pl. diem dixerit. at istud nec ipsi quidem patri Flacci ualde molestum esse debuit; præsertim cum ille, cui dies dicta est, prætor postea factus sit, & consul; ille, qui diem dixit, non potuerit priuatus in ciuitate consistere. sed si iustas inimicitias putabas, cur, cum tribunus militum Flaccus esset, in eius legione miles fuisti, cum tibi per leges militares effugere liceret iniquitatem tribuni? cur autem prætor te inimicum paternum in consilium uocauit? quæ quidem quàm sancte solita sint obseruari, scitis omnes. nunc accusamur ab ijs, qui in consilio nobis fuerunt. decreuit Flaccus: num aliud, atque

oportuit? in liberos: num aliter, ac censuit senatus? in absentem decreuit: cum ibidem esses, cum prodire nolles. non est hoc in absentem reum. SENATVSCONSVLTVM, ET DECRETVM FLACCI. quid, si non decreuisset, sed edixisset, quis posset uere reprehendere? num etiam fratris mei literas, plenissimas humanitatis, & æquitatis, reprehensurus? quas easdem mulieres à me datas apud Pa- * taranos requisiuit. Recita literas Q. Ciceronis. quid? hæc Apollonidenses, occasione facta, ad Flaccum non detulerunt? apud Orbium acta non sunt? ad Globulum delata non sunt? ad senatum nostrum me consule non ne legati Apollonidenses omnia postulata de iniurijs unius Deciani detulerunt? ad hæc, prædia etiam in censu dedicauisti: mitto, quòd aliena; mitto, quòd possessa per uim; mitto, quòd conuicta ab Apollonidensibus; mittto, quòd à Pergamenis repudiata; mitto etiam, quòd à nostris magistratibus in integrum restituta; mitto, quòd nullo in iure, neque in re, neque possessione tua: illud quero, sint'ne ista prædia censui censendo? habeant ius ciuile? sint, nec ne sint, mancipi? subsignari apud ærarium, apud censorem possint? in qua tribu denique ista prædia censuisti? commisisti, si tempus aliquod grauius accidisset, ut ex ijsdem prædijs, & Apolloniæ, & Romæ imperatum, esset tributum. uerum esto: gloriosus fuisti: uoluisti magnum agri modum censeri, & eius agri, qui diuidi plebi Romanæ non potest. census es præterea numeratæ pecuniæ centum triginta millia. eam opinor tibi numeratã non esse abs te.

ſed hæc omitto . cenſus es mancipia Amyntæ : neque huic ullam in eo feciſti iniuriam : poſſidet enim ea mancipia Amyntas . ac primo quidem pertimuit, cum te audiſſet ſeruos ſuos eſſe cenſum : retulit ad iuriſconſultos . conſtabat inter omnes, ſi aliena cenſendo Decianus ſua facere poſſet, eum maxima habiturum eſſe .

Deſunt nonnulla.

Habetis cauſam inimicitiarum, qua cauſa inflammatus Decianus ad Lælium detulerit hanc opimam accuſationem . nam ita queſtus eſt Lælius, cum de perfidia Deciani diceret. Qui mihi auctor fuit, qui cauſam ad me detulit, quem ego ſum ſecutus ; is à Flacco corruptus eſt, is me deſeruit, ac prodidit . ſiccine tu auctor tandem eum, cui tu in conſilio fuiſſes, apud quem omnes gradus dignitatis tuæ retinuiſſes, pudentiſſimũ hominem, nobiliſſima familia natum, optime de republica meritum, in diſcrimen omnium fortunarum uocauiſti ? ſcilicet defendam Decianum, qui tibi in ſuſpicionem nullo ſuo delicto uenit . non eſt, mihi crede, corruptus . quid enim fuit, quo ab eo redimeretur ? ut duceret iudiciũ ? cui ſex horas omnino lex dedit . quantum tandem ex his horis detraheret, ſi tibi morem gerere uoluiſſet ? nimirum illud eſt, quod ipſe ſuſpicatur. inuidiſti ingenio ſubſcriptoris tui . quòd ornabat facile

locum, quem prehenderat, et acute testes interrogabat, * aut circumueniebat, (fortasse fecisti, & tu & populi sermo ne exciperes) iccirco Decianum usque ad coronam applicuisti. sed ut hoc uerisimile est, ita haud uerisimile Decianum à Flacco esse corruptum. ita scitote iudices esse cætera: uel quod ait Luceius, L. Flaccum sibi dare cupisse, ut à fide se abduceret, sestertium uicies. & eum tu accusas auaritiæ, quem dicis sestetium uicies uoluisse perdere? nam quid emebat, cum te emebat? ut ad se transires? quam partem causæ tibi daremus? an ut enunciares consilia Lælij? qui testes ab eo prodirent? quid? nos non uidebamus habitare una? quis hoc nescit? tabulas in Lælij potestate fuisse, non dubium est. an, ne uehementer, ne copiose accusâres? nunc facis suspicionem: ita enim dixisti, ut nescio quid abs te impetratum esse uideatur. at enim Androni Sextilio grauis iniuria facta est, & non ferenda, quòd, cum esset uxor Valeria intestata mortua, sic egit eam rem Flaccus, quasi ad ipsum hæreditas pertineret. in quo quid reprehendas, scire cupio: quòd falsum intenderit? qui doces? ingenua, inquit, fuit. ò peritum iuris hominem. quid? ab ingenuis mulieribus hæreditates lege non ueniunt? in manum, inquit, conuenerat. nunc audio: sed quæro, utrum usu, an coemptione. usu non potuit: nihil enim potest de tutela legitima sine omnium tutorum auctoritate diminui. coemptione? omnibus ergo auctoribus: in quibus certe Flaccum fuisse non dices. Relinquitur illud, quod uociferari non desistit, non debuisse, cum prætor esset, suum negotium agere, aut mentionem facere hære-

ditatis. maximas audio tibi L. Luculle, qui de L. Flacco sententiam laturus es, pro tua eximia liberalitate, maximisq; beneficijs in tuos uenisse hæreditates, cum Asiam prouinciam consulari imperio obtineres. si quis eas suas esse dixisset, concessisses? tu T. Vecti, si qua tibi in Africa uenerit hæreditas, usu amittes? an tuum, nulla auaritia, salua dignitate retinebis? at istius hæreditatis iam Globulo prætore Flacci nomine petita possessio est. non igitur impressio, non occasio, non uis, non tempus, non imperium, non secures ad iniuriam faciendam Flacci animum impulerunt. itaque eodem etiam M. Lurco, uir optimus, meus familiaris, conuertit aculeum testimonij sui: negauit, à priuato pecuniam in prouincia prætorem petere oportere. cur tandem M. Lurco non oportet? eripere, extorquere, accipere contra leges non oportet: petere non oportere, nunquam ostendes, nisi docueris non licere. an legationes sumere liberas exigendi causa, sicut & tu ipse nuper, & multi uiri boni sæpe fecerunt, rectum est; quod ego non reprehendo, socios uideo queri: prætorem, si hæreditatem in prouincia non reliquerit, non solum reprehendendum, uerum etiam condemnandum putas? doti, inquit, Valeria pecuniam omnem suam dixerat. nihil istorum explicari potest, nisi ostenderis, illam in tutela Flacci non fuisse. si fuit: quæcunque sine hoc auctore est dicta dos, nulla est. sed tamen Lurconem, quanquam pro sua dignitate moderatus est in testimonio dicendo religioni suæ, tamen iratum Flacco esse uidistis. neque enim occultauit causam iracundiæ suæ, neque reticendam pu-

tauit: questus est libertum suum à Flacco prætore esse damnatum. ò conditiones miseras administrandarum prouinciarum: in quibus diligentia plena simultatum est, negligentia uituperationum; ubi seueritas periculosa est, liberalitas ingrata; sermo insidiosus, assentatio perniciosa; frons omnium familiaris, multorum animus iratus; iracundiæ occultæ, blanditiæ apertæ: uenientes prætores expectant, præsentibus inseruiunt, abeuntes deserunt. sed omittamus querelas; ne nostrum cõsilium in omittendis prouincijs laudare uideamur. Literas misit de uillico P. Septimij, hominis ornati; qui uillicus cædem fecerat. Septimium ardentem iracundia uidere potuistis. In Lurconis libertum iudicium ex edicto dedit. hostis est Lurco. quid igitur? hominum gratiosorum, splendidorumq; libertis fuit Asia tradenda? an simultates nescio quas cum libertis uestris Flaccus exercuit? an uobis in uestris uestrorũq; causis seueritas odio est, eandem laudatis cum de nobis iudicatis? At iste Andro, spoliatus bonis, ut dicitis, ad dicendum testimonium non uenit. quid, si ueniat? decisionis arbiter C. Cæcilius fuit, quo splendore uir, qua fide, qua religione? obsignator C. Sestilius, Lurconis sororis filius, homo & pudens, & constans, & grauis. si uis erat, si fraus, si metus, si circunscriptio; quis pactionem fieri, quis adesse istos coegit? quid, si ista omnis pecunia huic adolescentulo L. Flacco reddita est? si petita? si redacta? si per hunc Antiochum, paternum huius adolescentis libertum, seni illi Flacco probatissimum? uidemur'ne non solum auaritiæ crimen effugere, sed etiam liberalitatis lau=

dem assequi singularem? cõmunem enim hæreditatem, quæ æqualiter ad utrunque lege uenisset, concessit adolescenti propinquo suo, nihil ipse attigit de Valerianis bonis: quod statuerat facere; adductus huius pudore, & non amplissimis patrimonij copijs, id non solum fecit, sed etiam prolixe cumulateq; fecit. ex quo intelligi debet, eum contra leges pecunias non cepisse, qui tam fuerit in hæreditate concedenda liberalis. At Falcidianum crimen ingens. talenta quinquaginta sese Flacco dicit dedisse. audiamus hominem: non adest. quo modo igitur dicet? epistolam mater eius profert, & alteram soror. scriptum ad se dicunt esse ab illo, tantam pecuniam Flacco datam. ergo is, qui si aram tenens iuraret, crederet nemo; per epistolam, quod uolet, iniuratus probabit? at qui uir? quàm non amicus suis ciuibus? qui patrimonium satis lautum, quod hic nobiscum conficere potuit, Græcorum conuiuijs maluit dissipare. quid attinuit relinquere hanc urbem? libertate tam præclara carere? adire periculum nauigandi? quasi bona comesse Romæ non liceret. nunc denique materculæ suæ festiuus filius, aniculæ minime suspiciosæ, purgat se per epistolam, ut eam pecuniam, quam confecerat, non consumpsisse, sed Flacco dedisse uideatur. at fructus isti Trallianorum Globulo prætore uenierant: Falcidius emerat HS nongentis millibus. si dat tantam pecuniam Flacco, nempe iccirco dat, ut rata sit emptio: emit igitur aliquid, quod certe multo pluris esset: dat de lucro, nihil detrahit de uiuo: minus igitur lucri facit. cur Albanum uenire iubet? cur matri præterea blanditur? cur epistolis & sororis, &

matris imbecillitatem aucupatur? postremo cur non audimus ipsum? retinetur, credo, in prouincia. mater negat. uenisset, inquit, si esset denunciatum. tu certe coegisses, si ullum firmamentum in illo teste posuisses. sed hominē ab negotio abducere noluisti: magnum erat ei certamen propositum, magna cum Græcis contentio: qui tamen, ut opinor, iacent uicti: nam iste unus totam Asiam magnitudine poculorum, bibendoq; superauit. sed tamen quis tibi Læli de epistolis istis indicauit? mulieres negant se scire. quis? is ipse? igitur ille tibi, se ad matrem, & sororem scripsisse, narrauit? an etiam scripsit rogatu tuo? at uero M. Ebutium, constantissimum, & pudentissimum hominem, Falcidij affinem, nihil interrogas? nihil eius generum, pari fide præditum, C. Manlium? qui profecto de tanta pecunia, si esset data, nihil audisse non posset. his tu igitur epistolis Deciane recitatis, his mulierculis productis, illo absente auctore laudato, tantum te crimen probaturum putasti? præsertim cum ipse, non deducendo Falcidium, iudicium feceris, plus falsam epistolam habituram ponderis, quàm ipsius præsentis fictam uocem, & simulatum dolorem. Sed quid ego de epistolis Falcidij, aut de Androne Sestilio, aut de Deciani censu tandiu disputo, postremo de salute omnium nostrum, de fortunis ciuitatis, de summa reip. taceo? quam uos uniuersam in hoc iudicio uestris humeris, uestris, inquam, humeris iudices sustinetis. uidetis, in quo motu temporum, quanta in conuersione rerum ac perturbatione uersemur. cum alia multa certi homines, tum hoc uel maxime moliuntur, ut uestræ quoque mentes,

uestra iudicia, uestræ sententiæ optimo cuique infestissimæ, atque inimicissimæ reperiantur. grauia iudicia pro reip. dignitate, multa de coniuratorum scelere fecistis. non putant satis conuersam esse remp. nisi in eandem impiorum pœnam optime meritos ciues detruserint. oppressus est C. Antonius. esto: habuit quandam ille infamiam suam: neque tamen ille ipse, pro meo iure dico, uobis iudicibus damnatus esset; cuius damnatione sepulcrum L. Catilinæ floribus ornatum, hominum audacissimorum, ac domesticorum hostium conuentu epulisq́; celebratum est. iusta Catilinæ facta sunt. nunc à Flacco Lentuli pœnæ per uos expetuntur. quam potestis P. Lentulo, qui uos in complexu liberorum coniugumq́; uestrarum trucidatos incendio patriæ sepelire conatus est, mactare uictimam gratiorem, quàm si L. Flacci sanguine illius nefarium in uos omnes odium saturaueritis? litemus igitur Lentulo, parentemus Cethego, reuocemus eiectos, nimiæ pietatis, & summi amoris in patriam uicissim nos pœnas, si ita dijs placet, sufferamus. nos iam ab indicibus nominamur, in nos crimina finguntur, nobis pericula comparantur. quæ si per alios agerent; si denique per populi nomen ciuium imperitorum multitudinem concitassent: æquiore animo ferre possemus. illud uero ferri non potest, quòd per senatores, & per equites R. qui hæc omnia pro salute omnium communi consilio, una mente, atque uirtute gesserunt, harum rerum auctores, duces, principes spoliari omnibus fortunis, ac de ciuitate expelli posse arbitrantur. etenim populi R. perspiciunt eam mentem, & uoluntatem: omnibus

rebus, quibus poteſt, populus R. ſignificat, quid ſentiat: nulla uarietas eſt inter homines opinionis, nulla uoluntatis, nulla ſermonis. quare, ſi quis illuc me uocat, uenio: populum R. diſceptatorem non modo non recuſo, ſed etiam depoſco. uis abſit, ferrum ac lapides remoueantur, operæ faceſſant, ſeruitia ſileant: nemo erit tam iniuſtus, qui me audierit, ſit modo liber & ciuis, quin potius de præmijs meis, quàm de pœna, cogitandum putet. ò dij immortales. quid hoc miſerius? nos, qui P. Lentulo ferrum & flammam de manibus extorſimus, imperitæ multitudinis iudicio confidimus, lectiſſimorum ciuium, & ampliſſimorum ſententias pertimeſcimus. M. Aquillium patres noſtri, multis auaritiæ criminibus, teſtimonijsq; conuictum, quia cum fugitiuis fortiter bellum geſſerat, iudicio liberauerunt. conſul ego nuper defendi C. Piſonem: qui quia conſul fortis conſtanſq; fuerat, incolumis eſt reip. conſeruatus. defendi item conſul L. Muræ nam conſulem deſignatum: nemo illorum iudicum, clariſſimis uiris accuſantibus, audiendum ſibi de ambitu putauit; cum, bellum iam gerēte Catilina, omnes me auctore duos conſules calendis Ian. ſcirent eſſe oportere. innocens & bonus uir, & omnibus rebus ornatus, bis hoc anno me defendente abſolutus eſt A. Thermus. quanta reip. cauſa lætitia populi R. quanta gratulatio conſecuta eſt? ſemper graues & ſapientes iudices in rebus iudicandis, quid utilitas ciuitatis, quid communis ſalus, quid reip. tempora poſcerent, cogitauerunt. cum tabella uobis dabitur iudices, non de Flacco dabitur ſolum, dabitur de ducibus auctoribusq; conſeruandæ ciuitatis, dabitur

de ducibus auctoribusq́; conseruandæ ciuitatis, dabitur de omnibus bonis ciuibus, dabitur de uobismet ipsis, dabitur de liberis uestris, de uita, de patria, de salute communi. non iudicatis in hac causa de exteris nationibus, non de socijs. de uobis ac uestra rep. iudicatis. quòd si prouinciarum uos ratio magis mouet, quàm uestra: ego uero non modo non recuso, sed etiam postulo, ut prouinciarum auctoritate moueamini: etenim opponemus Asiæ prouinciæ primum magnam partem eiusdem prouinciæ, quæ pro huius periculis legatos laudatoresq́; misit; deinde prouinciam Galliam, prouinciam Ciliciam, prouinciam Hispaniam, prouinciam Cretam. Græcis autem, Lydis, & Phrygibus, & Mysis obsistent Massilienses, Rhodij, Lacedæmonij, Athenienses, cuncta Achaia, Thessalia, Bœotia. Septimio & Celio testibus P. Seruilius & Q. Metellus, huius pudoris, integritatisq́; testes, repugnabunt. Asiaticæ iurisdictioni urbana iurisdictio respondebit. annui temporis criminationem omnis ætas L. Flacci, & perpetua uita defendet. & si prodesse L. Flacco iudices debet, quòd se tribunum militum, quòd quæstorem, quòd legatum imperatoribus clarissimis, exercitibus ornatissimis, prouincijs grauissimis dignũ suis maioribus præstitit: prosit, quòd hic uobis uidentibus, in periculis communibus omnium uestrum sua pericula cum meis coniunxit: prosint honestissimorum municipiorum, coloniarumq́; laudationes: prosit etiam senatus, populiq́; R. præclara et uera laudatio. ò nox illa, quæ pene æternas huic urbi tenebras attulisti, cum Galli ad bellum, Catilina ad urbem, coniurati ad ferrum, & flammam

uocabantur; cum ego te Flacce, cœlum, noctemq; con testans, flens flentem obtestabar; cum tuæ fidei optimæ et spectatissimæ salutem urbis et ciuium cõmendabam. tu, tu Flacce, prætor, communis exitij nuncios cepisti: tu inclusam in literis reip. pestem deprehendisti: tu periculorum indicia, tu salutis auxilia ad me, & ad senatum attulisti. quæ tibi tum gratiæ sunt à me actæ? quæ ab senatu? quæ à bonis omnibus? quis tibi, quis C. Pontinio, fortissimo uiro, quenquam bonum putaret unquam non salutem, uerum honorem ullum denegaturum? ò nonæ illæ Decembres, quæ me consule fuistis, quem ego diem uere natalem huius urbis, aut certe salutarem appellare possum. ò nox illa, quam iste est dies consecutus, fausta huic urbi; miserum me, metuo ne funesta nobis. qui tum animus L. Flacci? (nihil dicam enim de me) qui amor in patriam? quæ uirtus? quæ grauitas extitit? sed quid ea commemoro, quæ tum, cum agebantur, uno consensu omnium, una uoce populi R. uno orbis terræ testimonio in cœlum laudibus efferebantur? nunc uereor, ne non modo non prosint, uerum etiam aliquid obsint. etenim multo acriorem improborum interdum memoriã esse sentio, quàm bonorum. ego te, si quid grauius acciderit, ego te, inquam, Flacce perdidero. mea dextra illa, mea fides, mea promissa, cum te, si remp. conseruaremus, omnium bonorum præsidio, quoad uiueres, non modo munitum, sed etiam ornatum fore pollicebar. putaui, speraui, etiam si honos noster uobis uilior fuisset, salutem certe caram futuram. at L. Flaccum quidem iudices, si, quod dij immortales omen auertant, gra=

uis iniuria afflixerit, nunquam tamen prospexisse uestræ saluti, consuluisse uobis, liberis, coniugibus, fortunis uestris pœnitebit: semper ita sentiet, talem se animum & generis dignitati, & pietati suæ, & patriæ debuisse: nos ne pœniteat tali ciui non pepercisse, per deos immortales iudices prouidete. quotus enim quisque est, qui hanc in rep. sectam sequatur? qui uobis, qui uestri similibus placere cupiat? qui optimi atque amplissimi cuiusque hominis, atque ordinis auctoritatem magni putet? illam uiam sibi uident expeditiorem ad honores, & ad omnia, quæ concupiuerunt. sed cætera sint eorum: sibi habeant potentiam, sibi honores, sibi cæterorum commodorum summas facultates: liceat iis, qui hæc salua esse uoluerunt, ipsis esse saluis. nolite iudices existimare eos, quibus integrum est, qui nondum ad honores accesserunt, non expectare huius exitum iudicij. si L. Flacco tantus amor in bonos omnes, tantum in rep. studium calamitati fuerit, quem posthac tam amentem fore putatis, qui non illam uiam uitæ, quam ante præcipitem & lubricam esse ducebat, huic planæ & stabili præponendam esse arbitretur? quòd si talium ciuium uos iudices tædet, ostendite: mutabunt sententiam, qui potuerint: constituent, quid agant, quibus integrum est: nos, qui iam progressi sumus, hunc exitum nostræ temeritatis feremus. sin hoc animo quamplurimos esse uultis, declarabitis hoc iudicio, quid sentiatis. huic, huic misero puero, uestro ac liberorum uestrorum supplici iudices, hoc iudicio uiuendi præcepta dabitis. cui si patrem conseruatis, qualis ipse debeat esse ciuis, præscribetis: sin eripitis, ostende-

tis bonæ rationi, & constanti, & graui nullum à uobis fructum esse propositum: qui uos, quoniam est id ætatis, ut sensum iam percipere possit ex mœrore patrio, auxilium nondum patri ferre possit, orat, ne suum luctum patris lacrymis, patris mœrorem suo fletu augeatis: qui etiam me intuetur, me uultu appellat, meam quodammodo flens fidem implorat, ac repetit eam, quam ego patri suo quondam pro salute patriæ spoponderim dignitatem. miseremini familiæ iudices, miseremini fortissimi patris, miseremini filij: nomen clarissimum, & fortissimum, uel generis, uel uetustatis, uel hominis causa, reip. reseruate.

PRO P. SYLLA. ORATIO XXV.

M Axime uellem iudices, ut P. Sylla et antea dignitatis suæ splendorem obtinere, & post calamitatem acceptam modestiæ fructum aliquem potuisset percipere. sed quoniam ita tulit casus infestus, ut amplissimo in honore cum communi ambitionis inuidia, tum singulari Antronij odio euerteretur; & in his pristinæ fortunæ reliquijs miseris, et afflictis, tamen haberet quosdam, quorum animos ne supplicio quidem suo satiare posset: quanquam ex huius incõmodis magnam animo molestiam capio, tamen, in cæteris malis, facile patior oblatum mihi tempus, in quo boni uiri lenitatem meam, misericordiamq; notam omnibus quondam, nunc quasi intermissam agnoscerent; improbi, ac perditi ciues edomiti, atque uicti, præcipitante rep. uehementem me fuisse, atque fortem, conseruata mitem, ac misericordem faterentur. et quoniam L. Torquatus meus familiaris ac necessarius iudices existimauit, si nostram in accusatione sua necessitatem familiaritatemq; uiolasset, aliquid se de auctoritate meæ defensionis posse detrahere, cum huius periculi propulsatione coniungam defensionem officij mei. quo quidem genere non uterer orationis iudices hoc tempore, si mea solum interesset: multis enim mihi locis & data facultas est, & sæpe dabitur de mea laude dicendi. sed ut ille iudices, quantum de mea auctoritate diripuisset, tantum se de huius præsidijs diminuturum

sperauit: sic hoc ego sentio, si mei facti rationem uobis, constantiamq; huius officij ac defensionis probauero, causam quoque me P. *Syllæ probaturum. ac primum abs te illud* L. *Torquate quæro, cur me a cæteris clarissimis uiris, ac principibus ciuitatis in hoc officio, atque in hoc defensionis iure secernas? quid enim est, quamobrem abs te* Q. Hortensij *factum, clarissimi uiri, atque ornatissimi ciuis, non reprehendatur, reprehendatur meum? nam si initum est consilium à* P. *Sylla inflammandæ ciuitatis, huius extinguendi imperij, delendæ urbis, mihi maiorem hæc res dolorem, quàm* Q. Hortensio, *mihi maius odium afferre debet? meũ denique grauius esse iudicium, qui adiuuandus in his causis, qui oppugnandus, qui defendendus, qui deserendus esse uideatur? ita, inquit: tu enim inuestigasti, tu patefecisti coniurationem: quod cum dicit, non attendit, eum, qui patefecerit, hoc curasse, ut id omnes uiderent, quod antea fuisset occultum. quare ista coniuratio si patefacta per me est, tam patet* Hortensio, *quàm mihi. quem cum uideas honore hoc, auctoritate, uirtute, consilio præditum non dubitasse, quin innocentem* P. *Syllam defenderet: quæro, cur, qui aditus ad causam* Hortensio *patuerit, mihi interclusus esse debuerit? quæro illud etiam, si me, qui defendo, reprehendendum putas esse, quid tandem existimes de his summis uiris & clarissimis ciuibus, quorum studio & dignitate celebrari hoc iudicium et ornari, causam defendi huius innocentis uides. non enim una est ratio defensionis ea, quæ posita est in oratione: omnes, qui adsunt, qui laborant, qui saluum uolunt, pro sua par-*

te, atque auctoritate defendunt. an uero in quibus subsellijs hæc ornamenta ac lumina reip. uiderem, in his me apparere nollem, quorum ego opera illum in locum, atque in hanc celsissimam sedem dignitatis atque honoris, multis meis ac magnis laboribus et periculis, ascendissem? atque ut intelligas Torquate, quem accuses; si te id offendit, quòd ego, qui hoc genere quæstionis defenderim neminem, non desim P. Syllæ; recordare de cæteris, quos adesse huic uides: intelliges, & de hoc, & de cæteris iudicium meũ et horum par atque unum fuisse. quis nostrum adfuit Varunteio? nemo: ne hic quidem Q. Hortensius, præsertim qui illum solus antea de ambitu defendisset: non enim iam se ullo officio cum illo coniunctum arbitrabatur, cum ille, tanto scelere commisso, omnium officiorum societatem dirimisset. quis nostrum Ser. Syllam, quis P. Lentulum, quis M. Leccam, quis C. Cornelium defendendum putauit? quis his horum adfuit? nemo. quid ita? quia cæteris in causis etiam nocentes, uiri boni, si necessarij sunt, non defendendos esse non putant; in hoc crimine non solum leuitatis est culpa, uerum etiam quædam contagio sceleris, si defendas eum, quem obstrictum esse patriæ suspicere. quid Antronio? non ne sodales, non collegæ sui, non ueteres amici, quorum ille copia quondam abundarat, non hi omnes, qui sunt in rep. principes, defuerunt? immo etiam testimonio plerique læserunt? statuerant tantum illud esse maleficium, quod non modo non occultari per se, sed etiam aperiri, illustrariq; deberet. quamobrem quid est quod mirere, si cum ijsdem me in hac causa uides adesse, cum qui=

bus in cæteris intelligis abfuisse? nisi uero me unum uis ferum præter cæteros, me asperum, me inhumanum existimari, me singulari immanitate, & crudelitate præditum. hanc mihi tu si propter res meas gestas imponis in omni uita mea personam Torquate, uehementer erras. me natura misericordem, patria seuerum, crudelem nec patria, nec natura esse uoluit. denique istam ipsam personam uehementem & acrem, quam mihi tum tempus, & resp. imposuit, iam uoluntas, & natura ipsa detraxit. illa enim ad breue tempus seueritatem postulauit, hæc in omni uita misericordiam lenitatemq; desiderat. quare nihil est, quòd ex tanto comitatu uirorum amplissimorum me unum abstrahas. simplex officium, atque una est omnium bonorum causa. nihil erit, quod admirere posthac, si in ea parte, in qua hos animaduerteris, me uidebis: nulla est enim in rep. causa mea propria: tempus agendi fuit magis mihi proprium, quàm cæteris; doloris uero, & timoris, & periculi fuit illa causa communis. neque enim princeps tunc ad salutem esse potuissem, si esse alij comites noluissent. quare necesse est, quod mihi consuli præcipuum fuit præter alios, id iam priuato cum cæteris esse commune. neque ego hoc partiendæ inuidiæ, sed communicandæ laudis causa loquor. oneris mei partem nemini impertio, gloriæ bonis omnibus. in Antronium testimonium dixisti, inquit: Syllam defendis. hoc totum eiusmodi est iudices, ut, si ego sim inconstans ac leuis, nec testimonio fidem tribui conuenerit, nec defensioni auctoritatem: sin est in me ratio reip. religio priuati officij, studium retinendæ uolunta-

tis bonorum, nihil minus accusator debet dicere, quàm à me defendi Syllam, testimonio læsum esse Antronium. uideor enim non solum studium ad defendendas causas, uerum opinionis aliquid & auctoritatis afferre: qua & moderate ego utar iudices, & omnino non uterer, si ille me non coegisset. Duæ coniurationes abs te Torquate constituuntur: una, quæ Lepido, & Tullo consulibus, patre tuo consule designato facta esse dicitur: altera, quæ me consule. harum in utraque Syllam dicis fuisse. patris tui, fortissimi uiri, atque optimi consulis, scis me consilijs non interfuisse: scis me, cum mihi summus tecum usus esset, tamen illorum expertem temporum, & sermonum fuisse: credo, quòd nondum penitus in rep. uersabar, quòd nondum ad propositum mihi finem honoris perueneram, quòd mea me ambitio, & forensis labor ab omni illa cogitatione abstrahebat. quis ergo intererat uestris consilijs? omnes hi, quos uides huic adesse, et in primis Q. Hortensius: qui cum propter honorem, ac dignitatem, atque animum eximium in remp. tum propter summam familiaritatem, summumq; amorem in patrem tuum, tum communibus, tum præcipuis patris tui periculis commouebatur. ergo istius coniurationis crimen defensum ab eo est, qui interfuit, qui cognouit, qui particeps & consilij uestri fuit, & timoris. cuius in hoc crimine propulsando cum esset copiosissima atque ornatissima oratio, tamen non minus inerat auctoritatis in ea, quàm facultatis. illius igitur coniurationis, quæ facta contra uos, delata ad uos, à uobis prolata esse dicitur, ego testis esse non potui: non modo enim nihil comperi,

ſed uix ad aures meas iſtius ſuſpicionis fama peruenit. qui uobiſcum in conſilio fuerunt, qui uobiſcum illa co=gnorunt, quibus ipſis periculum tum conflari putabatur, qui Antronio non adfuerunt, qui in illum teſtimonia grauia dixerunt, hunc defendunt, huic adſunt, in huius periculo declarant, ſe non crimine coniurationis, ne adeſſent cæteris, ſed hominum maleficio deterritos eſſe. mei conſulatus autem tempus, & crimen maxime coniurationis à me defendetur. atque inter nos partitio non eſt fortuito iudices, nec temere facta: ſed cum uideremus eorum criminum nos patronos adhiberi, quorum teſtes eſſe poſſemus, uterque noſtrum id ſibi ſuſcipiendum putauit, de quo aliquid ſcire ipſe atque exiſtimare potuiſſet. & quoniam de criminibus ſupe=rioris coniurationis Hortenſium diligenter audiſtis, de hac coniuratione, quæ me conſule facta eſt, hoc primum attendite. Multa, cum eſſem conſul, de ſummis reip. periculis audiui, multa quæſiui, multa cognoui: nullus unquam de Sylla nuncius ad me, nullum indicium, nullæ literæ peruenerunt, nulla ſuſpicio. multum hæc uox fortaſſe deberet ualere eius hominis, qui conſul in=ſidias reip. conſilio inueſtigaſſet, ueritate aperuiſſet, magnitudine animi uindicaſſet, cum ipſe nihil audiſſe de P. Sylla, nihil ſuſpicatum eſſe diceret: ſed ego nondum utor hac uoce ad hunc defendendum; ad purgandum me potius utor, ut mirari Torquatus deſinat, me, qui Antronio abfuerim, Syllam defendere. quæ enim Antronij fuit cauſa? quæ Syllæ eſt? ille ambitus iudicium tollere, ac diſturbare primum conflato uoluit gladiatorum ac fugitiuorum tumultu, deinde, id, quod uidi=

mus omnes, lapidatione, atque concursu: Sylla, si sibi suus pudor ac dignitas non prodesset, nullum auxilium requisiuit. ille damnatus ita se gerebat non solum consilijs & sermonibus, uerum etiam aspectu atque uultu, ut inimicus esse amplissimis ordinibus, infestus bonis omnibus, hostis patriæ uideretur: hic se ita fractum illa calamitate atque afflictum putauit, ut nihil sibi ex pristina dignitate superesse arbitraretur, nisi quod modestia retinuisset. hac uero in coniuratione quid tam coniunctum, quàm ille cum Catilina, cum Lentulo? quæ tanta societas ullis inter se rerum optimarum, quanta ei cum illis sceleris, libidinis, audaciæ? quod flagitium Lentulus non cum Antronio concepit? quod sine eodem illo Catilina facinus admisit? cum interim Sylla cum eisdem ipsis non modo noctem solitudinemq; non quæreret, sed ne mediocri quidem sermone & congressu coniungeretur. illum Allobroges, maximarum rerum uerissimi indices, illum multorum literæ, ac nuncij coarguerunt: Syllam interea nemo insimulauit, nemo nominauit. postremo, eiecto, siue emisso iam ex urbe Catilina, ille arma misit, cornua, tubas, falces, signa, legiones; ille relictus intus, expectatus foris, Lentuli pœna compressus, conuertit se aliquando ad timorem, nunquam ad sanitatem: hic contra ita quieuit, ut eo tempore omni Neapoli fuerit, ubi neque homines fuisse putantur huius affines suspicionis, & locus est ipse non tam ad inflammandos calamitosorum animos, quam ad consolandos accommodatus. propter hanc igitur tantam dissimilitudinem hominum atque causarum, dissimilem me in utroque præbui. ue-

niebat enim ad me, et sæpe ueniebat Antronius multis cum lacrymis supplex, ut se defenderem: & se meum condiscipulum in pueritia, familiarem in adolescentia, collegam in quæstura commemorabat fuisse: multa mea in se, non nulla etiam sua in me proferebat officia. quibus ego rebus iudices ita flectebar animo, atque frangebar, ut etiam ex memoria, quas ipse mihi fecerat insidias, deponerem; ut iam immissum esse ab eo C. Cornelium, qui me in sedibus meis, in conspectu uxoris meæ ac liberorum meorum trucidaret, obliuiscerer. quæ si de uno me cogitasset, qua mollitia sum animi ac lenitate, nunquam mehercule illius lacrymis ac precibus restitissem. sed cum mihi patriæ, cum uestrorum periculorum, cum huius urbis, cum illorum delubrorum atque templorum, cum puerorum infantium, cum matronarum ac uirginum ueniebat in mentem, et cum illæ infestæ ac funestæ faces, uniuersumq; totius urbis incendium, cum tela, cum cædes, cum ciuium cruor, cum cinis patriæ uersari ante oculos, atque animum memoria refricare cœperat; tum denique ei resistebam, neque solum illi hosti ac parricidæ, sed his etiam propinquis illius Marcellis patri & filio, quorum alter apud me parentis grauitatem, alter filij suauitatem obtinebat: neque me arbitrabar sine summo scelere posse, quod maleficium in alijs uindicassem, idem in illorum socio, cum scirem, defendere. atque idem neque P. Syllam supplicem ferre, neque eosdem Marcellos, neque huius M. Messallæ hominis necessarij preces sustinere potui: neque enim est causa aduersata naturæ; nec homo, nec res misericordiæ meæ repugnauit: nusquam

nomen, nusquam uestigium fuerat, nullum crimen, nullum indicium. suscepi causam Torquate, suscepi, & feci libenter, ut me, quem boni constantem semper, ut spero, existimassent, eundem ne improbi quidem crudelem dicerent. Hic ait se ille iudices regnum meum ferre non posse. quod tandem Torquate regnum? consulatus, credo mei, in quo ego imperaui nihil, sed contra patribus conscriptis, & bonis omnibus parui. quo in magistratu non institutum est à me iudices regnum, sed non permissum. quem tum in tanto imperio, tanta potestate non dicis fuisse regem, nunc priuatum regnare dicis? quo tandem nomine? quòd, in quos testimonia dixisti, inquit, damnati sunt; quem defendis, sperat se absolutum iri. hic tibi ego de testimonijs meis hoc respondeo: si falsum dixerim, te in eos dixisse; sin uerum, non esse hoc regnare, cum uerum iuratos dicas probare. de huius spe tantum dico, nullas à me opes P. Syllam, nullam potentiam, nihil denique præter fidem defensionis expectare. nisi tu, inquit, causam recepisses, nunquam mihi restitisset, sed indicta causa profugisset. si iam hoc tibi concedam, Q. Hortensium, tanta grauitate hominem, si hos tales uiros non suo stare iudicio, sed meo; si hoc tibi dem, quod credi non potest, nisi ego huic adessem, hos adfuturos non fuisse: uter tandem rex est, is ne, cui innocentes homines non resistunt; an is, qui calamitosos non deserit? at hic etiam, id quod tibi necesse minime fuit, facetus esse uoluisti, cum Tarquinium, & Numam, & me tertium peregrinum regem esse dixisti. mitto iam de rege quærere: illud quæro, peregrinum cur me esse dixeris: nam si ita

ſum, non tam eſt admirandum regem eſſe me, quia, ut tu uis, etiam peregrini reges Romæ fuerunt, quam conſulem Romæ fuiſſe peregrinum. hoc dico, inquit, te eſſe ex municipio. fateor, & addo etiam, ex eo municipio, unde iterum iam ſalus huic urbi imperioq; miſſa eſt. ſed ſcire ex te peruelim, quamobrem, qui ex municipijs ueniant, peregrini tibi eſſe uideantur: nemo enim iſtuc M. illi Catoni ſeni, cum plurimos haberet inimicos, nemo T. Coruncano, nemo Curioni, nemo huic ipſi noſtro C. Mario, cum ei multi inuiderent, obiecit unquam. equidem uehementer lætor, eum eſſe me, in quem tu, cum cuperes, nullam contumeliam iacere potueris, quæ non ad maximam partem ciuium conueniret. ſed tamen te à me pro magnis cauſis noſtræ neceſſitudinis monendum eſſe etiam atque etiam puto. non poſſunt omnes eſſe patricij; ſi uerum quæris, ne curant quidem: nec ſe æquales tui propter iſtam cauſam abs te anteiri putant. at ſi tibi nos peregrini uidemur, quorum iam & nomen, & honos inueterauit & huic urbi, & hominum famæ, ac ſermonibus: quàm tibi illos competitores tuos peregrinos uideri neceſſe erit, qui iam ex tota Italia delecti tecum de honore, & de omni dignitate contendunt? quorum caue tu quenquam peregrinum appelles, ne peregrinorum ſuffragijs obruare. qui ſi attulerint neruos & induſtriam; mihi crede, excutient tibi iſtam uerborum iactationem, & te ex ſomno ſæpe excitabunt, nec patientur ſe abs te, niſi uirtute uincentur, honore ſuperari. ac ſi iudices cæteris patricijs me & uos peregrinos uideri oporteret, à Torquato tamen hoc uitium ſileretur: eſt enim ipſe à ma-

terno genere municipalis, honestissimi ac nobilissimi generis, sed tamen Asculani. aut igitur doceat Picentes solos non esse peregrinos, aut gaudeat suo generi me meum non anteponere. quare neque me peregrinum posthac dixeris, ne grauius refutere; neque regem, ne derideare. nisi forte regium tibi uidetur, ita uiuere, ut non modo homini nemini, sed ne cupiditati quidem ulli seruias; contemnere omnes libidines; non auri, non argenti, non cæterarum rerum indigere; in senatu sentire libere; populi utilitati magis consulere, quàm uoluntati; nemini cedere; multis obsistere. si hoc putas esse regium, me regem confiteor esse. sin te potentia mea, si dominatio, si denique aliquod dictum arrogans aut superbum mouet: quin tu id potius profers, quàm uerbi inuidiam, contumeliamq́; maledicti? ego, tantis à me beneficijs in rep. positis, si nullum aliud mihi præmium à senatu populoq́; R. nisi honestum otium postularem, quis non concederet? sibi haberent honores, sibi imperia, sibi prouincias, sibi triumphos, sibi alia præclaræ laudis insignia: mihi liceret eius urbis, quam conseruassem, conspectu, tranquillo animo, & quieto frui: quid, si hoc non postulo; si ille labor meus pristinus, si solicitudo, si operæ, si uigiliæ deseruiunt amicis, præsto sunt omnibus; si neque amici in foro requirunt studium meum, neque resp. in curia; si me non modo rerum gestarum uacatio, sed neque honoris, neque ætatis excusatio uendicat à labore; si uoluntas mea, si industria, si domus, si animus, si aures patent omnibus; si mihi ne ad ea quidem, quæ pro salute omnium gessi, recordanda & cogitanda quidquam relinquitur tem-

poris: tamen hoc regnum appellabitur? cuius uicarius qui uelit esse, inueniri nemo potest; longe abest regni suspicio. si quæris, qui sint Romæ regnum occupare conati; ut ne replices annalium memoriam, ex domesticis imaginibus inuenies. res enim gestæ, credo, meæ me nimis extulerunt, ac mihi nescio quos spiritus attulerunt. quibus de rebus tam claris, tam immortalibus iudices hoc possum dicere, me, qui è summis eripuerim periculis urbem hanc, & uitam omnium ciuium, satis adeptum fore, si ex hoc tanto in omnes mortales beneficio nullum in me periculum redundabit. etenim in qua ciuitate res tantas gesserim, memini; & in qua urbe, intelligo. plenum forum est eorum hominum, quos ego à uestris ceruicibus depuli iudices, à meis non remoui. nisi uero paucos fuisse arbitramini, qui conari aut sperare possent se tantum imperium posse delere. horum ego faces eripere de manibus, & gladios extorquere potui, sicut feci: uoluntates uero consceleratas ac nefarias nec sanare potui, nec tollere. quare nō sum nescius, quanto periculo uiuam in tanta multitudine improborum, cum mihi uni cum omnibus improbis æternum uideam bellum esse susceptum. quòd si illis meis præsidijs forte inuides; & si ea tibi regia uidentur, quòd omnes boni omnium generum atque ordinum suam salutem cum mea coniungunt: consolare te, quòd omnium mentes improborum mihi uni maxime sunt infensæ, & aduersæ. qui me non solum iccirco oderunt, quòd eorum conatus impios, & furorem consceleratum repressi; sed eo etiam magis, quòd nihil iam se simile me uiuo conari posse arbitrantur. at uero quid

ego

ego miror, si quid ab improbis de me improbe dicitur; cum L. Torquatus, primum ipse his fundamentis adolescentiæ iactis, ea spe proposita amplissimæ dignitatis, deinde L. Torquati fortissimi consulis, constantissimi senatoris, semper optimi ciuis filius, interdum efferatur immoderatione uerborum? qui cum suppressa uoce de scelere P. Lentuli, de audacia coniuratorum omnium dixisset, tantum modo ut uos, qui ea probatis, exaudire possetis; de supplicio P. Lentuli, de carcere magna et queribunda uoce dicebat. in quo primum illud erat absurdum, quòd cum ea, quæ leuiter dixerat, uobis probare uolebat, eos autem, qui circum iudicium stabant, audire nolebat; non intelligebat, ea, qua clare diceret, ita illos audituros, quibus se uenditabat, ut uos quoque audiretis, qui id non probabatis. deinde alterum iam oratoris uitium, non uidere quid quæque causa postulet: nihil est enim tam alienum ab eo, qui alterum coniurationis accuset, quam uideri coniuratorum pœnam mortemq; lugere. quod cum is tribunus pl. facit, qui unus uidetur ex illis ad lugendos coniuratos relictus: nec mirum est. difficile est enim tacere, cum doleas: te, si quid eiusmodi facis, non modo talem adolescentem, sed in ea causa, in qua te uindicem coniurationis uelis esse, uehementer miror. sed reprehendo tamen illud maxime, quòd isto ingenio, & prudentia præditus causam reip. non tenes, qui arbitrere plebi R. res eas non probari, quas me consule omnes boni pro salute communi gesserunt. ecquem tu horum, qui adsunt, quibus te contra ipsorum uoluntatem uenditabas, aut tam sceleratum statuis fuisse, ut hæc omnia perire uo

luerit; aut tam miserum, ut & se perire cuperet, & nihil haberet, quod saluum esse uellet? an uero clarissimum uirum generis uestri ac nominis nemo reprehendit, qui filium suum uita priuauit, ut in cæteris firmaret imperium: tu remp. reprehendis, quæ domesticos hostes, ne ab ijs ipsa necaretur, necauit? itaque attende iam Torquate, quàm ego non defugiam auctoritatem consulatus mei. maxima uoce, ut omnes exaudire possint, dico, semperq; dicam. adestote omnes animis, qui adestis corporibus, quorum ego frequentia magnopere lætor: erigite mentes auresq; uestras, & me de inuidiosis rebus, ut ille putat, dicentem attendite. ego consul, cum exercitus perditorum ciuium clandestino scelere conflatus crudelissimum, & luctuosissimum exitium patriæ comparasset; cum ad occasum interitumq; reip. Catilina in castris, in his autem templis atque tectis dux Lentulus esset constitutus: meis consilijs, meis laboribus, mei capitis periculis, sine tumultu, sine delectu, sine armis, sine exercitu, quinque hominibus comprehensis, atque confossis, incensione urbem, internicione ciues, uastitate Italiam, interitu remp. liberaui. ego uitam omnium ciuium, statum orbis terræ, urbem hanc denique, sedem omnium nostrum, arcem regum ac nationum exterarum, lumen gentium, domicilium imperij, quinque hominum amentium ac perditorum pœna redemi. an me existimasti hæc iniuratum in iudicio non esse dicturum, quæ iuratus in maxima concione dixissem? atque etiam illud addam, ne qui forte incipiat improbus subito te amare Torquate, & aliquid sperare de te; atque, ut idem omnes exaudiant,

clarissima uoce dicam. harum omnium rerum, quas ego in consulatu pro salutè communi suscepi, & gessi, L. ille Torquatus, cum esset meus contubernalis in consulatu, cum signifer esset iuuentutis, atque in prætura fuisset, auctor, adiutor, particeps extitit. cum princeps, cum auctor, cum signifer esset iuuentutis; parens eius, homo amantissimus patriæ, maximi animi, summi consilij, singularis constantiæ, cum esset æger, tamen omnibus rebus illis interfuit; nunquam est à me digressus, studio, consilio, auctoritate unus adiuuit plurimum, cum infirmitatem corporis animi uirtute superaret. uides'ne, ut eripiam te ex improborum subita gratia, & reconciliem bonis omnibus? qui te & diligunt, & retinent, retinebuntq; semper, nec, si à me forte descieris, iccirco te à se, & à rep. & à tua dignitate deficere patientur. Sed iam redeo ad causam: atque hoc uos iudices testor: mihi de memet ipso tam multa dicendi necessitas quædam imposita est ab illo. nam si Torquatus Syllam solum accusasset, ego quoque hoc tempore nihil aliud agerem, nisi eum, qui accusatus esset, defenderem: sed cum ille tota illa oratione in me esset inuectus, et cum initio, ut dixi, defensionem meam auctoritate spoliare uolulsset, etiam si dolor meus respondere non cogeret, tamen ipsa causa hanc à me orationem flagitasset. Allobrogibus nominatum Syllam esse dicis. quis negat Syllæ indicium? at uide, quemadmodum nominatus sit. L. Cassium dixerunt commemorasse, cum cæteris Antronium secum facere. quæro, num Syllam dixerit Cassius: nunquam. sese aiunt quæsisse de Cassio, quid Sylla sentiret. uidete di-

ligentiam Gallorum, qui uitam hominum naturamq; non nossent, ac tantum audissent, eos, pari calamitate qui fuerant, esse in eadem uoluntate. quid tum? Cassius si respondisset idem sentire, et secum facere Syllam, tamen mihi nõ uideretur in hunc id criminosum esse debere. quid ita? quia qui barbaros homines ad bellum impelleret, non debebat minuere illorum suspicionem, & purgare eos, de quibus illi aliquid suspicarentur. non respondit tamen una facere Syllam: etenim esset absurdum, cum cæteros sua sponte nominasset, mentionem Syllæ facere nullam, nisi admonitum, & interrogatum. nisi forte uerisimile est, P. Syllæ nomen in memoria Cassio non fuisse. si nobilitas hominis, si afflicta fortuna, si reliquiæ pristinæ dignitatis non tam illustres fuissent, tamen Antronij commemoratio memoriam Syllæ retulisset: etiam, ut arbitror, cum auctoritates principum coniurationis ad incitandos animos Allobrogum colligeret Cassius, & cum sciret exteras nationes maxime nobilitate moueri, nõ prius Antronium, quam Syllam, nominasset. iam uero illud probari minime potest, Gallos Antronio nominato putasse propter calamitatis similitudinem sibi aliquid de Sylla esse quærendum; Cassio, si hic esset in eodem scelere, ne cum appellasset quidem Antronium, huius in mentem uenire potuisse. sed tamen quid respondit de Sylla Cassius? se nescire certum. non purgat, inquit. dixi antea: ne si argueret quidem tum denique, cum esset interrogatus, id mihi criminosum uideretur. sed ego in iudicijs, et quæstionibus non hoc quærendum arbitror, num purgetur aliquis, sed num arguatur: etenim cum negat se scire

Cassius, utrum subleuat Syllam, an satis probat se nescire? subleuat apud Gallos: quid ita? ne indicent? quid? si periculum esse putasset, ne ulli unquam indicarent, de seipso confessus esset? nesciuit. credo iudices celatum esse Cassium de Sylla uno: nam de cæteris certe sciebat, & ea domi eius pleraque conflata esse constabat. qui negare noluit esse in eo numero Syllam, quo plus spei Gallis daret, dicere autem falsum non ausus est, nescire dixit. atqui hoc perspicuum est, cum is, qui de omnibus scierit, de Sylla se scire negarit, eandem uim esse negationis huius, quam si extra coniurationem hunc esse se scire dixisset. nam cuius scientiam de omnibus constat fuisse, eius ignoratio de aliquo purgatio debet uideri. sed iam non quæro, purget ne Cassius Syllam: illud mihi tantum satis est, contra Syllam nihil esse in indicio. Exclusus hac criminatione Torquatus, rursus in me irruit, me accusat: ait me aliter, ac dictum est, in tabulas publicas retulisse. ò dij immortales (uobis enim tribuam, quæ uestra sunt: nec uero possum meo tantum ingenio dare, ut tot res, tantas, tam uarias, tam repentinas in illa turbulentissima tempestate reip. mea sponte dispexerim) uos profecto animum meum tum conseruandæ patriæ cupiditate incendistis: uos me ab omnibus cæteris cogitationibus ad unam salutem reip. contulistis: uos denique, in tantis tenebris erroris & inscientiæ, clarissimum lumen prætulistis menti meæ. uidi ego hoc iudices; nisi, recenti memoria senatus, auctoritatem huius indicij monimentis publicis testatus essem, fore ut aliquando non Torquatus, neque Torquati quispiam similis, (nam id me multum fefel-

lit) sed ut aliquis patrimonio naufragus, inimicus otij, bonorum hostis, aliter indicata hæc esse diceret, quò facilius uento aliquo in optimum quenque excitato, posset in malis reip. portum suorum malorum aliquem inuenire. itaque introductis in senatum indicibus, constitui senatores, qui omnia indicum dicta, interrogata, responsa perscriberent: at quos uiros? non solum summa uirtute, & fide, cuius generis in senatu facultas maxima, sed etiam quos sciebam memoria, scientia, consuetudine & celeritate scribendi facillime, quæ dicerentur, persequi posse; C. Cosconium, qui tunc erat prætor, M. Messalam, qui tum præturam petebat; P. Nigidium, App. Claudium. credo esse neminem, qui his omnibus aut uere referendis, aut etiam scribendis putet ingenium defuisse. quid deinde? quid feci? cum scirem ita indicium in tabulas publicas relatum, ut illæ tabulæ priuata tamen custodia more maiorum continerentur: non occultaui, non continui domi, sed describi ab omnibus statim librarijs, diuidi passim, & peruulgari, atque edi populo R. imperaui: diuisi toti Italiæ, diuisi in omnes prouincias: eius indicij, è quo salus oblata esset omnibus, expertem esse neminem uolui. itaque dico locum in orbe terrarum esse nullum, quo in loco populi R. nomen sit, quin eodem perscriptum hoc indicium peruenerit. in quo ego tam subito, & exiguo, et turbido tempore multa diuinitus, ita ut dixi, non mea sponte prouidi: primum, ne qui posset tantum aut de reip. aut de alicuius periculo meminisse, quantum uellet: deinde, ne cui liceret unquam reprehendere illud indicium, aut temere creditum criminari: postremo, ne quid iam à me, ne quid

ex meis commentarijs quæreretur; ne aut obliuio mea, aut memoria uideretur nimia: ne denique aut negligentia turpis, aut diligentia crudelis putaretur. sed tamen abs te Torquate quæro; cum indicatus tuus inimicus esset, & esset eius rei frequens senatus et recens memoria testis; tibi meo familiari, & contubernali prius etiam edituri fuerint indicium scribæ mei, si uoluisses, quàm in codicem retulissent: cum uideres aliter fieri, cur tacuisti? passus es? non mecum, aut cum familiari meo questus es? aut, quoniam tam facile inueheris in amicos, iracundiùs aut uehementius expostulasti? tu, cum tua uox nunquam sit audita; cum, indicio lecto, descripto, diuulgato, quieueris, tacueris: repente tantam rem enunciare audeas, & in eum locum te deducas, ut ante, quàm me commutati indicij coargueris, te summæ negligentiæ tuo iudicio conuictum esse fateare? mihi cuiusquam salus tanti fuisset, ut meam negligerem? per me ego ueritatem patefactam contaminarem aliquo mendacio? quenquam denique ego iuuarem, à quo & crudeles insidias in remp. factas, & in me potissimum consulem putarem? quòd si iam essem oblitus seueritatis, et constantiæ meæ, tam'ne amens eram, ut, cum literæ posteritatis causa repertæ sint, quæ subsidio obliuioni esse possent, ego recentem putarem memoriam cuncti senatus commentario meo posse superari? fero ego te Torquate iandudum, fero, et non nunquam animum incitatum ad ulciscendam orationem tuam reuoco ipse, & reflecto: permitto aliquid iracundiæ tuæ, do adolescentiæ, cedo amicitiæ, tribuo parenti: sed nisi aliquem modum uitæ constitueris, reges oblitum me no-

stræ amicitiæ habere rationem meæ dignitatis. nemo unquam me tenuissima suspicione perstrinxit, quem non præuerterim. sed mihi hoc credas uelim: non ijs libentissime soleo respondere, quos mihi uideor facillime posse superare. tu, quoniam minime ignoras consuetudinem dicendi meam, noli hac noua lenitate abuti mea: noli aculeos orationis meæ, qui reconditi sunt, excussos arbitrari: noli id putare omnino à me esse omissum, si quid est tibi remissum, atque concessum. cum illæ ualent apud me excusationes iniuriæ tuæ, iratus animus tuus, ætas, amicitia nostra: tum nondum statuo te uirium satis habere, ut ego tecum luctari, & congredi debeam. quòd si esses usu atque ætate robustior, essem idem, qui soleo, cum sum lacessitus: nunc tecum sic agam, tulisse ut potius iniuriam, quàm retulisse gratiam uidear. neque uero, quid mihi irascare, intelligere possum. si, quòd eum defendo, quem tu accusas; cur tibi quoque ipse non succenseo, qui accuses eum, quem ego defendo? inimicum, inquis, accuso meum. & amicum ego defendo meum. non debes tamẽ quenquam in coniurationis quæstione defendere. immo nemo magis eum, de quo nihil est suspicatus, quàm is, qui de alijs multa cogitauit. cur dixisti testimonium in alios? quia coactus. cur damnati sunt? quia creditum est. regnum est, dicere in quem uelis, ac defendere quem uelis. immo seruitus est, nõ dicere in quem uelis, ac defendere quem uelis. ac si considerare cœperis, utrum magis mihi hoc necesse fuerit facere, an tibi; intelliges, honestius te inimicitiarum modum statuere potuisse, quàm me humanitatis. an uero, cum honos agebatur amplissimus familiæ

uestræ, hoc est consulatus parentis tui, sapientissimus uir familiarissimis suis non succensuit pater tuus, cum Syllam *& defenderent et laudarent? intelligebat hanc nobis à maioribus esse traditam disciplinam, ut nullius amicitia ad propulsanda pericula impediremur. et erat huic iudicio longe dissimilis illa contentio. tum, afflicto* P. *Sylla, consulatus uobis pariebatur, sicuti partus est: honoris erat certamen: ereptum repetere uos clamitabatis, ut uicti in campo, in foro uinceretis: tum qui contra uos pro huius salute pugnabant, amicissimi uestri, quibus non irascebamini, consulatum uobis eripiebant, honori uestro repugnabant, & tamen id inuiolata uestra amicitia, integro officio, ueteri exemplo atque instituto optimi cuiusque faciebant. ego uero quibus ornamentis aduersor tuis? aut cui dignitati uestræ repugno? quid est, quod iam ab hoc expetas? honor ad patrem, insignia honoris ad te delata sunt. tu ornatus ærumnis uenis ad eum lacerandum, quem interemisti: ego iacentem & spoliatum defendo, & protego. atque hic tu & reprehendis me, quia defendam; & irasceris: ego autem non modo tibi non irascor, sed ne reprehendo quidem factum tuum: te enim existimo tibi statuisse, quid faciendum putares, & satis idoneum officij iudicem posuisse.* At *accusat* C. *Cornelij filius, idemq́; ualere debet, ac si pater indicaret. ò patrem* Cornelium *sapientem, qui, quod præmij solet esse in indicio, reliquerit; quod turpitudinis in confessione, id per accusationem filij susceperit. sed quid est tandem, quod indicat per istum puerũ* Cornelius*? si est causa mihi ignota, cum* Hortensio *communicata, respondeat* Horten-

ſtus. ſin, ut ais, illum comitatum Antronij et Catilinæ, * cum in campo conſularibus comitijs, quæ à me habita ſunt, cædem facere uoluerunt: Antronium tum in campo uidimus: ecquid dixi uidiſſe nos? ego uidi: uos enim tum iudices nihil laborabatis, neque ſuſpicabamini: ego tectus præſidio firmo amicorum, Catilinæ tum & Antronij copias & conatum repreſſi. num quis eſt igitur, qui tum dicat in campum aſpiraſſe Syllam? atqui ſi tum ſe cum Catilina ſocietate ſceleris coniunxerat, cur ab eo diſcedebat? cur cum Antronio non erat? cur in pari cauſa non paria ſigna reperiuntur criminis? ſed quoniam Cornelius ipſe etiam nunc de indicando dubitat, ut dicitis; informat ad hoc adumbratũ indicium filium: quid tãdem de illa nocte dicit, cum inter falcarios, ad M. Leccam, nocte ea, quæ conſecuta eſt poſterum diem nonarum Nou. me conſule, Catilinæ denunciatione conuenit? quæ nox omnium temporum coniurationis acerrima fuit, atque acerbiſſima. tum Catilinæ dies exeundi, tum cæteris manendi conditio, tum deſcriptio totam per urbem cædis atque incẽdiorum conſtituta eſt: tunc tuus pater Corneli, id quod tandem aliquando confitetur, illam ſibi officioſam prouinciam depopoſcit, ut, cum prima luce conſulem ſalutatum ueniret, intromiſſus meo more, & iure amicitiæ, me in meo lectulo trucidaret. hoc tempore, cum arderet acerrime coniuratio, cum Catilina egrederetur ad exercitum, Lentulus in urbe relinqueretur, Caſſius incendijs, Cethegus cædi præponeretur, Antronio, ut occuparet Hetruriam, præſcriberetur, cum omnia ordinarentur, inſtituerentur, pararentur, ubi fuit Sylla Cor

neli? num Romæ? immo longe abfuit. num in ijs legionibus, quò se Catilina referebat? multo etiam longius. num in agro Camerti, Piceno, Gallico, quas oras maxime quasi morbus quidam illius furoris peruaserat? nihil uero minus: fuit enim, ut iam ante dixi, Neapoli: fuit in ea parte Italiæ, quæ maxime ea suspicione caruit. quid ergo indicat, aut quid affert aut ipse Cornelius, aut uos, qui ab eo hæc mandata defertis? gladiatores emptos esse Fausti simulatione ad cædem, ac tumultum. ita prorsus: interpositi sunt gladiatores, quos testamento patris uidemus deberi. Arrepta est familia, quæ si esset prætermissa, posset alia familia Fausti munus præbere. utinam quidem hæc ipsa non modo iniquorum inuidiæ, sed & æquorum expectationi satisfacere posset. Properatum uehemẽter, cum longe tempus muneris abesset. quasi uero tempus dandi muneris non ualde appropinquaret. Nec opinante Fausto, cum is neque sciret, neque uellet, familia est comparata. at literæ sunt Fausti, per quas ille precibus à P. Sylla petit, ut emat gladiatores, & ut hos ipsos emat: neque solum ad Syllam missæ, sed ad L. Cæsarem, Q. Pompeium, C. Memmium, quorum de sententia tota res gesta est. At præfuit familiæ Cornelius. iam si in comparanda familia suspicio est nulla; quòd præfuit, nihil ad rem pertinet. sed tamen munere seruili obtulit se ad ferramenta prospicienda, præfuit uero nunquam: eáq; res per bellum Fausti libertum omni tempore administrata est. At enim Cincius est ab hoc in ulteriorem Hispaniã missus, ut eam prouinciam perturbaret. primum, Cincius iudices L. Iulio C. Figulo

consularibus profectus est aliquanto ante furorem Catilinæ, & ante suspicionem huius coniurationis: deinde, est profectus non tum primum, sed cum in iisdem locis aliquanto ante eadem de causa aliquot annos fuisset: ac profectus est non modo ob causam, sed etiam necessariam causam, magna ratione cum Mauritaniæ rege contracta. tum autem, illo profecto, Sylla procurante eius rem, & gerente, plurimis & pulcherrimis P. Cincij prædijs uenditis, æs alienum eiusdem dissolutum est: ut quæ causa cæteros ad facinus impulit, cupiditas retinendæ possessionis, ea Cincio non fuerit, prædijs diminutis. iam uero illud quàm incredibile, quàm absurdum; qui Romæ cædem facere, qui hanc urbem inflammare uellet, eum familiarissimum suum dimittere ab se & mandare in ultimas terras? utrum, quo facilius Romæ ea, quæ conabatur, efficeret, si in Hispania turbatũ esset? at hæc ipsa per se sine ulla coniunctione agebantur. an in tantis rebus, tam nouis consilijs, tam periculosis, tam turbulentis hominem amantissimum sui, familiarissimum, coniunctissimum officijs, usu, consuetudine, dimittendum esse arbitraretur? uerisimile non est, ut, quem in secundis rebus, quem in otio secum semper habuisset, hunc in aduersis, & in eo tumultu, quem ipse comparabat, ab se dimitteret. ipse autem Cincius (non enim mihi deserenda est causa amici ueteris atque hospitis) is homo est, aut ea familia ac disciplina, ut hoc credi possit, eum bellũ reip. facere uoluisse? ut cuius pater, cum cæteri deficerent finitimi, ac uicini, singulari extiterit in remp. nostram officio, & fide, is sibi nefarium bellum contra patriam

suscipiendum putaret. cuius æs alienum uidemus iudices non libidine, sed negotij gerendi studio esse contractum: qui ita Romæ debuit, ut in prouincijs, & in regnis maximæ ei pecuniæ deberentur: quas cum peteret, non commisit, ut sui procuratores quidquam oneris absente se sustinerent: uenire omnes suas possessiones, et patrimonio se ornatissimo spoliari maluit, quàm ullam moram cuiquã fieri creditorum suorum. à quo quidem genere iudices ego nunquam timui, cum in illa reip. tempestate uersarer. illud erat genus hominum horribile, & pertimescendum, qui tanto amore suas possessiones amplexi tenebant, ut ab ijs membra diuelli citius, ac distrahi posse diceres. Cincius nunquam sibi cognationem cum prædijs esse existimauit suis: itaque se non modo ex suspicione tanti sceleris, uerum etiam ex omni hominum sermone non armis, sed patrimonio suo uindicauit. Iam uero, quod subijcit, Pompeianos esse à Sylla impulsos, ut ad istam coniurationem, & ad hoc nefarium facinus accederent, id cuiusmodi sit, intelligere non possum. an tibi Pompeiani coniurasse uidentur? quis hoc unquam dixit? aut quæ fuit istius rei uel minima suspicio? disiunxit, inquit, eos à colonis, ut hoc dissidio, ac dissensione facta, oppidum in sua potestate posset, & Pompeianos habere. primum, omnis Pompeianorum colonorumq; dissensio delata ad patronos est, cum iam inueterasset, ac multos annos esset exagitata: deinde, ita à patronis res cognita est, ut nulla in re à cæterorum sententijs Sylla dissenserit: postremo, coloni ipsi sic intelligunt, non Pompeianos à Sylla magis, quàm sese esse defensos. atque hoc iudices

ex hac frequentia colonorum, honestissimorum hominum, intelligere potestis: qui adsunt, laborant, hunc patronum, defensorem, custodem illius coloniæ, si in omni fortuna, atque omni honore incolumem habere non potuerũt, in hoc tamen casu, quo afflictus iacet, per uos tutari conseruareq; cupiũt. adsunt pari studio Pompeiani, qui ab illis etiam in crimen uocantur: qui ita de ambitione, & de suffragijs suis cum colonis dissenserunt, ut idem de communi salute sentirent. ac ne hæc quidem P. Syllæ mihi uidetur silentio prætereunda esse uirtus, quòd, cum ab hoc illa colonia deducta sit, & cum commoda colonorum à fortunis Pompeianorum populi R. fortuna diuiserit, ita carus utrisque est, atque iucundus, ut non alteros dimouisse, sed utrosque constituisse uideatur. at enim & gladiatores, et omnis ista uis, rogationis Cæciliæ causa, comparabantur. atque hoc loco in L. Cæcilium, prudentissimum, atque ornatissimum uirum, uehementer inuectus est: cuius ego de uirtute & constantia iudices tantum dico, talem hunc in ista rogatione, quam promulgauit non de tollenda, sed de leuanda calamitate fratris sui, fuisse, ut consultum esse uoluerit fratri; tamen cum rep. pugnare noluerit: promulgarit impulsus amore fraterno; destiterit fratris auctoritate deductus. atque in ea re per L. Cæcilium Sylla accusatur, in qua re est uterque laudandus. Primum Cæcilius, qui id promulgarit, in quo res iudicatas uidebatur uoluisse rescindere, ut statueretur: Sylla recte reprehendit: status enim reip. maxime iudicatis rebus continetur: neque ego tantum fraterno amori dandum arbitror, ut quisquam de salute

ſuorum conſulat, communem relinquat. nihil de iudicio ferebat: ſed pœnam ambitus eam ferebat, quæ fuerat nuper ſuperioribus legibus conſtituta: itaque hac rogatione non iudicum ſententiam, ſed legis uitium corrigebat. nemo iudicium reprehendit, cum de pœna quæritur: ſed legem. damnatio enim eſt iudicum, quæ manebat; pœna legis, quæ leuabatur. noli igitur animos eorum ordinum, qui præſunt iudicijs ſumma cum grauitate, & dignitate, alienare à cauſa. nemo labefactare iudiciū eſt conatus: nihil eſt eiuſmodi promulgatum: ſemper Cæcilius in calamitate fratris ſui iudicum poteſtatem perpetuandam, legis acerbitatem mitigandam putauit. ſed quid ego de hoc plura diſputem? dicerem fortaſſe, & facile, & libenter dicerem: ſi paulo etiam longius, quàm finis quotidiani officij poſtulat, pietas & fraternus amor L. Cæcilium protuliſſet, implorarem ſenſus ueſtros, uniuſcuiuſque indulgentiam in ſuos teſtarer, peterem errato ueniam L. Cæcilij ex intimis ueſtris cogitationibus, atque ex humanitate communi. lex dies fuit propoſita paucos, ferri cœpta nunquam. poſita eſt in ſenatu: populum R. latuit: cum in Capitolium nos ſenatum conuocaſſemus, nihil eſt actum prius: et id mandato Syllæ Q. Metellus pretor ſe loqui dixit, Syllam illam rogationem de ſe nolle ferri. ex illo tempore L. Cæcilius multa de rep. egit: agrariæ legi, quæ tota à me reprehenſa & abiecta eſt, interceſſorem fore profeſſus eſt: improbis largitionibus reſtitit, ſenatus auctoritatem nunquam impediuit: ita ſe geſſit in tribunatu, ut onere depoſito domeſtici officij, nihil poſtea niſi de reip. commo=

dis cogitarit. atque in ipsa rogatione, ne per uim quid ageretur, quis tamen uestrum Syllã, aut Cæciliũ uerebatur? non'ne omnis terror ille, omnis seditionis timor, atque opinio ex Antronij improbitate pẽdebat? eius uoces, eius minæ ferebãtur: eius aspectus, concursatio, stipatio, greges hominum perditorum metum nobis seditionesq; afferebant. itaque P. Sylla, hoc importunissimo tum honoris, tum etiam calamitatis socio, atque comite, & secundas fortunas amittere coactus est, & in aduersis sine ullo remedio, atque alleuamento permanere. Hic tu epistolam meã sæpe recitas, quam ego ad Cn. Pompeium de meis rebus gestis, & de summa reip. misi: & ex ea crimen aliquod in P. Syllam quæris: &, si fauorem incredibilem biennio ante conceptum erupisse in meo consulatu scripsi, me hoc demonstrasse dicis, Syllam in illa fuisse superiore coniuratione. scilicet is sum, qui existimem Cn. Pisonem, & Catilinam, & Vargunteium, & Antronium nihil scelerate, nihil audacter ipsos per sese sine P. Sylla facere potuisse. de quo etiam si quis dubitasset antea, num id, quod tu arguis, cogitasset, interfecto patre tuo, consule, descendere calendis Ian. cum lictoribus? sustulisti hanc suspicionem, cum dixisti hunc, ut Catilinam consulem efficeret, contra patrem tuum operas, et manum comparasse. quod si tibi ego confiteor, tu mihi concedas necesse est, hunc, cum Catilinæ suffragaretur, nihil de suo consulatu, quem iudicio amiserat, per uim recuperando cogitauisse. neque enim istorum facinorum tantorum, tam atrocium crimen iudices P. Syllæ persona suscipit. iam enim faciam, criminibus omnibus

fere

fere dissolutis, contra atque in cæteris causis fieri solet, ut nunc denique de uita hominis, ac de moribus dicam. etenim de principio studuit animus occurrere magnitudini criminis, satisfacere expectationi hominum, de me aliquid, & de ipso, qui accusatus est, dicere: nunc iam reuocandi estis eò, quò uos ipsa causa etiam tacente me cogit, animis. Omnibus in rebus iudices, quæ grauiores maioresq; sunt, quid quisque uoluerit, cogitarit, admiserit, non ex crimine, sed ex moribus eius, qui arguitur, est ponderandũ: neque enim potest quisquam nostrum subito fingi, neque cuiusquam repente uita mutari, aut natura conuerti. circunspicite paulisper mentibus uestris, ut alia omittamus, hosce ipsos homines, qui huic affines sceleri fuerunt. Catilina contra remp. coniurauit. cuius aures unquam hoc respuerunt, conatum esse hominem usque à pueritia non solum intemperantia, et scelere, sed etiam consuetudine, & studio, in omni flagitio, stupro, cæde uersatum? quis eum contra patriam pugnantem perisse miratur, quem semper omnes ad ciuile latrociniũ natum putauerunt? quis Lentuli societates cum indicibus, quis insaniam libidinum, quis peruersam, atque impiam religionem recordatur, qui illum aut nefarie, aut stulte cogitasse miretur? quis de C. Cethego, atque eius in Hispaniam profectione, ac de uulnere Q. Metelli Pij cogitat, cui non ad illius pœnã carcer ædificatus esse uideatur? omitto cæteros, ne sit infinitum: tantum à uobis peto, ut taciti de omnibus, quos coniurasse cognitum est, cogitetis: intelligetis unũquenque illorum prius à sua uita, quàm nostra suspicione esse damnatum. ipsum illum Antro-

nium (quoniā eius nomen finitimum maxime est huius periculo & crimini) non sua consuetudo, ac uita conuincit? semper audax, petulans, libidinosus. quem in stuprorum defensionibus non solum uerbis uti improbissimis solitum esse scimus, uerum etiam pugnis, & calcibus; quem exturbare homines è possessionibus, cædem facere uicinorum, spoliare fana sociorum, ui conatum & armis disturbare iudicia, in bonis rebus omnes contennere, in malis pugnare contra bonos, non reip. cedere, non fortunæ ipsi succumbere: huius si causa non manifestissimis rebus teneretur, tamen eum mores ipsius, ac uita conuincerent. agedum conferte nunc cum illius uita uitam P. Syllæ, uobis populoq; R. notissimam iudices, & eam ante oculos uestros proponite. ecquod huius factum, aut commissum, non dicam audacius, sed quod cuiquam paulo minus consideratum uideretur factum, quæro? uerbum ecquod unquā ex ore huius excidit, unde quisquam posset offendi? at uero, in illa graui L. Syllæ uictoria turbulentaq;, quis P. Sylla mitior? quàm multorum hic uitam est à L. Sylla deprecatus? quàm multi sunt summi homines & ornatissimi, & nostri & equestris ordinis, quorum pro salute se hic Syllæ obligauit? quos ego nominarem: neque enim ipsi nolunt, et huic animo gratissimo adsunt: sed quia maius est beneficium, quàm posse debet ciuis ciui dare, ideo à uobis peto, ut, quod potuit, tempori tribuatis; quod fecit, ipsi. quid reliquā constantiam uitæ commemorem? dignitatem, liberalitatem, moderationem in priuatis rebus, splendorem in publicis? quæ ita à fortuna deformata sunt, ut tamen à natura incohata com

pareant ./quæ domus? quæ celebratio quotidiana? quæ familiaris dignitas? quæ studia amicorũ? quæ ex quoque ordine multitudo? hæc diu multum, & multo labore quæsita, una eripuit hora. accepit P. Sylla iudices uehemens uulnus, & mortiferum, ueruntamen eiusmodi, quod uideretur eius uita, & natura accipere potuisse: honestatis, & dignitatis habuisse nimis magnam iudicatus est cupiditatẽ. quam si nemo alius habuit in consulatu petẽdo, cupidior iudicatus est hic fuisse, quàm cæteri. sin etiam in alijs non nullis fuit iste consulatus amor, fortuna in hoc fuit fortasse grauior, quàm in cæteris. postea uero quis P. Syllam, nisi mœrentem, demissum, afflictumq́;, uidit? quis unquam est suspicatus hũc magis odio, quàm pudore, hominum aspectum lucemq; uitare? qui dum multa haberet inuitamenta urbis, et fori, propter summa studia amicorum, quæ tamen ei sola in malis restiterunt, abfuit ab oculis uestris, &, cum lege retineretur, ipse se exilio pene mulctauit. in hoc uos pudore iudicij, et in hac uita tanto sceleri locum fuisse creditis? aspicite ipsum, contuemini os, conferte crimen cum uita usque ad hoc tempus explicata: tum crimen recognoscite. mitto remp. quæ fuit semper Syllæ carissima. hos ne amicos, tales uiros, tam cupidos sui, per quos res eius secundæ quondam erant ornatæ, nunc subleuantur aduersæ, crudelissime perire uoluit, ut cum Lentulo, & Catilina, & Cethego fœdissimam uitam ac miserrimam turpissima morte proposita degeret? non, inquam, cadit in hos mores, non in hunc pudorem, non in hanc uitam, non in hunc hominem ista suspicio. noua quædam illa imma=

nitas exorta est: incredibilis fuit, ac singularis furor: ex multis ab adolescẽtia collectis perditorum hominum uitijs repente tanta ista importunitas inauditi sceleris exarsit. nolite iudices arbitrari hominum illum impetum, et conatum fuisse: neque enim ulla gens tam barbara, aut tam immanis unquam fuit, in qua non modo tot, sed unus tam crudelis hostis patriæ sit inuentus. belluæ quædam illæ ex portentis immanes, ac feræ, forma hominum indutæ extiterunt. perspicite etiam atque etiam iudices: nihil enim est, quod in hac causa dici possit uehementius. penitus introspicite Catilinæ, Antronij, Cethegi, Lentuli cæterorumq; mentes: quas uos in his libidines, quæ flagitia, quas turpitudines, quantas audacias, quàm incredibiles furores, quas notas scelerum, quæ indicia parricidiorum, quantos aceruos facinorum reperietis? ex magnis, & diuturnis, & iam desperatis reip. morbis ista repente uis erupit, ut, ea confecta & eiecta, conualescere aliquando & sanari ciuitas possit. neque enim est quisquam, qui arbitretur, illis inclusis in rep. pestibus, diutius hoc imperium stare potuisse. itaque eos non ad perficiendum scelus, sed ad luendas reip. pœnas furiæ quædam incitauerunt. in hunc igitur gregem uos nunc P. Syllam iudices ex his, qui cum hoc uiuunt, atque uixerunt, honestissimorum hominũ gregibus reijcietis? ex hoc hominum numero, ex hac familiari dignitate in impiorum partem, atque in parricidarum cœtum ac numerum transferetis? ubi erit igitur illud fortissimum præsidium pudoris? quo in loco nobis uita ante acta proderit? quod ad tempus existimationis partæ fructus reseruabitur, si in extremo

discrimine, ac dimicatione fortunæ deseruerit? si non aderit? si nihil adiuuabit? quæstiones nobis seruorum ac tormenta accusator minitatur. in quibus quanquam nil periculi suspicamur, tamen illa tormenta gubernat dolor, moderatur natura cuiusque tum animi, tum corporis, regit quæsitor, flectit libido, corrumpit spes, infirmat metus: ut in tot rerum angustijs nihil ueritati loci relinquatur. uita P. Syllæ torqueatur: ex ea quæratur, num quæ occultetur libido, num quod lateat facinus, num quæ crudelitas, num quæ audacia: nihil erroris erit in causa, nec obscuritatis iudices, si à uobis uitæ perpetuæ uox ea, quæ grauissima debet esse, audietur. nullum in hac causa testem timemus: nihil quenquam scire, nihil uidisse, nihil audisse arbitramur. sed tamen si nihil uos P. Syllæ fortuna mouet iudices, uestra moueat: uestra enim, qui cum summa elegantia, atque integritate uixistis, hoc maxime interest, non ex libidine, aut simultate, aut leuitate testium, causas honestorum hominum ponderari, sed in magnis disquisitionibus, repentinisq; periculis uitam uniuscuiusque esse testem. quam uos iudices nolite armis suis spoliatam atque nudatam obijcere inuidiæ, dedere suspicioni: munite communem arcem bonorum: obstruite perfugia improborum: ualeat ad pœnam & ad salutem plurimum, quam solam uidetis ipsam ex ui sua naturaq; facillime perspici, subito flecti fingiq; non posse. quid uero hæc auctoritas, (semper enim de ea dicendum est, quanquam à me timide modiceq; dicetur) quid, inquam, hæc auctoritas nostra, qui à cæteris coniurationis causis abstinuimus, P. Syllam

defendimus, nihil hunc tandem iuuabit? graue, si ap petimus aliquid: si, cum cæteri de nobis silent, non etiam nosmet ipsi tacemus, graue: sed si lædimur, si accusamur, si in inuidiam uocamur; profecto conceditis iudices, ut nobis libertatem retinere liceat, si minus liceat dignitatem. Accusati sunt uno nomine consulares: ut iam uideatur honoris amplissimi nomen plus inuidiæ, quàm dignitatis afferre. affuerunt, inquit, Catilinæ, illumq; laudarunt. nulla tum patebat, nulla erat cognita coniuratio: defendebant amicum, aderant supplici, uitæ eius turpitudinem in summis eius periculis non insequebantur. quin etiam parens tuus Torquate consul reo de pecunijs repetundis Catilinæ fuit aduocatus, improbo homini, at supplici; fortasse audaci, at aliquando amico. cui cum adfuit post delatam ad eum primam illam coniurationem, indicauit se audisse aliquid, non credidisse. at idem non adfuit alio in iudicio, cum adessent cæteri. si postea cognorat ipse aliquid, quod in consulatu ignorasset: ignoscendum est ijs, qui postea nihil audierunt. sin illa res de pecunijs repetundis prima ualuit: non inueterata, quàm recens debuit esse grauior. sed si tuus parens etiam in illa suspicione periculi sui, tamen, humanitate adductus, aduocationem hominis improbissimi sella curuli, atque ornamentis & suis & consulatus honestauit: quid est, quamobrem consulares, qui Catilinæ adfuerunt, reprehendantur? at ijdem ijs, qui ante hunc causam de coniuratione dixerunt, non adfuerunt. tanto scelere astrictis hominibus statuerunt nihil à se adiumenti, nihil opis, nihil auxilij ferri oportere. atque ut de eorum con

stantia atque animo in remp. dicam, quorum tacita grauitas, & fides de unoquoque loquitur, neque cuiusquam ornamenta orationis desiderat: potest quisquam dicere, unquam meliores, fortiores, constantiores consulares fuisse, quàm ijs temporibus & periculis quibus pene oppressa est resp.? quis non de cõmuni salute apertissime, quis non fortissime, quis non constantissime sensit? neque ego præcipue de consularibus disputo: nam hæc hominum ornatissimorum, qui prætores fuerunt, & uniuersi senatus communis est laus: ut constet, post hominum memoriam nunquam in illo ordine plus uirtutis, plus amoris in remp. plus grauitatis fuisse. sed quia sunt descripti consulares, de his tantum mihi dicendum putaui, quod satis esset, attestante memoria omnium, neminem esse ex illo honoris gradu, qui non omni studio, uirtute, auctoritate incubuerit ad remp. conseruandam. sed quid? ego, qui Catilinam non laudaui, qui reo Catilinæ consul non adfui, qui testimonium de coniuratione dixi in alios, adeóne uobis alienus à sanitate, adeo oblitus constantiæ meæ, adeo immemor rerum à me gestarum esse uideor, ut, cum consul bellum gesserim cum coniuratis, nunc eorum ducem conseruare cupiam? & in animum inducam, cuius nuper ferrum retuderim, flammamq; restinxerim, eiusdem nunc causam uitamq; defendere? si mediusfidius iudices non me ipsa resp. meis laboribus & periculis conseruata, ad grauitatem animi & constantiam sua dignitate reuocaret, tamen hoc natura est insitum, ut, quem timueris, qui cum de uita fortunisq; contenderis, cuius ex insidijs euaseris, hunc semper oderis.

sed cum agatur honos meus amplissimus, gloria rerum gestarum singularis, cum, quoties quisquam est in hoc scelere conuictus, toties renouetur memoria per me inuentæ salutis: ego sim tam demens, ego cõmittam, ut ea, quæ pro salute omnium gessi, casu magis, et felicitate à me, quàm uirtute & consilio gesta esse uideantur? quid ergo? hoc tibi sumis, dicet fortasse quispiam, ut, quia tu defenderis, innocens iudicetur? ego uero iudices non modo nihil mihi assumo, in quo quispiam repugnet; sed etiam, si quid ab omnibus conceditur, id reddo ac remitto. non in ea rep. uersor, non ijs temporibus caput meum obtuli pro patria periculis omnibus, non aut ita sunt extincti quos uici, aut ita grati quos seruaui, ut eo mihi plus appetere coner, quàm quantum omnes inimici inuidiq; patiantur. graue esse eum uideretur, qui inuestigarit coniurationem, qui patefecerit, qui oppresserit, cui senatus singularibus uerbis gratias egerit, cui uni togato supplicationem decreuerit, dicere in iudicio: non defenderem, si coniurasset. non dico id, quod graue est: dico illud, quod in his causis coniurationis non auctoritati assumam, sed pudori meo: ego ille coniurationis inuestigator, atque ultor, certe non defenderem Syllam, si coniurasse arbitrarer: ego iudices de tantis omnium periculis cum quærerẽ omnia, multa audirem, non crederem omnia, cauerẽ omnia, dico hoc, quod initio dixi, nullius indicio, nullius suspicione, nullis literis de re P. Syllæ rem ullam ad me esse delatam. quamobrem uos dij patrij ac penates, qui huic urbi atque huic imperio præsidetis, qui hoc imperiũ, qui hanc libertatẽ, populumq; R. qui hæc tecta atque tem-

pla me consule, uestro numine auxilioq; seruastis, testor, integro me animo ac libero P. Syllæ causam defendere, nullum à me sciente facinus occultari, nullum scelus susceptum contra salutem omnium defendi ac tegi. nihil de hoc consul comperi, nihil suspicatus sum, nihil audiui. itaque idem ego ille, qui uehemens in alios, qui inexorabilis in cæteros esse uisus sum, persolui patriæ, quod debui: reliqua iam à me meæ perpetuæ consuetudini naturæq; debentur. tam sum misericors iudices, quàm uos; tam mitis, quàm qui lenissimus. in quo uehemens fui uobiscum, nihil feci nisi coactus: reip. præcipitanti subueni: patriam demersam extuli: misericordia ciuium adducti tunc fuimus tam uehementes, quàm necesse fuit. salus esset omnium amissa una nocte, nisi esset seueritas illa suscepta. sed ut ad sceleratorum pœnam amore reip. sum adductus, sic ad salutem innocentium uoluntate deducor. nihil uideo esse in hoc P. Sylla iudices odio dignum, misericordia digna multa: neque enim nunc propulsandæ calamitatis suæ causa supplex ad uos iudices confugit, sed ne qua generi ac nomini suo nota nefariæ turpitudinis inuratur. nam ipse quidem, si erit uestro iudicio liberatus, quæ habet ornamenta, quæ solatia reliquæ uitæ, quibus lætari & perfrui possit? domus erit, credo, exornata: aperientur maiorum imagines: ipse ornatum ac uestitum recuperabit. omnia iudices hæc amissa sunt: omnia generis, nominis, honoris insignia atque ornamenta unius iudicij calamitate occiderunt. sed ne extinctor patriæ, ne proditor, ne hostis appelletur, ne hanc labem tanti generis in familia relinquat, id laborat, id metuit; cui ho

oris integros fructus non sit traditurus, ne æternam memoriam dedecoris relinquat. hic uos orat iudices paruus, ut se aliquando, si non integra fortuna, at afflicta, patri suo gratulari sinatis. huic misero notiora sunt iudiciorum itinera & fori, quàm disciplinarum. non iam de uita P. Syllæ iudices, sed de sepultura contenditur. uita erepta est superiore iudicio: nunc, ne corpus eijciatur, laboramus: quid enim est huic reliqui, quod eum in uita hac teneat? aut quid est, quamobrem hæc cuiquam uita uideatur? nuper is homo fuit in ciuitate P. Sylla, ut nemo ei se neque honore, neque gratia, nec fortunis anteferret. nunc spoliatus omni dignitate, quæ erepta sunt, non repetit: quod fortuna in malis reliqui fecit, ut cum parente, cum liberis, cum fratre, cum his necessarijs lugere suam calamitatem liceat, id sibi ne eripiatis, iudices uos obtestatur. Te ipsum iam Torquate expletum huius miserijs, pateat. etsi nihil aliud Syllæ nisi consulatum abstulissetis, tamen eo uos contentos esse oportebat: honoris enim contentio uos ad causam, non inimicitiæ deduxerunt. sed cum huic omnia cum honore detracta sint; cum in hac fortuna misera ac luctuosissima destitutus sit: quid est, quod expetas amplius? lucis ne hanc usuram eripere uis plenam lacrymarum atque mœroris, in qua cum maximo cruciatu atque dolore retinetur? libenter reddiderit, adempta ignominia fœdissimi criminis. an uero inimicum ut expellas? cuius ex miserijs, si esses crudelissimus, uidendo fructum caperes maiorem, quàm audiendo. ò miserum, & infelicem illum diem, quo consul omnibus centurijs P. Sylla renunciatus est: ò falsam spem: ò uolu=

crem fortunam : ò cæcam cupiditatem : ò præposteram gratulationem. quàm cito illa omnia ex lætitia & uoluptate ad luctum & lacrymas reciderunt: ut, qui paulo ante consul designatus fuisset, retineret repente nullum uestigium pristinæ dignitatis. quid enim erat mali, quod huic spoliato honore, fama, fortunis deesse uideretur? aut cui nouæ calamitati locus ullus relictus esset? urget eadem fortuna, quæ cœpit: reperit nouum mœrorem: non patitur hominem calamitosum, uno modo afflictum, uno in luctu perire. Sed iam impedior egomet iudices dolore animi, ne de huius miseria plura dicam. uestræ iam sunt partes iudices: in uestra mansuetudine atque humanitate causam totam repono. uos, et reiectione interposita, nihil suspicantibus nobis, repentini in nos iudices consedistis, ab accusatoribus delecti ad spem acerbitatis, à fortuna nobis ad præsidium innocentiæ constituti. ut ego, quid de me populus R. existimaret, quia seuerus in improbos fueram, laboraui, &, quæ prima innocentis mihi defensio est oblata, suscepi: sic uos seueritatem iudiciorum, quæ per hos menses in homines audacissimos facta est, lenitate ac misericordia mitigate. hoc cum impetrare à uobis ipsa causa debet: tum est uestri animi atque uirtutis, declarare, non esse eos uos, ad quos potissimum, interposita reiectione, deuenire conuenerit: in quo ego iudices uos, quantum meus amor in uos postulat, tantum hortor, ut communi studio, quoniam in rep. coniuncti sumus, mansuetudine, & misericordia uestra falsam à nobis crudelitatis famam repellamus.

PRO A. LICINIO ARCHIA POETA. ORATIO XXVI.

I quid est in me ingenij iudices, quod sentio quàm sit exiguum; aut si qua exercitatio dicendi, in qua me non inficior mediocriter esse uersatum; aut si huiusce rei ratio aliqua, ab optimarum artium studijs, & disciplina profecta, à qua ego nullum confiteor ætatis meæ tempus abhoruisse: earum rerum omnium uel in primis hic A. Licinius fructum à me repetere prope suo iure debet. nam quoad longissime potest mens mea respicere spatium præteriti temporis, & pueritiæ memoriam recordari ultimam, inde usque repetens, hunc uideo mihi principem & ad suscipiendam, & ad ingrediendam rationem horum studiorum extitisse. quòd si hæc uox huius hortatu, præceptisq; conformata, nonnullis aliquando saluti fuit: à quo id accepimus, quo cæteris opitulari, & alios seruare possemus, huic profectò ipsi, quantum est situm in nobis, & opem, & salutem ferre debemus. ac ne quis à nobis hoc ita dici forte miretur, quòd alia quædam in hoc facultas sit ingenij, neque hæc dicendi ratio aut disciplina: nec nos quidem huic cuncti studio penitus unquam deditifuimus. etenim omnes artes, quæ ad humanitatem pertinent, habent quoddam commune uinculum, & quasi cognatione quadam inter se continentur. sed ne cui uestrum mirum esse uideatur, me in quæstione legitima, & in iudicio publico, cum

res agatur apud prætorem populi R. *lectissimum uirum, & apud seuerissimos indices, tanto conuentu hominum ac frequentia, hoc uti genere dicendi, quod non modo à consuetudine iudiciorum, uerum etiam à forensi sermone abhorreat: quæso à uobis, ut in hac causa mihi detis hanc ueniam, accommodatam huic reo, uobis, quemadmodum spero, non molestam, ut me pro summo poeta atque eruditissimo homine dicentem, hoc concursu hominum literatissimorum, hac uestra humanitate, hoc denique prætore exercente iudicium, patiamini de studijs humanitatis ac literarum paulo loqui liberius, et in eiusmodi persona, quæ propter otium ac studium minime in iudicijs periculisq; tractata est, uti prope nouo quodam, & inusitato genere dicendi. quod si mihi à uobis tribui concediq; sentiam, perficiam profecto, ut hunc* A. Licinium *non modo non segregandum, cum sit ciuis, à numero ciuium, uerum etiam, si non esset, putetis asciscendum fuisse.* Nam *ut primum ex pueris excessit* Archias, *atque ab ijs artibus, quibus ætas puerilis ad humanitatem informari solet, se ad scribendi studium contulit: primum* Antiochiæ *(nam ibi natus est, loco nobili, & celebri quondam urbe, & copiosa, atque eruditissimis hominibus, liberalissimisq; studijs affluenti) celeriter antecellere omnibus ingenij gloria contigit: post, in cæteris* Asiæ *partibus, cunctæq;* Græciæ, *sic eius aduentus celebrabatur, ut famam ingenij expectatio hominis, expectationem ipsius aduentus admiratioq; superaret. erat* Italia *tunc plena* Græcarum *artium ac disciplinarum; studiaq; hæc & in* Latio *uehementius tum colebantur, quàm*

nunc ijsdem in oppidis; & hic Romæ *propter tranquil litatem reip.non negligebantur: itaque hunc &* Tarentini, *&* Rhegyni, *&* Neapolitani *ciuitate cæterisq́; præmijs donarunt; & omnes, qui aliquid de ingenijs poterant iudicare, cognitione atque hoſpitio dignum exiſtimarunt. hac tanta celebritate famæ, cum eſſet iam abſentibus notus,* Romam *uenit* Mario *conſule, &* Catulo: *nactus eſt primum conſules eos, quorum alter res ad ſcribendum maximas, alter cum res geſtas, tum etiam ſtudium atque aures adhibere poſſet. ſtatim* Luculli, *cum prætextatus etiam tum* Archias *eſſet, eum domum ſuam receperunt. ſed enim hoc non ſolum ingenij ac literarum, uerum etiam naturæ atque uirtutis fuit, ut domus, quæ huius adoleſcentiæ prima fuerit, eadem eſſet familiariſſima ſenectuti. erat temporibus illis iucundus* Q. Metello *illi* Numidico, *& eius* Pio *filio: audiebatur à* M. Aemilio: *uiuebat cum* Q. Catulo, *& patre, & filio: à* L. Craſſo *colebatur:* Lucullos *uero, &* Druſum, *&* Octauios, *&* Catonem, *& totam* Hortenſiorum *domum deuinctam conſuetudine cum teneret, afficiebatur ſummo honore, quòd eum non ſolum colebant, qui aliquid percipere aut audire ſtudebant, uerum etiam ſi qui forte ſimulabant. interim, ſatis longo interuallo, cum eſſet cum* L. Lucullo *in* Ciliciam *profectus, & cum ex ea prouincia cum eodem* Lucullo *decederet, uenit* Heracleam: *quæ cum eſſet ciuitas æquiſſimo iure ac fœdere, aſcribi ſe in eam ciuitatem uoluit, idq́;, cum ipſe per ſe dignus putaretur, tum auctoritate, & gratia* Luculli *ab* Heraclienſibus *impetrauit. data eſt ciuitas* Silani *lege &* Carbonis, *ſi*

qui fœderatis ciuitatibus aſcripti fuiſſent, ſi tum, cum lex ferebatur, in Italia *domicilium habuiſſent, & ſi ſexaginta diebus apud prætorem eſſent profeſſi. cum hic domicilium* Romæ *multos iam annos haberet, profeſſus eſt apud prætorem* Q. Metellum *familiariſſimum ſuum. ſi nihil aliud, niſi de ciuitate ac lege, dicimus, nihil dico amplius; cauſa dicta eſt: quid enim horum infirmari* Gracche *poteſt?* Heracleæ *ne eſſe eum aſcriptum negabis? adeſt uir ſumma auctoritate, & religione, & fide* L. Lucullus, *qui ſe non opinari, ſed ſcire; non audiuiſſe, ſed uidiſſe; non interfuiſſe, ſed egiſſe dicit. adſunt* Heraclienſes *legati, nobiliſſimi homines: qui huius iudicij cauſa cum mandatis, & cum publico teſtimonio uenerunt, qui hunc aſcriptum* Heracilenſem *dicunt.* Hic *tu tabulas deſideras* Heraclienſium *publicas, quas* Italico *bello, incenſo tabulario, interiſſe ſcimus omnes. eſt ridiculum ad ea, quæ habemus, nihil dicere, quærere, quæ habere non poſſumus; & de hominum memoria tacere, literarum memoriam flagitare; &, cum habeas ampliſſimi uiri religionem, integerrimi municipij iuſiurandum, fidemq́;, ea, quæ deprauari nullo modo poſſunt, repudiare; tabulas, quas idem dicis ſolere corrumpi, deſiderare.* At *domicilium* Romæ *non habuit, is, qui, tot annis ante ciuitatem datam, ſedem omnium rerum ac fortunarum ſuarum* Romæ *collocauit.* At *non eſt profeſſus. immo uero ijs tabulis profeſſus, quæ ſolæ ex illa profeſſione collegioq́; prætorum obtinent publicarum tabularum auctoritatem. nam cum* Appij *tabulæ negligentius aſſeruatæ dicerentur,* Gabinij, *quandiu incolumis fuit*

leuitas, post damnationem, calamitas omnem tabularum fidem resignasset; Metellus, homo sanctissimus, modestissimusq; omnium, tanta diligentia fuit, ut ad L. Lentulum prætorem, et ad iudices uenerit, & unius nominis litura se commotum esse dixerit. his igitur tabulis nullam lituram in nomen A. Licinij uidetis. quæ cum ita sint, quid est, quod de eius ciuitate dubitetis? præsertim cum alijs quoque in ciuitatibus fuerit ascriptus. etenim cum mediocribus multis, & aut nulla, aut humili aliqua arte præditis gratuito ciuitatem in Græcia homines impertiebantur, Rhegynos credo, aut Locrenses, aut Neapolitanos, aut Tarentinos, quod scenicis artificibus largiri solebant, id huic summa ingenij prædito gloria noluisse. quid? cum cæteri non modo post ciuitatem datam, sed etiam post legem Papiam aliquo modo in eorum municipiorum tabulas irrepserint: hic, qui necutitur quidem illis, in quibus est scriptus, quòd semper se Heracliensem esse uoluit, reijcietur? Census nostros requiris. scilicet: est enim obscurum, proximis censoribus, hunc cum clarissimo imperatore L. Lucullo apud exercitum fuisse, superioribus cum eodem quæstore fuisse in Asia, primis Iulio & Crasso nullam populi partem esse censam. sed quoniam census non ius ciuitatis confirmat, ac tantummodo indicat, eum, qui sit census, ita se iam tum gessisse pro ciue: ijs temporibus, quæ tu criminaris, ne ipsius quidem iudicio in ciuium R. iure esse uersatum, & testamentum sæpe fecit nostris legibus, & adijt hæreditates ciuium R. & in beneficijs ad ærarium delatus est à L. Lucullo prætore, & consule. quære argumenta, si qua potes: nunquam

quam enim hic neque ſuo, neque amicorum iudicio re=uincetur. Queres à nobis Gracche, cur tantopere hoc homine delectemur? quia ſuppeditat nobis, ubi & animus ex hoc forenſi ſtrepitu reficiatur, & aures conuicio defeſſæ conquieſcant. an tu exiſtimas aut ſuppetere nobis poſſe, quod quotidie dicamus, in tanta uarietate rerum, niſi animos noſtros doctrina excolamus; aut ferre animos tantam poſſe contentionem, niſi eos doctrina eadem relaxemus? ego uero fateor me his ſtudijs eſſe deditum. cæteros pudeat, ſi qui ita ſe literis abdiderunt, ut nihil poſſint ex his neque ad communem afferre fructum, neque in aſpectum lucemq; proferre: me autem quid pudeat? qui tot annos ita uiuo iudices, ut ab illis nullo me unquam tempore aut commodum, aut otium meum abſtraxerit, aut uoluptas auocarit, aut denique ſomnus retardarit. quare quis tandem me reprehendat, aut quis mihi iure ſuccenſeat, ſi, quantum cæteris ad ſuas res obeundas, quantum ad feſtos dies ludorum celebrandos, quantum ad alias uoluptates, & ad ipſam requiem animi & corporis conceditur temporis, quantum alij tribuunt tempeſtiuis conuiuijs, quantum denique aleæ, quantum pilæ, tantum mihi egomet ad hæc ſtudia recolenda ſumpſero? atque adeo mihi concedendum eſt magis, quòd ex his ſtudijs hæc quoque creſcit oratio, & facultas: quæ quantacunque in me eſt, nunquam amicorum periculis defuit: quæ ſi cui leuior uidetur, illa quidem certe, quæ ſumma ſunt, ex quo fonte hauriam, ſentio. nam niſi multorum præceptis, multiſq; literis mihi ab adoleſcentia ſuaſiſſem, nihil eſſe in uita magnopere expetendum, niſi laudem

atque honestatem ; in ea autem persequenda omnes cruciatus corporis, omnia pericula mortis atque exilij parui esse ducenda : nunquam me pro salute uestra in tot ac tantas dimicationes, atque in hos profligatorum hominum quotidianos impetus obiecissem. sed pleni omnes sunt libri, plenæ sapientum uoces, plena exemplorum uetustas : quæ iacerent in tenebris omnia, nisi literarum lumen accenderet. quàm multas nobis imagines, non solum ad intuendum, uerum etiam ad imitandum, fortissimorum uirorum expressas scriptores & Græci & Latini reliquerunt ? quas ego mihi semper in administranda rep. proponens, animum, & mentem meam ipsa cogitatione hominum excellentium conformabam. quæret quispiam, quid ? illi ipsi summi uiri, quorum uirtutes literis proditæ sunt, istá ne doctrina, quam tu laudibus effers, eruditi fuerunt ? difficile est hoc de omnibus confirmare : sed tamen est certum, quid respondeam. ego multos homines excellenti animo ac uirtute fuisse, & sine doctrina, naturæ ipsius habitu prope diuino, per se ipsos & moderatos, & graues extitisse fateor : etiam illud adiungo, sæpius ad laudem atque uirtutem naturam sine doctrina, quàm sine natura ualuisse doctrinam. atque idem ego contendo, cum ad naturam eximiam atque illustrem accesserit ratio quædam, conformatioq; doctrinæ, tum illud nescio quid præclarum ac singulare solere existere. ex hoc esse hunc numero, quem patres nostri uiderunt, diuinum hominem, Africanum ; ex hoc C. Lælium, L. Furium, modestissimos homines, & continentissimos ; ex hoc fortissimum uirum, & illis temporibus doctissimum, M.

Catonem illum senem: qui profecto si nihil ad percipiendam colendamq; uirtutem literis adiuuarentur, nunquam se ad earum studium contulissent. quòd si non hic tantus fructus ostenderetur, & si ex his studijs delectatio sola peteretur: tamen, ut opinor, hanc animi remissionem humanissimam ac liberalissimam iudicaretis. nam cæteræ neque temporum sunt, neque ætatum omnium, neque locorum: hæc studia adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, aduersis perfugium ac solatium præbent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur. quòd si ipsi hæc neque attingere, neque sensu nostro gustare possemus, tamen ea mirari deberemus, etiam cum in alijs uideremus. quis nostrum tam animo agresti ac duro fuit, ut Roscij morte nuper non commoueretur? qui cum esset senex mortuus, tamen propter excellentem artem ac uenustatem uidebatur omnino mori non debuisse. ergo ille corporis motu tantum amorem sibi conciliarat à nobis omnibus: nos animorum incredibiles motus, celeritatemq; ingeniorum negligemus? quoties ego hunc Archiam uidi iudices, (utar enim uestra benignitate, quoniam me in hoc nouo genere dicendi tam diligenter attenditis) quoties ego hunc uidi, cum literam scripsisset nullam, magnum numerum optimorum uersuum de ijs ipsis rebus, quæ tum agerentur, dicere ex tempore? quoties reuocatum eandem rem dicere, commutatis uerbis atque sententijs? quæ uero accurate cogitateq; scripsisset, ea sic uidi probari, ut ad ueterum scriptorum laudem peruenirent. hunc ego non diligam? non admirer? non omni ratio-

ne defendendum putem? atqui sic à summis hominibus, eruditissimisq́; accepimus, cæterarum rerum studia & doctrina, & præceptis, & arte constare; poetam natura ipsa ualere, & mentis uiribus excitari, & quasi diuino quodam spiritu afflari. quare suo iure noster ille Ennius sanctos appellat poetas: quòd quasi deorum aliquo dono atque munere commendati nobis esse uideantur. sit igitur iudices sanctum apud uos humanissimos homines hoc poetæ nomen, quod nulla unquam barbaria uiolauit. saxa & solitudines uoci respondent; bestiæ sæpe immanes cantu flectuntur, atque consistunt: nos instituti rebus optimis non poetarum uoce moueamur? Homerum Colophonij ciuem esse dicunt suum, Chij suum uendicant, Salaminij repetunt, Smyrnæi uero suum esse confirmant; itaque etiam delubrum eius in oppido dedicauerunt: permulti alij præterea pugnant inter se, atque contendunt. ergo illi alienum, quia poeta fuit, post mortem etiam expetunt: nos hunc uiuum, qui & uoluntate & legibus noster est, repudiabimus? præsertim cum omne olim studium atque omne ingenium contulerit Archias ad populi R. gloriam laudemq́; celebrandam. nam & Cimbricas res adolescens attigit; & ipsi illi C. Mario, qui durior ad hæc studia uidebatur, iucundus fuit. neque enim quisquam est tam auersus à musis, qui non mandari uersibus æternum suorum laborum facile præconium patiatur. Themistoclem illum, summum Athenis uirum, dixisse aiunt, cum ex eo quæreretur, quod acroama, aut cuius uocem libentissime audiret; eius, à quo sua uirtus optime prædicaretur. itaque ille

Marius item eximie L. Plotium dilexit, cuius ingenio putabat ea, quæ gesserat, posse celebrari. Mithridaticum uero bellum magnum atque difficile, & in multa uarietate terra mariq; uersatum, totum ab hoc expressum est: qui libri non modo L. Lucullum, fortissimum, & clarissimum uirum, uerum etiam populi R. nomen illustrant. populus enim R. aperuit Lucullo imperante Pontum, & regijs quondam opibus, & ipsa natura regionis uallatum: populi R. exercitus, eodem duce, non maxima manu, innumerabiles Armeniorum copias fudit: populi R. laus est, urbem amicissimam Cyzicenorum, eiusdem consilio, ex omni impetu regio, ac totius belli ore ac faucibus ereptam esse, atque seruatam. nostra semper feretur, & prædicabitur, L. Lucullo dimicante, cum interfectis ducibus depressa hostium classis, & incredibilis apud Tenedum pugna illa naualis: nostra sunt trophæa, nostra monimenta, nostri triumphi. quare, quorum ingenijs hæc feruntur, ab ijs populi R. fama celebratur. carus fuit Africano superiori noster Ennius: itaque etiam in sepulcro Scipionum putatur is esse constitutus è marmore. at ijs laudibus certe non solum ipsi, qui laudantur, sed etiam populi R. nomen ornatur: in cœlum huius proauus Cato tollitur: magnus honos populi R. rebus adiungitur: omnes denique illi Maximi, Marcelli, Fuluij non sine communi omnium nostrum laude decorantur. ergo illum, qui hæc fecerat, Rudium hominem maiores nostri in ciuitatem receperunt: nos hunc Heracliensem, multis ciuitatibus expetitum, in hac autem legibus constitutum, de nostra ciuitate eijciemus? nam si quis mino-

rem gloriæ fructum putat ex Græcis uersibus percipi, quàm ex Latinis, uehementer errat: propterea quòd Græca leguntur in omnibus fere gentibus, Latina suis finibus, exiguis sane, continentur. quare si res eæ, quas gessimus, orbis terræ regionibus definiuntur; cupere debemus, quò manuum nostrarum tela peruenerint, eodem gloriam famamq; penetrare: quòd cum ipsis populis, de quorum rebus scribitur, hæc ampla sunt; tum ijs certe, qui de uita, gloriæ causa, dimicant, hoc maximum & periculorum incitamentum est, & laborum. quàm multos scriptores rerum suarum magnus ille Alexander secum habuisse dicitur? atque is tamen, cum in Sigæo ad Achillis tumulum astitisset, O fortunate, inquit, adolescens, qui tuæ uirtutis Homerum præconem inueneris. & uere: nam nisi Ilias extitisset illa, idem tumulus, qui corpus eius contexerat, nomen etiam obruisset. quid noster hic Magnus, qui cum uirtute fortunam adæquauit? non ne Theophanem Mitylenæum, scriptorem rerum suarum, in concione militum, ciuitate donauit; & nostri illi fortes uiri, sed rustici ac milites, dulcedine quadam gloriæ commoti, quasi participes eiusdem laudis, magno illud clamore approbauerunt? itaque, credo, si ciuis R. Archias legibus non esset, ut ab aliquo imperatore ciuitate donaretur, perficere non potuit. Sylla, cum Hispanos, & Gallos donaret, credo, hũc petentem repudiasset. quem nos in concione uidimus, cum ei libellum malus poeta de populo subiecisset, quòd epigramma in eum fecisset tantummodo alternis uersibus longiusculis, statim ex ijs rebus, quas tunc uendebat, iubere ei præmium tri-

bui, sub ea conditione, ne quid postea scriberet. qui sedulitatem mali poetæ duxerit aliquo tamen præmio dignam, huius ingenium, & uirtutem in scribendo, & copiam non expetisset? quid? à Q. Metello Pio, familiarissimo suo, qui ciuitate multos donauit, neque per se, neque per Lucullos impetrauisset? qui præsertim usque eò de suis rebus scribi cuperet, ut etiam Cordubæ natis poetis, pingue quiddam sonantibus atque peregrinum, tamen aures suas dederet. neque enim est hoc dissimulandum: quod obscurari non potest, sed præ nobis ferendum: trahimur omnes laudis studio, & optimus quisque maxime gloria ducitur. ipsi illi philosophi, etiam in illis libellis, quos de contemnenda gloria scribunt, nomen suum inscribunt: in eo ipso, in quo prædicationem nobilitatemq; despiciunt, prædicari de se, ac nominari uolunt. Decimus quidem Brutus, summus ille uir & imperator, Accij amicissimi sui carminibus templorum ac monimentorum aditus exornauit suorum. iam uero ille, qui cum Aetolis Ennio comite bellauit, Fuluius non dubitauit Martis manubias Musis consecrare. quare in qua urbe imperatores prope armati poetarum nomen, & Musarum delubra coluerunt, in ea non debent togati iudices à Musarum honore, & à poetarum salute abhorrere. atque ut id libentius faciatis, iam me uobis iudices indicabo, & de meo quodam amore gloriæ, nimis acri fortasse, ueruntamen honesto, uobis confitebor. nam quas res nos in consulatu nostro, uobiscum simul, pro salute huius urbis, atque imperij, & pro uita ciuium, proq; uniuersa rep. gessimus, attigit hic uersibus, atque incohauit: quibus auditis,

quòd mihi magna res, & iucunda uiſa eſt, hunc ad perficiendum hortatus ſum. nullam enim uirtus aliam mercedem laborum periculorumq́; deſiderat, præter hanc laudis, & gloriæ: qua quidem detracta iudices, quid eſt quod in hoc tam exiguo uitæ curriculo, et tam breui, tantis nos in laboribus exerceamus? certe, ſi nihil animus præſentiret in poſterum, &, ſi quibus regionibus uitæ ſpatium circunſcriptum eſt, eiſdem omnes cogitationes terminaret ſuas; nec tantis ſe laboribus frangeret, neque tot curis, uigilijsq; angeretur, nec toties de uita ipſa dimicaret. nunc inſidet quædam in optimo quoque uirtus, quæ noctes & dies animum gloriæ ſtimulis concitat, atque admonet, non cum uitæ tempore eſſe dimittendam commemorationem nominis noſtri, ſed cum omni poſteritate adæquandam. an uero tam parui animi uideamur eſſe omnes, qui in rep. atque in his uitæ periculis laboribusq; uerſamur, ut, cum uſque ad extremum ſpatium nullum tranquillum atque otioſum ſpiritum duxerimus, nobiſcum ſimul moritura omnia arbitremur? an, cum ſtatuas & imagines, non animorum ſimulacra, ſed corporum, ſtudioſe multi ſummi homines reliquerint, conſiliorum relinquere ac uirtutum noſtrarum effigiem non multo malle debemus, ſummis ingenijs expreſſam, & politam? ego uero omnia, quæ gerebam, iam tum in gerendo, ſpargere me ac diſſeminare arbitrabar in orbis terræ memoriam ſempiternam. hæc uero ſiue à meo ſenſu poſt mortem abfutura ſunt, ſiue, ut ſapientiſſimi homines putauerunt, ad aliquam animi mei partem pertinebunt, nunc quidem certe cogita-

tione quadam, ſpeq; delector. quare conſeruate iudices hominem pudore eo, quem amicorum ſtudijs uidetis comprobari, tum dignitate, tum etiam uenuſtate; ingenio autem tanto, quantum id conuenit exiſtimari, quod ſummorum hominum ingenijs expetitum eſſe uideatis; cauſa uero eiuſmodi, quæ beneficio legis, auctoritate municipij, teſtimonio Luculli, tabulis Metelli comprobetur. Quæ cum ita ſint, petimus à uobis iudices, ſi qua non modo humana, uerum etiam diuina in tantis negotijs commendatio debet eſſe, ut eum, qui uos, qui ueſtros imperatores, qui populi R. res geſtas ſemper ornauit, qui etiam his recentibus noſtris ueſtriſq; domeſticis periculis æternum ſe teſtimonium laudum daturum eſſe profitetur, quiq; eſt eo numero, qui ſemper apud omnes ſancti ſunt habiti, atque dicti, ſic in ueſtram accipiatis fidem, ut humanitate ueſtra leuatus potius, quam acerbitate uiolatus eſſe uideatur. quæ de cauſa pro mea conſuetudine breuiter ſimpliciterq; dixi iudices, ea confido probata eſſe omnibus: quæ non fori, neque iudiciali conſuetudine & de hominis ingenio, & communiter de ipſius ſtudio locutus ſum, ea iudices à uobis ſpero eſſe in bonam partem accepta, ab eo, qui iudicium exercet, certe ſcio.

INCERTI AVCTORIS INEPTA ORATIO; QVAM MIRVM EST, TAM DIV CREDITAM ESSE CICERONIS.

SI quando inimicorum impetum propulsare ac propellere cupistis, defendite nunc uniuersi unum, qui, ne omnes concideretis, ardoreq; flammæ conflagraretis, mei capitis periculo non dubitaui prouidere. nam quem uirtutis gloria cum summa laude ad cœlum extulit, eundem inimicorum inuidia indignissime oppressum deprimit ad supplicium. si liberum cóceptam dulcedinem animo inclusam continetis, nolite eo uelle carere, qui carissimam uestram procreationem sibi esse duxit. est enim liberale officium, serere beneficium, ut metere possis fructum. fidei conducit, in loco debitum retribuere: illic enim animi uoluntas propensa comprobatur, hic memoria collaudatur. itaque si omnibus graue seruitutis iugum esse debet in libertate educatis, sit is uestris animis acceptissimus, qui à uestro corpore iugum acerbissimum repulit seruitutis. & si maiores uestri eos imperatores, qui militum uirtute hostium fregerunt furorem, iucundissimo fructu libertatis reconciliato, non solum statuis dignos putarunt, sed etiam æterna triumphi laude decorarunt: tum uos eum consulem, qui non militum præsenti fortitudine, sed sua eximia animi uirtute hostilem ciuium mentem senatus auctoritate uindicauit, existimate uobis retinendum in ciuitate esse. si quæ beneficia singulis ciuibus, priuatimq; dantur, ea solent

ijs esse fructuosa, à quibus sunt profecta; iure et merito possum ego uos ad defensionem meæ salutis adhortari, quos conseruaui uniuersos. nam neque maius est defendere unum, quàm populum; neque uerius à singulis, quàm ab omnibus repetere officij præmium, & fructum: propterea, quòd in unius periculo sæpe contentio parua est, ut leuis sit labor defensori sustinendus; in reip. insidijs, quo firmius est quod oppugnatur, eo paratiores sunt inimici; ut ijs sine magna solicitudine, industria, uirtute non queat resisti. & singulorum opes sæpe sunt tenues, & infirmæ ad gratiam referendam, ut opitulari bene merentibus non queant, si maxime cupiant; uniuersorum auxilium eo plurimum prodest, quòd firmioribus opibus est nixum. iure igitur, quoniam & maior impensa in patriam officij facta est, quàm in priuata sit defensione; & plus à uobis præsidij, quàm à cæteris opis, ad salutem potest afferri: uos obtestor, quos mihi & debere, et posse intelligo opitulari. non conuenit enim, cum ego ad promerendum officium tam fuerim expeditus, uos ad referendam gratiam esse tardiores; ne cuius amplitudinem, ac gloriam laude, atque honoribus amplificare debeatis, eius incolumitatem & salutem deserendam existimetis. etenim errat, si quis arbitratur M. Tullium iccirco in capitis periculum uocari, quòd deliquerit aliquid, quòd patriam læserit, quòd improbe uixerit. non citatur reus audaciæ: uirtutis reus citatur. non accusatur, quòd remp. ui oppugnarit, sed quòd homo nouus perniciosum nobilium restinxerit furorem. non obest mihi turpis, & nocens, sed honestis-

ſime laudatiſſimeq; acta uita non odio bonorum, ſed inuidia premor malorum. intelligunt homines, tot, & tam præclaris teſtimonijs, monimentiſq; uirtutis comparatis, M. Tullio, dum ſit incolumis, fore uoluptati. iccirco uitam eripere cupiunt, ut cum ſpiritu ſenſum quoque adimant iucunditatis. non ne igitur indignum eſt, eos præmijs meis inuidere, qui uirtute certare noluerunt? eos in contentionem honoris uenire, qui officijs ſe ſuperari æquiſſimo animo tulerunt? ſi dulcis eſt gloria, conſequere uirtutem. noli abijcere labores, petere honorem: honorem dico? immo uero famam, fortunas, familiam, liberos, caput, corpus, ipſum denique ſanguinem, & animam. cedo inuitus de rep. cedo oppreſſus de fortuna, de dignitate: diſcedo à rep. uictus audacia malorum. liceat manere ſi non illum M. Tullium cuſtodem urbis, defenſorem omnium, patrem patriæ, at certe reliquias Tullij: liceat in conſpectu ciuium, in hac urbe, quam ex parricidarum faucibus eripuit, remanere tecta omnium, fana deorum, uniuerſam uidere periculo liberatam ſuo ciuitatem: liceat ex hac flãma euolare, præſertim qui illud impium incendium perditorum hominum, lacrymis potius meis, quàm ſanguine ueſtro reſtingui malui. neque enim peto, ut mihi detis uitam; ſed datam repeto, ut reddatis. ſi meminiſtis quod dedi, uos non debetis obliuiſci, ſed retribuere quod debetis. uos, uos obteſtor dij immortales, qui meæ menti lumina prætuliſtis, cum conſenſum extinxi coniurationis, arcemq; urbis ab incendio, ac flamma liberaui; liberoſq; ueſtros è gremio, et complexu matrum ad cædem, & cruorem non ſum paſ-

sus abstrahi. num igitur potest fieri, à clientibus ut recipiar, cum, à quibus debeam retineri, reijcere instituant? socij quò fugiant, cum aditus custodi patriæ præclusus sit? quomodo spes salutis reliquis residebit, cum ciuibus præclusa sit expectatio incolumitatis? pax & concordia extraneis gignetur, cum iam domesticis non insideat, sed publice prouidenti eripiatur? nam quid ego improborum facta renouem oratione, ut redintegratione illius cõiurationis animos uulnerem uestros? auxilium ab alienis efflagitabo, cum ciues uestros deseratis? sociorum inuocem subsidium, cum à ciuibus interclusum sit præsidium? quam colere gentem nunc instituam? utrum, ut custos accipiar, an ut proditor excludar? si ut conseruator, uestra erit ignominia: si ut oppugnator, præcisa erunt omnia: itaque, quod putaui fore gaudium, id extitit exitium. si Quirites eundem in cæterorũ periculis haberemus animum, quem in nostris difficultatibus, & pro innocentissimo quoque propugnare, & nocentissimum quenque oppugnare nobis utilissimum esse arbitraremur; & si cum optimi cuiusq; rebus aduersis nostrã salutem, cum deterrimorum hominum secundis nostra pericula putaremus coniuncta: frequentes profecto talibus conatibus obuiam ire niteremur; neque partim innocentia freti, partim nobilitate nixi, partim potentia ac multitudine amicorum fulti, cum perfacile existimaremus aduersariorum uim, ac factionem à nobis repelli posse, subito ipsi simili periculo circunuenti, in nostro euentu aliorum reminiscentes casus, iure id nobis accidere nequicquam quereremur. quis enim est Quirites, qui, nunc cum

inimicorum nostrorũ uim atque uiolentiam perspiciat, quiq; nostrum ipsum periculosissimum casum recognoscat, qui non sibi ac suis diffidat fortunis? quo enim se satis tutum arbitrabitur præsidio? uirtutis & gloriæ? at ea nos ipsa hoc tempore oppugnant. multitudine amicorum? aperuerunt non fortes esse se amicos, si in eorum potestate nostra sita salus non est. paucitate inimicorum? at id non in ipsius, sed in aliorum uoluntate positum est. nam non satis est, ne cui iniuriam facias, prouidere: si tamen sunt uolũtarij inimici, qui tuis præmijs te oppugnẽt. atque cum hæc omnia omnibus sint grauia, atque acerba, tum uero nobis misera atque intoleranda, quorum & officia in remp. recentissima, & incommoda ob remp. frequentissima in familia uersantur. nunc si eadem conditio disceptationis proponeretur, æqui auditores adhibebuntur, aures non obtusæ criminatione, sed uacuæ præbebũtur: qui sunt assecuti summum gradum honoris, non dispoliabuntur honore: qui sperant, facilius & procliuius ad laudem nobilitatis peruenient. quamobrem nolo me duce supplicij uos ad fraudem deduci, ut ego ad pristinum statum recidam casus. nunc igitur si lingua est concertandum, innocentiæ uirtute fretus supero: si facta compensanda sunt, conferamus æquitatem: si uiolentiæ impetu opprimimur, cedam pro omnibus unus tribunicio furori, quoniam laborem pro cunctis ferre consueui. si igitur aliquo tempore ijs hominibus consuluistis, quorũ animus est religionis pietate defunctus, debetis mihi quoque prospicere, qui numini deorũ consecratum sartum tectum ab omni piaculo conseruaui, &, uos ut

tutam tranquillamq; fortunam traheretis, mea perfe-
ci uigilantia. nam me, quem paulo ante fortuna ere-
xerat ad gloriam, uirtus extulit ad laudem, populus
tribuit honorem, eundem tribuni furor exagitatus de-
pulit ad calamitatem. & quoniam animaduertistis il-
lam conspirationem conflatam ita esse restinctam, ut
nulla scintilla compareat incendij, uos quoque tribuni-
ciam sedate temeritatem. qui nunc se mihi inimicum
ostendit, se prius esse uestrum professus est inimicum.
ne rei crudelitas experta in me, in uos conualescat, &
calamitas remorata longius serpat atque progrediatur,
præcauete. nunc uel solus delectus ad calamitatem,
uel primus uocatus ad tale periculum, omnium ani-
mos iure debeo commouere. omnia sunt immutata. ma
nus ad demonstrandam religãtur iniuriam: lingua in
ciditur ad deplorandam calamitatem: animus præclu
ditur ad exponendam rei indignitatem. humilitatem
generis obijciunt nobis, qui nouam rationem suscitant,
ueteres maiorum obterunt laudes. sed quid ego plura
de illorum, aut in me maledictis, aut in uos scelerate
loquar factis? quorum cognita improbitas me tacente
coarguitur turpitudine uitæ: ut de ijs non sit necesse
inimicos prædicare, de quorum scelere ne amici qui-
dem, aut ipsi possunt negare. uos ego appello, quorum
de me maxima est potestas: apud uos loquor de mea ca
lamitate, quos habui semper innocẽtiæ, et uirtutis meæ
testes. igitur ex ciuitate bene meritus de rep. ciuis extur
batur? innocens expellitur cõsularis homo? non faculta
tibus usus quondã minimis, amicorum multorũ præsi
dio munitus, nunc partim ab inuidis, partim ab inimicis

circũuentus eget indigne? huic si opem non tuleritis in periculo capitis, non, credo, retinebitis uestram libertatem: qui neque tanta ualetis auctoritate, neque tantorum officiorum impensam egistis in patriam. mihi credite: hoc in uno incommodum confirmatum, multorum infirmabit incolumitatem: & si initio non erit refutatum, impune ad omnium perniciem conualescet. proinde aut in meo periculo salutem integram præstate communem, aut in uestris hoc idem incommodum expectate fortunis. nemo tam perdita auctoritate tam facinorosa inuentus est uita, qui cũ de scelere fateretur, non tamen sententijs prius iudicum conuinceretur, quàm supplicio addiceretur. ego repente ui tribunicia correptus, non modo loquendi libere in iudicio, sed ne consistendi quidem in ciuitate habeo potestatem. eijcior non solum sine teste, sine indice, sine crimine, sed sine etiam scelere, sine accusatore. hostibus in bello qui dissident uoluntate, dimicant armis, uitam quotidie oppugnant, in ipsa acie cum præliantur, licet loqui, licet disputare: mihi in pace ciui, qui perditorum hominum fregi furorem, pro fortunis meis apud uos loqui non licebit? serui, qui ad supplicium cæsi uerberibus trahuntur, apud eos sæpe disputant, quos necare uoluerunt: ego consularis apud uos non loquar, quos conseruaui? tacebo, si necesse est: tacebo, inquam, animo æquo, quoniam uirtus mea me tacente agit causam meam. itaque ut ego in concione mea nihil ponam de rebus meis gestis, tamen in animis & memoria uestra largiter relinquam. isti modo uideant, qua ratione hanc inultam meam fugam ferre possint. etenim si à

me

me, ut isti existimant, Lentuli mortui sordes, si Catilinæ notissimus furor, si amentia Cethegi, si luxuries, ac stupra Cassij pœnas repetunt, profecto istis hora nulla, eiecto Tullio, uacua periculo, aut periculi expectatione relinquetur. itaque illi in dies non meis insidijs, quæ nullæ à me parantur; sed suorum scelerum conscientia cruciati, mihi absenti & populo R. pœnas dabunt. quas ob res ego inimicorum amentiæ, cupiditatiq; paucorum, omnium salutis causa decedam: neque eò deducam, aut progredi patiar, ut opera mea manus inter uos conseratis, cædesq; ciuium inter se fiat: multoq; potius ipse patria, liberisq; meis carebo, quàm propter unum me, uos de fortunis uestris, reiq; publicæ dimicetis: sic enim ab initio fui animatus, ut non magis me mea causa putarem esse natũ, quàm reip. procreatum. sed illud queror, quòd non iam ad unius perniciem, sed ad uniuersorum instruitur calamitatem: conqueri, commiserari, dicere, expurgare, suspicionem dimouere, crimen diluere non licere: ore oppresso ceruices esse præbendas. quæ tamen omnia iá non sunt tam calamitosa, quòd mihi sunt subeũda; quàm perniciosa, quòd in remp. sunt introducta. quamobrem statutum est, atque decretum, in his temporibus ciuitatis omnia perpeti, quæ uolet furor libidinosus. uim uolunt afferre: præsto sum. eijcere uolunt: exeo indicta causa. nolunt audire: causam non dico. aliud quippiam conantur: agant: nihil duri, nihil acerbi mihi erit, quod remp. tutabitur: non enim illis uictus cedo, sed incolumibus uobis me condono: neque enim mors miseranda est, quæ ob remp. capitur; neque exilium tur-

pe, quod uirtute suscipitur: cum præsertim non nullam hæ pœnæ habeant in se consolationem: nam uitam si eripiunt, non adiment gloriam immortalem: si exilio multabunt corpus, non animum à rep. remouebunt: nam, ubicunque ero, hoc cogitabo, hæc semper cura mea erit: meq; uobis ereptum, non à uobis repudiatum, existimabo. illud ab uniuersis postulo petoq;, si; dum in ciuitate manere licitum est, nemini iniuste periculum creaui, nemini innocenti fui calamitati, si omnibus auxilio præsidioq; esse consueui, plurimosq; in hac ciuitate sum tutatus, uti uos liberos meos in nostram fidem recipiatis, eosq; defendatis, ne ue inimicos meos in familiam nostram longius progredi patiamini; utiq;, siue hinc abiero, siue ero hic oppressus, ea maneat opinio, et existimatio, quæ uirtute parta, non quæ infelicitate illata est. Nunc ego te Iupiter *optime maxime, cuius nutu ac ditione sola terrarum gubernantur, teq; particeps connubij, socia regni,* Regina Iu*no, teq;* Tritonia, *armipotens,* Gorgona, Pallas, Mi*nerua, cæteriq; dij, deæq; immortales, qui excellenti tumulo ciuitatis sedem* Capitolij *in saxo incolitis constitutam, ut non solum cunctam intueri, sed etiam tueri possitis ciuitatem; à quorum ego quondam altaribus impiam manũ ciuium remoui; à quorum templis meo periculo funestam facem repuli, ne illustrissimum orbis terrarum monimentum cum principe omnium terrarũ occideret ciuitate; teq;* Iupiter Stator, *quem uere huius imperij* Statorem *maiores nostri nominauerunt, cuius in templo hostilem impetum* Catilinæ *repuli à muris, cuius templum à* Romulo *uictis* Sabinis *in palatij radi-*

ce cum Victoria est collocatum: oro atque obsecro, ferte opem pariter reip. cunctæq; ciuitati, meisq; fortunis, resistite tribunicio furori, fauete innocentiæ, subuenite solitudini, miseremini senectutis, nolite eum supplicem à uobis absterrere & excludere, qui in suo magistratu funestam facem à uestris repulit templis. si C. Mario auxilio fuistis, quòd in cliuo Capitolino improborum ciuium cædem fecerat; si P. Scipioni, quòd Annibalis furibundam mentem à uestris repulit templis; si denique Cn. Pompeio, quòd terra mariq; hostes reddidit pacatos: sic nunc in meis calamitatibus aliquam ferte opem diuinam: ut sæpe multorum in periculis fecistis, sic nunc in meis miserijs diuinum aliquod auxiliũ & numen ostendite. deinde uos, quorum potestas proxime ad deorum immortalium numen accedit, oro atque obsecro, quibus sigillatim sæpe supplex ad pedes iacui; ut eum, quem singuli stratum atque abiectum subleuastis, nunc uniuersi conseruatum uelitis. si neminem unquam uestrum læsi; si nemini innocenti obfui; si etiam è contrario, ut quisque auxilium meum desiderauit, opem ferre non dubitaui; si denique, quæcunque administraui, ex uestra auctoritate et patrum conscriptorum uoluntate feci; si malui inimicorum cupiditati, quàm reip. et legitimæ auctoritati pœnas sufferre: ut existimetis, ex illo crudelissimo inimicorum impetu ereptum, in antiquum statum dignitatis restitui conuenire. sed quoniam neque mihi liberè loquendi, neque uobis clementer audiendi, neque omnino iudicandi paucorum furore & audacia facta est potestas; sed oppressa est resp. armis, metu debilitata seruili, uti

liberum ſpiritum ducendi nullam habeat poteſtatem : cedam inermis armatis, innocens nocentibus, priuatus furibundo magiſtratui. neque enim Q. Metellus quicquam de uirtute ſua detraxit, quòd ceſſit L. Saturnino furenti; neque C. Cotta, quòd Q. Varroni tribuno pl. inferiore genere orto cedendum putauit; neque C. Marius, qui quantas res geſſerit, ueſtra uobis libertas indicio eſſe poterit: neque uero M. Tullius ſuum animum ueſtra abalienauit poteſtate, cum præcipuum uobis obſidem ſui animi, ueſtram reliquerit libertatem. quamobrem teſtor deos, deaſq; omnes immortales, ueſtraſq; maxime mentes, me non uitæ turpitudine, non pro magnitudine ſcelerum, non propter reliquæ ætatis infamiam, pœnas iure et lege perſoluere; ſed propter uirtutis inuidiam, propter iucundiſſimam ingenij laudem, propter magnitudiuem rerum geſtarum crudeliſſime ciuitate priuari. quod ſi idem accidit Q. Cepioni, ſi Mancino, ſi Rutilio, mihi quoque hoc accidiſſe, non magnopere erit mirandum, cum præſertim non generis antiquitate, ſed uirtutis ornamētis ſummam laudem ſim conſecutus. Nunc ego uos equites R. obteſtor, quorum uirtute nomen Romanum uictoriam cum laude poſſidet coniunctam, quorum factis gloriantur ciues, lætantur ſocij, gemunt hoſtes; ut, ſi erga uos omni tempore optime fui animatus, ſi mea pericula neglexi, dum timorem à patria propulſarem; ſi æque liberis ueſtris proſpexi, ac uos parentibus conſueſtis; ut nūc me uelitis ueſtis opibus defenſum incolumem in hac ciuitate retinere, quæ cum à ſcelerata coniuratione eſſet incenſa, meo ductu ac labore reſtincta eſt; nec pa-

tiamini me à liberis meis abstractum, à coniuge abreptum, ab aris focisq; innocententem proiectum uitam degere in exilio, miserrimi mortalis casum subire. proijcitur Tullius in exilium. itaque nimium innocens ab inimico, religiosus à scelerato, beneuolus huic ciuitati ab hoste. ò misera uitæ ratio, quæ tandiu resides in uoluptate, quandiu fortunæ poscit libido. ego'ne inimicus huic ciuitati? quamobrem? quia inimicos necaui. ego'ne hostis? quid ita? quia hostes interfeci. en conditionem huius temporis. antea gloria et laude dignissimi ducebantur, qui hæc perfecerunt: nunc scelerati, & parricidæ esse dicuntur, qui hæc administrarunt. sint sane scelerati: superet istorum uictoria, si modo uictoria appellanda est, in qua ciuitatis inest luctus: habeant hanc palmam ex innocentis cruore. tantum à uobis illud equites R. peto & rogo, ut, quem sæpenumero uestra laude cohonestastis, eundem in dubijs uitæ periculis uestra uirtute conseruetis.

AD QVIRITES POST REDITVM, ORATIO XXVII.

Q Vod precatus à Ioue optimo maximo, cæterisq; dijs immortalibus sum Quirites, eo tempore, cum me, fortunasq; meas pro uestra incolumitate, otio, concordiaq; deuoui, ut, si meas rationes unquam uestræ saluti antepósuissem, sempiternam pœnam sustinerem mea uoluntate susceptam; sin & ea, quæ ante gesseram, conseruandæ ciuitatis causa gessissem, & illam miseram profectionem uestræ salutis gratia suscepissem, ut quod odium scelerati homines, & audaces in remp. & in omnes bonos conceptum iam diu continerent, id in me unum potius, quàm in optimum quenque, & in uniuersam remp. deflecterent; hoc si animo in uos, liberosq; uestros fuissem, ut aliquando uos, patres conscriptos, Italiamq; uniuersam memoria mei, misericordia, desideriumq; teneret: eius deuotionis me esse conuictum iudicio deorum immortalium, testimonio senatus, consensu Italiæ, confessione inimicorum, beneficio diuino immortaliq; uestro, maxime lætor Quirites. & si homini nihil est magis optandum, quàm prospera, æquabilis, perpetuaq; fortuna, secundo uitæ, sine ulla offensione, cursu: tamen si mihi tranquilla & placata omnia fuissent, incredibili quadã & pene diuina, qua nunc uestro beneficio fruor, lætitiæ uoluptate caruissem. quid dulcius hominum generi à natura datum est, quàm sui cuique liberi? mihi uero & propter indulgentiam meam, & propter ex-

cellens eorum ingenium uita sunt mea cariores: tamen non tanta uoluptate erant suscepti, quanta nunc sunt restituti. nihil cuiquam fuit unquã iucundius, quàm mihi meus frater: non tam id sentiebam, cum fruebar, quàm tunc, cum carebam, & posteaquam uos me illi, et mihi eum reddidistis. res familiaris sua quenque delectat: reliquæ meæ fortunæ recuperatæ plus mihi nũc uoluptatis afferunt, quàm tunc incolumi afferebant. amicitiæ, consuetudines, uicinitates, clientelæ, ludi denique, & dies festi quid haberent uoluptatis, carendo magis intellexi, quàm fruendo. iam uero honos, dignitas, locus, ordo, beneficia uestra, quanquam mihi semper clarissima uisa sunt, tamen ea nunc renouata illustriora uidentur, quàm si obscurata non essent. ipsa autem patria, dij immortales, dici uix potest, quid caritatis, quid uoluptatis habet? quæ species Italiæ? quæ celebritas oppidorum? quæ forma regionum? qui agri? quæ fruges? quæ pulchritudo urbis? quæ humanitas ciuium? quæ reip. dignitas? quæ uestra maiestas? quibus ego omnibus antea rebus sic fruebar, ut nemo magis. sed tanquam bona ualetudo iucundior est eis, qui è graui morbo recreati sunt, quàm qui nunquam ægro corpore fuerunt: sic ea omnia desiderata magis, quàm assidue percepta, delectant. quorsum igitur hæc disputo? quorsum? ut intelligere possitis, neminem unquam tanta eloquentia fuisse, neque tam diuino atque incredibili genere dicendi, qui uestrorũ magnitudinem multitudinemq; beneficiorum, quæ in me, fratremq; meum, liberosq; nostros contulistis, non modo augere, aut ornare oratione, sed enumerare, aut consequi possit. à

parentibus, id quod necesse erat, paruus sum procreatus, à uobis natus sum consularis. illi mihi fratrem incognitum, qualis futurus esset, dederunt: uos spectatum & incredibili pietate cognitum reddidistis. remp. illis accepi temporibus eam, quæ pene amissa est: à uobis eam recuperaui, quam aliquando omnes unius opera seruatam iudicauerunt. dij immortales mihi liberos dederunt, uos reddidistis. multa præterea à dijs immortalibus optata consecuti sumus: nisi uestra uoluntas fuisset, omnibus diuinis muneribus caruissemus. uestros denique honores, quos eramus gradatim singulos assecuti, nunc à uobis uniuersos habemus: ut, quantum antea parentibus, quantum dijs immortalibus, quantum uobismet ipsis, tantum hoc tempore, uniuerso cuncta, populo R. debeamus. nam cum in ipso beneficio uestro tanta magnitudo est, ut eam complecti oratione non possim: tum in studijs uestris tanta animorum declarata est uoluntas, ut non solum calamitatem mihi detraxisse, sed etiam dignitatem auxisse uideamini. non enim pro meo reditu, ut pro P. Popilij, nobilissimi hominis, adolescentes filij, & multi præterea cognati atque affines deprecati sunt; non, ut pro Q. Metello, clarissimo uiro, iam spectata ætate filius; non L. Dalmaticus consularis, summa auctoritate uir; non Q. Metellus censorius, non eorum liberi; non Q. Metellus Nepos, qui tum consulatum petebat; non sororum filij Luculli, Seruilij, Scipiones: permulti enim tum Metelli, aut Metellarum liberi pro Q. Metelli reditu uobis, ac patribus uestris supplicauerunt. quòd si ipsius summa dignitas, maximeq; res gestæ

non satis ualerent, tamen filij pietas, propinquorum preces, adolescentium squalor, maiorum natu lacrymæ populum R. mouere potuerunt. nam C. Marij, qui post illos ueteres clarissimos consulares, uestra patrumq; memoria, tertius ante me consularijs subijt indignissimam fortunam præstantissima sua gloria, dissimilis fuit ratio: non enim ille deprecatione redijt, sed in dissensu ciuium, exercitu se armisq; reuocauit. me autem, nudum à propinquis, nulla cognatione munitum, nullo armorum ac tumultus metu, C. Pisonis generi mei diuina quædam & inaudita auctoritas, atque uirtus, fratrisq; mei miserrimi, atque optimi quotidianæ lacrymæ, sordesq; lugubres à uobis deprecatæ sunt. frater erat unus, qui suo squalore uestros oculos inflecteret; qui suo fletu desiderium mei memoriamq; renouaret; qui statuerat Quirites, si uos me sibi non reddidissetis, eandem subire fortunam; & tanto in me amore extitit, ut negaret fas esse non modo domicilio, sed ne sepulcro quidem se à me esse seiunctum. pro me præsente senatus, hominumq; præterea uiginti millia uestem mutauerunt: pro eodem me absente unius squalorem sordesq; uidistis. unus hic, qui domi, qui in foro posset esse, mihi pietate filius inuentus est, beneficio parens, amore, idem qui semper fuit, frater. nam coniugis miseræ squalor & luctus, atque optimæ filiæ mœror assiduus, filijq; parui desiderium mei, lacrymæq; pueriles aut itineribus necessarijs, aut magna parte tectis, ac tenebris continebantur. quare hoc maius est uestrum in nos promeritum, quòd non multitudini propinquorum, sed nobismet ipsis nos reddidistis. sed quemadmodum

propinqui, quos ego parare non potui, mihi ad depre=candam calamitatem meam non affuerunt: sic, illud quod mea uirtus præstare debuit, adiutores, auctores, hortatoresq́; ad me restituendum ita multi fuerunt, ut longe superiores omnes hac dignitate copiaq́; supera=rem. nunquam de P. Popilio, clarissimo, atque fortissi=mo uiro; nunquam de Q. Metello, nobilissimo & con=stantissimo ciue; nunquam de C. Mario, custode ciui-tatis, atque imperij uestri, in senatu mentio facta est. tribunicijs superiores illi rogationibus, nulla auctorita=te senatus sunt restituti; Marius uero non modo non à senatu, sed etiam oppresso senatu est restitutus: nec rerum gestarum memoria in reditu C. Marij, sed exer=citus, atque arma ualuerunt: at de me, ut ualeret, semper senatus flagitauit; ut aliquando perficeretur, cum primum licuit, frequentia atque auctoritate per=fecit. nullus in eorum reditu motus municipiorum, & coloniarum factus est: at me in patriam ter suis decre=tis Italia cuncta reuocauit. illi, inimicis interfectis, ma=gna ciuium cæde facta, reducti sunt: ego ijs, à quibus eiectus sum, prouincias obtinentibus, inimico autem o=ptimo uiro, & mitissimo, altero consule referente, redu=ctus sum, cum is inimicus, qui ad meam perniciem uo=cem suam communibus hostibus præbuisset, spiritu dun taxat uiueret, re quidem infra omnes mortuos aman=datus esset. nũquam de Popilio L. Opimius, fortissimus consul, nunquam de Q. Metello, non modo C. Marius, qui erat inimicus, sed ne is quidem, qui secutus est, M. Antonius, homo eloquentissimus, cum A. Albino collega senatum aut populum est cohortatus. at pro me supe=

riores consules semper, ut referrent, efflagitati sunt: sed ueriti sunt, ne gratiæ causa facere uiderentur, quòd alter mihi affinis erat, alterius causam capitis receperam: qui prouinciarum fœdere irretiti, totum illum annum, querelas senatus, luctum bonorum, Italiæ gemitum pertulerunt. calendis uero Ian. posteaquam orba resp. consulis fidem, tanquam legitimi tutoris implorauit, P. Lentulus, consul, parens, deus, salus nostræ uitæ, fortunæ, memoriæ, nominis, simul ac de solenni religione retulit, nihil humanarum rerum sibi prius, quàm de me, agendum iudicauit. atque eo die confecta res esset, nisi is tribunus pl. quem egò maximis beneficijs quæstorem consul ornaueram, cum & cunctus ordo, & multi eum summi uiri orarent, & Cn. Oppius socer, optimus uir, ad pedes eius flens iaceret, noctem sibi ad deliberandum postulasset: quæ deliberatio non in reddenda, quemadmodum non nulli arbitrabantur, sed, ut patefactum est, in augenda mercede consumpta est. postea res acta est in senatu alia nulla: & cum uarijs rationibus impediretur, uoluntate tamen perspecta senatus, causa ad uos mense Ian. deferebatur. hic tantum interfuit inter me, & inimicos meos. ego, cum homines in tribunali Aurelio palam conscribi, centuriariq; uidissem; cum intelligerem ueteres ad spem cædis Catilinæ copias esse reuocatas; cum uiderem ex ea parte homines, cuius partis nos uel principes numerabamur, partim quòd mihi inuiderent, partim quòd sibi timerent, aut proditores esse, aut desertores salutis meæ; cum duo consules empti pactione prouinciarum, auctores se inimicis reip. tradidissent; cum egestatem,

auaritiam, libidines suas uiderent expleri non posse, nisi me constrictum domesticis hostibus dedidissent; cum senatus equitesq́; R. flere pro me, ac mutata ueste uobis supplicare, edictis atque imperijs uetarentur; cum omnium prouinciarum pactiones, cum omnia cum omnibus fœdera, reconciliationes gratiarum sanguine meo sancirentur; cum omnes boni non recusarent, quin uel pro me, uel mecum perirent: armis decertare pro mea salute nolui; quòd & uincere et uinci luctuosum reip. fore putaui. at inimici mei, mense Ian. cum de me ageretur, corporibus ciuium trucidatis, flumine sanguinis meum reditum intercludendum putauerunt. itaque cum ego abfui, eam remp. habuistis, ut æque me, atque illam restituendam putaretis. ego autem, in qua ciuitate nihil ualeret senatus, omnis esset impunitas, nulla iudicia, uis & ferrum in foro uersarentur, cum priuati se parietum præsidio, non legum tuerentur, tribuni pl. uobis inspectantibus uulnerarentur, ad magistratuum domos cum ferro & facibus iretur, consulis fasces frangerentur, deorum immortalium templa incenderentur, remp. nullam esse putaui: itaque neque rep. exterminata, mihi locum in hac urbe esse duxi; nec, si illa restitueretur, dubitaui, quin me secum ipsa reduceret. an ego, cum mihi esset exploratissimum, P. Lentulum proximo anno consulem futurum, qui, illis ipsis reip. periculosissimis temporibus, ædilis curulis, me consule, omnium meorum consiliorum particeps, periculorumq́; socius fuisset; dubitarem, quin is me confectum consularibus uulneribus, consulari medicina ad salutem reduceret? hoc duce, collega autem eius, clemen-

tissimo atque optimo uiro, primo non aduersante, post etiam adiuuante, reliqui magistratus pene omnes fuerunt defensores salutis meæ: ex quibus excellenti animo, uirtute, auctoritate, præsidio T. Annius et P. Sextius, præstanti in me beneuolentia, & diuino studio extiterunt. eodemq; P. Lentulo auctore, & pariter referente collega, frequentissimus senatus, uno dissentiente, nullo intercedente, dignitatem meam, quibus potuit uerbis amplissimis, ornauit, salutem uobis, municipijs, colonijsq; omnibus commendauit. ita me nudum á propinquis, nulla cognatione munitum consules, prætores, tribuni plebis, senatus, Italia cuncta semper à uobis deprecata est: denique omnes, qui uestris maximis beneficijs honoribusq; sunt ornati, producti ad uos ab eodem, non solum ad me conseruandum uos cohortati sunt, sed etiam rerum mearum gestarum auctores, testes, laudatoresq; fuerunt. quorum princeps ad cohortandum uos, & ad rogandos fuit Cn. Pompeius, uir omnium, qui sunt, fuerunt, erunt, uirtute, sapientia, ac gloria princeps. qui mihi unus uni priuato amico eadem omnia dedit, quæ uniuersæ reip. salutem, otium, dignitatem. cuius oratio fuit, quemadmodum accepi, tripartita. primum uos docuit, meis consilijs remp. esse seruatam; causamq; meam cum communi salute coniunxit; hortatusq; est, ut auctoritatem senatus, statum ciuitatis, fortunas ciuis bene meriti defenderetis: tum in perorando posuit, uos rogari à senatu, rogari ab equitibus R. rogari ab Italia cuncta: denique ipse ad extremum pro mea uos salute non rogauit solum, uerum etiam obsecrauit. huic ego homini Quirites tantum debeo,

quantum hominem homini debere uix fas est. huius consilia, P. Lentuli sententiam, senatus auctoritatem uos secuti, in eo me loco, in quo uestris beneficijs fueram, ijsdem centurijs, quibus collocaratis, reposuistis. eodem tempore audistis eodem ex loco summos uiros, ornatissimos atque amplissimos homines, principes ciuitatis, omnes consulares, omnes prætorios eadem dicere, ut omnium testimonio, per me unum remp. conseruatam esse, constaret. itaque cum P. Seruilius, grauissimus uir, & ornatissimus ciuis, dixisset, opera mea remp. incolumem magistratibus deinceps traditam, dixerunt in eandem sententiam cæteri. sed audistis eo tempore clarissimi uiri non solum auctoritatem, sed etiam testimonium, L. Gellij: qui, quia suam classem attentatam magno cum suo periculo pene sensit, dixit in concione uestra, si ego consul, cum fui, non fuissem, remp. funditus interituram fuisse. En ego tot testimonijs Quirites, hac auctoritate senatus, tanta consensione Italiæ, tanto studio bonorum omnium, agente P. Lentulo, consentientibus cæteris magistratibus, deprecante Cn. Pompeio, omnibus hominibus fauentibus, dijs denique immortalibus frugum ubertate, copia, uilitate reditum meum comprobantibus, mihi, meis, reip. restitutus, tantum uobis, quantum facere possum, Quirites pollicebor: primum, qua sanctissimi homines pietate erga deos immortales esse solent, eadem me erga populum R. semper fore, numenq; uestrum æque mihi graue, & sanctum, ac deorum immortalium, in omni uita futurum: deinde, quoniam me in ciuitatem respub. ipsa reduxit, nullo me loco reip. defuturum. quòd si quis

existimat, me aut uoluntate esse mutata, aut debilitata uirtute, aut animo fracto, uehementer errat. mihi quod potuit uis, & iniuria, & sceleratorum hominum furor detrahere, eripuit, abstulit, dissipauit: quod uiro forti adimi non potest, id manet & permanebit. uidi ego fortissimum uirum, municipem meum, C. Marium, quoniam nobis quasi aliqua fatali necessitate nō solum cum ijs, qui hæc delere uoluissent, sed etiam cum fortuna belligerandum fuit: eum tamen uidi, cum esset summa senectute, non modo non infracto animo propter magnitudinem calamitatis, sed confirmato atque renouato. quem egomet dicere audiui, tum se fuisse miserum, cum careret patria, quam obsidione liberauisset; cum sua bona possideri ab inimicis, ac diripi audiret; cum adolescentem filium uideret eiusdem socium calamitatis; cum in paludibus demersus, concursu ac misericordia Minturnensium corpus ac uitam suam conseruasset; cum parua nauicula traiectus in Africam, quibus regna ipse dederat, ad eos inops, supplexq; uenisset. recuperata uero sua dignitate, se non commissurum, ut, cum ea, quæ amiserat, sibi restituta essent, uirtutem animi non haberet, quam nunquam perdidisset. sed hoc inter me, atque illum interest; quòd ille, qua re plurimum potuit, ea ipsa re inimicos suos ultus est, armis; ego, qua consueui, utar pietate; quoniam illi arti in bello, ac seditione locus est; huic in pace, atque otio: quodq; ille animo irato nihil, nisi de inimicis ulciscendis, agebat; ego de ipsis inimicis tantum, quantum mihi resp. permittet, cogitabo. denique Quirites, quoniam me quatuor omnino gene-

ra hominum uiolarunt; unum eorum, qui odio reip. quòd eam ipsis inuitis conseruaram, mihi inimicissimi fuerunt; alterum, qui per simulationem amicitiæ nefarie prodiderunt; tertium, qui, cum, propter inertiam suam eadem assequi non possent, inuiderent laudi, & dignitati meæ; quartum, qui, cum custodes reip. esse debuerunt, salutem meam, statum ciuitatis, dignitatem eius imperij, quod erat penes ipsos, uendiderunt: sic ulciscar genera singula, quemadmodum à quibusque sum prouocatus; malos ciues, remp. bene gerendo; perfidos amicos, nihil credendo, atque omnia cauendo; inuidos, uirtuti & gloriæ seruiendo; mercatores prouinciarum, reuocando domum, atque ab ijs prouinciarum rationem repetendo. quanquam mihi maiori curæ est, quemadmodum quidem uobis, qui de me estis optime meriti, gratiam referam, quàm quemadmodum inimicorum iniurias, crudelitatemq; persequar. etenim ulciscendæ iniuriæ facilior ratio est, quàm beneficij remunerandi; propterea quòd superiorem esse contra improbos, minus est negotij, quàm bonis exæquari: tum etiam nec tam necessarium quidem est, male meritis, quàm optime meritis, referre quod debeas. odium uel precibus mitigari potest, uel temporibus reip. communiq; utilitate deponi, uel difficultate ulciscendi teneri, uel uetustate sedari: bene meritos quin colas, nec exorari fas est, neque id reip. repetere utcunque necesse est, neque est excusatio difficultatis, neque æquum est tempore & die memoriam beneficij definire. postremo, qui in ulciscendo remissior fuit, mox aperte laudatur: at grauissime uituperatur, qui in tantis beneficijs,

quanta uos in me contulistis, remunerandis est tardior; neque solum ingratus, quod ipsum graue est, uerum etiam impius appelletur necesse est. atque in officio persoluendo dissimilis est ratio, & pecunia debita: propterea quòd pecuniam, qui retinet, non dissoluit; qui reddidit, non habet: gratiam &, qui retulit, habet; et, qui habet, dissoluit. quapropter memoriam uestri beneficij colam beneuolentia sempiterna, non solum dum anima superabo mea, sed etiam cum mortuo monimenta uestri in me beneficij permanebunt. in referenda autem gratia hoc uobis repromitto, semperq; præstabo, mihi neque in consilijs de rep. capiundis diligentiam, neque in periculis à rep. propulsandis animum, neque in sententia simpliciter referenda fidem, neque in hominum uoluntatibus pro rep. lædendis libertatem, nec in perferendo labore industriam, nec in uestris commodis augendis gratam animi beneuolentiam defuturam. atque hæc cura Quirites erit infixa animo meo sempiterna, ut cum uobis, qui apud me deorum immortalium uim & numen tenetis, tum posteris uestris, cunctisq; gentibus dignissimus ea ciuitate uidear, quæ suam dignitatem non posse tenere se, nisi me recuperasset, cunctis suffragijs iudicauit.

POST REDITVM IN SENATV, ORATIO XXVIII.

S I patres conſcripti pro ueſtris immortalibus in me, fratremq́; meum, liberosq́; noſtros meritis parum uobis cumulate gratias egero, quæſo, obteſtorq́;, ne meæ naturæ potius, quàm magnitudini ueſtrorum beneficiorum id tribuendum putetis. quæ enim tanta poteſt exiſtere ubertas ingenij, quæ tanta dicendi copia, quod tam diuinum atque incredibile genus orationis, quo quiſquam poſſit ueſtra in nos uniuerſa promerita, non dicam complecti orando, ſed percenſere numerando? qui mihi fratrem optatiſſimum, me fratri amantiſſimo, liberis noſtris parentes, nobis liberos, qui dignitatem, qui ordinem, qui fortunas, qui ampliſſimam remp. qui patriam, qua nihil poteſt eſſe iucundius, qui denique noſmet ipſos nobis reddidiſtis. quòd ſi parentes cariſſimos habere debemus, quòd ab ijs nobis uita, patrimonium, libertas, ciuitas tradita eſt; ſi deos immortales, quorum beneficio & hæc tenuimus, & cæteris rebus aucti ſumus; ſi populum R. cuius honoribus in ampliſſimo conſilio, & in altiſſimo gradu dignitatis, atque in hac omnium terrarum arce collocati ſumus; ſi hunc ipſum ordinem, à quo ſæpe magnificentiſſimis decretis ſumus honeſtati: immenſum quiddam & infinitum eſt, quod uobis debeamus; qui ueſtro ſingulari ſtudio atque conſenſu parentum beneficia, deorum immortalium munera, populi Romani honores, ueſtra de me mul-

ta iudicia, nobis omnia uno tempore reddidistis; ut, cum multa uobis, magna populo R. innumerabilia parentibus, omnia dijs immortalibus debeamus, quòd hæc antea singula per illos habuerimus, nunc uniuersa per uos recuperauerimus. itaque P. C. quod ne optandum quidem est homini, immortalitatem quandam per uos adepti uidemur: quod enim tempus erit unquam, quo uestrorum in nos beneficiorum memoria, ac fama moriatur, qui illo ipso tempore, cum ui, ferro, metu, minis obsessi teneremini, non multo post discessum meum uniuersi me reuocauistis, referente L. Mummio, fortissimo, atque optimo uiro? quem habuit ille pestifer annus & maxime fidelem, & minime timidum, si dimicare placuisset, defensorem salutis meæ. posteaquam uobis potestas decernendi non est permissa per eum tribunum pl. qui cum per se remp. lacerare non posset, sub alieno scelere deleuit: nunquam de me siluistis, nunquam meam salutem non ab ijs consulibus, qui uendiderant, flagitauistis, itaque uestro studio, atque auctoritate perfectum est, ut ille ipse annus, quem ego mihi, quàm patriæ, malueram esse fatalem, octo tribunos haberet, qui promulgarent de salute mea, & ad uos sæpenumero referrent. nam consules modesti, legumq; metuẽtes, impediebãtur lege, non ea quæ de me, sed ea quæ de ipsis lata erat, cum meus inimicus promulgauit, ut, si reuixissent ij, qui hæc pene delerunt, tum ego redirem. quo facto utrunque confessus est, & se illorum uitam desiderare, & magno in periculo remp. futuram, si aut hostes atque interfectores reip. reuixissent, aut ego non reuertissem. itaque illo ipso

anno, cum ego cessissem; princeps autem ciuitatis, non legum præsidio, sed parietum, uitam suam tueretur; resp. sine consulibus esset; neque solum parentibus perpetuis, uerum etiam tutoribus annuis esset orbata; sententias dicere prohiberemini; caput meæ proscriptionis recitaretur: nunquam dubitastis meam salutem cum communi salute coniungere. postea uero quàm singulari & præstantissima uirtute P. Lentuli consulis ex superioris anni caligine & tenebris lucem in rep. calendis Ian. respicere cœpistis; cum Q. Metelli, nobilissimi hominis, atque optimi uiri, summa dignitas, cum prætorum, tribunorum pl. pene omnium uirtus, & fides reip. subuenisset; cum uirtute, gloria, rebus gestis, Cn. Pompeius, omnium gentium, omnium seculorum, omnis memoriæ facile princeps, tuto se in senatum uenire arbitraretur: tantus uester consensus de salute mea fuit, ut, licet corpus abesset meum, dignitas iam in patriam reuertisset. quo quidem mense, quid inter me et meos inimicos interesset, existimare potuistis. ego meam salutem deserui, ne propter me ciuium uulneribus resp. cruentaretur: illi meum reditum non populi R. suffragijs, sed flumine sanguinis intercludendum putauerunt. itaque postea nihil uos ciuibus, nihil socijs, nihil regibus respondistis: nihil iudices sententijs, nihil populus suffragijs, nihil hic ordo auctoritate declarauit: mutum forum, elinguem curiam, tacitam & fractam ciuitatem uidebatis. quo quidem tempore, cum is excessisset, qui cædi & flammæ uobis auctoribus restiterat, cum ferro & facibus homines tota urbe uolitantes, magistratuum tecta oppugnata, deorum

templa inflammata, summi uiri & clarissimi consulis fasces fractos, fortissimi atque optimi uiri tribuni pl. sanctissimum corpus non solum tactum, ac uiolatum manu, sed uulneratum ferro, confectumq́; uidistis. qua strage non nulli permoti magistratus, partim metu mortis, partim desperatione reip. paululum à mea causa recesserunt: reliqui fuerunt, quos neque terror, nec uis, nec spes, nec metus, nec promissa, nec minæ, nec tela, nec faces à uestra auctoritate, à populi R. *dignitate, à mea salute depellerent. princeps* P. *Lentulus, parens ac deus nostræ uitæ, fortunæ, memoriæ, nominis, hoc specimen uirtutis, hoc indicium animi, hoc lumen consulatus sui fore putauit, si me mihi, si meis, si uobis, si reip. reddidisset. qui, ut est designatus, nunquam dubitauit sententiam de salute mea se et rep. dignam dicere. cum à tribuno pl. uetaretur; cum præclarum caput recitaretur, ne quis ad uos referret, ne quis decerneret, ne disputaret, ne loqueretur, ne pedibus iret, ne scribendo adesset: totam illam clausulam, ut ante dixi, proscriptionem, non legem, putauit, qua ciuis optime de rep. meritus, nominatim, sine iudicio, una cum senatu reip. esset ereptus. ut uero iniit magistratum, non dicam quid egerit prius, sed quid omnino egit aliud, nisi ut, me conseruato, uestram in posterum dignitatem auctoritatemq́; sanciret? dii immortales, quantum mihi beneficium dedisse uidemini, quòd hoc anno* P. *Lentulus consul fuit: quanto maius dedissetis, si superiore anno fuisset. nec enim eguissem medicina consulari, nisi consulari uulnere concidissem. audieram ex sapientissimo homine, atque optimo ciue, & uiro,* Q. *Catulo,*

non sæpe unum consulem improbum, duos uero nunquam, excepto illo Cinnano tempore, fuisse. quare meam causam semper fore firmissimam dicere solebat, dum uel unus in rep. esset consul. quod uere dixerat, si illud de duobus consulibus, quod ante in rep. non fuerat, perenne ac proprium manere potuisset. quod si Q. Metellus illo tempore consul fuisset unicus, dubitatis, quo animo fuerit in me conseruando futurus, cum in restituendo auctorem fuisse adscriptoremq; uideatis? sed fuerunt duo consules, quorum mentes angustæ, humiles, prauæ, oppletæ tenebris, ac sordibus, nomen ipsum consulatus, splendorem illius honoris, magnitudinem tanti imperij nec intueri, nec sustinere, nec capere potuerunt; non consules, sed mercatores prouinciarum, ac uenditores uestræ dignitatis. quorum alter à me Catilinam amatorem suum, multis audientibus, alter Cethegum consobrinum suum reposcebat: qui me, duo sceleratissimi post hominum memoriam non consules, sed latrones, non modo deseruerunt, in causa præsertim publica, & consulari, sed prodiderunt, oppugnarunt, omni auxilio non solum suo, sed etiam uestro, cæterorumq; ordinum spoliatum esse uoluerunt. quorum alter tamen neque me, neque quenquam fefellit. quis enim ullam ullius boni spem haberet in eo, cuius primum tempus ætatis palam fuisset ad omnes libidines diuulgatum? qui ne à sanctissima quidem parte corporis potuisset hominum impuram intemperantiam propulsare? qui, cum suam rem non minus strenue, quàm postea publicam, confecisset, egestatem, & luxuriam domestico lenocinio sustentauit? qui nisi

in aram tribunatus confugisset, neque uim prætoris, nec multitudinem creditorum, nec bonorum proscriptionem effugere potuisset? quo in magistratu nisi rogationem de piratico bello tulisset, profecto & egestate, & improbitate coactus piraticam ipse fecisset, ac minore quidem cum reip. detrimento, quàm quòd intra mœnia nefarius hostis, prædoq; uersatus est. quo inspectante, ac sedente, legem tribunus pl. tulit, ne auspicijs obtemperaretur, ne obnunciare concilio, aut comitijs, ne legi intercedere liceret, ut lex Aelia, & Fusia ne ualerent, quæ nostri maiores certissima subsidia reip. contra tribunicios furores esse uoluerunt. idemq; postea, cum innumerabilis multitudo bonorum de Capitolio supplex ad eum sordidata uenisset; cumq; adolescentes nobilissimi, cunctiq; equites R. se ad lenonis impurissimi pedes abiecissent: quo uultu cincinnatus ganeo non solum ciuium lacrymas, uerum etiam patriæ preces repudiauit? neque eo contentus fuit, sed etiam in concionem ascendit, eaq; dixit, quæ, si eius uir Catilina reuixisset, dicere non esset ausus: se Nonarum Dec. quæ me consule fuissent, cliuiq; Capitolini pœnas ab equitibus R. esse repetiturum: neque solum id dixit, sed, quos ei commodum fuit, compellauit: L. uero Lamiam, equitem R. præstanti dignitate hominem, & saluti meæ pro familiaritate, reip. pro fortunis suis amicissimum, consul imperiosus exire urbe iussit: et, cum uos uestem mutandam censuissetis, cunctiq; mutassetis, atque idem omnes boni iam ante fecissent, ille unguentis oblitus, cum toga prætexta, quam omnes prætores, ædilesq; tum abiecerant, irrisit squalorem uestrum, & luctum grauis-

ſimæ ciuitatis; fecitq́;, quod nemo unquam tyrannus; ut, quo minus occulte ueſtrum malum gemeretis, nihil diceret; ne aperte incommoda patriæ lugeretis, ediceret. cum uero in circo Flaminio non à tribuno pl. conſul in concionem, ſed à latrone archipirata productus eſſet: primum proceſſit, qua auctoritate uir? uini, ſomni, ſtupri plenus, madenti coma, compoſito capillo, grauibus oculis, fluentibus buccis, preſſa uoce, & temulenta: quòd in ciues indemnatos eſſet animaduerſum, id ſibi dixit, grauis auctor, uehementiſſime diſplicere. ubi nobis hæc auctoritas tandiu tanta latuit? cur in luſtris, & helluationibus huius calamiſtrati ſaltatoris tam eximia uirtus tandiu ceſſauit? nam ille alter Ceſoninus Caluentius ab adoleſcentia uerſatus eſt in foro, cum eum, præter ſimulatā uerſutamq́; triſtitiam, nulla res commendaret, non conſulis ſtudium, non diſcendi initia rei militaris, non cognoſcendorum hominum, non liberalitas. quem præteriens cum incultum, horridum, mœſtumq́; uidiſſes, etiam ſi agreſtem, & inhumanum exiſtimares, tamen libidinoſum, & perditum non dubitares. cum hoc homine, aut cum ſtipite Aethiope, ſi in foro conſtitiſſes, nihil crederes intereſſe: ſine ſenſu, ſine ſapore, elinguem, tardum, inhumanum, neglectum, Cappadocem modo abreptum de grege uenalium diceres. idem domi quàm libidinoſus, quàm impurus, quàm intemperans, non ianua receptis, ſed pſeudothyro intromiſſis uoluptatibus? cum uero etiam literas ſtudere incipit, et helluo immanis cum Græculis philoſophari; tum eſt Epicureus, nō penitus illi diſciplinæ, quæcunque eſt, deditus, ſed captus uno uerbo uoluptatis. habet

autem magistros non ex istis ineptis, qui dies totos de officio ac de uirtute disserunt, qui ad laborem, ad industriam, ad pericula pro patria subeunda adhortantur; sed eos, qui disputent horam nullam uacuam uoluptate esse debere, in omni parte corporis semper oportere ali quod gaudiũ delectationemq́; uersari. his utitur quasi præfectis libidinum suarum: hi uoluptates omnes uestigant, atque odorantur: hi sunt conditores, instructoresq́; conuiuij: ijdem expendunt, atque æstimant uoluptates, sententiamq́; dicunt, & iudicant, quantum cuique libidini tribuendum esse uideatur: horum ille artibus eruditus, ita contempsit hanc prudentissimam ciuitatem, ut omnes suas libidines, omnia flagitia latere posse arbitraretur, si modo uultum importunum in forum detulisset. is non me, quanquam equidem non cognoram eum propter Pisonum affinitatem, quem longe hinc ab hoc genere cognatio materna transalpini sanguinis abstulisset, sed uos populumq́; R. non consilio, neque eloquentia, quod in multis sæpe accidit, sed rugis, supercilioq́; decepit. L. Piso tu'ne ausus es isto oculo, non dicam isto animo; ista fronte, non uita; tanto supercilio, non enim possum dicere tantis rebus gestis, cum Gabinio consociare consilia pestis meæ? non te illius unguentorum odor, non uini anhelitus, non frons calamistri notata uestigijs in eam cognitionem adducebat, ut, cum illius re similis fuisses, frontis tibi integumento ad occultanda tanta flagitia diutius uti non liceret? cum hoc coire ausus es, ut consularem dignitatem, ut reip. statum, ut senatus auctoritatem, ut ciuis optime meriti fortunas prouinciarum fœdere addiceres? te con

ſule, tuis edictis, & imperijs ſenatui populoq; R. non eſt licitum non modo ſententijs atque auctoritate ſua, ſed ne luctu quidem, ac ueſtitu reip. ſubuenire. Capuǽne te putabas, in qua urbe domicilium quondam ſuperbiæ fuit, conſulem eſſe, ſicut eras eo tempore, an Romæ, in qua ciuitate omnes ante uos conſules ſenatui paruerunt? tu es auſus in circo Flaminio productus cum tuo illo pari dicere, te ſemper miſericordem fuiſſe? quo uerbo ſenatum atque omnes bonos tum, cum à patria peſtem expellerent, crudeles demonſtrabas fuiſſe. tu miſericors me affinem tuum, quem comitijs prærogatiuæ primum cuſtodem præfeceras, quem Calendis Ian. tertio loco ſententiam rogaras, conſtrictum inimicis reip. tradidiſti: tu meum generum, propinquum tuum, tu affinem tuam, meam filiam, ſuperbiſſimis, & crudeliſſimis uerbis à genibus tuis repuliſti: idemq; tu clementia ac miſericordia ſingulari, cum ego una cum rep. non tribunicio ſed conſulari ictu concidiſſem, tanto ſcelere, tantáq; intemperantia fuiſti, ut ne unam quidem horam intereſſe paterere inter meam peſtem, & tuam prædam, ſaltem dum conticeſceret illa lamentatio, & gemitus urbis. non dum palam factum erat concidiſſe remp. cum tibi arbitria funeris ſoluebantur: uno eodemq; tempore domus mea diripiebatur, ardebat; bona ad uicinum conſulem de Palatio, de Tuſculano ad item uicinum alterum conſulem deferebantur: cum, iiſdem operis ſuffragium ferentibus, eodem gladiatore latore, uacuo non modo à bonis, ſed etiam à liberis, atque inani foro, ignaro populo R. quid ageretur, ſenatu uero oppreſſo, & afflicto, duobus impijs

nefarijsq; consulibus ærarium prouinciæ, legiones, imperia donabantur. horum consulum ruinas uos consules uestra uirtute fulsistis, summa tribunorum pl. prætorumq; fide, & diligentia subleuati. quid ego de præstantissimo uiro T. Annio dicam? aut quis de tali ciue satis digne unquam loquetur? qui cum uideret, sceleratū ciuem, aut domesticum potius hostem, si legibus uti liceret, iudicio esse frangendum; sin ipsa iudicia uis impediret, ac tolleret, audaciam uirtute, furorem fortitudine, temeritatem consilio, manum manu, uim ui esse superandam: primo de ui postulauit: posteaquam ab eodem iudicia sublata esse uidit, ne ille omnia ui posset efficere, curauit: qui docuit neque tecta, neque templa, neque forum, neque curiam sine summa uirtute, ac maximis opibus, & copijs ab intestino latrocinio posse defendi: qui primus post meum discessum metum bonis, timorem huic ordini, seruitutem depulit ciuitati. quam rationem pari uirtute, animo, fide P. Sextius secutus, pro mea salute, pro uestra auctoritate, pro statu ciuitatis nullas sibi inimicitias, nullam uim, nullos impetus, nullum uitæ discrimen uitandum unquam putauit: qui causam senatus exagitatam concionibus improborum, sic sua diligentia multitudini commendauit, ut nihil tam populare, quàm uestrum nomen, nihil tam omnibus carum aliquando, quàm uestra auctoritas uideretur: qui me cum omnibus rebus, quibus tribunus pl. potuit, defendit, tum reliquis officijs iuxta, ac si meus frater esset, sustentauit: cuius ego clientibus, libertis, familia, copijs, literis ita sum sustentatus, ut meæ calamitatis nō adiutor

ſolum, uerum etiã ſocius uideretur. iam cæterorum officia ſtudiaq; uidiſtis: quàm cupidus mei C. Seſtilius, quàm ſtudioſus ueſtri, quàm non uarius fuerit in cauſa. quid M. Cuſpius? cui ego ipſi, parenti, fratriq; eius ſentio quantum debeam: qui, cum à me uoluntas eorum in priuato iudicio eſſet offenſa, publici mei beneficij memoria priuatam offenſionem obliterauerunt. iam T. Fadius, qui mihi quæſtor fuit; M. Curtius, cuius ego patri quæſtor fui, ſtudio, amore, animo huic neceſſitudini non defuerunt. multa de me C. Meſſinius et amicitiæ, & reip. cauſa dixit: legem ſeparatim initio de ſalute mea promulgauit. Q. Fabricius ſi, quæ de me agere conatus eſt, ea contra uim, & ferrum perficere potuiſſet, menſe Ianuario noſtrum ſtatum recuperaſſemus: quem ad ſalutem meam uoluntas impulit, uis retardauit, auctoritas ueſtra reuocauit. iam uero prætores quo animo in me fuerint, uos exiſtimare potuiſtis, cum L. Cæcilius priuatim me ſuis omnibus copijs ſtuduerit ſuſtentare, publice promulgarit de ſalute mea cum collegis pene omnibus, direptoribus autem meorum bonorum in ius adeundi poteſtatem non fecerit. M. autem Calidius, ſtatim deſignatus, ſententia ſua, quàm eſſet cara ſibi mea ſalus, declarauit. omnia officia C. Septimij, Q. Valerij, P. Craſſi, Sex. Quintilij, C. Cornuti ſumma & in me, & in remp. conſtiterunt. quæ cum libenter commemoro, tum non inuitus non nullorũ in me nefarie commiſſa prætereo. non eſt mei temporis, iniurias meminiſſe: quas ego, etiam ſi ulciſci poſſem, tamen obliuiſci mallem. aliò transferenda mea tota uita eſt, ut bene de me me-

ritis referam gratiam, cum apertis hostibus bellum geram, timidis amicis ignoscam, proditores meos non indicem: dolorem profectionis meæ reditus dignitate consoler. quòd si mihi nullum aliud esset officium in omni uita reliquum, nisi ut erga duces ipsos, & principes, atque auctores salutis meæ satis gratus iudicarer: tamen exiguum reliquæ uitæ tempus non modo ad referendam, uerum etiam ad commemorandam gratiam mihi relictũ putarem. quando enim ego huic homini ac liberis eius, quando omnes mei gratiam referent? quæ memoria, quæ uis ingenij, quæ magnitudo obseruantiæ tot tantisq; beneficijs respondere poterit? qui mihi primus afflicto & iacenti consularem fidem, dexteramq́; porrexit: qui me à morte ad uitam, à desperatione ad spem, ab exitio ad salutem reuocauit: qui tanto amore in me, studio in remp. fuit, ut excogitaret, quemadmodum calamitatem meam non modo leuaret, sed etiam honestaret. quid enim magnificentius, quid præclarius mihi accidere potuit, quàm, quod illo petente uos decreuistis, ut cuncti ex omni Italia, qui remp. saluam uellent, ad me unum, hominem fractum & prope dissipatum, restituendum, & defendendum uenirent? ut, qua uoce à te Romule post Romã conditam consul usus esset pro uniuersa rep. apud eos solum, qui eius uocem exaudire possent, eadem uoce senatus omnibus agris, uicis, atque oppidis ciues, totamq́; Italiam ad unius salutem defendendam excitaret. quid ego gloriosius meis posteris potui relinquere, quàm hoc, senatum iudicasse, qui ciuis me non defendisset, eum remp. saluam noluisse? itaque tantum uestra auctori-

tas, tantum eximia consulis dignitas ualuit, ut omne is flagitium se committere putaret, si quis non ueniret. idemq; consul, cum illa incredibilis multitudo Romam, & pene Italia ipsa uenisset, uos frequentissimos in Capitolium conuocauit. quo tempore quantam uim uera bonitas haberet, aut uera nobilitas, intelligere potuistis: nam Q. Metellus, & inimicus, & frater inimici, perspecta uestra uoluntate, omnia priuata odia deposuit: quem P. Seruilius, uir cum clarissimus, tum uero optimus, mihiq; amicissimus, & auctoritatis, et orationis suæ diuina quadam grauitate ad sui generis, communisq; sanguinis facta uirtutesq; reuocauit; ut haberet in consilio et fratrẽ ab inferis socium rerũ mearum & omnes Metellos, præstantissimos ciues, pene ex Acheronte excitatos; in quibus Numidicum illum, cuius quondam de patria discessus honestus ipsi, bonis omnibus tamen luctuosus uisus est. itaque fuit is non modo salutis defensor, qui ante hoc unum beneficium fuerat inimicus, uerum etiã adscriptor dignitatis meæ. quo quidem die cum CCCCX senatores essetis, magistratusq; omnes adessent, dissensit unus, is qui sua lege coniuratos etiam ab inferis excitandos putarat. atque illo die, quo remp. meis consilijs conseruatam grauissimis uerbis & plurimis iudicassetis, idem consul curauit, ut eadem à principibus ciuitatis in concione postero die dicerentur: cum quidem ipse egit ornatissime causam meam, perfecitq;, astante, atque audiente Italia tota, ut nemo cuiusquam conducti, aut perditi uocem acerbam, atque inimicam bonis posset audire. ad hæc non modo adiumenta salutis, sed etiam ornamen=

ta dignitatis meæ reliqua uos ijdem addidistis: decreuistis, ne quis ulla ratione rem impediret; qui impedisset, grauiter molesteq; laturos; illum contra remp. salutemq; bonorum, concordiamq; ciuium facturum; & ut ad uos ea statim referrentur: meq; etiam, si diutius calumniarentur, redire iussistis. quid? ut agerentur gratiæ, qui è municipijs uenissent. quid? ut ad illam diem, res cum redissent rogarentur, ut pari studio conuenirent. quid denique illo die, quem P. Lentulus mihi, fratriq; meo, liberisq; nostris natalem constituit, non modo ad nostram, uerum etiam ad sempiterni memoriam temporis? quo die nos comitijs centuriatis, quæ maxime maiores iusta dici haberiq; uoluerunt, arcessiuit in patriam: ut eædem centuriæ, quæ me consulem fecerant, consulatum meum comprobarent. quo die quis ciuis fuit, qui fas esse putaret, quacunque aut ætate, aut ualetudine esset, non se de salute mea sententiam ferre? quando tantam frequentiam in campo, tantum splendorem Italiæ totius, ordinumq; omnium, quando illa dignitate tot rogatores, diribitores, custodesq; uidistis? itaque P. Lentuli beneficio excellenti, atque diuino non solum reducti sumus in patriam, sicut nonnulli clarissimi uiri, sed equis insignibus, & curru aurato reportati. Possum ego satis in Cn. Pompeium unquam gratus uideri? qui non solum apud uos, qui omnes idem sentiebatis, sed etiam apud uniuersum populum R. salutem reip. & conseruatam per me, & coniunctam esse cum mea dixerit: qui causam meam prudentibus commendarit, imperitos edocuerit, eodemq; tempore improbos auctoritate sua compresserit, bonos

excitarit: qui populum R. pro me, tanquam pro fratre, aut pro parente, non solum hortatus sit, uerum etiam obsecrarit: qui, ipse cum propter metum dimicationis, & sanguinis domo se teneret, etiam à superioribus tribunis petierit, ut de salute mea & promulgarent, et referrent: qui, in colonia nuper constituta cum ipse gereret magistratum, in qua nemo erat emptus
* intercessorum, uim & crudelitatem priuilegij, auctoritate honestissimorum hominum, & publicis literis consignauit, princepsq; Italiæ totius præsidium ad nostram salutem implorandum putauit: qui, cum ipse mihi semper amicissimus fuisset, etiam ut suos necessarios mihi amicos redderet, elaborauit. quibus autem officijs T. Annij beneficia remunerabor? cuius omnis actio, ratio, cogitatio, totus denique tribunatus nihil aliud fuit, nisi constans, perpetua, fortis, inuicta defensio salutis meæ. quid de P. Sextio loquar? qui suam erga me beneuolentiam, & fidem non solum animi dolore, sed etiam corporis uulneribus ostendit. uobis uero P. C. singulis & egi, & agam gratias uniuersis. egi initio, quantum potui: satis ornate agere nullo modo possum. & quanquam sunt in me præcipua merita multorum, quæ sileri nullo modo possunt: tamen huius temporis, ac timoris mei non est, conari commemorare beneficia in me singulorum. nam difficile est non aliquem, nefas quenquam præterire. ego uos uniuersos patres conscripti deorum numero colere debeo. sed ut in ipsis dijs immortalibus non semper eosdem, atque aliàs alios solemus & uenerari, & precari: sic in omnibus de me diuinitus meritis omnis erit
ætas

ætas mihi ad eorum erga me merita prædicanda, atque recolenda. hodierno autem die nominatim à me magistratibus statui gratias esse agendas, & de priuatis uni, qui pro salute mea municipia, coloniasq; adisset, populum R. supplex obsecrasset, sententiam dixisset eam, quam uos secuti, mihi dignitatem meam reddidistis. uos me florentem semper ornastis: laborantem mutatione uestis & prope luctu uestro, quoad licuit, defendistis. nostra memoria senatores ne in suis quidẽ periculis mutare uestem solebant: in meo periculo senatus ueste mutata fuit, quoad licuit per eorum edicta, qui mea pericula non modo suo præsidio, sed etiam uestra deprecatione nudarunt. quibus ego rebus obiectis, cum mihi priuato confligendum uiderem cum eodem exercitu, quem consul non armis, sed uestra auctoritate superaram, multa mecum ipse reputaui. dixerat in concione consul, se cliui Capitolini pœnas ab equitibus R. repetiturum. nominatim alij compellabantur, alij citabantur, alij relegabantur: aditus templorum erant non solum præsidijs & manu, uerum etiam demolitione sublati. alter consul, ut me & remp. non modo desereret, sed etiam hostibus reip. proderet, pactionibus eos suorum præmiorum obligarat. erat alius ad portas cum imperio in multos annos, magnoq; exercitu: quem ego inimicum mihi fuisse non dico; tacuisse, cum diceretur esse inimicus, scio. duæ partes esse in rep. cum putarentur; altera me deposcere propter inimicitias, altera timide defendere propter suspicionem cædis putabatur. qui autem me deposcere uidebantur, in hoc auxerunt dimicationis metum, quòd nunquam infi-

ciando suspicionem hominum curamq́; minuerunt. quare cum uiderem senatum ducibus orbatum, me à magistratibus partim oppugnatum, partim proditum, partim derelictum, seruos simulatione collegiorum nominatim esse conscriptos, copias omnes Catilinæ pene iisdem ducibus ad spem cædis & incendiorum esse reuocatas, equites R. proscriptionis, municipia uastitatis, omnes cædis metu esse permotos; potui, potui P. C. multis auctoribus fortissimis uiris, me ui, armisq́; defendere: nec mihi ipse ille animus idem meus, uobis non incognitus, defuit: sed uidebam, si uicissem præsentem aduersarium, nimium multos mihi alios esse uincendos; si uictus essem, multis bonis et pro me, & mecum, etiam post me esse pereundum; tribuniciiq́; sanguinis ultores esse præsentes, meæ mortis pœnas iudicio, & posteritati reseruari. nolui, cum consul communem salutem sine ferro defendissem, meam priuatus armis defendere: bonosq́; uiros lugere malui meas fortunas, quàm suis desperare. ac si solus essem interfectus, mihi turpe; si cum multis, reip. funestum fore uidebatur. quòd si mihi æternam esse propositam ærumnam arbitrarer, morte me ipse potius, quàm sempiterno dolore multassem. sed cum uiderem me non diutius, quàm ipsam remp. ex hac urbe absuturum: neque ego illa exterminata mihi remanendum putaui; & illa, simul atque reuocata est, me secum pariter reportauit. mecum leges, mecum quæstiones, mecum iura magistratuum, mecum senatus auctoritas, mecum libertas, mecum etiam frugum ubertas, mecum deorum, & hominum sanctitates omnes, & religiones abfuerunt.

quæ si semper abessent, magis uestras fortunas lugeré, quàm desiderarem meas: sin aliquando reuocarentur, intelligebam mihi cum illis una esse redeundum. cuius mei sensus certissimus testis est hic idem, qui custos capitis fuit, Cn. Plancius; qui, omnibus prouincialibus ornamentis, commodisq; depositis, totam suam quæsturam in me sustentando, & conseruando collocauit. qui si mihi quæstor imperatori fuisset, in filij loco fuisset: nunc certe erit in parentis, cum fuerit quæstor non imperij, sed doloris mei. quapropter patres conscripti, quoniam in remp. sum pariter cũ rep. restitutus, non modo in ea defendenda nihil minuã de liberate mea pristina, sed etiam adaugebo. etenim si eam tum defendebam, cũ aliquid mihi illa debebat: quid nunc me facere oportet, cum ego illi plurimum debeo? nam quid est, quod animum meum frangere, aut debililate possit, cuius ipsam calamitatem non modo nullius delicti, sed etiam diuinorum in remp. beneficiorum testem esse uideatis? nam & importata est, quia defenderam ciuitatem; & mea uoluntate suscepta est, ne à me defensa resp. per eundem me extremum in discrimen uocaretur. pro me non, ut pro P. Popillio nobilissimo homine, adolescentes filij, non propinquorũ multitudo populum R. est deprecata, non, ut pro Q. Metello, summo & clarissimo uiro, spectata iam adolescentia filius, non L. et C. Metelli consulares, non eorũ liberi, non Q. Metellus Nepos, qui tum consulatum petebat; non Luculli, Seruilij, Scipiones, Metellarum filij, flentes, ac sordidati populo R. supplicauerunt, sed unus frater, qui in me pietate filius, consilijs parens, amore, ut erat, frater inuen-

tus est, squalore, & lacrymis, & quotidianis precibus desiderium mei nominis renouari, & rerum gestarum memoriam usurpari coegit. qui cum statuisset, nisi per uos me recuperasset, eandem subire fortunam, atque idem sibi domicilium & uitæ et mortis deposceret: nunquam nec magnitudinem negotij, nec solitudinem suam, nec uim inimicorum, ac tela pertimuit. alter fuit propugnator mearum fortunarum, & defensor assiduus, summa uirtute & pietate C. P*iso gener: qui minas inimicorum meorum, qui inimicitias affinis mei, propinqui sui, consulis, qui* P*ontum, et* B*ithyniam quæstor pro mea salute neglexit. nihil unquam senatus de* P. P*opillio decreuit: nunquam in hoc ordine* Q. M*etelli mentio facta est. tribunicijs sunt illi rogationibus, interfectis inimicis, denique nulla auctoritate senatus restituti, cum alter eorum senatui paruisset, alter uim, cædemq; fugisset. nam* C. *quidem* M*arius, qui hac hominum memoria tertius ante me consularis tempestate ciuili expulsus est, non modo à senatu non est restitutus, sed reditu suo senatum cunctum pene deleuit. nulla de illis magistratuũ consensio, nulla ad remp. defendendam populi* R. *conuocatio, nullus* I*taliæ motus, nulla decreta municipiorum, & coloniarum extiterunt. quare cum me uestra auctoritas accersierit, populus* R. *reuocarit, resp. implorarit,* I*talia cuncta pene suis humeris reportarit, non committam* P. C. *ut, cum ea mihi sint restituta, quæ in potestate mea non fuerunt, ea non habeam, quæ ipse præstare possim, præsertim cum illa amissa recuperarim, uirtutem, & fidem nunquam amiserim.*

PRO DOMO SVA, AD PONTIFICES. ORATIO XXIX.

C

Vm multa diuinitus pontifices à maioribus nostris inuenta, atque instituta sunt, tum nihil præclarius, quàm quòd uos eosdem & religionibus deorum immortalium, & summæ reip. præesse uoluerunt: ut amplissimi, & clarissimi ciues remp. bene gerendo religiones, religionibus sapienter interpretandis remp. conseruarent. quòd si ullo tempore magna causa in sacerdotum populi R. iudicio, ac potestate uersata est, hæc profectò tanta est, ut omnis reip. dignitas, omnium ciuium salus, uita, libertas, aræ, foci, dij penates, bona, fortunæ, domicilia, uestræ sapientiæ, fidei, potestatiq; commissa creditaq; esse uideantur. uobis hodierno die constituendum est, utrum posthac amentes, ac perditos magistratus improborum ac sceleratorum ciuium præsidio nudare, an etiam deorum immortalium religione armare malitis. nam si illa labes, ac flamma reip. suum illum pestiferum, & funestum tribunatum, quem æquitate humana tueri non potest, diuina religione defenderit: aliæ cæremoniæ nobis erunt, alij antistites deorum immortalium, alij interpretes religionum requirendi. sin autem uestra auctoritate, sapientiaq; pontifices, ea, quæ furore improborũ in rep. ab alijs oppressa, ab alijs deserta, ab alijs prodita, gesta sunt, rescinduntur: erit causa, cur consilium maiorum in amplissimis uiris ad sacerdotia deligendis iure ac merito laudare possimus.

ſed quoniam ille demens, ſi ea, quæ ego per hos dies in ſenatu de rep. ſenſi, uituperaſſet, aliquem ſe aditum ad aures ueſtras eſſe habiturum putauit: omittam ordinem dicendi meum: reſpondebo hominis furioſi non orationi, qua ille uti non poteſt, ſed conuicio, cuius exercitationem cum intolerabili petulãtia, tum etiam diuturna impunitate muniuit. Ac primum illud à te, homine ueſano ac furioſo, requiro, quæ te tãta pœna tuorum ſcelerum flagitiorumq́; uexet, ut hos tales uiros, qui non ſolum conſilijs ſuis, ſed etiam ſpecie ipſa dignitatem reip. ſuſtinent, quòd ego in ſententia dicenda ſalutem ciuium cum honore Cn. Pompeij coniunxerim, mihi eſſe iratos, & aliud de ſumma hoc tempore religione ſenſuros, ac me abſente ſenſerint, arbitrere? Fuiſti tu, inquit, apud pontifices ſuperior: ſed etiam, quoniam te ad populum contuliſti, ſis inferior, neceſſe eſt. Itáne uero? quod in imperita multitudine eſt uitioſiſſimum, uarietas, & inconſtantia, & crebra, tanquam tempeſtatum, ſic ſententiarum commutatio, hoc tu ad hos transferas? quos ab inconſtantia grauitas, à libidinoſa ſententia certum & definitum ius religionum, uetuſtas exemplorum, auctoritas literarum, monimentorumq́; deterret. Túne es ille, inquit, quo ſenatus carere non potuit? quem boni luxerunt? quem reſp. deſiderauit? quo reſtituto, ſenatus auctoritatem reſtitutam putabamus, quam primum aduenieus prodidiſti? Nondum de mea ſententia dico: impudentiæ primum reſpondebo tuæ. Hunc igitur, funeſta reip. peſtis, hunc tu ciuem ferro, & armis, & exercitus terrore, & conſulum ſcelere, & audaciſſimorum ho-

minum minis, seruorum delectu, obsessione templorum, occupatione fori, oppressione curiæ, domo, & patria, ne cum improbis boni ferro dimicarent, cedere curasti, quem à senatu, quem à bonis omnibus, quem à cuncta Italia *desideratum, accersitum, reuocatum conseruandæ reip. causa confiteris?* At *enim in senatum uenire, in* Capitolium *intrare turbulento illo die non debuisti.* Ego *uero neque ueni, & domo me tenui, quandiu turbulentum tempus fuit, cum seruos tuos, à te iampridem ad bonorum cædem paratos, cum illa tua consceleratorum, ac perditorum manu armatos in* Capitolium *tecum uenisse constabat. quod cum mihi nunciaretur, scio me domi mansisse, & tibi, & gladiatoribus tuis instaurandæ cædis potestatem non fecisse. posteaquam mihi nunciatum est, populum* R. *in* Capitolium *propter metum, atque inopiam rei frumentariæ conuenisse, ministros autem scelerum tuorum perterritos, partim amissis gladijs, partim ereptis, diffugisse: ueni, non solum sine ullis, copijs, ac manu, uerum etiam cum paucis amicis. an ego, cum* P. Lentulus *consul, optime de me, ac de rep. meritus, cum* Q. Metellus, *qui, cum meus inimicus esset, frater tuus, & dissensioni nostræ, & precibus tuis salutem ac dignitatem meam prætulisset, me arcesserent in senatum; cum tanta multitudo ciuium, tam recenti officio suo, me ad referendam gratiam nominatim uocarent, non uenirem? cum præsertim te iam illinc cum tua fugitiuorum manu discessisse constaret.* Hic *tu me etiam custodem defensoremq; Capitolij, templorumq;*

omnium, hostem Capitolinum appellare ausus es, quòd, cum in Capitolio senatum duo consules haberent, eò uenirem. utrum'ne est tempus aliquod, quo in senatum uenisse turpe sit; an res illa talis erat, de qua agebatur, ut rem ipsam repudiare, & eos, qui agebant, condemnare deberem? primum dico, senatoris esse boni, semper in senatum uenire: nec cum ijs sentio, qui statuunt minus bonis temporibus in senatum ipsi non uenire, non intelligentes hanc suam nimiam perseuerantiam uehementer ijs, quorum animum offendere uoluerunt, gratam & iucundam fuisse. At enim nonnulli propter timorem, quòd se in senatu tuto non esse arbitrabantur, discesserunt. non reprehendo, nec quæro, fuerit ne aliquid pertimescendum: puto, arbitrio suo quenque timere oportere. cur ego non timuerim, quæris? quia te illinc abijsse constabat. cur, cum uiri boni non nulli putarint tuto se in senatu esse non posse, ego non idem senserim? cur, cum ego me existimassem tuto omnino in ciuitate esse non posse, illi non item? an alijs licet, & recte licet, in meo metu sibi nihil timere: mihi uni necesse erit & meam & aliorum uicem pertimescere? an, quia non condemnaui sententia mea duos consules, sum reprehendendus? eos igitur ego potissimum damnare debui, quorum lege perfectum est, ne ego indemnatus, atque optime de rep. meritus, damnatorum pœnam sustinerem? quorum etiam delicta, propter eorum egregiam in me conseruando uoluntatem, non modo me, sed omnes bonos ferre oporteret, eorum optimum consilium ego potissimum per eos in meam pristinam dignitatem resti-

tutus consilio repudiarem meo? At quam sententiam dixi? primum eam, quam populi sermo in animis nostris iam ante defixerat: deinde eam, quæ erat superioribus diebus agitata in senatu: deinde eam, quam senatus frequens tum, cum mihi est assensus, secutus est: ut neque allata sit à me res inopinata ac recens, nec, si quod in sententia uitium est, magis sit eius, qui dixerit, quàm omnium, qui probarint. At enim liberum senatus iudicium propter metum non fuit. si timuisse eos facis, qui discesserunt: concede, non timuisse eos, qui remanserunt. sin autem sine ijs, qui tum absuerunt, nihil discerni libere potuit: cum omnes adessent, cœptum est referri de inducendo S. C. *ab uniuerso senatu reclamatum est. sed quæro, in ipsa sententia, quoniam princeps ego sum eius, atque auctor, quid reprehendatur? utrum, causa capiendi noui consilij non fuit, an meæ partes in ea causa non præcipuæ fuerunt? an aliò potius confugiendum fuit? quæ uis, quæ causa maior esse, quàm fames, potuit? quàm seditio, quàm consilia tua, tuorumq́; ? qui, facultate oblata ad imperitorum animos incitandos, renouaturum te tua illis funesta latrocinia ob annonæ causam putarunt. frumentum prouinciæ frumentariæ partim non habebant, partim in alias terras, credo propter uarietatem uenditorum, miserant, partim, quo gratius esset tum, cum in ipsa fame subuenissent, custodijs suis clausum continebant, ut subito nouum mitterent. res erat non in opinione dubia, sed in præsenti, atque ante oculos proposito periculo: neque id coniectura prospiciebamus, sed iam experti uidebamus. nam cum ingrauesceret*

annona, ut iam plane inopia, ac fames, non caritas, timeretur, concursus est ad templum Concordiæ factus, senatum illuc uocante Metello consule. qui si uerus fuit ex dolore hominum, & fame: certe consules causam suscipere, certe senatus aliquid consilij capere potuit. sin in causa fuit annona, seditionis quidem stimulator & concitator tu fuisti: non'ne id agendum nobis omnibus fuit, ut materiem subtraheremus furori tuo? quid, si utrunque fuit, & ut fames stimularet homines, et ut tu in hoc ulcere tanquam unguis existeres? non'ne fuit eo maior adhibenda medicina, quæ & illud natiuum, & hoc delatum malum sanare posset? erat igitur & præsens caritas, & futura fames. inde saxis facta lapidatio est: si ex dolore plebeio, nullo incitante, magnum malum: si P. Clodij impulsu, usitatum hominis facinorosi scelus: si utrunque, ut res esset ea, quæ sua sponte multitudinis animos incitaret, & parati atque armati seditionis duces; uidetur'ne ipsa resp. et consulis auxilium implorasse, & senatus fidem? atqui utrunque fuisse perspicuum est. difficultatem annonæ, summamq; inopiam rei frumentariæ, ut homines non iam diuturnam caritatem, sed ut famem plane timerent, nemo negat. hinc istum, otij et pacis hostem, causam arrepturum fuisse ad incendia, cædes, rapinas, nolo pontifices suspicemini, nisi uideritis. qui sunt homines à Q. Metello, fratre tuo, cõsule in senatu palam nominati, à quibus ille se lapidibus appetitum & percussum esse dixit? L. Sergium, & M. Lollium nominauit. quis est iste Lollius? qui sine ferro ne nunc quidem tecum est; qui te tribuno pl. nihil de me dicam, sed qui Cn.

Pompeium interficiendum depoposcit. quis est Sergius? armiger Catilinæ, stipator tui corporis, signifer seditionis, concitator tabernariorum, damnatus iniuriarum, percussor, lapidator, fori depopulator, obsessor curiæ. his atque huiusmodi ducibus, cum tu in annonæ caritate in consules, in senatum, in bona fortunasq; locupletum, per causam inopum, atque imperitorum, repentinos impetus comparares; cum tibi salus esse in otio nulla posset, cum desperatis ducibus, decuriatos ac descriptos haberes exercitus perditorum: non'ne prouidendum senatui fuit, ne in hanc tantam materiam seditionis ista funesta fax adhæresceret? fuit igitur causa capiendi noui consilij. uidete nunc, fuerint'ne partes meæ pene præcipuæ. Quem tum Sergius ille tuus, quem Lollius, quem cæteræ pestes in lapidatione illa nominabant? quem annonam præstare oporte. dicebant? non'ne me? quid puerorum illa concursatio nocturna? num à te ipso instituta? me frumentum flagitabant? quasi uero ego aut rei frumentariæ præfuissem, aut compressum aliquod frumentum tenerem, aut in isto genere omnino quidquam aut curatione, aut potestate ualuissem. sed homo ad cædem imminens meum nomen operis ediderat, imperitis iniecerat. cum de mea dignitate in templo Iouis Optimi Maximi senatus frequentissimus, uno isto dissentiente, decreuisset, subito illo ipso die carissimam annonam nec opinata uilitas consecuta est. erát, qui deos immortales, id quod ego sentio, numine suo reditum meum dicerent comprobasse. non nulli autem illam rem ad illam rationem, coniecturamq; reuocabant, qui, quòd in meo reditu spes otij, et concordiæ sita

uidebatur, in discessu autem quotidianus seditionis timor, iam pene belli depulso metu, commutatam esse annonam dicebant: quæ quia rursus in meo reditu facta erat durior, à me, cuius aduentu fore uilitatem boni uiri dictitabant, annona flagitabatur. ego denique non solum ab operis tuis, impulsu tuo, nominabar, sed etiã, depulsis ac dissipatis tuis copijs, à populo R. uniuerso, qui tum in Capitolium conuenerat, cum illo die minus ualerem, nominatim in senatum uocabar. ueni expectatus. multis sententijs iam dictis, rogatus sum sententiam: dixi reip. saluberrimam, ac mihi necessariam. petebatur à me frumenti còpia, annonæ uilitas, quasi possem aliquid in ea re gerenda: non habebatur. flagitabar bonorum expostulatione: improborum conuicia sustinere non poteram. delegaui amico locupletiori: non quo illi ita de me merito onus illud imponerem: (succubuissem enim potius ipse) sed quia uidebam, id quod omnes, quod nos de Cn. Pompeio polliceremur, id illum fide, consilio, uirtute, auctoritate, felicitate denique sua facillime perfecturum. itaque siue hunc dij immortales fructũ mei reditus populo R. tribuunt, ut, quemadmodum discessu meo frugum inopia, fames, uastitas, cædes, incendia, rapinæ, scelerum impunitas, fuga, formido, discordia fuisset, sic reditu meo ubertas agrorum, frugum copia, spes otij, tranquillitas animorum, iudicia, leges, concordia populi, senatus auctoritas mecum simul reducta uideantur; siue egomet aliquid aduentu meo, consilio, auctoritate, diligentia pro tanto beneficio populo R. præstare debui; præsto, promitto, spondeo; nihil dico amplius; hoc, quod satis est huic

tempori, dico, remp. annonæ nomine in id discrimen, quò uocabatur, non esse uenturam. num igitur in hoc officio, quod fuit præcipue meum, sententia mea reprehenditur? rem maximam eripui à peste summi periculi, non solum eam, sed etiam uos à cæde, incendijs, uastitate. nemo negat: cum ad causam caritatis accederet iste speculator communium miseriarum, qui semper in reip. malis sceleris sui faces inflammarit. Negat oportuisse quicquam uni extra ordinem decerni. non iam tibi sic respondebo, ut cæteris; Cn. Pompeio plurima, periculosissima, maxima terra mariq; bella extra ordinem esse commissa; quarum rerum si quem pœniteat, eum uictoriæ populi R. pœnitere. non ita tecum ago. cum ijs hæc à me haberi oratio potest, qui ita disputant, se, si qua res ad unum deferenda sit, ad Cn. Pompeium delaturos potissimum, sed se extra ordinem nihil cuiquam dare; cum Pompeio datum sit, id se pro dignitate hominis ornare, ac tueri solere. horum ego sententiam ne laudem, impedior Cn. Pompeij triumphis: quibus ille, cum esset extra ordinem ad patriam defendendam uocatus, auxit nomen populi R imperiumq; honestauit. constantiam probo, qua mihi quoque utendum fuit; quo ille auctore extra ordinem bellum cum Mithridate Tigraneq; gessit. sed cum illis tamen possum aliquid disputare: tua uero quæ tanta impudentia est, ut audeas dicere, extra ordinem dari nihil cuiquam oportere? qui cum lege nefaria Ptolemæum regem Cypri, fratrem regis Alexandrini, eodem iure regnantem, causa incognita, publicasses, populumq; R. scelere obligasses; cum in eius regnum, bona, fortunas latroci-

nium huius imperij immisisses, cuius cum patre, auo, maioribus societas nobis, & amicitia fuisset: huius pecuniæ deportandæ, &, si quis suum ius defenderet, bello gerendo M. Catonem præfecisti: dices, quem uirum? sanctissimum, prudentissimum, fortissimum, amicissimum reip. uirtute, consilio, ratione uitæ mirabili ad laudem, & prope singulari: sed quid ad te, qui negas esse iuris, quenquam ulli rei extra ordinem præfici? atque in hoc solum inconstantiam redarguo tuam, qui in ipso Catone, quem tu non pro illius dignitate produxeras, sed pro tuo scelere subduxeras, quem tuis Sergijs, Lollijs, Titijs, cæterisq; cædis & incendiorum ducibus obieceras, quem carnificem ciuium, quem indemnatorum necis principem, quem crudelitatis auctorem fuisse dixeras, ad hunc honorem & imperium extra ordinem nominatim rogatione tua detulisti: & tanta fuisti intemperantia, ut illius tui sceleris rationem occultare non posses: literas in concione recitasti, quas tibi à C. Cæsare missas diceres. CAESAR PVLCHRO. cum etiam es argumentatus, amoris esse hoc signum, cum nominibus tantum uteretur, neque adscriberet, pro consule, aut tribuno pl. deinde gratulari, quòd idem in posterum M. Catonem tribunatu tuo remouisses, & quòd idem in posterum de extraordinarijs potestatibus libertatem ademisses. quas aut nunquam tibi ille literas misit; aut, si misit, in concione recitari noluit; aut, siue ille misit, siue tu finxisti, certe consilium tuum de Catonis honore illarum literarum recitatione patefactũ est. sed omitto Catonem, cuius eximia uirtus, dignitas, & in eo negotio, quod gessit, fides, & continentia te-

*gere uidentur improbitatem & legis, & actionis tuæ. quis prouinciam homini post homines natos turpissimo, sceleratissimo, contaminatissimo, quis illam opimam fertilemq; Syriam, quis bellum pacatissimis gentibus, quis pecuniam ad emendos agros constitutam, ereptam ui ex Cæsaris rebus actis, quis imperium infinitum dedit? cui quidem cum Ciliciam dedisses, mutasti pactionem, & Ciliciam ad prætorem item extra ordinem transtulisti: Gabinio, pretio amplificato, Syriam nominatim dedisti. quid? homini teterrimo, crudelissimo, fallacissimo, omnium scelerum libidinumq; maculis notatissimo, L. Pisoni non ne nominatim populos liberos, multis S. C. etiam recenti lege generi ipsius liberatos, uinctos, & constrictos tradidisti? non ne, cum ab eo merces tui beneficij, pretiumq; prouinciæ meo sanguine tibi esset persolutum, tamen ærarium cum eo partitus es? itáne uero? tu prouincias consulares, quas C. Gracchus, qui unus maxime popularis fuit, non modo non abstulit ab senatu, sed etiam, ut necesse esset quotannis
* constitui per senatum decreta lege sanxit, eas, lege Sempronia per senatum decretas, rescidisti? extra ordinem, sine sorte, nominatim dedisti, non consulibus, sed reip. pestibus: nos, quòd nominatim rei maximæ pene iam desperatæ, summum uirum, sæpe ad extrema reip. discrimina delectum, præfecimus, à te reprehendemur? quid tandem, si, quæ tum in illis reip. tenebris, cæcisq; nubibus, & procellis, cum senatum à gubernaculis deiecisses, populum è naui exturbasses, ipse archipirata cum grege prædonum impurissimo plenissimis uelis nauigares, si, quæ tum promulgasti, constituisti,*

promisisti, uẽdidisti, perficere potuisses: qui locus in orbe terrarum uacuus extraordinarijs fascibus atque imperio Clodiano fuisset? sed excitatus aliquando Cn. Pompeij, (dicam ipso audiente, quod sensi & sentio, quoquo animo me auditurus est) excitatus, inquã, aliquando Cn. Pompeij nimium diu reconditus, et penitus abstrusus animi dolor subuenit subito reip. ciuitatemq; fractam malis, mutam, debilitatam, abiectam metu, ad aliquam spem libertatis, et pristinæ dignitatis erexit. hic uir extra ordinem rei frumentariæ præficiendus nõ fuit? scilicet tu helluoni spurcissimo, prægustatori libidinum tuarum, homini egentissimo, & facinorosissimo, Sex. Clodio, socio tui sanguinis, qui sua lingua etiam sororem tuam à te abalienauit, omne frumentum priuatum, & publicum, omnes prouincias frumentarias, omnes mancipes, omnes horreorum claueis lege tua tradidisti. qua ex re primum caritas nata est, deinde inopia: impendebat fames, incendia, cædes, direptio: imminebat tuus furor omnium fortunis & bonis. queritur etiam importuna pestis, ex ore impurissimo Sex. Clodij rem frumentariam esse ereptam; summisq; in periculis, eius uiri auxilium implorasse remp. à quo sæpe se & seruatam, & amplificatam esse meminisset. extra ordinem ferri nihil placet Clodio. quid? de me quod tulisse te dicis, parricida, fratricida, sororicida, non ne extra ordinem tulisti? an de peste ciuis, quemadmodum omnes iam dij atque homines iudicarunt, conseruatoris reip. quemadmodum autem tute ipse confiteris, non modo indemnati, sed ne accusati quidem, licuit tibi ferre non legem, sed nefarium priuilegium, lugente senatu,

natu, mærentibus bonis omnibus, totius Italiæ precibus repudiatis, oppressa captaq; republica: mihi, populo R. implorante, senatu poscente, temporibus reip. flagitantibus, non licuit de salute populi R. sententiam dicere? qua quidem in sententia si Cn. Pompeij dignitas aucta est coniuncta cum utilitate communi, certe laudandus essem, si eius dignitati suffragatus uiderer, qui meæ saluti opem & auxilium tulisset. desinant, desinant homines iisdem machinis sperare me restitutum posse labefactari, quibus antea stantem perculerunt: quod enim par amicitiæ consularis fuit unquam in hac ciuitate coniunctius, quàm fuimus inter nos ego & Cn. Pompeius? quis apud populum R. de illius dignitate illustrius, quis senatui sæpius dixit? qui tantus fuit labor, quæ simultas, quæ contentio, quam ego non pro illius dignitate susceperim? qui ab illo in me honos, quæ prædicatio de mea laude, quæ remuneratio beneuolentiæ prætermissa est? hanc nostram coniunctionem, hanc conspirationem in rep. bene gerenda, hanc iucundissimam uitæ atque officiorum omnium societatem certi homines fictis sermonibus, & falsis criminibus diremerunt; cum iidem illum, ut me metueret, me caueret, monerent; iidem apud me, mihi illum esse uni inimicissimum, dicerent; ut neque ego ab illo, quæ mihi petenda essent, satis audacter petere possem; neque ille, tot suspicionibus certorum hominum & scelere exulceratus, quæ meum tempus postularet, satis prolixe mihi polliceretur. data merces est erroris mei magna pontifices; ut me non solum pigeat stultitiæ meæ, sed etiam pudeat; qui, cum me non repentinum aliquod meum

tempus, ſed ueteres multo ante ſuſcepti, & prouiſi labores cum uiro fortiſſimo & clariſſimo coniunxiſſent, ſim paſſus à tali amicitia diſtrahi, neque intellexerim, quibus aut ut apertis inimicis obſiſterem, aut ut inſidioſis amicis non crederem. proinde deſinant aliquando me iiſdem inflammare uerbis. quid ſibi iſte uult? neſcit, quantum auctoritate ualeat, quas res geſſerit, qua dignitate ſit reſtitutus. cur ornat eum, à quo deſertus eſt? ego uero neque me tum deſertum puto, ſed pene deditum; nec, quæ ſint in illa reip. flamma geſta contra me, neque quo modo, neque per quos, pateſaciundum mihi eſſe arbitror. ſi utile reip. fuit, haurire me unum pro omnibus illam indigniſſimam calamitatem: etiam hoc utile ſit, quorum id ſcelere conflatum ſit, me occultare, & tacere. illud uero eſt hominis ingrati, tacere, (itaque libentiſſime prædicabo) Cn. Pompeium ſtudio, & auctoritate æque, ut unumquenque ueſtrum, opibus, contentione, precibus, periculis denique præcipue pro ſalute mea laboraſſe. hic tuis P. Lentule, cum tu nihil aliud dies & noctes niſi de ſalute mea cogitares, conſiliis omnibus interfuit: hic tibi grauiſſimus auctor ad inſtituendam, fideliſſimus ſocius ad comparandam, fortiſſimus adiutor ad rem perficiendam fuit: hic municipia coloniasq; adiit: hic Italiæ totius auxilium cupientis implorauit: hic in ſenatu princeps ſententiæ fuit: idemq; cum dixiſſet, tum etiam pro ſalute mea populũ R. obſecrauit. quare iſtam orationem, qua es uſus, omittas licet, poſt illam ſententiam, quam dixeram de annona, pontificum animos eſſe mutatos: proinde quaſi iſti aut de Cn. Pompeio aliter, atque ego exiſtimo, ſentiant;

aut, quid mihi pro expectatione populi R. pro Cn. Pompeij meritis erga me, pro ratione mei temporis faciendũ fuerit, ignorent; aut etiam, si cuius forte pontificis animum, quod certo scio aliter esse, mea sententia offendit, alio modo sit constituturus aut de religione pontificum, aut de rep. quàm eum aut cæremoniarum ius, aut ciuitatis salus coegerit. Intelligo pontifices me plura extra causam dixisse, quàm aut opinio tulerit, aut uoluntas mea: sed cum me purgatum uobis esse cuperem, tum etiam uestra in me attente audiẽdo benignitas prouexit orationem meam. sed hoc compensabo breuitate eius orationis, quæ pertinet ad ipsam cognitionem uestram: quæ cum sit in ius religionis, et in ius reip. distributa; religionis partem, quæ multo est uerbosior, prætermittens, de iure reip. dicam. quid est enim aut tam arrogans, quàm de religione, de rebus diuinis, cæremonijs, sacris, pontificum collegium docere conari; aut tam stultum, quàm, si quis quid in uestris libris inuenerit, id narrare uobis; aut tam curiosum, quàm ea scire uelle, de quibus maiores nostri uos solos & consuli, & scire uoluerunt? Nego potuisse iure publico, legibus ijs, quibus hæc ciuitas utitur, quenquam ciuem ulla eiusmodi calamitate affici sine iudicio. hoc iuris in hac ciuitate etiam tum, cum reges essent, dico fuisse, hoc nobis esse à maioribus traditum, hoc esse denique proprium liberæ ciuitatis, ut nihil de capite ciuis, aut de bonis, sine iudicio senatus, aut populi, aut eorum, qui de quaque re constituti iudices sint, detrahi possit. Vides'ne me non radicitus euellere omnes actiones tuas? neque illud agere, quod apertum est, te omnino nihil gessisse

iure, non fuisse tribunum pl.? hoc dico, esse parricidium: dico apud pontifices: augures adsunt: uersor in medio iure publico. quod est pontifices ius adoptionis? nempe ut is adoptet, qui neque procreare iam liberos possit; & , cum potuerit, sit expertus. quæ deinde causa cuique sit adoptionis, quæ ratio generum, ac dignitatis, quæ sacrorum, quæri à pontificum collegio solet. quid est horum in ista adoptione quæsitum? adoptat annos uiginti natus, etiam minor, senatorem: liberorum ne causa? at procreare potest, habet uxorem, suscepit etiam liberos. exhæredabit igitur pater filium. quid sacra Clodiæ gentis, cur intereunt, quod in te est? quæ omnis notio pôtificum, cum adoptaret, esse debuit. nisi forte ex te ita quæsitum est, num perturbare remp. seditionibus uelles? & ob eam causam adoptari, non ut filius esses, sed ut tribunus pl. fieres, & funditus euerteres ciuitatem? respondisti credo te ita uelle. pontificibus bona causa uisa est: approbauerunt. non ætas eius, qui adoptabat, quæsita est, ut in Cn. Aufidio, M. Puppio: quorum uterque nostra memoria, summa senectute, alter Orestem, alter Pisonem adoptauit. quas adoptiones, sicut alias innumerabiles, hæreditates nominis, pecuniæ, sacrorum secutæ sunt. tu neque Fonteius es, qui esse debebas; neque patris hæres; neque, amissis sacris paternis, in hæc adoptiua uenisti. ita perturbatis sacris, contaminatis gentibus, & quam deseruisti, & quam polluisti, iure Quiritum legitimo tutelarum & hæreditatum relicto, factus es eius filius contra fas, cuius per ætatem pater esse potuisti. dico apud pontifices: nego istam adoptionem pontificio iure esse factam:

primum, quòd eæ uestræ sint ætates, ut is, qui te adoptauit, uel tibi loco filij per ætatem esse potuerit: deinde, quòd causa quæri solet adoptandi, ut et is adoptet, qui, quod natura iam assequi non potest, & legitimo & pontificio iure quærat; & ita adoptet, ut ne quid aut de dignitate generum, aut de sacrorum religione minuatur: illud in primis, ne qua calumnia, ne qua fraus, ne quis dolus adhibeatur; ut hæc simulata adoptio filij quammaxime ueritatem illam suscipiendorum liberorum imitata esse uideatur. quæ maior calumnia est, quàm uenire imberbem adolescentulum, bene ualentem, ac maritum; dicere, filium senatorem populi R. *sibi uelle adoptare; id autem scire & uidere omnes, non ut ille filius instituatur, sed ut è patricijs exeat, ut tribunus pl. fieri possit, iccirco adoptari? neque id obscure: nam adoptatum emancipari statim, ne sit eius filius, qui adoptarit. cur ergo adoptatur? probate genus adoptionis: iam omnium sacra interierint, quorum custodes uos esse debetis; iam patricius nemo relinquetur. cur enim quisquam uellet tribunum pl. se fieri non licere; angustiorem sibi esse petitionem consulatus? in sacerdotium cum possit uenire; quia patricio* * *non sit locus, non uenire? ut cuique aliquid acciderit, quare commodius sit esse plebeium, simili ratione adoptabitur. itaque populus* R. *breui tempore neque regem sacrorum, neque flamines, nec salios habebit, nec ex parte dimidia reliquos sacerdotes, neque auctores centuriatorum, & curiatorum comitiorum: auspiciaq; populi* R. *si magistratus patricij creati non sint, intereant necesse est, cum interrex nullus sit; quòd & ipsum pa*

tricium esse, & à patricio prodi necesse est. dixi apud pontifices, istam adoptionem nullo decreto huius collegij probatam, contra omne pontificium ius factam, pro nihilo esse habendam. qua sublata, intelligis totum tribunatum tuum concidisse. Venio ad augures. *quorum ego libros, si qui sunt reconditi, non scrutor. non sum in exquirendo iure augurum curiosus: hæc, quæ una cum populo didici, quæ sæpe in concionibus responsa sunt, noui. negant fas esse agi cum populo, cum de cœlo seruatum sit. quo die de te lex curiata lata esse dicatur, audes negare de cœlo esse seruatum? adest præsens, uir singulari uirtute, constantia, grauitate præditus,* M.Bibulus. *hunc consulem illo ipso die contendo seruasse de cœlo. infirma sunt igitur acta, tua sententia,* C.Cæsaris, *uiri fortissimi? minime: neque enim mea iam quidquã interest, exceptis ijs telis, quæ ex illius actionibus in meum corpus immissa sunt. sed hæc de auspicijs, quæ ego nunc perbreuiter attingo, acta sunt à te. tu, tuo præcipitante iam & debilitato tribunatu, auspiciorum patronus subito extitisti: tu* M.Bibulum *in concionem, tu augures produxisti: te interrogante, augures responderunt, cum de cœlo seruatum sit, cum populo agi non posse: tibi* M.Bibulus *quærenti, se de cœlo seruasse, respondit, idemq; in concione dixit ab* Appio *fratre tuo productus, te omnino, quòd contra auspicia adoptatus esses, tribunum pl. non fuisse: tua denique omnis actio posterioribus mensibus fuit, omnia, quæ* C.Cæsar *egisset, quæ contra auspicia essent acta, per senatum rescindi oportere: quod si fieret, dicebas te tuis humeris me custodem urbis in urbem relaturum. uidete hominis amen*

tiam, ubi per ſuum tribunatum Cæſaris actis alligatus teneretur. ſi & ſacrorum iure pontifices, & auſpicio-rum religione augures totum euertunt tribunatum tuum, quid quæris amplius? an etiam apertius aliquod ius populi, atque legum? hora fortaſſe ſexta diei queſtus ſum in iudicio, cum C. Antonium, collegam meum, defenderem, quædam de rep. quæ mihi uiſa ſunt ad illius miſeri cauſam pertinere. hæc homines improbi ad quoſdam uiros fortes longe aliter, atque à me dicta erant, detulerunt. hora nona, illo ipſo die, tu es adoptatus. ſi, quod in cæteris legibus trinum nundinum eſſe oportet, id in adoptione ſatis eſt trium eſſe horarum: nihil reprehendo. ſin eadem obſeruanda ſunt, decreuit ſenatus, M. Druſi legibus, quæ contra legem Cæciliam & Didiam latæ eſſent, populum non teneri. iam intelligis omni genere iuris, quod in ſacris, quod in auſpicijs, quod in legibus ſit, te tribunum pl. non fuiſſe? atque ego hoc totum non ſine cauſa relinquo: uideo enim quoſdam clariſſimos uiros, principes ciuitatis, aliquot locis iudicaſſe, te cum plebe iure agere potuiſſe: qui etiam de me ipſo, cum tua rogatione funere elatam remp. eſſe dicerent, tamen id funus, etſi miſerum atque acerbum fuiſſet, iure indictum eſſe dicebant. quod de me ciue, ac de rep. bene merito tuliſſes, funeſtum funus te indixiſſe reip. quod ſaluis auſpicijs tuliſſes, iure egiſſe dicebant. quare licebit, ut opinor, nobis eas actiones non infirmare, quibus illi actionibus conſtitutum tribunatum tuum comprobauerunt. fueris ſane tribunus pl. tam iure, tàm lege, quàm fuit hic ipſe Rullus, uir omnibus rebus clariſſimus, atque ampliſſimus.

quo iure, quo more, quo exemplo legem nominatim de capite ciuis indemnati tulisti? uetant leges sacratæ, uetant XII *tabulæ, leges priuatis hominibus irrogari: id est enim priuilegium. nemo unquam tulit: nihil est crudelius, nihil perniciosius, nihil, quod minus hæc ciuitas ferre possit. proscriptionis miserrimum nomen illud, & omnis acerbitas* Syllani *temporis quid habet, quod maxime sit insigne ad memoriam crudelitatis? opinor, pœnam in ciues* R. *nominatim sine iudicio constitutam. hanc uos igitur pontifices iudicio, atque auctoritate uestra tribuno pl. potestatem dabitis, ut proscribere possit, quos uelit? quæro enim, quid sit aliud, proscribere,* Ve*litis, iubeatis, ut* M. Tu*llius in ciuitate ne sit, bonáq; eius ut mea sint. ita enim fecit: etsi alijs uerbis tulit. hoc plebiscitum est? hæc lex, hæc rogatio est? hoc uos pati potestis, hoc ferre ciuitas, ut singuli ciues singulis uersiculis è ciuitate tollantur? equidem iam perfunctus sum: nullam uim, nullum impetum metuo, expleui animos inuidorum: placaui odia improborum: saturaui etiam perfidiam, & scelus proditorum: denique de mea causa, quæ uidebatur perditis ciuibus ad inuidiã esse propo sita, iam omnes urbes, omnes ordines, omnes dij atque homines iudicauerunt. uobismet ipsis pontifices, & uestris liberis, cæterisq; ciuibus pro uestra auctoritate, & sapientia consulere debetis. nam cum tam moderata iudicia populi sint à maioribus constituta; primum, ut ne pœna capitis cum pecunia coniungatur; deinde, ne nisi prodicta die quis accusetur; tertio, ut ante magistratus accuset intermissa die, quàm multam irroget, aut iudicet; quarto sit accusatio trinum nundinum, prodicta*

die, qua die iudicium sit futurum; cum multa etiam ad placandum, atque ad misericordiam reis concessa sint; deinde exorabilis populus, facilis suffragatio pro salute; denique etiam, si qua res illum diem aut auspicijs, aut excusatione sustulit, tota causa iudiciumq; sublatum est: hæc cum ita sint in re, ubi crimen est? ubi accusator? ubi testes? quid indignius, quàm, qui neque adesse sit iussus, neque citatus, neque accusatus, de eius capite, liberis, fortunis omnibus conductos, & sicarios, egentes, & perditos suffragium ferre, & eam legem putare? ac si hoc de me potuit, quem honos, quem dignitas, quem causa, quem resp. tuebatur, cuius denique pecunia non expetebatur, cui nihil oberat præter conuersionem status, & inclinationem cōmunium temporum: quid tandem futurum est ijs, quorum uita remota ab honore populari, & ab hac illustri gratia est, pecuniæ autem tantæ sunt, ut eas nimium multi egentes, sumptuosi, nobiles concupiscant? date hanc tribuno pl. licentiam, & intuemini paulisper animis iuuentutem, & eos maxime, qui imminere iam cupiditate uidentur in tribuniciam potestatem: collegia mediusfidius tribunorum pl. tota reperientur, hoc iure firmato, quæ coeant de hominum locupletissimorum bonis, præda præsertim populari, & spe largitionis oblata. at quid tulit legum scriptor peritus, callidus? Velitis, iubeatis, ut M. Tullio aqua, & ignis interdicatur? crudele, nefarium, ne in sceleratissimo quidē ciue ferundum sine iudicio. non tulit, ut interdicatur. quid ergo? ut interdictum sit. ò cœnum, ò portentum, ò scelus: hanc tibi legem Clodius scripsit spurciorem lin-

gua sua, ut interdictum sit, cui non sit interdictum. Sexte noster bona uenia dic, quoniam iam dialecticus es, & hoc quoque liguris: quod factum non est, ut sit factum, ferri ad populum, aut uerbis ullis sanciri, aut suffragijs confirmari potest? hoc tu scriptore, hoc consiliario, hoc ministro, omnium non bipedum solum, sed etiam quadrupedum impurissimo, remp. perdidisti. neque tu eras tam excors, tamq; demens, ut nescires hunc Clodium esse, qui contra leges faceret; et alios esse, qui leges scribere solerent: sed neque eorum, neque cæterorum, in quibus esset aliquid modestiæ, cuiusquã tibi potestas fuit: neque tu legum scriptoribus ijsdem potuisti uti, quibus cæteri; neque operum architectis; neque pontificem adhibere, quem uelles: postremo ne in prædæ quidem societate mancipem, aut prædem socium, extra tuorum gladiatorum numerum, aut denique suffragij latorem in ista tua proscriptione quenquam, nisi furem aut sicarium, reperire potuisti. itaque cum tu florens, ac potens per medium forum popularis uolitares, amici illi tui te uno amico tecti, & beati, qui se populo commiserant, ita repellebantur, ut etiam Palatinam tuam perderent. qui in iudicium uenerant, siue accusatores erant, siue rei, te deprecante damnabantur. denique etiam ille nouicius Ligur, uenalis adscriptor, & subscriptor tuus; cum M. Papirij sui fratris esset testamento & iudicio improbatus, mortem eius se uelle persequi dixit: nomen Sex. Propertij detulit; accusare alienæ damnationis scelerisq; socius propter calumniæ metum non est ausus. de hac igitur ege dicimus, quæ iure rogata uideatur: cuius quam

quisque partem tetigit, digito, uoce, præda, suffragio, quocunque uenit, repudiatus, conuictusq; discessit. quid, si ijs uerbis scripta est ista proscriptio, ut se ipsa dissoluat? est enim: QVÒD M. T*ullius falsum* S. C. *retulerit. si igitur retulit falsum* S. C. *tum est rogatio: si non retulit, nulla est. satis'ne tibi uidetur à senatu iudicatum, me non modo non ementitum esse auctoritatem eius ordinis, sed etiam unum post urbem conditam diligentissime senatui paruisse? quot modis doceo, legem istam quam uocas, non esse legem? quid, si etiã pluribus de rebus uno sortitu retulisti: tamen'ne arbitraris, id quod* M. D*rusus in legibus suis plerisque, bonus ille uir* M. S*caurus, & L.* C*rassus consularis non obtinuerint, id te posse omnium facinorum & stuprorum omnium* D*ecumis et* C*lodijs auctoribus obtinere? tulisti de me ne reciperer, non ut exirem: quem, tu ipse non poteras dicere, non licere esse* R*omæ. quid enim diceres? damnatum? certe non: expulsum? qui licuit? sed tamen ne id quidem est scriptum, ut exirem. pœna est, qui receperit: quam omnes neglexerunt. eiectio nusquam est. uerum sit. quid operum publicorum exactio? quid nominis inscriptio tibi? num aliud uidetur esse, ac meorum bonorum direptio? præterquam quòd ne id quidem per legem* L*iciniam, ut ipse tibi curationem ferres, facere potuisti. quid hoc ipsum, quod nunc apud pontifices agis, te meam domum consecrasse, te monimentum fecisse, in meis ædibus te signum dedicasse, eaq; te ex una rogatiuncula fecisse; unum & idem uidetur esse, atque id quod de me ipso nominatim tulisti? tam hercule est unum, quàm quod*

idem tu lege una tulisti, ut Cyprius rex, cuius maiores huic populo socij atque amici semper fuerunt, cum bonis omnibus sub præcone subijceretur, & exules Byzantium reducerentur. Eidem, inquit, utraque de re negotium dedi. Sed quid, si eidem negotium dedisses, ut in Asia cistophorum flagitaret, inde iret in Hispaniam; cum Romæ decessisset, consulatum ei petere liceret; cum factus esset, prouinciam Syriam obtineret; quoniam de uno homine scriberes, una res esset? quòd si iam populus R. de ista re consultus esset, & non omnia per seruos latronesq; gessisses: non ne fieri poterat, ut populo de Cyprio rege placeret, de exulibus Byzantijs displiceret? quæ est quasi alia uis, quæ sententia Cæciliæ legis & Didiæ, nisi hæc, ne populo necesse sit in coniunctis rebus compluribus aut id, quod nolit, acccipere, aut, id quod uelit, repudiare? quid, si per uim tulisti; tamen'ne lex est? aut quidquam iure gestum uideri potest, quod per uim gestum esse constet? an si in ipsa latione tua, capta iam urbe, lapides iacti, si manus collata non est, iccirco tu ad illam labem, atque eluuiem ciuitatis sine summa ui peruenire potuisti? cum in tribunali Aurelio conscribebas palam non modo liberos, sed etiam seruos ex omnibus uicis concitatos, uim tum uidelicet non parabas: cum edictis tuis tabernas claudi iubebas, non uim imperitæ multitudinis, sed hominum honestorum modestiam, prudentiamq; quærebas: cum arma in ædem Castoris comportabas, nihil aliud, nisi uti nequid per uim agi posset, machinabare: cum uero gradus Castoris conuellisti, ac remouisti, tum, ut modeste tibi agere liceret, homines audaces ab eius templi

aditu, atque ascensu repulisti: cum eos, qui in conuentu uirorum bonorum uerba de salute mea fecerant, adesse iussisti, eorumq; aduocationem manibus, ferro, lapidibus discussisti, tum profecto ostendisti, uim tibi maxime displicere. uerum hæc furiosa uis uesani tribuni pl. facile superari, frangiq; potuit uirorum bonorum uel uirtute, uel multitudine. quid, cum Gabinio Syria dabatur, Macedonia Pisoni, utrique infinitum imperium, ingens pecunia, ut tibi omnia permitterent, te adiuuarent, tibi manum, copias, tibi suos paratos centuriones, tibi pecunias, tibi familias compararent, te suis sceleratis concionibus subleuarent, senatus auctoritatem irriderent, equitibus R. mortem, proscriptionemq; minitarentur, me terrerent minis, mihi cædem, & dimicationem denunciarent, meam domum refertam uiris bonis per amicos suos complerent, proscriptionis metu me frequentia nudarent, uirorum bonorum me præsidio spoliarent, senatum pro me non modo propugnare, amplissimum ordinem, sed etiam plorare, & supplicare mutata ueste prohiberent: ne tum quidem uis erat? quid igitur ego cessi? aut qui timor fuit? non dicam in me quidem: fac me timidum esse natura. quid illa tot uirorum fortissimorum millia? quid illi equites R.? quid senatus? quid denique omnes boni? si nulla uis erat, cur me flentes potius prosecuti sunt, quàm aut increpantes retinuerunt, aut irati reliquerunt? an hoc timebam, si mecum ageretur more institutoq; maiorum, ut possem præsens sustinere? utrum, si dies dicta esset, iudicium mihi fuit pertimescendum, an sine iudicio priuilegium? iudi-

ciũ in cauſa tam turpi? ſcilicet is homo ſum, qui, etiam ſi cauſa eſſet ignota, dicendo non poſſem explicare. an eam cauſam probare non poteram, cuius tanta bonitas eſt, ut ea ipſa non modo ſe, ſed etiam me abſentem per ſe probarit? an ſenatus, an ordines, an ij, qui cuncta ex Italia ad me reuocandum conualuerunt, ſegniores me præſente ad me retinendum, & conſeruandum fuiſſent in ea cauſa, quam ipſe iam parricida talem dicat fuiſſe, ut me ab omnibus ad meam priſtinam dignitatem expectatum, atque reuocatum queratur? an uero in iudicio periculi nihil fuit; priuilegium pertimui, ne, mihi præſenti ſi multa irrogaretur, nemo intercederet? tam inops aut ego eram ab amicis, aut tam nuda reſp. à magiſtratibus? quid, ſi uocatæ tribus eſſent; proſcriptionem, non dicam in me ita de ſua ſalute merito, ſed omnino in ullo ciue comprobauiſſent? an, ſi ego præſens fuiſſem, ueteres illæ copiæ coniuratorum, tuiq; perditi milites atque egentes, et noua uis ſceleratiſſimorum conſulum corpori meo peperciſſent? qui, cum eorum omnium crudelitati, ſceleriq; ceſſiſſem, ne abſens quidem luctu meo mentes illorum ſatiare potui. quid enim uos uxor mea miſera uiolarat? quam uexauiſtis, raptauiſtis, omni crudelitate laceranuiſtis: quid mea filia? cuius fletus aſſiduus, ſordeſq; lugubres uobis erant iucundæ, cæterorum omniũ mentes oculoſq; flectebant: quid paruus filius? quem, quandiu abfui, nemo niſi lacrymantem confectumq; uidit: quid fecerat, quòd eum toties per inſidias interficere uoluiſtis? quid frater meus? qui cum aliquanto poſt meum diſceſſum ex prouincia ueniſſet, neque ſibi uiuendum, niſi me reſtitu-

to, putaret, cum eius mœror, squalor incredibilis, & inauditus omnibus mortalibus miserabilis uidebatur: quoties ex uestro ferro, ac manibus est elapsus? sed quid ego uestram crudelitatem expromo, quam in ipsum me ac meos adhibuistis, qui parietibus, qui tectis, qui columnis, ac postibus meis horrificum quoddam, & nefarium omni imbutum odio bellum intulistis? non enim te arbitror, cum post meum discessum omnium locupletum fortunas, omnium prouinciarum fructus, & tetrarcharum ac regum bona, spe & auaritia deuorasses, argenti & suppellectilis meæ cupiditate esse cæcatum: non existimo Campanum illum consulem cum saltatore collega, cum alteri totam Achaiam, Thessaliam, Bœotiam, Græciam, Macedoniā, omnemq; barbariam, bona ciuium R. condonasses, alteri Syriam, Babylonem, Persas, integerrimas pacatissimasq; gentes ad diripiendum tradidisses, illos tam cupidos liminum meorum, & columnarum, & ualuarum fuisse. neque porro illa manus, copiæq; Catilinæ cæmentis ac tignis meorum tectorum se famem suam expleturas putauerunt: sed ut hostium urbes, nec omnium hostium, uerum eorum, quibuscum acerbum bellum, intestinumq; suscepimus, non præda adducti, sed odio solemus excindere, quòd in quos propter eorum crudelitatē inflāmatæ mentes nostræ fuerunt, cum horum etiā tectis, ac sedibus residere aliquod bellum semper uideretur. nihil erat latum de me: non adesse eram iussus: non citatus fueram: eram etiam tuo iudicio ciuis incolumis: cum domus in Palatio, uilla in Tusculano, altera ad alterū consulem transferebatur: senatum

consules uetabāt: columnæ marmoreæ ex ædibus meis, inspectante populo R. ad socrum consulis portabantur: in fundum autem uicini consulis non modo instrumentum, aut ornamenta uillæ, sed etiam arbores transferebantur; cū ipsa uilla non prædæ cupiditate, (quid enim erat prædæ?) sed odio & crudelitate funditus euerteretur: domus ardebat in palatio, non fortuito, sed oblato incendio: consules epulabantur, & in coniuratorum gratulatione uersabantur, cum alter se Catilinæ delicias, alter Cethegi consobrinum fuisse diceret. hanc ego uim pontifices, hoc scelus, hunc furorem, meo corpore opposito, à bonorum omniū ceruicibus depuli, omnéq; impetum discordiarum, omnem diu collectam uim improborum, quæ inueterata compresso odio, atque tacito * iam erūpebat in actum, tam audaces duces excepi meo corpore: in me uno consulares faces iactæ manibus tribunicijs: in me omnia, quæ ego quondam retuderam, coniurationis nefaria tela adhæserunt. quòd si, ut multis fortissimis uiris placuit, ui & armis contra uim decertare uoluissem; aut uicissem cum magna internicione improborum, sed tamen ciuium; aut, interfectis bonis omnibus, quod illis optatissimum erat, una cum rep. concidissem. uidebam, uiuo senatu populoq; R. celerem mihi summa cum dignitate reditum: nec intelligebam fieri diutius posse, ut mihi non liceret esse in ea rep. quam ipse seruassem: quòd si non liceret, audieram, & legeram, clarissimos nostræ ciuitatis uiros se in medios hostes ad perspicuā mortem, pro salute exercitus iniecisse: ego pro salute reip. uniuersæ dubitarem? hoc meliore conditione, quàm Decij, quòd illi ne auditores

tores quidem suæ gloriæ, ego etiam spectator meæ laudis esse potuissem. itaque infractus furor tuus inanes faciebat impetus: omnem enim uim omnium sceleratorum acerbitas mei casus exceperat. non erat in tam immani iniuria, tantisq; ruinis nouæ crudelitati locus. Cato fuerat proximus (quid ageres, non erat) ut qui modus omnibus moribus fuerat, idē esset iniuriæ. quid posses? extrudere ad Cypriā pecuniam. præda perierit: alia non deerit: hunc modo amandandum esse. sic M. Cato inuisus, quasi per beneficium, Cyprum relegatur. eijciuntur duo, quos improbi uidere non poterant, alter per honorem turpissimum, alter per honestissimam calamitatem. atque ut sciatis non hominibus istum, sed uirtutibus hostem semper fuisse, me expulso, Catone amandato, in eum ipsum se conuertit, quo auctore, quo adiutore in concionibus, ea, quæ gerebat, omnia, quæq; gesserat, se fecisse, & facere, dicebat. Cn. Pompeium, quem omnium iudicio longe principem esse ciuitatis uidebat, diutius furori suo ueniam daturum non arbitrabatur. qui ex eius custodia, per insidias, regis amici filium hostem captiuum surripuisset, & ea iniuria uirum fortissimum lacessisset, sperauit ijsdem se copijs cum illo posse confligere, quibuscum ego noluissem bonorum periculo dimicare. & primo quidem adiutoribus consulibus. postea fregit fœdus Gabinius: Piso tamen in fide mansit. quas iste tum cædes, quas lapidationes, quas fugas fecerit, quàm facile ferro quotidianisq; insidijs, cum iam à firmissimo robore copiarum suarum relictus esset, Cn. Pompeium foro curiaq; priuarit, domumq; coniecerit, uidistis. ex quo indica-

Hh

re poteſtis, quanta uis illa fuerit oriens, & congrega-ta, cum hæc Cn. Pompeium terruerit iam diſtracta, et extincta. hoc uidit in ſententia dicenda calendis Ian. uir prudentiſſimus, & cum reip. tum mihi, tum etiam ueritati amiciſſimus, L. Cotta, qui legem de meo reditu ferendam non cenſuit; qui me conſuluiſſe reip. ceſſiſſe tempeſtati, amiciorem uobis, cæteriſq; ciuibus, quàm mihi, ac meis extitiſſe, ui armis, diſſenſione hominum ad cædem inſtituta, nouoq; dominatu pulſum eſſe di-xit, nihil de meo capite potuiſſe ferri, nihil eſſe inſcri-ptum, aut poſſe ualere; omnia contra leges, moremq; maiorum temere, turbulente, per uim, per furorem eſ-ſe geſta: quòd ſi illa lex eſſet, nec referre ad ſenatum conſules, nec ſententiam dicere ſibi licere: quorũ utrun-que cum fieret, non oportere, ut de me lex ferretur, decerni; ne illa, quæ nulla eſſet, eſſe lex iudicaretur. ſen-tentia uerior, grauior, utilior, melior reip. nulla eſ-ſe potuit: hominis enim ſcelere, & furore notato, ſi-milis à rep. labes in poſterum dimouebatur. neque hoc Cn. Pompeius, qui ornatiſſimam de me ſententiam di-xit, uoſq; pontifices, qui me ueſtris ſententijs, auctori-tatibuſq; defendiſtis, non uidiſtis, illam eſſe nullam, atque eſſe potius flammam temporis, interdictum ſce-leris, uocem furoris: ſed proſpexiſtis, nequa popula-ris in uos aliquando inuidia redundaret, ſi ſine populi iudicio reſtituti uideremur. eodemq; conſilio M. Bibu-li, fortiſſimi uiri, ſenatus ſententiam ſecutus eſt, ut uos de mea domo ſtatueretis: non quòd dubitaret, quin ab iſto nihil legibus, nihil religionibus, nihil iure eſſet a-ctum, ſed ne quis oriretur aliquando in tanta uberta-

te improborum, qui in meis ædibus aliquam religionem resídere diceret. nam legem quidem istam nullam esse, quotiescunque de me senatus sententiam dixit, toties iudicauit; quoniam quidem scripto illo istius sententiam dicere uetabatur. atque hanc rem par illud simile, Piso, & Gabinius, uidit. homines legum iudiciorumq; metuentes, cum frequentissimus senatus eos, ut de me referrent, quotidie flagitaret, non se rem improbare dicebant, sed lege istius impediri. erat hoc uerum: nam impediebantur, uerum ea lege, quam idem iste de Macedonia Syriáq; tulerat. hanc tu P. Lentule neque priuatus, neque consul legem esse unquam putasti: nam tribunis pl. referentibus, sententiam de me, designatus consul, sæpe dixisti: ex calendis Ian. quoad perfecta res est, de me retulisti: legem promulgasti, tulisti: quorum tibi, si esset illa lex, nihil liceret. at etiam Q. Metellus, collega tuus, uir clarissimus, quam legem esse homines alienissimi à P. Clodio iudicarent, Piso, & Gabinius, eam nullam esse, frater P. Clodij, cum de me ad senatum tecum unà retulit, iudicauit. sed isti, qui Clodij leges timuerunt, quemadmodum cæteras obseruarunt? senatus quidem, cuius est grauissimum iudicium de iure legum, quotiescunque de me consultus est, toties eam nullam esse iudicauit. quod idem tu Lentule uidisti in lege, quam de me tulisti: nam non est ita latum, ut mihi Romam uenire liceret, sed ut uenirem: non enim uoluisti, id, quod licebat, ferre, ut liceret; sed me ita esse in rep. magis ut accersitus imperio populi R. uiderer, quàm ad administrandam ciuitatem restitutus. hũc tu etiam perniciosa pestis

exulem appellare ausus es, cum tantis sceleribus esses, & factis notatus, ut omnem locum, quò adisses, exilij simillimũ redderes? quid est enim exul? ipsum per se nomen calamitatis, non turpitudinis. quando igitur est turpe? reuera, quando est pœna peccati; opinione autem hominum, etiamsi est pœna damnati. utrum igitur, peccato meo exulis nomen subeo, an re iudicata? peccato? iam neque tu id dicere audes, quem isti satellites tui felicem Catilinam nominant, neque quisquam eorũ, qui solebant. non modo iam nemo est tam imperitus, qui ea, quæ gessi in consulatu, peccata esse dicat; sed nemo est tam inimicus patriæ, qui non meis consilijs patriam conseruatam esse fateatur. quod enim est in terris commune tantum, tantulum'ue consilium, quod non de meis rebus gestis ea, quæ mihi essent optatissima & pulcherrima, iudicarit? summum est populi R. populorumq;, & gentium omnium ac regum consilium senatus: decreuit, ut omnes, qui remp. saluam esse uellent, ad me unũ defendendum uenirent: ostenditq;, nec stare potuisse remp. si ego non fuissem restitutus; nec futuram esse ullam, si non rediissem. proximus est huic dignitati ordo equester: omnes omnium publicanorum societates de meo consulatu, ac de meis rebus gestis amplissima, atque ornatissima decreta fecerunt. scribæ, qui nobiscum in rationibus, monimentisq; publicis uersantur, non obscurum de meis in remp. beneficijs suum iudicium decretumq; esse uoluerunt. nullum est in hac urbe collegium, nulli pagani, aut montani, quoniam plebi quoque urbanæ maiores nostri conuenticula, & quasi concilia quædam esse uoluerunt,

qui non amplissime non modo de salute mea, sed etiam de dignitate decreuerint. nam quid ego illa diuina, atque immortalia municipiorum & coloniarum, & totius Italiæ decreta commemorem? quibus tanquam gradibus mihi uideor in cœlum ascendisse, non solum in patriam reuertisse. ille uero dies quis fuit, cum te P. Lentule legem de me ferentem populus R. ipse uidit, sensitq́;, quantus, & quanta dignitate esses? constat enim, nullis unquam comitijs campum Martium tanta celebritate, tanto splendore omnis generis hominum, ætatum, ordinum floruisse. omitto ciuitatum, nationum, prouinciarum, regum, orbis denique terrarum de meis in omnes mortales meritis unum iudicium, unumq́; consensum. aduentus meus, atque introitus in urbem qui fuit? utrum, me patria sic accepit, ut lucem salutemq́; redditam sibi ac restitutam accipere debuit. an ut crudelem tyrannum? quod uos Catilinæ gregales de me dicere solebatis. itaque ille unus dies, quo die me populus R. à porta in Capitolium, atque inde domum sua celebritate, lætitiáq́; comitatum honestauit, tantæ mihi iucunditati fuit, ut tua mihi conscelerata illa uis non modo non propulsanda, sed etiam emenda fuisse uideatur. quare illa calamitas (si ita est appellanda) excussit hoc genus totum maledicti, ne quisquam audeat iam reprehendere consulatum meum, tot, tantis, tam ornatis iudicijs, testimonijs, auctoritatibus cōprobatum. quòd si in isto tuo maledicto probrum non modo mihi nullum obiectas, sed etiam laudem illustras meam: quid te aut fieri, aut fingi dementius potest? uno enim maledicto bis à me patriam ser-

uatam eſſe concedis : ſ[illegible], cum id feci, quod omnes non negent immortalitati, ſi fieri poteſt, mandandum, tu ſupplicio puniendum putaſti : iterum, cum tuum, multorumq́; propter te, inflammatum in bonos omnes impetum meo corpore excepi, ne eam ciuitatem, quam ſeruaſſem inermis, armatus in diſcrimen adducerem. eſto : non fuit in me pœna ulla pecati, at fuit iudicij. cuius ? quis me unquam ulla lege interrogauit ? quis poſtulauit ? quis diem dixit ? poteſt igitur damnati pœnam ſuſtinere indemnatus ? hoc tribunicium eſt ? hoc populare eſt ? quanquam ubi tu te popularem, niſi cum pro populo feciſti, potes dicere ? ſcilicet : cum hoc iuris à maioribus proditum ſit, ut nemo ciuis R. aut libertatem, aut ciuitatem poſſit amittere, niſi ipſe auctor factus ſit. quod tu ipſe potuiſti in tua cauſa diſcere: credo enim, quanquam in illa adoptione legitime factum eſt nihil, tamen te eſſe interrogatum, auctor'ne eſſes, ut in te P. Fonteius uitæ neciſq́; poteſtatem haberet, ut in filio. quæro, ſi aut negaſſes, aut tacuiſſes, ſi tamen id XXX curiæ iuſſiſſent, num id iuſſum eſſet ratum ? certe non. quid ita ? quia ius à maioribus noſtris, qui non ficte & fallaciter populares, ſed uere & ſapienter fuerunt, ita comparatum eſt, ut ciuis R. libertatem nemo poſſet inuitus amittere. quin etiam, ſi decemuiri ſacramentum in libertatem iniuſtum iudicaſſent, tamen, quotieſcũque uellet quis, hoc in genere ſolo rem iudicatam referre poſſe uoluerunt. ciuitatem uero nemo unquam ullo populi iuſſu amittet inuitus. qui ciues R. in colonias Latinas proficiſcebantur, fieri non poterant Latini, qui non erant auctores facti, nomenq́; dederãt.

qui erant rerum capitalium condemnati, non prius hanc ciuitatem amittebant, quàm erant in eam recepti, quò uertendi, hoc est mutandi soli causa, uenerant. id autem ut esset faciundum, non ademptione ciuitatis, sed tecti, & aquæ, & ignis interdictione faciebant. populus R. L. Sylla dictatore ferente, comitijs centuriatis, municipijs ciuitatem ademit, ademit ijsdem agros. de agris ratum est; fuit enim populi potestas: de ciuitate ne tandiu quidem ualuit, quādiu illa Syllani temporis arma ualuerūt. hanc uero Volaterranis, cum etiam tum essent in armis, L. Sylla uictor rep. recuperata, comitijs centuriatis, ciuitatem eripere non potuit; hodieq; Volaterrani non modo ciues, sed etiam optimi ciues, fruuntur nobiscum simul hac ciuitate: consulari homini P. Clodius, euersa rep. ciuitatem adimere potuit, concilio aduocato, conductis operis non solum egentium, sed etiam seruorum, Sedulio principe? qui se illo die confirmauit Romæ non fuisse. quòd si non fuit, quid te audacius, qui in eius nomen incideris? quid desperatius, qui ne ementiendo quidē potueris auctorem adumbrare meliorem? sin autem is primus sciuit, quod facile potuit, propter inopiam tecti in foro pernoctans, cur non iuret se Gadibus fuisse, cum tu te fuisse Interamnæ probaueris? hoc tu igitur, homo popularis, iure munitam ciuitatem, & libertatem nostram putas esse oportere, ut, si tribuno. pl. rogante, Velitis, iubeatis'ne; Sedulij centum se uelle & iubere dixerint, possit unusquisque nostrum amittere ciuitatem? tum igitur maiores nostri populares non fuerunt, qui de ciuitate, et libertate ea iura sanxerunt, quæ nec uis tem-

porum, nec potentia magistratuum, nec res tum iudicata, nec denique uniuersi populi R. potestas, quæ cæteris in rebus est maxima, labefactare possit. at tu etiam, ereptor ciuitatis, legem de iniurijs publicis tulisti Anagnino nescio cui Menulæ per gratiam, qui tibi ob eam legem statuam in meis ædibus posuit, ut locus ipse in tua tanta iniuria legem, & inscriptionem statuæ refelleret. quæ res municipibus Anagninis ornatissimis multo maiori dolori fuit, quàm quæ idē ille gladiator scelera Anagniæ fecerat. quid, si ne scriptum quidem unquā est in ista ipsa rogatione, quam se Sedulius negat sciuisse: tu huius, ut acta tui præclari tribunatus hominis dignitate cohonestes, auctoritatem amplecteris: sed tamen, si nihil de me tulisti, quo minus essem nō modo in ciuium numero, sed etiam in eo loco, in quo me honores populi R. collocauerunt: tamen ne eum tua uoce uiolabis, quem, post nefarium scelus consulum superiorum, tot uides iudicijs senatus, populi R. totius Italiæ honestatum? quem, ne tum quidem, cum aberam, negare poteras esse tua lege senatorem? ubi enim tuleras, ut mihi aqua, & ignis interdiceretur? quod Gracchus de P. Popillio, Saturninus de Metello tulit. homines seditiosissimi, de optimis ac fortissimis ciuibus, non, ut esset interdictum, quod ferri non poterat, tulerunt, sed ut interdiceretur. ubi cauisti, ne meo me loco censor in senatum legeret? quod de omnibus, etiam quibus damnatis interdictum est, scriptum est in legibus. quære hoc ex Clodio scriptore legum tuarum: iube adesse: latitat omnino: sed, si requiri iusseris, inueniēt hominē apud sororem tuam, occultātem se capite demisso. sed si

patrem tuum, ciuem medius fidius egregium, dissimilemq; uestri, nemo unquam sanus exulem appellauit, qui, cum de eo tribunus pl. promulgasset, adesse, propter iniquitatem illius Cinnani temporis, noluit, eiq; imperium est abrogatum; si in illo pœna legitima turpitudinem non habuit, propter uim temporum: in me, cui dies dicta nunquam est, qui reus non fui, qui nunquam sum à tribuno pl. citatus, damnati pœna esse potuit, ea præsertim, quæ ne in ipsa quidem rogatione perscripta est? at uide, quid intersit inter illum iniquissimum patris tui casum, & hanc fortunam conditionemq; nostram. patrem tuum, ciuem optimum, clarissimi uiri filium, qui si uiueret, qua seueritate fuit, tu profecto non uiueres, L. Philippus censor, auunculum suum, præterijt in recitando senatu: nihil enim poterat dicere, quare rata non essent, quæ erant acta in ea rep. in qua se illis ipsis temporibus censorem esse uoluisset. me L. Cotta, homo censorius, in senatu iuratus dixit, se, si censor tum esset, cum ego aberam, meo loco senatorem recitaturum fuisse. quis in meum locum iudicem subdidit? quis meorum amicorum testamentum discessu meo fecit, qui mihi non idem tribuerit, quod & si adessem? quis me non modo ciuis, sed socius, recipere contra tuam legem, & iuuare dubitauit? denique uniuersus senatus multo ante, quàm est lata lex, de me gratias agendas censuit ciuitatibus ijs, quæ M. Tullium, tantum'ne? immo etiam ciuem optime de rep. meritum recepissent. & tu unus, pestifer ciuis, eum restitutum negas esse ciuem, quem eiectum uniuersus senatus non modo ciuem, sed etiam egregium ciuem semper puta-

uit? at uero, ut annales populi R. & monimenta uetustatis loquuntur, censor ille Quintius, & M. Furius Camillus, & M. Seruilius Ahala, cum essent optime de rep. meriti, tamen populi incitati uim, iracundiamq́; subierunt; damnatiq; comitijs centuriatis cum in exilium profugissent, rursus ab eodem populo placato sunt in suam pristinam dignitatem restituti. quòd si ijs damnatis non modo non imminuit calamitas clarissimi nominis gloriam, sed etiam honestauit: (nam etsi optabilius est, cursum uitæ conficere sine dolore, & sine iniuria; tamen ad immortalitatem gloriæ plus affert, desideratum esse à suis ciuibus, quàm omnino nunquam esse uiolatum) mihi sine ullo iudicio populi profecto, tum amplissimis omnium iudicijs restituto, maledicti locum, aut criminis obtinebit? fortis & constans in optima ratione ciuis P. Popillius semper fuit: tamen eius in omni uita nihil est ad laudem illustrius, quàm calamitas ipsa: quis enim iam meminisset eum bene de rep. meritum, nisi & ab improbis expulsus esset, & per bonos restitutus? Q. Metelli præclarum imperium in re militari fuit, egregia censura, omnis uita plena grauitatis: tamen huius uiri laudem ad sempiternam memoriam temporis calamitas propagauit. quòd si & illis, qui expulsi sunt inique, sed tamen legibus, reducti inimicis interfectis, rogationibus tribunicijs, non auctoritate senatus, non comitijs centuriatis, non decretis Italiæ, non desiderio ciuitatis, inimicorum iniuria probro non fuit: in me, qui profectus sum integer, abfui simul cum rep. redij cum maxima dignitate, te uiuo, fratre tuo, altero consule, reducente, altero prætore pa=

tiente, tuum scelus meum probrum putas esse oportere? at si me populus R. incitatus iracundia, aut inuidia è ciuitate eiecisset, idémq; postea mea in remp. beneficia recordatus, se collegisset, temeritatem atque iniuriam suam restitutione mea reprehendisset: tamen profectò nemo esset tam amens, qui mihi populi tale iudiciũ non dignitati potius, quàm dedecori putaret esse oportere. nunc uero cum me in iudicium populi nemo omnium uocarit; condemnari non potuerim, qui accusatus non sim; denique ne expulsus quidem ita sim, ut, si contenderem, superare non possem; contráq; à populo R. semper sim defensus, amplificatus, ornatus: quid est, quare quisquam mihi se ipsa populari ratione anteponat? an tu populum R. esse illum putas, qui constat ex ijs, qui mercede conducuntur; qui impelluntur, ut uim afferant magistratibus? ut obsideant senatum? optent quotidie cædem, incendia, rapinas? quem tu tamẽ populum, nisi tabernis clausis, frequentare non poteras: cui populo duces Lentidios, Lollios, Sergios præfeceras. ò speciem, dignitatémq; populi R. quam reges, quam nationes exteræ, quam gentes ultimæ pertimescunt: multitudinem hominũ ex seruis conductis, ex facinorosis, ex egentibus congregatam. illa fuit pulchritudo populi R. illa forma, quam in campo uidisti tum, cum etiam tibi contra senatus, totiusq; Italiæ auctoritatem et studium dicendi potestas fuit. ille, ille populus est dominus regũ, uictor, atque imperator omnium gentium, quem illo clarissimo die scelerate uidisti tum, cum omnes principes ciuitatis, omnes ordinum atque ætatum omnium, suffragium se nõ de ciuis, sed de ciuitatis salute ferre censebát:

cum denique homines in campum non tabernis, ſed municipijs clauſis uenerunt. hoc ego populo, ſi tum conſules aut fuiſſent in rep. aut omnino non fuiſſent, nullo labore, tuo præcipiti furori, atque impio ſceleri reſtitiſſem: ſed publicam cauſam contra uim armatam, ſine populi præſidio ſuſcipere nolui: non quo mihi P. Scipionis, fortiſſimi uiri, uis ultima, priuati hominis, diſpliceret: ſed Scipionis factum ſtatim P. Mucius cõſul, qui in gerenda rep. putabatur fuiſſe ſegnior, geſta, multis S.C. non modo defendit, ſed etiam ornauit. mihi aut, te interfecto, cum conſulibus; aut, te uiuo, & tecum, & cum illis armis decertandum fuit. erãt eo tempore multa etiam alia metuẽda. ad ſeruos medius fidius res perueniſſet: tantum homines impios ex uetere illa coniuratione inuſtum nefarijs mentibus bonorum odium retinebat. Hic tu me etiam gloriari uetas: negas eſſe ferenda, quæ ſoleam de me prædicare: & homo facetus inducis etiam ſermonem urbanum, ac uenuſtum; me dicere ſolere, eſſe me Iouem; eundemq; dictitare, Mineruam eſſe ſororem meam. non tam inſolens ſum, qui Iouem eſſe me dicam; non tam ineruditus, qui Mineruam Iouis ſororem, meam eſſe ſororem exiſtimem. ſed tamen ego mihi ſororem uirginem aſciſco: tu ſororem tuam uirginem eſſe non ſiuiſti. ſed uide, ne tu te debeas Iouem dicere, quòd tu iure eandem ſororem et uxorem appellare poſſis. & quoniam hoc reprehendis, quòd ſolere me dicas de me ipſo glorioſius prædicare: quis unquam audiuit, cum ego de me, niſi coactus, ac neceſſario, dicerem? nam ſi, cum mihi furta, largitiones, libidines obijciuntur, ego reſpondere ſoleo, meis con-

filijs, periculis, laboribus patriam esse conseruatam; non tam sum existimandus de gestis rebus gloriari, quàm de obiectis non confiteri. sed si mihi ante hæc durissima reip. tempora nihil unquam aliud obiectum est, nisi crudelitas illius temporis, cum à patria perniciem depuli: quid, me huic maledicto utrum non respondere, an demisse respondere decuit? ego uero etiam reip. semper interesse putaui, me illius pulcherrimi facti, quod ex auctoritate senatus, consensu bonorum omnium, pro salute patriæ gessissem, splendorem uerbis, dignitatemq; retinere: præsertim cum mihi uni in hac rep. audiente populo R. opera mea hanc urbem, et hanc remp. esse saluam iurato dicere fas fuisset. Extinctum est iam illud maledictum crudelitatis, quòd me non ut crudelem tyrannum, sed ut mitissimum parentem, omnium ciuium studijs desideratum, repetitum, accersitum uident. aliud exortum est. obijcitur mihi meus ille discessus: cui ego crimini respondere sine mea maxima laude non possum. quid enim pontifices debeo dicere? peccati me conscientia profugisse? at id, quod mihi crimini dabatur, non modo peccatum non erat, sed erat res post natos homines pulcherrima. iudicium populi pertimuisse? at id nec propositum ullum fuit, & si fuisset, duplicata gloria discessissem. bonorum mihi præsidium defuisset? falsum est: me mortem timuisse? turpe est. dicendum igitur est id, quod non dicerem, nisi coactus: nihil enim unquam de me dixi sublatius, asciscendæ laudis causa potius, quàm criminis depellendi. dico igitur, & quàm possum maxima uoce dico, cum omnium perditorum, & coniuratorum incitata uis

duce tribuno pl. consulibus auctoribus, afflicto senatu, perterritis equitibus R. suspensa ac solicita tota ciuitate, non tam in me impetum faceret, quàm per me in omnes bonos; me uidisse, si uicissem, tenues reip. reliquias; si uictus essem, nullas futuras. quod cum iudicassem, defleui coniugis miseræ dissidium, liberorum carissimorum solitudinem, fratris absentis amantissimi, atque optimi casum, subitas fundatissimæ familiæ ruinas: sed his omnibus rebus uitam anteposui meorum ciuium; remq; publicam cõcidere unius discessu, quàm omnium interitu occidere malui: speraui id, quod accidit, me iacentem posse à uiuis uiris fortibus excitari; si unà cum bonis interijssem, nullo modo posse recreari. accepi pontifices magnum, atque incredibilem dolorem: non nego, neque istam mihi ascisco sapientiam, quam non nulli in me requirebant, qui me animo nimis fracto esse, atque afflicto loquebãtur. an ego poteram, cum à tot rerum tanta uarietate diuellerer, quas iccirco prætereo, quòd ne nunc quidem sine fletu commemorare possum, inficiari, me esse hominem, & communem naturæ sensum repudiare? tum uero neque illud meum factũ laudabile, nec beneficium ullum à me in remp. profectum dicerem, si quidem ea reip. causa reliquissem, quibus æquo animo carerem; eamq; animi duritiam, sicut corporis, quod cum uritur non sentit, stuporem potius, quàm uirtutem, putarem. suscipere tantos animi dolores, atque ea, quæ capta urbe accidunt uictis, stante urbe unum perpeti, & iam se uidere distrahi à complexu suorum, disturbari tecta, diripi fortunas, patriæ denique causa patriam ipsam amittere, spoliari populi R. be

neficijs amplissimis, præcipitari ex altissimo dignitatis gradu, uidere, prætextatos inimicos, non dum morte complorata, arbitria petentes funeris, hæc omnia subire conseruandorum ciuium causa, atque ita, ut dolenter absis, non tam sapiens, quàm ij, qui nihil curant, sed tam amans tuorum, ac tui, quàm communis humanitas postulat; ea laus præclara ac diuina. nam qui ea, quæ nunquam cara atque iucunda duxit, æquo animo reip. causa deserit, nullam beneuolentiam insignem in remp. declarat: qui autem ea relinquit reip. causa, à quibus cum summo dolore diuellitur, ei patria cara est, cuius salutem caritati anteponit suorum. quare disrumpatur licet ista furia, atque audiat hæc ex me, quoniam lacessiuit. bis seruaui; ut consul, togatus armatos uicerim; priuatus, consulibus armatis cesserim. utriusque temporis fructum tuli maximum; superioris, quòd ex senatus auctoritate et senatum, et omnes bonos, meæ salutis causa, mutata ueste uidi; posterioris, quòd et senatus, & populus R. et omnes mortales et priuatim, & publice iudicarunt, sine meo reditu remp. saluam esse non posse. sed hic meus reditus pōtifices uestro iudicio cōtinetur. nam si uos me in meis ædibus collocatis, id quod in omni mea causa semper studijs, consilijs, auctoritatibus, sententijsq; fecistis: uideo me plane ac sentio restitutum. sin mea domus non modo mihi non redditur, sed etiam monimentum præbet inimico doloris mei, sceleris sui, publicæ calamitatis: quis erit, qui hunc reditum potius, quàm pœnam sempiternā putet? in conspectu præterea totius urbis domus est mea pontifices: in qua si manet illud non monimentum urbis, sed

ſepulcrum inimico nomine inſcriptum, demigrandum potius aliquò eſt, quàm habitandum in ea urbe, in qua trophæa & de me, et de rep. uideam conſtituta. an ego tantam aut animi duritiem habere, aut oculorum impudentiam poſſim, ut cuius urbis ſeruatorem me eſſe, ſenatus omnium aſſenſu toties iudicarit, in ea poſſim intueri domum meam euerſam non ab inimico meo, ſed ab hoſte communi, & ab eodem extructam, & poſitam in oculis ciuitatis, ne unquam conquieſcere poſſit fletus bonorum? Sp. Melij regnum appetentis domus eſt complanata: ecquid aliud æquum accidiſſe Melio populus R. iudicauit? nomine ipſo Aequimelij ſtultitia pœna comprobata eſt. Sp. Caſsij domus ob eandem cauſam euerſa, atque in eodem loco ædes poſita Telluris. in Vacci pratis domus fuit M. Vacci, quæ publicata eſt & euerſa, ut illius facinus memoria & nomine loci notaretur. M. Manlius cum ab aſcenſu Capitolij Gallorum impetum repuliſſet, non fuit contentus beneficij ſui gloria; regnum appetiſſe eſt iudicatus: ergo eius domum euerſam, duobus lucis conueſtitam uidetis. quam igitur maiores noſtri ſceleratis ac nefarijs ciuibus maximam pœnam conſtitui poſſe arbitrati ſunt, eandem ego ſubibo ac ſuſtinebo, ut apud poſteros noſtros non extinctor coniurationis & ſceleris, ſed auctor & dux fuiſſe uidear? hanc uero pontifices labem turpitudinis, & inconſtantiæ poterit populi R. dignitas ſuſtinere, uiuo ſenatu, uobis principibus publici conſilij, ut domus M. Tullij Ciceronis cum domo Fuluij Flacci ad memoriam pœnæ publice conſtitutæ coniuncta eſſe uideatur? M. Flaccus, quia cum C. Graccho contra ſalutem reip. fecerat,

cerat, & senatus sententia est interfectus, & eius domus euersa, & publicata est: in qua porticum post aliquanto Q. Catulus de manubijs Cimbricis fecit. ista autem fax ac furia patriæ, cum urbem, Pisone & Gabinio ducibus, cepisset, occupasset, teneret, uno eodemq; tempore & clarissimi uiri mortui monimenta delebat: & meam domum cum M. Flacci domo coniungebat, ut, qua pœna senatus affecerat euersorem ciuitatis, eadem iste oppresso senatu afficeret eum, quem P. C. custodem patriæ iudicassent. hanc uero in Palatio, atque in pulcherrimo urbis loco porticum esse patiemini, furoris tribunicij, sceleris consularis, crudelitatis coniuratorum, calamitatis reip. doloris mei defixum indicium ad memoriam omnium gentium sempiternam? quam porticum pro amore, quem habetis in remp. & semper habuistis, non modo sententijs, sed, si opus esset, manibus uestris disturbare cuperetis. nisi quem forte illius castissimi sacerdotis superstitiosa dedicatio deterret. ô rem, quam homines soluti ridere non desinant, tristiores autem sine maximo dolore audire non possint. P. ne Clodius, qui ex pontificis maximi domo religionem eripuit, is in meam intulit? hunc, inquam, etiam uos, qui estis antistites cæremoniarum & sacrorum, auctorem habetis, & magistrum publicæ religionis? ô dij immortales (uos enim hæc audire cupio) P. Clodius uestra sacra curat? uestrum numen horret? res omnes humanas religione uestra contineri putat? hic non illudit auctoritati horum omnium, qui adsunt, summorum uirorum? non uestra pontifices grauitate abutitur? ex isto ore religionis uerbum excidere, aut

elabi potest? quam tu eodem ore, accusando senatum, quòd seuere de religione decerneret, impurissime teterrimeq; uiolasti. aspicite, aspicite pontifices hominem religiosum, & , si uobis uidetur, quod est bonorum pontificum, monete eum, modum quendam esse religionis, nimium esse superstitiosum non oportere. quid tibi necesse fuit anili superstitione homo fanatice sacrificium, quod alienæ domi fieret, inuisere? quæ autem te tanta mentis imbecillitas tenuit, ut non putares deos satis posse placari, nisi etiam muliebribus religionibus te implicuisses? quem unquam audisti maiorum tuorum, qui & sacra priuata coluerunt, & publicis sacerdotijs præfuerunt, cum sacrificium Bonæ deæ fieret, interfuisse? neminem; ne illum quidem, qui cæcus factus est. ex quo intelligitur, multa in uita falso homines opinari, cum ille, qui nihil uiderat sciens, quod nefas esset, lumina amisit; istius, qui non solum aspectu, sed etiam incesto flagitio, & stupro polluit cæremonias, pœna omnis oculorum ad cæcitatem mentis est conuersa. hoc auctore tam casto, tam religioso, tam sancto, tam pio potestis pontifices non commoueri, cum suis dicat se manibus domum ciuis optimi euertisse, & eam ijsdem manibus consecrasse? quæ tua fuit consecratio? tuleram, inquit, ut mihi liceret. quid? non exceperas, ut, si quod ius non esset rogares, ne esset rogatum? ius igitur statuetis esse, uniuscuiusque uestrum sedes, aras, focos, deos penates subiectos esse libidini tribuniciæ? in quem quisque per homines concitatos irruerit, quem impetu perculerit, huius domum non solum affligere, quod est præsentis insaniæ,

quaſi tempeſtatis repentinæ, ſed etiam in poſterum tem pus religione ſempiterna obligare? equidem ſic accepi pontifices, in religionibus ſuſcipiendis caput eſſe, interpretari, quæ uoluntas deorum immortalium eſſe uideatur: nec eſt ulla erga deos pietas, niſi honeſta de numine eorum ac mente opinio, cum expeti nihil ab ijs, quod ſit iniuſtum ac inhoneſtum, arbitrere. hominem inuenire iſta labes tum, cum omnia tenebat, neminem potuit, cui ædes meas addiceret, cui traderet, cui donaret: ipſe, cum loci illius, cum ædium cupiditate flagraret, ob eamq; cauſam unam, una iuſta illa rogatione ſua, uir bonus dominum ſe in meis bonis eſſe uoluiſſet, tamen il lo ipſo in furore ſuo non eſt auſus meam domum, cuius cupiditate inflammatus erat, poſſidere. deos immortales exiſtimatis, cuius labore & conſilio ſua ipſi templa tenuerunt, in eius domum afflictam, & euerſam, per unius honoris ſceleratiſſimi nefarium latrocinium, immigrare uoluiſſe? ciuis eſt nemo in tanto populo, extra contaminatam illam & cruentam P. Clodij manum, qui rem ullam de meis bonis attigerit, qui non pro ſuis opibus in illa tempeſtate defenderit. at, qui aliqua ſe contagione prædæ, ſocietatis, emptionis contaminauerunt, nullius neque priuati, neque publici iudicij pœnam effugere potuerunt. ex his igitur bonis, quorum nemo rem ullam attigit, qui nō omnium iudicio ſceleratiſſimus haberetur, dij immortales domum meam concupiuerunt? iſta tua pulchra Libertas deos penates, & familiares meos lares expulit, ut à te ipſa tanquam in captiuis ſedibus collocaretur? quid eſt ſanctius, quid omni religione munitius, quàm domus uniuſcuiuſque ciuium? hic aræ

ſunt, hic foci, hic dij penates, hic ſacræ religionis cære- moniæ continentur: hoc perfugium eſt ita ſanctum omnibus, ut inde abripi neminem fas ſit. quo magis eſt furor iſtius ab auribus ueſtris repellendus: qui, quæ maiores noſtri religionibus tuta nobis, & ſancta eſſe uoluerunt, ea iſte non ſolum contra religionem labefa- ctauit, ſed etiam ipſius religionis nomine euertit. at quæ dea eſt? bonam eſſe oportet, quando quidem eſt abs te dedicata. Libertas, *inquit, eſt. eam tu igitur do- mi meæ collocaſti, quam ex urbe tota ſuſtuliſti? tu, cum collegas tuos ſumma poteſtate præditos negares li- beros eſſe; cum in templum* Caſtoris *aditus eſſet aper- tus nemini; cum hunc clariſſimum uirum, ſummo ge- nere natum, ſummis populi beneficijs uſum, pontifi- cem, & conſularem, & ſingulari bonitate & mode- ſtia præditum, quem quibus oculis aſpicere audeas, ſa- tis mirari non queo, audiente populo* R. *à pediſequis conculcari iuberes; cum indemnatum exturbares, pri- uilegijs tyrannicis irrogatis; cum principem orbis ter- ræ uirum incluſum domi contineres; cum forum arma tis cateruis perditorum hominum poſſideres:* Libertatis *ſimulacrum in ea domo collocabas, quæ domus erat ip- ſa indicio tui crudeliſſimi dominatus, & miſerrimæ po puli* R. *ſeruitutis? eum'ne potiſſimum* Libertas *domo ſua debuit pellere, qui niſi fuiſſet, in ſeruorum poteſta- tem ciuitas tota ueniſſet? at unde inuenta eſt iſta* Li- bertas? *quæſiui enim diligenter.* Tanagræa *quædam meretrix fuiſſe dicitur. eius non longe à* Tanagris *ſimu lacrum è marmore in ſepulcro poſitum fuit. hoc qui- dam homo nobilis, non alienus ab hoc religioſo* Liberta-

tis sacerdote, ad ornatum ædilitatis suæ deportauit. etenim cogitarat omnes superiores muneris splendore superare: itaque omnia signa, tabulas, ornamentorum quod superfuit in fanis, & communibus locis, tota è Græcia atque insulis omnibus, honoris populi R. causa, sane frugaliter domum suam deportauit. is posteaquam intellexit, posse se, interuersa ædilitate, à L. Pisone consule prætorem renunciari, si modo eadem prima litera competitorem habuisset aliquem, ædilitatem duobus in locis partim in arca, partim in hortis suis collocauit: signum de busto meretricis ablatum isti dedit, quod esset signum magis istorum, quàm publicæ libertatis. hanc deam quisquam uiolare audeat, imaginem meretricis, ornamentum sepulcri, à fure sublatam, à sacrilego collocatam? hæc me domo mea pellet? hæc ultrix afflictæ ciuitatis, reip. spolijs ornabitur? hæc erit in eo monimento, quod positum est, ut esset indicium oppressi senatus ad memoriam sempiternam turpitudinis? ô Q. Catule (patrem'ne appellem, an filium? recentior memoria filij est, & cum rebus meis gestis coniunctior) tantum'ne te fefellit, cum mihi summa, & quotidie maiora præmia in rep. fore putabas? negabas fas esse duos consules esse in hac ciuitate inimicos reip. duo sunt inuenti, qui senatum tribuno furenti constrictum traderent, qui pro me patres conscriptos deprecari, & populo supplices esse edictis atque imperio uetarent, quibus spectantibus domus mea disturbaretur, diriperetur, qui denique ambustas fortunarum mearum reliquias suas in domos comportari iuberent. Venio nunc ad patrem. Tu Q. Catule M. Fuluij do-

mum, cum is fratris tui socer fuisset, monimentum tuarum manubiarum esse uoluisti, ut eius, qui perniciosa reip. consilia cepisset, omnis memoria funditus ex oculis hominum ac mentibus tolleretur. hoc si quis tibi ædificanti illam porticum diceret, fore tempus, cum is tribunus pl. qui auctoritatem senatus, iudicium bonorum omnium neglexisset, tuum monimentum, consulibus non modo inspectantibus, uerum adiuuantibus, disturbaret, euerteret, idq́; cum eius ciuis, qui remp. ex senatus auctoritate consul defendisset, domo coniungeret: non'ne responderes, id, nisi euersa ciuitate, accidere non posse? at uidete hominis intolerabilem audaciam cum proiecta quadam & effrenata cupiditate. monimentum iste nunquam aut religionem ullam excogitauit: habitare laxe & magnifice uoluit, duasq́; & magnas & nobiles domos coniungere. eodem puncto temporis, quo meus discessus isti causam cædis eripuit, à Q. Seio contendit, ut sibi domum uenderet. cum ille id negaret, primo se luminibus eius esse obstructurum minabatur. affirmabat Postumus, se uiuo illam domum istius nunquam futuram. acutus adolescens ex ipsius sermone intellexit, quid fieri oporteret: hominem ueneno apertissime sustulit: emit domum, litigatoribus defatigatis, prope dimidio carius, quàm æstimabat. quorsum igitur hæc oratio pertinet? domus mea illa prope tota uacua est: uix pars ædium mearum decima ad Catuli porticum accessit. causa fuit ambulatio, & monimentum, & ista Tanagræa, oppressa libertate, libertas. in Palatio, pulcherrimo prospectu, porticum

cum conclauibus pauimentatam trecentum pedum concupierat, amplissimum peristylum, cætera eiusmodi, facile ut omnium domos & laxitate & dignitate superaret. & homo religiosus, cum ædes meas idem emeret & uenderet, tamen illis tantis tenebris non est ausus suum nomen emptioni illi ascribere: posuit scilicet Statonem illum, hominem sua uirtute egentem, ut is, qui in Marsis, ubi natus est, tectum, quod imbris uitandi causa succederet, nullum haberet, ædes in Palatio nobilissimas emisse se diceret. inferiorem ædium partem assignauit non suæ genti Fonteiæ, sed Clodiæ, quam reliquit: quem in numerum ex multis Clodijs nemo nomen dedit, nisi aut egestate, aut scelere perditus. hanc uos pontifices tam uariam, tam nouam in omni genere uoluntatem, imprudentiam, audaciam, cupiditatem comprobabitis? pontifex, inquit, affuit. non te pudet, cum apud pontifices res agatur, pontificem, dicere, non collegium pontificum, affuisse? præsertim cum tribunus pl. uel denunciare potueris, uel etiam cogere? esto: collegium non adhibuisti: quid? de collegio quis tandem affuit? posuerat enim auctoritatem in uno, quæ est in his omnibus. sed tamen auget & ætas, & honos dignitatem. opus erat etiam scientia: quam etsi omnes consecuti sunt, tamen certe peritiores uetustas facit. quis ergo affuit? frater, inquit, uxoris meæ. si auctoritatem quærimus, etsi id est ætatis, ut non dum consecutus sit; tamen quanta est in adolescente auctoritas, ea propter tantam coniunctionem affinitatis minor est putanda. sin autem scientia est quæsita, quis erat minus

peritus, quàm is, qui paucis illis diebus in collegium uenerat? qui etiam tibi erat magis obstrictus beneficio recenti, cum se, fratrem uxoris tuæ, fratri tuo germano antelatum uidebat. etsi in eo prouidisti, ne frater te accusare posset. hanc tu igitur dedicationem appellas, ad quam non collegium, non honoribus populi R. ornatum pontificem, non denique adolescentem quenquam, cum haberes in collegio familiarissimos, adhibere potuisti? affuit is, si modo affuit, quem tu impulisti, soror rogauit, mater coegit. Videte igitur pontifices, quid statuatis in mea causa de omnium fortunis. uerone pontifices putatis, si is postem tenuerit, & aliquid dixerit, domum uniuscuiusque consecrare posse: an istæ dedicationes, & templorum, & delubrorum religiones ad honorem deorum immortalium sine ulla ciuium calamitate à maioribus nostris constitutæ sunt? est inuentus tribunus pl. qui consularibus copijs instructus, omni impetu furoris in eum ciuem irruerit, quem perculsum ipsa resp. suis manibus extolleret. quid, si quis similis istius (neque enim iam deerunt, qui imitari uelint) aliquem mei dissimilem, cui resp. non tantum debeat, per uim afflixerit, domum eius per pontificem dedicarit: id uos ista auctoritate constituetis ratum esse oportere? dicitis, quem reperiet pontificem? quid? & tribunus pl. idem esse non potest pontifex? M. Drusus ille, clarissimus uir, tribunus pl. pontifex fuit. ergo, si is Q. Cæpionis inimici sui postē ædium tenuisset, et pauca uerba fecisset, ædes Cæpionis essent dedicatæ? nihil loquor de pontificio iure, nihil de ipsis uerbis dedicationis, nihil de religione, cæremonijs: nō

dissimulo me nescire ea, quæ etiam si scirem, dissimularem, ne alijs molestus, uobis etiam curiosus uiderer: etsi effluunt multa ex uestra disciplina, quæ etiam ad nostras aures sæpe permanant: postem teneri in dedicatione oportere, uideor audisse, templi: ibi enim postis est, ubi templi aditus est, & ualuæ. ambulationis postes nemo unquam tenuit in dedicando. simulacrum autem aut aram si dedicasti, sine religione loco moueri potest: sed iam hoc dicere tibi non licebit, quoniam pontificem postem tenuisse dixisti. quanquam quid ego de dedicatione loquar? aut quid de uestro iure, & religione, contra quàm proposueram, disputabo? ego uero si omnia solennibus uerbis, ueteribus, et priscis institutis acta esse dicerem, tamen me reip. iure defenderem: an, cum tu eius ciuis discessu, cuius unius opera senatus, atque omnes boni ciuitatem esse incolumem toties iudicassent, oppressam teterrimo latrocinio cum duobus sceleratissimis consulibus remp. teneres; domum eius, qui patriam à se seruatam perire suo nomine noluisset, per pontificem aliquem dedicasses: posset recreata resp. sustinere? date de hac religione aditum pontifices: iam nullum fortunis communibus exitum reperietis. an, si postem tenuerit pontifex, & uerba, ad religionem deorum immortalium composita, ad perniciem ciuium transtulerit, ualebit ad iniuriam nomen sanctissimum religionis: si tribunus pl. urbis non minus priscis & pene solennibus bona ciuis cuiuspiam consecrarit, non ualebit? atqui C. Atinius *patrum memoria bona* Q. Metelli, *qui eum ex senatu censor eiecerat, aui tui* Q. Metelle, *& tui* P. Seruili, *& proaui tui* P. Sci-

pio consecrauit, foculo posito in rostris, adhibitoq; tibicine. quid tum? num ille furor tribuni pl. ductus ex nonnullis ueterum tẽporum exemplis fraudi Metello fuit, summo illi & clarissimo uiro? certe non fuit. uidimus hoc idem Cn. Lentulo censori tribunum pl. facere: nunquid igitur is bona Lentuli religione obligauit? sed quid ego cæteros? tu, tu, inquam, capite uelato, concione aduocata, foculo posito, bona tui Gabinij, cui regna omnia Syrorum, Arabum, Persarumq; donaras, consecrasti. quòd si tum nihil est actum, quid in meis bonis agi potuit? sin est ratum, cur ille gurges helluatus tecum simul reip. sanguinem, ad cœlum tamen extruxit uillam in Tusculano uisceribus ærarij: mihi meas ruinas, quarum ego similem totam urbem esse passus non sum, aspicere non licuit? omitto Gabinium. quid? exemplo tuo bona tua non'ne L. Mummius, uir omnium fortissimus atque optimus, consecrauit? quod si, quia ad te pertinet, ratum esse negas oportere: ea iura constituisti in præclaro tribunatu tuo, quibus in te conuersis, recusares; alios euerteres? sin ista consecratio legitima est: quid est, quod profanum in tuis bonis esse possit? an consecratio nullum habet ius, dedicatio est religiosa? quid ergo illa tua tum obtestatio tibicinis? quid foculus? quid preces? quid prisca uerba uoluerunt? ementiri, fallere, abuti deorum immortalium numine ad hominum timorem uoluisti? nam si est illud ratum, mitto Gabinium, tua domus certe, & quicquid habes aliud, est Cereri consecratum. sin ille ludus fuit, quid te impurius, qui religiones omnes pollueris, aut ementiendo, aut stuprando? iam fateor, inquit, in

Gabinio me nefarium fuiſſe. quippe uides pœnam illam à te in alium inſtitutam, in te ipſum eſſe conuerſam. ſed homo, omnium ſcelerum flagitiorumq; documentum, quod in Gabinio fateris, cuius impudicitiam pueritiæ, libidines adoleſcentiæ, dedecus & egeſtatem reliquæ uitæ, latrocinium conſulatus uidimus, cui ne iſta quidem ipſa calamitas iniuria potuit accidere, id in me infirmas, & grauius eſſe dicis, quod uno adoleſcente, quàm quod concione tota teſte effeciſti. dedicatio magnam, inquit, habet religionem. non'ne uobis Numa Pompilius uidetur loqui? diſcite orationem pontifices et uos flamines: etiam tu rex diſce à gentili homine tuo: quanquam ille gentem iſtam reliquit: ſed tamen diſce ab homine religionibus dedito, iuſto, tum omnium religionum perito. quid? in dedicatione non'ne, & quis dicit, & quid, & quomodo, quæritur? an tu hæc ità confundis & perturbas, ut, quicunque uelit, quod uelit, quo modo uelit, poſſit dedicare? quis eras tu, qui dedicabas? quo iure? qua lege? quo exemplo? qua poteſtate? ubi te iſti rei populus R. præfecerat? uideo enim eſſe legem ueterem tribuniciam, quæ uetet iniuſſu plebis ædes, terram, aram conſecrare. neque tum hoc ille Q. Papirius, qui hanc legem rogauit, ſenſit: neque ſuſpicatus eſt fore periculum, ne domicilia, aut poſſeſſiones indemnatorum ciuium conſecrarentur: neque enim id fieri fas erat, neque quiſquam fecerat: neque erat cauſa, cur prohibendo non tam deterrere uideretur, quàm admonere. ſed quia conſecrabantur ædes, non priuatorum domicilia, ſed quæ ſacræ nominantur; conſecrabantur agri, non ita ut noſtra prædia, ſi quis

uellet, sed ut imperator agros de hostibus captos conse-craret; statuebantur aræ, quæ religionem afferrent, ipso si loco essent consecratæ: hæc, nisi plebs iussisset, fieri uetuit. quæ si tu interpretaris de nostris ædibus atque agris scripta esse, non repugno: sed quæro, quæ lex lata sit, ut tu meas ædes consecrares; ubi tibi hæc potestas data sit; quo iure feceris. neque ego nunc de religione, sed de bonis omnium nostrum, nec de pontificio, sed de iure publico disputo. Lex Papiria uetat ædes iniussu plebis consecrari. sit sane hoc de nostris ædibus, ac non de publicis templis. unum ostende uerbum consecrationis in ipsa tua lege, si illa lex est, ac non uox sceleris & crudelitatis tuæ. quòd si tibi tum in illo reip. naufragio omnia in mentem uenire potuissent, aut si tuus scriptor in illo incendio ciuitatis non syngraphas cum Byzantijs exulibus, & cum legatis regijs facere-ret, sed uacuo animo tibi ista non scita, sed portenta conscriberet: esses omnia si minus re, at uerbis legitimis consecutus. sed uno tempore cautiones fiebant pecuniarum, fœdera feriebantur prouinciarum, regum appellationes uenales erant, seruorum omnium uicatim celebrabatur tota urbe descriptio, inimici in gratiam reconciliabantur, imperia adscribebantur nouæ iuuentuti, Q. Seio uenenum miserò parabatur, de Cn. Pompeio, propugnatore et custode imperij, interficiendo consilia inibantur, senatus ne quid esset, ut lugerent boni semper, ut capta resp. consulum proditione, ui tribunicia teneretur, hæc cum tot tantaque agerentur, non mirum est, præsertim in furore animi, & cæcitate, multa illum, & te fefellisse. at uidete, quanta sit uis

huius Papiriæ legis in re tali, non qualem tu affers sceleris plenam, et furoris Q. Martius censor signum Concordiæ fecerat, idq́; in publico collocarat. hoc signum C. Cassius censor cum in curiam transtulisset, collegium uestrum consuluit, num quid esse causæ uideretur, quin id signum curiamq́; Concordiæ delicaret? quæso pontifices & hominem cum homine, et tempus cum tempore, & rem cum re comparate. ille erat summa modestia, & grauitate censor: hic tribunus pl. scelere, & audacia singulari. tempus illud erat tranquillum, & in libertate populi, & gubernatione positum senatus: tuum porro tempus libertate populi R. oppressa, senatus auctoritate deleta. res illa plena iustitiæ, sapientiæ, dignitatis: censor enim, penes quem maiores nostri (id quod tu sustulisti) iudicium senatus de dignitate esse uoluerunt, Concordiæ signũ uolebat in curia, curiamq́; eī deæ dedicare. præclara uoluntas, atque omni laude digna: præscribere enim se arbitrabatur, ut sine studijs dissensionis sententiæ dicerentur, si sedem ipsam, ac templum publici consilij religione Cõcordiæ deuinxisset. tu, cũ ferro, cum metu, cum edictis, cũ priuilegijs, cum præsentibus copijs perditorum, absentīs exercitus terrore, & minis, consulum societate, & nefario fœdere, seruitute oppressam ciuitatem teneres, Libertatis signũ posuisti magis ad ludibrium impudentiæ, quàm ad simulationem religionis. ille in curia, quæ poterat, sine cuiusquam incommodo dedicabat: tu in ciuis optime de rep. meriti cruore, ac pene ossibus simulacrum non libertatis publicæ, sed licentiæ collocasti. atque ille tamen ad collegium retulit: tu ad quem retulisti? si quid

deliberares, si quid tibi aut piandum, aut instituendũ fuisset religione domestica, tamen instituto cæterorum uetere ad pontificem detulisses: nouum delubrum cum in urbis clarissimo loco, nefando quodam atque inaudito instituto incohares, referendum ad sacerdotes publicos non putasti? at si collegium pontificum adhibendum non uidebatur, nemóne horum tibi idoneus uisus est, qui ætate, honore, auctoritate antecellũt, ut cum eo dedicationem cõmunicares? quorum quidem tu non contempsisti, sed pertimuisti dignitatem. an tu auderes quærere ex P. Seruilio, aut ex M. Lucullo; quorum ego consilio, atque auctoritate remp. consul ex uestris manibus, ac faucibus eripui, quibusnam uerbis, aut quo ritu, primum hoc dico, ciuis domum consecrares; deinde ciuis eius, cui princeps senatus, cui etiam ordines omnes, deinde Italia tota, post cunctæ gentes testimonium huius urbis, atque imperij conseruati dedissent? quid diceres, ò nefanda et perniciosa labes ciuitatis? ades, ades Luculle, Seruili, dum dedico domum Ciceronis, ut mihi præeatis, postemq; teneatis. es tu quidem cum audacia, tum impudentia singulari: sed tibi tamen oculi, uultus, uerba cecidissent, cum te uiri, qui sua dignitate personam populi R. atque auctoritatem imperij sustinerent, uerbis grauissimis perterruissent, neque sibi fas esse dixissent, furori interesse tuo, atque in patriæ parricidio & scelere. quæ cum uideres, tum te ad tuum affinem non delectum à te, sed relictum à cæteris contulisti: quem ego tamen credo, si est ortus ab illis, quos memoriæ proditum est ab ipso Hercule perfuncto iam laboribus sacra didicisse, in uiri for-

tis ærumnis non ita crudelem fuisse, ut in uiui, & iam spirantis caput bustũ suis manibus imponeret: qui aut nihil dixit, aut, si fecit, omnino pœnam hanc maternæ temeritatis tulit, ut mutam in delicto personam, nomenq́; præberet: aut, si dixit aliquid uerbis hæsitantibus, postemq́; tremebunda manu tetigit, certe nihil rite, nihil caste, nihil more institutoq́; perfecit. uiderat ille Murænam uitricum suum, consulem designatum, ad me consulem cum Allobrogibus communis exitij indicia afferre: audierat ex illo, se à me bis salutem accepisse, separatim semel, iterum cum uniuersis. quare quis est, qui existimare possit, huic nouo pontifici primam hanc post sacerdotium initum religionem instituenti, uocemq́; mittenti non & linguam obmutuisse, & manum obtorpuisse, & mentem debilitatam metu concidisse? præsertim cum ex collegio tanto non regem, non flaminem, non pontificem uideret, fieriq́; particeps alieni sceleris inuitus cogeretur, & grauissimas pœnas affinitatis impurissimæ sustineret. sed ut reuertar ad ius publicum uindicandum, quod ipsi pontifices semper non solum ad suas cæremonias, sed etiam ad populi iussa accommodauerunt, habetis in commentarijs uestris, C. Cassium censorem de signo Concordiæ dedicando ad pontificum collegiũ retulisse, eiq́; M. Aemilium pont. maximum pro collegio respondisse; nisi eum populus R. nominatim præfecisset, atque eius iussu faceret, non uideri ea recte posse dedicari. quid? cum Licinia, uirgo Vestalis, summo loco nata, sanctissimo sacerdotio prædita, T. Flaminino, Q. Metello consulibus aram, & ædiculam, & puluinar sub saxo sa-

cro dedicasset, non eam rem ex auctoritate senatus ad hoc collegium Sex. Iulius *præt. retulit? cum* P. Scæuo*la pont. max. pro collegio respondit; quod in loco publico* Licinia C. F. *iniussu populi dedicasset, sacrum non uideri esse. quam quidem rem quanta seueritate, quantaq; diligentia senatus sustulerit, ex ipso* S. C. *facile cognoscetis. recita.* S. C. *uidetis'ne prætori urbano negotium datum, ut curaret, ne id sacrum esset? et ut, si quæ essent incisæ, aut inscriptæ litteræ, tollerentur? ò tempora, ò mores. tum censorem, hominem sanctissimum, simulacrum* Cõcordiæ *dedicare pontifices in templo inaugurato prohibuerunt; post autem senatus in loco augusto consecratam eam aram tollendam ex auctoritate pontificum censuit, neque ullum est passus ex ea dedicatione literarum extare monimentum: tu, procella patriæ, turbo, ac tempestas pacis, atque otij, quod in naufragio reip. tenebris offusis, demerso populo* R. *euerso, atque eiecto senatu, dirueris, ædificaris; religione omni uiolata, reip. tantum nomine contaminaris; in ciuis huiusce ædibus, & in urbe, quam suis laboribus ac periculis conseruasset, monimentum deletæ reip. collocaris ad equitum notam, ad dolorem bonorum omnium, sublatoq;* Q. Catuli *nomine incideris; id sperasti remp. diutius, quàm quoad mecum simul expulsa careret his mœnibus, esse laturam?* At *si pontifices neque is, cui licuit, neque id, quod fas fuit, dedicauit: quid me attinet iam illud tertium, quod proposueram, docere, non ijs institutis, ac uerbis, quibus cæremoniæ postulant, dedicasse? dixi à principio, nihil me de scientia uestra, nihil de sacris, nihil de abscondito iure pontificum*

tificum

tificum dicturum. quæ ſunt adhuc à me de iure dedicandi diſputata, non ſunt quæſita ex occulto aliquo genere literarum, ſed ſumpta de medio ex rebus palam per magiſtratus actis, ad collegiumq́; delatis, ex S. C. *ex lege. illa interiora iam ueſtra ſunt, quid dici, quid præcipere, quid tangi, quid teneri ius fuerit. quæ ſi omnia ex* Coruncanij *ſcientia, qui peritiſſimus pontifex fuiſſe dicitur, acta eſſe conſtarent; aut ſi* M. Horatius *ille* Puluillus, *qui, cum eius dedicationem multi propter inuidiam fictis religionibus impedirent, reſtitit, et conſtantiſſima mente* Capitolium *dedicauit, huiuſmodi alicui dedicationi præfuiſſet, tamen in ſcelere religio non ualeret: nedum ualeat id, quod imperitus adoleſcens, nouus ſacerdos, ſororis precibus, matris minis adductus, ignarus, inuitus, ſine collegis, ſine libris, ſine auctore, ſine ſcriptore, furtim, mente, ac lingua titubante feciſſe dicatur: præſertim cum iſte, impurus, atque impius hoſtis omnium religionum, qui contra fas inter uiros ſæpe mulier, & inter mulieres uir fuiſſet, ageret illam rem ita raptim, & turbulente, ut neque mens, neque uox, neque lingua conſiſteret. delatum tum eſt ad uos pontifices, & poſt omnium ſermone celebratum, quemadmodum iſte præpoſteris uerbis, ominibus obſcœnis, identidem ſe ipſe reuocando, dubitans, timens, hæſitans, omnia aliter, ac uos in monimentis habetis, & pronunciarit, & fecerit. quod quidem minime mirum eſt, in tanto ſcelere, tantaq́; dementia, ne audaciæ quidem locum ad timoré comprimendum fuiſſe. etenim ſi nemo unquam prædo tam barbarus, atque immanis fuit, qui, cum fana ſpoliaſſet, deinde aram*

aliquam in litore deserto, somnijs stimulatus, aut religione aliqua consecraret, non horreret animo, cum diuinum numen scelere uiolatum placare precibus cogeretur: qua tandem istum perturbatione mentis, omnium templorum, atque tectorum, totiusq; urbis prædonem, fuisse censetis, cum pro detestatione tot scelerum unam aram nefarie consecraret? non poterat ullo modo (quanquam & insolentia dominatus extulerat animos, & erat incredibili armatus audacia) non in agendo ruere, ac sæpe peccare, præsertim illo pontifice, & magistro, qui cogeretur docere, antequam ipse didicisset. magna uis est cum in deorum immortalium numine, tum uero in ipsa rep. dij immortales, suorum templorum custodem ac præsidem sceleratissime pulsum cum uiderent, ex suis templis in eius ædes immigrare nolebant: itaque istius uecordissimi mentem cura, metuq; terrebant. res uero publica, quanquam erat exterminata mecum, tamen obuersabatur ante oculos exterminatoris sui, & ab istius inflammato atque ignito furore iam tum me seq; repetebat. quare quid est mirum, si iste metu, si furore instinctus, scelere præceps, neque institutas cæremonias persequi, neque uerbum ullum solenne potuit effari? quæ cum ita sint pontifices, reuocate iam animos uestros ab hac subtili nostra disputatione ad uniuersam remp. quam antea cum uiris fortibus multis, in hac uero causa solis uestris ceruicibus sustinetis. uobis uniuersi senatus perpetua auctoritas, cui uosmet ipsi præstantissimi semper in mea causa præfuistis; uobis Italiæ magnificentissimus ille motus, municipiorumq; concur-

sus; uobis campus, centuriarumq; una uox omnium, quarum uos principes, atque auctores fuistis; uobis omnes societates, omnes ordines, omnes, qui aut re, aut spe denique sunt boni, omne uobis erga meam dignitatem studium, & iudicium non modo commissum, uerum etiam commẽdatum esse arbitrantur. denique ipsi dij immortales, qui hanc urbem, atque hoc imperium tuentur, ut esset omnibus gentibus posteritatiq; perspicuum, diuino me numine esse reip. redditum, iccirco mihi uidentur fructum ipsum reditus, & gratulationis meæ ad suorum sacerdotum potestatem iudiciumq; reuocasse, hic est enim reditus pontifices, hæc restitutio, in domo, in sedibus, in aris, in focis, in dijs penatibus recuperãdis. quorum si iste suis sceleratissimis manibus tecta, sedesq; conuellit, ducibusq; consulibus, tanquam urbe capta, hanc unam domum, quasi acerrimi propugnatoris, sibi delendam putauit: tamen illi dij penates ac familiares mei per uos in meam domũ mecum erunt restituti. quo circa te Capitoline, quem propter beneficia populus R. optimum, propter uim maximum nominauit; teq; Iuno regina, & te custos urbis Mineruа, quæ semper adiutrix consiliorum meorum, testis laborum extitistis, precor ac quæso: uosq;, qui maxime me repetistis, atque reuocastis, quorum de sedibus hæc mihi proposita est contentio, patrij penates, familiaresq;, qui huic urbi, & reip. præsides estis, uos obtestor, quorum ego à templis ac delubris pestiferam illam, & nefariam flammam depuli: teq; Vesta mater, cuius castissimas sacerdotes ab hominum amentia, furore, & scelere defendi, cuiusq; ignem illum sempiternum non

ſum paſſus aut ſanguine ciuium reſtingui, aut cum totius urbis incendio commiſceri: ut, ſi in illo pene fato reip. obieci meum caput pro ueſtris cæremonijs, atque templis perditiſſimorum ciuium furori, atque ferro; & ſi iterum, cum ex mea contentione interitus bonorum omnium quæreretur, uos ſum teſtatus, uobis me ac meos commendaui, meq́; ac meum caput ea conditione deuoui, ut, ſi & eo ipſo tempore & ante in conſulatu meo commodis meis omnibus, emolumentis, præmijs prætermiſſis, cura, cogitatione, uigilijs omnibus nihil, niſi de ſalute meorum ciuium, laboraſſem, tum mihi rep. aliquando reſtituta liceret frui; ſin autem mea conſilia patriæ non profuiſſent, ut perpetuum dolorem auulſus à meis ſuſtinerem: hanc ego deuotionem capitis mei, cum ero in ſedes meas reſtitutus, tum denique conuictam eſſe, et commiſſam putabo. nam nunc quidem pontifices non ſolum domo, de qua cognoſcitis; ſed tota urbe careo, in quam uideor eſſe reſtitutus. urbis enim celeberrimæ et maximæ partes aduerſum illud non monimentum, ſed uulnus patriæ contuentur: quem cum mihi conſpectum morte magis uitandum, fugiendumq́; eſſe uideatis: nolite quæſo eum, cuius reditu reſtitutam remp. fore putaſtis, non ſolum dignitatis ornamentis, ſed etiam urbis partibus uelle eſſe priuatum. non me bonorum direptio, non tectorum exciſio, non depopulatio prædiorum, non præda conſulum ex meis fortunis crudeliſſime capta permouet: caduca ſemper & mobilia hæc eſſe duxi, non uirtutis, atque ingenij, ſed fortunæ, & temporum munera: quorum ego non tam facultatem unquam

& copiam expetendam putaui, quàm et in utendo rationem, & in carendo patientiam. etenim ad nostrum usum propemodum iam est definita moderatio rei familiaris; liberis autem nostris satis amplum patrimoniũ paterni nominis, ac nostræ memoriæ relinquemus. domo per scelus erepta, per latrocinium occupata, per religionis uim sceleratius etiam ædificata, quàm euersa, carere sine maxima ignominia reip. meo dedecore, ac dolore non possum. quapropter, si dijs immortalibus, si senatui, si populo R. si cunctæ Italiæ, si prouincijs, si exteris nationibus, si uobismet ipsis, qui in mea salute principem semper locum auctoritatemq́; tenuistis, gratum et iucundum meum reditum intelligitis esse: quæso, obtestorq́; uos pontifices, ut me, quem auctoritate, studio, sententijs restituistis, nunc, quoniam senatus ita uult, manibus quoque uestris in sedibus meis collocetis.

DE ARVSPICVM RESPONSIS, IN SENATV. ORATIO XXX.

Eſterno die P. C. cum me & ueſtra dignitas, & frequentia equitum R. quibus ſenatus dabatur, magnopere commouiſſet, putaui mihi reprimendam eſſe P. Clodij impudicam impudentiam, cum is publicanorum cauſam ſtultiſſimis interrogationibus impediret, & P. Tullioni Syro nauaret operam, atque ei ſeſe, cui totus uenierat, etiam uobis inſpectantibus uenditaret. itaque hominem furentem exultantemq; continui, ſimul ac periculum iudicij intendi: duobus inceptis uerbis omnem impetum gladiatoris ferociamq; compreſſi. attamen ignarus ille, qui conſules eſſent, exanguis atque æſtuans, ſe è curia repente proripuit, cum quibuſdã fractis iam atque inanibus minis, et cum illius Piſoniani temporis Gabinianiq; terroribus. quem cũ egredientem inſequi cœpiſſem, cepi equidem fructum maximum & ex conſurrectione omnium ueſtrum, & ex comitatu publicanorum. ſed uecors repente ſine ſuo uultu, ſine colore, ſine uoce conſtitit, deinde reſpexit; et ſimul ad Cn. Lentulum conſulem aſpexit, concidit in curiæ pene limine, recordatione credo Gabinij ſui, deſiderioq; Piſonis. cuius ego de effrenato & præcipiti furore quid dicam? haud poteſt grauioribus à me uerbis uulnerari, quàm eſt ſtatim in facto ipſo à grauiſſimo uiro P. Seruilio confectus, ac trucidatus. cuius ſi etiam uim, & grauita-

tem illam singularem ac pene diuinam assequi possem, tamen non dubito, quin ea tela, quæ coniecerit inimicus, quàm ea, quæ collega patris emisit, leuiora atque hebetiora esse uideantur. sed tamen mei facti rationem exponere illis uolo, qui hesterno die dolore me elatum, & iracundia longius prope digressum arbitrabantur, quàm sapientis hominis cogitata ratio postularet. nihil feci iratus, nihil impotenti animo, nihil non diu consideratum, ac multo ante meditatum. ego enim P. C. inimicum me semper esse professus sum duobus, qui me, qui rem meam, cum defendere deberent, seruare possent, cumq; ad consulare officium ipsis insignibus illius imperij, ad meam salutem non solum auctoritate, sed etiam precibus uestris uocarentur, primo reliquerunt, deinde prodiderunt, postremo oppugnauerunt, præmijsq; nefariæ pactionis funditus una cum rep. oppressum, extinctumq; uoluerunt; quiq; suo ductu & imperio cruento illo, atque funesto supplicia neque à sociorum mœnibus prohibere, neque hostium urbibus inferre potuerunt, excisionem, inflammationem, euersionem, depopulationem, uastitatem eam sua cum præda meis omnibus tectis, atque agris intulerunt. cum his furijs, & facibus, cum his, inquam, exitiosis prodigijs, ac pene huius imperij pestibus bellum mihi inexpiabile dico esse susceptum, neque id tamen ipsum tantum, quantum meus, ac meorum, sed tantum, quantum uester atque omnium bonorum dolor postulauit. in Clodium uero non est hodie meum maius odium, quam illo die fuit, cum illum ambustum religiosissimis ignibus, cognoui mu-

liebri ornatu, ex incesto stupro, ex domo pontificis maximi emissum. tum, inquam, tum uidi, ac multo ante prospexi, quanta tempestas excitaretur, quanta impenderet procella reip. Videbam, illud scelus, tam importunum, audaciam, tam immanem, adolescentis furentis, nobilis, uulnerati non posse arceri otij finibus; erupturum illud malum aliquando, si impunitum fuisset, ad perniciem ciuitatis. non multum mihi sane post ad odium accessit: nihil enim contra me fecit odio mei, sed odio seueritatis, odio dignitatis, odio reip. non me magis uiolauit, quàm senatum, quàm equites R. quàm omnes bonos, quàm Italiam cunctam: non denique in me sceleratior fuit, quàm in ipsos deos immortales. etenim illos eo scelere uiolauit, quo nemo antea; in me fuit eodem animo, quo etiam eius familiaris Catilina, si uicisset, fuisset: itaque eum nunquam à me esse accusandum putaui, non plus quàm stipitem illum; qui quorum hominum esset, nesciremus, nisi se Ligurem ipse esse diceret. quid enim hunc persequar, pecudem ac belluam, pabulo inimicorum meorum, & glande corruptum? qui si sensit, quo se scelere deuinxerit; non dubito, quin sit miserrimus: sin autem id non uidet; periculum est, ne se stuporis excusatione defendat. accedit etiam, quòd expectatione omnium, fortissimo, & clarissimo uiro, T. Annio deuota, & constituta ista hostia esse uidetur: cui me praeripere desponsam iam, & destinatam laudem, cum ipse eius opera & dignitatem & salutem recuperarim, ualde est iniquum. etenim ut P. ille Scipio natus mihi uidetur ad interitum exitiumq; Carthaginis, qui illam à multis

imperatoribus obsessam, oppugnatam, labefactatam, pene captam, aliquando quasi fatali euentu solus euer tit: sic T. Annius ad illam pestem comprimendam, extinguendam, funditus delendam natus esse uidetur, & quasi diuino munere donatus reip. solus ille cognouit, quemadmodum armatum ciuem, qui lapidibus, qui ferro alios fugaret, alios domi contineret, qui urbem totam, qui curiam, qui forum, qui templa omnia cæde, incendijsq; terreret, non modo uinci, uerum etiam uinciri oporteret. huic ego, & tali, & ita de me ac de patria merito uiro, nunquam mea uoluntate præripiam, eum præsertim reum, cuius ille inimicitias non solum suscepit propter salutem meam, uerum etiam appetiuit. sed si etiam nunc, illaqueatus iam omnium legum periculis, irretitus odio bonorum omnium, expectatione supplicij iam non diuturna implicatus, feretur tamen hæsitans, & in me impetum impeditus facere conabitur: resistam, &, aut concedente, aut etiam adiuuante Milone, eius conatum refutabo: uelut hesterno die, cum mihi stanti tacens minaretur, uoce tantum attigi legum initium, & iudicij. concidit ille: conticui. diem dixisset, ut fecerat: fecissem, ut ei statim tertius à prætore dies diceretur. atque hoc sic meditetur: & cogitet, si contentus sit ijs sceleribus, quæ com misit, iam se esse consecratum Miloni; si quod in me telum intorserit, statim me esse arrepturum arma iudiciorum, atque legum. atqui paulo ante P. C. concionem habuit, quæ est ad me tota delata: cuius concionis primum uniuersum argumentum sententiamq; audite. cum riseritis impudentiam hominis, tum à me

de tota concione audietis. De religionibus sacris, & cæremonijs est concionatus patres conscripti Clodius: P. inquam Clodius, sacra & religiones negligi, uiolari, pollui, questus est. non mirum, si hoc uobis ridiculum uidetur. etiam sua concio risit, hominem, quo modo ipse gloriari solet, ducentis confixum S.C. quæ sunt omnia contra illum pro religionibus facta; hominemq; illum, qui puluinaribus Bonæ deæ stuprum intulerit, eaq; sacra, quæ uiri oculis, ne imprudentis quidem, aspici fas est, non solum aspectu uirili, sed flagitio, stuproq; uiolarit, in concione de religionibus neglectis conqueri. itaque nunc proxima concio eius expectatur de pudicitia: quid enim interest, utrum ab altaribus religiosissimis fugatus, de sacris, & religionibus conqueratur, an ex sororum cubiculo egressus, pudorem pudicitiamq; defendat? responsum aruspicum hoc recens de fremitu in concione recitauit: in quo cum alijs multis scriptum etiam illud est, id quod audistis, loca sacra & religiosa, profana haberi. in ea causa esse dixit domum meam, à religiosissimo sacerdote P. Clodio consecratam. gaudeo mihi de toto hoc ostēto, quod haud scio an grauissimum multis his annis huic ordini nunciatum sit, datam non modo iustam, sed etiam necessariam causam esse dicendi: reperietis enim, ex hoc toto prodigio atque responso nos de istius scelere ac furore, ac de impendentibus periculis maximis prope iam uoce Iouis Opt. Maximi præmoneri. sed primum expiabo religionem ædium mearum, si id facere uere ac sine cuiusquam dubitatione potero. sin scrupulus tenuissimus residere aliquis uidebitur, non modo patienti, sed etiam libenti animo por-

tentis deorum immortalium, religioniq; parebo. sed quæ tandem est in hac urbe tanta domus ab ista religionis suspicione tam uacua atque pura? quanquam uestræ domus P.C. cæterorumq; ciuium multo maxima ex parte sunt liberæ religione, tamen una mea domus iudicijs omnibus liberata in hac urbe sola est. te enim appello Lentule, & te Philippe. ex hoc aruspicum responso decreuit senatus, ut de locis sacris, religiosis ad hunc ordinem referretis. potestis'ne referre de mea domo? quæ, ut dixi, sola in hac urbe, omni religione omnibus iudicijs liberata est: quam primum inimicus ipse in illa tempestate ac nocte reip. cum cætera scelera stylo illo impuro Sex. Clodius conscripsisset, ne una quidem attigit litera religionis. deinde eandem domum populus R. cuius est summa potestas omnium rerum, comitijs centuriatis, omnium ætatum ordinumq; suffragijs eodem iure esse iussit, quo fuisset. postea uos P.C. non quòd dubia res esset, sed ut huic furiæ, si diutius in hac urbe, quam delere cuperet, maneret, uox interdiceretur, decreuistis, ut de mearum ædium religione ad pontificum collegium referretur. quæ tanta religio est, qua non, in nostris dubitationibus atque in maximis superstitionibus, unius P. Seruilij ac M. Luculli responso ac uerbo liberemur? de sacris publicis, de ludis maximis, de deorum penatium, Vestæq; matris cæremonijs, de illo ipso sacrificio, quod fit pro salute populi R. quod post Romam conditam huius unius casti tutoris religionum scelere uiolatum est, quod tres pontifices statuissent, id semper populo R. semper senatui, semper ipsis dijs immortalibus satis sanctum, satis augustum,

satis religiosum esse uisum est. at uero meam domum P. Lentulus consul, & pontifex, P. Seruilius, M. Lucullus, Q. Metellus, M'. Glabrio, M. Messalla, L. Lentulus flamen Martialis, P. Galba, Q. Scipio, C. Fannius, M. Lepidus, L. Claudius rex sacrorum, M. Scaurus, M. Crassus, C. Curio, Sex. Cæsar flamen Quirinalis, Q. Cornelius, P. Albinouanus, Q. Terentius, pontifices minores, causa cognita, duobus locis dicta, maxima frequentia amplissimorum ac sapientissimorum ciuium astante, omni religione una mente omnes liberauerunt. nego, unquam post sacra constituta, quorum eadem est antiquitas, quæ ipsius urbis, ulla de re, nec de capite quidem uirginum Vestalium, tam frequens collegium iudicasse. quanquam ad facinoris disquisitionem interest adesse quamplurimos (ita est enim interpretatio illa pontificum, ut ijdem potestatem habeant iudicum: religionis explanatio uel ab uno pontifice perito recte fieri potest: quod idem in iudicio capitis durum, atque iniquum est) tamen sic reperietis, frequentiores pontifices de mea domo, quàm unquam de cæremonijs uirginum, iudicasse. postero die frequentissimus senatus, te consule designato Lentule sententiæ principe, P. Lentulo, & Q. Metello consulibus referentibus, statuit, cum omnes pontifices, qui erant huius ordinis, adessent, cumq; alij, qui honoribus populi R. antecedebant, multa de collegij iudicio uerba fecissent, omnesq; ijdem scribendo adessent, domum meam iudicio pontificum religione liberatam uideri. De hoc igitur loco sacro potissimum uidentur aruspices dicere, qui locus solus ex priuatis locis omnibus hoc præcipue iuris

habet, ut ab ipsis, qui sacris præsunt, sacer non esse iudicatus sit? uerum referte, quod ex S. C. *facere debetis. aut uobis cognitio dabitur, qui primi de hac domo sententiam dixistis, & eam religione omni liberastis: aut senatus ipse iudicabit, qui, uno illo solo antistite sacrorum dissentiente, frequentissimus antea iudicauit: aut id, quod certe fiet, ad pontifices reijcietur, quorum auctoritati, fidei, prudentiæ maiores nostri sacra, religionesq; & priuatas, & publicas commendarunt. quid ergo hi possunt aliud iudicare, ac iudicauerunt? multæ sunt domus in hac urbe* P. C. *atque haud scio an pene cunctæ iure optimo, sed tamen iure priuato; iure hæreditario, iure auctoritatis, iure mancipij, iure, nexi. nego esse ullam domum aliam æque priuato iure atque optima lege, publico uero omni præcipuo & humano & diuino iure munitam. quæ primum ædificatur ex auctoritate senatus pecunia publica: deinde contra uim nefariam huius gladiatoris tot* S. C. *munita, atque septa est. primum, negotium ijsdem magistratibus est datum anno superiore, ut curarent, ut sine ui mihi ædificare liceret, quibus in maximis periculis uniuersa resp. commendari solet: deinde, cum ille saxis, & ignibus, & ferro uastitatem meis ædibus intulisset, decreuit senatus, eos, qui id fecissent, lege de ui, quæ est in eos, qui uniuersam remp. oppugnassent, teneri. uobis uero referentibus, ô post hominum memoriam fortissimi atque optimi consules, decreuit idem senatus frequentissimus; qui meam domum uiolásset, contra remp. esse facturum. nego ullo de opere publico, de monimento, de templo tot senatus extare consulta,*

quot de mea domo: quam senatus unam post hanc urbem constitutam ex ærario ædificandam, à pontificibus liberandam, à magistratibus defendendam, à iudicibus puniendam putaret. P. Valerio pro maximis in remp. beneficijs data domus est in uilla publica: at mihi in Palatio restituta: illi locus: at mihi etiam parietes atque tectum. illi, quam ipse priuato iure tueretur: mihi, quam publice magistratus omnes defenderent. quæ quidē ego si aut per me, aut ab alijs haberem, non prædicarem apud uos, ne nimis gloriari uiderer. sed cum sint mihi data à uobis, cum ea attententur eius lingua, cuius antea manu euersa uos mihi et liberis meis manibus uestris reddidistis: nō ego de meis, sed de uestris factis loquor; nec uereor, ne hæc mea uestrorum beneficiorum prædicatio non grata potius, quàm arrogãs uideatur. quanquam si me tantis laboribus pro communi salute perfunctum efferret aliquando ad gloriam in refutandis maledictis improborum hominum animi quidam dolor, quis non ignosceret? uidi enim hesterno die quendam murmurantem; quem aiebant negare, ferre me posse, quia, cum ab hoc eodem impurissimo parricida rogarer, cuius essem ciuitatis, respondi me probantibus et uobis, et equitibus R. eius esse, quæ carere me non potuisset. ille, ut opinor, ingemuit. quid igitur responderem? (quæro ex eo ipso, qui ferre me non potest) me ciuem esse Romanum? literate respondissem. an tacuissem? desertum negotium. potest quisquam uir in rebus magnis cum inuidia uersatus, satis grauiter contra inimici contumeliam sine sua laude respondere? at ipse non modo respondet, quidquid potest, cum est lacessitus; sed etiam gaudet, se ab amicis, quid

respondeat, admoneri. Sed quoniam mea causa expedita est, uideamus nũc quid aruspices dicant: ego enim fateor me & magnitudine ostenti, et grauitate responsi, et una atque constanti aruspicum uoce uehementer esse cõmotum: neque is sum, qui, si cui forte uideor plus quàm cæteri, qui æque atque ego sunt occupati, uersari in studio literarum, ijs delecter, aut utar omnino literis, quæ nostros animos deterrent atque auocant à religione. ego uero primum habeo auctores ac magistros religionum colendarum maiores nostros: quorum mihi tanta fuisse sapientia uidetur, ut satis superq; prudentes sint, qui illorum prudentiam, nõ dicam assequi, sed, quanta fuerit, perspicere possint: qui statas solennesq; cæremonias, pontificatu; rerum bene gerendarum auctoritates, augurio; fatorum ueteres prædictiones Apollinis, uatum libris; portentorum explanationes, Etruscorum disciplina contineri putarunt: quæ quidem tanta est, ut nostra memoria, primum Italici belli funesta illa principia, post Syllani, Cinnaniq; temporis extremum pene discrimen, tum hanc recentem urbis inflammandæ, delendiq; imperij coniurationem non obscure nobis paulo ante prædixerint. deinde etiam cognoui multa homines doctissimos sapientissimosq; & dixisse, & scripta de deorum immortalium numine reliquisse: quæ quanquam diuinitus perscripta uideo, tamen eiusmodi sunt, ut ea maiores nostri docuisse illos, non ab illis didicisse uideantur. etenim quis est tam uecors, qui aut cum suspexerit in cœlum, deos esse non sentiat, & ea, quæ tanta mente fiunt, ut uix quisquam arte ulla ordinem rerum ac uicissitudinem persequi possit,

casu fieri putet; aut, cum deos esse intellexerit, non intelligat eorum numine hoc tantum imperium esse natum, & auctum, & retentum? quàm uolumus, licet, P. C. ipsi nos amemus: tamen nec numero Hispanos, nec robore Gallos, nec calliditate Pœnos, nec artibus Græcos, nec denique hoc ipso huius gentis ac terræ domestico natiuoq; sensu Italos ipsos ac Latinos, sed pietate, ac religione, atque hac una sapientia, quòd deorum immortalium numine omnia regi gubernariq; perspeximus, omnes gentes nationesq; superauimus. quare, ne plura de re minime loquar dubia, adhibete animos, & mentes uestras, non solum aures, ad aruspicum uocem admouete. Quòd in agro Latiniensi auditus est strepitus cum fremitu. mitto aruspices: mitto illam ueterem, ab ipsis dijs immortalibus, ut hominum fama est, Etruriæ datam disciplinam: nos non ne aruspices esse possumus? exauditus in agro propinquo, & suburbano est strepitus quidam reconditus, & horribilis fremitus armorum. quis est ex gigantibus illis, quos poetæ ferunt bellum dijs immortalibus intulisse, tam impius, qui hoc tam nouo tantoq; motu non magnum aliquid deos populo R. præmonstrare, & præcinere fateatur? de ea re scriptum est, postulationes decretas esse Ioui, Saturno, Neptuno, Telluri, dijs cœlestibus. audio, quibus dijs uiolatis expiatio debeatur; sed, hominum quæ ob delicta, quæro. Ludos minus diligenter factos, pollutosq;. quos ludos? te appello Lentule (tui sacerdotij sunt tensæ, curricula, præcentio, ludi, libationes, epulæq; ludorum publicorum) uosq; pontifices, ad quos epulones Iouis Optimi Max. si quid est prætermissum

missum aut commissum, afferunt, quorum de sententia illa eadem renouata atque instaurata celebrantur: qui sunt ludi minus diligenter facti? quando, aut quo scelere polluti? respondebis & pro te, & pro collegis tuis, & pro pontificum collegio, nihil cuiusquam aut negligentia contemptum, aut scelere esse pollutum; omnia solennia ac iusta ludorum, omnibus rebus obseruatis, summa cum cæremonia esse seruata. quos igitur aruspices ludos minus diligenter factos, pollutosq; esse dicunt? eos, quorum ipsi dij immortales, atque illa mater dea te te Cn. Lentule, cuius abaui manibus esset accepta, spectatorem esse uoluit. quòd ni tu Megalesia illo die spectare uoluisses, haud scio an uiuere nobis, atque his de rebus iam queri liceret. uis enim innumerabilis incitata, ex omnibus uicis collecta, seruorum, ab hoc ædili religioso repente fornicibus, ostijsq; omnibus in scenam signo dato immissa irrupit. tua tum, tua Cn. Lentule eadem uirtus fuit, quæ priuato quondam tuo proauo. te, nomen, imperium, uocem, aspectum, impetum tuum stans senatus, equitesq; R. et omnes boni sequebantur, cum ille seruorum et ludiorum multitudini senatum populumq; R. uinctum ipso consessu, & constrictum spectaculis, atque impeditum turba et angustijs tradidisset. an, si ludius constitit, aut tibicen repente conticuit, aut puer ille patrimus & matrimus si terram non tenuit, aut tensam, aut lorum omisit, aut si ædilis uerbo, aut si nutu aberrauit, ludi sunt non rite facti, eaq; errata expiantur, & mentes deorum immortalium ludorum instauratione placantur: si ludi ab lætitia ad metum

traducti sunt; si non intermissi, sed perempti atque sublati sunt; si ciuitati uniuersæ scelere eius, qui ludos ad luctum conferre uoluit, extiterunt dies illi festi pene funesti: dubitabimus, quos ludos ille fremitus nunciet esse pollutos? ac si uolumus ea, quæ de quoque deo nobis tradita sunt, recordari, hanc Matrem *magnam, cuius ludi uiolati, polluti, pene ad cædem, & ad funus ciuitatis conuersi sunt, hanc, inquam, accepimus agros, & nemora cum quodam strepitu fremituq; peragrare. hæc igitur uobis, hæc populo* R. *et scelerum indicia ostendit, et periculorum signa patefecit. nam quid ego de illis ludis loquar, quos in* Palatio *nostri maiores ante templum, in ipso* Matris *magnæ conspectu,* Megalensibus *fieri celebrariq; uoluerunt? qui sunt more institutisq; maxime casti, solennes, religiosi: quibus ludis primum ante populi consessum senatui locum* P. Africanus *iterum consul ille maior dedit: ut eos ludos hæc lues impura pollueret? quò si quis liber aut spectandi, aut etiam religionis causa accesserat, manus afferebantur: quò matrona nulla adijt propter uim consessumq; seruorum. ita ludos eos, quorum religio tanta est, ut ex ultimis terris accersita in hac urbe consederit; qui uni ludi ne uerbo quidem appellantur* Latino*; ut uocabulo ipso & appetita religio externa, et* Matris *magnæ nomine suscepta declaretur; hos ludos serui fecerunt, serui spectauerunt, tota denique hoc ædile seruorum* Megalesia *fuerunt. pro dij immortales, qui magis nobiscum loqui possetis, si essetis, uersaremeniq; nobiscum? ludos esse pollutos significatis, ac plane dicitis. quid magis deformatum, inqui-*

natum, peruerſum, conturbatum dici poteſt, quàm omne ſeruitium, permiſſu magiſtratus liberatum, in alteram ſcenam immiſſum, alteri præpoſitum; ut alter conſeſſus poteſtati ſeruorum obijceretur, alter ſeruorum totus eſſet? ſi examen apum ludis in ſcenam ueniſſet, aruſpices acciendos ex Etruria putaremus: uidemus uniuerſi repente examina tanta ſeruorum immiſſa in populum R. ſeptum atque incluſum, & non cõmouemur? atque in apum fortaſſe examine nos ex Etruſcorũ ſcriptis aruſpices, ut à ſeruitio caueremus, monerent: quod igitur ex aliquo diſiuncto diuerſóq; monſtro ſignificatum caueremus, id cum ſibi ipſum monſtrum eſt, et cum in eo ipſo periculum eſt, ex quo periculum portenditur, nõ pertimeſcemus? iſtiuſmodi Megaleſia fecit pater tuus? iſtiuſmodi patruus? Is mihi etiam generis ſui mentionem facit; cum Athenionis aut Spartaci exemplo ludos facere maluerit, quàm Caij, aut Appij Claudiorum? illi cum ludos facerent, ſeruos de cauea exire iubebant: tu in alteram ſeruos immiſiſti, ex altera liberos eieciſti. itaque qui antea uoce præconis à liberis ſemouebantur, tuis ludis non uoce, ſed manu liberos à ſe ſegregabant. ne hoc quidem tibi in mentem ueniebat ſibyllino ſacerdoti, hæc ſacra maiores noſtros ex ueſtris libris expetiſſe? ſi illi ſunt ueſtri, quos tu impia mente conquiris, uiolatis oculis legis, contaminatis manibus attrectas. hac igitur uate ſuadente quondam, defeſſa Italia Punico bello, atque Annibale uexata, ſacra iſta maiores noſtri, aſcita ex Phrygia, Romæ collocauerunt: quæ uir is accepit, qui eſt optimus à populo R. iudicatus, P. Scipio; fœmina autem, quæ

matronarum castissima putabatur, quinta Claudia, cuius priscam illam seueritatem sacrificij tua soror mirifice existimatur imitata. nihil te igitur neque maiores tui coniuncti cum his religionibus, neque sacerdotium ipsum, quo est hæc tota religio constituta, neque curulis ædilitas, quæ maxime hanc tueri religionem solet, permouit, quo minus castissimos ludos omni flagitio pollueres, dedecore maculares, scelere obligares? sed quid ego id admiror? qui accepta pecunia Pessinuntem ipsum, sedem domiciliumq; matris deorum, uastaris; & Brogitaro Gallogræco, impuro homini, ac nefario, cuius legati te tribuno diuidere in æde Castoris tuis operis nummos solebant, totum illum locum fanumq; uendideris; sacerdotem ab ipsis aris puluinaribusq; detraxeris; omnia illa, quæ uetustas, quæ Persæ, quæ Syri, quæ reges omnes, qui Europam Asiamq; tenuerunt, semper summa religione coluerunt, peruerteris; quæ denique nostri maiores tam sancta duxerunt, ut, cum refertam urbem atque Italiam fanorum haberemus, tamen nostri imperatores, maximis & periculosissimis bellis, huic deæ uota facerent, eáq; in ipso Pessinunte, ad illam ipsam principem aram, & in illo loco, fanoq; persoluerent. quod cum Deiotarus religione sua castissime tueretur, quem unum habemus in orbe terrarum fidelissimum huic imperio, atque amantissimum nostri nominis: Brogitaro, ut ante dixi, addictum pecunia tradidisti. atque hunc tamen Deiotarum, sæpe à senatu regali nomine dignum existimatum, clarissimorum imperatorum testimonijs ornatum, tu etiam regem appellari cum Brogitaro iubes. sed alter est rex iudicio sena=

tus per nos, pecunia Brogitarus *per te appellatus. alterum putabo regem, si habuerit, unde tibi soluat, quod ei per syngrapham credidisti. nam cum multa regia sunt in* Deiotaro, *tum illa maxime, quòd tibi nummum nullum dedit; quòd eam partem legis tuæ, quæ congruebat cum iudicio senatus, ut ipse rex esset, non repudiauit; quòd* Pessinuntem, *per scelus à te uiolatum, et sacerdote sacrisq; spoliatum, recuperauit, ut in pristina religione seruaret; quòd cæremonias ab omni uetustate acceptas, à* Brogitaro *pollui non sinit, mauultq; generum suum munere tuo, quàm illud fanum antiquitate religionis, carere. sed ut ad hæc aruspicum responsa redeam, ex quibus est primum de ludis: quis est, qui id non totum in istius ludos prædictum, & responsum esse fateatur?* Sequitur *de locis sacris, religiosis. ò impudentiam miram. de mea domo dicere audes? committe uel consulibus, uel senatui, uel collegio pontificum tuam. ac mea quidem his tribus omnibus iudicijs, ut dixi antea, liberata est. at in ijs ædibus, quas tu,* Q. Seio *equite* R. *uiro optimo, per te apertissime interfecto, tenes, sacellum dico fuisse, aras. tabulis hoc censorum, memoria multorum firmabo, ac docebo. agatur modo hæc res, quod ex eo* S.C. *quod nuper est factum, referri ad uos necesse est: habeo, quæ de locis religiosis uelim dicere. cum de domo tua dixero, in qua tamen ita est inædificatum sacellum, ut alius fecerit, tibi tantummodo sit demoliendum: tum uidebo, num mihi necesse sit de alijs etiam aliquid dicere. putant enim non nulli ad me pertinere, armamentarium* Telluris *aperire. nuper id patuisse dicunt, & ego recordor: nunc sanctissi-*

mam partem, ac ſedem maximæ religionis priuato di-cunt ueſtibulo contineri. multa me mouent; quòd ædes Telluris eſt curationis meæ; quòd is, qui illud arma-mentarium ſuſtulit, meam domum, pontificum iudicio liberatam, ſecundum fratrem ſuum iudicatam eſſe di-cebat. mouet me etiam in hac caritate annonæ, ſterilita-te agrorum, inopia frugum, religio Telluris, & eo ma-gis, quòd eodem oſtento Telluri poſtulatio deberi dici-tur. uetera fortaſſe loquimur: quanquam hoc ſi minus ciuili iure perſcriptum eſt, lege tamen naturæ, commu-ni iure gentium ſancitum eſt, ut nihil mortales à dijs immortalibus uſu capere poſſint. ueruntamen anti-qua negligimus: etiam'ne ea negligemus, quæ fiunt maxime, quæ uidemus? L. Piſonem quis neſcit his ipſis temporibus maximum & ſanctiſſimum Dianæ ſacel-lum in Cœliculo ſuſtuliſſe? adſunt uicini eius loci: mul ti ſunt etiam in hoc ordine, qui ſacrificia gentilicia illo ipſo in ſacello, ſtatuto loco, anniuerſaria factitarint. & conquirimus, dij immortales quæ loca deſiderent, quid ſignificent, de quo loquantur? à Sex. Serrano ſanctiſ-ſima ſacella ſuffoſſa, incēſa, inædificata, oppreſſa, ſum-ma denique turpitudine eſſe fœdata neſcimus? tu meā domum religioſam facere potuiſti? ecqua mente? qua inuaſeras: qua manu? qua diſturbaras: qua uoce? qua incendi iuſſeras: qua lege? quam ne in illa quidem impunitate tua ſcripſeras: quo puluinari? quod ſtu-praras: quo ſimulacro? quod ereptum ex meretricis ſe-pulcro in imperatoris monimento collocaras. quid habet mea domus religioſi, niſi quòd impuri, & ſacrilegi pa rietem tangit? itaque, ne quis meorum imprudens in-

trospicere possit tuam domum, ac te sacra illa tua facientem uidere, tollam altius tectum, non ut ego te despiciam, sed tu ne aspicias urbem eam, quam delere uoluisti. sed iam aruspicum reliqua responsa uideamus. Oratores contra ius fasq; interfectos. quid est hoc? de Alexandrinis uideo esse sermonem: quem ego non refuto: sic enim sentio, ius legatorum, cum hominum præsidio munitum sit, tum etiam diuino iure esse uallatum. sed quæro ab illo, qui omnes iudices tribunus è carcere in forum effudit, cuius arbitrio sicæ omnes nūc, atque omnia uenena tractantur, qui cum Hermacho Chio syngraphas fecit, ecquid sciat unum acerrimum aduersarium Hermachi Theodosium legatum ad senatum à ciuitate libera missum sica percussum? quod non minus, quàm de Alexandrinis, indignum dijs immortalibus esse uisum, certo scio. nec confero nunc in te unum omnia. spes maior esset salutis, si præter te nemo esset impurus. plures sunt. hoc & tu tibi confidis magis, & nos prope iure diffidimus. quis Platorem ex Orestide, quæ pars Macedoniæ libera est, hominem in illis locis clarum ac nobilem, legatum Thessalonicam ad nostrum, ut se ipse appellauit, imperatorem uenisse nescit? quem ille propter pecuniam, quam ab eo extorquere non poterat, in uincula coniecit, & medicum intromisit suum, qui legato, socio, amico, libero fœdissime & crudelissime uenas incideret. secures suas cruentari scelere noluit: nomen quidem populi R. tanto scelere contaminauit, ut id nulla re possit, nisi ipsius supplicio, expiari. quales hunc carnifices putamus habere, qui etiam medicis suis non ad salutem, sed ad necem utatur? sed

recitemus, quid ſequatur. Fidem et iuſiurandum neglectum. hoc quid ſit, per ſe ipſum non facile interpretor: ſed ex eo, quod ſequitur, ſuſpicor de tuorum iudicum manifeſto periurio dici: quibus olim erepti eſſent nummi, niſi à ſenatu præſidium poſtulaſſent. quare autem de his dici ſuſpicer, hæc cauſa eſt, quòd ſic ſtatuo, & illud in hac ciuitate eſſe maxime illuſtre, atque inſigne periurium, & te ipſum tamen in periurij pœnam ab ijs, quibuſcum coniuraſti, non uocari. Et uideo in aruſpicum reſponſis hæc eſſe ſubiuncta, ſacrificia uetuſta, occultáq; minus diligenter facta, pollutáq;. aruſpices hæc loquuntur, an patrij, penatesq; dij? multi enim ſunt, credo, in quos huius maleficij ſuſpicio cadat. quis præter hunc unum? obſcure dicitur, quæ ſacra polluta ſint? quid planius, quid grauius, quid religioſius dici poteſt? Vetuſta occultáq;. nego ulla uerba Lentulum, grauem oratorem ac diſertum, ſæpius, cum te accuſaret, uſurpaſſe, quàm hæc, quæ nunc ex Etruſcis libris in te conuerſa atque interpretata dicuntur. etenim quod ſacrificium tam uetus eſt, quàm hoc, quod à regibus æquale huic urbi accepimus? quod autem tam occultum, quàm id, quod non ſolum curioſos oculos excludit, ſed etiam errantes, quò non modo improbitas, ſed ne imprudentia quidem poſſit intrare? quod quidem ſacrificium nemo ante P. Clodium omni memoria uiolauit, nemo unquam adijt, nemo neglexit, nemo uir aſpicere non horruit: quod fit per uirgines Veſtales, fit pro populo R. fit in ea domo, quæ eſt in imperio, fit incredibili cæremonia, fit ei deæ, cuius ne nomen quidem uiros ſcire fas eſt: quam iſte iccirco Bonam

dicit, quòd in tanto sibi scelere ignouerit. non ignouit, mihi crede, non. nisi forte tibi ignotum putas, quòd te iudices dimiserunt excussum & exhaustum, suo iudicio absolutum, omnium condemnatum; aut quòd oculos, ut opinio illius religionis est, non perdidisti. quis enim ante te sacra illa uir sciens uiderat, ut quisquam pœnam, quæ sequeretur illud scelus, scire posset? an tibi luminis obesset cæcitas plus, quàm libidinis? ne id quidem sentis, conniuentes illos oculos abaui tui magis optandos fuisse, quàm hos flagrantes sororis? tibi uero, si diligenter attenderis, intelliges hominum pœnas deesse adhuc, non deorum. homines te in re fœdissima defenderunt: homines turpissimum nocentissimumq; laudarunt: homines propter pecuniam iudicio liberauerunt: hominibus iniuria tui stupri illata in ipsos dolori non fuit: homines tibi arma alij in me, alij post in illum inuictum ciuem dederunt: hominũ beneficia prorsus concedo tibi; ac maiora non esse quærenda. à dijs quidem immortalibus quæ potest homini maior esse pœna furore, atque dementia? nisi forte, in tragœdijs quos uulnere ac dolore corporis cruciari, ac consumi uides, grauiores deorum immortalium iras subire, quàm illos, qui furentes inducuntur, putas. non sunt illi eiulatus, et gemitus Philoctetæ tam miseri, (quanquam sunt acerbi) quàm illa exultatio Athamantis, et quàm somnium matricidarum. tu, cum furiales in concionibus uoces mittis, cum domos ciuium euertis, cum lapidibus optimos uiros foro pellis, cum ardentes faces in uicinorum tecta iactas, cum ædes sacras inflammas, cum seruos concitas, cum sacra ludosq; conturbas, cum uxo-

rem ſororemq́; non diſcernis, cum, quod ineas cubile, non ſentis, cum baccharis, cum furis, tum das eas pœnas, quæ ſunt ſolæ hominum ſceleri à dijs immortalibus conſtitutæ. nam corporis quidem noſtri infirmitas multos ſubit caſus per ſe: denique ipſum corpus tenuiſſima ſæpe de cauſa conficitur: deorum tela in impiorum mentibus figuntur. quare miſerior es, cum in omnem fraudem raperis oculis, quàm ſi omnino oculos non haberes. ſed quoniam de ijs omnibus, quæ aruſpices commiſſa eſſe dicunt, ſatis eſt dictum; uideamus, quid ijdem aruſpices à dijs iam immortalibus dicát moneri. Mo*nent, ne, per optimatum diſcordiam diſſenſionemq́;, patribus principibusq́; cædes periculaq́; creentur, auxilioq́; diminuti deficiantur: quare ad unum imperium prouinciæ redeant, exercitusq́; pulſus, diminutioq́; accedat. aruſpicum uerba ſunt hæc omnia. nihil addo de meo. quis igitur hanc optimatium diſcordiam molitur? idem iſte: nec ulla ui ingenij, aut conſilij ſui, ſed quodam errore noſtro: quem quidem ille, quòd obſcurus non erat, facile perſpexit. hoc enim etiam turpius affligatur reſp. quòd ne ab eo quidem uexatur, ut, tanquam fortis in pugna uir, acceptis à forti aduerſario uulneribus aduerſis & honeſtis, cadere uideatur.* Ti. Gracchus *conuellit ſtatum ciuitatis, qua grauitate uir? qua eloquentia? qua dignitate? nihil ut à patris auiq́;* Africani *præſtabili inſigniq́; uirtute, præterquam quòd à ſenatu deſciuerat, deflexiſſet. ſecutus eſt* C. Gracchus, *quo ingenio? quanta ui, quanta grauitate dicendi? ut dolerent boni omnes, non illa tanta ornamenta ad meliorem mentem, uoluntatemq́; eſſe*

conuersa. ipse L. Saturninus ita fuit effrænatus, & pene demens, ut auctor esset egregius, & ad animos imperitorum excitandos inflámandosq; perfectus. nam quid ego de P. Sulpicio loquar? cuius tanta in dicendo grauitas, iucunditas, tanta ubertas fuit, ut posset, uel, ut prudentes errarent, uel, ut boni minus bene sentirent, perficere dicendo. cum his conflictari, & pro salute patriæ quotidie dimicare, erat omnino illis, qui tum remp. gubernabant, molestum: sed habebat ea molestia quandam tamen dignitatem. hic uero, de quo ego ipse tam multa nunc dico, pro dij immortales, quid est? quid ualet? quid affert, ut tanta ciuitas, si cadet, quod dij omen obruant, à uiro tamen confecta uideatur? qui, post patris mortem, primam illam ætatulam suam ad scurrarum locupletum libidines detulit: quorum intemperantia expleta, in domesticis est germanitatis stupris uolutatus: deinde iam robustus, prouinciæ se, ac rei militari dedit, atque ibi piratarum contumelias perpessus, etiã Cilicum libidines, barbarorumq; satiauit: post, exercitu L. Luculli solicitato, per nefandum scelus fugit illinc, Romæq; recenti aduentu suo cum propinquis suis decidit, ne reos faceret: à Catilina pecuniam accepit, ut turpissime præuaricaretur. inde cum Muræna se in Galliam contulit: in qua prouincia mortuorum testamenta conscripsit, pupillos necauit, nefarias cum multis scelerum pactiones societatesq; conflauit: unde ut redijt, quæstum illum maxime fœcundum uberemq; campestrem totum ad se ita redegit, ut homo popularis fraudaret improbissime populum, idemq; uir clemens diuisores omnium tribuum

domi ipse suæ crudelissima morte mactaret. exorta est illa reip. sacris, religionibus, auctoritati uestræ, iudicijs publicis funesta quæstura: in qua idem iste deos hominesq;, pudorem, pudicitiam, senatus auctoritatem, ius, fas, leges, iudicia uiolauit. atque hic ei gradus (ò misera tempora, stultasq; nostras discordias) P. Clodio gradus ad remp. hic primus est aditus ad popularem iactationem, atque ascensus. nam Ti. Graccho inuidia Numantini fœderis, cui feriendo, quæstor C. Mancini consulis cum esset, interfuerat, et in eo fœdere improbando senatus seueritas dolori, & timori fuit: istaq; res illum, fortem, & clarum uirum, à grauitate patrum desciscere coegit. C. autem Gracchum mors fraterna, pietas, dolor, magnitudo animi ad expetendas domestici sanguinis pœnas excitauit. Saturninum, quòd in annonæ caritate quæstorem à sua frumentaria procuratione senatus amouit, eiq; rei M. Scaurum præfecit, scimus dolore factum esse popularem. Sulpicium ab optima causa profectum, Caioq; Iulio consulatum contra leges petenti resistentem, longius, quàm uoluit, popularis aura prouexit. fuit in his omnibus causa, etsi non iusta, (nulla enim potest cuiquam male de rep. merendi iusta esse causa) grauis tamen, & cum aliquo animi et uirili dolore coniuncta. P. Clodius à crocota, à mitra, à muliebribus soleis, purpureisq; fasciolis, à strophio, à psaltria, à flagitio, à stupro est factus repente popularis. nisi eum mulieres exornatum ita deprehendissent, nisi ex eo loco, quò eum adire fas non erat, ancillarum beneficio emissus esset: populari homine populus R. resp. ciue tali careret. hanc ob amen

tiam in diſcordijs noſtris, de quibus ipſis his prodigijs recentibus à dijs immortalibus admonemur, arreptus eſt unus ex patricijs, cui tribuno pl. fieri non liceret. quod anno ante frater Metellus, *& concors etiam tum ſenatus principi* Cn. Pompeio *ſententiam dicenti excluſerat, acerrimeq; una uoce, ac mente reſtiterat, id poſt diſſidium optimatium, de quo ipſo nũc monemur, ita perturbatum, itaq; permutatum eſt, ut, quod frater conſul, ne fieret, obſtiterat, quod affinis & ſodalis, clariſſimus uir, qui illum reum non laudarat, excluſerat, id is conſul efficeret in diſcordijs principum, qui illi unus inimiciſſimus eſſe debuerat, et eo feciſſe auctore ſe diceret, cuius auctoritatis neminem poſſet pœnitere. iniecta eſt fax fœda, ac luctuoſa reip. petita eſt auctoritas ueſtra, grauitas ampliſſimorum ordinum, conſenſio bonorum omnium, totus denique ciuitatis ſtatus: hæc enim certe petebantur, cum in me cognitorem harum omnium rerum illa flamma illorum temporũ conijciebatur. excepi, & pro patria ſolus exarſi, ſic tamen, ut uos iiſdem ignibus circumſepti, me primum ictum pro uobis & fumantem uideretis. non ſedabantur diſcordiæ, ſed etiam creſcebat in eos odium, à quibus nos defenſi putabamur. ecce iiſdẽ auctoribus,* Pompeio *principe, qui cupientem* Italiam, *populum* R. *deſiderantem, flagitantes uos non auctoritate ſua ſolum, ſed etiam precibus ad meam ſalutem excitauit, reſtituti ſumus. ſit diſcordiarum finis aliquando: à diuturnis diſſenſionibus conquieſcamus: non ſinit eadem iſta labes: ea habet conciones: ea miſcet, ac turbat, ut modo uendat illis, nec tamen ita, ut ſe quiſquam, ſi ab*

isto laudatus sit, laudatiorem putet, sed ut eos, quos non amant, ab eodem gaudeant uituperari. atque ego nunc non miror: quid enim faciat aliud? illos, homines sapientissimos grauissimosq;, miror: primũ, quòd quenquam clarum hominem, atque optime de rep. saepe meritum, impurissimi uoce hominis uiolari facile patiuntur: deinde, quòd existimant perditi hominis profligatiq; maledictis posse, id quod minime conducit ipsis, cuiusquam gloriam dignitatemq; uiolari: postremo, quòd non sentiunt id, quod tamen mihi iam suspicari uidentur, illius furentes, ac uiolentos impetus in se ipsos posse conuerti. atque ex hac nimia nonnullorum alienatione, & quibusdam haerentia tela in rep. quae quandiu haerebant in uno me, grauiter equidem, sed aliquanto leuius ferebam. an iste, nisi primo se dedidisset ijs, quorum animos à uestra auctoritate seiunctos esse arbitrabamur; nisi eos in coelum suis laudibus, praeclarus auctor, extolleret; nisi exercitum C. Caesaris, in quo fallebat multos, sed eũ nemo redarguebat, nisi eum, inquam, exercitum signis infestis in curiam se immissurum minitaretur; nisi Cn. Pompeio adiutore, M. Crasso auctore, quae faciebat, facere clamaret; nisi consules causam coniunxisse secum, in quo uno non mentiebatur, confirmaret; tam crudelis mei, tam sceleratus reip. uexator esse potuisset? idem, posteaquã respirare uos à metu caedis, emergere auctoritatem uestram à fluctibus illis seruitutis, reuiuiscere memoriam ac desiderium mei uidit, uobis se coepit subito fallacissime uenditare. tum, leges Iulias contra auspicia latas, & hic et in concionibus dicere: in quibus legibus inerat

curiata illa lex, quæ totum eius tribunatum continebat, quam cæcus amentia non uidebat: producebat fortissimum uirum M. Bibulum; quærebat ex eo; C. Cæsare leges ferente, de cœlo semper ne seruasset? semper se ille seruasse dicebat. Augures interrogabat; quæ ita lata essent, recte ne lata essent? illi uitio lata esse dicebant. ferebant in oculis hominem quidam boni uiri, & de me optime meriti, sed illius, ut ego arbitror, furoris ignari. longius processit: in ipsum Cn. Pompeium auctorem, ut prædicare est solitus, consiliorum suorum inuehi cœpit. inibat gratiam à nonnullis. tum uero est ratus se posse, quoniam togatum domestici belli extinctorem nefario scelere fœdasset, illum etiam, illum externorum bellorum, hostiumq; uictorem affligere. tum est illa in templo Castoris scelerata et pene deletrix huius imperij sica deprehensa. tum ille, cui nulla hostium diutius urbs unquam fuit clausa, qui omnes angustias, omnes altitudines, omnium obiecta tela semper ui & uirtute perfregit, obsessus ipse est domi, meq;, nonnulla imperitorum uituperatione timiditatis meæ, consilio & facto suo liberauit. nam si Cn. Pompeio, uiro uni omnium fortissimo, quicunque nati sunt, miserrimum magis fuit, quàm turpe, quandiu ille tribunus pl. fuit, lucem non aspicere, carere publico, minas eius perferre; cum in concionibus diceret, uelle se in Carinis ædificare alteram porticum, quæ Palatio responderet: certe mihi exire domo mea ad priuatum dolorem fuit luctuosum, ad rationem reip. gloriosum. uidetis igitur, hominem per se ipsum iampridem afflictum ac iacentem, perniciosis optimatium discordijs excitari. cu=

ius initia furoris dissensionibus eorum, qui cum à uobis seiuncti uidebantur, sustentata sunt. reliqua iam præcipitantis tribunatus, etiam post tribunatum obtrectatores eorum, atque aduersarij defenderunt, ne à rep. reip. pestis remoueretur. restiterunt etiam, ne causam diceret; etiam, ne priuatus esset. etiam ne in sinu, atque in delicijs quidam optimi uiri uiperam illam uenenatam, ac pestiferam habere potuerũt? quo tandem decepti munere? uolo, inquiunt, esse, qui in concione detrahat de Pompeio. detrahat ille uituperando? uelim, sic hoc uir summus, atque optime de mea salute meritus accipiat, ut à me dicitur. dicam quidem certe, quod sentio. mihi mediusfidius tum de illius amplissima dignitate detrahere, cum maximis laudibus efferebat, uidebatur. utrum tandem C. Marius splendidior, cum eum C. Glaucia laudabat, an cum eundem iratus postea uituperabat? an ille demens, & iampridem ad pœnam exitiumq; præceps, fœdior atque inquinatior in Cn. Pompeio accusando, quàm in uniuerso senatu uituperando fuit? quod quidem miror, cum alterum gratum sit iratis, alterum esse tam bonis ciuibus non acerbum. sed ne id uiros optimos diutius delectet, legant hanc eius concionem, de qua loquor, in qua Pompeium ornat, an potius deformat? certe laudat, et unum esse in hac ciuitate dignum huius imperij gloria dicit, & significat se illi amicissimum esse, & reconciliationem esse gratiæ factam. quod, ego quanquam, quid sit, nescio; tamen hoc statuo, hunc, si amicus esset Pompeio, laudaturum illum non fuisse. quid enim, si illi inimicissimus esset, amplius ad eius laudem minuendam facere

cere

cere potuisset? uideant ij, qui illum Cn. Pompeio inimicum esse gaudebant, ob eamq; causam in tot, tantisq; sceleribus conniuebant, et non nunquam eius indomitos, atque effrænatos furores plausu etiam suo persequebantur, quàm se cito inuerterit: nunc enim iam laudat illum; in eos inuehitur, quibus se antea uenditabat. quid existimatis eum, si reditus ei gratiæ patuerit, esse facturum, qui tam libenter in opinionem gratiæ irrepat? quas ego alias optimatium discordias à dijs immortalibus definiri putem? nam hoc quidem uerbo neque P. Clodius, neque quisquam de gregalibus eius aut de consiliarijs designatur. habent Etrusci libri certa nomina, quæ in id genus ciuium cadere possunt. deteriores, repulsos (quod iam audietis) hos appellant, quorum & mentes & res sunt perditæ, longéq; à communi salute disiunctæ. quare cum dij immortales monent de optimatium discordijs, de clarissimorum, & optime meritorum ciuium dissensione prædicunt, cum principibus periculum cædemq; portendunt; in tuto collocant Clodium, qui tantum abest à principibus, quantum à puris, quantum à religiosis. uobis ò clarissimi, atque optimi ciues & uestræ saluti consulendum, et prospiciendum uident. cædes principũ ostenditur: id, quod interitum optimatium sequi necesse est, adiungitur: etiam, ne in unius imperium res decidat, admonemur. ad quem metum si deorum monitis non duceremur, tamen ipsi nostro sensu, coniecturaq; raperemur: neque enim ullus alius discordiarum solet esse exitus inter claros & potentes uiros, nisi aut uniuersus interitus, aut uictoris dominatus, aut regnum. dissensit cum Mario

clarissimo ciue consul nobilissimus, & fortissimus L. Sylla: horum uterque ita cecidit uictus, ut uictor idem regnauerit. cum Octauio collega Cinna dissensit: utrisque horum secunda fortuna regnum est largita, aduersa mortem. idem iterum Sylla superauit: tum sine dubio habuit regalem potestatem, quanquam remp. recuperauit. inest hoc tempore haud obscurum odium, atque id insitum penitus, & inustum animis hominum amplissimorum: dissident principes: captatur occasio: qui non tantum opibus ualent, nescio quam fortunam tamen, ac tempus expectant: qui sine controuersia plus possunt, hi fortasse non nunquam consilia ac sententias inimicorum suorum extimescunt. tollatur hæc è ciuitate discordia: iam omnes isti, qui portenduntur, metus extinguentur: iam ista serpens, quæ tum hic delitescit, tum se emergit, et fertur illuc, compressa, atque illisa morietur. monent enim ijdem, ne occultis consilijs resp. lædatur. quæ sunt occultiora, quàm eius, qui ausus in concione est dicere, iustitium edici oportere, iurisdictionem intermitti, claudi ærarium, iudicia tolli? nisi forte existimatis hanc tantam colluuionem illi, tantamq; euersionẽ ciuitatis in mentem subito in rostris, nec cogitanti uenire potuisse. est quidem ille plenus uini, stupri, somni, plenusq; inconsideratissimæ, ac dementissimæ temeritatis: ueruntamen nocturnis uigilijs, etiam coitione hominum iustitium illud conceptum ac meditatum est. mementote patres conscripti uerbo illo nefario tentatas aures uestras, & perniciosam uiam audiendi consuetudine esse munitam.

Sequitur illud, ne deterioribus, repulsisq; honos au-

geatur, repulsos uideamus: nam deteriores, qui sint, post docebo. sed tamen in eum cadere hoc uerbum maxime, qui sit unus omnium mortalium sine ulla dubitatione deterrimus, concedendum est. qui sunt igitur repulsi? non, ut opinor, ij, qui aliquando honorem uitio ciuitatis, non suo, non sunt assecuti: nam id quidem multis sæpe optimis ciuibus, atque honestissimis uiris accidit. repulsi sunt ij, quos ad omnia progredientes, quos munera contra leges gladiatoria parantes, quos apertissime largientes non solum alieni, sed etiam sui, uicini, tribules, urbani, rustici repulerunt. hi ne honore augeantur, monemur. debet esse gratum, quod prædicunt: sed tamen huic malo populus R. ipse nullo aruspicum admonitu sua sponte prospexit. Deteriores cauete. quorum quidem magna est natio, sed tamen eorum omnium hic dux est, atque princeps. etenim si unum hominem deterrimum poeta præstáti aliquis ingenio fictis conquisitisq; uitijs deformatum uellet inducere, nullum profecto dedecus reperire posset, quod in hoc non inesset, multáq; in eo penitus defixa, atque hærentia præteriret. parentibus, & dijs immortalibus, et patriæ nos primum natura conciliat. eodem enim tempore & suscipimur in lucem, & hoc cœlesti spiritu augemur, & certam in sedem ciuitatis, ac libertatis adscribimur. iste parentum nomen, sacra, memoriam, gentem Fonteiano nomine obruit: deorum ignes, solennes mensas, abditos ac penetrales focos, occulta, & maribus nõ inuisa solum, sed etiam inaudita sacra inexpiabili scelere peruertit: idemq; earum templum inflammauit dearum, quarum ope etiam alijs incendijs

ſubuenitur. quid de patria loquar? qui primum eum ciuem ui, ferro, periculis, urbe, omnibus patriæ præſidijs depulit; quem uos patriæ conſeruatorem eſſe ſæpiſſime iudicaueratis: deinde euerſo ſenatus, ut ego ſemper dixi, comite; duce, ut ille dicebat; ſenatum ipſum, principem ſalutis, mentisq́; publicæ, ui, cæde, incendijsq́; peruertit: ſuſtulit duas leges, Aeliam, & Fuſiam, maxime reip. ſalutares: cenſuram extinxit: interceſſionem remouit: auſpicia deleuit: conſules, ſceleris ſui ſocios, ærario, prouincijs, exercitu armauit: reges qui erant, uendidit; qui non erant, appellauit: Cn. Pompeium ui, ferro, domum compulit: imperatorum monimenta euertit: inimicorum domos diſturbauit: ueſtris monimentis nomen ſuum inſcripſit. infinita ſunt ſcelera, quæ ab illo in patriam ſunt edita. quid, quæ in ſingulos ciues, quos necauit? ſocios, quos diripuit? imperatores, quos prodidit? exercitus, quos tentauit? quid uero ea, quanta ſunt, quæ in ſe ipſum ſcelera, quæ in ſuos edidit? quis minus unquam pepercit hoſtium caſtris, quàm ille omnibus corporis ſui partibus? quæ nauis unquam in flumine publico tam uulgata omnibus, quàm iſtius ætas fuit? quis unquam nepos tam libere eſt cum ſcortis, quam hic cum ſororibus uolutatus? quã denique tam immanem Charybdin poetæ fingendo exprimere potuerunt, quæ tãtos exhaurire gurgites poſſet, quãtas iſte Byzantiorũ Brogitarorumq́; prædas exorbuit? aut tam eminẽtibus canibus Scyllã, tamq́; ieiunis, quàm quibus iſtum uidetis Gellis, Clodijs, Titijs roſtra ipſa mandentem? quare, id quod extremum eſt in aruſpicum reſponſis, prouidete ne reip. ſtatus com=

mutetur : etenim uix hæc, si undique fulciamus, iam labefacta, uix, inquam, innixa in omnium nostrum humeris cohærebunt. fuit quondam ita firma hæc ciuitas & ualens, ut negligentiam senatus, uel etiam iniurias ciuium ferre posset: iam non potest: ærarium nullum est: uectigalibus non fruuntur, qui redemerunt: auctoritas principum cecidit: consensus ordinũ est diuulsus: iudicia perierunt: suffragia districta tenentur à paucis: bonorum animus ad nutum nostri ordinis expeditus iam non erit: ciuem, qui se pro patriæ salute opponat inuidiæ, frustra posthac requiretis. quare hunc statum, qui nunc est, qualiscunque est, nulla alia re, nisi concordia, retinere possumus. nam ut meliore simus loco, ne optandum quidem est, illo impunito: deteriore autem statu ut simus, unus est inferior gradus, aut interitus, aut seruitutis. quò ne trudamur, dij immortales nos admonent, quoniam iampridem humana consilia ceciderunt. Atque ego hanc orationẽ P.C. *tam tristem, tam grauem non suscepissem, non, inquã, nisi hanc personam, & has partes honoribus populi* R. *uestris plurimis ornamentis mihi tributis deberem, & possem sustinere. sed tamen facile tacentibus cæteris reticuissem: sed hæc oratio omnis fuit non auctoritatis meæ, sed publicæ religionis. mea fuerunt uerba fortasse plura, sententiæ quidem omnes aruspicum. ad quos aut referri nunciata ostenta non conuenit, aut eorum responsis commoueri necesse est. quòd si cætera magis peruulgata nos sæpe & leuiora mouerunt: uox ipsa deorum immortalium non mentes omniũ permouebit? nolite enim id putare accidere posse, quod in fabulis sæpe uidetis,*

fieri, ut deus aliquis elapsus de coelo coetus hominum adeat, uersetur in terris, cum hominibus colloquatur. cogitate genus sonitus eius, quem Latinienses nunciarunt: recordamini illud etiam, quod non dum est relatum, quòd eodem fere tempore factus in agro Piceno Potentiæ nũciatur terræ motus horribilis cum quibusdam multis metuendisq; rebus: hæc eadem profecto, quæ futura prospicimus, impendentia pertimescetis. etenim hæc deorum immortalium uox, hæc pene oratio iudicanda est, cum ipse mundus, cum agri terræ motu quodam nouo contremiscunt, & inusitato aliquid sono incredibiliq; prædicunt. in quo constituendæ nobis quidem sunt procurationes, et obsecratio, quemadmodum monemur: sed faciles sunt preces apud eos, qui ultro nobis uiam salutis ostendunt: nostræ nobis sunt inter nos iræ, discordiæq; placandæ.

PRO CN. PLANCIO. ORATIO XXXI.

C VM propter egregiam & singularem Cn. Plancij iudices in mea salute custodienda fidem tam multos & bonos uiros eius honori uiderem esse fautores; capiebam animo non mediocrem uoluptatem; quòd, cuius officium mihi saluti fuisset, ei meorum temporum memoriam suffragari uidebam. cum autem audirem meos partim inimicos, partim inuidos huic accusationi esse fauturos, eandemq; rem aduersariam esse in iudicio Cn. Plancio, quæ in petitione fuisset adiutrix; dolebam iudices, & acerbe ferebam, si huius salus ob eam ipsam causam esset infestior, quòd is meam salutem atque uitam sua beneuolentia, præsidio, custodiáq; texisset. nunc autem uester iudices conspectus, et consessus iste reficit et recreat mentem meã; cum intueor, & contemplor unumquenque uestrum. uideo enim hoc in numero neminem, cui mea salus cara non fuerit, cuius non extet in me suum meritum, cui nõ sim obstrictus memoria beneficij sempiterna. itaque non extimesco, ne Cn. Plancio custodia meæ salutis apud eos obsit, qui me ipsum maxime saluum uidere uoluerunt. sæpiusq; iudices mihi uenit in mentem, admirandum esse, M. Laterensem, hominem studiosissimum, & diligentissimum salutis meæ, reum hunc potissimum sibi delegisse; quàm metuendum, ne uobis id ille magna ratione fecisse uideatur. quanquam mihi non sumo tantum iudices, neque arrogo, ut Cn. Plan-

cium ſuis erga me meritis impunitatem conſecuturum putem. niſi eius integerrimam uitam, modeſtiſſimos mores, ſummam fidem, continentiam, pietatem, innocentiam oſtendero, nihil de pœna recuſabo. ſin omnia præſtitero, quæ ſunt à bonis uiris expetenda, petam iudices à uobis, ut cuius miſericordia ſalus mea cuſtodita ſit, uos ei ueſtram miſericordiam me deprecante tribuatis. equidem ad reliquos labores, quos in hac cauſa maiores ſuſcipio, quàm in cæteris, etiam hanc moleſtiam aſſumo, quòd mihi non ſolũ pro Cn. Plancio dicendum eſt, cuius ego ſalutem non ſecus ac meam tueri debeo; ſed etiam pro me ipſo, de quo accuſatores plura pene, quàm de re, reóq; dixerunt. quanquam iudices ſi quid eſt in me ipſo ita reprehenſum, ut id ab hoc alienum ſit, non me id magnopere conturbet: non enim timeo, ne, quia perraro grati homines reperiantur, iccirco, cum me nimium gratum illi eſſe dicant, id mihi criminoſum eſſe poſſit. quæ uero ita ſunt agitata ab illis, ut aut merita Cn. Plancij erga me minora eſſe dicerent, quàm à me ipſo prædicarentur; aut, ſi eſſent ſumma, negarent ea tamen ita magni, ut ego putarem, ponderis apud uos eſſe debere: hæc mihi ſunt tractanda iudices et modice, ne quid ipſe offendam; & tum denique, cum reſpondero criminibus; ne non tam innocentia reus ſua, quàm recordatione meorum temporum defenſus eſſe uideatur. Sed mihi in cauſa facili atque explicata perdifficilis iudices & lubrica defenſionis ratio proponitur. nam ſi tantummodo mihi neceſſe eſſet contra Laterenſem dicere, tamen id ipſum eſſet, in tanto uſu noſtro, tantáq; amicitia. moleſtum: uetus enim eſt

lex illa iustæ ueræq; amicitiæ, quæ mihi cum illo iam diu est, ut idem amici semper uelint: neque est ullum certius amicitiæ uinculum, quàm consensus, & societas consiliorum & uoluntatum. mihi autem non est in hac re solum molestum, contra illum dicere; sed multo id magis, quòd in ea causa contra dicendum est, in qua quædam hominum ipsorum uidetur facienda esse contentio. quærit enim Laterensis, *atque hoc uno maxime urget, qua se uirtute, qua laude* Plancius, *qua dignitate superarit. ita, si cedo illius ornamentis, quæ multa & magna sunt, non solum huius dignitatis iactura facienda est, sed etiam largitionis recipienda suspicio. sin hunc illi antepono, contumeliosa habenda est oratio; & dicendum est id, quod ille me flagitat,* Laterensem *à* Plancio *dignitate esse superatum. ita aut amicissimi hominis existimatio offendenda est, si illam accusationis conditionem sequar: aut optime de me meriti salus deserenda est. sed ego* Laterensis *cæcum me & præcipitem ferri confitear in causa, si te aut à* Plancio, *aut ab ullo dignitate potuisse superari dixero. itaque discedam ab ea contentione, ad quam tu me uocas; & ueniam ad illam, ad quam me causa ipsa deducit.* Quid? *tu non inanem dignitatis iudicem putas esse populum? fortasse non nunquam est: utinam uero semper esset: sed est perraro, &, si quando est, in ijs magistratibus est mandandis, quibus salutem suam committi putat. his leuioribus comitijs, diligentia, & gratia petitorum honos paritur, non ijs ornamentis, quæ esse in te uidemus. nam quod ad populum pertinet, semper dignitatis iniquus iudex est, qui aut inuidet, aut fauet.*

quanquam nihil potes in te Laterensis constituere, quod sit proprium laudis tuæ, quin id tibi sit commune cum Plancio. sed hoc totum agetur alio loco. nunc tantum disputo de iure populi: qui & potest, & solet nonnunquam dignos præterire: nec, si à populo præteritus est, quem non oportuit; à iudicibus condemnandus est, qui præteritus non est. nam si ita esset, quod patres apud maiores nostros tenere non potuerunt, ut reprehensores essent comitiorum, id haberent iudices, uel quod multo etiam minus est ferendum. tum enim magistratum non gerebat is, qui ceperat, si patres auctores non erant facti; nunc postulatur à uobis, ut eius exilio, qui creatus sit, iudicium populi R. reprehendatis. itaque quanquam, qua nolui, ianua sim ingressus in causam, sperare uideor, tantum abfuturam esse orationem meam à minima suspicione offensionis tuæ, te ut potius obiurgem, quòd iniquum in discrimen adducas dignitatem tuam, quàm ut ego eam ulla contumelia coner attingere. tu continentiam, tu industriam, tu animum in remp. tu uirtutem, tu innocentiam, tu fidem, tu labores tuos, quòd ædilis non sis factus, fractos esse, & abiectos, & repudiatos putas? uide tandem Laterensis, quantum à te dissentiam. si mediusfidius decem soli essent in ciuitate uiri boni, sapientes, iusti, graues, qui te indignum ædilitate iudicauissent: grauius de te iudicatum putarem, quàm est hoc, quod tu metuis, ne à populo iudicatum esse uideatur. non enim comitijs iudicat semper populus, sed mouetur plerunque gratia, cedit precibus, facit eos, à quibus est maxime ambitus; denique si iudicat, non delectu aliquo aut sapientia du

citur ad iudicandum, sed impetu non nunquam, & quadam etiam temeritate. non est enim consilium in uulgo, non ratio, non discrimen, non diligentia: semperq; sapientes ea, quæ populus fecisset, ferenda, non semper laudanda duxerunt. quare cum te ædilem fieri oportuisse dicis, populi culpam, non competitoris accusas. at fueris dignior, quàm Plancius: de quo ita tecum contendam paulo post, ut conseruem dignitatem tuam: sed ut fueris dignior; non competitor, à quo es uictus, sed populus, à quo es præteritus, in culpa est. in quo primum illud debes putare, comitijs, præsertim ædilicijs, studium esse populi, non iudicium; eblandita illa, non enucleata esse suffragia; eos, qui suffragium ferant, quid denique ipsi debeant, considerare sæpius, quàm quid cuique à rep. uideatur deberi. sin autem mauis esse iudicium, non tibi id rescindendum est, sed ferendum. male iudicauit populus: at iudicauit. non debuit: at potuit. non fero: at multi clarissimi, & sapientissimi ciues tulerunt. est enim conditio liberorum populorum, præcipueq; huius principis populi & omnium gentium domini atque uictoris, posse suffragijs uel dare, uel detrahere, quod uelit, cuique: nostrum autem est, qui in hac tempestate populi iactemur ac fluctibus, ferre modice populi uoluntates, allicere alienas, retinere partas, placare turbatas; honores si magni non putemus, non seruire populo; sin eos expetamus, non defatigari supplicando. Venio iam ad ipsius populi partes, ut illius contra te oratione potius, quàm mea disputem. qui si tecum congrediatur, & si una uoce loqui possit, hæc dicat: Ego tibi Laterensis Plancium non

*anteposui; sed, cum essetis æque boni uiri, meum beneficium potius ad eum detuli, qui à me contenderat, quàm ad eum, qui mihi non nimis submisse supplicarat. respondebis, credo, te, splendore, & uetustate familiæ fretum, non ualde ambiendum putasse. at uero te ille ad sua instituta, suorumq; maiorum exempla reuocabit. semper se dicet rogari uoluisse, semper placuisse; M. Seium, qui ne equestrem quidem splendorem incolumem à calamitate iudicij retinere potuisset, homini nobilissimo, innocentissimo, eloquentissimo, M. Pisoni prætulisse; præposuisse se Q. Catulo in summa familia nato, sapientissimo & sanctissimo uiro, non dico C. Serenum subtilissimum hominem, (fuit enim & animi satis magni, & consilij) sed Cn. Manlium, non solum ignobilem, uerum sine uirtute, sine ingenio, uita etiam contempta ac sordida. desiderarunt te, inquit, oculi mei, cum tu esses Cyrenis: me enim, quàm socios, tua frui uirtute malebam: & quo plus intererat, eo plus aberas à me: certe non uidebam: deinde sitientem me uirtutis tuæ deseruisti, ac dereliquisti: cœperas enim petere tribunatum pl. temporibus ijs, quæ istam eloquentiam, & uirtutem requirebant. quam petitionem cum reliquisses, si hoc iudicasti, tanta in tempestate te gubernare non posse, de uirtute tua dubitaui: si nolle, de uoluntate: sin, quod magis intelligo, temporibus te alijs reseruasti, ego quoque inquam & resp. ad ea te tempora reuocaui, ad quæ tu te ipse seruaras. pete igitur eum magistratum, in quo mihi magnæ utilitati esse possis. * ædiles quicunque erunt. idem mihi, quod ostenderas: aut si, quod mea minus interest, id te magis forte dele-*

ctat, reddam tibi iſtam ædilitatem etiam negligenter petenti. ſed ampliſſimos honores ut pro dignitate tua conſequare, condiſcas, cenſeo, mihi paulo ante diligentius ſupplicare. hæc populi oratio eſt: mea uero Laterenſis hæc; quare uictus ſis, non debere iudicem quærere, modo ne largitione ſis uictus. nam ſi, quotieſcunque præteritus erit is, qui non debuerit præteriri; toties oportebit eum, qui factus erit, condemnari: nihil iam eſt, quòd populo ſupplicetur, nihil quòd direptio, nihil quòd ſupplicatio magiſtratuum, renunciatio ſuffragiorum expectetur. ſimul ut qui ſint profeſſi, uideo quid dicam: hic familia conſulari eſt, ille prætoria: reliquos uideo eſſe ex equeſtri loco: ſunt omnes ſine macula, ſunt æque boni uiri, atque integri: ſed ſeruari neceſſe eſt gradum. cedat conſulari generi prætorium, nec contendat cum prætorio equeſter locus: ſublata ſunt ſtudia, extinctæ ſuffragationes, nullæ contentiones, nulla libertas populi in mandandis magiſtratibus, nulla expectatio ſuffragiorum: nihil, ut plerunque euenit, præter opinionem accidet: nulla erit poſthac uarietas comitiorum. ſin hoc perſæpe accidit, ut & factos aliquos, & non factos eſſe miremur; ſi campus atque illæ undæ comitiorum, ut mare profundum, et immenſum, ſic efferueſcunt quodam quaſi æſtu, ut ad alios accedant, ab alijs autem recedant: in tanto nos impetu ſtudiorum, & motu temeritatis, modum aliquem, & conſilium, & rationem requiramus? quare noli me ad contentionem ueſtrum reuocare Laterenſis. etenim ſi populo grata eſt tabella, quæ frontes aperit hominum, mentes tegit; datq; eam libertatem, ut, quod uelint, faciant, promittant au-

tem, quod rogentur: cur tu in iudicio exprimis, quod nō fit in campo? hic, quàm ille, dignior, perquam graue est dictu. quo modo igitur est æquum? sic credo, (quod agitur, quod satis est iudici) hic factus est. cur iste potius, quàm ego? uel nescio, uel non dico, uel denique, quod mihi grauissimum esset dicere, sed impune tamen deberem dicere, non recte. nam quid assequerere, si illa extrema defensione uterer, populum, quod uoluisset, fecisse, non quod debuisset? quid, si populi quoque factum defendo Laterensis, et doceo Cn. Plancium non obrepsisse ad honorem, sed eo uenisse cursu, qui semper patuerit omnibus hoc nostro equestri loco; possum'ne eripere orationi tuæ contentionem uestram, quæ tractari sine contumelia non potest, et te ad causam crimenq; deducere? si, quòd equitis R. filius est, inferior esse debuit: omnes tecum equitum R. filij petiuerunt. nihil dico amplius: hoc tamen miror, cur tu huic potissimum irascare, qui longissime à te abfuit. equidem, si quãdo, ut fit, iactor in turba, non illum accuso, qui est in summa Sacra uia, cum ego ad Fabianum fornicem impellor; sed eum, qui in me ipsum incurrit, atque incidit. tu neque Q. Pedio, forti uiro, succenses, neque huic A. Plotio, ornatissimo homini, familiari meo: & ab eo, qui hos dimouit, potius, quàm ab ijs, qui in te ipsum incubuerunt, te depulsum putas. sed tamen hæc tibi est prima cum Plancio generis uestri familiæq; contentio, qua abs te uincitur: cur enim non confitear, quod necesse est? sed non hic magis, quàm ego à meis competitoribus & alias, & in consulatus petitione uincebar. sed uide, ne hæc ipsa, quæ despicis, huic suffragata sint: sic enim conse-

ramus. est tuum nomen utraque familia consulare. num dubitas igitur, quin omnes, qui fauent nobilitati, qui id putant esse pulcherrimum, qui imaginibus, qui nominibus uestris ducuntur, te ædilem fecerint? equidem non dubito. sed si parum multi sunt, qui nobilitatem ament: num ista est nostra culpa? etenim ad caput, & ad fontem utriusque generis ueniamus. tu es ex municipio antiquissimo Tusculano, ex quo plurimæ familiæ sunt consulares, in quibus est etiam Iuuentia, quot è reliquis municipijs omnibus non sunt: hic est è præfectura Atinati, non tam prisca, non tam honorata, non tam suburbana. quantum interesse uis ad rationem petendi? primum, utrum magis fauere putas Atinates, an Tusculanos suis? alteri (scire enim hoc propter uicinitatem facile possum) cum huius ornatissimi atque optimi uiri Cn. Saturnini patrem ædilem, cum prætorem uiderunt, quòd primus ille non modo in eam familiam, sed etiam in præfecturam illam sellam curulem attulisset, mirãdum in modum lætati sunt. alteros (credo quia refertum est municipium cõsularibus: nam maleuolos non esse certo scio) nunquam intellexi uehementius hospitum suorum honore lætari. habemus hoc nos, habent nostra municipia. quid ego de me, de fratre meo loquar? quorum honoribus agri prope dicam ipsi, montesq; fauerunt. num aliquando uides Tusculanum aliquem de M. Catone illo in omni uirtute principe, num de Ti. Coruncanio municipe suo, num de tot Fabijs gloriari? uerbum nemo facit. at in quemcunque Arpinatem incideris, etiam si nolis, erit tamen tibi fortasse de nobis aliquid, aliquid & de C. Mario

audiendum. primum igitur hic habuit ſtudia ſuorum ardentia: tu tanta, quanta in hominibus iam ſatura= tis honoribus eſſe potuerunt. deinde tui municipes ſunt illi quidem ſplendidiſſimi homines, ſed tamen pauci, ſi quidem cum Atinatibus conferantur: huius præfectu= ra plena uirorum fortiſſimorum, ſic, ut nulla tota Ita= lia frequentior dici poſſit. quam quidem nunc multi= tudinem uidetis iudices in ſqualore, & luctu suppli= cem uobis. hi tot equites R. tot tribuni ærarij (nam ple bem à iudicio dimiſimus, quæ cuncta comitijs adfuit) quid roboris, quid dignitatis huius petitioni attulerunt? non enim tribum Terentinam, de qua dicam alio loco, ſed dignitatem, ſed oculorum coniectum, ſed ſolidam, & robuſtam, & aſſiduam frequentiam præbuerunt. iam municipia coniunctione etiam uicinitatis uehemen ter mouentur. omnia, quæ dico de Plancio, dico exper= tus in nobis: ſumus enim finitimi Atinatibus. laudan= da eſt, uel etiam amanda uicinitas retinens ueterem il= lum officij morem, non infuſcata maleuolentia, non aſ= ſueta mendacijs, non fucata, non fallax, non erudita artificio ſimulationis uel ſuburbano, uel etiam urbano. nemo Arpinas non Plancio ſtuduit, nemo Soranus, ne= mo Caſinas, nemo Aquinas: totus ille tractus celeberri= mus Venafranus, Alifanus, tota denique noſtra illa aſpera, & montuoſa, at fidelis, & ſimplex, & fau- trix ſuorum regio ſe huius honore ornari, ſe augeri di= gnitate arbitrabatur: iiſdemq; nunc à municipijs ad= ſunt equites R. publice cum legationis teſtimonio; nec minore nunc ſunt ſolicitudine, quàm tum erant ſtu= dio: etenim eſt grauius ſpoliari fortunis, quàm non au

geri

geri dignitate. ergo ut alia in te erant illustriora Laterensis, quæ tibi maiores tui reliquerant: sic te Plancius hoc non solum municipij, uerum etiam uicinitatis genere uincebat. nisi forte te Lauicana, aut Bouillana, aut Gabina uicinitas adiuuabat. quibus è municipijs uix iam, qui carnem Latinis petant, inueniuntur. Adiungam, si uis, id quod tu etiam huic obesse putas, patrem publicanum. qui ordo quanto adiumento sit in honore, quis nescit? flos enim equitum R. ornamentum ciuitatis, firmamentum reip. publicanorum ordine continetur. quis est ergo, qui neget, ordinis eius studium fuisse in honore Plancij singulare? neque iniuria: uel quòd erat pater is, qui est princeps iandiu publicanorum: uel quòd is ab socijs unice diligebatur: uel quòd diligentissime rogabat: uel quia pro filio supplicabat: uel quia huius ipsius in illum ordinem summa officia quæsturæ, tribunatusq; constabant: uel quòd illi in hoc ornando, ordinem se ornare, et consulere liberis suis arbitrabantur. aliquid præterea: timide dico, sed tamen dicendum est: non enim opibus, non inuidiosa gratia, non potentia uix ferenda, sed commemoratione beneficij, sed misericordia, sed precibus aliquid attulimus etiam nos. appellaui populum: tribubus submisi me, & supplicaui: ultro mehercules se mihi etiam offerentes, ultro pollicentes rogaui. ualuit causa rogandi, non gratia: nec, si uir amplissimus, cui nihil est quod roganti concedi non iure possit, de aliquo, ut dicis, non impetrauit, ego sum arrogans, quòd me ualuisse dico. nam ut omittam illud, quòd ego pro eo laborabam, qui ualebat ipse per sese: rogatio ipsa semper est gratiosissima, quæ

est officio necessitudinis coniuncta maxime. neque ego sic rogabam, ut petere uiderer, quia familiaris esset meus, quia uicinus, quia huius parente semper plurimum essem usus, sed ut quasi parenti & custodi meo. non potentia mea, sed causa rogationis fuit gratiosa. nemo mea restitutione lætatus est, nemo iniuria doluit, cui non huius in me misericordia grata fuerit. etenim si ante reditum meum Cn. Plancio se uulgo uiri boni, cum hic tribunatum peteret, ultro offerebant: cui nomen meum honori fuisset, ei meas præsentis preces non putas profuisse? an Minturnenses coloni, quòd C. Marium ciuili errore atque ex impijs manibus eripuerunt, quòd tecto receperunt, quòd fessum inedia fluctibusq; recrearunt, quòd uiaticum congesserunt, quòd nauigium dederunt, quòd eum linquentem terram eam, quam seruauerat, lacrymis uotisq; omnibus prosecuti sunt, æterna in laude uersantur: Plancio, quòd me uel ui pulsum, uel ratione cedentem tempori receperit, iuuerit, custodierit, his & senatui populoq; R. ut haberent quod reducerent, conseruarit, honori hanc fidem, misericordiam, uirtutem fuisse miraris? uitia mehercule res hæ Cn. Plancij, de quibus dixi, tegere potuerũt; ne tu in ea uita, de qua iam dicam, tot & tanta adiumenta huic honori fuisse mirere. Hic est enim, qui adolescentulus cum A. Torquato profectus in Africam, sic ab illo grauissimo, & sanctissimo, atque omni laude & honore dignissimo uiro dilectus est, ut & contubernij necessitudo, & adolescentuli modestissimi pudor postulabat. quòd si adesset, non minus ille declararet, quàm hic illius frater patruelis, & socer, T. Torquatus illi

omni uirtute & laude par: qui est quidem cum illo maximis uinculis & propinquitatis, & affinitatis coniunctus, sed ita magni amoris, ut illæ necessitudinis causæ leues esse uideantur. fuit in Creta postea contubernalis Saturnini, propinqui sui, miles huius Q. Metelli. quibus cum fuerit probatissimus, hodieq; sit, omnibus esse se probatum debet sperare. in ea prouincia legatus fuit C. Sacerdos, qua uirtute, qua constantia uir? L. Flaccus, qui homo? qui ciuis? qualem hunc putent, assiduitate testimonioq; declarant. in Macedonia tribunus militum fuit: in eadem prouincia postea quæstor. primum Macedonia sic eum diligit, ut indicant hi principes ciuitatum suarum: qui cum missi sint ob aliam causam, tamen huius repentino periculo commoti huic assident, pro hoc laborant; huic si præsto fuerint, gratius se ciuitatibus suis facturos putant, quàm si legationem, & mandata sua confecerint. L. uero Appuleius hunc tanti facit, ut morem illum maiorum, qui præscribit in parentum loco quæstoribus suis prætores esse oportere, officijs beneuolentiaq; superarit. tribunus pl. fuit, non fortasse tam uehemens, quàm isti, quos tu iure laudas; sed certe talis, quales si omnes semper fuissent, nunquam desideratus uehemens esset tribunus. omitto illa, quæ si minus necessaria sunt, at certe, cum sunt prolata, laudantur: ut uiuat cum suis, primum cum parente, (nam meo iudicio pietas fundamentum est omnium uirtutum) quem ueretur ut deum, (neque enim multo secus parens liberis) amat uero, ut sodalem, ut fratrem, ut æqualem. quid dicam cum patruo? cum affinibus? cum propinquis?

cum hoc Cn. Saturnino, ornatissimo uiro? cuius quantam honoris huius cupiditatem fuisse creditis, cum uideatis luctus societatem? quid de me dicam? qui mihi in huius periculo reus esse uideor. quid de his tot uiris talibus, quos uidetis ueste mutata? atqui hæc sunt indicia solida iudices, & expressa, hæc signa probitatis, non fucata forensi specie, sed domesticis inusta notis ueritatis. facilis est illa occursatio, & blanditia popularis: aspicitur, non attrectatur: procul apparet, non excutitur, non in manus sumitur. omnibus igitur rebus ornatum hominem, quem externis, quem domesticis non nullis rebus inferiorem quàm te, generis & nominis dico; superiorem alijs, municipum, uicinorum, societatum studio, temporum meorum memoria, patris uirtute, integritate, modestia, ædilem factum esse miraris? hunc tu uitæ splendorem maculis aspergis istis? iacis adulteria, quæ nemo non modo nomine, sed ne suspicione quidem possit agnoscere? maritum appellas, ut uerba fingas, non solum crimina. ductum esse ab eo in prouinciam aliquem dicis libidinis causa: quod non crimen est, sed impudicum in maledicto mendacium. raptam esse mimulam: quod dicitur Atinæ factum à iuuene, uetere quodam in scenicos iure, maximeq; oppidano. ò adolescentiam traductam eleganter, cui quidem cum, quod licuerit, obijciatur, tamen id ipsum falsum reperiatur. Emissus aliquis è carcere. & quidem emissus, ut cognostis, necessarij hominis, optimiq; adolescentis rogatu. idem postea præ mandatis requisitus. atque hæc, nec ulla alia, sunt coniecta maledicta in eius uitam, de cuius uos pudore, religione, integri=

tate dubitetis. Pater uero, inquit, etiam obesse filio debet. o uocem duram, atque indignam tua probitate Laterensis. pater ut in iudicio capitis, pater ut in dimicatione fortunarum, pater ut apud tales uiros obesse filio debeat? qui si esset turpissimus, sordidissimus, tamen ipso nomine patrio ualeret apud clementes iudices et misericordes, ualeret, inquam, communi sensu omnium, & dulcissima commendatione naturae. sed cum sit Cn. Plancius is eques R. ea primum uetustate equestris ordinis, ut pater, ut auus, ut maiores eius omnes equites R. fuerint, summum in praefectura florentissima gradum tenuerint & dignitatis, & gratiae; deinde, ut ipse in legionibus P. Crassi imperatoris inter ornatissimos homines, equites R. summo splendore fuerit; ut postea princeps inter suos, plurimarum rerum sanctissimus & iustissimus iudex, maximarum societatum auctor, plurimarum magister: si non modo in eo nihil unquam reprehensum, sed laudata sunt omnia, tamen is oberit honestissimo filio pater, qui uel minus honestum & alienum tueri uel auctoritate sua, uel gratia possit? Asperius, inquit, locutus est aliquid aliquando. immo fortasse liberius. at id ipsum, inquit, non est ferendum. ergo hi ferendi sunt, qui queruntur libertatem equitis R. se ferre non posse? ubinam ille mos? ubi illa aequitas iuris? ubi illa antiqua libertas, quae malis oppressa ciuilibus extollere iam caput, & aliquando recreata se erigere debebat? equitum ego R. etiam in homines nobilissimos maledicta, publicanorum in Q. Scaeuolam, uirum omnibus ingenio, iustitia, integritate praestantem, aspere, & ferociter, & libere dicta commemorem?

consuli P. Nasicæ præco Granius medio in foro, cum ille edicto iustitio domum descendens rogasset Granium, quid tristis esset, an quòd auctiones essent; immo uero, inquit, quòd legiones. idem tribuno pl. potentissimo homini, M. Druso, sed multa in remp. molienti, cum ille eum salutasset, ut fit, dixissetq;, quid agis Grani? respondit, immo uero tu Druse quid agis? ille L. Crassi, ille M. Antonij uoluntatem asperioribus facetijs sæpe perstrinxit impune. nunc usque eo oppressa uestra arrogantia ciuitas est, ut, quæ fuit olim præconi in ridendo, nunc equiti R. in plorando non sit concessa libertas. quæ enim unquam fuit Plancio uox contumeliæ potius, quàm doloris? quid est autem unquam questus, nisi cum à socijs, & à se iniuriam propulsaret? cum senatus impediretur, quo minus, id quod hostibus semper erat tributum, responsum equitibus R. redderetur: omnibus illa iniuria dolori publicanis fuit: sed eum ipsum dolorem hic tulit paulo apertius. communis ille sensus in alijs fortasse latuit: hic, quod cum cæteris animo sentiebat, id magis, quàm cæteri, & uultu promptum habuit, & lingua. quanquam iudices (agnosco enim ex me) permulta in Plancium, quæ ab eo nunquam dicta sunt; conferuntur. ego quia dico aliquid aliquando non studio adductus, sed contentione dicendi, aut lacessitus; & quia, ut fit in multis, exit aliquando aliquid, si non perfacetum, attamen fortasse non rusticum: quod quisque dixit, me id dixisse dicunt. ego autem, si quid est, quod mihi scitum esse uideatur, & homine ingenuo dignum atque docto, non aspernor; stomachor uero cum aliorum non

me digna in me conferuntur. Nam quòd primus sciuit legem de publicanis, tum cum uir amplissimus consul id illi ordini per populum dedit, quod per senatum, si licuisset, dedisset: si in eo crimen est, quia suffragium tulit, quis non tulit publicanus? si quia primum sciuit, utrum id sortis esse uis, an eius qui illam legem ferebat? si sortis, nullum crimen est in casu: si consulis, splendor etiam Plancij, hunc à summo uiro principem ordinis iudicatum. Sed aliquando ueniamus ad causam: in qua tu nomine legis Liciniæ, quæ est de sodalitijs, omnes ambitus leges complexus es: neque enim quidquam aliud in hac lege nisi editicios iudices es secutus. quod genus iudiciorum si est æquum ulla in re, nisi hac tribuaria: non intelligo, quamobrem senatus hoc uno in genere tribus edi uoluerit ab accusatore, neque eandem editionem transtulerit in cæteras causas: de ipso denique ambitu, de reiectione fieri uoluerit iudicium alternorum: cumq; nullum genus acerbitatis prætermitteret, hoc tamen unum prætereundũ putarit. quid? huius rei obscura causa est, an & agitata, cum ista in senatu res agebatur, & disputata hesterno die copiosius à Q. Hortensio? cui tum est senatus assensus. hoc igitur sensimus: cuiuscunque tribus largitor esset, & per consensionem magistratuum, quæ honeste sodalitas nominaretur, quam quisque tribum turpi largitione corrumperet, eum maxime ijs hominibus, qui eius tribus essent, esse notum. ita putauit senatus, cum reo tribus ederentur eæ, quas is largitione deuinctas haberet, eosdem fore testes et iudices. acerbũ omnino genus iudicij: sed tamẽ, si uel sua, uel ea, quæ maxime esset cuique

coniuncta, tribus ederetur, uix recusandum. tu autem Laterensis quas tribus edidisti? Terentinam, credo. fuit certe id æquum, & certe expectatum est, & fuit dignum constantia tua. cuius tu tribus uenditorem, et corruptorem, & sequestrem Plancium fuisse clamitas, eam tribum profecto, seuerissimorum præsertim hominum & grauissimorum, edere debuisti. aut Volitiniam. libet enim tibi, nescio quid etiam de illa tribu criminari. hãc igitur ipsam cur non edidisti? quid Plancio cum Lemonia? quid cum Veientina? quid cum Crustumina? nam tertiam etiam, non quæ iudicaret, sed quæ reijceretur, esse uoluisti. dubitatis igitur iudices, quin uos M. Laterensis suo iudicio non ad sententiam legis, sed ad suam spem aliquam de ciuitate delegerit? dubitatis, quin eas tribus, in quibus magnas necessitudines habet Plancius, cum ille non ediderit, iudicarit officijs ab hoc obseruatas, non largitione? quid enim potest dicere, cur ista editio non summam habeat acerbitatem, remota ratione illa, quam in decernendo secuti sumus? tu deligas ex omni populo aut amicos tuos, aut inimicos meos, aut denique eos, quos inexorabiles, quos inhumanos, quos crudeles existimes? tu, me ignaro, nec opinante, inscio, notes & tuos, et tuorum necessarios, uel iniquos meos, uel etiam defensorum meorum? eodemq; adiungas, quos natura putes asperos, atque omnibus iniquos? deinde effundas repente, ut ante consessum eorum iudicũ uideam, quàm potuerim, qui essent futuri, suspicari? apud eosq; me, ne quinque quidẽ reiectis, quod in proximo reo de consilij sententia constitutum est, cogas causam de fortunis omnibus dicere? nõ enim, si aut

Plancius ita uixit, ut offenderet sciens neminem, aut tu ita errasti, ut eos ederes imprudens, ut nos inuito te tamen ad iudices, non ad carnifices ueniremus; iccirco ista editio per se non acerba est. an uero nuper clarissimi ciues nomen editi iudicis non tulerunt, cum ex CXXV *iudicibus, principibus equestris ordinis, quinque &* LXX *reus reijceret,* L *referret; omniáq; potius permiscuerunt, quàm ei legi conditioniq; parerent: nos neque ex delectis iudicibus, sed ex omni populo, neque editos ad reijciendum, sed ab accusatore constitutos iudices ita feremus, ut neminem reijciamus? neque ego nunc legis iniquitatem queror, sed factum tuum à sententia legis doceo discrepare: et illud acerbum iudicium, si, quemadmodum senatus censuit, populusq; iussit, ita fecisses, ut in hunc & suam & ab hoc obseruatas ederent, non modo non quererer, sed hunc, iudicibus editis, qui testes ijdem esse possent, absolutum putarem. neque nunc multo secus existimo: cum enim has tribus edidisti, ignotis te iudicibus uti malle, quàm notis iudicauisti; fugisti sententiam legis, æquitatem omnem reiecisti; in tenebris, quàm in luce, causam uersari maluisti. Volitinia tribus ab hoc corrupta. Terentinam habuerat uenalem. quid diceret apud Volitinienses, aut tribules suos iudices? immo uero tu quid diceres? quem iudicem ex illis, aut tacitum testem haberes, aut uero etiam excitares? etenim si reus tribus ederet, Volitiniam fortasse Plancius propter uicinitatem, ac necessitudinem suam non edidisset? et, si quæsitor edendus fuisset, quem tandem potius, quàm hunc C. Alfium, quem habet, cui notissimus esse debet, uicinum, tribulem,*

nunciasse, diuisisse: tum mirabor te ijs armis uti, quæ tibi lex dabat, noluisse: tribulibus enim iudicibus, non modo seueritatem illorum, si ista uera sunt, sed ne uultus quidem ferre possemus. hanc tu rationem cum fugeris; cumq́; hos iudices habere nolueris, quorum in huius delicto cum scientia certissima, tum dolor grauissimus esse debuerit: quid apud hos dices, qui abs te taciti requirunt, cur hoc sibi oneris imposueris, cur se potissimum delegeris, cur denique se diuinare malueris, quàm eos, qui scirent, iudicare? ego Plancium Laterensis & ipsum gratiosum esse dico, & habuisse in petitione multos cupidos sui gratiosos. quos tu si sodales uocas, officiosam amicitiam nomine inquinas criminoso. sin, quia gratiosi sunt, accusandos putas: noli mirari te id, quod tua dignitas postularit, repudiandis gratiosorum amicitijs non esse assecutum. iam ut ego doceo gratiosum esse tribulibus Plancium, quòd multis benigne fecerit, pro multis spoponderit, in operas plurimos patris auctoritate & gratia miserit, quòd denique omnibus officijs per se, per patrem, per maiores suos totam Atinatem præfecturam comprehenderit: sic tu doce sequestrem fuisse, largitum esse, conscripsisse, tribules decuriauisse. quod si non potes, noli tollere ex ordine nostro liberalitatem, noli maleficium putare esse gratiam, noli obseruantiam sancire pœna. itaque hæsitátem te in hoc sodalitiorum tribuario crimine ad communem ambitus causam contulisti. in qua desinamus aliquando, si uidetur, uulgari, & peruagata declamatione contendere: sic enim tecum ago. quam tibi commodum est; unam tribum delige tu: doce id, quod

debes, per quem sequestrem, quo diuisore corrupta sit: ego, si id facere non potueris, quod, ut opinio mea fert, ne incipies quidem; per quem tulerit, docebo. est'ne hæc uera contentio? placet'ne sic agi? non possum magis pedem conferre, ut aiunt, aut propius accedere. quid taces? quid dissimulas? quid tergiuersaris? etiam atque etiam insto, atque urgeo, insector, posco, atque adeo flagito crimen. quamcunque tribum, inquam, delegeris, quam tulerit Plancius; tu ostendito, si poteris, uitium; ego, qua ratione tulerit, docebo. nec erit hæc alia ratio Plancio, ac Laterensi. nam ut, quas tribus tu tulisti, si iam ex te requiram, possis, quorum studio tuleris, explicare: sic ego hoc contendo, me tibi ipsi aduersario, cuiuscunque tribus rationem popósceris, redditurum. sed cur ego sic ago? quasi non comitijs iam superioribus sit Plancius designatus ædilis. quæ comitia primum habere cœpit consul, tum omnibus in rebus summa auctoritate, tum harum ipsarum legũ ambitus auctor: deinde habere cœpit subito, præter opinionem omnium: ut, ne si cogitasset quidem quispiam largiri, daretur spatium comparandi. uocatæ tribus, latum suffragium, descriptæ, renunciatæ. longe plurimũ ualuit Plancius. nulla largitionis nec fuit, nec esse potuit suspicio. an tandem una centuria prærogatiua tantum habet auctoritatis, ut nemo unquam prior eam tulerit, quin renunciatus sit: tu aut his ipsis comitijs consularibus, aut certe in illum annum ædilem Plancium factum miraris, in quo non exigua pars populi, sed uniuersus populus uoluntatem suam declararit, cuius in honore non unius tribus pars, sed comitia tota comitijs fuerint

prærogata? quo quidem tempore, si id Laterensis facere uoluisses, aut si grauitatis esse putasses tuæ, quod multi nobiles sæpe fecerunt, ut, cum minus ualuissent suffragijs, quàm putassent, postea prolatis comitijs prosternerent se, & populo R. fracto animo, atque humili supplicarent: non dubito, quin omnis ad te conuersura se fuerit multitudo: nunquam enim nobilitas, integra præsertim atque innocens, à populo R. supplex repudiata fuit. sed si tibi grauitas tua, & magnitudo animi pluris fuit, sicut esse debuit, quàm ædilitas: noli, cum habeas id, quod malueris, desiderare id, quod minoris putaris. equidem primum, ut honore dignus essem, maxime semper laboraui: secundo, ut existimarer: tertium mihi fuit illud, quod plerisque primum est, ipse honos: qui ijs denique debet esse iucundus, quorum dignitati populus R. testimonium, non beneficium ambitioni dedit. Quæris etiam Laterensis, quid imaginibus tuis, quid ornatissimo atque optimo uiro patri tuo respondeas mortuo? noli ista meditari, atque illud caue potius, ne tua ista querela, dolorq; nimius ab illis sapientissimis uiris reprehendatur. uidit enim pater tuus, App. Claudium, nobilissimum hominem, uiuo patre suo, potentissimo & clarissimo ciue, C. Claudio, ædilem non esse factum, & eundem sine repulsa factum esse consulem: uidit, hominem sibi maxime cõiunctum, egregium uirum, L. Volcatium; uidit, M. Pisonem in ista ædilitate offensiuncula accepta, summos à populo R. esse honores adeptos. auus uero tuus et P. Nasicæ tibi ædiliciam prædicaret repulsam, quo ciue neminem ego statuo in hac rep. fortiorem; & C. Marij,

qui, duabus ædilitatis acceptis repulsis, septies consul est factus; & L. Cæsaris, Cn. Octauij, M. Tullij, quos omnes scimus ædilitate præteritos, consules esse factos. sed quid ego ædilicias repulsas colligo? quæ sæpe eiusmodi habitæ sunt, ut ijs, qui præteriti essent, benigne à populo factum uideretur. Tribunus militum L. Philippus, summa nobilitate, & eloquentia, quæstor Q. Celius, clarissimus, ac fortissimus adolescens, tribuni pl. P. Rutilius Rufus, C. Fimbria, C. Cassius, Cn. Orestes facti non sunt: quos tamen omnes consules factos scimus esse. quæ tibi ultro pater, & maiores tui non consolandi tui gratia dicerent, neque uero quo te liberent aliqua culpa, quam tu uereris, ne à te suscepta uideatur; sed ut te ad cursum istum tenendum, quem à prima ætate suscepisti, cohortentur: nihil est enim, mihi crede Laterensis, de te detractum: detractum dico? si mehercules uere, quod accidit, interpretari uelis, est aliquid etiam de uirtute significatũ tua. noli enim existimare non magnum quendam motum fuisse illius petitionis tuæ, de qua, ne aliquid iurares, destitisti. denunciasti homo adolescens, quid de summa reip. sentires; fortius tu quidem, quàm nonnulli defuncti honoribus; sed apertius, quàm uel ambitionis, uel ætatis tuæ ratio postulabat. quamobrem in dissentiente populo noli putare nullos fuisse, quorum animos tuus ille fortis animus offenderet: qui te incautum fortasse nunc tuo loco dimouere potuerunt, prouidentem ante & præcauentem nunquam certe mouebunt. an te illa argumenta duxerunt? dubitabitis, inquit, quin coitio facta sit, cum tribus plerasque cum Plotio tulerit Plancius? an

una fieri potuerunt, si una tribus non tulissent? cum non nullas punctis pene totidem: quippe cum iam facti prope superioribus comitijs declaratiq; uenissent. quanquam ne id quidem suspicionem coitionis habuerit: neque enim unquam maiores nostri sortitionem constituissent ædiliciam, nisi uiderent accidere posse, ut competitores pares suffragijs essent. & ais, prioribus comitijs Aniensem à Plotio, Terentinam à Plancio tibi esse concessam; nunc ab utroque eas auulsas, ne in angustum uenirent. quàm conuenit, non dum cognita populi uoluntate, hos, quos iam tum coniunctos fuisse dicis, iacturam suarum tribuum, quo uos adiuuaremini, fecisse; eosdem, cum iam essent experti quid ualerent, restrictos, & tenaces fuisse? etenim uerebantur, credo, angustias; quasi res in contentionem, aut in discrimen aliquod posset uenire. sed tamen tu an Plotium, uirum ornatissimũ, in idem crimen uocandum iudicas? an dicis eum te arripuisse, à quo non sis rogatus? Nam quod questus es, plures te testes habere de Volitinia, quàm quot in ea tribu puncta tuleris: indicas, aut eos testes te adducere, qui, quia nummos acceperint, te præterierint; aut te ne gratuita quidem eorum suffragia tulisse. illud uero crimen de nummis, quos in circo Flaminio deprehensos esse dixisti, caluit re recenti, nũnc in causa refrixit: neque enim, qui illi nummi fuerint, nec quæ tribus, nec qui diuisor, ostenderis. atque is quidem adductus ad consules, qui tum in crimen uocabatur, se inique à tuis iactatum, grauiter querebatur. qui si erat diuisor, præsertim eius, quem tu habebas reum: cur abs te reus non est factus? cur non

eius damnatione aliquid ad hoc iudiciū præiudicij comparasti? sed neque tu habes hæc, neque eis confidis. alia te ratio, alia cogitatio ad spem huius opprimendi excitauit. magnæ sunt in te opes: late patet gratia: multi amici, multi cupidi tui, multi fautores laudis tuæ: multi huic inuident: multis etiam pater, optimus uir, nimium retinens equestris iuris, & libertatis uidetur: multi etiam communes inimici reorum omnium: qui ita semper testimonium de ambitu dicunt, quasi aut moueant animos suis testimonijs, aut gratum populo R. sit, aut ab eo facilius ob eam causam dignitatem, quam uolunt, consequantur. quibuscum me iudices pugnantem meo more pristino non uidebitis: non quòd fas sit quidquam effugere, quod salus Plancij postulet: sed quia neque necesse est me id persequi uoce, quod uos mente uideatis; & quòd ita de me meriti sunt illi ipsi, quos ego testes uideo paratos, ut eorum reprehensionem uos uestræ prudētiæ assumere, meæ modestiæ remittere debeatis. illud unum uos magnopere oro, atque obsecro iudices, cum huius, quem defendo, tum communis periculi causa, ne fictis auditionibus, ne disseminato dispersoq; sermoni fortunas innocentium subijciendas putetis. multi amici accusatoris, nonnulli etiam nostri iniqui, multi cōmunes obtrectatores, atque omnium inuidi multa finxerunt. nihil est autem tam uolucre, quàm maledictum: nihil facilius emittitur, nihil citius excipitur, nihil latius dissipatur. neque ego, si fontem maledicti reperietis, ut negligatis, aut dissimuletis, unquam postulabo. sed si quid sine capite manabit, aut si quid erit eiusmodi, ut non extet auctor, qui audierit;

aut

aut ita negligens uobis esse uidebitur, ut, unde audierit, oblitus sit; aut ita leuem habebit auctorem, ut memoria dignum non putarit: huius illa uox uulgaris auditu ne quid reo innocenti noceat, oramus. Sed uenio iam ad L. Cassium familiarem meum, cuius ex oratione ne illum quidem Iuuentium tecum expostulaui, quem ille omni & uirtute, et humanitate ornatus adolescens primum de plebe ædilem curulem factum esse dixit. in quo Cassi si ita tibi respondeam, nescisse id populũ R. neque fuisse, qui id nobis narraret, præsertim mortuo Longino; non, ut opinor, admirere, cum ego ipse non abhorrens à studio antiquitatis, me hic id ex te primũ audisse, confitear. & quoniam tua fuit perelegans ac persubtilis oratio, digna equitis R. uel studio, uel pudore; quoniamq; sic ab his es auditus, ut magnus honos et ingenio, & humanitati tuæ tribueretur. respondebo ad ea, quæ dixisti, quæ pleraque de ipso fine fuerunt: in quibus ipsi aculei, si quos habuisti in me reprehendendo, tamen mihi non ingrati acciderunt. Quæsisti, utrum mihi putarem equitis R. filio faciliorem fuisse ad adipiscendos honores uiam, an futuram esse filio meo, qui esset familia consulari? ego uero quanquam illi omnia malo, quàm mihi, tamen illi honorum aditus nunquam faciliores optaui, quàm mihi fuerunt: quin etiam, ne forte ille sibi me potius peperisse iam honores, quàm iter demonstrasse adipiscendorum putet, hæc illi soleo præcipere, quanquã ad præcepta ætas non est gnati, quæ ille à Ioue ortus suis præcepit filijs: Vigilandum est semper: multæ insidiæ sunt bonis. nostis cætera. que * non ne id, quod multi inuideant. quæ scripsit grauis il-

le & ingeniosus poeta, scripsit, non ut illos regios pueros, qui iam nusquam erant, sed ut nos & nostros liberos ad laborem, & laudem excitaret. Quaeris, quid potuerit amplius assequi Plancius, si Cn. Scipionis fuisset filius? magis aedilis fieri non potuisset; sed hoc praestare, quod ei minus inuideretur. etenim honorum gradus summis hominibus et infimis sunt pares, gloriae dispares. quis nostrum se dicit M' Curio, quis C. Fabritio, quis P. Duellio parem? quis Attilio Calatino? quis Cn. & P. Scipionibus, quis Africano, Marcello, Maximo? eosdem sumus honorum gradus, quos illi, assecuti: est enim in uirtute multis ascensus, uti is gloria maxime excellat, qui uirtute plurimum praestet. honorum populi finis est consulatus: quem magistratum iam octingenti fere consecuti sunt. horum, si diligenter quaeras, uix decimam partem reperias gloria dignam. sed nemo unquam sic egit, ut tu: cur iste fit consul? quid potuit amplius, si L. Brutus esset, qui ciuitatem dominatu regio liberauit? honore nihil amplius, laude multum. sic igitur Plancius nihilo minus quaestor est factus, et tribunus pl. & aedilis, quam si esset summo loco natus. sed haec pari loco orti sunt innumerabiles alij consecuti.

Profers triumphos Ti. Gracchi, & C. Marij, et quaeris, quid simile in Plancio. quasi uero isti, quos commemoras, propterea magis laude fuerint digni, quod triumpharunt, & non quia commissi sunt ijs magistratus, in quibus re bene gesta triumpharent. Rogas, quae castra uiderit, qui & miles in Creta Metello hoc imperatore, et tribunus in Macedonia militũ fuerit, et quaestor tantum ex re militari detraxerit tẽporis, quantum

in me custodiēdum transferre maluerit. Quæris, num disertus, immo, id quod secundum est, ne sibi quidem uidetur. num iuris consultus. quasi quisquam sit, qui sibi hunc falsum de iure respondisse dicat: omnes enim istiusmodi artes in ijs reprehenduntur, qui, cum professi fuerint, satisfacere non possunt; non in ijs, qui abfuisse ab istis studijs confitentur. uirtus, probitas, integritas in candidato, non linguæ uolubilitas, non ars, non scientia, requiri solet. ut nos in mancipijs parandis, quamuis frugi hominem si pro fabro, aut pro textore emimus, ferre moleste solemus, si eas artes, quas in emendo secuti sumus, forte nesciuerit; sin autem emimus, quem uillicum imponeremus, quem pecori præficeremus, nihil in eo nisi frugalitatem, laborem, uigilantiam esse curamus: sic populus R. deligit magistratus, quasi reip. uillicos: in quibus si qua præterea est ars, facile patitur; sin minus, uirtute eorum, & innocentia contentus est: quotus enim quisque disertus? quotus quisque iuris peritus est, ut eos numeres, qui uolunt esse? quòd si præterea honore dignus nemo, quidnam tot optimis, & ornatissimis ciuibus est futurum? Iubes Plancium de uitijs Laterensis dicere. nihil potest; nisi eum nimis in se iracundum putabis fuisse. Idem effers Laterensem laudibus. facile patior id te agere multis uerbis, quod ad iudicium non pertineat; et id te accusantem tandiu dicere, quod ego defensor sine periculo possim confiteri. atqui non modo confiteor summa in Laterense ornamenta esse, sed te etiam reprehendo, quòd ea non enumeres, alia quædam inania, & leuia conquiras. Præneste fecisse ludos. quid? alij quæstores non ne

fecerunt? Cyrenis liberalem in Publicanos, iustum in socios fuisse. quis negat? sed ita multa Romæ geruntur, ut uix ea, quæ fiunt in prouincijs, audiantur. non uereor, ne mihi aliquid iudices uidear arrogasse, si de quæstura mea dixero: quamuis enim illa floruerit, tamen cum me postea fuisse in maximis rebus arbitror, ut non ita mihi multum sit ex quæsturæ laude repetendũ. sed tamen non uereor, ne quis audeat dicere, ullius in Sicilia quæsturam aut gratiorem, aut clariorem fuisse. uere mehercules hoc dicam. sic tum existimabam; nihil homines unquam aliud Romæ, nisi de quæstura mea, loqui. frumenti in summa caritate maximum numerum miseram: negotiatoribus comis, mercatoribus iustus, municipibus liberalis, socijs abstinens, omnibus eram uisus in omni officio diligẽtissimus: excogitati quidam erant à Siculis honores inauditi: itaque hac spe decedebam, ut mihi populum R. ultro omnia delaturum putarem. at ego, cum casu diebus ijs itineris faciendi causa decedens è prouincia, Puteolos forte uenissem, cum plurimi & lautissimi solent esse in ijs locis, concidi pene iudices, cum ex me quidam quæsisset, quo die Roma exissem, & nunquid in ea esset noui. cui cum respondissem, me è prouincia decedere: etiam, mehercules, inquit, ut opinor, ex Africa. huic ego iam stomachans fastidiose, immo ex Sicilia, inquam. tum quidam, quasi qui omnia sciret, quid? tu nescis, inquit, hunc Syracusis quæstorem fuisse? quid multa? destiti stomachari, & me unum ex ijs feci, qui ad aquas uenissent. sed ea res iudices, haud scio, an plus mihi profuerit, quàm si mihi tum essent omnes congratulati. nam posteàquam

sensi populum R. aures hebetiores, oculos acres atque acutos habere: destiti, quid de me audituri essent homines, cogitare: feci, ut postea quotidie me præsentem uiderent: habitaui in oculis: pressi forum: neminem à congressu meo neque ianitor meus, neque somnus absterruit. ecquid ego dicam de occupatis meis temporibus, cui fuerit ne otium quidem unquã otiosum? nam quas tu cõmemoras Cassi legere te solere orationes, cum otiosus sis: has ego scripsi ludis et ferijs, ne omnino unquã essem otiosus. etenim M. Catonis illud, quod in principio scripsit Originum suarum, semper magnificum & præclarum putaui, clarorũ uirorum, atque magnorum non minus otij, quàm negotij rationem extare oportere. ita si quam habeo laudem, quæ quanta sit nescio, parta Romæ est, quæsita in foro: meaq; priuata consilia publici quoque casus cõprobauerunt, ut etiam summa resp. mihi domi fuerit gerenda, et urbs in urbe seruanda. eadem igitur Cassi uia munita Laterensi est, idem uirtutis cursus ad gloriam, hoc facilior fortasse, quòd ego huc à me ortus et per me nixus ascendi, istius egregia uirtus adiuuabatur commendatione maiorum. sed ut redeam ad Plancium, nunquã ex urbe abfuit, nisi forte, lege, necessitate. non ualuit rebus ijsdem, quibus fortasse non nulli: at ualuit assiduitate, at ualuit obseruãdis amicis, ualuit liberalitate: fuit in oculis: petiuit: est usus ratione, qua minima inuidia noui homines plurimi eosdem honores cõsecuti sunt. Nam quòd ais Cassi, non plus me Plancio debere, quàm bonis omnibus, quòd ijs æque mea salus cara fuerit: ego me debere bonis omnibus fateor: sed etiam ij, quibus ego debeo, bo-

ni uiri & ciues, ædilitijs comitijs, aliquid se meo nomine debere, Plancio dicebant. uerum fac me multis debere, & in is Plancio: utrum igitur, me conturbare oportet, an cæteris, cum cuiusque dies uenerit, hoc nomen, quod urget, nunc, cum petitur, dissoluere? quanquam dissimilis est pecuniæ debitio & gratiæ: nam qui pecuniam dissoluit, statim non habet id, quod reddidit; qui autem debet, is retinet alienum: gratiam autem &, qui refert, habet; &, qui habet, in eo ipso, quod habet, refert. neque ego nunc Plancio desinam debere, si hoc soluero: nec minus ei redderem uoluntate ipsa, si hoc molestiæ non accidisset. Quæris à me Cassi, quid pro fratre meo, qui mihi est carissimus, quid pro meis liberis, quibus nihil potest mihi esse iucundius, amplius, quàm pro Plancio facio, facere possim: nec uides istorum ipsorum caritate ad huius salutem defendendam maxime stimulari me atque excitari: nam neque illis huius salute, à quo meam sciunt esse defensam, quidquam est optatius; et ego ipse nunquam illos aspicio, quin per hunc me his conseruatum esse meminerim, huiusq; meriti in me recorder. Opimium damnatum esse commoras, seruatorem ipsum reip. Calidium adiungis, cuius lege Q. Metellus in ciuitatem sit restitutus: reprehendis meas pro Plancio preces, quòd nec Opimius suo nomine liberatus sit, nec Q. Metelli Calidius. de Calidio tibi tantum respondeo, quod ipse uidi: Q. Metellum filium consulem prætorijs comitijs petente Q. Calidio populo R. supplicasse, cum quidem non dubitaret, & consul, & homo nobilissimus, patronum illum esse suum, & familiæ suæ nobilissimæ, dicere. quo loco

quæro ex te, num id in iudicio Calidij putes, quod ego in Plancij facio, aut Metellum Pium, si Romæ esse potuisset, aut patrem eius, si uixisset, non fuisse facturum. nam Opimij quidem calamitas utinam ex hominum memoria posset euelli. uulnus illud reip. dedecus huius imperij, turpitudo populi R. non iudicium putandum est. quam enim illi iudices, si iudices, et non parricidæ patriæ nominandi sunt, grauiorem potuerunt reip. infligere securim, quàm cum illum è ciuitate eiecerunt, qui prætor finitimo, consul domestico bello remp. liberarat? At enim nimis ego magnum beneficium Plancio, & , ut ais, id uerbis exaggero. quasi uero me tuo arbitratu, et non meo gratum esse oporteat. quod istius tantum meritum, inquit? an quia te non iugulauit? immo uero, quia iugulari passus non est. quo quidem tu loco Cassi etiam purgasti inimicos meos, meæq; uitæ nullas ab illis insidias fuisse dixisti. posuit hoc idem Laterensis. quam ob rem de isto paulo post plura dicam. de te tantum requiro, utrum putes odium in me mediocre inimicorum fuisse. quod fuit ullorum tantum? requiro, utrum putes odium unquam barbarorum tam immane, ac tam crudele in hostem? an fuisse in ijs aliquem, aut famæ metum, aut pœnæ, quorum uidisti toto illo anno ferrum in foro, flammam in delubris, uim in tota urbe uersari? nisi existimas, eos iccirco uitæ meæ pepercisse, quòd de reditu meo non timerent; & quenquam putas fuisse tam excordem, qui uiuis his, stante urbe & curia, rediturum me, si uiuerem, non putaret. quam ob rem non debes, is homo, et is ciuis, prædicare, uitam meam, quæ

fidelitate amicorum conseruata sit, inimicorum molestia non esse appetitam. Respondebo tibi nunc Laterensis, minus fortasse uehementer, quàm abs te sum prouocatus; sed profecto nec considerate minus, nec minus amice. nam primum illud fuit asperius, me, quæ de Plancio dicerem, mentiri, & temporis causa fingere. scilicet homo sapiens excogitaui, quam ob rem uiderer maximis beneficij uinculis obstrictus, cũ liber essem, & solutus. quid enim? mihi ad defendendum Plancium parum multæ, parum iustæ necessitudines erant familiaritatis, uicinitatis, patris amicitiæ? quæ si non essent, uereor, credo, ne turpiter facerem, si hoc splendore, & hac dignitate hominem defenderem. fingenda fuit mihi iudices causa peracuta, ut ei, quẽ mihi debere oporteret, ego me omnia debere dicerem. at id etiam gregarij milites faciunt inuiti, ut coronam dent ciuicam, & se ab aliquo seruatos esse fateantur: non quo turpe sit, protectum in acie, hostiũ manibus eripi: nam id accidere, nisi forti uiro, & pugnanti cominus, non potest: sed onus beneficij reformidant, quòd permagnum est alieno debere idem, quod parenti. ego, cum cæteri uera beneficia etiam minora dissimulent, ne obligati esse uideantur; eo me beneficio obstrictum esse ementiar, cui ne referri quidẽ gratia posse uideatur? an hoc tu Laterensis ignoras? qui, cùm mihi esses amicissimus; cum uel periculum uitæ tuæ mecum sociare uoluisses; cum me in illo tristi, & acerbo luctu, atque discessu non lacrymis solum tuis, sed animo, corpore, copijs prosecutus esses; cum meos liberos, & uxorem, me absente, tuis opibus auxilioq; defendisses: sic me-

cum semper egisti, te mihi remittere, atque concedere, ut omne studium meum in Cn. Plancij *honorem consu-merem, quòd eius in me meritum tibi etiam gratum esse dicebas. nihil autem me noui, nihil temporis causa dicere, non ne etiam illa testis est oratio, quæ est à me prima habita in senatu? in qua, cum perpaucis nominatim egissem gratias, quòd omnes enumerari nullo modo possent, scelus autem esset quenquam præteriri; statuissemq; eos solum nominare, qui causæ nostræ duces & quasi signiferi fuissent; in his Plancio gratias egi. recitetur oratio, quæ, propter eius magnitudinem, dicta de scripto est, in qua ego, homo astutus, ei me dedam, cui nihil magnopere debeam, & huius tanti officij seruitutem astringam testimonio sempiterno. nolo cætera, quæ à me mandata sunt literis, recitare: prætermitto illa, ne aut proferre uidear ad tempus, aut eo genere uti literarum, quod meis studijs aptius, quàm consuetudini iudiciorum esse uideatur.* Atque etiam clamitas La*terensis: Quousque ista dicis? nihil in* Cispio *profecisti: obsoletæ iam sunt preces tuæ. de* Cispio *mihi ne tu obijcies, quem ego de me bene meritum quia te teste cognoueram, te eodem auctore defendi? & ei dices, Quousque, quem negas, quod pro* Cispio *contenderit, impetrare potuisse? nam istius uerbi, quousque, hæc poterat esse inuidia. datus est tibi ille, condonatus ille: non facis finem: ferre non possumus. ei quidem, qui pro uno laborarit, & ipsum id non obtinuerit, dici, quousque, irridentis magis est, quàm reprehendentis. nisi forte ego unus ita me gessi in iudicijs, ita & cum his, & inter hos uixi, is in causis patronus, is in rep.*

ciuis & sum & semper fui, solus ut à te constituar, qui nihil à iudicibus debeam unquam impetrare. & mihi lacrymulam Cispiani iudicij obiectas: sic enim dixisti, uidi ego tuam lacrymulam. uide, quàm me uerbi tui pœniteat. non modo lacrymulam, sed multas lacrymas & fletum cum singultu uidere potuisti. an ego, qui meorum lacrymis me absente commotus, simultates, quas mecum habebat, deposuisset, meæq; salutis non modo non oppugnator, ut inimici mei putarant, sed etiam defensor fuisset, huius in periculo non dolorem meum significarem? tu autem Laterensis, qui tum lacrymas meas gratas esse dicebas, nunc easdem uis inuidiosas uideri. negas tribunatum Plancij quidquam attulisse adiumenti dignitati meæ: atque hoc loco (quod uerissime facere potes) L. Racilij, fortissimi & constantissimi uiri, diuina in me merita commemoras: cui quidem ego, sicut Plancio, nunquam dissimulaui me plurimum debere, semperq; præ me feram. nullas enim sibi ille neque contentiones, neque inimicitias, neque uitæ dimicationes nec pro rep. nec pro me defugiendas putauit. atque utinam, quàm ego sum in illum gratus, tam licuisset per hominum uim, et iniuriam populi R. ei gratiam referri. sed si non eadem contendit in tribunatu Plancius, existimare debes, non huic uoluntatem defuisse, sed me, cum iam Plancio deberem, Racilij beneficijs fuisse contentum. an uero putas iudices iccirco minus mea causa facturos, quòd me esse gratum crimineris? an, cum populus R. illo S.C. quod in monumento Marij factum est, quo mea salus omnibus est gentibus cômêdata, uni Cn. Plancio gratias egerit, (unus

enim fuit de magistratibus defensor salutis meæ, cui senatus pro me gratias agendas putauit) ei ego à me referendam gratiam non putem? atqui, eum cum uides, quo me tandem animo in te putas esse Laterensis? *ullum esse tantum periculum, tantum laborem, tantam contentionem, quam ego non modo pro salute tua, sed etiam pro dignitate defugerem? quo quidem etiam magis sum, non dicam miser, (natura quidem abhorret à uirtute uerbi) sed certe exercitus: non quia multis debeo, (leue enim onus, beneficij gratia) sed quia sæpe concurrit, propter aliquorum de me meritorum inter ipsos contentiones, ut eodem tempore in omnes, uerear, ne uix possim gratus uideri. sed ego hoc meis ponderibus examinabo, non solum quid cuique debeam, sed etiam quid cuiusque intersit, & quid à me cuiusque tempus poscat. agitur studium tuum, uel etiam, si uis, existimatio, laus, ædilitas: at* Cn. Plancij *salus, patria, fortunæ. saluum tu me esse cupisti: hic fecit, etiam ut esse possem. distineor tamen, & diuellor dolore, et in causa dispari offendi te à me, doleo: sed mediusfidius multo citius meam salutem pro te obiecero, quàm* Cn. Plancij *salutem tradidero contentioni tuæ. etenim iudices cum omnibus uirtutibus me affectum esse cupiam, tamen nihil est quod malim, quàm me et gratum esse, & uideri. hæc est enim una uirtus non solum maxima, sed etiam mater uirtutum omnium reliquarum. quid est pietas, nisi uoluntas grata in parentes? qui sunt boni ciues, qui belli, qui domi de patria bene merentes, nisi qui patriæ beneficia meminerunt? qui sancti, qui religionum colentes, nisi qui*

meritam dijs immortalibus gratiam iustis honoribus, & memori mente persoluunt? quæ potest esse iucunditas uitæ, sublatis amicitijs? quæ porrò amicitia potest esse inter ingratos? quis est nostrum liberaliter educatus, cui non educatores, cui non magistri sui, atque doctores, cui non locus ille mutus, ubi ipse altus aut doctus est, cum grata recordatione in mente uersetur? cuius opes tantæ esse possunt, aut unquam fuerunt, quæ sine multorum amicorum officijs stare possint? quæ certe, sublata memoria, & gratia, nulla extare possunt. equidem nil tam proprium hominis existimo, quàm non modo beneficio, sed etiam beneuolentiæ significatione alligari: nihil porro tam inhumanum, tam immane, tam ferum, quàm committere, ut beneficio, non dicam indignus, sed uictus esse uideare. quæ cum ita sint, iam succumbam Laterensis isti tuæ orationi: in eo ipso, in quo nihil potest esse nimium, quoniam ita tu uis, nimium me gratum esse concedam: petamq; à uobis iudices, ut eum beneficio complectamini, quem qui reprehenderit, in eo reprehendit, quòd gratum præter modum dicat esse. neque enim ad negligendam meam gratiam debet ualere, quod dixit idem, uos nec nocentes, nec litigiosos esse, quo minus me apud uos ualere oporteret. quasi uero in amicitia mea non hæc præsidia, si qua forte sunt in me, parata semper amicis esse maluerim, quàm necessaria. etenim ego de me tantum audeo dicere, amicitiam meam uoluptati pluribus, quàm præsidio fuisse: meq; uehementer uitæ meæ pœniteret, si in mea familiaritate locus esset nemini, nisi litigioso, aut nocenti. sed hoc, nescio

quo modo, frequenter in me congessisti, saneq; in eo creber fuisti, te iccirco in locos causam conijcere noluisse, ne ego mea consuetudine aliquid de tensis misericordiæ causa dicerem, quod in alijs ædilibus ante fecissem. non nihil egisti hoc loco: nam mihi eripuisti ornamentum orationis meæ. deridebor, si mentionem tensarum fecero, cum tu id prædixeris: sine tensis autem quid potero dicere? hic etiam addidisti, me iccirco mea lege ex isto ambitu traxisse, ut miserabiliores epilogos possem elicere. non uobis uideor cum aliquo declamatore, non causa laboris, & fori disputare? Rhodi enim, inquit, non fui: me uult fuisse. sed fui, inquit, (putabam in Nicæis dicturum,) bis in Bithynia. si locus haberet reprehensionis ansam aliquam, nescio, cur seueriorem Nicæam putes, quàm Rhodum. si spectanda causa est, & tu in Bithynia summa cum dignitate fuisti, & ego Rhodi non minore. Nam quòd in eo me reprehendisti, quòd nimium multos defenderim: utinam & tu, qui potes, & cæteri, qui defugiunt, uellent me labore hoc leuare: sed fit uestra diligentia, qui in causis ponderandis omnes fere repudiatis, ut ad nos pleræque confluant, qui miseris, & laborantibus nihil negare possumus. Admonuisti etiam, quòd in Creta fuisses, dictum aliquod in petitione tua dici potuisse, me id perdidisse. uter igitur nostrum est cupidior dicti, egóne, qui, quod dici potuit, non dixerim, an tu, qui etiam ipse in te dixeris? te aiebas de tuis rebus gestis nullas literas misisse, quòd mihi meæ, quas ad aliquem misissem, obfuissent. quas ego mihi obfuisse non intelligo, reip. uideo prodesse potuisse. sed sunt hæc leuiora: illa

uero grauiora, atque magna, quòd meum discessum, quem sæpe defleras, nunc quasi reprehēdere, et subaccusare uoluisti: dixisti enim, non auxilium mihi, sed me auxilio defuisse. ego uero fateor mehercule, quòd uiderim mihi auxilium non deesse, iccirco me illi auxilio pepercisse. quis enim status, quod discrimen, quæ fuerit in rep. tempestas illa, quis nescit? tribunicius me terror, an consularis furor mouit? decertare mihi ferro magnum fuit cum reliquijs eorum, quos ego florentes atque integros sine ferro uiceram. consules post hominum memoriam teterrimi, atque turpissimi, sicut & illa principia, & hi recentes rerum exitus declarant, quorum alter exercitum perdidit, alter uendidit; emptis prouincijs, à senatu, à rep. à bonis omnibus defecerant, qui exercitibus, qui armis, qui opibus plurimum poterant, cum, quid sentirent, nesciretur, furialis illa uox nefarijs stupris, religiosis altaribus effœminata, secum & illos & consules facere acerbissime personabat. egentes in locupletes, perditi in bonos, serui in dominos armabantur. aderat mecum senatus, & quidem ueste mutata, quod pro me uno post hominum memoriam publico consilio susceptum est. sed recordare, qui tum fuerint consulum nomine hostes, qui soli in hac urbe senatum senatui parere non siuerint, edictoq; suo non luctum patribus conscriptis, sed luctus indicia ademerint. aderat mecum cunctus equester ordo: quem quidem in concionibus saltator ille Catilinæ consul proscriptionis denunciatione terrebat. at tota Italia conuenerat: cui quidem belli intestini, & uastitatis metus inferebatur. hisce ego auxilijs studentibus atque inci-

tatis uti me Laterensis potuisse confiteor: sed erat non iure, non legibus, non disceptando decertandum: nam profecto, præsertim tam bona in causa, nunquam, quo cæteri abundarunt, id mihi ipsi auxilium meum defuisset: armis fuit, armis, inquam, fuit dimicandum: quibus à seruis, atque à seruorum ducibus cædem fieri senatus & bonorum, reip. exitiosum fuisset. uinci autem improbos à bonis, fateor fuisse præclarum, si finem eum uincendi uiderem: quem profecto non uidebam. ubi enim præsto fuisset mihi aut tam fortis cõsul, quàm L. Opimius, quàm C. Marius, quàm L. Flaccus, quibus ducibus improbos ciues resp. uicit armatis; aut, si minus fortes, attamen tam iusti. quàm P. Mucius, qui arma, quæ priuatus P. Scipio sumpserat, ea Ti. Gracchο interempto iure optimo sumpta esse defendit? esset igitur pugnandum cum consulibus. nihil amplius dico, nisi illud: uictoriæ nostræ graues aduersarios paratos, interitus nullos ultores esse uidebam. hisce ego auxilijs salutis meæ si iccirco defui, quia nolui dimicare, fatebor, id quod uis, nõ mihi auxilium, sed me auxilio defuisse: sin autẽ quo maiora studia in me bonorum fuerũt, hoc ijs magis consulendum, et parcendum putaui; tu id in me reprehendis, quod Q. Metello laudi datũ est, hodieq; est, et semper erit maximæ gloriæ: quem, ut potes ex multis audire, qui tum affuerunt, inuictissimis uiris, constat bonis cessisse; nec fuisse dubium, quin contentione, et armis superior posset esse. ergo ille cum suũ, non cum senatus factum defenderet, cum perseuerantiã sententiæ suæ, non salutem reip. retinuisset; tamen ob illam constantiã, quæ illud uoluntarium uulnus accepit, iustissimos omnium

Metellorum, & clarissimos triumphos gloriæ laude superauit, quòd & illos ipsos improbissimos ciues interfici noluit, &, ne quis bonus interiret in eadem cæde, prouidit: ego tantis periculis propositis, cum, si uictus essem, interitus reip. si uicissem, infinita dimicatio pararetur; committerem, ut idem perditor reip. nominarer, qui seruator fuissem? mortem me timuisse dicis. ego uero ne immortalitatem quidem contra remp. accipiendam putarem, nedum emori cum pernicie reip. uellem. nam qui pro rep. uitam reddiderunt, (licet me desipere dicas) nunquam mehercule eos mortem potius, quàm immortalitatem assecutos putaui. ego uero si tum illorum impiorum ferro ac manu concidissem, in perpetuum resp. ciuile præsidium salutis suæ perdidisset. quin etiam si me uis aliqua morbi, aut natura ipsa consumpsisset, tamen auxilia posteritatis essent imminuta, quòd peremptum esset mea morte id exemplum, qualis futurus in me retinendo fuisset senatus populusq; R. An, si unquam in me uitæ cupiditas fuisset, ego mense Decembri mei consulatus omnium parricidarum tela commossem? quæ, si uiginti quiessem dies, in aliorum iugulum consulum recidissent. quamobrem si uitæ cupiditas contra remp. est turpis, certe multo mortis cupiditas mea turpior fuisset cum pernicie ciuitatis. Nam quòd te in rep. liberum esse gloriatus es, id ego & fateor, & lætor, & tibi etiam in hoc gratulor: quòd me autem negasti, in eo neque te, ueque quenquam diutius patiar errare. nam si quis iccirco aliquid de libertate mea diminutum putat, quòd non ab omnibus eisdem, à quibus antea solitus sum dissentire, dissentiam: primum,

primum, si bene de me meritis gratum me præbeo, non desino incurrere in crimen hominis nimium memoris, nimiumq; grati: sin autem sine ullo reip. detrimento respicio etiam aliquando salutem tum meam, tum meorum, certe non modo non sum reprehendendus, sed etiam, si ruere uellem, boni uiri me, ut id ne facerem, rogarent: res uero ipsa publica si loqui posset, ageret mecum, ut, quoniam sibi seruissem semper, nunquam mihi, fructus autem ex sese non, ut oportuisset, lætos, & uberes, sed magna acerbitate permixtos tulissem; ut iam mihi seruirem, consulerem meis; se non modo satis habere à me, sed etiam uereri, ne parum mihi pro eo, quod tum à me haberet, reddidisset. quid, si horum ego nihil cogito, & idem sum in rep. qui fui semper: tamen ne tu libertatem requires meam? quam tu ponis in eo, si semper cum ijs, quibuscum aliquando contendimus, depugnemus. quod est longe secus: stare enim omnes debemus tanquam in orbe aliquo reip. qui quoniam uersetur, eam deligere partem debemus, ad quam nos illius utilitas, salusq; conuerterit. ego autem Cn. Pompeium, *non dico auctorem, ducem, defensorem salutis meæ, (nam hæc priuatim fortasse officiorum memoriam, & gratiam quærunt) sed dico hoc, quod ad salutem reip. pertinet: ego eum non tuear, quem omnes in rep. principem esse concedunt? ego* C. Cæsaris *laudibus desim, quas primum populi* R. *nunc etiam senatus, cui me semper addixi, plurimis atque amplissimis iudicijs uideam esse celebratas? tum hercule me confitear non iudicium aliquod habuisse de reip. utilitate, sed hominibus amicum aut inimicum fuisse. an cum*

*uideam nauem ſecundis uentis curſum tenẽtem ſuum, ſi non ea eum petat portum, quem ego aliquando probaui, ſed alium non minus tutum atque tranquillum: cum tempeſtate pugnem periculoſe potius, quàm illi, ſalute præſertim propoſita, obtemperem & paream? neque enim inconſtantis puto, ſententiam, tanquam aliquod nauigium, atque curſum ex reip. tempeſtate moderari. ego uero hæc didici, hæc uidi, quæ ſcripta legi; hæc de ſapientiſſimis & clariſſimis uiris & in hac rep. & in alijs ciuitatibus monimenta nobis literæ prodiderunt; non ſemper eaſdem ſentẽtias ab iiſdem, ſed quaſcunque reip. ſtatus, inclinatio temporum, ratio concordiæ poſtularet, eſſe defendendas. quod ego & facio Laterenſis, & ſemper faciam, libertatemq́; quam in me requiris, quam ego neque dimiſi unquam, neque dimittam, non in pertinacia, ſed in quadam moderatione poſitam putabo. Nunc uenio ad illud extremum, quod dixiſti, dum Plancij in me meritum uerbis extollerem, me arcem facere ex cloaca, lapidemq́; è ſepulcro uenerari pro deo: neque enim mihi inſidiarum periculum ullum, neque mortis fuiſſe. cuius ego temporis rationem explicabo breui, neque inuitus: nihil enim ex meis eſt temporibus, quod minus peruagatum, quodq́; minus aut mea commemoratione celebratum ſit, aut hominibus auditum atque notum. ego enim, Laterenſis, ex illo incendio legum, iuris, ſenatus, bonorum omnium cedens, cum mea domus ardore ſuo deflagrationem urbi, atque Italiæ toti minaretur, niſi quieuiſſem; Siciliam * petiui animo, quæ & ipſa erat mihi, ſicut domus una, coniuncta, & obtinebatur à C. Virgilio, quo cum me*

uno uel maxime cum uetusta amicitia, tum mei fratris collegia, tum resp. sociarat. uide nunc caliginem temporum illorum. cum ipsa pene insula mihi sese obuiam ferre uellet, prætor ille eiusdem tribuni pl. concionibus propter eandem reip. causam sæpe uexatus, nihil amplius dico, nisi, me in Siciliam uenire noluit. quid dicam? C. Virgilio, tali ciui & uiro, beneuolentiam in me, memoriam communium temporum, pietatem, humanitatem, fidem defuisse? nihil uidelicet est eorum: sed quam tempestatem nos uobiscum non tulissemus, metuit, ut eam ipse non posset opibus suis sustinere. tum consilio repente mutato, iter à Vibone Brundusium terra petere contendi: nam maritimos cursus præcludebat hiemis magnitudo. cum omnia illa municipia, quæ sunt à Vibone Brundusium, in fide mea iudices essent, iter mihi tutum multis minitantibus magno cum suo metu præstiterunt. Brundusium ueni, uel potius ad mœnia accessi: urbem unam mihi amicissimam declinaui: quæ se uel potius excindi, quàm è suo complexu ut eriperer, facile pateretur. in hortos me M. Lenij Flacci contuli: cui cum omnis metus, publicatio bonorum, exilium, mors proponeretur, hæc perpeti, si acciderent, maluit, quàm custodiam mei capitis dimittere. huius ego, & parentis eius prudentissimi atque optimi senis, & utriusque filiorum manibus in naui tuta ac fideli collocatus, eorumq; preces & uota de meo reditu exaudiens, Dyrrhachium, quod erat in fide mea, petere contendi. quò cum uenissem, cognoui, id quod audieram, refertam esse Græciam sceleratissimorum hominum ac nefariorum, quorum impium ferrum, ignesq; pestife-

ros meus ille consulatus è manibus extorserat: qui antequam de meo aduentu audire potuissent, cum tum abessent, aliquorum dierum uiam in Macedoniam, ad Planciumq; perrexi. hic uero simul atque me mare transisse cognouit: audi atque attende Laterensis, ut scias quid ego Plancio debeam, confitearéq; aliquando, quod faciam, me & grate, & pie facere, huic, quæ pro salute mea fecerit, si minus profutura sint, obesse certe non oportere: nam simul ac me Dyrrhachium attigisse audiuit, statim ad me, lictoribus dimissis, insignibus abiectis, ueste mutata profectus est. ò acerbam mihi iudices memoriam temporis illius & loci, cum hic in me incidit. complexus est, conspersitq; lacrymis, nec loqui præ mœrore potuit. ò rem cum auditu crudelem, tum uisu nefariam: ò reliquas omnes dies noctesq; eas, quibus iste à me non recedés Thessalonicam me in quæstoriumq; perduxit. hic ego nunc de prætore Macedoniæ nihil dicam amplius, nisi eum & ciuem optimum semper, & mihi amicum fuisse, sed eadem timuisse quæ cæteros; Cn. Plancium fuisse unum, non qui minus timeret, sed, si acciderent ea, quæ timerentur, mecum ea subire, & perpeti uellet. qui, cum ad mé L. Tubero, meus necessarius, qui fratri meo legatus fuisset, decedens ex Asia uenisset, easq; insidias, quas mihi paratas ab exulibus coniuratis audierat, animo amicissimo detulisset; in Asiam me ire propter eius prouinciæ metum, & cum ★ meo fratre necis insidias comparatas non est passus. ui me inquam Plancius & complexu suo retinuit, multosq; menses à capite meo non discessit, abiecta quæstoria persona, comitisq; sumpta. ò excubias tuas Cn.

Planci miseras, ò flebiles uigilias, ò noctes acerbas, ò custodiam etiam mei capitis infelicem, si quidem ego tibi uiuus non prosum, qui fortasse mortuus, profuissem. memini enim, memini, neque unquam obliuiscar noctis illius, cum tibi uigilanti, assidenti, mœrenti uana quædam miser, atque inania, falsa spe inductus, pollicebar; me, si essem in patriam restitutus, præsentem tibi gratiam relaturum; sin autem uitam mihi sors ademisset, aut uis aliqua maior reditũ peremisset, hos, hos (quos enim ego tum alios animo intuebar?) omnia tibi illorum laborum præmia pro me persoluturos. quid me aspectas? quid mea promissa repetis? quid meam fidem imploras? nihil tibi ego tum de meis opibus pollicebar, sed horum erga me beneuolentiam promittebam: hos pro me lugere, hos gemere, hos decertare pro meo capite uel uitæ periculo uelle uidebam: de horum desiderio, luctu, querelis quotidie aliquid tecum simul audiebã: nunc timeo, ne nihil tibi præter lacrymas queam reddere, quas tu in meis acerbitatibus plurimas effudisti: quid enim possum aliud, nisi mœrere? nisi flere? nisi te cum mea salute complecti? salutem tibi ijdem dare possunt, qui mihi reddiderunt. huc exurge tamen quæso: retinebo, & complectar, nec me solum deprecatorem fortunarum tuarũ, sed comitem sociumq; profitebor: atque, ut spero, nemo erit tam crudeli animo, tamq; inhumano, nec tam immemor meorum, non dicam in bonos meritorum, sed bonorum in me, qui à me mei seruatorem capitis diuellat, ac distrahat. non ego meis ornatum beneficijs à uobis deprecor iudices, sed custodem salutis meæ: non opibus contendo, non auctori-

tate, non gratia, sed precibus, sed lacrymis, sed misericordia: mecumq; uos simul miserrimus, & optimus obtestatur parens, & pro uno filio duo patres deprecamur. nolite iudices per uos, per fortunas uestras, per liberos, inimicis meis, ijs præsertim, quos ego pro uestra salute suscepi, dare lætitiam, gloriantibus uos iam oblitos mei, salutisq; eius, à quo mea salus conseruata est, hostes extitisse: nolite animum meum debilitare tum luctu, tum etiam metu commutatæ uestræ uoluntatis erga me: sinite me, quod uobis fretus huic sæpe promisi, id à uobis ei persoluere. teq; C. Flaui oro, & obtestor, qui meorum consiliorum in consulatu socius, periculorum particeps, rerum, quas gessi, adiutor fuisti, meq; non modo saluum semper, sed etiam ornatum, florentemq; esse uoluisti; ut mihi per hos conserues eum, per quem me tibi, & his conseruatum uides. plura ne dicam, tuæ me etiam lacrymæ impediunt, uestræq; iudices, non solum meæ: quibus ego magno in metu meo subito inducor in spem, uos eosdem in hoc conseruando futuros, qui fueritis in me; quoniam istis uestris lacrymis, de illis recordor, quas pro me sæpe, & multum profudistis.

